RUDOLF STEINER

MOARTE PĂMÂNTEASCĂ ȘI VIAȚĂ COSMICĂ

DARURI ANTROPOSOFICE PENTRU VIAȚĂ

NECESITĂȚI ÎN PRIVINȚA CONȘTIENȚEI PENTRU PREZENT ȘI VIITOR

GA 181

Ciclu de 7 conferinţe ţinute în Berlin între
22 ianuarie şi 26 martie 1918
Volumul GA 181 cuprinde 3 cicluri de conferinţe:

Moarte pământească şi viaţă cosmică: 7 conferinţe,
Berlin 22 ianuarie – 26 martie 1918

Daruri antroposofice pentru viaţă: 7 conferinţe,
Berlin 30 martie – 21 mai 1918

Necesităţi în privinţa conştienţei în prezent şi viitor: 7
conferinţe, Berlin 25 iunie – 6 august 1918

CUPRINS

MOARTE PĂMÂNTEASCĂ
ŞI VIAŢĂ COSMICĂ

CUPRINS PE LARG 8
CONFERINŢA I 11
CONFERINŢA a II-a 30
CONFERINŢA a III-a 54
CONFERINŢA a IV-a 73
CONFERINŢA a V-a 95
CONFERINŢA a VI-a 115
CONFERINŢA a VII-a 136
Note 157

DARURI ANTROPOSOFICE PENTRU VIAŢĂ

CUPRINS PE LARG 173
CONFERINŢA I 177
CONFERINŢA a II-a 195
CONFERINŢA a III-a 215
CONFERINŢA a IV-a 240
CONFERINŢA a V-a 256
CONFERINŢA a VI-a 276

CONFERINŢA a VII-a 299
NOTE 323

NECESITĂȚI ÎN PRIVINȚA CONȘTIENȚEI PENTRU PREZENT ŞI VIITOR

CUPRINS PE LARG 343
CONFERINȚA I 347
CONFERINȚA a II-a 367
CONFERINȚA a III-a 395
CONFERINȚA a IV-a 416
CONFERINȚA a V-a 439
CONFERINȚA a VI-a 467
CONFERINȚA a VII-a 495
NOTE 522
ANEXĂ 539

MOARTE PĂMÂNTEASCĂ
ŞI VIAŢĂ COSMICĂ

CUPRINS PE LARG

CONFERINŢA I — *Berlin, 22 ianuarie 1918*

Despre actualitatea antroposofiei: referire la ciclul de conferinţe de la Viena din 1914, cu menţionarea „carcinomului social". Extinderea interesului pentru antroposofie în Elveţia. Ciclul de conferinţe ***Antroposofia şi ştiinţele academice*** de la Zürich din 1917. Ştiinţele academice consideră istoria ca pe o ramură a ştiinţelor naturii; ştiinţa spirituală caută să cuprindă istoria prin imaginaţiune. Socialismul: efectul distrugător la aplicarea asupra realităţii. Aşa-numita descoperire a Americii. Insuficienţa psihanalizei. Wilson, wilsonianismul.

CONFERINŢA a II-a — *Berlin, 29 ianuarie 1918*

Înfăţişarea exterioară şi fiinţa interioară a omului. Omul ca fiinţă dublă: capul şi restul trupului. Omul-cap şi omul-inimă. Cunoaşterea rapidă a capului şi cunoaşterea lentă a inimii. Educaţia actuală intermediază cunoaşterea prin cap. Comunicarea socială este esenţialmente comunicare prin capete. Capul este moştenire din încarnarea anterioară, restul organismului devine cap în încarnarea următoare. Ideea metamorfozei a lui Goethe. Întinerirea trupului eteric al omului. Consecinţe ale cunoaşterii spiritual-ştiinţifice a omului pentru educaţie şi pentru organismul social. Necesitatea de a ajunge la imaginaţiune, inspiraţie şi intuiţie. – Adversitatea dr. Johannes Müller. – Friedrich Rittelmeyer. Max Dessoir.

CONFERINŢA a III-a — *Berlin, 5 februarie 1918*

Veghea şi somnul în viaţa omenească. Omul este treaz în privinţa percepţiilor senzoriale. Viaţa de sentiment se aseamănă visului, viaţa de voinţă se desfăşoară ca în somn. Împreună-vieţuirea viilor cu morţii. Întrebare şi răspuns în relaţia cu morţii. Momentul adormirii (este adecvat)

pentru punerea întrebărilor adresate morţilor, cel al trezirii pentru primirea răspunsurilor lor. Diferenţe în relaţia cu morţi mai în vârstă şi morţi mai tineri. Funeraliile. Tristeţea plină de compasiune şi tristeţea egoistă. „Abolirea spiritului" la cel de-al optulea conciliu ecumenic de la Constantinopole din anul 869 (omul este alcătuit doar din trup şi suflet). Necesitatea recunoaşterii din nou a trihotomiei (omul alcătuit din trup, suflet şi spirit).

CONFERINŢA a IV-a — *Berlin, 5 martie 1918*

Veghea şi somnul. Veghe doar în percepţia sensibilă, visare în viaţa de reprezentare, înrudirea vieţii de sentiment cu visul. Viaţa volitivă se desfăşoară în stare de somn. Legătura dintre vii şi morţi. În relaţia cu sufletele destrupate mortul este cel care exprimă întrebările viului; răspunsurile vin din interiorul celui care întreabă. Cele mai importante momente pentru relaţia cu mortul sunt adormirea şi trezirea. Deosebirea dintre morţii mai tineri şi cei mai în vârstă, funeraliile. Tristeţea mai plină de compasiune în cazul morţilor tineri, cea mai egoistă faţă de cei mai în vârstă. „Abolirea spiritului" la cel de-al optulea Conciliu ecumenic din 869. Necesitatea recunoaşterii din nou a trihotomiei. Rabindranath Tagore, Alexander Moszkowski. Psihiatria modernă şi Viaţa lui Iisus.

CONFERINŢA a V-a — *Berlin, 12 martie 1918*

La considerarea vieţii omeneşti să se dea atenţie la ceea ce s-ar fi putut întâmpla, dar totuşi nu s-a întâmplat în decursul zilei. Germeni existenţi, dar care nu au ajuns la dezvoltare, în natură şi în viaţa omenească. Intervenţia inconştientului. Exemplul expus de psihanaliză al femeii care fuge în faţa unei trăsuri. Mâinile ca organ al gândirii. Deosebiri între om şi animal. Verticala centrului de greutate al capului omenesc. Judecarea critică a propriilor

acţiuni iradiază prin florile de lotus în timp, şi acţionează până dincolo de moarte. Iradierea gândurilor legate de destin, care sunt reţinute prin braţe şi mâini la nivelul diafragmei. Radiaţii provenite din Pământ, mergând prin picioare, care sunt dirijate prin florile de lotus.

CONFERINŢA a VI-a — *Berlin, 19 martie 1918*

Premise pentru a intra în legătură cu morţii. Morţii anticipează relaţiile de viaţă de pe Jupiter. Importanţa Ierarhiilor în privinţa relaţiilor cu morţii. Formarea unui sentiment de comuniune cu lucrurile existenţei. Viaţa comunitară a oamenilor ca organism. Esenţa amintirii. Procesul formării memoriei. Dezvoltarea unui sentiment de recunoştinţă faţă de toate impresiile, chiar şi neplăcute, constituie „atmosfera spirituală" prin care morţii pot vorbi celor vii. Posibilitatea de a primi iluminări.

CONFERINŢA a VII-a — *Berlin, 26 martie 1918*

Dispoziţii sufleteşti care pot forma o punte către cei morţi: 1) Recunoştinţa faţă de toate experienţele vieţii, chiar şi faţă de cele resimţite ca dureroase, 2) Dezvoltarea unui sentiment de comuniune cu întreaga viaţă, 3) Încrederea faţă de viaţă, 4) Întinerire sufletească în decursul vieţii. Însemnătatea unor astfel de sentimente pentru educaţie şi învăţământ. – Împărţirea omului în cap şi restul organismului; capul reprezintă o formaţiune mai veche, restul organismului una mai tânără. Dezvoltarea inimii, mai lentă în comparaţie cu cea a capului. Reînnoirea capului prin restul organismului. Cultivarea elementului artistic şi a vieţii de fantezie în educaţie şi învăţământ. Individualismul sufletului omenesc între naştere şi moarte datorită trupului fizic şi a celui eteric. Între moarte şi o nouă naştere separarea se produce prin apartenenţa fiecărui suflet la o constelaţie absolut precisă.

CONFERINŢA I

Berlin, 22 ianuarie 1918

Dragii mei prieteni, nu trebuie să vă spun că este o mare bucurie pentru mine faptul că în aceste vremuri grele, bogate în încercări, îmi este din nou îngăduit să fiu împreună cu dumneavoastră. Şi pentru că acum, după un timp îndelungat, putem discuta aici din nou pentru prima oară subiecte ale ştiinţei spirituale, se cere de la sine îndeosebi ca în aceste vremuri grele să amintim cât de departe trebuie să fie ştiinţa spirituală de faptul de a fi o simplă teorie, cât trebuie ea mai degrabă să fie un sprijin substanţial, solid, care leagă laolaltă sufletele oamenilor; care nu uneşte numai sufletele oamenilor ce sunt aici, pe planul fizic, ci pe acestea le leagă laolaltă şi cu sufletele celor care trăiesc în lumile spirituale. Aceasta se cere de la sine în special în acest timp în care nenumărate suflete au părăsit planul fizic în circumstanţe despre care am vorbit adesea, în acest timp în care atât de multe suflete sunt expuse afară celor mai grele încercări pe care le-a pus poate până acum oamenilor istoria mondială. Făcând abstracţie de reprezentările uzuale care curg prin sufletele noastre la începutul acestor conferinţe aici şi în alte locuri, încercăm astăzi să îndreptăm într-o formă individuală sentimentele, senzaţiile noastre înspre aceia aflaţi afară (pe câmpul de luptă), ca şi înspre aceia care în urma acestor evenimente au trecut prin poarta morţii.

Voi, care vegheaţi peste sufletele pământeşti,
Voi, care urziţi în sufletele pământeşti,
Spiritelor care din înţelepciunea cosmică
acţionaţi cu iubire
Ocrotitor asupra sufletelor omeneşti,

Ascultaţi rugăciunea noastră,
Priviţi iubirea noastră,
Care una s-ar vrea
Cu razele voastre de puteri ajutătoare
Dăruite spiritului, trimiţând iubire!
Iar în privinţa acelora care au trecut
deja în acest timp prin poarta morţii:
Voi, care vegheaţi peste sufletele din sferele cosmice,
Voi, care urziţi în sufletele din sferele cosmice,
Spiritelor, care din înţelepciunea cosmică
acţionaţi cu iubire
Ocrotitor asupra oamenilor sufleteşti,
Ascultaţi rugăciunea noastră,
Priviţi iubirea noastră,
Care una s-ar vrea
Cu fluxurile voastre de puteri ajutătoare
Presimţind spiritul, iradiind iubire!

Iar Spiritul de care încercăm să ne apropiem deja de ani de zile prin strădaniile noastre de cunoaştere spirituală, care spre salvarea Pământului, spre libertatea şi progresul omenirii, a vrut să treacă prin Misteriul de pe Golgota, fie cu voi şi cu grelele voastre sarcini!

Cuvintele comemorative precedente au fost rostite de Rudolf Steiner în timpul războiului în acest mod, sau într-unul asemănător, la fiecare conferinţă ţinută de el în cadrul Societăţii Antroposofice în ţările lovite de război.

Poate că acest timp greu de încercări, în care se află omenirea, va fi totuşi unul care va da de înţeles tot mai mult sufletelor omeneşti însemnătatea aprofundării spirituale; atunci acest greu timp de încercări nu va fi trecut în zadar pentru omenire, atât în acest prezent cât şi pentru viitor. Numai că în ziua de azi ai sentimentul – şi aceste lucruri nu sunt rostite drept critică asupra cuiva, ci

tocmai pentru a apela la sentimentele bune şi corecte – ai sentimentul că încă nu a venit timpul în care oamenii să fi învăţat îndeajuns de la greutatea evenimentelor actuale. Ai sentimentul că trebuie să li se vorbească sufletelor omeneşti, inimilor omeneşti, tot mai limpede şi mai limpede din spiritul timpului. Căci vocile omeneşti nu sunt singurele care pot vorbi în ziua de azi; sunt vocile care răsună tainic din faptele foarte grave şi pe lângă gravitatea lor, atât de pline de importanţă.

Întregul pe care îl pot rosti astăzi, aş spune, doar poticnindu-mă şi insuficient în faţa dumneavoastră, îmi stă înaintea ochilor deoarece această călătorie în Elveţia de acum mi-a arătat multe tocmai în privinţa legăturii Mişcării noastre spirituale cu sarcinile timpului. Cel care a citit cu atenţie acel ciclu de conferinţe pe care l-am ţinut înainte de război la Viena [Nota 1] despre trăirile omului între moarte şi o nouă naştere şi despre ceea a putut fi expus acolo în general relativ la viaţa omenească, acela ştie că atunci, înainte de război, au fost indicate cauzele mai profunde, motivele mai profunde ale evenimentelor timpului care s-au manifestat atât de cumplit ulterior. Şi îmi este îngăduit să spun că tot ceea ce poate fi aflat acum aşa, printre rândurile vieţii, trebuie de fapt interpretat, în privinţa a ceea ce se petrece în exterior, drept o dovadă vie a corectitudinii celor spuse atunci. Am desemnat atunci printr-o expresie radicală boala generală a timpului, după cum ştiţi. Se observă deja pe ici, pe colo, că acum oamenii au învăţat câte ceva din marile evenimente. Numai că pe de altă parte se observă de asemenea clar şi limpede, exact atunci când considerăm în corelaţiile lor amănuntele lucrurilor aparent nesemnificative, cât de imobilă a devenit gândirea omenească pe planul fizic în decursul ultimelor secole, cât de încet ajung oamenii la deciziile şi măsurile pe care trebuie să le ia. Aş dori să vă vorbesc astăzi la modul

introductiv despre câte ceva care a putut fi trăit chiar în decursul acestei călătorii în Elveţia, deoarece, după cum îmi pare, este necesar ca aceia care se interesează de Mişcarea noastră să se poată încadra puţin şi în imaginea întregului ei context. Dar vă voi expune numai câte ceva, aforistic.

Ca un eveniment deosebit de satisfăcător poate fi considerat faptul că în timpul prezenţei mele de acum în Elveţia, s-au găsit oameni din cercul tinerilor academicieni de la Universitatea din Zürich care au vrut să organizăm un ciclu de conferinţe ţinute de mine la Zürich care să traseze legăturile cu diversele ştiinţe academice. Atunci am ţinut patru conferinţe la Zürich [Nota 2], dintre care cea dintâi a tratat relaţia ştiinţei spirituale antroposofice cu psihologia, cu ştiinţa sufletului; cea de-a doua relaţia acestei ştiinţe spirituale cu istoria, cea de-a treia cu ştiinţele naturii iar cea de-a patra relaţia ei cu ştiinţele sociale, cu marile probleme juridice, sociale ale popoarelor din timpul nostru. Şi poate nu greşim ţinta dacă totuşi am putut vedea atunci – deşi, desigur, la o mare depărtare de ceea ce ne-am fi dorit cu drag –, un anumit interes pentru această trasare de legături cu ştiinţele academice. A putut fi arătat că ştiinţele academice aşteaptă pretutindeni acea completare, aş putea spune, acea împlinire care poate veni numai din partea ştiinţei spirituale orientate antroposofic, şi că ştiinţele parţiale ale prezentului rămân jumătăţi, sau chiar sferturi, dacă nu pot avea această completare. Nicăieri, unde mi-a fost îngăduit în Elveţia să ţin conferinţe nu am neglijat să las să se întrevadă ceea ce lipseşte în această direcţie prezentului nostru, şi ce trebuie să dobândească acest prezent pentru a-şi încorpora tendinţele care să-l conducă într-un viitor corect. Se poate spune că, după ce la început în Elveţia a existat o puternică, curios de puternică opoziţie faţă de Mişcarea noastră, totuşi s-a putut simţi în

ultimul timp, treptat – şi precis opoziţia nu s-a redus, ci a devenit chiar mai puternică – că, pe lângă opoziţie s-a dezvoltat un interes mai viu; şi s-ar putea să fie aşa, de vreme ce karma a adus Goetheanumul nostru în Elveţia, că tocmai activitatea noastră în această ţară ar putea să aibă o mare însemnătate. În special atunci când ea este configurată aşa cum mă străduiesc eu să o configurez: ca activitatea noastră să depună mărturie totodată pentru acele izvoare ale cercetării spiritual-ştiinţifice, care în multe privinţe, din păcate, sunt ţinute ascunse, nescoase în evidenţă şi neluate în seamă tocmai în viaţa spirituală germană. Acesta este un sentiment care în ziua de azi, pe de o parte te afectează chiar cu o anumită mâhnire, şi în mod tragic, iar pe de altă parte, desigur, şi cu o adâncă satisfacţie. Se poate spune: Cine cuprinde cu privirea întreaga pondere a faptului că împreună cu tot restul este ponegrită în prezent şi această viaţă spirituală germană de către patru cincimi din lume – aşa cum se fălesc ei înşişi –, într-adevăr ponegrită, acela care ia în vedere întreaga gravitate a acestui fapt – ceea ce nu se face întotdeauna – acela pe de o parte devine mâhnit, pe de altă parte îşi poate pune speranţe satisfăcătoare în faptul că poate tocmai din partea ştiinţei spirituale orientate antroposofic va fi oferită din nou şi în afară, în lume, posibilitatea acestei vieţi spirituale germane să-şi cucerească acea voce pe care trebuie să o aibă ea, dacă e să nu se producă daune evoluţiei Pământului. Găseşti şi vei găsi întotdeauna posibilitatea de a vorbi tuturor oamenilor, fără deosebire de naţionalitate, dacă le vorbeşti în adevăratul sens despre spirit, ceea ce înseamnă dacă le vorbeşti din adevăratele izvoare spirituale.

Te poate mâhni şi faptul că în timp ce pe de o parte vezi că aceste strădanii spiritual-ştiinţifice dobândesc

oarece teren, pe de altă parte apare limpede la lumina zilei cum şi pentru o ţară ca Elveţia este tot mai dificil să se menţină faţă de ceea ce asaltează omenirea în ziua de azi. Nu este uşor ca în faţa presiunii a patru cincimi din lume să-ţi formezi o judecată liberă; şi nu este uşor nici măcar să găseşti cuvintele ca într-o astfel de ţară – care deşi este neutră, este totuşi o ţară în care cele patru cincimi din lume joacă un rol considerabil – să spui tot ceea ce trebuie spus. Relaţiile din lume s-au ascuţit foarte mult.

Acum, pe acest teren, este în favoarea noastră în orice caz, faptul că simplul cuvânt, simpla învăţătură este sprijinită tocmai acolo prin formele şi creaţiile clădirii noastre din Dornach, care pune şi în faţa privirii exterioare ceea ce vrea ştiinţa noastră spirituală, putând arăta în felul acesta că această ştiinţă spirituală, acolo unde i se îngăduie să intervină în viaţa practică, acolo unde nu este respinsă cu brutalitate, este capabilă deja să stăpânească şi să mânuiască viaţa care în prezent are cerinţe atât de mari de la oameni.

Atunci când vorbeşti în ziua de azi despre relaţia dintre ştiinţa orientată antroposofic şi alte ştiinţe şi voinţe ale lumii, atunci se pune problema că trebuie să aduci într-adevăr oamenilor reprezentări cu totul noi, neobişnuite. În general, în adâncurile conştienţei lor, oamenii sunt convinşi foarte confuz că de ici sau de colo trebuie să vină ceva nou. Dar ei sunt şi nemaipomenit de ne-elastici în privinţa gândirii lor, nemaipomenit de înceţi în asimilare. Se poate spune deja: O trăsătură fundamentală a timpului nostru de viaţă rapidă este aceea că oamenii gândesc atât de cumplit de încet. Acest aspect te întâmpină în lucrurile mărunte. La Zürich s-a ajuns să poată fi trase fire de la ştiinţa spirituală antroposofică înspre ştiinţele academice. La Basel am vorbit în public mai devreme decât la Zürich.

Cu puţin timp înainte de a trebui să plec din nou din Elveţia, a venit şi din Basel solicitarea să vorbesc într-un context academic despre relaţiile ştiinţei spirituale antroposofice cu celelalte ştiinţe. Dar a fost desigur prea târziu, astfel încât nu s-a mai putut satisface această cerere. – Menţionez acest lucru din două motive: cel dintâi, pentru că ar fi fost de o mare importanţă să vorbesc direct într-un spaţiu dedicat doar ştiinţei academice, organizat pentru studenţimea din Basel, despre ştiinţa noastră spirituală; pe de altă parte îl menţionez pentru că oamenii au fost atât de lenţi, încât au venit abia înainte de închiderea porţilor. Este caracteristic faptul că oamenii se hotărăsc abia înainte de închiderea porţilor pentru cele înspre care elasticitatea gândirii, capacitatea de a asimila rapid, i-ar fi putut conduce mai devreme. Este necesar să discutăm aceste lucruri între noi, ca să ne putem orienta în funcţie de ele. Este suficient să luăm în vedere astăzi numai una dintre aceste teme despre care v-am vorbit în ultima vreme, şi atunci vom vedea deja acel ceva important care trebuie să se întâmple.

Am vorbit la Zürich printre altele şi despre firele care trebuie trase între ştiinţa spirituală orientată antroposofic şi ştiinţa istoriei [Nota 3], viaţa istorică a omenirii. Doar avem în ziua de azi o istorie. Ea este predată, este predată copiilor, este predată studenţilor. Dar ce este această istorie? Este ceva care nu are nici măcar o bănuială despre forţele care domnesc în viaţa istorică a omenirii, din simplul motiv că întreaga viaţă intelectuală de astăzi urmăreşte să pună în mişcare raţiunea omului; să pună în mişcare conceptele şi ideile obişnuite, aşa-numite pe deplin conştiente, şi să înţeleagă totul pornind de acolo.

Da, astfel se poate înţelege natura exterioară, accesibilă simţurilor, se poate înţelege acea gândire care a

trăit un triumf atât de mare pe tărâmul natural-ştiinţific; dar aplicând această gândire la istorie, s-a vrut să se facă din istorie o ştiinţă a naturii. Oamenii s-au străduit în secolul XIX să considere istoria aşa cum se consideră în ştiinţele naturii obiectele accesibile simţurilor. Însă aceasta este o imposibilitate, din simplul motiv că faptele istorice se află în cu totul alte raporturi cu viaţa decât cele natural-ştiinţifice. Ce au oamenii în vedere în privinţa vieţii istorice? Care sunt impulsurile istorice?

Cine crede că poate înţelege impulsurile istorice cu acea raţiune care în ştiinţele naturii poate fi folosită foarte bine, acela nu ajunge niciodată la impulsurile istorice, pentru că acestea acţionează în evoluţia omenească aşa cum acţionează visele în viaţa noastră de vis. Impulsurile istorice nu acţionează în conştienţa obişnuită, cu care dominăm viaţa de zi cu zi sau ştiinţele naturii, ci ceea ce se petrece în istorie acţionează prin impulsuri ca acelea care se desfăşoară numai în viaţa noastră de vis. Se poate spune că devenirea istorică este un mare vis al omenirii. Dar ceea ce intervine în vis ca imagini fugitive devine clar şi limpede în imaginaţiunile ştiinţei spirituale. De aceea nu există istorie care să nu fie ştiinţă spirituală; iar istoria care este predată în ziua de azi nu este istorie.

Hermann Grimm [Nota 4] a remarcat că istoricul *Gibbon* [Nota 5], când a descris primele timpuri ale cronologiei creştine, a descris doar apusul Imperiului roman, nu şi apariţia treptată a creştinismului, creşterea şi prosperarea sa. Dar, firește, Hermann Grimm nu a ştiut motivul pentru care un bun istoric poate descrie bine în orice caz o decădere, dar nu şi o creştere şi o devenire. Motivul este că în modul în care vor să înţeleagă oamenii în ziua de azi istoria, poate fi înţeles numai ceea ce se distruge, nu şi ceea ce devine, ceea ce creşte. Această

devenire trăieşte în evoluţia omenirii aşa cum trăiesc de obicei visele în viaţa individuală. De aceea ea poate fi descrisă numai de acela care are imaginaţiuni. Iar cine nu poate avea imaginaţiuni, acela poate fi un *Ranke* [Nota 6], poate fi un *Lamprecht* [Nota 7]: el descrie doar cadavrul istoriei, nu şi adevărul devenirii istorice. Căci impulsurile devenirii istorice sunt doar visate de către conştienţă; iar dacă conştienţa obişnuită încearcă să tălmăcească aceste lucruri care devin istorice, le poate tălmăci numai când ele se află deja în subconştient.

Şi perioada contemporană ne oferă exemple interesante în acest sens. Cine a urmărit această perioadă contemporană, a văzut că în ultimele decenii interesul oamenilor faţă de marile probleme ale corelaţilor cosmice a murit mai mult sau mai puţin, sau a fost întru totul academizat – ceea ce este aproape acelaşi lucru cu a muri –, a fost scolasticizat, da, a fost scolasticizat. Şi există o corelaţie profundă între scolasticizarea din timpul nostru şi faptul că în prezent un pedant aflat în vârful celei mai importante republici vrea să emită cuvintele de ordine pentru omenire [Nota 8]. Dacă ne punem întrebarea: Unde a existat în ultimele decenii un simţ pentru marile corelaţii ale omenirii, pentru ideile care, aş spune, aveau un fel de caracter religios, chiar dacă un caracter religios brut, în timp ce toate celelalte erau mai mult sau mai puţin pe cale de a muri; unde a fost aşa ceva? – atunci se poate spune, dacă vedem corect situaţia: A fost la socialism. – Acolo erau idei, dar idei care nu s-au îndreptat niciodată înspre viaţa spirituală, care s-au îndreptat numai înspre viaţa materială brută. Dar din păcate acestor idei nu li s-a opus nicio altă lume de idei. Şi dacă cunoşti ceea ce a apărut la suprafaţă ca idei ale socialismului, găseşti: Sunt oarecum idei istorice, sunt vise ale omenirii. Dar ce fel de vise? Trebuie să ai un

simţ pentru această devenire visată a evenimentelor istorice ale omenirii. Am încercat să le clarific aceasta oamenilor în conferinţele din Elveţia [Nota 9], în sensul că am spus: Să se încerce să se facă din oameni care sunt foarte deştepţi, dar care nu au deloc o înţelegere pentru ceea ce numesc eu acum impulsuri de vis, personalităţi îndrumătoare şi conducătoare şi vom vedea cât de departe se ajunge. – Încercaţi măcar o dată să răspundeţi practic la întrebarea: Cum se poate distruge sistematic o comunitate – aşa am spus, chiar şi în conferinţa publică – pe cât posibil de repede? – Lucrurile trebuie aranjate în aşa fel încât să se formeze un parlament pentru această comunitate, şi să se aducă în acest parlament tot felul de savanţi şi de profesori: acesta este un mijloc sigur de a distruge sistematic o comunitate. Nu e nevoie să fie profesori titulari, pot fi şi conducători socialişti, căci mişcarea are suficienţi profesori. Trebuie să ai un simţ pentru astfel de lucruri, şi atunci îţi vei spune: Cum a venit, de fapt, această întreagă teorie cuprinzătoare a socialismului? Dacă s-ar voi să transpună în realitate teoriile socialiste – probabil că omenirea va putea trăi o dovadă tragică a acestui fapt în Est, dacă nu va înceta din timp şi va încerca să le ducă mai departe –, ele nu vor putea decât distruge. Cum s-a ajuns că aceste idei socialiste au prins rădăcini în capetele omeneşti? Ce sunt, de fapt, aceste teorii?

Cel care vrea să ştie acest lucru trebuie să cunoască dinăuntru spre afară istoria ultimelor patru secole, dar în special pe aceea a secolelor XVIII şi XIX. El trebuie să ştie că ceea ce este istorie a ultimelor patru secole, este cu totul altceva decât ceea ce stă scris în cărţile de istorie; el trebuie să ştie că istoria ultimelor patru secole, şi în special cea a celor două din urmă este într-adevăr o imagine a luptelor omeneşti de clasă şi de status. Şi *Karl Marx* [Nota

10], de exemplu, nu a făcut nimic altceva decât că, ceea ce a visat omenirea în decursul celor patru secole, sau al ultimelor două, ceea ce a existat cu adevărat, dar acum este visat până la capăt şi trebuie să facă loc unui timp nou, în momentul în care a fost visat până la capăt, el a întemeiat drept teorie. Socialismul, care a fost întemeiat în teoriile sale în clipa în care realitatea era deja visată până a capăt arată că raţiunea are nevoie de ceea ce a fost deja distrus, de ceea ce a devenit deja cadavru, atunci când abordează lucrurile cu acele mijloace de cunoaştere, care, de exemplu, pot fi foarte valabile în ştiinţele naturii. Trebuie să realizăm tocmai dintr-o asemenea cunoaştere că lumea se află acum într-adevăr la un moment de răscruce, în care trebuie să înveţe să-şi schimbe modul de concepere a devenirii istorice a omenirii – şi prezentul a devenit şi el istorie, şi atunci când trăim în viitor, trăim tot în devenirea istorică; trebuie să realizăm că această devenire istorică nu poate fi înţeleasă altfel decât spiritual-ştiinţific. Căci oamenii nu pot dobândi o imagine corectă nici măcar a celor mai recente evenimente dacă nu dau atenţie ştiinţei spirituale. Aş vrea să vă dau un exemplu [Nota 11], pe care l-am expus adesea în ultima vreme.

Un eveniment important care s-a petrecut printre rândurile vieţii europene în Evul Mediu – aici suntem între noi, şi de aceea putem spune asemenea lucruri, deşi omenirea din afară râde adesea de astfel de lucruri; dar ea nu va râde mereu –; este acela că în decursul Evului Mediu s-a pierdut ştirea, cunoaşterea omenirii europene despre partea occidentală a lumii. Au existat într-adevăr întotdeauna legături, în special între Irlanda şi Anglia şi acel ţinut care se numeşte astăzi America. Pornind din Irlanda şi Anglia au fost cultivate mereu anumite legături spre Vest, şi abia în secolul în care după aceea a avut loc

aşa-numita descoperire a Americii, a fost interzisă printr-un document papal, preocuparea de America. Desigur că pe atunci nu se numea „America”. Legătura cu America a dispărut abia în momentul în care a urmat aşa-numita descoperire a Americii de către spanioli; dar istoria exterioară este atât de neclară încât de fapt oamenii au astăzi sentimentul că înainte de 1492 America nu a fost deloc cunoscută în Europa. Asta o cred aproape toţi oamenii. Şi ar putea fi expuse şi alte fapte similare, pe care ar trebui să le afirme ştiinţa spirituală din izvoarele ei. Ne aflăm acum tocmai la un moment de răscruce, în care tocmai viaţa istorică trebuie considerată din punctul de vedere al ştiinţei spirituale. Acum s-ar putea spune: Dar de vreme ce această ştiinţă spirituală, aşa cum o considerăm noi, s-a putut naşte abia în timpul nostru, cum este atunci cu timpurile anterioare?

Dacă ne întoarcem în timpurile vechi, găsim altceva, care se poate compara oarecum cu ceea ce numim noi în ziua de azi imaginaţiuni ale ştiinţei spirituale; găsim miturile, legendele, iar din puterea miturilor, din puterea legendelor, care erau imagini, au putut fi preluate impulsuri într-adevăr mai reale, mai conforme cu realitatea – chiar şi impulsuri politice – decât din învăţăturile abstracte ale istoriei sau economiei sociale actuale, sau a altora asemănătoare. Căci ceea ce îi ţine pe oameni laolaltă, ceea ce condiţionează convieţuirea socială a oamenilor nu trebuie prins în concepte abstracte. Acest ceva a fost exprimat mai înainte în mituri. Acum, noi nu mai putem compune iarăşi mituri; noi trebuie să ajungem la imaginaţiuni şi să cuprindem prin imaginaţiuni viaţa istorică, şi din acestea să imprimăm din nou impulsuri politice, care vor fi realmente altfel decât impulsurile

fantastice la care visează în ziua de azi atât de mulţi oameni, sau mai exact: decât impulsurile pedante.

Fără îndoială, în ziua de azi este dificil să le mai spui oamenilor: Viaţa istorică este de fapt ceva care, opus reprezentării obişnuite, se desfăşoară în subconştient. Dar pe de altă parte, această viaţă tăinuită omului chiar bate tare la porţile evenimentelor, la poarta impulsurilor omeneşti în general. Se poate spune – şi acest lucru s-a văzut chiar la conferinţele de la Zürich [Nota 12] – că oamenii ar vrea pretutindeni să ajungă laolaltă cu acele strădanii de cunoaştere care vor şi ele să ajungă la spirit, dar cu mijloace total insuficiente. La Zürich, oamenii fac cunoştinţă în special cu psihologia analitică, devenită acolo deja academică, aşa-numita psihanaliză [Nota 13], şi chiar după conferinţele mele au urmat cele mai ciudate controverse asupra legăturilor ştiinţei spirituale orientate antroposofic cu psihologia. Dar psihanaliştii se apropie, ca să zicem aşa, legaţi la ochii spirituali de această lume a ştiinţei spirituale, şi nu se pot familiariza cu ea. Dar această lume bate la uşa care ar trebui să fie deschisă oamenilor în ziua de azi.

Aşa de exemplu, există la Zürich un profesor *Jung* [Nota 14] care chiar de curând a scris iar o broşură despre psihanaliză – el a conceput multe scrieri de psihanaliză – şi care atinge acolo unele probleme; dar el arată cu acestea tocmai că poate aborda totul doar cu mijloace insuficiente. Vreau să expun un fapt din menţionarea căruia veţi vedea imediat ce am în vedere. Jung expune un exemplu [Nota 15] care este expus mult de către psihanalişti în general.

Unei femei i se întâmplă următoarele: Ea este invitată într-o seară la o sindrofie urmând să rămână într-o casă în răstimpul serii. Stăpâna casei unde este invitată urmează să plece imediat după încheierea cinei, într-o staţiune balneară, pentru că nu este prea sănătoasă. Cina îşi

urmează cursul, stăpâna casei pleacă, pleacă şi oaspeţii. Împreună cu un grup de oaspeţi pleacă şi doamna pe care o am în vedere. Oamenii mergeau aşa cum se obişnuieşte să se facă uneori când se pleacă seara de la o sindrofie, nu pe aşa-zisul trotuar, ci mergeau pe mijlocul străzii. Şi atunci a venit dintr-o dată o trăsură de după un colţ. Oamenii s-au ferit de ea, urcând pe trotuar, dar respectiva doamnă nu. Ea a fugit pe mijlocul caldarâmului, chiar în faţa cailor. Surugiul înjura, dar ea a continuat să alerge în acelaşi mod, până a ajuns la un pod peste un râu. Acolo ea a decis, pentru a ieşi din această situaţie neplăcută, să se arunce peste pod, în râu. Aceasta a făcut ea, şi abia a mai putut fi salvată de oamenii de la petrecere, care alergaseră după ea. Şi deoarece pentru cei din grup era soluţia cea mai la îndemână, ea a fost dusă înapoi de unde veneau, la casa femeii care plecase în călătorie. Ea l-a găsit acolo pe soţul femeii plecate şi a putut petrece cu el câteva ore în casa lui.

Acum, închipuiţi-vă tot ce poate face un om cu mijloace insuficiente dintr-o astfel de întâmplare. Găsiţi atunci, când vă apropiaţi în stilul psihanaliştilor de o astfel de problemă, acele zone tainice din suflet care ne învaţă că sufletul a avut deja, la vârsta de şapte ani, o trăire oarecare legată de cai, astfel încât femeia, la acea plecare de la petrecere, prin vederea cailor de la caleaşcă, a chemat din subconştient acea trăire anterioară şi aceasta a făcut-o să rămână perplexă, aşa încât nu a sărit într-o parte, ci a fugit în faţa trăsurii. Astfel, pentru psihanalist întregul proces devine un rezultat al conexiunilor evenimentelor actuale cu „enigmele nerezolvate ale sufletului" din sfera educaţiei, şi aşa mai departe. Toate acestea sunt însă o urmărire a lucrurilor cu mijloace insuficiente, pentru că respectivul psihanalist nu ştie că acest subconştient care domneşte în om este şi mai real decât presupune el, că este chiar cu

mult mai rafinat şi mai deştept decât ceea ce are omul din raţiunea sa conştientă. Şi cu mult mai curajos şi mai temerar este adesea acest subconştient. Căci psihanalistul nu ştie că se afla un daimon în sufletul acelei femei care a plecat, aş putea spune la fel de bine, de la început s-a dus acolo cu gândul inconştient de a fi singură împreună cu bărbatul, după ce soţia acestuia va fi plecat. Toate acestea sunt organizate cu cele mai rafinate mijloace ale subconştientului, căci omul face totul mult mai sigur atunci când nu participă şi conştienţa sa. Doamna a alergat în faţa cailor pur şi simplu pentru a fi salvată exact la timp, şi s-a comportat în consecinţă. Însă psihanalistul nu vede astfel de lucruri, pentru că el nu presupune că peste tot există o lume sufletesc-spirituală cu care sufletul omenesc se află în legătură. Dar Jung presimte aşa ceva. Din nenumăratele lucruri care îi apar, el presimte că sufletul omenesc se află într-o legătură cu nenumărate alte suflete. Dar el trebuie să fie totuşi materialist, pentru că altfel nu ar fi un om deştept al prezentului. Ce face el aşadar? El spune [Nota 16]: Pretutindeni, sufletul omenesc – acest aspect se vede din lucrurile care se petrec cu sufletul omenesc – se află în legătură cu realităţile spirituale din afara sufletului. – Acestea însă nu există! Aşadar cum ne ajutăm aici? Păi sufletul are un corp, care provine din alte corpuri, iar acestea, la rândul lor, din altele; apoi există o ereditate, iar Jung îşi construieşte ideea că sufletul retrăieşte în conformitate cu ereditatea, tot ceea ce s-a trăit, de exemplu, în privinţa zeilor păgâni. Acestea mai există în om, prin ereditate există în el şi devin „zone sufleteşti izolate" care trebuie catehizate dacă vrei să eliberezi sufletul omenesc de ele. El vede chiar că este o nevoie pentru sufletul omenesc să aibă o relaţie cu acestea, şi că ele ruinează sistemul nervos dacă nu sunt aduse în

conştienţă. De aceea el formulează fraza [Nota 17] întru totul justificată din punctul de vedere al filosofiei de viaţă moderne: Sufletul omenesc nu poate exista, fără să se distrugă lăuntric, decât fiind în relaţie cu o fiinţă divină. Acest lucru este la fel de sigur pe cât de sigur este, pe de altă parte, că nu există nicio fiinţă divină. Problema relaţiei fiinţei sufletului omenesc cu Dumnezeu nu are câtuşi de puţin de a face cu problema existenţei lui Dumnezeu.

Aşa scrie în cartea lui. Aşadar reflectaţi la ce anume se expune de fapt acolo: Se constată ştiinţific că sufletul omenesc trebuie să-şi construiască un raport cu Dumnezeu, dar este la fel de sigur că ar fi o nebunie să accepţi existenţa lui Dumnezeu; aşadar pentru propria sa sănătate, sufletul este condamnat să se amăgească cu existenţa unui Dumnezeu. Minte-te că există un Dumnezeu, căci altfel te îmbolnăveşti! – de fapt asta scrie în cartea lui.

Însă de aici se vede că marile probleme enigmatice bat la poartă, şi că prezentul se împotriveşte acestor lucruri. Dacă oamenii ar fi suficient de curajoşi, ar ieşi la fiecare pas în ziua de azi la iveală ceva asemănător. Numai că oamenii nu sunt suficient de curajoşi! Pentru că eu nu spun toate acestea ca să-l critic pe profesorul Jung, ci pentru că eu cred că în gândirea sa el este deja mai curajos decât toţi ceilalţi. El spune ceea ce trebuie să spună, în conformitate cu premisele prezentului. Ceilalţi nu o spun, ei sunt mai puţin curajoşi.

La toate aceste lucruri trebuie să reflectaţi dacă vreţi să cuprindeţi cu privirea ce înseamnă că ştiinţa spirituală vine cu adevăruri ca acesta: ceea ce se petrece în viaţa istorică a omenirii, şi în consecinţă şi în viaţa impulsurilor politice, nu are nimic de a face cu conştienţa obişnuită, nu poate avea nimic de a face cu conştienţa obişnuită; ci poate fi între-adevăr înţeles şi mânuit numai dacă poate interveni

conştienţa imaginativă. S-ar putea spune chiar, în privinţa reprezentantului caracteristic al – după cum am spus adesea în ultima vreme – concepţiei antisociale despre istorie în politică, că wilsonianismul trebuie înlocuit printr-o cunoaştere imaginativă a realităţii. Numai că wilsonianismul este foarte răspândit, şi mulţi oameni sunt wilsonieni fără ca ei să bănuiască aceasta. Nu se pune problema numelor, ci a faptelor care trăiesc printre oameni. Eu pot vorbi într-o anumită privinţă nepărtinitor despre *Wilson* [Nota 18], pentru că pot accentua întotdeauna faptul că eu am exprimat deja o judecată despre Wilson într-un ciclu de conferinţe ţinut înainte de război la Helsingfors [Nota 19], şi nu am avut nevoie să fiu învăţat abia în timpul războiului prin Woodrow Wilson ce fel de spirit şade pe tronul Americii. – S-ar putea însă dovedi de-a dreptul uşor prin vocile adulatoare care au existat pretutindeni în privinţa lui Woodrow Wilson, şi care abia nu mult timp în urmă au dispărut. Acum oamenii ştiu chiar multe. Acum ei ştiu chiar că acest domn care şede pe tronul Americii a preluat pentru conceperea celor mai eficiente documente republicane ale sale vechile mesaje ale răposatului împărat *Dom Pedro* [Nota 20] al Braziliei, din anul 1864, copiind pur şi simplu frazele conţinute acolo, iar în locurile în care Dom Pedro spunea: Trebuie să intervin pentru interesele Americii de Sud – acum el pune: Eu trebuie să intervin pentru interesele Statelor Unite ale Americii – şi aşa mai departe, cu transformările de rigoare.

Atunci când au apărut şi pe teritoriul nostru, la vremea lor, cele două cărţi ale lui Wilson [Nota 21] «Noua libertate» şi «Doar literatură», vocile care îl lăudau excesiv nu au fost mai puţine; şi asta nu a fost aşa demult, doar de cinci-şase ani în urmă. În acest domeniu al wilsonianismului, oamenii au învăţat câte ceva. Dar în

privinţa multor altor lucruri ar fi deja necesar ca oamenii să înveţe, să înveţe de la evenimentele atât de profund radicale ale prezentului. Pentru aceasta, este în orice caz necesar ca unele lucruri să fie luate foarte în serios, lucruri care pot înflori numai pe terenul cunoaşterii spiritual-ştiinţifice. Această ştiinţă spirituală orientată antroposofic este acuzată cu foarte multă uşurinţă că ar fi teoretică, şi i se reproşează că alte direcţii trec nemijlocit la treabă, că ele nu-i chinuie pe oameni cu necesitatea de a înţelege evoluţii cosmice, ci ele vorbesc oamenilor despre iubire, despre iubirea umană generală, despre ceea ce trebuie să iubească oamenii şi cum să iubească. Acum, milenii de-a rândul s-a vorbit despre iubire în acest mod, aşa cum încă vor mulţi să audă şi în ziua de azi; cu toate acestea, felul în care toată această iubire îşi găseşte expresie se vede în lume în ziua de astăzi. Dacă lăsaţi însă ca ştiinţa spirituală să cuprindă un timp cu mult mai scurt sufletele omeneşti, atunci veţi vedea că dacă această ştiinţă spirituală cuprinde într-adevăr sufletele omeneşti, ea va răsări în inimile omeneşti deja ca iubire. Căci iubirea nu poate fi predicată. Iubirea poate doar să crească atunci când ea este cultivată corect. Dar atunci creşte. Şi ea este un vlăstar al spiritului. Ea este şi la om un vlăstar al adevăratei cunoaşteri, al acelei cunoaşteri care nu se îndreaptă doar înspre materie, ci se îndreaptă înspre spirit.

Cu aceasta, nu am vrut să fac nimic altceva astăzi în această conferinţă introductivă decât să indic câteva simţiri care vor fi probabil importante pentru noi tocmai în acest timp. Dar am indicat cum vreau să procedez aici în următoarele conferinţe pe ramură. Eu voi avea de discutat tocmai ceea ce poate trezi în ziua de azi în sufletul omenesc puterea, curajul şi speranţa. Aş vrea să vorbesc despre tot ceea ce poate da ştiinţa spirituală omenirii altfel decât i-au

dat secolele precedente, şi aş dori să vorbesc despre ştiinţa spirituală ca despre ceva viu, care nu este teorie în noi, ci care naşte în noi un al doilea om, un om spiritual, care îl poartă şi îl susţine pe celălalt în lume. Şi eu cred că de aceasta are nevoie prezentul înainte de orice. A existat în Evul Mediu un timp, dumneavoastră îl cunoaşteţi cu toţii, în care mulţi oameni au avut imboldul, uneori de-a dreptul fantastic, de a face aur. De ce voiau ei să facă aur? Prin aceasta ei voiau ceva care nu se poate realiza în condiţiile terestre obişnuite. De ce? Pentru că ei vedeau că situaţia terestră obişnuită, dacă nu este spiritualizată, dacă nu este străbătută de impulsuri spirituale, nu poate da omului o adevărată mulţumire. Acesta este, la urma-urmelor, şi conţinutul învăţăturii Evangheliei. Numai că, de obicei, oamenii trec cu vederea lucrul cel mai important, şi ei critică viziunea Evangheliilor că Împărăţia lui Dumnezeu a coborât pe Pământ. Or, nu este ea aici? Ea este aici! Numai că ea nu este în gesturile exterioare. Ea trebuie cuprinsă lăuntric. Numai că nu trebuie tăgăduită, aşa cum este ea tăgăduită în timpul nostru. Şi despre această coborâre a Împărăţiei Spiritului vrem să vorbim în perioada următoare.

În felul acesta am vrut astăzi, aş spune, numai să dau tonul. Timpul nostru depinde şi de construirea punţilor înspre Împărăţia în care trăiesc morţii – numărul acelora care au trecut acum prin Poarta morţii este de milioane. Ei trăiesc printre noi, şi noi putem să-i găsim. Cum putem să-i găsim, şi despre aceasta vrem să vorbim într-un mod reînnoit.

CONFERINŢA a II-a

Berlin, 29 ianuarie 1918

Am atras deja adesea atenţia [Nota 1] în contextul consideraţiilor noastre asupra sentinţei ce străluceşte prin timpuri, aflată pe templul lui Apollo din Grecia: „Cunoaşte-te pe tine însuţi!”. Multe, infinit de multe din cerinţa de a tinde spre înţelepciunea omenească, şi cu aceasta înspre înţelepciunea cosmică, se află în această sentinţă. În orice caz, sentinţa a primit, ce-i drept, o importantă înnoire, o adâncire prin impulsul pe care l-dat Misteriul de pe Golgota. Despre toate aceste lucruri vom mai vorbi poate, dacă timpul ne-o permite, în decursul acestei ierni. Vom încerca să găsim calea exact înspre astfel de ţeluri care sunt indicate prin această sentinţă.

Aş dori să pornesc astăzi de la o considerare aparent exterioară a omului, aşadar oarecum de la o formă exterioară a cunoaşterii de sine omeneşti, care este însă numai aparent o cunoaştere exterioară, căci în ciuda acestui fapt este o primă forţă importantă dacă omul şi-o ia în stăpânire pentru a pătrunde şi în fiinţa interioară a omului. Aş vrea să pornesc, dar de fapt numai aparent să pornesc, de la forma omenească exterioară.

O considerare a acestei forme omeneşti exterioare se găseşte în ziua de azi în ceea ce este recunoscut ca ştiinţă, numai într-un sens care pentru o considerare spirituală mai înaltă este destul de nesatisfăcător. Putem deja spune: Cine vrea în ziua de azi să cunoască omul ca om, va găsi puţină stimulare la o asemenea cunoaştere a omului în ştiinţă, sau în orice caz în ştiinţa aşa cum este ea practicată în prezent. Căci ceea ce a produs deja această ştiinţă, ceea ce există deja puteţi vedea iarăşi din diversele indicaţii din

ultima mea carte, ***Despre enigmele sufletului***. Această carte oferă pietre de construcţie importante pentru o cunoaştere de largă perspectivă a fiinţei omeneşti. Dar tocmai aceste pietre de construcţie nu sunt căutate în ziua de azi. Şi ceea ce oferă în ziua de azi anatomia, fiziologia ș.a.m.d. dă foarte puţin omului care îşi pune întrebări, care vrea să pătrundă într-adevăr în fiinţa omului dintr-o cunoaştere a formei fizice exterioare a omului. În acest sens, în fond, în ziua de azi mult mai mult dă modul de abordarea artistică. Putem spune deja: Multe lasă ştiinţa nesatisfăcute în ziua de azi. Şi atunci când cineva se poate decide să caute în sens goethean, şi în artă, anume în considerarea artistică a lumii, adevărul real, substanţial, probabil că va găsi mai mult adevăr în acest mod decât în ceea ce este ştiinţă recunoscută (oficial). Va exista în viitor un mod de a vedea lumea care va fi tocmai cel provenit din ştiinţa spirituală, oricât de puţin se poate vedea încă în ziua de azi acest lucru. Va fi un mod de a vedea lumea care dintr-o anumită nevoie de cunoaştere omenească precisă va reuni perceperea ştiinţifică a lumii şi perceperea artistică a lumii într-o sinteză şi armonie superioară. În aceasta va fi conţinută cu mult mai multă clarvedere decât în acea clarvedere la care visează unii oameni în ziua de azi, dar tocmai că doar visează.

Dacă ne apropiem de forma omenească, putem percepe mai întâi ceva important la ea, dacă ne îndreptăm privirea – ceea ce am făcut, desigur, mai mult sau mai puţin, cu toţii – înspre această bază a formei omeneşti care ne întâmpină în schelet. Aţi văzut deja, desigur, cu toţii, un schelet omenesc şi aţi observat diferenţa care există înspre partea capului şi restul formei omeneşti. Veţi fi observat cu acest prilej că acest cap, este într-un anumit mod un întreg încheiat, închis în sine, care stă, de fapt, ca pe o coloană pe

tot ceea ce constituie sistemul membrelor şi restul organismului omenesc. Putem distinge foarte uşor la schelet capul aşezat pe restul organismului. Dacă luaţi în vedere în acest mod cea mai grosieră diferenţiere, puteţi remarca faptul că acest cap este de fapt configurat, mai mult sau mai puţin, sferic; nu este o formă sferică desăvârşită, dar forma sferică se prefigurează în capul omenesc. Acum, ca cercetător spiritual-ştiinţific trebuie chiar să avertizez să nu se pună analogii exterioare superficiale la baza unei străduanii de cunoaştere. Dar viziunea capului omenesc ca apropiindu-se de forma sferică nu este o considerare superficială a formei capului omenesc; căci omul este în primul rând cu adevărat o dualitate, iar forma sferică a capului său nu este în nici un caz ceva întâmplător. Numai că trebuie să cuprindem cu privirea ce anume avem în faţa noastră prin capul omenesc. O primă indicaţie în privinţa celor pe care le am în vedere aici, au fost date în cadrul consideraţiilor noastre spirituale în lucrarea pe care am numit-o ***Conducerea spirituală a omului şi a omenirii***, unde am indicat deja că în realitate capul omenesc reprezintă o imagine a întregului Univers, care ne întâmpină în exterior ca sferă spaţială, ca sferă goală.

Atunci când discutăm aceste lucruri, trebuie să vă atrag atenţia asupra a ceva aflat încă departe de omul actual în privinţa celui mai important mod de consideraţie; ceva pe care el îl aplică întotdeauna într-un domeniu, dar nu vrea să-l folosească tocmai acolo unde el are imense consecinţe. Niciunui om care ia în mână o busolă, un ac magnetic, care este îndreptat cu un capăt spre Polul Nord magnetic şi cu celălalt capăt spre Polul Sud magnetic, nu-i va trece prin cap să caute doar în acul magnetic cauza faptului că el se îndreaptă aşa; ci fizicianul se va simţi

constrâns să privească drept un întreg acul magnetic şi forţa magnetică ce porneşte de la Polul Nord magnetic al Pământului, prin faptul că această forţă magnetică îndreaptă unul dintre capetele acului spre Polul Nord, şi pe celălalt spre Polul Sud. În acest caz, motivul pentru ceea ce se petrece în acul magnetic, într-un spaţiu foarte restrâns, este căutat în marele Univers. În schimb, nu se face acelaşi lucru şi acolo unde el ar trebui să fie făcut, acolo unde multe ar depinde de faptul că s-ar face. Atunci când cineva observă în ziua de azi – şi anume, tocmai ca om de ştiinţă – că într-o fiinţă se formează o altă fiinţă, aşadar, de exemplu, atunci când cineva observă faptul că într-o găină se formează oul, acest lucru se petrece tot într-un spaţiu restrâns; în acest caz însă, de obicei omului nu-i vine ideea ca ceea ce trebuie să-şi spună în cazul acului magnetic să aplice şi aici şi să spună: Nu în găină, ci în întregul Cosmos se află motivul faptului că în corpul găinii se formează germenul oului. – Dar exact la fel cum la acul magnetic este implicat, participă întregul Cosmos, tot aşa în corpul găinii, în corpul matern – în ciuda tuturor proceselor care sunt implicate aici –, este implicat, participă şi întregul Cosmos cu forma sa sferică. Acele procese care conduc înapoi pe linie ereditară la strămoşi, doar co-acţionează atunci când în organismul matern se formează germenul oului. Acest lucru este încă considerat în ziua de azi o erezie în raport cu ştiinţa oficială, dar este totuşi un adevăr. Şi în modurile cele mai diferite colaborează forţele Cosmosului. Şi, pe cât este de adevărat că în fapt la om – ceea ce spun este dovedit de embriologia empirică – capul, mai întâi în structura sa embrionară, se formează din întregul Univers, pe cât este de adevărat că acest cap ia fiinţă la început în organismul uman matern, tot atât de adevărat este, pe de altă parte, că forţele care au cauzat această geneză

acţionează din întregul Cosmos şi că omul este, în privinţa capului său, o copie a întregului Cosmos. Numai ceea ce este prins de cap, scheletul, se poate spune – dacă îl observăm separat – că în privinţa configuraţiei sale, a formei sale, este de fapt legat mai mult de ceea ce se află pe linia ereditară, ceea ce este legat de tată şi mamă, bunic şi bunică, decât de ceea ce se află afară, în Cosmos. Astfel, şi în privinţa genezei sale, a evoluţiei sale, omul este întâi de toate o fiinţă dublă, o dualitate. Conform formei sale, el este alcătuit pe de o parte din Cosmos, şi acest aspect iese la iveală în forma sferică a capului său; pe de altă parte, el este format din întregul curent ereditar, şi acest aspect iese la iveală în întreg restul organismului, care este ataşat de cap. Întreaga formă exterioară a omului ni-l arată ca pe o fiinţă hibridă, ne arată că el are o origine dublă.

Un asemenea mod de a considera lucrurile nu are numai însemnătatea că prin el învăţăm să cunoaştem ceva, ci şi o cu totul alta. Cine consideră în ziua de azi omul în conformitate cu îndrumările ştiinţei oficiale obişnuite, cine, de exemplu, priveşte la microscop şi vede germenul cum se dezvoltă, şi vede numai ceea ce se află este acolo, înăuntru – aşa cum ai vrea să vezi în acul magnetic de ce el are proprietatea de a se poziţiona aşa, pe direcţia nord-sud –, acela trăieşte într-un masiv de gânduri care îl face imobil şi nefolositor pentru viaţa exterioară, în mod deosebit atunci când procedează aşa ca în ştiinţa exterioară. Şi dacă aplică astfel de gânduri în ştiinţele sociale, ele fie nu sunt suficiente, fie conduc la pedanteria mondială, care poate fi numită cu un alt cuvânt şi „wilsonianism”. Este vorba, aşadar, ce gândire este atrasă în noi, ce forme iau naştere în gândurile noastre prin faptul că ne dăruim anumitor gânduri. Faptul de a şti despre lucruri are încă o importanţă redusă. Ce anume face în noi un anumit mod de

cunoaştere, ce utilitate aduce el cu sine, aceasta contează. Şi dacă avem un simţ deschis în a-l privi pe om în legătura sa cu întregul Cosmosului, atunci se vor trezi în noi şi acele gânduri care duc la considerarea etică a lumii, la considerarea juridică a lumii, care în realitate ar trebui să fie cea mai înaltă, dar care în ziua de azi este ceva absolut neobişnuit. Vedeţi aşadar că mai există şi alte impulsuri pentru a căuta o astfel de ştiinţă cum avem noi în vedere aici, decât satisfacerea, nu vreau să spun a curiozităţii, ci a simplei sete de cunoaştere.

Astfel, omul stă dinaintea noastră ca fiinţă dublă, ca fiinţă hibridă. Asta are o semnificaţie şi mai adâncă. Şi astăzi aş dori doar să dau tonul celor care ar trebui să ne preocupe, pentru a trezi în sufletele dumneavoastră un sentiment despre importanţa celor pe care le considerăm.

Să rămânem acum la faptul că în desfăşurarea ulterioară a vieţii noastre, capul – capul care ne întâmpină ca imagine a întregului Univers – este esenţialmente mijlocitorul pentru cunoaşterea noastră – nu vreau să spun „instrumentul", pentru că atunci nu aş rosti ceva întru totul corect. Dar nu numai capul singur este intermediar pentru cunoaşterea noastră – să rămânem la cunoaştere, la perceperea lumii –, capul ne-o intermediază, dar şi restul omului. Şi pentru că restul omului chiar şi conform provenienţei sale este total diferit de cap, este altceva, omul constă, şi în măsura în care este cognitiv, din omul-cap şi – îl numesc aşa cum l-am numit deja mai înainte [Nota 2] –, omul-inimă, pentru că în inimă se concentrează tot restul. Suntem realmente doi oameni: duali, alcătuiţi dintr-un om-cap perceptiv în relaţie cu lumea, şi un om-inimă. Deosebirea este aceea că deşi omul ocărăşte uneori aşa de mult lumea, el îşi foloseşte exclusiv capul pentru a o cunoaşte. Ce anume stă la baza acestui fapt? Dacă am face o

paralelă între cunoaşterea prin cap şi cunoaşterea prin inimă, nu ar rezulta mare lucru. Cel care poate cuprinde cu inima ceea ce cunoaşte capul, ar fi mai cald în cunoaşterea sa decât celălalt. Ar exista o diferenţiere între oameni, dar deosebirea nu ar fi prea mare. Dar dacă ne apropiem de lucruri cu experienţa spiritual-ştiinţifică, atunci iese la lumină cu totul altceva. Omul îşi însuşeşte cunoştinţe, percepţii. Treptat, de noi se apropie percepţiile, cunoaşterea. Atunci avem cazul următor. Modul în care ne raportăm cu capul la lume, modul în care percepem şi cunoaştem, se petrece într-o anumită privinţă repede; iar modul în care ne raportăm cognitiv la lume cu restul organismului la lume se petrece lent. La toate celelalte diferenţe pe care le-am expus deja iarna trecută [Nota 3] în privinţa evoluţiei lumii şi a omului, se mai adaugă faptul că acest cap al nostru se grăbeşte cu cunoaşterea sa, pe când restul organismului nu se grăbeşte. Aceasta are o însemnătate extrem de adâncă. Atunci când suntem educaţi conform şcolii, se urmăreşte, de fapt, numai educarea capului. Oamenii sunt educaţi în ziua de azi numai pentru cap; acest lucru se poate face conform şcolii. Căci în cazul extrem în care capul participă mult timp la dezvoltarea cunoaşterii – dar la majoritatea oamenilor nu se merge atât de departe –, el se închide la vârsta de douăzeci şi ceva de ani. Atunci capul a terminat cu cunoaşterea sa, cu faptul de a-şi însuşi lumea. Restul organismului are nevoie pentru aceasta de întreg timpul de până la moarte. Şi putem spune deja: În această privinţă, capul merge aproximativ de trei ori mai repede decât restul organismului; restul organismului are timp; el merge de trei ori mai încet, el are un alt tempo. De aceea, pentru acela care are darul să observe prin cunoaştere asemenea lucruri, este limpede că atunci când a cuprins

ceva prin intermediul capului, trebuie să aştepte până când îl va fi unit cu întreg omul. Pentru a asimila ceva plin de viaţă, trebuie, într-adevăr, dacă asimilarea prin cap a durat circa o zi, să aşteptăm trei-patru zile, până când le vom fi asimilat pe deplin. Cercetătorul spiritual conştiincios nu va povesti niciodată ceea ce a asimilat doar cu capul, ci numai ceea ce a înţeles cu întreaga sa fiinţă. Acest lucru are o importanţă extraordinar de vastă şi profundă.

În ziua de azi noi putem da, de fapt, copiilor noştri în conformitate cu instituţiile existente, doar un fel de cunoaştere prin cap; noi nu le dăm o cunoaştere pe care să o suporte restul organismului. Se rămâne la cunoaşterea prin cap, la o cunoaştere care este deja pregătită în aşa fel încât trebuie asimilată rapid prin intermediul capului şi pe care omul şi-o poate aminti mai târziu. Este drept că la materiile despre care este vorba în învăţământ, oamenii nu-şi amintesc de ele mai târziu şi sunt bucuroşi dacă uită lucrurile la scurt timp după ultimul examen. Faţă de o cunoaştere care poate fi prelucrată întru totul de restul organismului, s-ar dezvolta în orice caz, atunci când omul şi-ar reaminti-o, iubire, bucurie, căldură. Cu cele mai adânci taine ale misteriilor omenirii este corelat modul în care trebuie configurată predarea, pentru ca ulterior când omul priveşte de-a lungul întregii sale vieţi, când priveşte înapoi la anii săi de şcoală, să le poată duce dorul cu căldură, cu bucurie, cu o anumită fericire.

În acest domeniu este imens de mult de făcut. Căci cel care este familiarizat cu lucrurile respective, acela ştie că tot ceea ce le oferim în ziua de azi în special copiilor, este pregătit din capul locului în aşa fel încât restul organismului nu îl primeşte, în aşa fel încât nu produce bucurie ulterior. De aceasta este legat faptul că în prezent oamenii îmbătrânesc relativ repede din punct de vedere

sufletesc. Căci aceasta este taina omului: Atunci când capul are, de exemplu, vârsta de 28 de ani, restul organismului, care vine în urma lui în dezvoltare, are abia o treime sau o pătrime din această vârstă. Restul organismului menţine un tempo care este de trei-patru ori mai lent. Vom mai cunoaşte şi alte raporturi. Aşadar omul ar putea, dacă s-ar veni pedagogic în întâmpinarea acestor misterii, să preia ceva care este atât de rodnic, atât de priincios încât i-ar ajunge până în clipa când moare. Căci dacă el a preluat astfel de lucruri până la vârsta de 25 de ani şi are nevoie de ele de un timp de trei ori mai lung pentru prelucrarea lor, restul organismului le-ar putea prelucra până la vârsta de 75 de ani. Dar pentru om, în întreaga sa entitate, cunoaşterea pe care şi-o însuşeşte capul nu are o însemnătate cuprinzătoare, ci numai acea trăire de cunoaştere interioară pe care şi-o însuşeşte omul în întreaga sa entitate. Dar în privinţa acesteia, viaţa publică de azi are chiar aversiune; ea vrea să primească doar ceea ce este înţelepciune a capului. Căci gândiţi-vă numai – puteţi socoti uşor întreaga importanţă a ceea ce am aici în vedere: cineva ar putea asimila până la vârsta de 15 ani atât de mult cu capul, încât, dacă va prelucra aceste concepte şi aceste concepte s-ar referi, de exemplu, la administrarea problemelor publice, la vârsta de 45 de ani el ar fi matur pentru a fi ales într-un post de administraţie a oraşului, într-un parlament; căci acolo el trebuie să se încadreze ca om întreg. Căci trebuie să spunem: Dacă putem să-i aducem omului până la vârsta de 15 ani asemenea forţe ale conceptelor, care ar putea fi prelucrate cu întreaga fiinţă a vieţii sale, atunci la vârsta de 45 de ani el va fi matur să fie ales într-un consiliu orăşenesc sau într-un parlament. Iar la baza concepţiilor celor din vechime, care mai aveau încă o cunoaştere a acestor lucruri din

misterii, se aflau astfel de lucruri. Astăzi, dimpotrivă, străduaniile merg în sensul de a scădea pe cât de mult este posibil limita vârstei, căci în ziua de azi orice om este la vârsta de 20 de ani la fel de matur pe cât era înainte cineva de 80 de ani. Dar în această privinţă nu pot decide cerinţele pretenţiile avide, ci numai o adevărată cunoaştere.

Aceste lucruri au, aşadar, deja o aplicare de o importanţă fundamentală pentru viaţă. Întreaga noastră viaţă publică este reglată să ţină seama numai de ceea ce sunt oamenii prin capetele lor. Dar în ciuda faptului că este aşa, că de fapt în ziua de azi, prin aceea că oamenii comunică fiind în contact social între ei, ei comunică înţelept numai cu capul, această comunicare între capete – gândiţi-vă numai la aceasta: întreaga comunicare socială este doar o comunicare între capete! – este întru totul nepotrivită pentru a configura o viaţă socială. Căci de unde provine capul? Capul omului – am expus acest lucru – nu este de la acest Pământ, el este creat tocmai din Cosmos. Şi dacă vrem să ne ocupăm cu capul de problemele pământeşti, nu o putem face. Cu capul nimeni nu este naţionalist, cu capul nimeni nu este cineva care să aparţine unei anumite părţi a Pământului. Cu capul ar trebui să decidem numai în privinţa a ceea ce aparţine întregii lumi. Pentru a putea decide, în schimb, în privinţa a ceea ce aparţine Pământului, trebuie să concreştem mai întâi de-a lungul întregii noastre vieţi cu ceea ce aparţine Pământului şi face din noi cetăţeni ai Pământului, şi nu cetăţeni ai Cerului. Aceste lucruri trebuie să fie aşa. Ceea ce poate sta la baza judecăţilor opiniei publice, trebuie extras din cunoştinţele mai profunde asupra omului. Şi din nou trebuie să luăm în vedere – astăzi vreau doar să trasez fire, lucrurile vor fi dezvoltate mai departe: Ceea ce a exprimat *Goethe* ca idee a metamorfozei are o profundă însemnătate

şi are o aplicaţie mult mai largă decât a putut să facă din ea Goethe însuşi pe timpul său.

Capul nostru este aşadar configurat din Cosmos. Dacă considerăm lucrurile spiritual-ştiinţific, trebuie să spunem: În întregul timp ce se desfăşoară între moarte şi o nouă naştere, noi lucrăm – da, noi lucrăm acolo în Cosmos –, pentru a ne alcătui capul. Lucrăm la organismul nostru, lucrând cu predilecţie între moarte şi o nouă naştere la capul nostru. Acest cap este într-o anumită privinţă mormântul sufletului în privinţa a ceea ce era sufletul înainte de naştere sau, dacă vrem să spunem, înainte de concepere. Aici ajung în repaus acele activităţi pe care le executăm între moarte şi o nouă naştere într-o viaţă spirituală. Şi la ceea ce este într-o anumită privinţă este format din lumea spirituală se adaugă apoi ceea ce este ataşat de el, provenind din curentul ereditar. Dar ce este ceea ce atârnă de cap, provenind din curentul evolutiv ereditar? Este ceva care, totuşi, este în corelaţie cu capul. Am atras deja mai înainte atenţia [Nota 4]: Ceea ce este la om în afara capului său, este predispoziţia pentru capul din încarnarea viitoare. Întreg restul organismului este ceva care poate trece prin metamorfoză în capul din încarnarea viitoare. Forţele pe care le perfecţionăm de-a lungul întregii vieţi se smulg, atunci când trecem prin poarta morţii, din restul organismului; dar ele rămân în acea configurare pe care a avut-o restul organismului în timpul vieţii; pe acestea le purtăm în răstimpul dintre moarte şi următoarea naştere şi le transformăm în cap. În capul nostru avem deci întotdeauna şi ceea ce este moştenire din încarnările anterioare. Iar în restul organismului nostru avem totodată ceva care acţionează determinant pentru configurarea capului nostru din încarnarea viitoare. În această privinţă, noi suntem de asemenea o natură dual㠖

Gândiţi-vă cum, dacă privim lucrurile astfel încât omul este într-adevăr cu totul aşezat în corelaţiile cosmice, ajungem la ideea că într-adevăr el nu se naşte şi nu se formează pur şi simplu în fragmentul de timp şi spaţiu pe care îl avem în faţa noastră când privim lucrurile în vederea fizică exterioară, ci că el este încadrat într-un context imens. Şi este deosebit de stimulator să priveşti lucrurile, nu numai aşa cum a făcut-o deja Goethe [Nota 5], să te uiţi la unul dintre oasele coloanei vertebrale şi apoi la oasele capului, şi să-ţi spui că oasele capului nu sunt decât vertebre transformate, ci este extrem de stimulator să vezi cum tot ceea ce este în cap, este şi în restul organismului. Numai că cere o considerare extrem de lipsită de prejudecăţi ca să recunoşti, de exemplu, nu numai nasul, şi tot ceea ce este la cap, drept o astfel de transformare, ci şi că tot ceea ce este în restul organismului este doar într-o metamorfoză mai recentă; că totul este transformat printr-o metamorfoză anterioară în ceea ce ne întâmpină apoi la cap.

Am spus: Din punct de vedere pedagogic, consecinţele unei astfel de concepţii sunt extraordinar de importante, şi dacă gândirea oamenilor se va îndrepta cândva înspre această cunoaştere spiritual-ştiinţifică, atunci de aici vor reieşi cerinţe infinit de importante pentru ceva cum este, de exemplu, pedagogia practică.

Înainte de toate este important un lucru: În viaţă, îmbătrânim. Dar, de fapt, putem spune doar că trupul nostru fizic îmbătrâneşte. Căci oricât de ciudat ar fi – eu am menţionat deja acest lucru [Nota 6] –, trupul nostru eteric, următoarea parte spirituală a fiinţei noastre, devine tot mai tânăr. Cu cât devenim noi mai bătrâni, cu atât mai tânăr devine trupul nostru eteric. Şi în timp ce devenim ridaţi şi devenim cheli în ceea ce priveşte trupul fizic, devenim, sau măcar putem deveni tot mai bucălaţi şi mai

înfloritori în ceea ce priveşte trupul nostru eteric. Dar, în orice caz – aşa cum natura exterioară se îngrijeşte ca trupul fizic să îmbătrânească –, noi trebuie să ne îngrijim ca trupului nostru eteric să rămână aprovizionat cu forţe tinereşti. Însă putem face aceasta numai dacă introducem prin cap o asemenea hrană spirituală de reprezentări încât să ajungă spre a fi prelucrată în întreaga viaţă.

Un observator spiritual-ştiinţific poate vedea în minte – cum să fie învăţaţi copiii din cea mai fragedă tinereţe –, cum este omul este o copie a întregului Univers, o imagine a înţeleptei ordini divine a Universului, dar al unei astfel de ordini divine a Universului încât ea să fie cuprinsă nemijlocit, în mod elementar, şi nu prin aceea că li se spun oamenilor versete din Biblie care nu sunt înţelese. Dar toate acestea trebuie să fie create din spiritul ştiinţei spirituale, şi atunci va exista o cunoaştere cu capul mult mai plină de sevă decât în ziua de azi. Însă aceasta va fi un izvor de întinerire pentru om pe toată perioada vieţii sale, în timp ce învăţământul nostru actual nu este o asemenea sursă de întinerire, ci contrariul ei. Şi dacă noi în ziua de azi suntem în fericita situaţie de a nu fi nişte acrituri îngrozitoare din cauza instruirii noastre din tinereţe, aceasta este aşa numai pentru că modul actual de a ne îngriji de cap – care s-a răspândit de aproximativ patru secole şi a ajuns astăzi la punctul său culminant –, încă nu a putut ruina atât de multe din cele care există totuşi drept cultură moştenită din vechile timpuri. Dar dacă vom proceda tot aşa încât să predăm doar pentru cap, atunci suntem pe cea mai bună cale de a educa nişte înăcriţi. Eu am spus deja recent [Nota 7] – războiul a întrerupt lucrurile –: mari au fost în anii dinainte de război migrările înspre sanatorii, mari au fost mijloacele [pe care le folosea omul] pentru a-şi înlătura nervozitatea.

Toate acestea sunt corelate cu faptul că nu îi sunt date capului cele de care are nevoie întregul om. Am menţionat şi cât de puţine găsim că oamenii trebuie să se îngrijească în modul corect de aceste lucruri. Căci eu trebuie să mă gândesc mereu la faptul că în urmă cu câţiva ani m-am dus o dată într-un sanatoriu, pentru a vizita pe cineva de acolo. Am ajuns acolo chiar la amiază. Întreaga mulţime a pacienţilor sanatoriului a defilat prin faţa noastră. Într-o oarecare măsură erau oameni de-a dreptul ciudaţi, care îşi aveau într-adevăr înscrisă parţial nervozitatea pe faţă, şi care îşi bâţâiau mâinile şi picioarele. Dar după aceea l-am cunoscut pe cel mai nervos, pe cel mai bâţâitor din acel sanatoriu, anume pe medicul conducător. Şi trebuie să spun deja că un medic conducător nu găseşte metoda corectă de vindecare a pacienţilor săi, dacă el însuşi este cel care are nevoie cel mai mult de tratament. În rest, era un om extraordinar de amabil şi drăguţ, dar el era un exemplu al acelor oameni care în orice caz nu au preluat în tinereţea lor ceea ce îi poate menţine întineriţi de-a lungul vieţii lor. Astfel de lucruri nu pot fi modificate prin oarece reforme izolate pentru ca, din starea existentă, să aducă o altă stare; astfel de lucruri pot fi îmbunătăţite numai dacă este îmbunătăţit întregul organism social. De aceea trebuie să ne îndreptăm atenţia asupra întregului organism social. S-a avut deja grijă prin marile legi ale Universului ca omul individual să nu-şi poată satisface egoismul în astfel de domenii, ci ca el întru câtva să-şi poată găsi prosperitatea numai atunci când o caută în comunitate cu ceilalţi. Aşa îmi reprezint eu – şi îşi poate reprezenta acest lucru oricine nu îşi reprezintă numai ceea ce trăieşte în senzorial, ci poate privi dincolo de sensibil, în suprasensibil, de unde trebuie să vină forţele pentru reformarea lumii în viitorul apropiat – aşa îmi reprezint eu

că în asemenea domenii, dar şi în altele se poate face introducerea spiritual-ştiinţificului în viaţă, se poate face prin faptul că oamenii elaborează concret, în mod sincer, onest, cele pentru care poate da impulsurile ştiinţa spirituală. Vedeţi, în sensul despre care am vorbit frecvent şi despre care vom mai tot vorbi, nu avem nevoie să alergăm după clarvedere, ci avem nevoie doar să cuprindem cu înţelegerea într-un mod plin de sens omul ca fiind leit spiritualităţii universului, şi atunci ajungem deja la spiritualitate. Este imposibil să-l cuprinzi pe om în totalitatea sa şi să-l pătrunzi cu privirea, fără să pătrunzi cu privirea şi să ai în vedere ceea ce stă la baza omului ca spiritual. Însă ceva este necesar, şi eu am atras adesea atenţia asupra acestui fapt [Nota 8]: dezbărarea de viciul atât de îngrozitor existent în ziua de azi privind toate întrebările referitoare la concepţia despre lume: dezbărarea de comoditatea faţă de cunoaşterea omului. Întreaga noastră considerare spiritual-ştiinţifică ne arată că trebuie să înaintăm pas cu pas, că trebuie să avem înclinaţia să intrăm în detalii, pentru a clădi un întreg pe aceste amănunte, că trebuie să pornim oarecum de la senzorialul aflat în imediata noastră apropiere, pentru a urca în suprasensibil. Putem aproape apuca cu mâinile suprasensibilul în sensibilul aflat la îndemână. Căci cel care poate cuprinde cu privirea în mod corect capul omenesc, acela vede în el ceea ce este format din întregul Univers, şi el vede în restul organismului omenesc ceea ce se formează din nou în Univers, pentru a reveni apoi din Univers în următoarea încarnare. Dacă considerăm corect ceea ce percepem cu simţurile în afară, putem deja ajunge în mod foarte corect la suprasensibil. Însă este nevoie să ne asumăm incomoditatea, să lăsăm omul să ajungă măcar atâta la drepturile sale, încât să admitem în privinţa

cunoaşterii sale ceea ce, de exemplu, admitem în cazul unui ceas sau al unui lucru întru totul obişnuit. Oricine a învăţat cât de puţin cum lucrează împreună mecanic lucrurile va recunoaşte că nu poate înţelege un ceas fără să aibă în vedere interacţiunea roţilor. Despre om vorbeşte însă oricine, fără să aibă o asemenea pretenţie, şi anume fiecare crede că poate vorbi chiar şi despre cea mai înaltă natură a omului şi foarte adesea se bazează pe faptul că spune: Da, adevărul trebuie să fie „simplu" – şi apoi cioplește acea acuzaţie împotriva ştiinţei spirituale care constă întotdeauna în aceea că ştiinţa spirituală ar fi mult prea complicată. Pofta omenească poate în orice caz merge în sensul ca omul să vrea să-şi însuşească probabil în cinci minute sau chiar instantaneu ceea ce este necesar pentru cunoaşterea celei mai înalte fiinţe a omului. Numai că omul este o fiinţă complicată. Tocmai în aceasta constă măreţia lui în Univers, în faptul că este o fiinţă complicată, şi trebuie să depăşim înclinaţia spre comoditate în cunoaştere, dacă vrem să pătrundem într-adevăr în fiinţa omului. Nu există nicio înţelegere a ceea ce este necesar pentru timpul nostru, dacă oamenii nu vor să se pună în situaţia de a pătrunde măcar presimţind întreaga complexitate a naturii omeneşti. Căci prin aceea că noi cultivăm numai cunoaşterea prin cap, că nu vrem să prelucrăm cu întreg omul ceea ce învaţă capul, şi nu dăm capului ceea ce poate fi prelucrat de omul întreg, prin aceasta îl încadrăm pe om în ordinea socială în aşa fel încât, cum s-ar spune, nu vrem să facem din viaţa pământească o oglindire a unei vieţi suprasensibile, spirituale. Suferim de o ciudată dihotomie. Dar aceasta nu este o scindare în două ca acea scindare în două despre care am vorbit mai înainte, ci este o scindare în două vătămătoare, pe care trebuie să o învingem.

Viaţa omenească s-a schimbat în decursul evoluţiei. Pentru a observa aceasta, este nevoie să mergem înapoi numai patru secole, sau nici măcar atâta. Cel care ştie realitatea, nu din istoria literară uzuală, ci din istoria spirituală a vieţii, acela ştie cât de infinit de diferită încă mai erau viaţa şi gândirea în secolul XVIII faţă de secolul XIX. Trebuie doar puţin să ne întoarcem înapoi şi vom vedea cât s-a schimbat de patru secole încoace întreaga gândire omenească. Întreaga gândire omenească, care s-a schimbat aşa, a ajuns treptat până în secolul XX să formeze concepte tot mai abstracte. Au venit tot mai mult concepte pentru cap. Dacă luăm conceptele despre om, pline de sevă, din secolele XIII, XIV, dacă privim ştiinţele naturii ale acestor secole: Este o deosebire grandioasă faţă de legităţile abstracte, de legitatea uscată a actualelor ştiinţe ale naturii! Există o carte foarte cunoscută, atribuită lui *Basilius Valentinus* [Nota 9]. Lucruri foarte interesante se găsesc în ea. De curând a scris un savant suedez [Nota 10] o carte despre „materie", citând în ea şi diverse din Valentinus, iar judecata sa în această privinţă este: Înţeleagă cine poate asta; tocmai că nu poate fi înţeleasă. – Noi credem desigur, că el nu poate înţelege nimic din această carte a lui Valentinus. Căci Valentinus, citit cu conceptele pe care le aduce omul în ziua de azi din fizică şi chimie, este întru totul de neînţeles! Acest fapt este legat de aceleaşi lucruri de care este legat faptul că buna, vechea înţelepciune de viaţă „Ora dimineţii îl are pe Dumnezeu şi aur în gură" s-a transformat în decursul timpului în acea altă înţelepciune: „Ora dimineţii are aur în gură". În felul acesta, buna expresie europeană „Ora dimineţii îl are pe Dumnezeu şi aur în gură" a devenit americană: „Ora dimineţii are aur în gură".

Acel timp vechi era pătruns în privinţa descrierii şi conceperii naturii de ceea ce vine din întreg omul. Astăzi este cunoaşterea prin cap. Datorită acestui fapt, ea este pe de o parte abstractă, uscată şi nu îl umple pe om de-a lungul întregii sale vieţi; iar pe de altă parte ea este totuşi foarte spirituală. Stăm în faţa acestei naturi duale, în sensul că noi producem de fapt spiritualul în ziua de azi; aceste concepte abstracte sunt spiritualul cel mai spiritual care poate exista, dar ele sunt incapabile să înţeleagă spiritul. Este extrem de uşor de vedem la ce dihotomie ajunge omul prin acele concepte spirituale pe care şi le-a alcătuit. Tocmai în privinţa acestor concepte spirituale el a devenit, în mod ciudat, materialist. Dar dacă conceptele ar fi corecte, din ele nu s-ar naşte niciodată materialismul. Pur şi simplu existenţa conceptelor abstracte este deja prima refutare a materialismului. În această dihotomie trăim noi. Ne-am spiritualizat extrem de mult de patru secole încoace, şi trebuie ca în acest spiritual, pe care îl avem doar abstract, să găsim din nou spiritualul viu. Noi ne-am înălţat la a avea numai concepte obiective, dar trebuie să ajungem din nou la Imaginaţie, Inspiraţie, Intuiţie. Noi am lepădat ceea ce ne-a parvenit din înţelepciunea ereditară anterioară străveche în Imaginaţiuni, Inspiraţii şi Intuiţii. Trebuie să le recâştigăm, după ce am renunţat atât de mult la această suculenţă a cunoaşterii întregului om. Aceasta este ceva care îl poate umple deja pe om cu întreaga seriozitate faţă de spiritual-ştiinţific. Şi dacă în aceste două conferinţe pe care mi-a fost din nou îngăduit acum să le ţin în faţa dumneavoastră am vorbit mai mult introductiv, intenţia mea a fost de a arăta cum din cea mai exterioară considerare a omului poate proveni impulsul de a ne preocupa cu ceea ce stă spiritual la baza lumii. Urmând aceste impulsuri şi idei omenirea va ajunge la ceva care îi lipseşte astăzi enorm de mult:

veracitatea interioară. Nu putem aspira cu adevărat rodnic spre spirit dacă nu aspirăm în veracitate lăuntrică, şi nu vom greşi drumul niciodată dacă prin experienţa de viaţă ne dobândim cunoaşterea că o armonie corectă între cunoaşterea prin cap şi cunoaşterea prin inimă este posibilă numai atunci când într-adevăr ne poziţionăm înăuntrul vieţii. Căci de aceea tocmai oamenii prezentului nu vor să transpună cunoaşterea prin cap în cunoaştere cu inima, deoarece cunoaşterea prin inimă nu numai că are nevoie de mai mult timp, ci pentru că ea şi reacţionează faţă de cunoaşterea prin cap, o respinge dacă aceasta este neadevărată. Restul omului se face remarcat atunci ca un fel de conştiinţă. Or de aceasta se teme omenirea prezentului, înclinată doar spre cap.

Şi acum, în încheiere – deoarece pentru noi se va pune mereu problema, atunci când suntem împreună aşa, între noi, să examinăm şi poziţia în întreaga lume a străduaniei noastre spiritual-ştiinţifice, pe care am caracterizat-o în modul în care am făcut-o astăzi şi ultima oară – în încheiere câteva remarci, care rezultă pentru noi în mod direct practic.

Ştiinţa spirituală nu poate reuşi decât dacă oamenii o iau în serios conform cu adevărul, căci ea trebuie să se apropie de cea mai profundă nevoie a omului acum în prezent. Ea trebuie să se expună acelor chinuri ale conştiinţei care pot lua naştere cu uşurinţă atunci când inima îi spune „Nu” capului. Căci inima îi spune mereu „Nu” capului atunci când omul nu caută spiritualul, sau dacă tinde spre cunoaştere din pur egoism, din poftă, ambiţie ş.a.m.d. Din acest motiv a fost deja necesar ca în domeniul ştiinţei spirituale să nu lăsăm să apară de nicăieri nici cel mai mic compromis. Ştiinţa spirituală trebuie practicată pozitiv din sine însăşi; nu se pot face compromisuri cu

jumătăţi de măsură, sferturi sau optimi; aceasta este în ziua de azi o chestiune prea serioasă. Ne este îngăduit ca după ce am spus câte ceva în introducere, să lăsăm să urmeze aceste remarci, care nu au în vedere nimic personal, chiar dacă se leagă de ceva personal. O mare parte a adversităţii faţă de ştiinţa spirituală nu poate fi înţeleasă decât dacă o avem în vedere conform genezei şi devenirii sale. Ici sau colo apare de exemplu cineva care se îndreaptă în modul cel mai vehement împotriva ştiinţei spirituale. Există şi alte cazuri decât cele pe care le am acum în vedere, dar în multe cazuri adversitatea faţă de ştiinţa spirituală provine din aşa ceva, cum doresc să vă expun acum cu un caz concret.

Eram o dată la Frankfurt am Main, pentru a ţine conferinţe. Atunci mi-a telefonat cineva că un domn ar vrea să vorbească cu mine. Nu aveam nimic împotrivă şi am spus că putem vorbi la o dată pe care am stabilit-o. Respectivul a venit şi mi-a spus: „Ah, de atâta timp vin mereu după dumneavoastră în călătorii pentru a vedea dacă pot să vă vorbesc o dată". Nu aveam nimic împotrivă, dar nu aveam nici pentru. Respectivul a pălăvrăgit apoi despre tot felul de lucruri. Dar nu se poate altfel decât să iei ştiinţa spirituală în serios, şi dacă asta vrei, atunci trebuie să respingi unele lucruri care se petrec şi care vor să se arate a fi savante. Nu poţi să faci tot felul de compromisuri. Nu am fost nepoliticos cu omul, dar l-am trimis la plimbare, l-am lăsat să observe că în continuare nu-i voi da nicio atenţie. A fost cea mai profundă convingere a mea că omul spunea vorbe goale, dar căuta să fie sprijinit în acest sens. Acest aspect a apărut într-adevăr în nenumărate cazuri. – Ceea ce vă spun eu acum nu o spun fără sens, ci tocmai pentru a caracteriza anumite fenomene. – Aşadar a trebuie să-l trimit pe omul acela la plimbare. Multe din cele spuse

de acel om erau extrem de măgulitoare, dar conta numai dacă în strădaniile lui „şi pentru" spiritual-ştiinţific era ceva adevărat. La scurt timp după aceea au apărut în Elveţia comunicări ale acestui om, din care rezulta că de fapt ar trebui vorbit despre „demonicul" şi „diabolicul" din ştiinţa spirituală a lui Steiner. Aş mai putea relata şi o poveste ulterioară a acestei chestiuni, dar nu v-o mai spun şi pe ea. Acesta este însă unul dintre modurile în care apar oponenţii pe ici sau pe colo. Foarte adesea sunt oameni care de fapt au căutat cumva o legătură, şi a căror căutare a legăturii a trebuit ignorată din anumite motive. Multe au trebuit să fie ignorate, pentru a menţine ştiinţa spirituală curată. Trebuia deja să ne impunem acest lucru.

Acum, în legătură cu aceasta vreau să vă menţionez altceva. Mult stimatul nostru prieten *Dr. Rittelmeyer* [Nota 11] a vorbit recent în revista «Lumea creştină» despre relaţia ştiinţei noastre spirituale cu problema religioasă, şi a încercat cu acest prilej să respingă alte prejudecăţi vizavi de ştiinţa noastră spirituală într-un mod extrem de remarcabil şi pentru care îi suntem recunoscători. Sper că vă va deveni cunoscut tuturor articolul Dr. Rittelmeyer apărut în «Lumea creştină». Dar acum Dr. *Johannes Müller* [Nota 12], care este cunoscut multora, s-a văzut nevoit să scrie o serie de articole în trei numere ale aceleiaşi «Lumi creştine» împotriva acestui eseu al Dr. Rittelmeyer. Chiar nu este intenţia mea să mă refer într-un fel oarecare la ceea ce a scris Dr. Johannes Müller. Căci timp de un şir lung de ani, care nu are început, în esenţă strădania mea a fost întotdeauna să nu vorbesc despre Dr. Johannes Müller; căci eu am motive să ţin departe ştiinţa spirituală de strădaniile diletante, să nu o implic în vreun fel în compromisuri. Şi cred că acest lucru se poate atinge cel mai bine dacă nu-ţi pasă de acestea, sau cel puţin nu te interesează să vorbeşti

despre ceea ce trebuie să acţioneze prin propria sa valoare, dacă poate acţiona. Niciodată nu l-am menţionat pe Dr. Johannes Müller într-un context particular. Numai că în acest timp al nostru nu există prea mult simţ faţă de ceea ce este, la drept vorbind, adevăr şi neadevăr în aceste domenii. Dacă veţi parcurge acum articolele lui Johannes Müller, veţi găsi că ele conţin o bună parte din ceea ce trebuie numit neadevăruri obiective, cauzate sau de nechibzuinţă sau de altceva. Abundă în aşa ceva. Asemenea lucruri trebuie avute în vedere. Eu a trebuit într-un caz să caracterizez un asemenea neadevăr: neadevărurile lui Dessoir [Nota 13], în cartea mea ***Enigmele sufletului*** [Nota 14]. Acum sunt acum foarte curios, căci la ceea ce s-a dovedit că scrie profesorul de la Universitatea din Berlin, ar trebui de fapt să urmeze ceva. Citiţi al doilea articol pe care l-am scris în cartea mea Despre enigmele sufletului, despre modul în care acţionează profesorul Dessoir. Desigur că oricine scrie acum, după ce există acest articol, despre cartea lui Dessoir şi nu ia în considerare acest articol, are partea sa de vină la aceste lucruri. Dar oamenii în ziua de azi nu iau aşa aceste lucruri, mulţi scuzându-se: Nu am ştiut – ca şi cum nu acela care afirmă ceva ar trebui întâi să aibă în vedere în mod corect lucrurile. – Acum, în privinţa neroziilor în sensul că afişele mele ar fi „de reclamă” ş.a.m.d. [Nota 15], mai degrabă îi las să judece pe aceia care cunosc conferinţele şi afişele lui Johannes Müller [Nota 16], iar că la conferinţele mele s-ar conta pe nevoia deosebită de senzaţie a oamenilor [Nota 17], şi despre asta îi las tot pe alţii să judece. Nu este mult de când un foarte apreciat domn în vârstă, care vrea într-adevăr să-şi formeze o judecată scrupuloasă despre aceste lucruri, mi-a spus că de fapt el se miră că la conferinţele mele vin atâţia oameni, căci eu nu mă străduiam deloc să le fac uşoare.

Acum, se poate dovedi foarte uşor că acuzaţiile lui Johannes Müller sunt neadevărate. Căci la simpla anunţare că vin într-un oraş unde ştiinţa spirituală încă nu a prins teren, de obicei nu vin prea mulţi oameni la conferinţele mele; acolo unde vin însă, aceasta provine din faptul că într-un asemenea loc în mod real s-a lucrat şi s-a făcut publicitate. Cu toate acestea nu vreau să mă refer în continuare la aceasta, ci cel mult la ultimul paragraf din alocuţiunea lui Johannes Müller, în care se abordează faptul că eu vorbesc despre „drama lui Dumnezeu", care trebuie salvat prin oameni şi altele asemănătoare, şi unde Johannes Müller umple o coloană şi jumătate de articol prin faptul că aduce la un loc, smulgându-le din contextul lor, aşa cum îi vine lui, afirmaţii din cartea mea ***Creştinismul ca fapt mistic*** [Nota 18]. Dar prin ceea ce a omis, tot ce spune devine un nonsens absolut. În cartea mea despre creştinism se spune contrariul despre „Drama lui Dumnezeu şi a vrăjirii Sale". Johannes Müller se scuză totuşi, spunând că lui nu i-au putut fi clare cărţile mele. Acest lucru îl cred în mod cert! Dar fără să fi înţeles cât de puţin, Johannes Müller se năpusteşte asupra acestei cărţi. Eu am atras adesea atenţia asupra faptului că această carte vede în Misteriul de pe Golgota – în contrast cu tot restul misteriilor – nervul central. Johannes Müller nu are nici o simţire pentru acest lucru. Eu nu aş cere aşadar niciodată ca el să înţeleagă cartea mea, şi nici nu cred că el ar fi în stare să o facă, însă o critică. Şi remarcabil este faptul că această carte a fost tipărită în anul 1902; aşadar în anul 1906 ea exista deja de patru ani. Se ştie că eu mi-am expus chiar la acel timp, în prima ediţie de atunci, raportul meu faţă de ştiinţele naturii pe de o parte, şi faţă de filozofie pe de altă parte. ***Creştinismul ca fapt mistic*** a devenit o carte cunoscută. Acum, faptul că ea nu i-a devenit cunoscută lui Johannes Müller e treaba lui. Dar eu menţionez că ea era cunoscută în 1906, şi că era tot aşa legată de

concepţia mea generală despre lume, precum de exemplu ***Filosofia libertăţii***. Aşadar cine îşi forma în anul 1906 o părere despre mine, trebuia să mă ia din punctul de vedere al întregii mele concepţii despre lume şi, în fond, nu putea lua doar jumătăţi. Aşadar este o realitate că în 1906 ***Creştinismul...*** era deja apărut de patru ani. Dar în anul 1906 mi-a fost trimisă cartea «Predica de pe munte» [Nota 19] a lui Johannes Müller. Acolo exista dedicaţia: „D-lui Rudolf Steiner, în amintirea plăcută a ***Filosofiei libertăţii***. Mainberg, 17. VIII. 06". Această chestiune face parte dintre acelea în care am fost obligat să le ignor; căci nu era posibil să fac compromisuri în direcţia despre care am vorbit. Şi eu consider că este bunul meu drept ca în loc să spun cuiva: Eu văd ideile dumneavoastră aşa şi aşa –, să tac, atunci când mă abordează în acest mod. Dar faptul că taci, uneori îi enervează cel mai mult pe oameni. Spuneam că trebuie să căutăm adversitatea faţă de ştiinţa spirituală în condiţiile reale. Acest lucru le este adesea mult mai neplăcut oamenilor, când dezvălui situaţiile reale. Aş putea să vă povestesc lucruri şi mai neplăcute. Dar cine citeşte acum articolele Dr. Johannes Müller despre prietenul nostru Dr. Rittelmeyer, probabil ar face bine să nu caute adversitatea numai în aceste lucruri, ci şi în astfel de contribuţii, din care am redat una minoră. Trebuie să urmărim pretutindeni dacă nu găsim cu mult mai multe motive adevărate decât cele aflate la suprafaţă. Îl roade pe om, când el vine cu „plăcuta amintire a ***Filosofiei libertăţii***" şi celălalt nu reacţionează şi nu dă nici un răspuns.

Nu am vrut să vă ascund această mică contribuţie, probabil şi la psihologia lui Johannes Müller, ca să vedeţi şi acolo mai clar (lucrurile), decât le-aţi vedea probabil doar prin articolele lui.

CONFERINŢA a III-a

Berlin, 5 februarie 1918

Ceea ce am expus în repetate rânduri, ceea ce am discutat adesea aici din cele mai diferite puncte de vedere [Nota 1]: faptul că acea situaţie de alternare între veghe şi somn are o însemnătate mai profundă în viaţa omenească decât pare pentru observarea exterioară – la acestea ar trebui să reflectaţi bine pentru o observare de ansamblu a lumii, pentru o situare practică în lume în cel mai idealist sens. Pentru observarea obişnuită există faptul aparent că omul alternează cu conştienţa sa între starea de veghe şi cea de somn. Ştim că aceasta este doar un fapt aparent. Căci noi am discutat adesea, din cele mai diferite puncte de vedere [Nota 2], că aşa-numita stare de somn nu durează numai între adormire şi trezire, ci că pentru o anumită parte a fiinţei noastre se menţine şi în timpul dintre trezire şi adormire. Trebuie să spunem: Nu suntem niciodată treji pe deplin, temeinic, cu toată fiinţa noastră. Somnul se prelungeşte şi în starea noastră de veghe. Cu o parte a fiinţei noastre dormim continuu. Acum ne putem întreba: Cu ce parte a fiinţei noastre suntem de fapt cu adevărat treji permanent în timpul aşa-numitei stări de veghe?

Suntem treji în privinţa percepţiilor noastre, în privinţa a tot ceea ce percepem din lumea sensibilă prin simţurile noastre de la trezire până la adormire. Aceasta este chiar caracteristica percepţiei obişnuite, anume că de la o ne-legare de lumea sensibilă exterioară trecem la trezire la o stare de a fi legaţi cu ea, că foarte curând simţurile noastre încep să fie active şi aceasta ne smulge din acea stare letargică, pe care o cunoaştem în viaţa obişnuită drept starea de somn. Aşadar cu percepţiile

noastre senzoriale suntem treji în adevăratul sens al cuvântului. Deja mai puţin treji – o autoobservare făcută aşa cum trebuie poate demonstra acest lucru oricui, şi noi am menţionat-o adesea şi puteţi citi mai multe detalii în această privinţă în cartea mea ***Despre enigmele sufletului*** – mai puţin treji, dar în aşa fel încât să putem desemna starea ca fiind stare de veghe reală, suntem în privinţa vieţii noastre de reprezentare. Trebuie să diferenţiem viaţa noastră de percepţie de viaţa propriu-zisă de gândire şi reprezentare. Dacă retraşi de la percepţiile senzoriale, aşadar fără să fim îndreptaţi înspre afară, reflectăm, atunci noi suntem la această reflectare deja în sensul obişnuit al cuvântului, şi chiar şi în sensul superior al cuvântului, treji, chiar dacă această stare de trezie din viaţa de pură reprezentare are întotdeauna o nuanţă de visătorie; la unii oameni mai mult, la alţii mai puţin. Şi chiar dacă la mulţi oameni în viaţa de reprezentare se poate amesteca bine aspectul de visare, în mare şi în ansamblu putem totuşi spune: Noi suntem treji şi atunci când ne reprezentăm.

Dar nu suntem treji în timp ce simţim. Fără îndoială, sentimentele tălăzuiesc în afară dintr-o viaţă sufletească nedefinită şi nediferenţiată, iar prin aceea că ne reprezentăm sentimentele, prin aceea că în sentiment, în simţire se amestecă mereu reprezentări, aşadar activităţi treze, suntem de părere că în simţire am fi de asemenea treji. Însă în realitate nu este aşa. În realitate, activitatea noastră în simţire este exact la fel ca visarea obişnuită. Există o profundă înrudire între starea de vis şi starea de simţire propriu-zisă. Dacă am fi capabili în orice moment să luminăm ceea ce visăm – căci cea mai mare parte a vieţii noastre de vis se pierde pentru noi – prin reprezentări, aşa cum luminăm viaţa noastră de sentiment, atunci am şti ceva despre viaţa noastră de vis exact în aceeaşi măsură în

care ştim despre viaţa noastră de sentiment, căci sentimentele propriu-zise nu sunt altceva decât vise prezente în suflet. Sentimentele, afectele şi chiar într-un anumit sens şi viaţa pasională sunt prezente în sufletul nostru ca visare. Nici un om nu poate spune prin viaţa sa de veghe, ce se desfăşoară de fapt acolo când simte, sau în ceea ce simte. Acestea tălăzuiesc în sus, după cum am spus, dintr-o viaţă sufletească nedefinită, nediferenţiată şi pe care noi o iluminăm apoi cu lumina reprezentării. Dar este o viaţă de vis. Această înrudire a vieţii afectelor şi sentimentelor cu viaţa de vis a fost bine cunoscută chiar şi de ne-ocultişti, ca de exemplu de eminentul estetician *Friedrich Theodor Vischer* [Nota 3], care a accentuat adesea ce înrudire profundă există în viaţa sufletească a omului între simţire şi visare.

Şi mai adânc în viaţa sufletească se află viaţa propriu-zisă a voinţei. Ce ştie atunci omul despre ce se petrece de fapt în interiorul său, atunci când spune: Vreau să apuc o carte –, şi când îşi întinde mâna şi ia cartea? Ce se petrece acolo între muşchi şi nerv, ce se petrece în organism şi de asemenea ce se petrece în suflet, pentru ca un impuls voliţional să treacă în mişcare, în acţiune, nu este ştiut de om mai mult decât sunt ştiute de el evenimentele din somnul profund fără vise. În fapt este aşa: Esenţa propriu-zisă a vieţii noastre de voinţă este iluminată, la rândul ei, de viaţa noastră de reprezentări. De aceea ea ne apare ca şi cum ne-ar fi conştientă, dar esenţa propriu-zisă a vieţii de voinţă se află în realitate şi de la trezire până la adormire într-o stare deplină de somn.

Vedem aşadar: Cu adevărat treji, treji în adevăratul sens al cuvântului, suntem doar în privinţa percepţiilor noastre în lumea sensibilă şi a vieţii noastre de reprezentare; adormiţi, chiar şi referitor la starea de veghe,

suntem în privinţa vieţii de sentimente, pe care de fapt o visăm, şi în special în privinţa vieţii noastre volitive, pe care de fapt o dormim încontinuu. Aşa se extinde starea de somn în starea de veghe. Să ne reprezentăm aşadar, cum mergem noi prin lume: Ceea ce trăim noi în stare de veghe cu conştienţa noastră sunt doar perceperea lumii sensibile şi lumea noastră de reprezentare; şi inserată în această trăire a omului este o lume în care înoată sentimentele şi impulsurile noastre de voinţă, o lume care este împrejurul nostru aşa cum aerul este împrejurul nostru, dar care nu intră deloc în conştienţa obişnuită. Cine se apropie în felul acesta de lucruri, realmente nu este prea departe de a recunoaşte în jurul său o aşa-numită lume suprasensibilă.

Numai că tot ce am spus eu acum are consecinţe importante. În spatele a ceea ce am menţionat se ascund fapte importante ale întregii vieţi. Cel ce ajunge să cunoască viaţa pe care o duce sufletul omenesc între moarte şi o nouă naştere – puteţi face cunoştinţă cu această viaţă într-o formă mai abstractă prin ciclul de conferinţe ***Făptura interioară a omului şi viaţa între moarte şi o nouă naştere*** [Nota 4], care a fost ţinut în primăvara anului 1914 la Viena şi care este tipărit – şi cel care se familiarizează cu aceasta, va vedea că în această lume pe care o străbatem dormind, trăim împreună cu aşa-numiţii morţi. Morţii sunt mereu aici. Ei se mişcă, se manifestă aici, într-o lume suprasensibilă. Noi nu suntem separaţi de ei prin realitatea noastră, suntem separaţi de ei doar prin starea de conştienţă. Nu suntem separaţi de morţi altfel decât suntem separaţi în somn de lucrurile din jurul nostru: Noi dormim într-o încăpere, şi nu vedem nici scaunele şi nici alte lucruri care sunt în cameră, în ciuda faptului că ele sunt acolo. Noi dormim în aşa-numita stare de veghe în privinţa sentimentului şi a voinţei printre aşa-

numiţii morţi – doar că nu percepem aşa, exact la fel cum nu percepem obiectele fizice, care sunt în jurul nostru, atunci când dormim. Aşadar noi nu trăim separaţi de lumea în care domnesc forţele morţilor; noi suntem într-o lume comună cu morţii. Suntem separaţi de ei în conştienţa obişnuită numai prin starea de conştienţă.

Această cunoaştere a faptului de a fi împreună cu morţii va fi una dintre cele mai importante componente pe care ştiinţa spirituală le are de sădit pentru viitor în conştienţa omenească generală, în cultura omenească în general. Căci oamenii care cred că ceea ce se petrece, se petrece numai datorită faptului că acţionează forţele care sunt percepute în viaţa sensibilă, nu cunosc nimic despre realitate; ei nu ştiu că în viaţa care se desfăşoară aici acţionează continuu forţele morţilor, că acestea sunt încontinuu aici. Şi dacă vă amintiţi acum ce am spus în prima conferinţă, când am arătat că practic în ziua de azi, în acest timp materialist, oamenii au o perspectivă complet falsă asupra vieţii istorice, că noi propriu-zis visăm sau dormim istoria în adevăratele ei impulsuri, atunci vă puteţi forma o idee şi despre faptul că în ceea ce nouă ne scapă din viaţa istorică din cauza visării sau dormitului, pot trăi forţele morţilor. În viitor va veni o considerare a istoriei care va ţine cont de acele forţe care au trecut prin poarta morţii şi trăiesc cu sufletele lor în lumea dintre moarte şi o nouă naştere. O conştienţă cu întreaga omenire, şi cu aşa-numita omenire decedată, va avea de dat un cu totul alt colorit culturii omenirii.

Modul de abordare ce îi rezultă cercetătorului spiritual, care poate aplica practic cele tocmai spuse, arată multe amănunte concrete despre această convieţuire dintre aşa-numiţii vii şi aşa-numiţii morţi. Dacă omul ar putea lumina cu reprezentările sale până jos în

sentimentele şi impulsurile sale volitive conform naturii lor, atunci ar avea o conştienţă vie continuă despre existenţa celor morţi. Aceasta însă nu o are acum. Şi conştienţa lui obişnuită nu o are din motivul că lucrurile se repartizează în mod ne-obişuit în cadrul vieţii noastre de conştienţă. S-ar putea spune: pentru înţelegerea unei corelaţii cosmice mai înalte este de fapt mult mai important decât viziunea stării de veghe şi a stării de somn de un al treilea aspect. Care este acest al treilea aspect?

Acest al treilea este ceea ce se află între primele două, ceva care pentru omul prezent este întotdeauna doar o un moment, pe lângă care trece fără să-l bage de seamă: Este trezirea şi adormirea. Omul actual nu acordă prea multă atenţie trezirii şi adormirii. Şi cu toate acestea: trezirea şi adormirea sunt în conştienţa generală a omului extraordinar de importante. Cât de importante sunt, rezultă atunci când luminăm trăirile străbătute de inconştient ale conştienţei obişnuite cu experienţele conştienţei clarvăzătoare. După ce am făcut atâţia ani pregătiri pentru aşa ceva, putem chiar lumina total imparţial astfel de lucruri, pornind de la fapte suprasensibile.

Există întru totul o posibilitate pentru conştienţa clarvăzătoare, nu doar se familiarizeze în general cu faptele lumii suprasensibile, cu lumea în care zăbovim de exemplu între moarte şi o nouă naştere, ci există o posibilitate pentru conştienţa clarvăzătoare – deşi această posibilitate nu este aşa simplă ca aceea tocmai menţionată şi caracterizată – de a veni, dacă e să mă exprim grosier, în contact individual, în corespondenţă cu un suflet individual destrupat. Dumneavoastră ştiţi acest lucru. Vreau doar să mai adaug: Observaţia este mai dificilă – dificilă pentru înţelegerea ştiinţifică generală a condiţiilor suprasensibile

– doar din motivul că aici trebuie învinse cu mult mai multe piedici. Deşi în prezent multor oameni le reuşeşte atât de puţin să obţină rezultate ştiinţifice generale despre lumea suprasensibilă, totuşi nu se poate spune că acest lucru este extraordinar de dificil; căci el nu este ceva aflat în întregime departe de capacităţile sufleteşti omeneşti obişnuite. Dar este mai dificil în particular să ajungi în legătură cu aceste suflete din simplul motiv că legătura individuală reală, concretă a sufletului omenesc ce trăieşte aici, în trup, cu sufletul destrupat, presupune ca acela care năzuieşte la o astfel de legătură, cel care ajunge în situaţia de a avea o asemenea legătură, de a avea aşadar contact cu suflete individuale destrupate, să poată trăi într-adevăr într-o anumită măsură mai înaltă în spiritualul pur, neafectat de faptul că astfel de viaţă concretă în spiritualul pur poate trezi foarte uşor tocmai porniri inferioare ale omului, din motive pe care le-am expus adesea [Nota 5]: anume că însuşirile superioare ale existenţei suprasensibile sunt înrudite cu instinctele inferioare ale omului – nu cu impulsurile superioare ale oamenilor incorporaţi –, la fel cum impulsurile inferioare ale entităţilor suprasensibile sunt înrudite cu însuşirile spirituale superioare ale oamenilor. Descriu acest lucru ca pe o taină însemnată în interacţiunea cu lumea suprasensibilă, o taină cu un conţinut din cauza căruia unul sau altul pot eşua foarte uşor. Dar dacă acest vârf de stâncă este biruit, dacă omul poate avea un contact suprasensibil fără ca prin aceasta el să fie deviat de la lumea experienţelor spirituale, atunci o asemenea legătură, comunicare este întru totul posibilă. Numai că ea se configurează foarte, foarte diferit de ceea ce suntem obişnuiţi să considerăm în lumea sensibilă drept o comunicare.

Vreau să vorbesc foarte concret: Atunci când vorbiţi aici, în lumea sensibilă, de la om la om, dumneavoastră

vorbiţi şi celălalt vă răspunde. Dumneavoastră ştiţi că vă produceţi cuvintele prin organul dumneavoastră fonator; cuvintele provin din gândurile dumneavoastră. Simţiţi că sunteţi creatorii cuvintelor dumneavoastră. Ştiţi că vă auziţi pe dumneavoastră în timp ce vorbiţi şi că în timp ce răspunde celălalt, îl auziţi pe celălalt, şi atunci ştiţi: Dumneavoastră staţi tăcut, îl auziţi pe celălalt acum. – Vedeţi dumneavoastră, sunteţi obişnuiţi profund cu un astfel de raport prin aceea că sunteţi conştienţi numai de faptul că avem contact cu alte fiinţe în lumea fizică. Dar comunicarea cu sufletele destrupate nu este aşa. Oricât de ciudat ar suna: Comunicarea cu sufletele destrupate este exact inversă. Atunci când dumneavoastră împărtăşiţi celui destrupat gândurile dumneavoastră, nu vorbiţi dumneavoastră, ci el vorbeşte. Este exact aşa cum, atunci când aţi vorbi cu cineva, ceea ce gândiţi dumneavoastră, ceea ce vreţi să-i împărtăşiţi, nu le rostiţi dumneavoastră, ci le rosteşte celălalt. Iar ceea ce vă răspunde aşa-numitul mort, nu vă parvine din afară, ci urcă din interiorul dumneavoastră, îl trăiţi ca viaţă interioară. Cu aceasta trebuie să se obişnuiască mai întâi conştienţa clarvăzătoare, că noi înşine suntem cel care pune întrebarea în celălalt, şi că celălalt este cel care răspunde în noi. Această răsfrângere completă a fiinţei este necesară.

Cine este familiarizat cu astfel de lucruri, ştie că o asemenea răsfrângere a fiinţei nu este uşoară. Căci ea contrazice toate cele cu care este obişnuit omul; căci obişnuinţele se formează în decursul vieţii; dar nu numai atât; ea contrazice chiar toate cele înnăscute omului. Căci faptul de a crede că noi înşine vorbim atunci când întrebăm, şi celălalt tace atunci când i se răspunde, este totuşi înnăscut omului. Şi cu toate acestea, cele tocmai spuse sunt valabile în comunicarea cu fiinţele suprasensibile. Această răsfrângere a fiinţei, prin care trece conştienţa clarvăzătoare, vă va putea

atrage atenţia asupra faptului că o bună parte a neperceperii morţilor se datorează faptului că ei intră în relaţie cu cei vii într-un mod care nu este numai neobişnuit pentru cei vii, ci le pare de-a dreptul imposibil. Cei vii pur şi simplu nu aud ceea ce le spun morţii din adâncurile fiinţei lor; şi cei vii nu sunt atenţi la aceasta, atunci când altcineva spune acelaşi lucru pe care îl gândesc ei înşişi, pe care ei înşişi ar vrea să-l întrebe.

Acum însă lucrurile stau aşa că dintre cele două stări de conştienţă de mijloc – trezirea şi adormirea – care trec uşor pentru omul prezentului, întotdeauna numai una este potrivită pentru întrebări şi cealaltă numai pentru răspunsuri. Particularitatea este că atunci când adormim, acest moment al adormirii este deosebit de favorabil pentru a pune întrebări morţilor, ceea ce înseamnă, pentru ascultarea întrebărilor, pe care le punem celui mort, din el în afară. Atunci când adormim, suntem deosebit de dispuşi să auzim venind din cel mort ceea ce voim noi să întrebăm. Numai că imediat după aceea adormim în conştienţa noastră obişnuită, şi consecinţa este că noi punem realmente sute de întrebări morţilor, că vorbim cu morţii despre sute de lucruri la adormire, dar că nu ştim nimic despre aceasta, pentru că după aceea adormim. Acest moment trecător al adormirii este un moment de o importanţă imensă pentru contactul nostru cu morţii. Şi, la rândul său, momentul trezirii ne dispune în mod deosebit în a percepe răspunsurile morţilor. Dacă nu am trece imediat la perceperea sensibilă, ci am putea zăbovi la momentul trezirii, am fi foarte apţi în acele momente să primim mesaje de la morţi. Numai că aceste mesaje ne-ar apărea ca şi cum ar urca din propriul nostru interior.

Dumneavoastră vedeţi că există două motive, atât pentru unul cât şi pentru celălalt, pentru care conştienţa obişnuită nu dă atenţie relaţiilor cu morţii. Unul constă în

aceea că atât la trezire cât şi la adormire noi ne conectăm imediat la o stare care este adecvată să stingă ceea ce trăim în aceste momente; celălalt este faptul că lucrurile ne apar ca fiind, să spunem neobişnuite sau chiar imposibile. Atunci când adormim, sutele de întrebări pe care le putem adresa morţilor şi le adresăm într-adevăr, se cufundă în viaţa de somn din motivul că noi suntem total neobişnuiţi ca ceea ce întrebăm să ascultăm şi nu să rostim. Şi tot aşa, ceea ce ne spune cel mort la trezire, nu îl apreciem ca venind de la mort, pentru că nu îl recunoaştem, îl considerăm drept ceva care se iveşte din noi înşine. Acesta este al doilea motiv pentru care omul nu se deprinde cu contactul cu morţii.

Aceste fenomene generale sunt totuşi din când în când străpunse, şi anume în felul următor. Ceea ce trăieşte omul la adormire ca punere-a-întrebărilor-din-sine celui mort, se continuă într-un anumit mod în starea de somn. Dormind în continuare, noi privim înapoi inconştient la momentul adormirii, şi datorită acestui fapt pot apărea visele. Astfel de vise pot fi realmente redări ale întrebărilor pe care le punem morţilor. Lucrurile stau chiar aşa, că în vise ne apropiem cu mult mai mult decât credem de morţi, vorbim cu cei morţi, chiar dacă ceea ce trăim în vis a fost rostit la momentul adormirii. Dar visul le scoate afară din adâncurile nediferenţiate ale sufletului. Totuşi omul îl interpretează greşit cu uşurinţă; în majoritatea cazurilor, el nu ia visele, dacă îşi aminteşte mai târziu de ele ca vise, drept ceea ce sunt. Visele sunt de fapt mereu o convieţuire cu morţii, provenită din viaţa noastră de sentiment. Noi ne-am îndreptat spre ei, şi visul adesea ne dă propriu-zis întrebări pe care noi le-am pus celui mort. Ne dă trăirea noastră subiectivă, dar aşa caşi cum ar veni din afară. Mortul ne vorbeşte, dar de fapt noi înşine rostim spusele.

Pare doar ca şi cum ar vorbi mortul. De regulă, ceea ce ne întâmpină în vise, nu sunt mesaje care ne vin de la morţi, ci visul pe care îl avem despre morţi este expresia nevoii ca noi să fim împreună cu morţii, că ne-a reuşit să ajungem împreună cu morţii în momentul adormirii.

Momentul trezirii ne predă mesajele morţilor. Acest moment al trezirii este şters de viaţa senzorială ulterioară. Dar totuşi se petrece şi faptul că la trezire, ca urcând din interiorul sufletului, avem ceva despre care, dacă avem o autoobservare exactă, putem şti foarte bine: Nu vine din Eul nostru obişnuit. Acestea sunt adesea mesaje ale morţilor.

Vă veţi descurca cu aceste reprezentări dacă nu veţi gândi strâmb despre o relaţie care va fi pusă acum în faţa sufletelor dumneavoastră. Veţi spune: Atunci momentul adormirii este potrivit pentru a pune morţilor întrebări; momentul trezirii este potrivit pentru a primi răspunsuri de la morţi. Acestea se află aşadar separate, la distanţă una de alta. Puteţi judeca acest lucru corect, numai dacă aveţi în vedere în mod corect situaţia timpului din lumea suprasensibilă. Acolo este adevărat ceea ce a rostit printr-o intuiţie remarcabilă *Richard Wagner* [Nota 6] în fraza: Timpul devine spaţiu. – În lumea suprasensibilă timpul devine într-adevăr spaţiu, aşa cum un punct spaţial este aici şi altul acolo. Aşadar timpul nu a trecut, ci un punct din spaţiu este doar la o depărtare mai mare sau mai mică. Timpul devine suprasensibil într-adevăr spaţiu. Iar cel mort rosteşte răspunsurile doar când stă ceva mai departe de noi. Acest aspect este, desigur, iarăşi neobişnuit. Dar ceea ce a trecut, în lumea suprasensibilă nu a trecut; el este aici, rămâne aici. Şi în privinţa celor prezente este vorba doar de a le confrunta într-un alt loc comparativ cu cele trecute. Cele trecute au dispărut la fel de puţin în lumea suprasensibilă, pe cât a dispărut casa din care aţi plecat

astă seară pentru a veni aici. Ea este la locul ei, şi tot aşa, trecutul în lumea suprasensibilă nu a dispărut, el este aici. Şi dacă dumneavoastră sunteţi mai aproape sau mai departe de cel mort, ţine de dumneavoastră înşivă, cât de mult v-aţi apropiat de cel mort. Se poate să fiţi foarte departe, dar se poate de asemenea să fiţi foarte aproape.

Vedeţi aşadar: Prin faptul că nu numai dormim şi veghem, ci şi ne trezim şi adormim, ne aflăm într-o corespondenţă necontenită, într-un contact necontenit cu morţii. Ei sunt mereu printre noi, şi noi într-adevăr nu acţionăm numai sub influenţa acelora care trăiesc ca oameni fizici în jurul nostru, ci şi sub influenţa acelora care au trecut prin poarta morţii şi au o legătură cu noi.

Aş dori să subliniez astăzi astfel de fapte, care, dintr-un anumit punct de vedere, ne conduc tot mai profund în lumea suprasensibilă.

Acum putem face o diferenţă între diversele suflete care au trecut prin poarta morţii, dacă am înţeles că există încontinuu un asemenea contact cu morţii. Dacă mergem de fapt mereu prin tărâmul morţilor, fie punându-le întrebări la adormire, sau primind răspunsuri de la ei la trezire, atunci ne va afecta şi felul în care ne aflăm în legătură cu morţii, după cum e cazul că au trecut prin poarta morţii ca oameni mai tineri sau mai bătrâni. Faptele care stau aici la bază se revelează ce-i drept numai conştienţei clarvăzătoare. Dar aceasta este doar cunoaşterea acestui lucru; realitatea se petrece continuu. Orice om se află în legătură cu morţii aşa cum este exprimat de conştienţa clarvăzătoare. Când oameni mai tineri – copii sau tineret – trec prin poarta morţii, atunci se vădeşte că rămâne o anumită legătură între cei vii şi cei morţi, o legătură care este de alt fel decât atunci când e vorba de oameni mai în vârstă, care au trecut prin poarta morţii în amurgul vieţii lor. Aici este o deosebire considerabilă. Atunci

când pierdem copii, când oameni mai tineri pleacă dintre noi (când mor), este de fapt ca şi cum nu ar pleca deloc, ci de fapt ar rămâne la noi. Acesta se arată conştienţei clarvăzătoare prin aceea că mesajele care ne vin la trezire sunt de-a dreptul vii, însufleţite, atunci când este vorba de copii sau persoane tinere care au murit. Aici există o legătură între cei rămaşi în urmă şi cei decedaţi, care poate fi desemnată astfel încât spunem: Pe un copil, un tânăr, în realitate nu l-am pierdut deloc; ei rămân de fapt aici. – Şi rămân în primul rând din motivul că după moarte ei manifestă o nevoie vie de a acţiona la trezirea noastră, de a trimite mesaje în momentul trezirii noastre. Este chiar foarte ciudat, dar aşa este, copilul, adolescentul decedat are extraordinar de mult de a face cu tot ceea ce este legat de trezire. Pentru conştienţa clarvăzătoare este deosebit de interesant că de fapt sufletelor moarte de timpuriu li se datorează faptul că oamenii simt în viaţa fizică exterioară o anumită evlavie, o anumită tendinţă înspre evlavie. Căci asta le-o spun sufletele moarte prematur. Imens de mult este determinat în privinţa evlaviei prin mesajele sufletelor moarte de timpuriu.

Altfel este atunci când pleacă de la noi suflete la bătrâneţe, la bătrâneţea fizică. În acest caz putem expune într-un alt mod ceea ce se arată conştienţei clarvăzătoare. Putem spune: Ele nu ne pierd, acestora le rămânem cu sufletele noastre. – Observaţi contrastul: Pe sufletele tinere nu le pierdem; ele rămân printre noi; sufletele mai în vârstă decedate nu ne pierd; ele iau oarecum cu sine ceva din sufletele noastre. – Lucrurile sunt exprimate doar comparativ, dacă îmi este îngăduit să mă exprim comparativ. Sufletele mai în vârstă decedate ne trag mai mult la ele, în timp ce morţii tineri se trag mai mult spre noi. De aceea în momentul adormirii avem multe de spus sufletelor mai în vârstă decedate, şi putem ţese o legătură

cu lumea spirituală, în special prin aceea că ne facem capabili de a ne îndrepta, în momentul adormirii, înspre sufletele mai în vârstă decedate. În privinţa acestor lucruri omul chiar poate face mult.

Vedem aşadar că ne aflăm într-o continuă legătură cu morţii; avem un fel de întrebări şi răspunsuri, o interacţiune cu morţii. Pentru a ne face în special capabili pentru a întreba, aşadar de a ne apropia oarecum de morţi, este corect următorul lucru. Gândurile abstracte obişnuite, aşadar gândurile care sunt din viaţa materialistă, ne aduc prea puţin laolaltă cu morţii. Morţii chiar suferă din cauza risipirii noastre în viaţa pur materială, atunci când ei ţin de noi în vreun fel. Dacă, dimpotrivă, păstrăm şi cultivăm ceea ce ne reuneşte emoţional şi voliţional cu morţii, atunci ne pregătim bine pentru a îndrepta înspre morţi întrebările corespunzătoare, ne pregătim bine pentru a intra în legătură cu morţii în momentul adormirii. Aceste relaţii există mai ales pentru că respectivii morţi au avut în viaţă legătură cu noi. Legătura din viaţă întemeiază ceea ce urmează în continuare ca legătură după moarte. Desigur, există o deosebire, dacă vorbesc cu indiferenţă cu altcineva sau cu participare, dacă vorbesc cu el aşa cum vorbeşte un om cu altul pe care îl îndrăgeşte, sau dacă vorbesc menţinându-mă indiferent. Este o mare deosebire între a vorbi cu cineva ca la five o'clock tea, sau dacă mă interesează în mod cu totul deosebit ceea ce pot auzi de la celălalt. Dacă creăm în viaţă legături mai intime de la suflet la suflet, astfel de legături care se bazează pe sentimente şi impulsuri volitive, şi dacă, după ce un suflet a trecut prin poarta morţii – mai ales în asemenea relaţii pe bază de sentiment – putem menţine un asemenea interes faţă de suflet, o asemenea curiozitate faţă de răspunsurile pe care le va da el, sau dacă avem, poate, imboldul să fim noi înşine ceva pentru el, dacă putem trăi faţă de suflet în aceste

reminiscenţe care nu curg spre suflet din conţinutul vieţii de reprezentare, ci din legătura de la suflet la suflet, atunci suntem deosebit de capabili de a ne apropia de suflet întrebând, în momentul adormirii.

Pentru a primi, dimpotrivă, răspunsuri, mesaje în momentul trezirii, devenim deosebit de capabili, dacă suntem capabili şi înclinaţi să pătrundem cognitiv în fiinţa respectivului mort în timpul vieţii sale. Gândiţi-vă numai cum, în special în prezent, trecem pe lângă oameni fără să ajungem să-i cunoaştem cu adevărat. Ce cunosc de fapt în ziua de azi oamenii unii despre ceilalţi? Există – dacă ne este îngăduit să luăm acest exemplu întru câtva ciudat, frapant – căsnicii, care durează decenii, fără ca cei doi soţi să se cunoască câtuşi de puţin. Aşa stau lucrurile. Dar este întru totul posibil – ceea ce nu ţine de vreun talent, ci ţine de iubire – să te adânceşti plin de înţelegere în fiinţa celuilalt şi prin aceasta să porţi în tine o adevărată lume de reprezentări despre celălalt. Aceasta ne pregăteşte deosebit de bine pentru a primi în momentul trezirii răspunsuri de la mortul însuşi. De aceea suntem, de fapt, mai degrabă înclinaţi ca la trezire să primim răspunsuri de la un copil, de la un tânăr, pentru că pe cei tineri îi cunoaştem întotdeauna mai bine decât pe aceia care s-au interiorizat şi au devenit mai în vârstă.

Astfel, oamenii pot face deja ceva pentru a întemeia în mod corect relaţia dintre cei vii şi cei morţi. De fapt, întreaga noastră viaţă este străbătută de această relaţie. Ca suflete, suntem inseraţi în sfera în care sunt şi morţii. Gradul în care suntem evlavioşi – am mai spus asta înainte – este foarte mult corelat cu modul în care acţionează oamenii morţi de tineri asupra noastră. Şi dacă oamenii morţi de tineri nu ar acţiona în viaţă, probabil că nu ar exista nicio evlavie. De aceea este cel mai bine ca oamenii

să se raporteze la sufletele moarte tinere în aşa fel încât să le păstreze amintirea mai mult la modul general. Ceremoniile funerare pentru copii sau oamenii morţi tineri ar trebui să aibă întotdeauna ceva cultic, ceva general. La moartea tinerilor trebuie să fie un fel de cult. Biserica catolică, care nuanţează totul înspre viaţa copilărească, tinerească, care, de fapt, ar dori să aibă de a face numai cu copii, ar dori să conducă suflete de copii, puţin adresează aşadar rugămintea de a se ţine discursuri individuale pentru viaţa încheiată prin moarte a unui copil. Acest lucru este deosebit de bun. Îndurerarea pe care o avem în privinţa copiilor este de un alt fel decât îndurerarea noastră faţă de oamenii mai în vârstă. Aş numi de preferinţă îndurerarea faţă de copii îndurerare de compătimire; căci îndurerarea pe care o avem faţă de un copil care ne-a murit, este de fapt mai degrabă un reflex din propriul nostru suflet faţă de fiinţa copilului, care de fapt a rămas în apropierea noastră. Noi împărtăşim viaţa copilului, iar fiinţa copilului ia parte la îndurerare. Este îndurerare de compătimire. Când apare însă îndurerarea faţă de persoane decedate mai în vârstă, ea nu poate fi desemnată drept îndurerare de compătimire; ea poate fi atunci desemnată întotdeauna drept egoistă, şi este suportată cel mai bine prin aprecierea că mortul ne ia propriu-zis cu el în acest caz, atunci când a devenit mai în vârstă; el nu ne pierde, dacă încercăm să ne facem capabili să ne întrunim cu el. De aceea, faţă de un mort mai în vârstă putem configura o amintire mai individuală, îl putem purta mai mult în gânduri, putem rămâne uniţi în gânduri cu ceea ce am cultivat în gânduri împreună cu el, dacă încercăm să nu ne purtăm ca nişte tovarăşi de drum incomozi. El ne are, dar ne are într-un fel ciudat, atunci când avem gânduri care nu pot fi deloc preluate de el. Noi

rămânem lângă el, dar îi putem deveni o povară dacă trebuie să ne târască după el fără ca noi să nutrim gânduri cu care el să se poată uni, pe care să le poată contempla spiritual în mod corespunzător.

Gândiţi-vă cât de concret rezultă care sunt relaţiile noastre cu morţii atunci când putem ilumina cu adevărat spiritual-ştiinţific relaţiile noastre cu morţii, dacă suntem într-adevăr în măsură să luăm în vedere întregul raport al celor vii cu cei morţi. Oricât de trivial sună – pentru că se poate spune că orice perioadă este o perioadă de tranziţie –, timpul noastră este totuşi o perioadă de tranziţie. Timpul nostru trebuie să treacă într-un timp mai spiritual. El trebuie să ştie ce vine din împărăţia morţilor, trebuie să ştie că aici suntem înconjuraţi de morţi aşa precum de aer. În viitor, va fi pur şi simplu o simţire reală: Atunci când a murit cineva mai în vârstă, nu ai voie să îi devii un coşmar; tu însă îi devii un coşmar dacă porţi în tine gânduri pe care nu le poate primi în sine. Gândiţi-vă cum se poate îmbogăţi viaţa dacă asimilăm aceasta în noi. Abia în felul acesta, convieţuirea cu cei morţi va deveni una reală.

Eu am spus adesea: Ştiinţa spirituală nu vrea să întemeieze o nouă religie, nici nu vrea să aducă în lume ceva sectar – altfel ar fi interpretată complet greşit. Am accentuat, dimpotrivă, adesea [Nota 7], că ea poate aprofunda viaţa religioasă a oamenilor prin aceea că ea creează baze reale. Gândurile referitoare la morţi, cultul morţilor îşi au partea lor religioasă. Pe această parte a vieţii religioase este creată o bază atunci când viaţa este iluminată spiritual-ştiinţific. Făcându-se ceea ce este corect lucrurile sunt ridicate din abstract. De exemplu, nu este indiferent pentru viaţă dacă unui om mai tânăr sau unuia mai bătrân li se ţine ceremonia funerară corectă. Căci aceste lucruri, dacă se ţine o ceremonie funerară corectă

sau una incorectă pentru un decedat, adică o ceremonie care nu porneşte din conştienţa a ceea ce este un om decedat mai tânăr şi ce este unul decedat mai în vârstă – acest fapt, dacă o ceremonie funerară se face corect sau incorect, este cu mult mai important pentru convieţuirea oamenilor decât o hotărâre a consiliului municipal sau o hotărâre parlamentară, oricât de ciudat ar părea. Căci impulsurile care acţionează în viaţă vor proveni din însăşi individualităţile omeneşti, dacă oamenii vor sta în raportul corect cu lumea morţilor. În ziua de azi oamenii doresc să rânduiască totul prin structura abstractă a ordinii sociale. Oamenii sunt bucuroşi dacă e nevoie să gândească puţin în privinţa a ceea ce trebuie să facă. Mulţi sunt chiar bucuroşi dacă nu au mult de reflectat asupra a ceea ce trebuie să gândească. Dar este cu totul altfel dacă avem o conştienţă vie, nu numai o convieţuire panteistă cu lumea spirituală, ci o conştienţă vie a unei convieţuiri concrete cu o lume spirituală. Putem prevedea o îmbibare a vieţii religioase cu reprezentări concrete, dacă această viaţă religioasă va fi adâncită prin ştiinţa spirituală. Spiritul – am menţionat adesea acest lucru – a fost abolit pentru lumea occidentală în anul 869 la cel de-al optulea conciliu ecumenic de la Constantinopole [Nota 8]. Atunci s-a ridicat la nivelul de dogmă faptul că omul nu trebuie văzut de catolici constând din trup, suflet şi spirit, ci numai din trup şi suflet, iar sufletului i s-a atribuit faptul că ar avea şi „însuşiri spirituale”. Această abolire a spiritului are o însemnătate imensă. Faptul că în anul 869 s-a luat la Constantinopole decizia că nu este îngăduit să se creadă că omul este înzestrat cu „anima” şi „Spiritus”, ci că el posedă numai „unam animam rationalem et intellectualem”, este dogmă. Faptul că „sufletul are însuşiri spirituale” a aşternut, începând din secolul XIX, amurgul peste viaţa spirituală a

Occidentului. Acest lucru trebuie şi el să fie depăşit. Spiritul trebuie să fie din nou recunoscut. Ceea ce, din această cauză, în Evul Mediu era considerat în sensul cel mai eminent drept erezie, anume recunoaşterea trihotomiei – trup, suflet şi spirit – trebuie să fie considerată din nou ca fiind corectă, ca viziune autentică asupra omului. În acest sens de multe este nevoie pentru oamenii care în ziua de azi declină, desigur, orice autoritate dar jură că omul constă numai din trup şi suflet, şi anume aceştia nu sunt numai oameni ai unei anumite confesiuni religioase, ci şi dintre aceia care audiază profesori, filosofi, ş.a.m.d. Şi filosofii – puteţi citi asta peste tot – fac şi ei deosebire numai între trup şi suflet, omiţând spiritul. Aceasta este concepţia lor „nepărtinitoare" despre lume, care provine însă numai de acolo că odată, în anul 869, la un conciliu ecumenic, a fost luată hotărârea de a nu recunoaşte spiritul. Dar acest lucru nu se ştie. Filosofi care au devenit renumiţi în lumea întreagă, ca de exemplu Wilhelm Wundt [Nota 9], mare filosof graţie editorului său, dar renumit în lumea întreagă, desigur că îl împarte şi el pe om în trup şi suflet, pentru că el consideră aceasta ca fiind ştiinţă nepărtinitoare – şi nu ştie că el nu face decât să urmeze hotărârea conciliului din 869. Trebuie deja să privim la adevăratele fapte, dacă vrem să pătrundem cu privirea, să înţelegem ceea ce se desfăşoară în lumea realităţii. Dacă privim în acest domeniu, pe care l-am atins astăzi, la adevăratele fapte, atunci ne va fi accesibilă o conştienţă despre legătura cu acea lume care este visată şi dormită în istorie. Istoria, viaţa istorică, o vom putea vedea în lumina corectă numai dacă putem dezvolta o conştienţă corectă despre legătura dintre aşa-numiţii vii cu aşa-numiţii morţi. Despre asta vom vorbi în continuare atunci când ne vom revedea aici.

CONFERINŢA a IV-a

Berlin, 5 martie 1918

Într-una din ultimele consideraţiuni [Nota 1] cu care ne-am ocupat aici, am vorbit despre relaţia în care sufletele omeneşti incorporate în trupuri se pot afla, sau, de fapt se află mereu cu sufletele omeneşti destrupate, cu aşa-numiţii morţi. De aceste consideraţii vreau să mă leg astăzi cu câteva alte observaţii.

Ştim, din diverse aspecte care au fost înfăţişate sufletelor noastre prin ştiinţa spirituală, că şi spiritul omenesc îşi parcurge evoluţia sa în decursul evoluţiei Pământului. Ştim, de asemenea, că omul se poate cunoaşte pe sine însuşi numai prin aceea că îşi pune în mod rodnic întrebarea: Cum se raportează omul într-o anumită încarnare, în această încarnare în care tocmai este, la lumea spirituală, la regnurile spirituale? Ce treaptă a evoluţiei omenirii în general este atinsă atunci când noi înşine trăim într-o anumită încarnare?

Ştim că o considerare mai amănunţită a acestei evoluţii generale a omenirii ne îngăduie să ajungem la înţelegerea că în timpurile vechi, în epocile anterioare ale evoluţiei omenirii, o anumită clarvedere, pe care noi am numit-o atavică, era revărsată peste omenire, că în epocile mai vechi ale evoluţiei omenirii sufletul omenesc era oarecum mai aproape de lumile spirituale. Şi în timp ce el era pe atunci mai aproape de lumile spirituale, era mai îndepărtat de propria sa libertate, de propria sa voinţă liberă, de care este, pe de altă parte, mai apropiat în timpul nostru, în care este în general mai închis faţă de lumile spirituale. Dacă însă cunoaştem cu adevărat fiinţa omului în cadrul prezentului, atunci trebuie să spunem că în

inconştient, în spiritualul propriu-zis al omului, dăinuie, desigur, acelaşi raport cu întreaga lume spirituală. Dar în cunoaştere, în conştienţă, în ziua de azi, în general, omul nu îşi poate actualiza acest raport în acelaşi mod; anumiţi oameni o pot face, dar în general omul nu şi-l poate reprezenta aşa cum îi era posibil în epocile anterioare. Dacă ne întrebăm care sunt motivele pentru care în ziua de azi omul nu-şi poate aduce în conştienţă relaţia sufletului său cu lumea spirituală, care desigur că este prezentă cu aceeaşi intensitate ca întotdeauna, numai că într-un alt fel, atunci aceasta provine din faptul că noi am depăşit deja mijlocul evoluţiei Pământului, ne găsim întru câtva în partea descendentă a curentului evolutiv al existenţei Pământului, că am devenit mai fizici odată cu organizaţia noastră fizică decât eram înainte – chiar dacă, desigur, acest lucru nu este observabil de către anatomia şi fiziologia exterioară – şi că în felul acesta noi nu mai avem în răstimpul dintre naştere sau concepere şi moarte acea organizaţie prin care să ne putem aduce pe deplin în conştienţă legătura noastră cu lumea spirituală. Trebuie să ne fie foarte clar că noi trăim astăzi realmente în regiunile sufleteşti subconştiente – chiar dacă suntem încă atât de materialişti – cu mult mai mult decât cele de care putem deveni în general conştienţi.

Aceasta merge însă şi mai departe. Şi aici ajung la un punct foarte important din actuala evoluţie a omenirii. Merge atât de departe, încât în general omul prezentului nu este în stare să străbată cu adevărat până la capăt cu gândirea, senzaţia, simţirea, ceea ce ar pute fi de fapt gândit şi simţit în el. Omul este înzestrat în ziua de azi cu aptitudini pentru gânduri, sentimente şi senzaţii cu mult mai intense decât le poate avea, aş spune, prin substanţialitatea grosieră a organismului său. Acest fapt

are o anumită consecinţă, anume consecinţa că în timpul actual al evoluţiei omenirii noi nu suntem în stare să terminăm deplina desăvârşire a predispoziţiilor noastre în viaţa noastră pământească. În această privinţă practic are puţină influenţă dacă murim la o vârstă tânără sau ca oameni bătrâni. Atât pentru cei care mor tineri cât şi pentru cei care mor bătrâni este valabil faptul că în ziua de azi, din cauza grosierului substanţialităţii organismului său, omul nu îşi poate manifesta pe deplin ceea ce ar manifesta dacă ar fi organizat mai subtil, mai intim în privinţa trupului său. Şi aşa rămâne – indiferent că, după cum am spus, trecem tineri sau bătrâni prin poarta morţii – în timpul organizaţiei noastre pământeşti, un anumit rest de gânduri neprelucrate, de senzaţii şi sentimente neprelucrate, pe care noi într-adevăr chiar nu le putem prelucra din motivele indicate. În ziua de azi, noi murim cu toţii oarecum astfel încât lăsăm gânduri, sentimente şi senzaţii neprelucrate. Aceste gânduri, sentimente şi senzaţii – şi trebuie să accentuez iar şi iar că este totuna dacă murim tineri sau bătrâni – sunt aici neprelucrate, şi atunci când am trecut prin poarta morţii propriu-zis toţi încă avem imboldul să gândim mai departe în pământesc, să simţim în continuare în pământesc.

Să ne gândim ce consecinţe aduce cu sine acest lucru. Abia atunci, după moarte, devenim liberi să dezvoltăm anumite gânduri, sentimente şi senzaţii. Am realiza cu mult mai mult pe Pământ dacă am putea trăi, dezvolta din plin, până la capăt, aceste gânduri, sentimente şi senzaţii în timpul vieţii noastre fizice. Noi nu o putem face. Realmente este aşa, că fiecare om, în funcţie de măsura predispoziţiilor care sunt în el, ar putea realiza cu mult mai mult pe Pământ decât o face în fapt. Acest lucru nu era aşa în epocile anterioare ale evoluţiei omeneşti, când

organismele erau mai fine şi exista o anumită privire conştientă în lumile spirituale şi oamenii puteau acţiona din spirit. Atunci oamenii înfăptuiau, de regulă, tot ceea ce puteau înfăptui conform aptitudinilor lor. Chiar dacă în ziua de azi omul este atât de mândru de aptitudinile sale, lucrurile sunt totuşi aşa cum le-am descris.

Lucrurile fiind aşa, vom putea recunoaşte pentru timpul nostru necesitatea ca ceea ce poartă morţii neprelucrat prin poarta morţii, să nu se piardă pentru viaţa Pământului. Acest lucru se poate înfăptui numai atunci când cultivăm cu adevărat, menţinem cu adevărat legătura cu morţii în sensul menţionat adesea, după îndrumarea ştiinţei spirituale, atunci când ne străduim să facem din legătura cu morţii cu care suntem legaţi karmic una conştientă, pe deplin conştientă. Atunci gândurile nedezvoltate complet ale morţilor se canalizează prin sufletele noastre, se introduc înăuntru în lume, şi prin această canalizare aceste gânduri mai intense – gândurile pe care le poate avea mortul, pentru că este eliberat de trup – acţionează în sufletele noastre. Propriile noastre gânduri, nu le putem dezvolta până la capăt, dar aceste gânduri pot lucra.

Vedem de aici: Ceea ce ne-a adus materialismul, ar trebui să ne facă în acelaşi timp atenţi la cât de necesară, de neapărat necesară este o căutare a unei relaţii concrete, a unei adevărate relaţii cu spiritele morţilor în prezent şi în viitorul apropiat. Numai că se pune întrebarea: Cum putem reuşi să introducem în mod corespunzător gândurile, senzaţiile şi sentimentele care vor să intre din împărăţia în care se află morţii, în sufletele noastre? Şi în această privinţă am indicat deja puncte de vedere, şi la ultimele consideraţii făcute aici am vorbit [Nota 2] despre acele momente importante, cărora omul ar trebui să le dea

atenţie: momentul adormirii şi momentul trezirii. Aş vrea astăzi să caracterizez mai amănunţit încă ceva aflat în corelaţie cu aceasta.

În această lume, în care suntem cu viaţa noastră de veghe obişnuită, pe care o percepem din afară şi în care acţionăm prin voinţa noastră, care se bazează pe impulsurile noastre, în această lume mortul nu poate intra direct. Trecând prin poarta morţii, el a dispărut din această lume. Dar noi putem totuşi avea o lume comună cu cei morţi dacă, stimulaţi de ştiinţa spirituală, facem încercarea – care în timpul nostru materialist actual este, ce-i drept, o încercare dificilă – de a lua întru câtva în control lumea interioară a gândirii noastre, ca şi lumea vieţii noastre, şi să nu le lăsăm să alerge liber, aşa cum suntem obişnuiţi. Noi putem cultiva anumite facultăţi care ne alocă un teren comun cu spiritele care au trecut prin poarta morţii. Desigur că tocmai în prezent sunt extraordinar de multe piedici în viaţa generală, în privinţa găsirii acestui teren. Prima piedică este cea pe care eu am menţionat-o poate prea puţin. Dar ceea ce este de spus în această privinţă rezulta din alte consideraţii de care ne-am ocupat mai devreme chiar şi aici. Prima piedică este faptul că în general în viaţă noi suntem prea risipitori cu gândurile noastre. Noi suntem cu toţii, în ziua de azi, în prezentul nostru, risipitori în privinţa vieţii noastre de gândire, aş putea spune chiar: Suntem lipsiţi de înfrânare în privinţa vieţii de gândire. Ce am de fapt în vedere cu aceasta?

Omul actual trăieşte aproape întru totul sub impresia proverbului: Gândurile sunt scutite de vamă. Aceasta înseamnă că propriu-zis poţi lăsa să-ţi treacă prin minte tot ce vrea să-ţi treacă prin minte. Gândiţi-vă numai că totuşi vorbirea este o imagine a vieţii noastre de gândire, şi gândiţi-vă despre ce viaţă de gânduri ne îngăduie să conchidem

vorbirea majorităţii oamenilor din ziua de azi, atunci când flecăresc aşa, trecând de la o temă la alta, lăsând gândurile să treacă aşa cum vin, ceea ce înseamnă: Noi procedăm la risipirea forţei care ne este conferită pentru gândire! Şi noi practicăm necontenit risipirea, suntem întru totul exageraţi în viaţa noastră de gânduri. Ne permitem gânduri întru totul arbitrare. Vrem ceva care tocmai ne vine în minte, sau îl omitem şi pe acesta în timp ce se strecoară un alt gând. Pe scurt, nu suntem dispuşi să ne luăm sub control într-o anumită privinţă gândurile. Cât de neplăcut este, de exemplu, uneori: Cineva începe să spună ceva; îl asculţi un minut, două; dar iată că e la o cu totul altă temă. Numai că simţi nevoia să discuţi mai departe pe tema cu care a început să vorbească. Aceasta poate fi importantă. Atunci trebuie să-i atragi atenţia: De la ce am plecat, de fapt, în discuţie? – Lucruri de felul acesta se petrec în ziua de azi în fiecare clipă, astfel încât, dacă e să aduci cu adevărat seriozitate în viaţă, trebuie să aminteşti de convorbirea iniţială. Această risipire a forţei gândurilor, această deviere a forţei de gândire împiedică să ne vină sus gândurile din adâncul vieţii noastre sufleteşti, care nu sunt cele ale noastre, ci pe care le avem în comun cu spiritualul, cu Spiritul conducător general. Această grabă, acest zor în mod arbitrar de la un gând la alt gând nu ne lasă să ajungem să aşteptăm în stare de veghe până când vin sus din adâncurile vieţii noastre sufleteşti gândurile, nu ne lasă să aşteptăm inspiraţiile, dacă îmi este îngăduit să mă exprim aşa. Aceasta însă este ceva care chiar trebuie să fie cultivat – în special în epoca noastră, din motivele indicate –, să fie cultivat aşa încât să se formeze într-adevăr în suflet dispoziţia care constă aceasta: să poţi aştepta veghind, până când gândurile se ridică oarecum din străfundurile sufletului în sus, gânduri care se anunţă limpede a fi ceea ce ni s-a dat, ceea ce nu noi am înfăptuit.

Să nu credeţi că formarea unei asemenea dispoziţii se poate produce în zbor rapid. Aceasta nu se poate. Aşa ceva trebuie să fie cultivat. Dar dacă este cultivată, dacă ne străduim într-adevăr să fim pur şi simplu treji şi să nu adormim imediat atunci când excludem gândurile involuntare, ci să fim pur şi simplu treji şi să aşteptăm ce inspiraţie ne vine, atunci încetul cu încetul această dispoziţie se va forma. Atunci în noi se dezvoltă posibilitatea de a reuşi să introducem în sufletele noastre gânduri care vin din adâncurile sufletului, şi în felul acesta din lumea care este mai extinsă decât egoitatea noastră. Dacă vom configura într-adevăr aşa ceva, vom percepe deja că în lume nu există numai ceea ce vedem cu ochii, auzim cu urechile, percepem cu simţurile exterioare şi modul cum raţiunea noastră combină aceste percepţii, ci că în lume există o întreţesere obiectivă de gânduri. În ziua de azi foarte puţini oameni au aceasta ca propria lor experienţă. Această trăire a întreţeserii generale de gânduri, înăuntrul căreia este de fapt sufletul, încă nu este vreo trăire ocultă importantă; este ceva pe care îl poate avea orice om, dacă dezvoltă în sine dispoziţia indicată. El poate avea atunci experienţa de a-şi spune: În viaţa cotidiană eu mă aflu în lumea pe care o percep cu simţurile mele şi mi-am combinat-o prin raţiunea mea. Apoi ajung însă într-o stare ca şi cum, aflat pe mal, mă cufund în mare şi mă mişc în apa tălăzuitoare. Tot aşa, stând pe malul existenţei sensibile, pot să mă cufund în marea agitată a gândurilor; acolo sunt într-adevăr ca în lăuntrul unei mări agitate. – Poţi avea atunci sentimentul că presimţi măcar o viaţă care este mai puternică, mai intensă decât simpla viaţă de vis, dar care are totuşi între ea şi realitatea sensibilă exterioară o graniţă ca aceea pe care o are viaţa de vis faţă de realitatea sensibilă.

Poţi vorbi, dacă vrei, despre astfel de trăiri ca despre vise. Dar nu este o visare! Căci lumea în care ne cufundăm,

această lume de gânduri tălăzuitoare, care nu sunt gândurile noastre, ci gândurile în care ne-am scufundat, este lumea din care urcă lumea noastră fizic-sensibilă, urcă oarecum condensată. Lumea noastră fizic-sensibilă este precum blocurile de gheaţă, precum blocurile de gheaţă în apă; aici este apa, iar blocurile de gheaţă se întăresc, plutesc în ea. Aşa cum gheaţa constă din substanţa apei, numai că este adusă într-o altă stare de agregare, tot aşa se ridică lumea noastră fizic-sensibilă din această mare tălăzuitoare, unduitoare a gândurilor. Aceasta este adevărata ei origine. Fizica vorbeşte doar despre „eterul" ei, despre atomii care vibrează, pentru că ea nu ştie care este adevărata substanţialitate primordială. *Shakespeare* a fost mai aproape de această adevărată substanţialitate primordială, pentru că l-a făcut pe unul dintre personajele sale să spună: Lumea realităţii este ţesută din vise [Nota 3]. – Oamenii se lasă pradă iluziilor mult prea uşor în privinţa acestor lucruri. Ei ar dori să găsească o lume atomistică grosolană în spatele realităţii fizice. Dar dacă chiar vrei să vorbeşti despre o atare „în spatele realităţii fizice", atunci trebuie să vorbeşti despre ţeserea obiectivă de gânduri, despre lumea de gânduri obiective. La aceasta ajungem însă numai dacă oprim desfrânarea, risipirea în privinţa gândurilor şi dezvoltăm acea dispoziţie lăuntrică care vine apoi, când putem aştepta ceea ce se denumeşte în mod popular ca „inspiraţie".

Pentru cei care se îndeletnicesc întru câtva cu ştiinţa spirituală nu este aşa de dificil să dezvolte dispoziţia caracterizată aici. Căci felul gândirii pe care trebuie să o desfăşoare atunci când ne îndeletnicim cu ştiinţa spirituală orientată antroposofic, călăuzeşte sufletul în a dezvolta o asemenea dispoziţie. Şi dacă omul practică serios această ştiinţă spirituală, atunci el ajunge la nevoia de a dezvolta în

sine o asemenea ţesere intimă de gânduri. Această ţesere de gânduri însă ne oferă sfera comună în care pe de o parte suntem noi şi pe de altă parte sunt aşa-numiţii morţi. Acesta este terenul comun, unde ne putem întâlni cu morţii. În lumea pe care o percepem cu simţurile noastre şi o combinăm cu raţiunea noastră, morţii nu intră; dar ei vin în lumea pe care tocmai am caracterizat-o.

Un al doilea există în ceea ce am discutat cândva anul trecut: în observarea corelaţiilor subtile, intime de viaţă. Vă amintiţi, pentru a arăta lucrul pe care-l aveam de fapt în vedere, am indicat un exemplu [Nota 4] care poate fi găsit în literatura psihologică. Şi *Schubert* [Nota 5] atrage atenţia asupra lui; este din literatura mai veche, dar asemenea exemple pot fi găsite mereu în viaţă. – Un om este obişnuit să facă zilnic o anumită plimbare. Pe când o face iarăşi într-o zi, ajungând într-un anumit punct al drumului său, are senzaţia că trebuie să se oprească şi să se dea la o parte, şi îi vine gândul dacă de fapt este bine să-şi irosească timpul cu această plimbare. În clipa aceea cade pe drum un bolovan care s-a desprins dintr-o stâncă, şi care desigur că l-ar fi nimerit dacă nu ar fi fost determinat de gândurile sale să facă un pas lateral.

Aceasta este o trăire grosieră, pe care o bagă de seamă orice om căruia i se întâmplă aşa ceva în viaţă. Dar asemenea trăiri, chiar dacă sunt inserate mai subtil, îşi fac loc zilnic în viaţa noastră absolut obişnuită. De regulă noi nu le dăm atenţie. Noi ţinem seama în viaţă numai de ceea ce se petrece, dar nu şi de ceea ce s-ar fi putut petrece şi nu s-a petrecut prin aceea că a intervenit ceva care ne-a reţinut de la una sau de la alta. Noi ţinem seama de ceea ce s-a întâmplat atunci când am fost reţinuţi acasă un sfert de oră şi am făcut un drum cu un sfert de oră mai târziu decât intenţionam. Adesea ar rezulta lucruri foarte remarcabile

dacă am vrea să reflectăm la cum de fapt totul ar fi fost altfel dacă nu am fi fost reţinuţi şi am fi plecat cu un sfert de oră mai devreme de acasă.

Încercaţi o dată să observaţi sistematic aşa ceva în viaţa dumneavoastră, cum ar fi fost totul altfel dacă în ultima clipă când voiaţi să plecaţi de acasă nu ar fi venit cineva, pe care poate că aţi şi fost foarte supărat că v-a reţinut câteva minute. Continuu se precipită în viaţa omenească tot ceea ce putea fi altfel în conformitate cu predispoziţia sa. Noi căutăm o corelaţie cauzală între ceea ce se petrece efectiv în viaţă. Noi nu ne gândim să mergem prin viaţă cu acea subtilitate care ar consta în presupunerea unei întreruperi a lanţului de întâmplări predeterminate, astfel încât, aş spune, asupra vieţii noastre este continuu revărsată o atmosferă de posibilităţi.

Dacă le avem şi pe acestea în vedere, atunci avem efectiv totdeauna sentimentul, atunci când facem ceva la amiază, după ce dimineaţa am fost reţinuţi 10 minute: ceea ce facem la amiază, adesea – lucrurile pot sta şi altfel – nu se află numai sub influenţa evenimentelor precedente ci şi sub influenţa celor nenumărate care nu s-au întâmplat, a celor pe care am fost împiedicaţi să le facem. Prin faptul că noi gândim ceea ce este posibil – nu numai realitatea sensibilă exterioară – în corelaţie cu viaţa noastră, suntem conduşi la presimţirea că de fapt noi suntem încadraţi în viaţă astfel încât căutarea corelaţiilor dintre cele ce urmează cu cele care le preced este o modalitate extrem de unilaterală de a vedea viaţa. Dacă ne punem realmente astfel de întrebări atunci este din nou stimulat în spiritul nostru ceva care altfel ar rămâne nestimulat. Ajungem într-un fel să citim printre rândurile vieţii; ajungem să cunoaştem cu viaţa în multitudinea sensurilor ei. Atunci ajungem deja să ne vedem, cum s-ar spune, înăuntrul

mediului nostru înconjurător, cum el ne formează, cum ne duce înainte în viaţă puţin câte puţin. Aceasta observăm de obicei mult prea puţin. Noi observăm de cele mai multe ori numai ce forţe impulsionatoare interioare ne conduc de la o treaptă la alta. Luaţi un exemplu simplu, obişnuit, din care puteţi vedea cum dumneavoastră aduceţi exteriorul doar într-un mod foarte fragmentar în corelaţie, într-un raport cu interiorul dumneavoastră.

Încercaţi să aruncaţi o dată privirea asupra modului în care sunteţi obişnuiţi să vă reprezentaţi trezirea dumneavoastră dimineaţa. În cele mai multe cazuri, dacă încercaţi să vă clarificaţi acest aspect, veţi dobândi o idee foarte unilaterală în această privinţă: ideea, cum sunteţi îmboldiţi să vă sculaţi, dar probabil că şi pe aceasta v-o reprezentaţi foarte nebulos. Dar încercaţi să reflectaţi câteva zile de-a rândul asupra gândului care de fapt vă împinge de fiecare dată jos din pat; încercaţi să vă clarificaţi pe deplin care gând anume vă împinge concret jos din pat, aşadar să vă clarificaţi: Ieri te-ai sculat pentru că ai auzit că în camera alăturată se pregătea cafeaua; aceasta te-a făcut atent, aceasta a determinat să te simţi constrâns să te scoli; astăzi ţi s-a întâmplat altceva. Ceea ce vreau să spun este să vă clarificaţi, nu ceea ce v-a împins jos din pat, ci ce a fost în exterior care v-a determinat să vă sculaţi. Omul uită de obicei să se caute pe sine în lumea din afară, de aceea se şi găseşte atât de puţin pe sine în lumea din afară. Cel care acordă cât de puţină atenţie unor astfel de lucruri va putea dezvolta din nou cu uşurinţă acea dispoziţie lăuntrică, faţă de care omul de astăzi are o teamă de-a dreptul sfântă, adică nu, „ne-sfântă”, acea dispoziţie care constă în faptul că avem cel puţin un gând subliminal pe parcursul întregii vieţi, pe care nu îl avem în viaţa obişnuită. Omul intră, de exemplu, într-o cameră,

intră undeva într-un loc, dar se gândeşte prea puţin la aceasta: Cum se modifică locul când intră el? – Alţi oameni au uneori o idee în această privinţă, dar chiar şi această viziune din exterior nu este prea răspândită. Nu ştiu câţi oameni au o simţire pentru aceasta: Când o societate se află într-o încăpere, atunci adesea un om este de două ori mai puternic acolo decât altul: unul este puternic acolo, altul slab. – Este ceva care ţine de imponderabil. Puteţi face uşor experienţa: Un om este într-o societate, el intră repede şi fără zgomot înăuntru şi iese iar repede şi fără zgomot afară, şi ai sentimentul ca şi când a fost un înger, care a trecut repede şi fără zgomot înăuntru şi în afară. Un altul, dimpotrivă, este prezent atât de puternic, încât nu este acolo numai cu cele două picioare vizibile ale sale, ci şi cu tot felul de picioare invizibile – dacă îmi este îngăduit să spun aşa. Ceilalţi îl observă de regulă foarte puţin, deşi poate fi foarte perceptibil pentru ei, dar omul însuşi nu se observă deloc pe sine. Omul nu are de obicei acel subton pe care-l poate avea, subton al schimbării pe care o provoacă în mediul înconjurător prin prezenţa sa; el rămâne în sine şi nu se informează de la mediul înconjurător ce schimbări produce el acolo. Dar el îşi poate forma prin educare simţirea de a percepe ecoul prezenţei sale în mediul înconjurător. Şi gândiţi-vă numai cum ar câştiga în intimitate viaţa exterioară dacă aşa ceva ar fi educat sistematic, dacă oamenii nu ar popula pur şi simplu locurile prin prezenţa lor, ci ar avea un sentiment despre cum contează că ei sunt într-un anumit loc, valorând ceva acolo, că ei produc o transformare prin faptul că sunt în acel loc.

Acesta este doar un exemplu. Am putea expune astfel de exemple pentru toate situaţiile posibile ale vieţii. Cu alte cuvinte, putem condensa într-un mod absolut sănătos

mediul vieţii – nu prin aceea că ne călcăm încontinuu pe picioare, ci într-un mod absolut sănătos – astfel încât să simţim ce incizie facem noi înşine în viaţă. În felul acesta învăţăm să cunoaştem începutul a ceea ce este sentiment al karmei, sentiment ale sorţii. Căci dacă omul ar simţi pe deplin ce se întâmplă prin faptul că face una sau alta, că este aici sau acolo, dacă ar avea oarecum mereu înaintea sa imaginea pe care o produce în mediul înconjurător prin faptele sale, prin prezenţa sa, atunci ar avea înaintea sa un sentiment limpede al karmei sale, căci karma este ţesută din această trăire împreună.

Acum însă vreau să indic doar cum devine viaţa mai bogată prin inserarea unor asemenea intimităţi, atunci când observăm astfel printre rândurile vieţii, dacă învăţăm să ne uităm astfel la viaţă încât devenim întru câtva atenţi la faptul că suntem acolo, dacă suntem acolo cu „conştiinţa" noastră. Atunci, prin astfel de conştienţă, dezvoltăm din nou ceva din sfera comună cu cei morţi. Şi dacă într-o asemenea conştienţă căreia îi este îngăduit să privească în sus la aceşti doi stâlpi pe care i-am caracterizat – urmărirea conştiincioasă a vieţii şi economia, nu mania risipirii, în gânduri –, dacă vom dezvolta o asemenea dispoziţie lăuntrică, atunci ea va fi însoţită de succes, de succesul necesar pentru prezent şi viitor atunci când ne apropiem de morţi în modul descris. Dacă apoi formăm gânduri pe care le legăm, de data aceasta nu doar de convieţuirea în gânduri cu o persoană decedată, ci de convieţuirea în sentiment, plină de interes, dacă vom „toarce" mai departe împreună cu cel mort astfel de gânduri relativ la situaţii de viaţă trăite împreună, gânduri referitoare la ceea ce am trăit împreună cu cel mort, astfel încât între noi era un ton emoţional, dacă astfel ne legăm nu la o convieţuire indiferentă, ci la momente în care ne-a interesat cum gândea, trăia, acţiona

el, şi în care el a fost interesat de ceea ce am stimulat noi în el, atunci putem folosi astfel de momente pentru a continua oarecum convorbirea în gânduri. Şi dacă putem lăsa apoi aceste gânduri în repaus, astfel încât să trecem într-un fel de meditaţie, astfel încât aceste gânduri să fie oferite cumva pe altarul vieţii spirituale interioare, atunci vine clipa în care primim oarecum răspuns de la cel mort, clipa în care el se poate înţelege din nou cu noi. Este suficient să creăm puntea de la ceea ce dezvoltăm noi faţă de cel mort, la cele prin care poate el, la rândul său, veni la noi. Iar acestei veniri îi va folosi însă în mod deosebit dacă suntem în stare cu adevărat să dezvoltăm în adâncul sufletului o imagine a entităţii mortului. Este ceva aflat într-adevăr foarte departe de timpul actual, deoarece – după cum am spus deja în consideraţiuni anterioare [Nota 6] – oamenii trec unii pe lângă alţii, adesea sunt împreună în cercurile de viaţă cele mai intime, după care se despart, se împrăştie, fără să se cunoască. Cunoaşterea nu trebuie să se bazeze pe faptul că oamenii se analizează între ei. Cel care se ştie analizat de cel care trăieşte împreună cu el, dacă este un suflet mai delicat, se simte şi lovit. Aşadar nu se pune problema ca oamenii să se analizeze. Cea mai bună cunoaştere a celuilalt este dobândită atunci când inimile se armonizează; oamenii nu au deloc nevoie să se analizeze unul pe celălalt.

Am pornit de la faptul [Nota 7] că o asemenea cultivare a relaţiei cu aşa-numiţii morţi este deosebit de necesară în timpul nostru, tocmai pentru că noi nu în mod arbitrar, ci pur şi simplu prin evoluţia omenirii trăim în epoca materialismului, pentru că noi nu suntem în stare să elaborăm, să configurăm înainte de a trece prin poarta morţii toate predispoziţiile noastre de gânduri, sentimente şi senzaţii. Pentru că mai rămâne ceva, atunci când am trecut prin poarta morţii, de aceea este necesar ca viii să

menţină contactul cu morţii, pentru ca viaţa obişnuită a oamenilor să fie îmbogăţită prin aceste relaţii cu morţii. Dacă li s-ar putea pune la inimă oamenilor prezentului că viaţa sărăceşte dacă morţii sunt uitaţi! Şi cu toate acestea o reală amintire a morţilor pot dezvolta numai aceia care au fost legaţi karmic cu ei în vreun fel.

Dacă tindem spre un contact direct cu morţii, care devine ca şi contactul cu cei vii – eu am vorbit şi despre aceasta [Nota 8], că de obicei lucrurile sunt simţite ca fiind deosebit de dificile pentru că nu sunt conştiente; dar nu tot ceea ce este real este şi conştient, şi nu tot ceea ce nu (ne) devine conştient este de aceea ireal –, dacă cultivăm în acest mod comunicarea cu cei morţi, atunci ea este prezentă, atunci gândurile morţilor nedesăvârşite în timpul vieţii lor, lucrează, acţionează în această viaţă. Este, ce-i drept, o mare pretenţie de la timpul nostru, ceea ce este spus în felul acesta. Cu toate acestea, spui aşa ceva atunci când eşti convins datorită realităţilor spirituale: că viaţa noastră socială, etică şi religioasă ar afla o îmbogăţire infinită dacă cei vii s-ar lăsa sfătuiţi de cei morţi. În ziua de azi oamenii deja nu mai sunt dispuşi să aştepte să ajungă la o anumită vârstă pentru a-i sfătui pe ceilalţi. Gândiţi-vă numai că în ziua de azi se consideră ca fiind corect ca omul să ajungă pe cât de tânăr este posibil în treburile orăşeneşti şi de stat, pentru că, oricât de tânăr ar fi, el este matur pentru toate cele – şi asta este şi părerea lui. În epocile în care exista o cunoaştere mai bună despre fiinţa omului, se aştepta până când oamenii aveau o anumită vârstă, pentru a fi într-un consiliu. Acum oamenii ar trebui chiar să aştepte până când vor fi murit ceilalţi, pentru a se lăsa apoi sfătuiţi de ei! Cu toate acestea, exact timpul nostru ar trebui să vrea să asculte sfatul morţilor. Salvarea

va putea apărea abia atunci când oamenii vor voi să asculte, în modul indicat, de sfatul morţilor.

Ştiinţa spirituală are pretenţia ca omul să fie energic. Acest lucru trebuie să fie înţeles. Ştiinţa spirituală cere o anumită direcţie, ca omul să aspire cu adevărat la consecvenţă şi claritate. Şi noi ne aflăm în ziua de azi în faţa necesităţii de a căuta claritate în cadrul evenimentelor noastre catastrofale, pentru că această căutare a clarităţii este lucrul cel mai important. Mult mai mult decât se crede se înlănţuie astfel de lucruri, ca cele care au fost din nou discutate astăzi, de marile cerinţe ale timpului nostru. Eu am indicat aici deja în această iarnă [Nota 9] cum, cu mulţi ani înainte de a izbucni această catastrofă mondială, am încercat în ciclurile mele de conferinţe despre sufletele popoarelor europene [Nota 10], să indic câte ceva ce poate fi găsit în ziua de azi în contextul general al omenirii. Dacă luaţi în mână acest ciclu despre ***Misiunea sufletelor câtorva popoare europene în legătura lor cu mitologia nord-germană*** pe care l-am ţinut cândva la Kristiania, veţi putea dobândi o înţelegere a ceea ce se desfăşoară în evenimentele actuale. Nu este prea târziu, şi se vor mai desfăşura multe în privinţa cărora mai puteţi dobândi înţelegere din acest ciclu, chiar şi pentru anii următori.

Aşa cum se raportează oamenii pe Pământ în ziua de azi unul la altul, relaţiile lor pot fi pătrunse în mod real numai de acela care poate vedea impulsurile spirituale. Şi se apropie tot mai mult timpul în care va deveni deja întru câtva necesar ca oamenii să-şi pună întrebarea: Cum se raportează, de exemplu, simţirea şi gândirea Estului la simţirea şi gândirea Europei, anume a Europei Centrale? Şi cum se raportează aceasta la gândirea Vestului, la gândirea Americii? Această întrebare ar trebui să apară în toate variantele posibile în faţa sufletului omenesc. Oamenii ar

trebui deja acum să se întrebe cât de puţin: Cum vede orientalul Europa astăzi? Orientalul care priveşte mult la Europa, are în ziua de azi senzaţia că viaţa culturală europeană intră într-o fundătură, că s-a condus pe sine însăşi la o prăpastie. Orientalul are în ziua de azi sentimentul că lui nu-i este îngăduit să piardă ceea ce şi-a adus din timpurile vechi ca spiritualitate, atunci când primeşte ceea ce îi poate da Europa. Orientalul, de exemplu, nu disprețuiește maşinile europene, dar el îşi spune în ziua de azi – sunt cuvintele unui oriental renumit [Nota 11], pe care le exprim aici [Nota 12]: „Noi vrem să primim deja ceea ce au format europenii ca maşini şi instrumente, dar vrem să le punem în ateliere, nu în temple sau locuinţe, cum fac europenii!" Orientalul spune [Nota 13] că europeanul a pierdut posibilitatea de a vedea spiritul în natură, de a vedea frumuseţea din natură. Privind la ceea ce el singur poate vedea, anume cum europeanul vrea să rămână numai la mecanismele exterioare, să rămână în acţiune şi contemplare numai la ceea ce este perceptibil exterior, orientalul crede că este chemarea lui să trezească din nou vechea spiritualitate, să salveze vechea spiritualitate a omenirii de pe Pământ. Orientalul, care vorbeşte în mod concret despre entităţile spirituale – *Rabindranath Tagore* a făcut-o, de exemplu, recent –, spune [Nota 14]: Europenii au inclus în cultura lor acele impulsuri care puteau fi incluse numai prin aceea că l-au înhămat pe Satana la carul lor cultural; ei folosesc puterea lui Satan pentru a avansa. Orientalul este chemat – este de părere Rabindranath Tagore – să-l înlăture iarăşi pe acest Satan şi să aducă spiritualitatea peste Europa.

Aici se află deja un fenomen pe lângă care, din păcate, oamenii trec masiv. Noi am trăit multe – despre aceasta vreau să vorbesc în cele ce urmează – dar noi nu am

acordat atenţie, de exemplu, în cadrul evoluţiei noastre, multor lucruri pe care le-am fi putut aduce în această evoluţie, dacă, de exemplu, am fi avut în dezvoltarea noastră culturală substanţă spirituală cu adevărat vie, cum este cea care vine de la *Goethe* – voi menţiona numai acest nume. Acum, cineva ar putea spune: Orientalul poate privi în ziua de azi spre Europa şi apoi poate şti că în această viaţă europeană trăieşte Goethe. – El poate şti acest lucru. *Îl vede* el? Se poate spune: germanii au întemeiat, de exemplu, o societate, «Societatea Goethe» – nu am în vedere «Uniunea Goethe». Şi să presupunem că orientalul voia să o cunoască – marea problemă a Orientului şi Occidentului a pornit deja, la urma-urmelor ea depinde totuşi de impulsurile spirituale –, el voia să se informeze în privinţa Societăţii Goethe şi să aibă în vedere realitatea. Atunci şi-ar spune: Goethe a acţionat atât de intens, încât chiar în anii 80 ai secolului XIX s-a ivit posibilitatea ca Goethe să devină rodnic pentru cultura germană într-un mod aparte, ca să spunem aşa, o circumstanţă mai favorabilă s-a ivit prin aceea că s-a găsit o principesă cu toată curtea ei, cum a fost marea ducesă *Sophie von Sachsen-Weimar* [Nota 15], care a preluat moştenirea, opera scrisă a lui Goethe în anii 80 ai secolului XIX, pentru a se îngriji de ea aşa cum nu s-a mai făcut niciodată pentru alta. Aceasta există aici. Dar să considerăm Societatea Goethe ca instrument exterior. Ea există de asemenea. Acum câţiva ani a fost însă din nou vacant postul de preşedinte ale acestei Societăţi Goethe. În întreaga amplitudine a vieţi intelectuale nu s-a găsit decât un fost ministru de finanţe pe care l-au făcut preşedinte al Societăţii Goethe! [Nota 16]. Aceasta este ceea ce se vede în exterior. Astfel de lucruri sunt deja mai importante decât se crede de fapt. Ceea ce ar fi mai necesar ar fi ca, de

exemplu, orientalul înflăcărat pentru spiritualitate şi înţelegător de spiritualitate să ajungă la posibilitatea de a şti că în cadrul culturii europene există totuşi şi ceva precum o ştiinţă spirituală orientată antroposofic. Dar aceasta nu poate el şti. Aceasta nu poate ajunge la el, pentru că nu poate trece prin restul care există aici – desigur nu doar în acel singur fenomen. Ceea ce este aici este simptomatic prin faptul că preşedintele Societăţii Goethe este un fost ministru al finanţelor, ş.a.m.d. Ar fi necesar să nu contenesc cu astfel de exemple.

Aceasta este, aş putea spune, o a treia cerinţă: o gândire pătrunzătoare, unită cu realitatea, o gândire cu care omul nu se opreşte la obscurităţi, la compromisuri neclare de viaţă. La ultima mea călătorie, cineva mi-a pus în mână ceva despre un fapt care îmi era deja bine cunoscut. Vreau să vă redau aici doar un scurt extras al chestiunii: „Cui a stat cândva pe băncile unui gimnaziu, îi vor fi de neuitat orele în care ‹se delecta› cu dialogurile din Platon [Nota 17] dintre Socrate şi prietenii săi – de neuitat din cauza fabuloasei plictiselii ce izvorăşte din aceste convorbiri. Şi el îşi va aminti probabil, că găsea dialogurile lui Socrate [Nota 18] ca fiind, de fapt, în mod zdravăn, prosteşti; dar desigur că nu îndrăzneam să ne exprimăm această părere, căci, la urma-urmelor, omul despre care era vorba, adică Socrate, era ‹filosoful grec›. Cu această supraapreciere întru totul nejustificată a bravului atenian, cartea «Socrate idiotul» de *Alexander Moszkowski* [Nota 19] (Editura Dr. Eysler&Co, Berlin) face ravagii cumplite. Poli-istoricul Moszkowski nu întreprinde în mica sa lucrare, scrisă într-un mod amuzant, cu nimic mai puţin decât încercarea de a-l dezbrăca aproape complet pe Socrate de demnitatea lui de filosof. Titlul «Socrate idiotul»

este avut textual în vedere. Şi nu vom greşi în a presupune că de această carte vor mai fi legate dezbateri ştiinţifice."

Prima reacţie pe care o are omul când ia la cunoştinţă aşa ceva, este să spună: Ce este atât de ciudat în faptul că vine cineva ca Alexander Moszkowski care vrea să furnizeze dovada că Socrate era un idiot? Acesta este primul lucru pe care îl simt oamenii. Dar aceasta este o simţire de compromis, care nu provine dintr-o gândire limpede, pătrunzătoare, care nu decurge dintr-o confruntare a adevăratei realităţi.

Vreau să compar aceasta şi cu altceva. Există în ziua de azi deja cărţi scrise din punct de vedere psihiatric despre viaţa lui Iisus [Nota 20]. În acestea, tot ce a făcut Iisus este cercetat din punctul de vedere al psihiatriei actuale şi comparat cu tot felul de acţiuni maladive, fiind apoi dovedit de către psihiatrul modern pe baza Evangheliilor, că Iisus trebuie să fi fost un om bolnav, un epileptic, că toate Evangheliile pot fi înţelese numai din punctul de vedere al sfântului apostol Pavel, şi aşa mai departe. Există relatări detaliate despre această chestiune.

Este iarăşi lesne să treci cu inima uşoară peste aceste lucruri. Dar treaba este mai adâncă. Dacă vă situaţi pe deplin în punctul de vedere al psihiatriei actuale, dacă acceptaţi acest punct de vedere al psihiatriei actuale, aşa cum este el recunoscut oficial, atunci, dacă reflectaţi asupra vieţii lui Iisus veţi ajunge la acelaşi rezultat ca autorii acestor cărţi. Nu puteţi gândi altfel, căci atunci aţi fi falşi, atunci nu aţi fi psihiatri moderni în adevăratul sens al cuvântului. Şi dumneavoastră nu sunteţi psihiatri moderni în adevăratul sens al cuvântului conform concepţiei lui Alexander Moszkowski dacă nu gândiţi că Socrate a fost un idiot. Şi Moszkowski se deosebeşte de aceia care sunt şi ei adepţi ai acestei terorii dar nu îl consideră pe Socrate idiot,

numai prin aceea că ceilalţi sunt nesinceri, pe când el este cinstit; el nu face nici un compromis. Căci nu este nicio posibilitate să fi cinstit, să te situezi pe punctul de vedere al concepţiei lui Alexander Moszkowski despre lume şi să nu-l priveşti pe Socrate ca pe un idiot. Dacă le vrei pe amândouă, dacă vrei să fii în acelaşi timp adept al concepţiei natural-ştiinţifice moderne despre lume şi totuşi să îi recunoşti valoarea lui Socrate, fără să-l priveşti ca pe un idiot, atunci eşti necinstit. Tot aşa eşti necinstit dacă eşti psihiatru modern şi admiţi viaţa lui Iisus. Dar omul modern nu vrea să ajungă până la acest punct de vedere clar; căci atunci ar trebui să-şi pună problema cu totul altfel. Atunci el ar trebui să-şi spună: Ei bine, eu nu-l consider pe Socrate drept un idiot, am învăţat să-l cunosc mai bine, dar aceasta cere de la mine şi să resping o concepţie despre lume cum este cea a lui Moszkowski; iar eu văd în Iisus pe cel mai mare purtător de idei care luat vreodată contact cu viaţa pământească; aceasta însă necesită ca eu să resping psihiatria modernă, nu îmi îngăduie să o admit!

Despre aceasta este vorba: despre o gândire limpede, conformă cu adevărul, care nu încheie obişnuitele compromisuri putrede, care sunt în viaţă, dar care pot fi îndepărtate din viaţă numai dacă le putem cuprinde în adevăr. Este uşor să te gândeşti sau să fii indignat atunci când trebuie să recunoşti dovada lui Moszkowski, conform căreia Socrate este un idiot. Dar este corect, atunci când tragi concluziile concepţiei moderne despre lume, că ea din punctul ei de vedere îl vede pe Socrate un idiot. Dar oamenii nu vor să tragă astfel de concluzii: aşa ceva precum respingerea concepţiei moderne despre lume. Căci atunci ar putea ajunge într-o situaţie şi mai neplăcută: Ar trebui atunci să facă compromisuri şi probabil să realizeze că Socrate nu

era idiot; dar dacă atunci ar ajunge la aceea că Moszkowski este un idiot? El nu este un om prea puternic, dar dacă ar intra în discuţie alţi oameni, care sunt mai puternici, s-ar putea întâmpla tot felul de lucruri, şi cu mult mai rele!

Da, pentru a pătrunde în lumea spirituală este necesară gândirea conformă cu realitatea. Aceasta necesită pe de altă parte ca oamenii să-şi pună limpede dinaintea ochilor cum sunt lucrurile. Gândurile sunt realităţi, iar gândurile neadevărate sunt realităţi rele, obstructive, distrugătoare. Nu ajută la nimic dacă ne aşternem ceaţă asupra faptului că noi înşine suntem necinstiţi prin aceea că acceptăm ca valabilă pe lângă concepţia despre lume a lui Moszkowski şi pe aceea a lui Socrate. Căci atunci este un gând neadevărat dacă le postăm pe amândouă una lângă alta în sufletul nostru, aşa cum face omul modern. Devenim cinstiţi numai atunci când ne aducem înaintea ochilor faptul că ori ne situăm pe punctul de vedere al mecanismului pur natural-ştiinţific ca Moszkowski, şi atunci trebuie să-l privim pe Socrate ca idiot; atunci suntem cinstiţi; ori ştim altfel, ştim că Socrate nu era idiot şi atunci trebuie să ne devină foarte clar cât de puternic trebuie respins celălalt. A fi cinstit este un ideal, pe care ar trebui să şi-l pună în faţă sufletul omului actual. Căci gândurile sunt realităţi. Iar gândurile adevărate sunt realităţi salutare. Iar gândurile neadevărate, oricât de mult ar fi acoperite cu mantia toleranţei în privinţa propriei lor esenţe, gândurile neadevărate instalate în interiorul omului sunt realităţi, care duc înapoi Lumea şi omenirea.

CONFERINŢA a V-a

Berlin, 12 martie 1918

Am încercat ca referitor la sufletele omeneşti care au trecut deja prin poarta morţii, să cercetăm relaţiile care există între lumea în care trăieşte omul între naştere şi moarte şi acea lume în care el trăieşte între moarte şi o nouă naştere. Vrem să încercăm să considerăm aceste relaţii din cele mai diferite puncte de vedere.

În decursul timpului, atunci când omenirea se va apropia cognitiv de lumea spirituală – aşa cum va fi nevoită în mod inevitabil să o facă, pentru a-şi împlini sarcina omenirii în timpurile următoare – ea se va convinge că o cunoaştere veritabilă, exhaustivă a lumii şi a raporturilor ei cu omul trece cu mult dincolo de ceea ce poate fi cercetat prin ştiinţa fizic-sensibilă şi prin raţiunea de care este legată această ştiinţă. Omul cunoaşte oarecum doar o parte foarte mică a lumii adevărate – adică lumea activă, înăuntrul căreia şi el însuşi este activ –, dacă se referă numai la ceea ce este perceptibil prin simţuri şi care poate fi determinat prin raţiunea înlănţuită de simţuri. Eu am indicat în decursul conferinţelor cum omul îşi poate oarecum rafina observaţiile, cum le poate extinde asupra unor lucruri care există în viaţă, dar cărora de fapt nu li se dă atenţie în viaţă din motivul că omul are în vedere numai ceea ce se petrece în timpul vieţii sale de veghe de dimineaţa până seara, şi nu ia în considerare ceea ce s-ar fi putut întâmpla, de la care noi am fost într-un anumit sens împiedicaţi să se întâmple. Pentru a vă da câteva noţiuni, cel puţin provizorii, despre aceste lucruri care întâi trebuie mai mult simţite decât gândite, eu am indicat [Nota 1] că este nevoie doar să reflectaţi cum, de exemplu, aţi fi putut fi împiedicaţi să ieşiţi

din casă la ora pentru care v-aţi pregătit, prin aceea că a venit cineva în vizită. Se poate ca cineva să-şi fi propus să iasă din casă la ora 11 înainte de amiază, dar a putut să plece abia cu o jumătate de oră mai târziu. Imaginaţi-vă numai cum în anumite circumstanţe – desigur că numai în anumite circumstanţe – ziua ar fi decurs totuşi cu totul altfel dacă ar fi ieşit la ora propusă, cum omului i s-ar fi putut întâmpla altceva în acea jumătate de oră pe care a pierdut-o, că el de fapt a scăpat şi nu a mai păţit deloc acel lucru. Reflectaţi la câte evenimente de acest fel sau asemănătoare îl ating pe om în decursul zilei şi veţi dobândi o idee despre tot ce s-ar fi putut întâmpla. Atunci veţi putea compara – în simţire – această idee a tot ceea ce s-ar fi putut întâmpla, cu ceea ce s-a întâmplat realmente de dimineaţa până seara, conform corelaţiei dintre cauză şi efect.

Pentru a vă face o idee cu adevărat limpede despre astfel de lucruri, este bine să le comparaţi cu lucruri similare din natură; căci în natură se petrec într-un anumit mod lucruri care trebuie să fie judecate în mod similar. V-am spus adesea [Nota 2] să daţi o clipă atenţie faptului cum, de exemplu, în natură încontinuu se pierd în număr mare forţe germinative. Gândiţi-vă numai cât din marile cantităţi ouă de hering depuse de-a lungul unui an devin heringi, şi cât din ele se pierd. Extindeţi această idee asupra întregii vieţi. Încercaţi să vă reprezentaţi câţi dintre germenii pregătiţi pentru viaţă în decursul lumii, nu ajung să se dezvolte, cât de mulţi sunt în decursul lumii cei care se împotmolesc, care nu pot ajunge la dezvoltare, câtă viaţă încolţită, lăstărită şi nedezvoltată pe deplin există. Dar să nu credeţi deloc că aceştia nu ar ţine şi ei de realitate. Ei fac parte din realitate la fel ca aceia care ajung la deplina lor dezvoltare, numai că ei nu ajung până la un anumit punct, ci iau un alt curs, exact la fel cum propriile noastre procese

de viaţă iau un alt curs atunci când, după cum am indicat, suntem reţinuţi prin ceva să facem un lucru; unele sunt procese ale vieţii; celelalte sunt procese ale naturii care sunt împiedicate, şi fiind împiedicate continuă apoi într-un alt mod. Putem extinde mult mai departe astfel de lucruri.

Întrebaţi-vă acum dacă nu este foarte asemănător cu aceste două exemple un altul, care se ridică întrebător şi foarte enigmatic în viaţa omenească. Ştim că durata de viaţă normală a unui om este 70 până la 90 de ani. Ştim însă şi că marea majoritate a oamenilor mor mult mai devreme, şi vedem de aici că oamenii nu ating desăvârşirea vieţii. Aşa cum în natură germenii sunt reţinuţi pe o anumită treaptă şi nu ajung la deplina maturitate, tot aşa nu ajung nici procesele vitale ale omului la deplina maturitate. Tot aşa, vedem de asemenea cum nici acţiunile noastre nu ajung la maturitate deplină, din motivele tocmai indicate. Toate acestea ne face atenţi la faptului că oarecum între rândurile vieţii sunt o mulţime de lucruri pe care oamenii nu le iau în seamă, care într-un fel, în loc să treacă în tărâmul în care pot deveni perceptibile senzorial, rămân împotmolite în domeniile spirituale.

Dacă nu priviţi aşa ceva doar ca o fantezie, ci chibzuiţi cu adevărat rodnic, veţi găsi deja trecerea, chiar dacă nu la o dovadă pe deplin valabilă, totuşi la reprezentarea a ceva foarte semnificativ. Atunci când în viaţa obişnuită acţionăm ca oameni, procedăm la modul că ne chibzuim acţiunile noastre, faptele noastre, impulsurile noastre de voinţă. Chibzuim ce trebuie să facem şi executăm apoi cele la care am chibzuit. Dar viaţa nu se desfăşoară numai la modul că noi ne propunem acţiuni şi apoi le executăm, ci se desfăşoară aşa încât în viaţă există ceva care foarte adesea ne iese în cale ca o sumă de coincidenţe, care ne apar ca lipsite de reguli, ca şi fiind corelate accidental, întâmplător,

şi pe care noi îl desemnăm prin cuvântul „destinul nostru”. Destinul este, pentru omul gânditor materialist, tocmai ceea ce se compune din evenimentele care, după cum spune el, „i se întâmplă” zi de zi. Desigur că mulţi oameni presimt că în acest destin există un anume plan. Dar, de la prinderea ideii existenţei unui asemenea plan al destinului până la adevărata pătrundere cu privirea a ceea ce se petrece de fapt, de regulă omul nu ajunge pentru că, deşi ceea ce am eu acum în vedere este ceva foarte semnificativ, omul nu le ia în seamă în viaţă. În prezent, aşa-numita psihologie analitică, psihanaliza, ajunge la multe lucruri care bat în ziua de azi la poarta omenirii. Numai că reprezentanţii acestei psihologii analitice se apropie de lucruri cu mijloace de cunoaştere insuficiente. – Eu am atras adesea atenţia în cercul prietenilor noştri asupra unui exemplu paradoxal [Nota 3] pe care psihanaliştii îl folosesc acum continuu, deoarece la începutul psihanalizei oamenii s-au ciocnit de faptul că există tot felul de aspecte spirituale în viaţă, despre care oamenii obişnuiţi nu au nici o idee. Vrem să aducem încă o dată acest exemplu paradoxal în faţa sufletelor, chiar dacă unii dintre dumneavoastră îl cunosc deja.

O doamnă este invitată la o serată şi ea participă la această serată, care era organizată din motivul că stăpâna casei unde are loc reuniunea va pleca în acea seară într-o călătorie. Ea trebuie să plece la băi, întrucât este bolnavă. Reuniunea se desfăşoară în mod ireproşabil. Stăpâna casei pleacă înspre localitatea ei balneară şi musafirii pornesc, ca să spunem aşa, o dată cu ea, şi pleacă de acolo. Un grup de astfel de invitaţi se află pe stradă. Şi în timp ce mergeau ei aşa, vine o trăsură de după colţ. Accentuez: o trăsură, nu o maşină. Această trăsură venea val-vârtej pe stradă. Una dintre doamne se separă de restul grupului. Şi în timp ce

ceilalţi oameni din grup, care mergeau împreună cu ea, se feresc de trăsură, ea are ideea ciudată să alerge înaintea cailor trăsurii; ea continuă să alerge pe stradă, caii în spatele ei şi ea mai în faţă, până îi vine gândul că ar trebui să facă totuşi ceva pentru a se salva din această situaţie. Ea ajunge, alergând în faţa cailor trăsurii, pe un pod care trece peste un râu, şi se gândeşte că dacă se aruncă în apă, scapă de cai. Dar celelalte persoane din grup, după cum vă puteţi imagina, au alergat după ea şi reuşesc să o prindă în ultima clipă. Şi rezultă situaţia că ea este adusă înapoi în casa pe care tocmai a părăsit-o, şi este luată acolo înăuntru. Frumos, stăpâna casei este plecată; ea este primită acolo şi acum se află în situaţia de a continua o relaţie cu stăpânul casei, relaţie care s-a înfiripat cândva la o petrecere comună.

Acum, psihanalistul caută regiuni ascunse ale sufletului. El găseşte că această doamnă a avut cândva, pe când era copil, oarece experienţe cu caii, că acele trăiri au urcat acum la suprafaţă din inconştient, ş.a.m.d. Dar cine cunoaşte viaţa sufletească a oamenilor, nu va putea fi de acord cu toate aceste fleacuri ale psihanalizei; căci chiar dacă există asemenea regiuni tăinuite ale sufletului şi altele asemănătoare – ceea ce nu este deloc de contestat –, ele sunt doar pregătitoare ale celor despre care este vorba, şi nu cele despre care este vorba în realitate. În realitate, este vorba despre faptul că omul – aşadar şi această doamnă, despre care este vorba aici – are o conştienţă subliminală care, în anumite circumstanţe, este cu mult mai vicleană şi mai rafinată decât conştienţa de sus [În germană *das Bewußtsein* = conştienţa, conştientul; *das Unterbewußtsein* = conştienţa de jos, subconştientul, şi comparativ termenul folosit de R. Steiner aici pentru conştienţa clară, conştienţa diurnă obişnuită, *das Oberbewußtsein* = conştienţa de sus, conştientul de sus]. În conştientul de sus acea doamnă, după

cum va gândi majoritatea dintre dumneavoastră, s-a comportat destul de neîndemânatic, dar în subconştientul ei gândea Ceva cu mult mai viclean decât ceea ce era gândit în conştient. În subconştient, Ceva-ul gândea: Astă-seară, stăpâna casei e plecată; eu trebuie să văd în vreun fel cum pot ajunge împreună cu bărbatul; trebuie să fac ceva, trebuie să folosesc în acest sens prima ocazie. Subconştientul este chiar puţin profetic, el presimte ceea ce se va întâmpla dacă femeia aleargă înaintea cailor. Toate acestea pot fi organizate în modul cel mai rafinat de către subconştient. Conştientul de sus nu este atât de viclean, subconştientul are însă această şiretenie, care sporeşte în mod deosebit prin faptul că se adaugă un anumit dar al profeţiei. Menţionez acest exemplu din motivul că nu este decât un caz particular a ceea ce există la toată lumea. Orice om poartă în sine ceva care este mult mai cuprinzător şi mult mai intens în cele mai diverse direcţii, decât conştienţa sa obişnuită. Da, dacă omul ar şti tot ceea ce ştie el cu adevărat în subconştientul său: în plus ar fi teribil de deştept şi de rafinat şi ar şti să născocească imens de multe.

Acum, se poate pune întrebarea: Este oare ceea ce trăieşte acolo în subconştientul omului, de fapt, cu totul inactiv? Pentru acela care ştie să observe spiritual lumea, acesta nu este deloc inactiv. Dimpotrivă, el este încontinuu activ, este într-adevăr încontinuu activ. Ceea ce la această doamnă – şi în cazuri similare chestiunea iese la iveală numai în mod anormal sub influenţa unor evenimente deosebite, pofte şi înclinaţii – dar ceea ce la această doamnă a ieşit la iveală o dată în mod deosebit, există mereu la om într-o anumită regiune; îl însoţeşte de-a lungul întregii sale vieţi de veghe. Cum aşa? Faptul că la această doamnă – funcţie de împrejurări ar putea fi şi un domn – a ieşit la vedere o dată în modul acesta, provine numai de acolo că această ştiinţă subconştientă pe care o are omul de la viaţă, uneori sare

peste cal. Aceasta se întâmplă şi la conştienţa obişnuită, ca omul să facă o dată ceva deosebit, care de fapt iese din obişnuinţele vieţii obişnuite, care este o dată un caz de excepţie în viaţă. Dar aici, în acest caz pe care l-am discutat, doar a ieşit în afară ceva deosebit care este mereu activ în om. – *Cum* este activ?

Ceea ce noi numim destin, este un lucru de-a dreptul complicat. Destinul nostru pare să se apropie de noi în aşa fel încât evenimentele sale ne lovesc, ni se întâmplă. Să luăm acum un caz eclatant de destin, un caz pe care mulţi oameni îl cunosc. Să presupunem că cineva cunoaşte un alt om, care devine apoi în viaţă prietenul său, soţia sau soţul său, sau ceva de acest gen. Aceasta este interpretată de către conştienţa de sus obişnuită că ni s-a întâmplat, că noi înşine nu am făcut absolut nimic pentru ca respectivul om să intre în sfera noastră de viaţă. Dar acesta nu este adevărul. Dimpotrivă, altul este adevărul.

Cu acea forţă care odihneşte în subconştient şi pe care tocmai am indicat-o, noi, începând din momentul în care am intrat prin naştere în existenţă, şi încă mai mult, de când am început să ne spunem „eu", ne aşternem calea vieţii aşa încât într-un anumit moment să intersecteze calea celuilalt. Numai că oamenii nu sunt atenţi la lucrurile remarcabile care ar rezulta dacă ar urmări desfăşurarea unei anume căi a vieţii, cum ar fi cea a unui om care la un moment dat s-a logodit. Dacă i-am urmări viaţa, aşa cum s-a desfăşurat ea prin copilărie şi tinereţe, de la un loc la altul, până când acel om a ajuns să se logodească cu cealaltă persoană, atunci am găsi mult sens în parcursul acesteia. Atunci am găsi că omul respectiv nu a ajuns acolo pur şi simplu prin faptul că i s-a întâmplat aşa, ci prin aceea că el însuşi s-a deplasat cu foarte mult sens până când l-a găsit pe celălalt. Întreaga viaţă este străbătută de o astfel

de căutare, întregul destin este o astfel de căutare. Cu toate acestea trebuie să ne reprezentăm că această căutare nu se derulează ca acţiunea izvorâtă din chibzuinţa obişnuită. Aceasta din urmă se petrece liniar; acţiunea din subconştient se petrece intens şi în mod personal. Dar atunci este ea ceva care se petrece plin de sens în subconştientul omului. Nu este deloc corect când se vorbeşte despre „inconştient", ar trebui să se spună „supraconştient" sau „subconştient", căci este inconştient doar pentru conştienţa obişnuită. În cazul acelei doamne care a aranjat lucrurile cu atâta rafinament pentru a se reîntoarce în casa respectivului bărbat, subconştientul este pentru sine mult mai conştient decât este doamna însăşi în supraconştientul ei. Şi tot aşa este şi pentru ceea ce ne conduce în viaţă în aşa fel încât destinul nostru să fie o anumită ţesătură, care ne conduce şi care este foarte, foarte conştient. Împotriva acestui lucru nu este un argument faptul că adesea omul este atât de puţin de acord cu destinul său. Dacă ar cuprinde cu privirea toţi factorii, ar găsi că ar putea foarte bine să fie de acord. Tocmai deoarece conştientul de sus nu este atât de viclean ca subconştientul, el judecă incorect faptele acestuia şi îşi spune: „Mi s-a întâmplat ceva antipatic" – în timp ce în realitate omul a căutat dintr-o chibzuire profundă ceea ce în conştientul de sus consideră drept antipatic. O cunoaştere a corelaţiilor mai profunde l-ar aduce să vadă că cineva mai înţelept caută lucrurile care devin apoi destin. Pe ce se bazează toate acestea?

Acestea se bazează – atunci când vorbeşti despre astfel de lucruri pentru care limbajul obişnuit nu are cuvinte potrivite, poţi desigur vorbi întotdeauna doar comparativ, dar comparaţiile au în vedere realităţi –, se bazează pe faptul că obişnuita noastră conştienţă care ţine

de cap, în privinţa căreia unii oameni îşi închipuie multe, este, ca să spun aşa, o sită. Este o comparaţie, dar o comparaţie valabilă, care indică o realitate. Conştienţa noastră care ţine de cap este o sită. Atunci când torni apă într-o sită, ea curge prin sită, nu umple sita. Aceste lucruri care sunt gândite şi chibzuite în subconştient şi se exprimă apoi în ţesătura destinului, trec prin conştientul nostru care ţine de cap ca printr-o sită. Acesta este motivul pentru care noi nu ştim nimic despre ele în conştientul nostru de sus. Conştientul din cap le lasă să treacă, ca printr-o sită, dar omul din subconştient nu le lasă să treacă. Numai pentru că ele trec prin conştientul de sus ca printr-o sită nu ştie el nimic despre ele; dar ele sunt totuşi reţinute în om.

Dacă vreodată ştiinţele naturii se vor practica într-un mod cu adevărat raţional, atunci oamenii se vor întreba: Cum se prezintă aceste lucruri la animal, şi cum la om? La animal, aceste trăiri sunt aşa că ele trec în întregime prin animal, acolo întregul animal este o sită. La om, ce-i drept, ele nu sunt reţinute în cap, dar sunt totuşi reţinute de către omul întreg. Omul nu le gândeşte în condiţiile obişnuite numai din cauză că în viaţa obişnuită gândeşte doar capul şi nu omul întreg. Numai atunci când, de exemplu, intervine isteria, care constă în aceea că şi alte părţi ale omului încep să gândească – ceea ce poate interveni în condiţii maladive, dar în general nu ar trebui să intervină –, atunci apar asemenea cazuri de excepţie, în care omul participă cu gândirea la ceea ce se desfăşoară în conformitate cu destinul, cazuri în care omul, cum s-ar spune, „îşi face destinul" – ca acea doamnă care şi-a „făcut" destinul. Aşadar omul reţine, totuşi, lucrurile, şi de aici rezultă ceva extrem de remarcabil. Dar de ce trec ele prin întregul animal, iar la om sunt reţinute?

Aceasta este aşa din motivul că animalul nu are mâini, adică, membrele sunt mereu legate cu pământul – sunt picioare, sau sunt aripi – ceea ce face ca procesul să fie diferit. Dar faptul că omul a transformat acele membre care la animal sunt picioare, face ca braţele şi mâinile sale să fie intercalate în organismul său în aşa fel încât el reţine în sine gândurile sale, în destinul său. Numai că omul nu poate gândi cu mâinile, el poate numai să-şi reţină destinul cu ele; de aceea omului îi scapă din vedere destinul său. Mâinile sunt organe ale gândirii exact aşa cum este şi partea eterică a capului. Partea eterică a capului face în gândire ceva foarte asemănător cu ceea ce face omul în viaţă cu mâinile sale: Cu mâinile, omul face să se oprească în sine curentul de acţiuni care îi străbat destinul. Pentru om, lucrurile sunt organizate astfel încât numai activităţile raţionale grosiere ale mâinilor şi braţelor ajung să se exprime. Orice om ştie că are în mâini, în special în vârfurile degetelor, un fler deosebit, dar acest fler reprezintă ceea ce este cel mai grosier în această privinţă. Căci aici este vorba de ceva foarte fin: este o gândire foarte firavă, care abia licăreşte, ceea ce dezvoltă oamenii aici şi pot exprima în activităţi artistice; dar mâinile sunt de fapt intercalate în aşa fel în organismul general al omului, încât ele sunt organul de gândire pentru destin. În ciclul evolutiv actual, omul încă nu învaţă să gândească cu mâinile. Dacă ar învăţa să o facă, dacă ar cunoaşte tainele mâinilor, aceasta ar fi totodată o introducere în cunoaşterea legilor fundamentale ale interdependenţelor în termeni de destin.

Acest lucru poate apare ca fiind foarte ciudat, dar aşa este. Avem aici unul din punctele în care ştiinţa spirituală spune pe de o parte: În mâini, care dezvoltă o gândire subconştientă, este gândit destinul. – Ştiinţele naturii în ziua de azi încă nu dau atenţie acestui aspect. Este de la

sine înţeles că atunci ele când consideră organizaţia omenească numai în mod foarte grosier, trebuie să ajungă să spună: Omul este un animal mai desăvârşit. – El este acest lucru într-adevăr. Dar în ceea ce nu se ia în seamă considerare în treaba aceasta se află tocmai deosebirea esenţială dintre om şi animal. Gândiţi-vă numai: Cum este capul la animal? La animal, capul se află direct deasupra Pământului. La om capul este aşezat în aşa fel încât ceea ce poartă Pământul în cazul animalului, este purtat de omul însuşi; verticala coborâtă din centrul de greutate al capului trece prin organismul uman, înainte de a atinge Pământul; sau, dacă e să mă exprim grosier: trece prin diafragmă. Omul se raportează la sine însuşi aşa cum se raportează animalul la Pământ. Dacă ducem verticala din centrul de greutate al capului animalului, aceasta va cădea direct pe Pământ, fără să treacă prin diafragmă şi prin organism. Orientarea organismului faţă de întregul Cosmos este esenţialul la om şi de această orientare este legat faptul că braţele şi mâinile sale sunt organizate altfel decât membrele corespunzătoare lor de la animal. Aici vor lucra ştiinţele naturii, din direcţia lor, în viitor; ele se vor întreba cândva: Cum este corelat, de fapt, omul cu dinamica Universului, cu raporturile de forţe ale Universului, astfel încât omul nu este un patruped sub influenţa Cosmosului, ci o fiinţă cu două mâini? Această situaţie este organizată în el din Cosmos! Iar el lucrează din partea opusă înspre aceasta, în timp ce este organizat de Cosmos astfel încât verticala centrului de greutate al capului său cade în sine însuşi, iar el devine propriul său Pământ. Organizându-şi mâinile şi braţele într-un mod special, el trăieşte înspre direcţia acesta şi prin faptul că mâinile, pe partea lor, pot apuca destinul – tot aşa cum organizarea capului omenesc este de asemenea corelată cu poziţia verticală a omului.

Omul are creierul său mai desăvârşit datorită faptului că verticala centrului de greutate al capului trece prin el şi nu cade direct pe Pământ. În Univers sunt pretutindeni forţe, şi dacă ceva este orientat altfel, atunci masa este altfel repartizată. Acest lucru este de acceptat pentru natura anorganică, dar la om încă nu poate fi observat în ziua de azi. De aceea nu se descoperă cum materialul lucrează în om din partea opusă înspre spiritual, cum în el peste tot spiritualul acţionează, întreţese în material.

Acesta este o latură. Acum putem spune: Îl avem în vedere pe om, aşa cum se sprijină el pe propria sa diafragmă; aici înăuntru, atunci când de jos în sus până la diafragmă, gândim cu subconştientul, noi stăm cu înţelegerea destinului aşa cum altfel stăm numai cu înţelegerea acţiunilor deliberate. Dar omul se mai încadrează şi în alt mod de viaţă. Noi am văzut, atunci când nu am considerat doar unilateral capul lui, ci întreg organismul, că el îşi determină, îşi cunoaşte destinul, cumpănindu-şi-l, dar cumpănindu-şi-l subconştient.

Dar mai este şi altceva în viaţa omului. Noi înfăptuim acţiuni. Aceste acţiuni ne cauzează în viaţă o anumită satisfacţie sau insatisfacţie. Gândiţi-vă numai: Aţi făcut o binefacere cuiva, ceea ce v-a conferit o satisfacţie; sau a trebuit să întreprindeţi ceva, care constituie o apărare de ceva, iar aceasta este legată de insatisfacţie, ş.a.m.d. Aşadar aveţi diferite lucruri pe care le efectuează omul în acţiunile sale din viaţă. Da, noi nu ne înfăptuim numai acţiunile, resimţind în această privinţă satisfacţie sau insatisfacţie conştiente. Putem vedea cel mai bine acest lucru atunci când cercetăm spiritual-ştiinţific acţiunile ce intervin mai puţin adânc în viaţă, acţiuni care nu trebuie neapărat să aibă însemnătate morală, ca de exemplu atunci când tăiem lemne. Este o acţiune ceea ce săvârşim în timp ce tăiem

lemne; ea ne cauzează oboseală. În privinţa oboselii, oamenii au tot felul de gânduri. Dumneavoastră ştiţi din ultima conferinţă publică [Nota 4] că oamenii îşi imaginează că ar adormi de oboseală, că oboseala ar fi cauza adormirii. Despre oboseală e drept că fiecare ştie că apare ca fenomen însoţitor al unor astfel de acţiuni cum este de exemplu tăierea lemnelor. Dar această oboseală este de o însemnătate profundă, dacă o cercetăm spiritual-ştiinţific. Oboseala de fapt nu este deloc ceea ce ne pare a fi. Noi o trăim drept ceea ce numim noi oboseală, dar ea este cu totul altceva. Vă puteţi imagina uşor că oboseala care apare la astfel de acţiuni – acţiunile care pătrund mai mult în viaţa morală sau intelectuală sunt în această privinţă mai subtile, la ele nu devine întotdeauna vizibil clar, ca atunci când considerăm acţiuni elementare precum de exemplu tăierea lemnelor –, că această oboseală este un proces dihotomic. Mai întâi trebuie să folosim forţe de viaţă de încolţire, lăstărire, care sunt legate de creşterea noastră, apoi însă am consumat aceste forţe şi în organismul nostru are loc un proces de degradare. Acest proces de descompunere este trăit ca oboseală. Dar această oboseală este în realitate o amorţire, o narcoză, a cărei semnificaţie mai profundă noi o trăim în realitate drept cu totul altceva decât ca pe o consecinţă – în acest caz, a tăierii lemnelor. Oboseala este, pentru viaţa obişnuită, numai o amorţire. Dar ce trăim în realitate?

Desigur că acest lucru poate fi spus numai dintr-o adevărată cercetare spiritual-ştiinţifică. Atunci când suntem obosiţi după tăierea lemnelor, se arată în acele locuri pe care noi le cunoaştem drept locuri ale organismului spiritual al omului, şi care se numesc flori de lotus [Nota 5] – mai multe amănunte în această privinţă găsiţi în cartea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre***

lumile superioare? – o veritabilă radiaţie a uneia dintre aceste flori de lotus. Acolo este un rezultat, reuşita acţiunii lui; aceasta nu îi ajunge omului în conştienţă. Această reuşită spirituală nu îi devine conştientă. Ceea ce îi ajunge în conştienţă este ceea ce îl amorţeşte, pentru ca el să nu perceapă în sine ceea ce este acolo ca reuşită spirituală. Căci ceea ce radiază acolo de fapt este cu adevărat ceva spiritual. Şi îl înţelegem şi mai bine dacă, pentru a cuprinde cu privirea spiritualitatea acestei radiaţii, considerăm o acţiune expusă aprecierii morale. Să presupunem că nu am tăiat pur şi simplu lemne, ci am făcut ceva care se supune unei aprecieri morale. O astfel de apreciere morală este de obicei luată în vedere numai pentru viaţa foarte îngust delimitată. Dar ea mai are şi o altă însemnătate. Tot ce face omul are o valoare în întregul mers evolutiv al omenirii. Şi acţiunea izolată are o valoare în întregul mers evolutiv al omenirii. Această evaluare, cât de valoroasă este o acţiune în acest mers evolutiv, este la fel de puţin tălmăcită de om în conştienţa obişnuită, pe cât de puţin îşi tălmăceşte el prin cap acţiunile destinului. Dar el nu lasă această apreciere să treacă prin fiinţa lui ca printr-o sită, ci ca pe o radiere şi o radiază în afară prin florile de lotus. Omul se îndeletniceşte necontenit, subconştient, cu evaluarea fiecăreia din acţiunile sale. Poţi fi o fiinţă angelică şi să faci bine tuturor oamenilor: judeci în subconştient valoarea acestor moduri de a acţiona pentru evoluţia generală a omenirii, şi anume foarte obiectiv, ceea ce de multe ori iese foarte diferit decât s-ar crede în conştientul de sus. Sau poţi fi un hoţ, dar, în timp ce comiţi acţiuni de furt, judeci acest lucru în mod absolut obiectiv, după valoarea lor în cadrul întregului proces al evoluţiei omenirii. Şi acest lucru îl iradiaţi în mod inevitabil din dumneavoastră prin florile de lotus. Aşa cum judecăţile noastre în privinţa destinului,

care trec prin cap ca printr-o sită, sunt reţinute de braţele şi mâinile noastre, tot aşa sunt conduse de noi cu ajutorul organizaţiei florilor noastre de lotus astrale, judecăţile noastre pe care noi le formulăm asupra acţiunilor noastre, şi anume şi asupra acţiunilor gândurilor noastre; ele sunt radiate ca o strălucire prin organizaţia florilor noastre de lotus, ies afară din noi. Şi această strălucire merge foarte departe. Ea trece în timp, nu rămâne în spaţiu. De aceea este atât de greu să vă reprezentaţi florile de lotus, pentru că ele încontinuu se mişcă şi încontinuu fac trecerea în timp. Aici devine spaţiul într-adevăr timp. Omul îşi proiectează o lumină în faţa sa, dar în aşa fel încât această lumină trece în timp, devine strălucire continuă, care trece cu mult dincolo de moarte. De-a lungul întregii noastre vieţi judecă în noi cineva, în subconştient. La fel cum cineva gândeşte în noi destinul nostru, tot aşa judecă cineva toate acţiunile noastre, şi această judecată noi o radiem în afară ca o strălucire.

Aceasta iarăşi, pentru că este o acţiune imaginativă, este desigur exprimată în imagini, dar această exprimare în imagini corespunde unei realităţi. Viaţa este aşa ca şi cum dintr-un proiector ar radia până în depărtare un flux de lumină. Numai că trebuie să ni-l reprezentăm nu spaţial, ci în timp. Dumneavoastră aţi făcut, de exemplu, ceva la vârsta de 40 de ani; viaţa dumneavoastră se desfăşoară mai departe, treceţi de vârsta de 50 de ani, de 60 de ani, apoi prin moarte şi mai departe în existenţa pe care o petreceţi între moarte şi noua naştere. Şi în timp ce parcurgeţi această existenţă, dumneavoastră vă aclimatizaţi pas cu pas în ceea ce aţi radiat dumneavoastră necontenit în această existenţă, prin florile dumneavoastră de lotus, în timpul vieţii dumneavoastră pământeşti. Dumneavoastră întâlniţi tot ceea ce aţi radiat în viitor.

Aceasta este cumva, pentru a exprima lucrurile tot imaginativ, ca şi cum cu un proiector aţi produce o lumină care luminează până departe, şi v-aţi deplasa apoi de-a lungul acestui fascicul şi v-aţi spune: Acesta este radiat în afară, şi eu întâlnesc totul din nou. Numai că aceasta este judecata asupra faptelor dumneavoastră, pe care o întâlniţi astfel în viaţa dintre moarte şi noua naştere. În această privinţă omul nu este o sită, sau, dacă vreţi, el este o sită în sensul că lasă să treacă ceea ce creează el însuşi în mod subconştient.

Aşadar iarăşi există ceva în om, ceva care este un continuu critic – dacă e să nu folosim cuvântul în sens filistin – al propriilor sale fapte şi care este proiectat de el în propriul său viitor. Putem apropia şi aici, dacă vrem, aspectele natural-ştiinţifice. Prin faptul că omul este clădit vertical şi deci la rândul său în aparatul său de conştienţă obişnuit se sprijină pe sine ca pe propriul său Pământ, prin aceasta, la locul florilor de lotus este oprit ceea ce iese afară, emană de la călătoria sa pe Pământ în sensul cel mai larg al cuvântului. Acolo este oprit, refractat sub unghi drept şi trimis afară, în viaţă.

Vedem aşadar: Ceea ce de obicei este descris numai cu expresia generală de „inconştient", se încadrează în viaţa omenească într-un mod complicat, dar care poate fi cuprins cu privirea. Tocmai prin faptul că omul prin diafragma se închide faţă de ceea ce se află dedesubt, este el ataşat cu subconştientul său la corelaţiile sale de destin.

La animal nu intră în considerare această iradiere prin florile de lotus. De ce? Aceasta este iarăşi corelată cu orientarea animalului în Univers. Prin faptul că omul şi-a poziţionat vertical coloana vertebrală, în unghi drept faţă de cea a animalului, el dezvoltă în special ceea ce la animal nu se poate deloc dezvolta, întrucât coloana vertebrală a

acestuia stă orizontal, şi nu vertical. Din această cauză animalul nu poate avea nici un „critic" alături de sine, şi nici nu poate trimite în viitor judecăţi asupra acţiunilor întreprinse în viaţa animală. Vor ieşi multe la iveală dacă ştiinţele naturii se vor strădui să nu rămână la judecata trivială de a compara membrele animalului în structurile şi formele lor cu membrele omului, sau la a compara capul animalului cu cel al omului. Este drept că omul are un creier mai desăvârşit decât cel animalului, dar altfel, la urma-urmelor, capul omenesc nu este aşa diferit de capul animal, şi de aceea a şi putut teoria materialistă să anexeze cu uşurinţă omul la regnul animal. Dar ceea ce îl deosebeşte pe om de animal este orientarea sa în Univers. Dacă acest aspect va fi cândva studiat, atunci se va ajunge şi din punct de vedere natural-ştiinţific la cu totul altceva. Şi aici ştiinţa spirituală va fi dătătoare de direcţie, aşa cum dă ea direcţia şi pentru altele, prin faptul că indică anumite procese ale vieţii care abia atunci pot fi înţelese cu adevărat, când prin ştiinţa spirituală obţinem direcţia corespunzătoare.

Vedem aşadar că omul este organizat aşa încât în el se află ceva despre care se poate spune că pe de o parte este mai deştept decât el – de multe ori şi mai rafinat – în privinţa judecării destinului, şi că pe de altă parte în el se află de asemenea ceva care este un critic mai obiectiv decât este el însuşi în viaţa sa conştientă. În om există aşadar într-un mod complicat, ceea ce poate fi numit un alt om, şi aceasta se exprimă în viaţă. De obicei omul nu priveşte la acţiunile sale. Criticul din el rămâne subconştient, şi devine conştient abia între moarte şi noua naştere, atunci când acea strălucire, lumină, despre care v-am vorbit este întâlnită peste tot, pas cu pas. La o considerare raţională,

detaliată a vieţii putem însă ajunge deja să vedem cum acest critic se comportă totuşi diferit în fiecare om.

Comparaţi între ele două tipuri de oameni care pot fi întâlniţi în viaţă. Unul dintre tipuri este frecvent desemnat drept „îşi vâră nasul în toate", „hai-hui". Există oameni pe care îi poţi întâlni peste tot, care nu au niciodată timp, trebuie să fie continuu pe drum, trebuie să-şi bage mâinile – sau, cum bine se spune, nasul – peste tot, trebuie să participe peste tot la ce fac alţii, ş.a.m.d. Oamenii nu reflectează mai departe în această privinţă, ei o consideră doar un mod de viaţă care trebuie că se bazează pe tot felul de lucruri subconştiente. Dar totuşi acest lucru este în corelaţi cu ceva, şi anume criticul din această încarnare, în care omul este un „îşi vâră nasul în toate" are o atitudine specifică. Aceşti critici au de asemenea individualitatea lor particulară. Oamenii o găsesc după moarte. La un astfel de „îşi vâră nasul în toate" – este foarte bine dacă putem vorbi cu umor despre astfel de lucruri, căci prin faptul că nu lăsăm umorul să se usuce pe deplin atunci când intrăm în ştiinţa spirituală, putem depăşi acea dispoziţie aşa dăunătoare ştiinţei spirituale; căci această dispoziţie este ceva care dăunează foarte mult ştiinţei spirituale –, la un astfel de om „îşi vâră nasul în toate" criticul este ca un fel de actor, căruia îi place foarte mult să fie văzut – nu numai de către oameni, aşa îşi închipuie el, ci de tot felul de fiinţe spirituale –, care îşi are bucuria în faptul că tot ceea ce mişună în lumea spirituală îl poate vedea întotdeauna atunci când el umblă peste tot. Acest tip hai-hui este în lumea spirituală unul care mişună în toate părţile şi vrea să fie văzut, şi din acest a-voi-să-fie-văzut, care se transpune într-un impuls inconştient, provine caracterul de „îşi vâră nasul în toate". – Să abordăm acum caracterul opus. Acesta este omul care înfăptuieşte ceea ce îi impune viaţa, ceea ce

îl constrânge viaţa să facă, ceea ce cere ea de la el. El nu poate fi văzut peste tot, ci acţionează şi acolo unde nu este văzut, acolo unde viaţa o cere, ş.a.m.d. La acesta, şi criticul are o atitudine deosebită. Aceste lucruri pot fi pătrunse cu privirea dacă sunt considerate spiritual-ştiinţific. Aici criticul ia atitudinea caracteristică provenită din credinţa inconştientă că tot ceea ce face, chiar dacă nu este văzut de spiritele care mişună de jur-împrejur – aşa cum şi-o doreşte tipul hai-hui –, nu este zadarnic, pentru că nicio forţă din lume nu este zadarnică, ci îşi are însemnătatea ei în lume. Această frumoasă credinţă: Tot ceea ce faci, chiar dacă e să iasă la iveală abia după mii de ani, îşi va avea cândva importanţa sa în întreaga viaţă a Universului –, această conştienţă stă la baza tipului opus celui hai-hui, o anumită linişte în lume, o siguranţă care provine din credinţa pe care tocmai am caracterizat-o.

Vedem de aici cum se luminează viaţa dacă luăm în vedere faptul că omul în mod real nu are în viaţă numai legăturile vizibile în exterior în lumea sensibilă, ci că el are cu adevărat legături în viaţă care se întemeiază pe raportul său cu lumea spirituală.

Eu am făcut aceste expuneri astăzi mai ales din motivul că prin acesta v-am prezentat două elemente existente în entitatea umană: acel prim element care este astfel corelat cu organizaţia fizică a omului dintre naştere şi moarte încât organizaţia fizică indică un subconştient, prin aceea că am arătat că braţele şi mâinile sunt organe ale gândirii, chiar dacă sunt organe ale gândirii în acel mod neobişnuit, că ele că oferă o bază specială lucrurilor pentru care capul este o sită. Omul este în această privinţă un vas remarcabil: capul său este sită pentru destin; dar atunci când gândurile care fac destinul se scurg, ele sunt reţinute de către braţe şi mâini. Celălalt element din om este ceea ce

radiază prin florile de lotus şi intră în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere. – De relaţia care se stabileşte între aceşti doi curenţi din om depind multe lucruri pline de însemnătate. Căci dacă consideraţi întregul om în acest mod, socotind cu adevărat nivelul diafragmei, atunci îl aveţi şi în acest caz ca fiinţă care este despărţită în două: ceva intră în el, stagnează acolo, stagnează prin forţa braţelor şi mâinilor, dar merge totuşi în jos până la nivelul diafragmei. Este ceva care stagnează prin faptul că omul este o fiinţă verticală, şi nu una orizontală ca animalul. Se vede realmente – oricât de ciudat ar suna, dar lumea este plină de enigme – că picioarele animalului se raportează în alt fel la el decât braţele omului la om. Aceasta are de a face cu Pământul. Căci radiaţiile le vedem de fapt ca venind prin Pământ şi pătrunzând prin om, dar dirijate prin florile de lotus şi radiind în viitor. Sunt doi curenţi care îl arată pe om ca fiind o fiinţă dihotomică. În viaţa obişnuită, aceşti doi curenţi sunt complet separaţi unul de celălalt, şi pe aceasta se bazează viaţa. Dacă cei doi curenţi s-ar uni în viaţă, viaţa nu ar fi aşa cum este ea realmente. Dacă ei ar curge împreună, omul nu ar putea dezvolta conştienţa de Eu, căci conştienţa de Eu se bazează pe faptul că aceşti doi curenţi sunt menţinuţi separaţi în viaţă. Dar, totuşi: Ei sunt menţinuţi separaţi numai parţial; într-un alt sens anume, ei curg împreună. Realmente este aşa: Ceea ce radiază în afară din om pentru a lumina în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, se poate uni – dacă omul o aduce în situaţia de a se uni –, în exteriorul omului cu celelalte, cu acele radiaţii care altfel sunt reţinute de către braţe, înainte ca acestea să treacă prin sită. Cei doi curenţi, care altfel merg prin trupul său dar nu se reunesc, se pot uni dacă omul îi reţine. Această reunire dă posibilitatea întâlnirii omului cu cei decedaţi, cu aceia care au trecut prin poarta morţii.

Cu aceasta, prin caracterizarea acestor doi curenţi, am creat astăzi o introducere la ceea ce vrem să discutăm în următoarea conferinţă despre relaţiile omului, pe care le poate avea el de aici cu cei decedaţi, pentru a considera aceste legături din nou, dintr-un alt punct de vedere.

CONFERINŢA a VI-a

Berlin, 19 martie 1918

Am vorbit cu o săptămână în urmă despre probleme mai intime ale vieţii sufleteşti omeneşti, despre probleme care sunt adecvate pentru a pregăti reprezentări ce se extind asupra raportului aşa-numiţilor vii, adică a oamenilor care trăiesc în trupul fizic, cu sufletele destrupate, cu acei oameni care trăiesc între moarte şi o nouă naştere. Acum se pune problema, atunci când discutăm o astfel de temă, să ne familiarizăm cu anumite idei fundamentale, care ne pot introduce sufleteşte într-un mod corect, în felul în care ar trebui şi poate să se socotească omul înăuntrul unor astfel de relaţii. Căci de acest fapt, dacă omul care trăieşte aici pe Pământ este conştient că se află în vreo relaţie cu un mort, sau în general cu o entitate sau alta din lumea spirituală, nu depinde absolut deloc realitatea acestei relaţii. Pentru acela care reflectează asupra acestor lucruri, ceea ce spun eu acum este de la sine înţeles; dar uneori este necesar exact în domeniul spiritual-ştiinţific să-ţi clarifici bine cele de la sine înţelese.

Omul se află mereu în relaţie cu lumea spirituală, se află mereu într-o anumită relaţie şi cu acei morţi care sunt legaţi karmic de el. Este aşadar cu totul altceva dacă vorbeşti de realitatea acestei relaţii sau dacă vorbeşti

despre conştienţa mai intensă sau mai atenuată pe care o putem avea despre această relaţie. Important este însă pentru oricine – chiar şi pentru acela care crede că o astfel de conştienţă este întru totul departe de el – să afle ce spune o astfel de conştienţă; pentru că ea spune de fapt oricărui om adevăruri în lăuntrul cărora el se situează mereu. Exact în privinţa relaţiei aşa-numiţilor oameni vii cu aşa-numiţii morţi trebuie să ne clarificăm că această relaţie este într-o anumită privinţă mai dificil de adus în conştienţă decât relaţia cu alte entităţi ale lumii spirituale. A căuta să dobândeşti o conştienţă despre entităţile ierarhiilor superioare, ba chiar de a obţine anumite revelaţii despre ierarhiile superioare este relativ mai uşor decât să devii conştient de o relaţie absolut precisă cu morţii, ceea ce înseamnă să devii conştient de aceasta în mod cu adevărat corect. Şi aceasta din următorul motiv.

Omul trăieşte, parcurgând răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere, în condiţii de existenţă foarte diferite de condiţiile de viaţă din lumea fizică: Este suficient să aruncaţi o privire asupra a ceea ce s-a spus în ciclul de conferinţe ***Fiinţa interioară a omului şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*** [Nota 1] şi veţi vedea ce reprezentări şi gânduri diferite de concepţia fizică despre lume trebuie folosite pentru a vorbi despre viaţa dintre moarte şi o nouă naştere. De ce sunt de fapt aceste reprezentări care trebuie folosite aici, atât de diferite de cele cu care suntem obişnuiţi pentru conştienţa obişnuită? Deoarece, pornind de la anumite condiţii – pe care va trebui să le mai discutăm în decursul acestei ierni – omul între moarte şi noua naştere, anticipează deja, într-un anumit mod, ceea ce vor fi condiţiile de viaţă ale următoarei încarnări a Pământului, natura jupiteriană. Omul trăieşte în orice caz, s-ar putea spune, o rafinare

spirituală, trăieşte aşa încât cele prin care trece acum între moarte şi o nouă naştere amintesc deja de ceea ce vor fi primele condiţii de viaţă din evoluţia jupiteriană. Pentru că omul, într-un anumit mod, aici în viaţa sa din timpul întrupărilor Pământului, a păstrat câte ceva din întrupările anterioare ale Pământului – din existenţa lunară, solară şi saturniană –, de aceea el pe de altă parte primeşte ceva din viitor, în viaţa pe care o parcurge între moarte şi o nouă naştere. În schimb, entităţile ierarhiilor superioare, în măsura în care le poţi pătrunde cu privirea omenească, sunt toate legate – într-o manieră contemporană – cu întreaga lume spirituală, bineînţeles, dar în măsura în care lumea spirituală deja se desfăşoară în prezent într-o formă oarecare. În viitor ele vor revela cele viitoare. Oricât de paradoxal ar suna ceea ce spun eu acum, totuşi aşa stau lucrurile. Sună paradoxal din motivul că poate lua naştere întrebarea cum îşi dezvoltă fiinţele ierarhiilor superioare activitatea lor în privinţa morţilor, de vreme ce morţii poartă deja ceva din viitor în ei. Desigur că şi entităţile ierarhiilor superioare au ceva din viitor în ele, şi au în ele posibilitatea de a modela viitorul. Dar ele nu fac aceasta fără să modeleze ceva care este direct caracteristic pentru prezent. Acesta este însă cazul celor morţi. Din acest motiv, vederea a ceea ce înfăptuiesc ierarhiile superioare face parte, oarecum ca pregătire, din conştientizarea relaţiei cu morţii. Şi abia după ce omul său a prilejuit cu sufletul o simţire mai mult sau mai puţin conştientă faţă de fiinţele ierarhiilor superioare îi va deveni treptat posibil acelui suflet ca pe baza capacităţii de percepţie şi simţire a ierarhiilor superioare să-şi aducă în conştienţă ceva din comunicarea cu morţii. Nu vreau să spun prin aceasta că omul trebuie să sesizeze clarvăzător ierarhiile superioare, dar el trebuie să înţeleagă, atâta cât ştiinţa spirituală oferă

posibilitatea în acest sens – şi ea oferă această posibilitate –, ceea ce se revarsă în existenţă de la ierarhiile superioare. Toate aceste lucruri depind de înţelegere. Abia atunci când omul se străduieşte să înţeleagă aceste lucruri în mod spiritual-ştiinţific, pot interveni şi acele condiţii de existenţă, care cheamă deja în conştienţă ceva dintr-o legătură a aşa-zişilor vii cu aşa-zişii morţi. Pentru înţelegerea acesteia este necesar să aveţi în vedere următoarele.

Lumea spirituală în care este omul între moarte şi noua naştere, îşi are condiţiile ei de existenţă complet deosebite, condiţii de existenţă cărora, noi în viaţa noastră pământească obişnuită abia dacă le dăm atenţie, ba chiar care, dacă ne sunt date în cadrul unei concepţii despre viaţă, ne apar ca fiind destul de paradoxale şi de ciudate. Aici trebuie să reţinem în primul rând că dacă omul vrea să simtă conştient astfel de lucruri, el trebuie să-şi însuşească înainte de toate un sentiment pe care eu l-aş numi un real simţ al comunităţii, al solidarităţii cu lucrurile existenţei. Este propriu-zis o exigenţă pentru continuarea dezvoltării spirituale a omenirii prezentului nostru, a acestui prezent catastrofal, ca omul să dezvolte treptat acest sentiment de comunitate cu lucrurile existenţei. În subconştient omul are pe deplin predispoziţia către acest simţ al comunităţii, chiar dacă într-un mod primitiv. Dar noi nu trebuie să pălăvrăgim aşa, în general, cum fac panteiştii, despre un spirit universal, noi nu trebuie să vorbim aşa, în general, despre acest simţ al comunităţii, ci trebuie să ne devină clar în mod concret şi detaliat cum se poate vorbi despre un asemenea simţ al comunităţii, cum se clădeşte el treptat în suflet. Căci acest sentiment de comunitate este un rezultat al vieţii. În acest sens sunt luate în considerare următoarele.

Dumneavoastră veţi fi auzit deja adesea că dacă firile criminale, în care instinctualul acţionează subconştient foarte puternic, au făcut ceva, au săvârşit o faptă, atunci ele au un instinct ciudat: sunt împinse înapoi, la locul faptei lor, caută locul faptei, un sentiment imprecis îi mână într-acolo. Dar astfel de lucruri nu fac decât să exprime în cazuri speciale ceea ce este general uman în privinţa multor lucruri. Anume atunci când am făcut ceva, am înfăptuit ceva, fie şi treaba aparent cea mai neînsemnată, atunci rămâne – nu mă pot exprima altfel, deşi este iarăşi de la sine înţeles că lucrurile sunt exprimate printr-un fel de imaginaţiune – ceva în noi, din ceea ce am făcut, din lucrul pe care l-am apucat când am făcut acea treabă; o anumită forţă de la lucrul pe care l-am apucat, cu care am făcut ceva, rămâne legată cu Eul nostru. Omul nu poate deloc altfel, decât să intre în anume legături cu toate fiinţele pe care le întâlneşte şi cu lucrurile pe care pune mâna – unde, desigur, nu am în vedere doar simpla atingere fizică –, cu care face ceva în viaţă. Noi lăsăm pretutindeni în urmă semnele, indiciile noastre, şi în subconştientul nostru rămâne prezent sentimentul de a fi legat cu lucrurile cu care am venit în contact prin acţiunile noastre. Aceasta se manifestă la naturile despre care tocmai am vorbit, într-un mod anormal, pentru că subconştientul iluminează foarte instinctiv în conştienţa obişnuită; dar în subconştient orice om are sentimentul că ar trebui să se întoarcă la cele cu care a venit în contact prin acţiunea sa.

Aceasta este şi ceea ce ne întemeiază karma; de la care provine karma noastră. Şi de la acest sentiment subconştient, care iniţial se imprimă în existenţă doar în mod nebulos, avem sentimentul general de comunitate cu lumea. Pentru că noi practic ne întipărim pretutindeni

semne ale noastre, de aceea avem un astfel de sentiment de comunitate cu lumea. Acest simţ al comunităţii, putem, aş spune, să-l prindem în zbor, putem să-l percepem ca atare. Pentru aceasta, trebuie însă să luăm în vedere anumite intimităţi ale vieţii. Trebuie să încercăm să ne transpunem cu adevărat în reprezentarea: Tu mergi acum pe o stradă –, şi atunci să parcurgi strada, şi după ce ai plecat, să te imaginezi mereu mergând. Prin aceea că evoci mereu aşa ceva, ridici din suflet acest sentiment general de comunitate cu lumea. La acela care devine conştient în sens mai concret de acest simţ al comunităţii, el se dezvoltă în aşa fel încât în final omul îşi spune: Există, totuşi, o legătură, chiar dacă o legătură invizibilă, între toate lucrurile, ca între elementele componente ale unui organism. Aşa cum fiecare deget şi fiecare lob al urechii, tot ceea ce face parte din noi, ceea ce este în organismul nostru, stau toate în legătură una cu alta, tot aşa este o legătură între toate lucrurile şi tot ceea ce se petrece, în măsura în care ceea ce se petrece intervine în lumea noastră.

Numai că pentru acest „în comun", pentru ceea ce pătrunde organic în lucruri, oamenii pământeni actuali încă nu au o conştienţă deplină. Ei nu o au încă în conştienţă, ea rămâne încă în inconştient. În timpul evoluţiei de pe Jupiter acest sentiment va fi cel fundamental, şi în timp ce ne muncim treptat cu trecerea din cea de-a cincea epocă de cultură postatlanteană la cea de a şasea, ne pregătim formarea unui asemenea sentiment, astfel încât formarea lui, care este necesară în intervalul nostru temporal în viitorul apropiat, să ofere o fundaţie etică deosebită, o bază morală deosebită pentru omenire, care trebuie să fie cu mult mai vie decât este cea analogă ei în ziua de azi. Am aceasta în vedere în modul următor.

În ziua de azi mulţi oameni încă nu gândesc nimic deosebit despre aceasta, atunci când se îmbogăţesc pe socoteala altor oameni, când trăiesc pe seama altora. Nu numai că oamenii nu includ această a-trăi-pe-seama-altora în mod special într-o autocritică morală, dar ei nu reflectă nici măcar o dată asupra acestui lucru. Căci dacă ar reflecta asupra lui, ar găsi că un om trăieşte cu mult mai mult pe seama altora decât le trece prin minte oamenilor. Anume, fiecare trăieşte pe seama celorlalţi. Or, se va dezvolta conştienţa că viaţa pe seama celorlalţi, şi în societate înseamnă tot acelaşi lucru ca şi cum un organ al unui organism s-ar dezvolta pe seama celorlalte organe în mod nejustificat, şi că în realitate fericirea unui om izolat nu este posibilă fără fericirea comunităţii. Desigur că oamenii din ziua de azi încă nu presimt acest fapt, dar el trebuie totuşi să devină treptat un principiu fundamental al unei adevărate morale omeneşti. În ziua de azi fiecare aspiră mai întâi la propria-i fericire, nu se gândeşte că în mod fundamental fericirea proprie sa este posibilă numai cu fericirea tuturor celorlalţi.

Aşadar există o conexiune între simţul comunităţii despre care am vorbit şi sentimentul că, de fapt, întreaga viaţă în comun, întreaga viaţă socială este un organism. Acesta se poate intensifica, se poate intensifica extraordinar de mult pentru om. El poate dezvolta o simţire intimă de a fi laolaltă cu lucrurile din jurul său. Dacă el amplifică această simţire intimă, atunci dobândeşte posibilitatea să obţină treptat şi o percepere a ceea ce am caracterizat în ultima conferinţă [Nota 2] ca fiind acea strălucire, care este proiectată dincolo de moarte în evoluţia noastră dintre moarte şi noua naştere, pe care o percepem şi din care ne plăsmuim karma. Vreau numai să indic acest fapt. Dar dacă dezvoltă acest simţ al comunităţii, omul mai primeşte şi

altceva, anume posibilitatea de a trăi într-adevăr cu particularităţile, cu situaţiile, gândurile şi acţiunile unui alt om, ca şi cum ar fi ale sale proprii. Acest aspect este legat de o anumită dificultate pentru viaţa sufletească: să te identifici cu un om în gândire aşa încât ceea ce săvârşeşte el, ceea ce gândeşte şi simte el, să le simţi ca pe ale tale. Dacă vrem însă să reflectăm retrospectiv în mod rodnic la ceea ce am avut în comun, pe timpul vieţii, cu persoane care acum sunt decedate şi cu care am fost legaţi karmic, numai atunci suntem capabili să îi accesăm într-adevăr ca oameni destrupaţi, când suntem în stare să gândim şi cel mai mic lucru pe care l-am trăit împreună cu ei, aşa cum gândim atunci când avem acest sentiment de comunitate. Imaginaţi-vă, aşadar, că ne gândim la ceva care s-a desfăşurat între noi şi o persoană care a murit, atunci când stăteam cu ea la masă sau am mers la plimbare, sau am făcut alt lucru, după cum spuneam, oricât de neînsemnat. Dar sufletul are posibilitatea să se transpună corect, în aşa fel încât să atingă realitatea, numai dacă are într-adevăr în sine sentimentul de comunitate; altfel are prea puţină putere să se transpună în acea chestiune. Căci vă rog să înţelegeţi bine: Numai dintr-un asemenea loc – chiar dacă acum vorbesc comparativ, dumneavoastră mă veţi înţelege –, asupra căruia proiectăm acest sentiment de comunitate, poate ajunge mortul în conştienţa noastră. Puteţi să vă reprezentaţi lucrurile cu totul spaţial. Desigur că va trebui să menţineţi în conştienţă faptul că vă reprezentaţi numai o imagine, dar vă reprezentaţi imaginea unei realităţi veritabile.

Mă mai întorc o dată la ceea ce spuneam mai înainte: Vă reprezentaţi o situaţie anume, de exemplu cum stăteaţi cu cel decedat la masă sau cum aţi mers cu el a plimbare; apoi întreaga dumneavoastră viaţă sufletească urmează direcţia acestui gând. Numai dacă în această cugetare

dezvoltaţi un astfel de a-fi-împreună-sufleteşte cu cel mort, care corespunde acestui sentiment de comunitate, numai atunci privirea sa din lumea spirituală poate găsi acel gând, aşa cum gândul dumneavoastră, direcţia gândirii dumneavoastră, găseşte realitatea asupra căreia se îndreaptă aceste gânduri. Prin faptul că îndreptaţi acest gând înspre mort, şi în măsura în care – aşa cum am indicat – plin de iubire îl lăsaţi să fie prezent în sufletul dumneavoastră, vă întâlniţi pe direcţia privirii dumneavoastră sufleteşti cu direcţia privirii sufleteşti a mortului. În acest fel, mortul vă poate vorbi. El vă poate vorbi numai din locul care cade pe direcţia sentimentului dumneavoastră de comunitate cu el. Aşa sunt corelate lucrurile. Învăţăm întru câtva să ne simţim karma prin aceea că dobândim o idee de cum lăsăm peste tot în urmă semne ale gândirii. Dacă învăţăm în felul acesta să ne identificăm cu lucrurile, ne formăm sentimentul care ne aduce în legătură tot mai conştientă cu cei morţi. Abia în felul acesta se oferă posibilitatea ca cei morţi să ne vorbească.

Celălalt aspect, care este necesar, este ca noi să putem auzi această vorbire, să ajungem cu timpul să o putem percepe cu adevărat. Pentru aceasta trebuie să luăm în seamă în primul rând ceea ce trebuie să existe, cum s-ar spune, ca „aer" între noi şi cel mort, pentru ca el să ne poată vorbi prin el. Dacă e să compar cu fizicul: Dacă aici, între noi, ar fi vid, dumneavoastră nu aţi putea auzi ceea ce vă spun; aerul trebuie să intermedieze. Tot aşa trebuie să existe ceva între cel viu şi cel mort, dacă e ca mortul să ajungă până la noi. Trebuie să existe oarecum un aer spiritual, şi acum putem discuta din ce constă acest aer spiritual, în care trăim împreună cu cel mort. Din ce constă acest aer spiritual?

Dacă vrem să înţelegem acest lucru, trebuie să ne amintim ce am expus eu într-un alt context [Nota 3], anume cum se formează amintirea omenească; pentru că lucrurile sunt toate legate între ele. Psihologia uzuală spune despre amintirea omenească: Acum am o impresie din lumea exterioară, care provoacă în mine o reprezentare; această reprezentare pleacă cumva la plimbare în subconştientul meu, este uitată, şi atunci când există un prilej anume, vine din nou afară din subconştient şi atunci mi-o amintesc. – Căci de fapt aproape toate psihologiile, în ceea ce priveşte memoria, au senzaţia că pe baza unei impresii avem o reprezentare, pe care după un timp nu o mai avem, este uitată şi se plimbă aşa, prin subconştient, şi apoi vine iarăşi, printr-o ocazie oarecare, sus, în conştienţă. Omul îşi aminteşte şi crede că are aceeaşi reprezentare pe care şi-a format-o iniţial. Dar acesta este un nonsens total, un nonsens predat aproape fără excepţie în toate psihologiile, dar care cu toate acestea este un nonsens. Căci cele despre care se vorbeşte acolo, nu se petrec deloc. Atunci când printr-o trăire exterioară ne formăm o impresie şi mai târziu ne amintim, nu vine din nou sus în noi reprezentarea formată la început. Ci în timp ce ne reprezentăm acum, se mai desfăşoară un proces subconştient, un al doilea proces; numai că acela nu vine în conştienţă în timpul trăirii exterioare, dar totuşi el se desfăşoară. Şi prin procese pe care nu vreau să le discut acum, doua zi dimineaţa se desfăşoară din nou a în organismul nostru ceea ce s-a desfăşurat azi, dar a rămas inconştient. Şi aşa cum astăzi impresia exterioară provoacă reprezentarea, mâine, ceea ce a fost generat acolo jos, provoacă noua reprezentare. O reprezentare pe care o am astăzi, trece, ea nu mai este aici; ea nu se plimbă prin subconştient, ci dacă mâine am din memorie aceeaşi

reprezentare, aceasta provine de acolo că în mine există ceva care produce această aceeaşi reprezentare. Dar aceasta a fost produsă subconştient. Cine crede că reprezentările sunt luate de subconştientul nostru, se plimbă pe acolo, şi, în fine, vin din nou din suflet la suprafaţă, acela ar trebui, atunci când vrea să-şi amintească după vreo trei zile că i s-a întâmplat ceva pe care nu vrea să-l uite şi pe care şi-l notează, ar trebui atunci să-şi reprezinte deopotrivă: Omul pe care vrea să şi-l amintească este de asemenea în interiorul a ceea ce şi-a notat el, şi că după cele trei zile acest om se plimbă din jurnalul său ieşind atunci din nou afară. – Exact la felul cum în jurnal intră numai semne, tot aşa în amintire se află numai semne, şi acest lucru provoacă din nou, şi anume într-o intensitate atenuată, ceea ce a fost trăit de noi. Putem expune multe în această privinţă, din punct de vedere spiritual-ştiinţific – o vom mai face, şi aceasta va clarifica întru totul ceea ce voi expune acum –, astăzi vreau să amintesc doar un aspect.

Cine vrea să memoreze sau să-şi însuşească ceva pe care vrea să-l reţină, ceea ce se numeşte adesea în tinereţe „a toci", acela ştie foarte bine că nu este suficient ceea ce se desfăşoară ca operaţiune atunci când doar percepem ceva; ci uneori este nevoie de ajutoare chiar foarte exterioare pentru a încorpora ceva în memorie. Observaţi o dată pe cineva care vrea să „tocească", şi veţi vedea ce eforturi face pentru a veni în ajutorul acestei activităţi inconştiente, care se desfăşoară în treaba aceasta. El caută să vină cumva în ajutorul acestui subconştient. Aici sunt două chestiuni cu totul diferite: să încorporezi memoriei un lucru şi să-ti reprezinţi un lucru prezent. Dacă puteţi studia oamenii, dacă le puteţi observa caracterele, veţi afla curând, după cum o arată şi studiul omului, că aici avem de a face cu

două lucruri: Veţi găsi că există oameni care pricep repede ceva, dar au o ţinere de minte teribil de proastă; şi viceversa, există oameni care sunt proşti ca noaptea când e vorba de priceperea rapidă a unui lucru, dar care au o bună ţinere de minte, în special o capacitate bună de reprezentare şi de judecată. Aceste două lucruri merg unul lângă altul, şi ştiinţa spirituală va trebui să atragă atenţia în multe privinţe asupra stării de lucruri în realitate.

Atunci când noi în viaţă pricepem astfel una sau alta – şi noi pricepem de dimineaţa devreme, de la trezire, şi până la adormire ceva despre lume – trecem mai mult sau mai puţin conştient prin simpatiile sau antipatiile noastre odată cu ceea ce sesizăm, şi de cele mai multe ori suntem mulţumiţi când am priceput o treabă. Dar această activitate care duce apoi la amintire este cu mult mai extinsă decât aceea care este necesară pentru perceperea impresiilor. Se petrec cu adevărat multe subconştient în sufletul nostru, şi aceste lucruri care se desfăşoară subconştient, contrazic uneori în mod remarcabil ceea ce se petrece conştient în noi. Se poate uneori ca noi să simţim antipatie, împreună cu o impresie pe care o face ceva asupra noastră. Subconştientul nu simte deloc aceste antipatii; el în general simte impresiile cu totul altfel decât conştienţa obişnuită. Anume, subconştientul dezvoltă un sentiment remarcabil faţă de toate impresiile, senzaţia pe care nu o pot desemna altfel – deşi modul de expresie este întotdeauna doar comparativ atunci când aplicăm asupra spiritualului expresiile preluate din lumea fizică; dar expresia se potriveşte aici foarte bine – decât spunând: subconştientul dezvoltă mereu, indiferent de ce se petrece în conştienţă, faţă de orice impresie, un anumit sentiment de recunoştinţă. – Nu este deloc incorect atunci când spun că un om poate sta în faţa dumneavoastră, iar impresia

conştientă pe care o aveţi despre el vă poate fi îngrozitor de neplăcută – omul vă poate azvârli în faţă cele mai mari grosolănii – dar impresia inconştientă are în raport cu acesta un anumit sentiment de recunoştinţă. Acest sentiment de recunoştinţă există din simplul motiv că tot ceea ce se apropie în viaţă de elementele mai profunde ale fiinţei noastre ne face viaţa mai bogată, ne-o îmbogăţeşte cu adevărat. Şi toate impresiile neplăcute ne îmbogăţesc viaţa. Asta nu depinde de modul în care trebuie să ne raportăm noi conştient la impresiile exterioare. Faptul că trebuie să reacţionăm în mod conştient aşa sau aşa, nu are nimic de a face cu ce se desfăşoară în subconştient. În subconştient totul duce numai la un anumit sentiment de recunoştinţă. Subconştientul primeşte orice impresie ca pe un dar, pentru care trebuie să fie recunoscător. Aceasta facem noi în subconştientul nostru.

Este extraordinar de important să luăm în vedere această realitate ce se desfăşoară sub pragul conştienţei. Ceea ce acţionează acolo şi izbucneşte într-un sentiment de recunoştinţă, acţionează în noi într-un fel asemănător cu cele care acţionează în noi la o impresie din lumea exterioară, şi care urmează să devină apoi amintire, mergând astfel alături de reprezentare; şi poate deveni conştient despre aceste lucruri numai omul care dobândeşte un sentiment limpede al faptului că de la trezire până la adormire el visează încontinuu. Eu am spus deja în conferinţa publică [Nota 4] că în privinţa sentimentelor şi voinţei noastre noi dormim şi visăm încontinuu, chiar şi în viaţa de veghe. Atunci când lăsăm lumea să acţioneze astfel asupra noastră, se desfăşoară continuu impresiile şi reprezentările noastre; dar în aceasta noi visăm despre toate lucrurile, şi această viaţă de vis este cu mult mai bogată decât credem. Numai că ea este

eclipsată de reprezentarea conştientă, aşa cum este eclipsată o lumină mai slabă de una mai puternică. – Vă puteţi într-un fel obţine o lămurire experimentând asupra acestor raporturi, dacă sunteţi atenţi la diverse aspecte intime ale vieţii. Încercaţi, de exemplu, să faceţi următorul experiment în dumneavoastră înşivă: Gândiţi-vă că sunteţi culcat într-un pat şi vă treziţi. Desigur că într-o astfel de situaţie omul nu este atent la el însuşi, pentru că imediat lumea face tot felul de impresii asupra lui. Dar se poate întâmpla ca el să mai rămână un scurt timp liniştit, atunci când se trezeşte. Atunci poate observa că de fapt el deja a perceput ceva înainte de a se trezi. El poate observa aceasta în mod deosebit atunci când cineva a bătut la uşă şi pe urmă nu mai bate. El poate constata aceasta, şi trezindu-se, ştie: S-a întâmplat ceva. Iar cele întâmplate îi devin clare din întreaga situaţie.

Atunci când omul observă aşa ceva, el nu va mai fi departe de recunoaşterea celor pe care le are de constatat ştiinţa spirituală: că noi ne aflăm într-un raport de percepere faţă de mediul nostru înconjurător cu mult mai amplu decât este percepţia conştientă. Şi este pur şi simplu real, atunci când mergeţi pe stradă şi întâlniţi un om care tocmai a venit de după colţ şi pe care de aceea nu l-aţi putut vedea: Aveţi sentimentul că totuşi l-aţi văzut încă dinainte. Putea avea în nenumărate cazuri sentimentul că aţi văzut ceva deja dinainte de a se petrece în mod real. – Este adevărat: noi ne aflăm deja mai înainte în legătură sufletesc-spirituală cu ceea ce percepem ulterior. Lucrurile stau întru totul aşa, numai că suntem amuţiţi de percepţia sensibilă ulterioară, şi nu dăm atenţie la ceea ce se desfăşoară în intimităţile vieţii sufleteşti.

Acest lucru este din nou ceva care într-un mod similar se desfăşoară în subconştient, precum formarea

memoriei sau precum ceea ce v-am expus ca sentiment de recunoştinţă faţă de toate fenomenele înconjurătoare. Morţii ne pot vorbi numai prin elementul care ne străbate visele ce ne întreţes viaţa. În această percepţie intimă desfăşurată subconştient, vorbesc morţii. Şi ei pot să facă acest lucru, dacă noi suntem în stare să avem aerul sufletesc-spiritual comun cu ei. Pentru că acesta este necesar pentru ei, dacă vor să ne vorbească, este necesar ca noi să reuşim să introducem în conştienţă ceva din ceea ce tocmai am expus drept sentiment al recunoştinţei, un sentiment al recunoştinţei faţă de tot ce ni se revelează. Dacă în noi nu este nimic din acest sentiment de recunoştinţă, dacă noi nu suntem în stare să mulţumim lumii pentru că ne lasă să trăim, pentru că ne îmbogăţeşte continuu viaţa cu noi impresii, dacă nu suntem în stare să ne adâncim sufletele prin aceea că ne putem actualiza în gând cât mai des faptul că propriu-zis întreaga viaţă este un dar, atunci morţii nu găsesc aerul comun cu noi. Căci ei pot să vorbească cu noi numai prin sentimentul de recunoştinţă, altfel; între noi şi ei este un perete.

Acum vom vedea câte obstacole există atunci când este vorba exact de raportul cu morţii; pentru că, aşa cum am văzut din alte contexte [Nota 5], este mereu vorba de contactul cu acei morţi cu care suntem uniţi karmic. Dacă pierzându-i, ni-i dorim iarăşi înapoi în viaţă, atunci nu ne putem ridica până la gândul: suntem recunoscători că au fost împreună cu noi, cu totul independent de faptul că nu-i mai avem –, căci atunci sentimentul nostru de recunoştinţă nu există tocmai faţă de fiinţa pe care vrem să ne-o apropiem; atunci ea nu ne găseşte, sau cel puţin nu ne poate vorbi. Tocmai sentimentele pe care le avem foarte frecvent faţă de morţii apropiaţi îi împiedică pe morţi să ne poată vorbi. Alţi morţi, care nu sunt legaţi karmic cu noi,

deja în mod obişnuit vorbesc mai greu cu noi; dar în privinţa celor care ne sunt apropiaţi avem prea puţin sentimentul că le suntem recunoscători, că ei au fost ceva pentru noi în viaţă, şi că noi nu ar trebui să rămânem la ideea că acum nu-i mai avem; pentru că, în sensul mai amplu al vieţii, acesta este un sentiment lipsit de recunoştinţă. Nu trebuie decât să vă clarificaţi cât de mult predomină sentimentul de pierdere faţă de celălalt, şi atunci veţi putea cuprinde cu privirea întreaga importanţă şi implicaţiile a ceea ce vă spun. – Noi înţelegem că am pierdut pe cineva drag. Atunci trebuie să ne putem într-adevăr înălţa la sentimentul de recunoştinţă de a fi avut parte de el. Trebuie să ne putem gândi în mod altruist la ceea ce a fost el pentru noi până la moartea sa, şi nu la ceea ce simţim noi acum prin aceea că nu-l mai avem. Căci cu cât putem simţi mai bine tocmai ceea ce a fost el pentru noi în timpul vieţii sale, cu atât mai devreme găseşte el posibilitatea să ne vorbească, cu atât mai devreme îi va fi posibil ca prin aerul comun de recunoştinţă, să se apropie de noi cu cuvintele sale.

Fără îndoială, pentru a pătrunde mereu mai conştient şi mai conştient în lumea din care provine aşa ceva, mai sunt necesare multe alte lucruri. Presupuneţi că aţi pierdut un copil. Sentimentul de comuniune care este necesar poate fi activat, de exemplu, prin aceea că vă reprezentaţi cum staţi împreună cu copilul, vă jucaţi cu el, astfel încât joaca vă interesează exact la fel de mult ca pe copilul însuşi. Şi dacă vă puteţi gândi la un copil în aşa fel încât joaca să vă intereseze ca pe copilul însuşi, aveţi sentimentul de comuniune corespunzător, – căci are sens să te joci cu un copil numai dacă eşti un ştrengar la fel ca şi copilul însuşi. Aceasta formează o atmosferă care este necesară pentru sentimentul de comuniune. Aşadar dacă vă imaginaţi că vă

jucaţi cu copilul, şi vă transpuneţi aşa foarte plin de viaţă în această situaţie, atunci este creat locul unde direcţiile privirilor noastre şi ale lui se pot întâlni. Dacă atunci sunt în stare să percep ce spune cel mort, atunci mă aflu într-o legătură conştientă cu el. Aceasta poate fi din nou favorizată prin multe.

Multor oameni, de exemplu, gândirea le merge extrem de uşor. Veţi spune: Aceasta nu este adevărat! – Dar cu toate acestea, există oameni pentru care faptul de a gândi este extraordinar de uşor. Dacă oamenilor li se pare dificil, atunci este de fapt un alt sentiment. Tocmai oamenii care abordează cu uşurinţă gândirea o găsesc ca fiind extrem de dificilă. Asta din motivul că, de fapt, sunt prea leneşi ca să gândească. Dar mă refer în următorul sens, că majoritatea oamenilor iau gândirea uşor. Nici nu se poate spune cât de uşor, pentru că ei gândesc cu teribil de multă uşurinţă; se poate doar spune că ei nu au deloc habar că gândirea ar putea fi şi dificilă. Ei gândesc; îşi formează reprezentări, apoi le au şi trăiesc aşa în ei. Dar apoi se apropie alte lucruri de oameni, şi eu vă voi da imediat exemplul nostru: ştiinţa spirituală. Ştiinţa spirituală nu este evitată de aşa de mulţi oameni pentru că e greu de înţeles, ci pentru că de ea ţine o anumită străduinţă pentru a asimila reprezentările spiritual-ştiinţifice. Oamenii se feresc de această străduinţă. Şi cel care merge mai departe şi mai departe în ştiinţa spirituală, observă treptat că formularea gândurilor necesită într-adevăr să depui voinţă, că nu este necesar să depui voinţă numai la ridicarea de chintale, ci şi atunci când formulezi gânduri. Dar oamenii exact aceasta nu vor; ei gândesc uşor. Şi tocmai cel care avansează în gândire, realizează că gândeşte din ce în ce mai greu, că îi cade tot mai greu să gândească – dacă îmi este îngăduit să mă exprim aşa – pentru că simte din ce în

ce mai mult: Ca să se poată ancora un gând în el, trebuie să depună străduinţă. De fapt, nu este nimic mai favorabil pătrunderii în lumea spirituală decât faptul că îţi este tot mai greu să formulezi gânduri, şi de fapt cel mai cu succes în progresarea în ştiinţa spirituală ar fi acela care nu mai poate deloc aplica criteriul gândirii uşoare, cu care sunt obişnuiţi oamenii în viaţă, ci care şi-ar spune: Această gândire este de fapt o muncă grea; trebuie să te trudeşti, ca şi cum ai fi lovi cu îmblăciu!

Eu pot doar să indic un astfel de sentiment, dar el se poate forma. Este bine, este favorabil, dacă situaţia devine aşa. De ea se leagă multe altele, ca de exemplu treptat să scadă ceea ce au mulţi oameni. Mulţi oameni sunt atât de iuţi în gândirea lor, încât cineva nu trebuie decât să spună ceva dintr-un complex de gânduri, şi ei au priceput deja contextul de ansamblu, îl ştiu, şi ştiu imediat să dea şi un răspuns. Dar altfel ce ar mai însemna conversaţia în saloane, dacă gândirea ar fi grea! Însă putem observa: Pe măsură ce omul se familiarizează pas cu pas cu relaţiile interioare dintre lucruri, îi devine tot mai greu să pălăvrăgească şi să fie imediat gata cu răspunsul la toate; căci aceasta vine de la gândirea uşoară. Odată cu înaintarea în cunoaştere omul devine şi tot mai socratic, ştie tot mai mult că trebuie să se trudească mult şi că îşi cucereşte doar cu osteneală dreptul de a rosti o părere despre una sau alta.

Acest sentiment, că este nevoie de încordarea voinţei pentru formularea gândurilor, este înrudit cu un alt sentiment din noi, pe care îl avem uneori atunci când memorăm, când trebuie să tocim şi nu reuşim să ne băgăm în noi ceea ce trebuie să ne însuşim. Putem simţi pe deplin înrudirea dintre aceste două aspecte: dificultatea de a reţine un lucru în memorie şi dificultatea atunci când faci eforturi de voinţă în propria gândire pentru a cuprinde cu

mintea un lucru. Ne putem însă exersa şi în aceasta: Putem folosi ceea ce aş putea numi: conştiinciozitate, sentiment de responsabilitate faţă de gândire. – Cu mulţi oameni se întâmplă, de exemplu, ca atunci când cineva spune ceva dintr-o anumită experienţă de viaţă: „Cutare sau cutare este un om bun" –, imediat celălalt să replice superficial: „Grozav de bun om!" – Gândiţi-vă numai cât de des se întâmplă în viaţă ca răspunsurile să constea doar în aceea că se replică prin comparativ în loc de pozitiv. Desigur că nu există nici cel mai mic motiv ca treaba să corespundă comparativului; este doar lipsa absolută a celor care ar trebui gândite; ai sentimentul că totuşi ar fi trebuit să fi trăit ceva din cele pe care urmează să le exprimi, despre care vrei să vorbeşti. Desigur că o astfel de cerinţă de viaţă nu trebuie exagerată prea mult, căci atunci în multe saloane ar începe marea tăcere.

Dar lucrurile sunt totuşi aşa: Acest sentiment, care se trezeşte din sentimentul de responsabilitate faţă de gândire, din sentimentul că gândirea este dificilă, acest sentiment întemeiază posibilitatea şi capacitatea de a primi iluminări. Căci o iluminare nu vine în felul în care ţâşneşte gândul la majoritatea oamenilor; o iluminare vine întotdeauna în măsura în care ea este la fel de dificilă ca ceva pe care îl resimţim ca fiind foarte dificil. Trebuie să învăţăm mai întâi să simţim gândul ca fiind dificil, trebuie să învăţăm mai întâi să simţim că reţinerea în memorie este altceva decât simpla gândire. Atunci vom putea resimţi un sentiment faţă de acea venire firavă, ca în stare de vis, a gândurilor în suflet, care de fapt nu vor chiar să se fixeze, care, de fapt vor deja să plece iar atunci când vin, care sunt greu de prins. Dacă într-adevăr dezvoltăm un sentiment în această privinţa, prin aceasta ne ajutăm să trăim în mod real cu gândurile. Căutaţi să vă clarificaţi-vă o

dată ceea ce se petrece în sufletul dumneavoastră, atunci când, de exemplu, aţi avut intenţia de a merge undeva – şi aţi ajuns apoi la acea obiectiv. Desigur, în mod obişnuit omul nu reflectează la aceasta, dar poţi şi reflecta la ceea ce se petrece în suflet atunci când ai avut o intenţie, ai înfăptuit-o şi ai obţinut ceea ce ai intenţionat. S-a petrecut realmente o cotitură în suflet. Uneori poţi găsi exprimat de-a dreptul frapant, când un alpinist trebuie să se ostenească foarte mult pentru a ajunge sus pe un munte, când gâfâie din greu şi, în sfârşit, când a ajuns sus, exclamă: Slavă Domnului, că sunt aici! – atunci simţi că în simţirea lui s-a produs o anumită cotitură. Dar ne putem însuşi de asemenea o simţire mai fină în această direcţie, şi această simţire mai subtilă se poate continua în viaţa mai intimă a sufletului. Apoi, este similar următorul sentiment: Cine începe să-şi actualizeze o situaţie cu un mort, cine începe să încerce să aibă interese comune cu cel mort, să se unească cu gândurile şi sentimentele lui, acela se va simţi ca şi cum se află pe un drum. Şi atunci vine momentul în care te simţi ca ajuns la repaus în acest gând. Cine poate face aceasta: mai întâi se mişcă într-un gând şi apoi ajunge în echilibru cu acest gând, acela simte cum s-a postat într-un loc, în timp ce mai înainte a mers. Cu aceasta am făcut mult pentru a ne îngriji în mod corespunzător de iluminarea pe care i-o poate da unui om gândirea. Ne putem îngriji de iluminarea prin gândire şi prin aceea că implicăm întreg omul în loc să implicăm doar ceea ce este implicat de obicei în viaţă. Aceasta duce, desigur, la o mai puternică intimitate a acestei experienţe.

Cine aduce puţin în conştienţa sa acel sentiment de recunoştinţă despre care am vorbit anterior, acela va observa imediat că acest sentiment de recunoştinţă, care altfel rămâne inconştient, atunci când urcă în conştienţă,

nu acţionează ca sentimentul obişnuit de recunoştinţă; ci el acţionează în aşa fel încât ai dori să uneşti cu el întreg omul, sau cel puţin omul până în braţe şi mâini. Aici trebuie să vă atrag atenţia asupra a ceea ce am spus eu despre această parte a simţirii omeneşti [Nota 6], în care sunt cuprinse reprezentările obişnuite, dar reprezentările mai intime trec prin creier ca printr-o sită, şi de fapt pentru aceasta organele receptoare sunt braţele şi mâinile. Acestea chiar pot fi trăite în mod real. Desigur că poţi rămâne liniştit cu acest prilej, dar poţi totuşi simţi aşa ca şi cum faţă de anumite impresii ale vieţii ar trebui să exprimi cu braţele acel sentiment de recunoştinţă şi alte sentimente similare – ca de exemplu sentimentul de admiraţie, de respect. Manifestări fragmentare ale acestei trăiri, care palpită în braţe şi mâini pentru a participa la trăirea impulsurilor subconştiente, se exprimă atunci când omul simte, de exemplu, nevoia să bată din palme în faţa frumoasei naturi, sau să-şi împreuneze mâinile în faţa a ceva care i se întâmplă. Toate lucrurile care ni s-au întâmplat subconştient, se exprimă în mod fragmentar în viaţă. Faţă de ceea ce s-ar putea numi „voinţă de participare a mâinilor şi braţelor la impresiile exterioare" omul poate rămâne liniştit; atunci se mişcă numai trupul său eteric, mâinile şi braţele eterice. Cu cât devenim mai conştienţi de aceasta, şi cu cât devenim capabili să simţim împreună cu organismul braţelor ceea ce sunt impresiile exterioare, cu cât dezvoltăm o senzaţie care se exprimă astfel: Atunci când vezi roşu, ai vrea să faci această mişcare cu mâna, căci ea ţine de roşu; atunci când vezi albastru, ai vrea să faci acea mişcare cu mâna, căci ea ţine de albastru – , cu cât devenim mai conştienţi de aceasta, cu atât dezvoltăm mai mult şi sentimentul pentru iluminare, pentru ceea ce vine aşa în suflet, ceea ce trebuie să obţinem

noi ca impresii. Dacă ne-am dăruit aşa cum am descris în cazul copilului care se joacă, atunci ne pierdem în impresie, dar ne găsim pe noi înşine. Dar atunci vine iluminarea, când ne-am făcut capabili să avem întreg omul pregătit pentru o impresie, când şi la cufundarea în propriile noastre gânduri cu cel mort putem uni această cufundare însăşi cu sentimentul comuniunii, şi, trezindu-ne ulterior, o putem uni în trăire reală cu omul întreg, aşa cum am descris acum, când putem resimţi sentimentul recunoştinţei ce ajunge până în braţe şi mâini. Căci esenţialitatea spirituală în care se găseşte mortul între moarte şi noua naştere vorbeşte într-o asemenea comunicare cu omul din viaţă, încât se poate spune: Noi îl găsim atunci când ne putem întâlni într-un loc spiritual comun printr-un gând pe care îl vede şi el, atunci când ne putem întâlni în acest gând comun într-un sentiment de comuniune desăvârşit. Şi noi avem materialele pentru aceasta în mediul simţirii recunoştinţei. Căci morţii le vorbesc oamenilor vii din spaţiul care este ţesut din sentimentul de comuniune, prin aerul care este format din simţirea unei recunoştinţe generale faţă de Univers.

CONFERINŢA a VII-a

Berlin, 26 martie 1918

Prin câteva cuvinte vrem să ne întoarcem, pentru actualizarea contextului, la ceea ce am expus aici cu opt zile în urmă. Spuneam: Atunci când este vorba să cuprindem cu privirea relaţia sufletelor omeneşti incorporate în trupuri cu sufletele omeneşti destrupate, care trăiesc între moarte şi o nouă naştere, se pune problema să îndreptăm oarecum privirea spirituală asupra „aerului sufletesc” care trebuie să-i

unească pe cei vii cu aşa-numiţii morţi, pentru ca să poată avea loc o relaţie între ei. Şi noi am găsit mai întâi că anumite dispoziţii sufleteşti care trebuie să existe la cel viu, formează oarecum puntea înspre împărăţia în care sunt aşa-numiţii morţi. Dispoziţiile sufleteşti înseamnă mereu şi existenţa unui anumit element sufletesc, şi s-ar putea spune că tocmai atunci când există acest element sufletesc, când el îşi arată prezenţa prin sentimentele corespunzătoare ale celui viu, atunci se creează posibilitatea unei asemenea relaţii.

A trebuit apoi să indicăm că această posibilitate, adică oarecum conexiunea sufletească prin aer este creată prin două direcţii de sentimente ale celui viu. Una dintre direcţiile de sentiment este cea care ar putea fi numită sentimentul universal de recunoştinţă faţă de toate experienţele vieţii. Spuneam: Modul integral în care se raportează sufletul omenesc la mediul înconjurător se împarte într-o parte subconştientă şi una conştientă. Partea conştientă o cunoaşte fiecare; ea constă în aceea că omul urmăreşte cu simpatiile şi antipatiile sale şi cu percepţia sa obişnuită ceea ce întâlneşte în viaţă. Partea subconştientă însă constă în aceea că noi dezvoltăm realmente sub pragul conştienţei un sentiment, care este mai bun, mai nobil decât sentimentele pe care le putem dezvolta în conştienţa obişnuită, un sentiment care nu poate fi desemnat altfel decât prin aceea că noi ştim întotdeauna în sufletul nostru de jos [R. Steiner construieşte aici termenii *die Unterseele* = sufletul de jos, subsufletul, şi *die Oberseele* = sufletul de sus, în sens corespunzător termenilor „subconştientul" (*das Unterbewußtsein*) şi „conştientul de sus" (*das Oberbewußtsein*).] că trebuie să fim recunoscători pentru orice experienţă de viaţă, chiar şi pentru cea mai neînsemnată, care se apropie de noi. Faptul că ne vin şi experienţe grele de viaţă ne poate în mod sigur, pe moment, afecta dureros; dar la o privire de ansamblu mai largă asupra

existenţei ne apar şi evenimentele dureroase ale vieţii în aşa fel încât, chiar dacă nu în sufletul de sus, dar totuşi în sufletul de jos, putem fi recunoscători pentru ele, recunoscători că viaţa noastră este înzestrată necontenit cu daruri de către Univers. Aceasta este ceva care există ca sentiment subconştient real în sufletul omenesc. Celălalt aspect este că noi ne unim Eul propriu cu orice fiinţă cu care am avut ceva de a face în viaţă, atunci când am acţionat. Acţiunile noastre se întind în acest mod asupra unei fiinţe sau a alteia, chiar şi asupra obiectelor nevii. Dar acolo unde am făcut ceva, acolo unde entitatea noastră s-a legat, prin acţiune, cu o altă entitate, acolo rămâne ceva, şi acel ceva rămas întemeiază o înrudire durabilă între entitatea noastră şi toate cele cu care ne-am unit vreodată. Spuneam: Acest sentiment de înrudire este baza pentru un sentiment mai profund, care rămâne necunoscut pentru sufletul obişnuit de sus, sentimentul de comuniune cu lumea înconjurătoare, un sentiment de comunitate.

Omul poate să dea expresie tot mai conştient aceste două sentimente, sentimentul recunoştinţei şi sentimentul comuniunii cu mediul înconjurător, cu care a fost el cumva legat karmic. El poate ridica oarecum la suprafaţă în suflet ceea ce trăieşte în aceste sentimente; şi în măsura în care ridică la suprafaţă în suflet aceste două sentimente, el se face apt pentru a construi puntea înspre sufletele care îşi petrec viaţa între moarte şi noua naştere. Căci gândurile acestor suflete pot găsi calea spre noi numai dacă pot pătrunde într-adevăr prin sfera sentimentelor de recunoştinţă dezvoltate de noi; iar noi putem găsi calea spre ei numai prin aceea că sufletul nostru s-a obişnuit măcar întru câtva să cultive o adevărată comuniune. Faptul că suntem capabili să simţim recunoştinţă faţă de Univers, permite şi să fie uneori în sufletul o astfel de dispoziţie de

recunoştinţă, atunci când vrem să ajungem la o legătură cu morţii; faptul că am exersat o astfel de dispoziţie de recunoştinţă, că suntem în stare să o simţim, netezeşte calea gândurilor morţilor spre noi. Iar faptul că putem simţi: Fiinţa noastră trăieşte într-o comunitate organică din care ea este o parte, precum degetul nostru din corpul nostru – aceasta ne face maturi şi pentru a simţi faţă de morţi, atunci când ei nu mai sunt prezenţi în trupul fizic, o asemenea recunoştinţă, şi prin aceasta să putem ajunge cu gândurile noastre până la ei. Odată ce ne-am însuşit într-un domeniu aşa ceva ca dispoziţia de recunoştinţă, sentimentul de comuniune, avem posibilitatea să le folosim şi în cazul dat.

Aceste sentimente nu sunt singurele, ci astfel de simţiri şi dispoziţii sufleteşti subconştiente există încă de multe feluri. Tot ceea ce formăm noi în sufletul nostru, croieşte tot mai mult calea în lumea în care sunt morţii între moarte şi noua naştere. Astfel, alături de recunoştinţă se află un sentiment absolut precis, care subconştient este mereu prezent, dar care poate fi adus treptat în conştienţă, un sentiment pe care omul îl pierde cu atât mai mult cu cât se înfăşoară mai mult în materialism. Dar în subconştient el este mereu prezent până la un anumită grad şi de fapt nu poate fi extirpat nici chiar prin cel mai puternic materialism. Dar o îmbogăţire, o înălţare, o înnobilare a vieţii depind de faptul ca astfel de lucruri să fie de asemenea aduse din subconştient în conştienţă. Sentimentul pe care îl am în vedere este cel care ar putea fi desemnat prin încredere în general în viaţa ce se revarsă din abundenţă prin noi şi pe lângă noi, încrederea în viaţă! În interiorul unei concepţii materialiste despre viaţă este extraordinar de greu de găsit dispoziţia de încredere în viaţă. Această dispoziţie este chiar asemănătoare

recunoştinţei faţă de viaţă, dar totuşi este un alt sentiment, care se alătură acestei recunoştinţe. Căci încrederea în viaţă constă în aceea că în suflet există o dispoziţie de nezdruncinat că viaţa, indiferent cum se apropie ea de noi, în orice circumstanţe are să ne ofere ceva, şi că noi nici n-am putea cădea pradă vreodată gândului că viaţa nu ar avea nimic să ne dea, să ne ofere, prin una sau alta care ni se întâmplă. Sigur, noi trecem prin experienţe de viaţă grele, experienţe de viaţă pline de suferinţe, dar într-un context de viaţă mai larg tocmai experienţele de viaţă dificile şi pline de suferinţă se dovedesc a fi cele care ne îmbogăţesc cel mai mult viaţa, care ne întăresc cel mai mult pentru viaţă. Se pune problema ca această dispoziţie persistentă care este prezentă sufletul de jos, să o ridicăm puţin la suprafaţa în sufletul de sus: Tu, viaţă, mă înalţi şi mă susţii, tu te îngrijeşti ca eu să progresez.

Dacă în sistemul educaţional s-ar face ceva pentru cultivarea unei asemenea dispoziţii, s-ar câştiga extraordinar de mult. A organiza educaţia şi învăţământul în sensul de a arăta direct, pe exemple individuale, că viaţa merită încrederea noastră, tocmai pentru că uneori este greu să răzbaţi prin ea; ar însemna extrem de mult dacă această dispoziţie ar trece în sistemul educaţional şi în învăţământ. Căci considerând viaţa tocmai dintr-un asemenea punct de vedere: Meriţi tu încredere, o, Viaţă? – se dovedeşte că găsim multe pe care altfel nu le găsim în viaţă. Numai să nu consideraţi superficial o asemenea dispoziţie. Ea nu trebuie să vă ducă la a găsi totul bun şi strălucitor în viaţă. Dimpotrivă, în cazuri particulare tocmai această A-avea-încredere-în-viaţă poate duce la o critică ascuţită a aspectelor rele, aberante. Şi tocmai atunci când omul nu are încredere în viaţă, aceasta îl determină adesea să evite să facă vreo critica a aspectelor rele şi

aberante, pentru că el vrea să treacă pe lângă cele în care nu are încredere. Nu este vorba să avem încredere în lucrurile individuale – aceasta ţine de un alt domeniu. În unele avem încredere, în altele nu, în funcţie de cum ni se prezintă lucrurile şi fiinţele. Dar să avem încredere în viaţa în ansamblu, în coerenţa de ansamblu a vieţii, despre asta este vorba. Căci dacă putem ridica la viaţă ceva din încrederea mereu prezentă în subconştient, atunci se deschide calea şi de a observa într-adevăr spiritualul, providenţa plină de înţelepciune în viaţă. Cel care nu teoretic, ci simţind lucrurile, mereu şi mereu îşi spune: Aşa cum se succed fenomenele vieţii, ele înseamnă ceva pentru mine, prin aceea că mă iau în ele şi au ceva de a face cu mine, ceva în care pot avea încredere –, acela se pregăteşte prin aceasta pentru ca încetul cu încetul să şi perceapă în mod real ceea ce trăieşte şi urzeşte spiritual în lucruri. Cine nu are această încredere, se închide faţă de ceea ce trăieşte şi urzeşte spiritual în lucruri. Acum, aplicarea asupra relaţiei viilor cu morţii. Prin aceea că dezvoltăm această dispoziţie a încrederii, facem din nou posibil celui mort să găsească cu gândurile sale calea către noi; căci pe această dispoziţie de încredere, gândurile pot oarecum naviga de la el spre noi. Dacă noi avem, în general, încredere faţă de viaţă, credinţă în viaţă, vom putea aduce sufletul într-o astfel de stare încât în el să poată apărea acele inspiraţii care sunt gândurile trimise de mort. Recunoştinţa faţă de viaţă, încrederea în viaţă în forma descrisă, aparţin unul altuia într-un anumit mod. Dacă nu avem această încredere generală în lume, în Univers, nu vom putea dobândi faţă de un om acea încredere puternică ce trece dincolo de moarte; atunci rămâne doar amintirea încrederii. Trebuie să vă imaginaţi deja că ca sentimentele, dacă e să ajungă la un mort, care nu mai este încorporat într-un trup fizic, trebuie

să fie modificate în alt altfel decât sentimentele care merg la omul aflat în trup fizic. Sigur, putem avea încredere faţă de un om aflat în trupul fizic, şi această încredere va folosi puțin și pentru starea de după moarte. Dar este necesar ca această încredere să fie întărită prin încrederea generală, universală, întrucât după moarte omul trăieşte în alte condiţii, întrucât noi nu avem nevoie doar să ne amintim încrederea pe care am avut-o în viaţă faţă de el, ci noi avem nevoie să generăm mereu o încredere nou-însufleţită faţă de o fiinţă care nu ne mai trezeşte încredere prin prezenţa ei fizică. Pentru aceasta este nevoie ca noi să radiem oarecum în Univers ceva care nu mai are nimic de a face cu lucrurile fizice. Şi cu lucrurile fizice nu mai are nimic de a face încrederea universală faţă de viaţă pe care am descris-o. Aşa cum încrederea se alătură recunoştinţei, tot aşa se alătură sentimentului de comunitate ceva, care există mereu în sufletul de jos, dar poate fi adus şi el în sufletul de sus. Acesta este iarăși ceva care ar trebui luat şi el mai mult în considerare, decât se face. Şi acest lucru poate fi făcut dacă acest element, despre care vreau să vorbesc acum, ar fi luat în considerare în timpul nostru materialist în sistemul educaţional şi al învăţământului. De asta depind imens de multe. Dacă e ca omul din ciclul temporal actual să se încadreze în mod corect în Univers, atunci este necesar ca el să dezvolte ceva, aş putea de asemenea spune să aducă la suprafaţă ceva din sufletul de jos, ceva care în timpurile anterioare ale clarvederii eterice venea de la sine, ceva care nu era necesar să fie cultivat, din care mai există câteva resturi răzleţe, care însă dispar treptat, aşa cum dispare tot ceea ce provine din vremurile vechi, ceva care trebuie însă cultivat în ziua de azi, şi anume trebuie să fie cultivat din cunoaşterea lumii spirituale şi nu din instincte nedeterminate. Ceea ce necesită omul în această

privinţă este posibilitatea de a-şi întineri, de a-şi împrospăta sentimentele faţă de ceea ce i se întâmplă în viaţă, mereu şi mereu în viaţa însăşi. Noi ne putem petrece viaţa în aşa fel încât de la o anumită vârstă să ne simţim mai mult sau mai puţin obosiţi deoarece pierdem participarea însufleţită la viaţă, deoarece nu ne mai putem mobiliza suficient pentru viaţă pentru ca fenomenele vieţii să ne producă bucurie. Comparaţi numai, dacă e să luăm extremele exterioare, felul cum omul ia şi acceptă experienţele în prima tinereţe şi felul obosit, plictisit cu care primeşte omul fenomenele vieţii la vârstă înaintată. Gândiţi-vă cât de multe dezamăgiri sunt legate de astfel de lucruri. Este o deosebire dacă omul este capabil să-şi facă forţa sa sufletească, cum s-ar spune, să devină părtaşă la o continuă înviere, încât în fiecare dimineaţă ea să fie nouă pentru experienţele sufleteşti, sau dacă el în decursul vieţii devine într-un fel obosit de fenomenele vieţii.

Este extraordinar de important pentru timpul nostru să luăm acestea în considerare, pentru că este important ca ele să dobândească influenţă asupra sistemului educaţional. Noi mergem exact în privinţa unor astfel de lucruri înspre o cotitură plină de însemnătate în evoluţia omenirii. Judecarea epocilor anterioare ale omenirii are loc sub influenţa istoriei noastre care este o *fable convenue*, într-adevăr în mod extraordinar de strâmb. Oamenii nu ştiu cum ultimele secole i-au adus la a organiza educaţia, şi îndeosebi învăţământul, mereu mai mult şi mai mult în aşa fel încât în restul vieţii sale omul să nu aibă de la educaţie şi învăţământ ceea ce ar trebui de fapt să aibă de la ele. Cel mult, ceea ce putem găsi în noi la o vârstă ulterioară, sub influenţa condiţiilor actuale, din ceea ce ne-am străduit în tinereţe în educaţie, este o amintire. Ne amintim ceea ce am învăţat, ceea ce ni s-a spus, şi de regulă suntem şi mulţumiţi dacă ne

amintim ceva. Cu aceasta însă nu luăm deloc în considerare că viaţa omenească este supusă multor taine, iar în privinţa acestor lucruri, unei taine însemnate. Într-o consideraţie anterioară deja am făcut aici o aluzie despre această taină, dintr-un alt punct de vedere [Nota 1].

Omul este o fiinţă multilaterală. Îl considerăm, pentru început, în măsura în care el este o fiinţă dihotomică. Dihotomia – spuneam eu într-o consideraţie anterioară [Nota 2] – se exprimă deja în forma exterioară a trupului. Aceasta ni-l arată pe om ca fiind alcătuit din cap, şi din restul omului. Vrem mai întâi să îl considerăm pe om ca fiind împărţit în cap şi restul omului. Dacă oamenii ar avea în vedere această deosebire în întreaga structură a omului, s-ar putea face deja din punct de vedere natural-ştiinţific, descoperiri foarte importante. Anume, dacă s-ar considera alcătuirea capului din punct de vedere pur fiziologic, anatomic, ar rezulta că tocmai capul este acela asupra căruia poate fi aplicată teoria evoluției gândită mai mult materialist, ceea ce se numeşte în ziua de azi teoria darwinistă [Nota 3]. În privinţa capului său, omul este oarecum încadrat în acest curent evolutiv, dar numai în privinţa capului său, nu şi în privinţa restului organismului. Pentru a înţelege această descendenţă a omului, trebuie să vă reprezentaţi lucrurile aşa încât, făcând cu totul abstracţie de raporturile de mărime, să vă imaginaţi iniţial capul omenesc, iar restul trupului crescând din cap. Imaginați-vă că evoluţia s-ar desfăşura în aşa fel încât omul s-ar dezvolta în viitor şi unele organe ar mai căpăta anumite organe anexe. Evoluţia, transformarea, ar putea continua. Aşa a fost însă în trecut: Cu mult timp înainte, omul exista de fapt doar ca o fiinţă-cap, şi acest cap s-a dezvoltat mereu în continuare, până când a devenit ceea ce este în ziua de azi. Iar ceea ce este ataşat capului, chiar

dacă fizic este mai mare decât el, a crescut abia ulterior din el. Este o formaţiune mai tânără. În privinţa capului său, omul descinde din cele mai vechi organisme, iar restul care este în afara capului, a crescut abia mai târziu. De aceea este capul la omul actual întotdeauna atât de important, pentru că el aminteşte de încarnarea precedentă. Restul organismului – asupra acestui lucru eu am atras deja atenţia [Nota 4] – este în schimb condiţia preliminară pentru încarnarea ulterioară. În această privinţă, omul este o fiinţă întru totul dihotomică. Capul este cu totul altfel înzestrat decât restul organismului. Capul este un organ osificat. El este aşa încât dacă omul nu ar avea restul organismului ar fi, ce-i drept, foarte spiritualizat, dar un animal spiritualizat. Capul nu ar putea niciodată, dacă nu este inspirat în acest sens, să se simtă ca fiind om. El face trimitere înapoi, înspre vechile stadii de Saturn, Soare şi Lună. Restul organismului indică înapoi numai până în perioada lunară, şi anume până în perioada lunară târzie; el a crescut din partea de cap, şi este în această privinţă cu adevărat ceva ca un parazit al capului. Dumneavoastră vă puteţi reprezenta foarte bine: capul a fost cândva omul întreg, şi el avea în partea de jos organe de scurgere şi încărcare prin care se hrănea. Era o fiinţă foarte ciudată. Dar prin faptul că el a evoluat în continuare, deschiderile sale din partea de jos s-au dezvoltat aşa încât nu s-au mai deschis în mediul înconjurător, şi astfel nu au mai putut sluji la hrănire şi nu au mai putut aduce capul în legătură cu influenţele ce radiau din mediul înconjurător, şi în felul acesta capul s-a şi osificat în partea de sus, a devenit necesară adăugarea restului. Acest rest al organismului a devenit necesar abia în felul acesta. Această parte a organizaţiei fizice a luat naştere abia într-o vreme în care pentru restul animalităţii nu mai exista nicio posibilitate să

ia naştere. Veţi spune că aşa ceva cum v-am expus eu acum este greu de gândit. La aceasta însă nu pot decât să replic mereu: Trebuie să vă daţi osteneala să gândiţi aşa ceva; căci lumea nu este aşa de simplă cum tare le-ar plăcea oamenilor să o aibă, ca să nu trebuiască să gândească mult despre lume pentru a o înţelege. În această privinţă întâlneşti cea mare varietate de lucruri pe care le pretind oamenii, astfel încât lumea să fie cât se poate de simplu de înţeles. În această privinţă oamenii au vederi absolut ciudate. Există o bogată literatură referitoare la Kant, scrisă de toţi oamenii care îl consideră pe *Kant* [Nota 5] drept un colosal filosof în toate direcţiile. Dar aceasta se trage numai din faptul că oamenii nu înţeleg nici un alt filosof, deja trebuie să folosească atât de multă forţă de gândire pentru a-l înţelege pe Kant. Şi pentru că el este considerat mereu un mare filosof – deşi adeseori câte unul se consideră a fi el însuşi cel mai genial –, oamenii tocmai de aceea nu-i înţeleg pe ceilalţi. Şi numai deoarece îl înţeleg aşa de greu pe Kant, este el pentru ei un mare filosof. Cu aceasta este corelat şi faptul că oamenii se sfiesc să accepte că lumea este complicată şi că trebuie să consume forţe pentru a o înţelege. Noi am vorbit deja despre aceste lucruri din cele mai diverse puncte de vedere. Şi dacă vor apărea cândva conferinţele mele despre ***Fiziologia ocultă*** [Nota 6], veţi putea citi detaliat că se poate dovedi şi din punct de vedere embriologic că este un nonsens să spui: Creierul s-a dezvoltat din măduva spinării. Lucrurile sunt invers: Creierul este o măduvă a spinării din timpuri anterioare, transformată, iar măduva spinării actuală numai s-a anexat creierului actual ca un apendice. Trebuie doar ca oamenii să înveţe să înţeleagă că ceea ce este mai simplu la om, a luat naştere mai târziu decât ceea ce apare

ca fiind mai complicat; ceea ce este mai primitiv se află pe o treaptă subordonată, a apărut mai târziu.

Eu am vorbit despre această dihotomie a omului numai ca dumneavoastră să înţelegeţi celălalt lucru, care este consecinţa acestei dihotomii. Iar consecinţa este că noi şi cu viaţa noastră sufletească, care se dezvoltă în condiţiile corporalităţii, ne situăm tot în interiorul acestei dihotomii. Noi nu avem doar dezvoltarea organică a capului şi dezvoltarea restului organismului, ci avem şi două tempouri diferite, două viteze diferite în dezvoltarea noastră sufletească. Dezvoltarea capului nostru merge relativ repede, iar dezvoltarea pe care o duce la îndeplinire restul organismului – aş vrea să o numesc dezvoltarea inimii – se realizează, comparativ cu ea, mai lent, de circa 3-4 ori mai lent. Ceea ce are capul drept condiţie şi-a încheiat de regulă evoluţia sa la vârsta de 20 de ani a omului; în privinţa capului suntem cu toţii deja bătrâni de la vârsta de 20 de ani. Şi numai pentru că vine necontenit înviorarea din restul organismului, care se dezvoltă de 3-4 ori mai lent, trăim mai departe într-o manieră acceptabilă. Dezvoltarea capului nostru se merge repede; dezvoltarea inimii noastre, care este însă dezvoltarea restului organismului, merge de 3-4 ori mai încet. Şi în interiorul acestei dihotomii ne situăm noi cu trăirile noastre. Dezvoltarea capului nostru poate asimila tocmai în copilăria şi tinereţea noastră o droaie de lucruri. De aceea învăţăm în copilărie şi tinereţe. Dar ceea ce asimilăm atunci trebuie mereu reînnoit, împrospătat, trebuie să fie continuu încadrat de către mersul mai lent al dezvoltării restului organelor, de către dezvoltarea inimii.

Acum gândiţi-vă, dacă educaţia este aşa cum este ea în epoca noastră, în care educaţia şi învăţământul nu ţin cont decât de formarea capului, atunci, întrucât în

învăţământ şi educaţie noi nu lăsăm oarecum decât capul să-şi intre în drepturi, consecinţa este că acest cap se încadrează ca un organism mort în cursul mai lent al dezvoltării restului, că o ţine pe aceasta în urmă, şi că oamenii îmbătrânesc sufleteşte devreme. Acest fenomen, anume că oamenii îmbătrânesc lăuntric, sufleteşte, devreme, este esenţialmente legat de sistemul educaţional şi al învăţământului. Firește, nu este justificat să gândiţi că acum se poate pune întrebarea: Cum trebuie organizat învăţământul ca să nu fie aşa? – Aceasta este o treabă foarte importantă, la care nu se poate răspunde în două cuvinte. Căci aproape totul din învăţământ trebuie organizat altfel, pentru ca el să nu fie ceva numai pentru memorie, ceva de care să-ţi amintești, ci ceva prin care te împrospătezi, te înnoiește. Întrebaţi-vă câţi oameni din ziua de azi, dacă privesc înapoi la copilăria cu isprăvile ei, la tot ceea ce au trăit acolo, la ce le-au spus învăţătorii şi doamnele educatoare, se pot gândi retrospectiv în aşa fel încât nu doar să-şi amintească: Trebuie să faci aşa şi aşa –, ci în aşa fel încât să se poată cufunda din nou în cele pe care le-au trăit în tinereţe, să privească cu iubire la fiecare gest, la fiecare observaţie în parte, la sunetul vocilor, la pătrunderea cu sentimente a celor care le-au fost oferite în copilărie şi să le simtă în aşa fel încât acestea să fie mereu un izvor de întinerire. Acest fapt este legat de ritmurile pe care le trăim în noi: anume că omul trebuie să urmeze dezvoltarea mai rapidă a capului, care este încheiată la vârsta de 20 de ani, şi mersul mai lent al dezvoltării inimii, al dezvoltării restului omului, care trebuie hrănit pentru întreaga viaţă. Nu ne este îngăduit să dăm capului numai ceea ce este stabilit pentru cap, ci trebuie să-i dăm şi cele din care restul organismului îşi poate extrage mereu, iar şi iar, de-a lungul întregii vieţi, forţe înviorătoare. Pentru

aceasta este, de exemplu, nevoie ca fiecare ramură de învăţământ în parte să fie străbătută de un anumit element artistic. În ziua de azi, când oamenii fug de elementul artistic, deoarece cred că printr-o anumită cultivare a fanteziei – şi fantezia este ceva care îl duce pe om dincolo de realitatea cotidiană – s-ar aduce fantasticul în învăţământ, nu există nicio înclinare de a lua în considerare o asemenea taină a vieţii. Este suficient să vedeţi în domenii particulare câte ceva din cele pe care le am acum în vedere – desigur că mai există pe ici, pe colo – şi atunci veţi vedea că aşa ceva se poate înfăptui, dar se poate înfăptui în special prin aceea că oamenii devin mai cu seamă din nou oameni. Pentru aceasta este nevoie de multe. Aş dori să atrag atenţia asupra unui aspect în această privinţă.

În ziua de azi, cei care vor să devină profesori sunt verificaţi dacă ştiu una sau alta. Dar ce se constată în felul acesta? De regulă numai faptul că respectivul a îndesat în capul său cândva în timp, ceva pentru care trebuia să dea proba, ceva pe care, dacă este întru câtva îndemânatic, şi l-ar putea aduna pentru fiecare oră de predat din atâtea şi atâtea cărţi, ceva ce şi-ar putea însuşi zi de zi pentru predare, ceva pe care nu este deloc necesar să şi-l însuşească în acest mod, aşa cum se face în prezent. Ceea ce ar fi însă necesar mai presus de toate la un astfel de examen, este că ar trebui să se afle dacă respectivul are inima şi simţul, dacă are în sânge faptul de a întemeia treptat o relaţie între el şi copii. Nu cunoaşterea ar trebui verificată prin examen, ci ar trebui să se cunoască cât de intens şi în ce măsură respectivul este *om*. – Ştiu că a pune timpului nostru asemenea cerinţe, înseamnă numai una din două. Fie oamenii vor spune: „Cine cere aşa ceva, este cu totul nebun, un asemenea om nu trăieşte în lumea

reală!" – Sau, dacă nu vor să dea un asemenea răspuns, spun: „Așa ceva se întâmplă tot timpul, doar asta vrem cu toții." – Anume, oamenii cred că prin ceea ce se întâmplă, se împlinesc deja lucrurile, pentru că ei înțeleg din lucruri numai ceea ce vor ei să citească în ele.

V-am expus aceasta, desigur, în primul rând pentru a arunca lumină dintr-o anumită parte asupra vieții, dar și tocmai pentru a pune în adevărata lumină ceea ce simte sufletul de jos al omului, ceea ce este atât de greu de ridicat în sufletul de sus exact în timpul actual, dar pe care sufletul omului îl cere și îl va cere tot mai mult în viitor, faptul că avem nevoie în suflet de ceva din puterea de a înnoi mereu forțele acestui suflet, astfel încât să nu obosim o dată cu înaintarea în viață, ci să rămânem mereu plini de speranță și să ne spunem: „Fiecare nouă zi ne va fi tot așa ca și cea dintâi zi pe care am trăit-o conștient." – Pentru aceasta însă trebuie, într-un anumit fel, să nu devenim prea bătrâni; acest lucru este imperios necesar, că avem nevoie să nu devenim bătrâni. Atunci când vezi în ziua de azi cum oameni relativ tineri, bărbați și femei, de fapt sunt sufletește deja teribil de bătrâni, cum ei sunt prea puțin capabili să simtă în fiecare zi viața ca pe ceva nou care le este dat, precum copilul plin de vioiciune, atunci știi că exact ce trebuie să fie realizat, ce trebuie să fie dat în acest domeniu printr-o cultură spirituală a timpului. Și până la urmă, lucrurile stau totuși așa, că sentimentul pe care îl am aici în vedere, acest sentiment al speranței în viață, care nu slăbește niciodată, niciodată, ne face totuși apți să simțim relația corectă dintre cei vii și așa-numiții morți. Altfel, lucrul care ar trebui să întemeieze relația cu un mort, rămâne împotmolit prea puternic în amintire. Omul își poate aminti ceea ce a trăit împreună cu cel mort în timpul vieții. Dar dacă el nu are posibilitatea, după ce mortul a

plecat din punct de vedere fizic, să aibă un asemenea sentiment, de a trăi din nou şi din nou, ceea ce a trăit în timpul vieţii împreună cu el, atunci nu poate simţi atât de puternic, atât de intens ce este necesar să simtă în aceste noi condiţii: Cel mort mai este prezent numai ca fiinţă spirituală şi trebuie să acţioneze ca spirit. – Dacă omul s-a insensibilizat într-atât încât nu mai poate împrospăta nimic din speranţele de viaţă, atunci el nu poate simţi că a avut loc o transformare completă. Mai înainte se ajuta prin aceea că îl întâlnea pe celălalt în viaţă; dar acum numai spiritul îi stă în ajutor. Dar el îi vine în întâmpinare numai dacă dezvoltă acest sentiment a înnoirii continue a forţelor vieţii, pentru menţinerea proaspătă a speranţelor în viaţă.

Aş vrea să fac aici o remarcă ce vă va părea probabil ciudată. O viaţă sănătoasă, care este sănătoasă în special din direcţiile pe care le-am dezvoltat acum, nu duce niciodată – dacă nu intervine o întunecare a conştienţei –, la a considera viaţa ca fiind ceva de care te saturi; ci viaţa dusă absolut sănătos face ca atunci când am mai îmbătrânit, să vrem să începem fiecare zi a acestei vieţi mereu ca pe ceva nou, în mod proaspăt. Nu aceasta este sănătos, ca atunci când ai îmbătrânit să gândeşti: Slavă Domnului că am această viaţă în urma mea! –, ci să-ţi poţi spune: Vreau chiar acum, când am 40 sau 50 de ani, să merg din nou înapoi şi să fac încă o dată treaba! – Şi aceasta este sănătos, să înveţi să te consolezi prin înţelepciune pentru faptul că nu o poţi face în viaţa aceasta, ci o vei face în mod corectat într-o altă viaţă. Aceasta este sănătos: să nu vrei să pierzi nimic din experienţele prin care ai trecut, şi, dacă e nevoie, să ai înţelepciunea să nu vrei să ai ceva în această viaţă, ci să poţi aştepta pentru viaţa următoare. Aceasta este încrederea clădită pe

adevărata încredere faţă de viaţă şi pe menţinerea activă a speranţelor de viaţă.

Avem aşadar sentimentele care însufleţesc viaţa în mod corect şi care creează totodată puntea între cei care trăiesc aici şi cei care trăiesc acolo: recunoştinţă faţă de viaţa de care avem parte, încredere faţă de experienţele acestei vieţi, sentimentul intim al comuniunii, capacitatea de a activa speranţele de viaţă prin forţele de viaţă proaspete mereu nou apărute. Acestea sunt impulsuri interioare, etice, care, simţite în mod corect, pot furniza şi cea mai bună etică socială exterioară, întrucât ceea ce este etic, la fel ca şi ceea ce este istoric, poate fi sesizat numai în subconştient, aşa cum am arătat eu însumi în conferinţa publică [Nota 7].

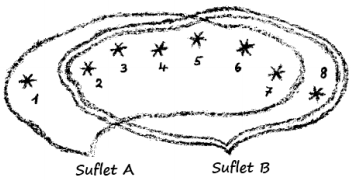
Altceva pe care aş mai dori să-l subliniez în privinţa relaţiilor celor vii cu cei morţi este o întrebare ce poate apărea mereu, întrebarea: În ce constă, de fapt, deosebirea dintre relaţiile de la om la om în măsura în care amândoi sunt încorporaţi în trupuri fizice, respectiv unul dintre ei se află în trup fizic iar celălalt nu, sau nici unul dintre ei nu este incorporat în trup fizic? – Aş dori să indic dintr-un punct de vedere ceva deosebit.

Dacă considerăm omul din punct de vedere spiritual-ştiinţific în privinţa Eului său şi a vieţii sale sufleteşti propriu-zise, care poate fi numită şi trup astral – în privinţa Eului am spus adesea că este cel mai tânăr, bebeluşul între elementele componente ale organizaţiei omeneşti, în timp ce trupul astral este ceva mai în vârstă, dar datează numai din vechea evoluţie lunară –, atunci trebuie să spunem în privinţa acestor două mădulare mai înalte ale fiinţei omeneşti: Ele nu sunt încă atât de mult dezvoltate încât omul să aibă puterea, dacă s-ar sprijini numai pe ele, să se menţină autonom faţă de ceilalţi

oameni. Dacă noi am fi aici, unii lângă alţii, doar ca Euri şi trupuri astrale, şi nu trăind şi în trupurile noastre eterice şi fizice, am fi cu toţii ca într-un fel de piure primordial. Fiinţele noastre s-ar contopi între ele; noi nu am fi separaţi unii de alţii şi nici nu am şti să ne diferenţiem unii de alţii. Nu ar putea fi deloc vorba ca cineva să ştie – desigur, lucrurile ar fi cu totul altfel şi condiţiile nu pot fi comparate aşa, direct, între ele – care este mâna sau piciorul său, sau care ar fi mâna sau piciorul altuia. Dar nici măcar sentimentele nu şi le-ar putea recunoaşte cum trebuie ca fiind ale sale. Faptul că noi, ca oameni, ne simţim separaţi, provine de acolo că fiecare din noi a fost smuls în formă de picătură din masă fluidă totală, pe care trebuie să ne-o imaginăm pentru o anumită epocă anterioară. Dar pentru ca sufletele individuale să nu curgă din nou laolaltă, trebuie să ne gândim că fiecare picătură sufletească a pătruns ca într-o bucăţică de burete, şi în felul acesta sunt menţinute separat. Ceva asemănător s-a întâmplat cu adevărat. Numai prin faptul că noi ca oameni suntem vârâţi în trupuri fizice şi trupuri eterice, suntem separaţi unii de alţii, de-a dreptul separaţi. În somn suntem separaţi numai prin aceea că atunci avem o poftă intensă după trupul nostru fizic. Această poftă, care ne împinge arzător cu totul înspre trupul nostru fizic, ne separă în timpul somnului, altfel ne-am contopi total între noi în timpul nopţii; şi probabil că firilor mai sensibile le-ar pica rău dacă ar şti cât de puternic intră în legătură cu natura entităţilor din mediul lor înconjurător. Dar aceasta nu ar fi deosebit de rău în comparaţie cu ceea ce ar fi dacă această relaţie de poftă arzătoare faţă de trupul fizic nu ar exista, atâta timp cât omul este încorporat fizic.

Acum putem pune întrebarea: Ce anume ne separă sufletele în răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere? Aşa

cum între naştere şi moarte aparţinem cu Eul nostru şi trupul nostru astral de un trup fizic şi unul eteric, tot aşa, după moarte, aşadar între moarte şi noua naştere, aparţinem cu Eul nostru şi trupul nostru astral de o anumită regiune stelară, nici unul de o aceeaşi, fiecare de o regiune stelară absolut precisă. Din acest instinct se vorbeşte despre „steaua omului". Dumneavoastră veţi înţelege: Regiunea stelară – dacă luaţi mai întâi proiecţia ei fizică – este sferică la periferie, şi asta o puteţi împărţi în felurite moduri. Regiunile se suprapun, dar fiecare aparţine de o alta. Se poate spune, dacă e să exprimăm lucrurile sufleteşte, şi că: Fiecare aparţine de un alt şir de Arhangheli şi de Îngeri. Aşa cum oamenii aici se găsesc împreună, se reunesc prin sufletele lor, tot aşa între moarte şi o nouă naştere fiecare aparţine unei alte regiuni stelare, unui anumit şir de Arhangheli şi de Îngeri, şi se reunesc laolaltă cu sufletele lor. Numai că lucrurile sunt aşa, dar numai aparent – dar nu vreau să intru în detalii acum asupra acestui misteriu –, că pe Pământ fiecare îşi are propriul său trup fizic. Spun aparent, iar dumneavoastră vă veţi mira; dar este pe deplin cercetat, la fel cum fiecare îşi are şi propria sa regiune stelară, dar acestea se suprapun. Imaginaţi-vă un anumit grup de Îngeri şi de Arhangheli. De un suflet aparţin mii de Arhangheli şi de Îngeri între moarte şi o nouă naştere. Gândiţi-vă acum că dintre aceste mii de făpturi una lipseşte, şi ea poate fi oarecum înlocuită cu o alta: atunci aceasta este regiunea sufletului următor.



În acest desen două suflete au aceleaşi regiune, cu excepţia unei stele, pe care o au din altă regiune, căci două suflete nu au absolut exact aceeaşi regiune stelară. Prin aceasta sunt individualizaţi oamenii între moarte şi noua naştere, prin faptul că fiecare are regiunea sa stelară aparte. De aici se poate vedea în ce constă separarea unui suflet de altul între moarte şi o nouă naştere. Aici, în lumea fizică, separarea acţionează aşa cum o cunoaştem, prin trupului fizic: Omul îşi are trupul fizic oarecum drept înveliş, el contemplă din acesta lumea, şi totul trebuie să ajungă până la acest trup fizic. Tot ceea ce vine în sufletul omului între moarte şi noua naştere se află, în privinţa relaţiei dintre trupul său astral şi Eul său în mod asemănător, în corelaţie cu o regiune stelară, aşa cum aici sufletul şi Eul se află în legătură cu trupul fizic. Aşadar la întrebarea: Prin ce apare separarea? – se răspunde în modul pe care tocmai l-am indicat.

Acum, din aceste consideraţii de astăzi, dumneavoastră aţi văzut cum putem acţiona noi asupra sufletului nostru pentru cultivarea anumitor sentimente, pentru ca să se creeze puntea de legătură între aşa-numiţii morţi şi cei vii. Şi ultimele lucruri pe care vi le-am spus sunt potrivite pentru atragerea în noi de gânduri, pot spune gânduri simţitoare sau simţiri cognitive, care pot participa, la rândul lor, la crearea acestei punţi. Aceasta se întâmplă prin faptul că încercăm ca în legătură cu un anumit mort să ne dezvoltăm tot mai mult acel mod de a simţi care, atunci când trăim ceva, face să apară în suflet impulsul de a ne întreba: Cum ar trăi împreună cu tine mortul acum, ceea ce trăieşti tu în această clipă? Pentru aceasta creaţi imaginaţiunea ca şi cum mortul ar lua parte alături, împreună cu dumneavoastră la acea experienţă; şi aceasta făcută însufleţit, şi atunci ea imită într-o anumită

privinţă modul în care comunică mortul cu cel viu, sau un mort cu alt mort, prin aceea că ceea ce vă dau diverse regiuni stelare corelaţi cu relaţia cu sufletul dumneavoastră sau cu legătura reciprocă dintre suflete. Se imită deja de aici ceea ce se desfăşoară între un suflet şi altul prin apartenenţa la regiunile stelare. Atunci când te concentrezi oarecum prin prezenţa unui mort asupra unui interes actual nemijlocit, dacă în acest fel îl simţi nemijlocit pe mort viu, lângă tine, atunci din astfel de lucruri ca acelea pe care le-am dezbătut astăzi va creşte tot mai mult şi mai mult conştienţa că mortul într-adevăr se apropie de noi. Sufletul va dezvolta şi o conştienţă a acestui lucru. În această privinţă trebuie de asemenea să avem încredere faţă de existenţă, că lucrurile devin aşa. Căci dacă nu ai încredere, ci nerăbdare în viaţă, atunci este valabil celălalt adevăr: Ceea ce încrederea aduce, nerăbdarea alungă; ceea ce ai cunoaşte prin încredere, se întunecă prin nerăbdare. Nimic nu este mai rău decât să-ţi aduci prin nerăbdare o ceaţă în faţa sufletului.

Note

CONFERINȚA I

1. *ciclu de conferinţe… la Viena*: ***Făptura interioară a omului şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*** (6 conferinţe, Viena 1914), GA 153.

2. *Atunci am ţinut patru conferinţe la Zürich*: este vorba de conferinţele din 5, 7, 12 şi 14 noiembrie 1917, conţinute în ciclul ***Întregirea ştiinţelor actuale prin antroposofie*** (8 conferinţe, Zürich 1917/1918), GA 73.

3. *Am vorbit la Zürich despre ştiinţa istoriei*: vezi Nota 2, conferinţa din 7 noiembrie 1917, GA 73.

4. *Hermann Grimm a remarcat*: Hermann Grimm, 1828-1901, teoretician al artelor şi literaturii. În: «Fragmente», volumul 1, Berlin şi Stuttgart 1900, capitolul «Remarci introductive referitoare la Fragmente».

5. *istoricul Gibbon*: Edward Gibbon, 1737-1794, istoric englez. «History of the Decline and Fall of the Roman Empire», 6 volume, Londra 1782-88 («Istoria declinului şi căderii Imperiului Roman», 13 volume, Frankfurt şi Leipzig 1800-03).

6. *Leopold von Ranke*, 1795-1886, istoric. Întemeietorul ştiinţei moderne a istoriei, cu atitudine critică faţă de izvoarele bibliografice.

7. *Karl Lamprecht*, 1856-1915, istoric.

8. *că în prezent un pedant aflat în vârful celei mai importante republici vrea să emită cuvintele de ordine pentru omenire*: indicaţii asupra lui Woodrow Wilson, 1856-1924, preşedinte al Statelor Unite între 1912-1920 şi cele „Patrusprezece puncte" ale sale.

9. *în conferinţele din Elveţia… şi în conferinţa publică*: vezi ciclul de conferinţe ***Fundamentele spirituale ale lumii exterioare. Prăbuşirea spiritelor întunericului*** (14

conferinţe, Dornach 1917), GA 177, în special conferinţa din 8 octombrie 1917. Apoi este vorba de următoarele două conferinţe: *Rezultate spiritual-ştiinţifice în privinţa ideii de libertate şi a vieţii social-morale*, Berna 30 noiembrie 1917, şi *Ştiinţa suprasensibilului şi ideile moral-sociale*, Basel 24 noiembrie 1917, tipărite în: ***Libertate, Nemurire – Viaţa socială. Despre legătura spiritual-sufletescului cu corporalitatea omului*** (10 conferinţe, Basel şi Berna 1917/18), GA 72.

10. *Karl Marx*, 1818-1883, întemeietor al socialismului ştiinţific.

11. *Aş vrea să vă dau un exemplu, pe care l-am expus adesea în ultima vreme*: în această privinţă Rudolf Steiner a vorbit amănunţit, de exemplu în conferinţa din 16 noiembrie 1917 de la St. Gallen: *Taina dublului. Medicină geografică*, în: ***Fiinţa spirituală individuală şi acţiunea ei în sufletul omului*** (9 conferinţe, St. Gallen, Zürich şi Dornach 1917), GA 178.

12. *conferinţele de la Zürich*: vezi Nota 2.

13. Relativ la psihanaliză, vezi printre altele şi conferinţele din 10 şi 11 noiembrie 1917, din: ***Fiinţa spirituală individuală şi acţiunea ei în sufletul omului*** (9 conferinţe, St. Gallen, Zürich şi Dornach 1917), GA 178.

14. *Jung, care a scris … o broşură despre psihanaliză*: Carl Gustav Jung, 1875-1961, medic. Vezi «Psihologia proceselor inconştiente. O privire de ansamblu asupra teoriei moderne şi metodei psihologiei analitice», Zürich 1917, (Titlu ulterior: «Inconştientul în viaţa sufletească normală şi în cea maladivă»).

15. *Jung expune un exemplu*: ibidem, pag. 18 ş.u. Vezi şi conferinţa a V-a din prezentul volum.

16. *Dar Jung presimte aşa ceva… el spune*: ibidem, pag. 85 ş.u.

17. *De aceea el formulează fraza*: ibidem, textual: „Abia în epoca iluminismului s-a descoperit că zeii nu au existat într-adevăr, ci au fost doar proiecţii. Cu aceasta, ei au fost rezolvaţi. Dar funcţia psihologică corespunzătoare lor nu a fost în nici un caz încheiată/rezolvată, ci a trecut în subconştient, fapt datorită căruia oamenii s-au intoxicat printr-un excedent de libido, care anterior era investit în cultul imaginii zeilor. Devalorizarea şi refularea unei funcţii atât de puternice cum este cea religioasă are desigur consecinţe considerabile pentru psihologia individului" (pag. 115 ş.u.) şi «Conceptul de Dumnezeu este o funcţiune psihologică de natură iraţională pur şi simplu necesară, care nu are nimic de a face cu problema existenţei lui Dumnezeu în general. Căci această ultimă problemă face parte dintre cele mai naive şi prosteşti întrebări pe care şi le poate pune omul. Doar se ştie în mod suficient că omul nu-şi poate nici măcar imagina un Dumnezeu, ca să nu mai vorbim de faptul de a şi-L reprezenta ca existând într-adevăr, la fel de puţin pe cât îşi poate imagina un proces care să nu fi fost cu necesitate determinat cauzal (pag. 91).

18. *Woodrow Wilson*: vezi Nota 8.

19. *într-un ciclu de conferinţe ţinut înainte de război la Helsingfors*: vezi ciclul de conferinţe ***Bazele oculte ale Bhagavad-Gita*** (9 conferinţe, Helsingfors 1913), GA 146, conferinţa din 1 iunie 1913. Vezi şi Alocuţiunea de la Helsingfors din 5 iunie 1913: *Alocuţiune pentru participanţii ruşi la ciclul de conferinţe «Bazele oculte ale Bhagavad-Gita»*, din: ***Legătura omului cu lumea elementală. Kalewala. Olaf Asteson. Poporul rus. Lumea ca rezultat al efectelor echilibrului*** (7 conferinţe şi 6 alocuţiuni, 1912-1914), GA 158.

20. *răposatului împărat Dom Pedro*: Pedro al II-lea, 1825-1891, între 1831-1889 împărat al Braziliei (până în 1840 sub regenţă, încoronat în 1841).

21. *cele două cărţi ale lui Wilson*: «The New Freedom», 1913 («Noua libertate. Un apel la eliberarea nobilelor forţe ale unui popor», München 1914) - «Mere Literature and other Essays», 1893 («Doar literatură. Consideraţii ale unui american», München 1913).

CONFERINȚA a II-a

1. *Am atras deja adesea atenţia*: vezi, printre altele, conferinţele *Ce este cunoaşterea de sine?* din 23 noiembrie 1908, din: ***Răspunderea la întrebări privind Universul şi viaţa prin antroposofie*** (21 de conferinţe, 1908-1909), GA 108, *Despre cunoaşterea de sine, în legătură cu misteriul rosicrucian ‹Poarta iniţierii›* din 17 septembrie 1910, din ***Căi şi ţeluri ale omului spiritual. Probleme de viaţă în lumina ştiinţei spirituale*** (14 conferinţe 1910), GA 125, ca şi conferinţa din 24 august 1911, din: ***Minuni ale lumii, încercări ale sufletului şi revelaţii ale spiritului*** (11 conferinţe, München 1911), GA 129.

2. *îl numesc aşa cum l-am numit deja mai înainte*: aşa, de exemplu, pe 12 ianuarie 1918 în: ***Adevăruri ale misteriilor şi impulsuri de Crăciun. Vechi mituri şi semnificaţia lor*** (16 conferinţe, Basel şi Dornach 1917/18) GA 180.

3. *La toate celelalte diferenţe pe care le-am expus deja iarna trecută*: ***Metamorfoză cosmică şi umană***, (7 conferinţe, Berlin 1917), GA 175. – Vezi, printre altele, şi conferinţele din 21 octombrie 1916, din: ***Impulsuri de evoluţie interioară a omenirii. Goethe şi criza secolului XIX*** (16 conferinţe, Dornach 1916), GA 171 şi din 21 ianuarie 1917, din ***Consideraţii istorice. Karma***

neadevărului – Partea a II-a (12 conferinţe Dornach 1917), GA 174.

4. *Am atras deja mai înainte atenţia*: vezi, printre altele, conferinţele din 31 iulie şi 7 august 1916, din: ***Enigma omului. Fundamentele spirituale ale istoriei omeneşti*** (15 conferinţe, Dornach 1916), GA 170.

5. *numai aşa cum a făcut-o deja Goethe*: vezi Goethe: «Lucrări de ştiinţele naturii», editate, comentate şi cu o introducere făcută de Rudolf Steiner în «Literatura naţională germană» a lui Kürschner, 5 volume (1883-1897), reeditare la Dornach 1975, GA 1a-e; volumul I, GA 1a, capitolul «Cutia craniană alcătuită din şase vertebre transformate», pag. 321 ş.u.

6. *eu am menţionat deja acest lucru*: vezi, printre altele, conferinţa *Corelaţia dintre lumea spirituală şi cea fizică în privinţa vieţii de după moarte* din 7 decembrie 191, din: ***Formarea destinului şi viaţa de după moarte*** (7 conferinţe, Berlin 1915), GA 157a, ca şi în conferinţa din 5 septembrie 1915 din: ***Întâmplare, necesitate şi previziune. Cunoaştere imaginativă şi procesele de după moarte*** (8 conferinţe Dornach 1915), GA 163.

7. *Eu am spus deja recent*: este desigur avută în vedere conferinţa *Ţelul şi esenţa cercetării spirituale* din 24 ianuarie 1918, din: ***Veşnicul din sufletul omenesc. Nemurire şi libertate*** (10 conferinţe, Berlin 1918), GA 67. – Vezi în această privinţă şi conferinţa din 11 noiembrie 1917, din: ***Fiinţa spirituală individuală şi acţiunea ei în sufletul omului*** (9 conferinţe ţinute în diferite locuri, 1917), GA 178.

8. *eu am atras adesea atenţia asupra acestui fapt*: vezi, de exemplu, conferinţa sus-menţionată *Ţelul şi esenţa cercetării spirituale*. Vezi în continuare, printre altele, conferinţa din 11 mai 1917, din: ***Fundamentele spirituale***

ale primului Război Mondial (16 conferinţe, Stuttgart 1914-1921), GA 174b.

9. *Basilius Valentinus*: alchimist, presupus călugăr benedictin din secolul XV. Sub semnătura sa au fost publicate în jurul anului 1600 o serie de lucrări. Un fel de ediţie a operelor sale complete în trei volume a apărut la Hamburg în 1717 şi 1740.

10. *savant suedez*: Theodor Svedberg, 1884-1971, chimist, laureat al premiului Nobel. Vezi: «Materia. O problemă de cercetare în trecut şi prezent», 1912-1914.

11. *Dr. Rittelmeyer*, 1872-1938, teolog evanghelic. Ulterior co-fondator şi primul conducător superior al «Comunităţii Creştine». Vezi articolul său «Despre teosofia lui Rudolf Steiner», în «Lumea creştină», al 31-lea an de apariţie, 1917, numerele 33-35.

12. *Johannes Müller*, 1864-1949, teolog evanghelic şi scriitor; în «Lumea creştină», al 32-lea an de apariţie, 1918, numerele 2-4.

13. *neadevărurile lui Dessoir*: Max Dessoir, 1867-1947. În cartea sa «Despre transcendenţa sufletului. Ştiinţele oculte în iluminarea lor critică», Stuttgart 1917, capitolul «Antroposofie».

14. în cartea mea ***Enigmele sufletului***: *Max Dessoir despre antroposofie*. Despre capitolul lui Dessoir «Antroposofie», Rudolf Steiner s-a exprimat amănunţit pe 26 iunie 1917 în conferinţa sa *Fenomene ştiinţifice ale timpului*, din: ***Adevăruri ale evoluţiei omului şi omenirii. Karma materialismului*** (17 conferinţe, Berlin 1917), GA 176. – Vezi şi articolul lui Friedrich Rittelmeyer «Max Dessoir şi Rudolf Steiner» din «Caiete lunare din Germania de Sud», 1917, Caietul I.

15. *afişele mele ar fi „de reclamă" ş.a.m.d.*: vezi indicaţia de mai sus relativ la Johannes Müller, ibidem, nr.

2, aliniatul 21: „teosofia practică în ziua de azi o propagandă care abia dacă poate fi depăşită în privinţa stilului şi măsurii sale…”.

16. Relativ la articolul menţionat mai sus al lui Johannes Müller, vezi şi lucrarea lui Friedrich Rittelmeyer: «Johannes Müller şi Rudolf Steiner», Nürnberg 1918.

17. *că la conferinţele mele s-ar conta pe nevoia deosebită de senzaţie a oamenilor*: vezi Nota 12 (Johannes Müller), nr. 2, aliniatul 21: „Asta este ceea ce îi reproşez în primul rând lui Steiner, şi nu în ultimul rând chiar în interesul teosofiei însăşi, anume faptul că el a făcut din lumea ocultă o senzaţie pentru curiozitatea şi voluptatea instinctelor superstiţioase ale oamenilor. Cine a citit ani de-a rândul tematica conferinţelor sale pe coloanele de afişaj se gândeşte doar cu repulsie la speculare poftei comune de senzaţie, sau la mania supravieţuitorilor îndoliaţi de a afla ceva mai multe despre viaţa de dincolo.”

18. ***Creştinismul ca fapt mistic şi misteriile Antichităţii*** (1902), GA 8.

19. «Predica de pe munte»: Johannes Müller: «Predica de pe munte, tradusă în limba germană şi actualizată», München 1906.

CONFERINŢA a III-a

1. *ceea ce am discutat adesea aici din cele mai diferite puncte de vedere*: vezi, de exemplu, conferinţa din 9 martie 1915, din: ***Destinul omului şi destinul popoarelor*** (14 conferinţe, Berlin 1914/15), GA 157.

2. *Căci noi am discutat adesea…*: ibidem, nota 1.

3. *Friedrich Theodor Vischer*, 1807-1887, estetician şi poet.

4. *ciclul de conferinţe* ***Făptura interioară a omului şi viaţa între moarte şi o nouă naştere***: (6 conferinţe, Viena 1914), GA 153.

5. *din motive pe care le-am expus adesea*: în această privinţă, Rudolf Steiner a vorbit, printre altele, pe 24 octombrie 1915 la Dornach, în: ***Mişcarea ocultă în secolul XIX şi legătura ei cu cultura mondială****. Aspecte importante ale vieţii spirituale exterioare de la mijlocul secolului XIX* (13 conferinţe, Dornach 1915), GA 254.

6. *ceea ce a rostit printr-o intuiţie remarcabilă Richard Wagner*: Timpul devine spaţiu (*Parsifal*, actul 1): Parsifal: Abia păşesc, şi totuşi mi se pare că sunt deja departe. Gurnemanz: Vezi tu, fiul meu, aici timpul devine spaţiu.

7. *Eu am spus adesea... Am accentuat, dimpotrivă, adesea*…: vezi în această privinţă, printre altele, conferinţa *De ce este înţeleasă greşit cercetarea spirituală*, din 26 februarie 1916, din: ***Din viaţa spirituală a Europei Centrale*** (15 conferinţe, Berlin 1915/16), GA 65, şi conferinţa *Antroposofia nu deranjează confesiunea religioasă a nimănui*, Basel, 19 octombrie 1917, din: ***Libertate – nemurire – viaţă socială***, GA 72.

8. *Spiritul – am menţionat adesea acest lucru – a fost abolit pentru lumea occidentală în anul 869*: vezi, printre altele, conferinţele din 27 martie şi 3 aprilie 1917, din: ***Pietre de construcţie pentru o cunoaştere a Misteriului de pe Golgota. Metamorfoză cosmică şi umană*** (16 conferinţe, Berlin 1917), GA 175.

9. *Wilhelm Wundt*, 1832-1920, filosof, psiholog şi medic. A întemeiat primul institut de psihologie experimentală în Leipzig.

CONFERINȚA a IV-a

1. *Într-una din ultimele considerațiuni*: vezi conferința din a 3-a din acest volum.

2. *și la ultimele considerații făcute aici am vorbit despre*: ibidem. – Vezi și conferința din 13 februarie 1917, din: ***Pietre de construcție pentru cunoașterea Misteriului de pe Golgota***. ***Metamorfoză cosmică și umană*** (16 conferințe, Berlin 1917), GA 175.

3. *Lumea realității este țesută din vise*: redare liberă a cuvintelor lui Prospero din «Furtuna» lui Shakespeare», actul IV scena 1 (We are such stuff as dreams are made on).

4. *ceea ce am discutat cândva anul trecut… am indicat un exemplu*: sunt avute în vedere conferințele din 9 și 10 decembrie 1917, din: ***Necesitate istorică și libertate. Influențe de destin din lumea morților*** (8 conferințe, Dornach 1917), GA 179.

5. *Gotthilf Heinrich Schubert*, 1780-1860, medic și cercetător al naturii. Vezi: «Despre presimțire și cunoaștere», conferință ținută în decembrie 1847 la München, München 1848, capitolul IV: «Capacitatea umană de presimțire». Exemplul cu plimbarea nu apare acolo, dar apar exemple asemănătoare.

6. *după cum am spus deja în considerațiuni anterioare*: vezi conferința din a 3-a din acest volum. – Vezi apoi, printre altele, și conferința din 23 februarie 1918, din: ***Fundamentele spirituale ale primului Război Mondial*** (16 conferințe, Stuttgart 1914-1921), GA 174b.

7. *Am pornit de la faptul*: în conferința din a 3-a din acest volum.

8. *eu am vorbit și despre aceasta*: ibidem. Vezi apoi, printre altele, și conferințele din 14 februarie 1918 din: ***Europa Centrală între Est și Vest*** (12 conferințe, München 1914-18), GA 174a și din 23 februarie 1918, din:

Fundamentele spirituale ale primului Război Mondial (16 conferinţe, Stuttgart 1914-1921), GA 174b.

9. *Eu am indicat aici deja în această iarnă*: probabil că este avută în vedere conferinţa din 4 septembrie 1917 în care Rudolf Steiner spune: „Într-un alt loc am vorbit despre faptul că într-un anumit ţinut al Pământului au fost pregătite de decenii condiţiile în aşa fel încât la momentul potrivit să acţioneze forţele ahrimanice potrivite în omenire. Un flux imens de impulsuri spirituale a străbătut Europa în lunile iulie şi august ale anului 1914, un vârtej de acţiuni spirituale.", în: ***Adevăruri ale evoluţiei omului şi omenirii. Karma materialismului*** (17 conferinţe, Berlin 1917), GA 176 pag. 308.

10. *în ciclurile mele de conferinţe despre sufletele popoarelor europene*: ***Misiunea sufletelor câtorva popoare europene în legătură cu mitologia nord-germanică*** (11 conferinţe şi o alocuţiune, Kristiania (Oslo) 1910), GA 121.

11. *cuvintele unui oriental renumit*: Rabindranath Tagore, 1861-1941, filosof şi poet indian, luptător pentru libertate; descendent al unei familii bengaleze, având ca strămoş scriitorul dramatic din secolul VIII Bhatta-Narajana. Vezi conferinţa «Spiritul Japoniei», Leipzig, nedatat (eventual 1918), Editura Der Neue Geist. Apărută şi în: «Anuare prusace», Berlin vol. 171, caietul I, ianuarie 1918, pag. 21-37. Sub titlul «Naţionalismul în Japonia», conferinţa a apărut cu un text uşor extins în: Tagore: «Naţionalismul», Leipzig, nedatat). Editura Der Neue Geist, pag. 63-123. (În biblioteca lui Rudolf Steiner existau toate cele trei ediţii. Citatele sunt date în cele ce urmează din prima ediţie menţionată, deoarece Rudolf Steiner o menţionează pe aceasta în conferinţa din 9 iulie 1918, (în:

Necesităţi în privinţa conştienţei în prezent şi viitor, al treilea ciclu de conferinţe din GA 181).

12. *pe care le exprim aici*: Tagore, vezi mai sus, pag. 22, textual: „Noi vrem să ne însuşim maşinile lor, dar nu cu inimile, ci numai cu creierul. Noi vrem să le punem în practică şi să construim hangare pentru ele, dar în căminele noastre şi în templele noastre nu le lăsăm să pătrundă".

13. *Orientalul spune*: ibidem. Textual: „Spiritul creator al Europei a dat popoarelor sale forţa de organizare, care s-a arătat în mod deosebit în politică, în comerţ şi în încercările ştiinţifice. Spiritul creator al Japoniei va arătat frumuseţea din natură şi v-a dat puterea să o înfăptuiţi în viaţă" (pag. 12), şi „Fraţi ai mei, atunci când flăcările roşii ale acestui uriaş incendiu îşi vor trimite răpăind râsul la stele, punţi-vă încrederea în stele, şi nu în focul distrugător. Căci atunci când acest incendiu se va fi consumat şi va fi stins lăsând în urmă ca amintire o grămadă de cenuşă, lumina cea veşnică va străluci iarăşi în Orient – în Orient, unde s-a născut aurora dimineţii a istoriei omenirii. Şi cine ştie dacă această zi nu se configurează deja, dacă Soarele nu a răsărit deja la orizontul de est al Asiei? Atunci eu salut acest Soare din Răsărit, aşa cum salutau cântăreţii strămoşilor mei aurora dimineţii, acest Soare care este destinat să mai strălucească încă o dată în lumea întreagă" (pag. 25). Vezi totuşi întreaga conferinţă.

14. *Tagore spune*: „Trebuie că ai simţit mereu o puternică nuanţă de teamă atunci când Occidentul a vorbit despre posibilitatea ca un popor oriental să se poată înălţa. Motivul este că puterea prin care domneşte Occidentul este o putere rea; atâta timp cât numai el o are de partea sa, el este sigur pe sine, în timp ce restul lumii tremură. Civilizaţia actuală a Europei, dacă vrea să trăiască, trebuie

să tindă să îl aibă pe Satan, împreună cu puterile sale, exclusiv în serviciul ei. Întregul ei armament de război şi întreaga ei diplomaţie se orientează în funcţie de acest unic scop. Dar toate aceste rituri costisitoare de conjurare a spiritului rău duc pe calea prosperării exterioare la marginea unei prăpăstii..." (pag. 20).

15. *marea ducesă Sophie von Sachsen-Weimar*, 1824-1897; vezi în privinţa ei expunerile lui Rudolf Steiner din: ***Articole reunite relativ la istoria şi istoria culturală dintre anii 1897 şi 1901***, GA 31.

16. *preşedinte al Societăţii Goethe*: între 1913 şi 1921 preşedinte al «Societăţii Goethe» din Weimar a fost ministrul prusac de stat şi al finanţelor în retragere, preşedintele provinciei Rhein, Georg Kreuzwendedich, baron de Rheinbaben, 1855-1921. Vezi şi conferinţa din 9 iulie 1918, (în: ***Necesităţi în privinţa conştienţei în prezent şi viitor***, al treilea ciclu de conferinţe din GA 181).

17. *Platon*, 427-347 î.Ch., filosof grec, discipol al lui Socrate. Şi-a întemeiat Şcoala sa la Haine Akademos, punctul de pornire al tuturor „Academiilor".

18. *Socrate*, aprox. 469-399 î.Ch., filosof grec.

19. *Alexander Moszkowski*, 1851-1934, jurnalist berlinez, cunoscut preponderent ca scriitor umoristic.

20. *Există în ziua de azi deja cărţi scrise din punct de vedere psihiatric despre viaţa lui Iisus*: ca de exemplu E. Rasmussen: «Iisus. Un studiu psihopatologic comparativ», Leipzig 1905.

CONFERINŢA a V-a

1. *eu am indicat... de exemplu*: vezi conferinţa a 4-a din acest volum.

2. *V-am spus adesea*: vezi, de exemplu, în următoarele conferinţe: din 1 ianuarie 1912, din ***Lumea simţurilor şi***

lumea spiritului (6 conferinţe, Hannover 1911/12), GA 134; 14 aprilie 1914, din: ***Fiinţa interioară a omului şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*** (8 conferinţe, Viena 1914 şi o alocuţiune), GA 153; 6 noiembrie 1917, din: ***Fiinţa spirituală individuală şi acţiunea ei în sufletul omului*** (9 conferinţe ţinute în diverse locuri în 1917), GA 178.

3. *Eu am atras adesea atenţia în cercul prietenilor noştri asupra unui exemplu paradoxal*: vezi, printre altele, conferinţele din 10 şi 11 noiembrie 1917 din: ***Fiinţa spirituală individuală şi acţiunea ei în sufletul omului*** (9 conferinţe ţinute în diverse locuri în 1917), GA 178. Vezi apoi conferinţa din 22 ianuarie 1918 din acest volum, şi Nota 15 de la conferinţa I.

4. *ştiţi din ultima conferinţă publică*: este avută în vedere conferinţa *Natura şi enigmele ei în lumina cercetării spirituale* din 7 martie 1918 din: ***Veşnicul din sufletul omenesc. Nemurire şi libertate*** (10 conferinţe, Berlin 1918), GA 67.

5. *flori de lotus*: vezi «Despre unele efecte ale iniţierii», din: ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** (1904/05), GA 10.

CONFERINŢA a VI-a

1. *ciclul de conferinţe*: ***Făptura interioară a omului şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*** (6 conferinţe, Viena 1914), GA 153.

2. *ceea ce am caracterizat în ultima conferinţă*: conferinţa precedentă din acest volum.

3. *ce am expus eu într-un alt context*: printre altele, în conferinţa din 28 august 1915 din: ***Întâmplare, necesitate şi previziune. Cunoaşterea imaginativă şi procesele de după moarte*** (8 conferinţe, Dornach 1915), GA 163.

4. *în conferința publică*: este avută în vedere conferința: *Viața istorică a omenirii și enigma ei în lumina cercetării spirituale* din 14 martie 1918, din: ***Veșnicul din sufletul omenesc. Nemurire și libertate*** (10 conferințe, Berlin 1918), GA 67.

5. *așa cum am văzut din alte contexte*: vezi conferința a 3-a din acest volum.

6. *Aici trebuie să vă atrag atenția asupra a ceea ce am spus eu despre această parte a simțirii omenești*: vezi conferința precedentă din acest volum.

CONFERINȚA a VII-a

1. *Eu am făcut deja aici o aluzie despre această taină într-o considerație anterioară, dintr-un alt punct de vedere*: vezi conferința a II-a din acest volum.

2. *spuneam eu într-o considerație anterioară*: vezi conferința a II-a din acest volum.

3. *teoria darwinistă*: vezi conferința din 16 aprilie1918, din ciclul: ***Daruri antroposofice pentru viață***, (7 conferințe, Berlin, 30 martie – 21 mai, 1918), ciclul 2 din GA 181.

4. *asupra acestui lucru eu am atras deja atenția*: vezi, pe lângă alte conferințe din opera lui Rudolf Steiner, conferința a II-a din acest volum.

5. *Immanuel Kant*, 1724-1804, filosof, matematician, specialist în științele naturii.

6. *Și dacă vor apărea cândva conferințele mele despre* ***Fiziologia ocultă***: (8 conferințe, Praga 1911), GA 128. Conferințele au apărut pentru prima oară în 1927.

7. *așa cum am arătat eu însumi în conferința publică*: vezi Nota 4 de la conferința a VI-a. – Vezi și conferința *Revelațiile inconștientului din punct de vedere spiritual-științific* din 21 martie 1918, ibidem.

DARURI ANTROPOSOFICE
PENTRU VIAŢĂ

CUPRINS PE LARG

CONFERINŢA I — *Berlin, 30 martie 1918*

Pământul ca fiinţă însufleţită. Diferitele forţe în diferitele domenii ale Pământului. Dependenţa oamenilor de aceste forţe. Sufletele popoarelor. Acţiunea Spiritului poporului în procesele materiale. Italia: acţiunea Spiritului poporului prin aer. Franţa: acţiunea Spiritului poporului prin elementul fluid. Marea Britanie: acţiunea Spiritului poporului prin elementul pământos. America: acţiunea Spiritului poporului prin forţele subpământene. Rusia: acţiunea Spiritului poporului prin lumina reflectată de sol. Europa Centrală: acţiunea Spiritului poporului prin căldură asupra capului. Contrastul dintre Est şi Vest. Învingerea dependenţei de Spiritul poporului printr-o înţelegere a Misteriului de pe Golgota.

CONFERINŢA a II-a — *Berlin, 1 aprilie 1918*

Unilateralitatea ştiinţei moderne. Necesitatea de a arunca lumină asupra lucrurilor din diverse părţi. Ziduri spirituale ridicate între Cer şi Pământ prin sistemul copernican despre lume şi filosofia kantiană (teoria cunoaşterii). Pământul din perspectiva omului aflat între moarte şi o nouă naştere: emisfera estică violet-albăstrui, emisfera vestică roşu-arzător; mijlocul: verzui. Ierusalimul ca formaţiune cristalină strălucitoare. Spiritualul nu poate fi calculat; de la concepţia exterioară trebuie trecut la cea imaginativă. Separarea în două a omului: cap şi restul organismului. Darwinismul şi kantianismul sunt legate de animalitatea eterică ce se exprimă în capul omului. În evoluţia de pe Jupiter omul va fi devenit înger.

CONFERINŢA a III-a — *Berlin, 2 aprilie 1918*

Necesitatea de noi reprezentări. Pierderea vechilor reprezentări spirituale datorită romanismului, de exemplu

prin distrugerea vechiului locaş celtic de cultură Alesia. Anumite concepţii, de exemplu în privinţa esenţei reprezentărilor senzoriale, trebuie să sufere o transformare. Critica „ştiinţei lipsite de prejudecăţi", care în realitate nu ascultă decât de autoritatea Conciliului de la Constantinopole din 869 (abolirea trihotomiei); Wundt, Frohschammer, dr. Johannes Müller. – Tripla dezvoltare a vieţii dintre moarte şi o nouă naştere: 1) Configurarea „omului sufletesc" (corporalitate spirituală imaginativă); 2) Dezvoltarea „sufletului vieţii" (inspiraţie); 3) Configurarea „sinei sufleteşti" (partea intuitivă a sufletului). Preexistenţa sufletului ca gând de viitor, viaţa pământească drept continuare a unei existenţe spirituale.

CONFERINŢA a IV-a — *Berlin, 9 aprilie 1918*

Necesitatea de a face accesibile anumite adevăruri oculte. Taina contradicţiei dintre omul viu şi cadavru. Dizolvarea cadavrului în Univers ca imagine exterioară pentru conştienţa de Eu. Trei forţe duc după moarte particulele materiale individuale ale omului în Univers: forţa de verticalizare, capacitatea de vorbire şi cea de gândire. Imaginativ: o linie de forţă dreaptă şi două în formă de spirală. Incarnatul omenesc ca expresie a lumii de amintire de după moarte. Reţinerea unor astfel de adevăruri oculte este un factor de putere în viaţa politică. Strădania popoarelor vorbitoare de limbă engleză înspre domnia asupra lumii. Devalorizarea limbajului la omenirea vorbitoare de limbă engleză. Contrastul dintre Est şi Vest în privinţa limbajului. Cunoaşterea ocultă trebuie pusă în slujba tuturor, şi numai a unei părţi a omenirii.

CONFERINŢA a V-a — *Berlin, 16 aprilie 1918*

Referire la conferinţa publică din seara precedentă: «Lumea umană şi lumea animală» (GA 67). Importanţa conceperii şi a morţii în viaţa animalului. Trăirea Eului în

om le cuprinde pe amândouă laolaltă. La animale, o urmă a conştienţei de Eu în clipa morţii. Concepere şi moarte în capul omenesc. Gândul este născut din voinţă; atunci când voim, gândul moare în voinţă. Unilateralitatea lui Schopenhauer. Brutalitatea concepţiei ştiinţifice actuale: Hertwig, Mauthner. Este necesară o gândire puternică şi curajoasă. Activitatea puterilor ahrimanice: separarea Soarelui de Christos. Iulian Apostatul. Legea conservării absolute a substanţei şi forţei reprezintă o concepţie ştiinţifică greşită. Julius Robert Mayer. Istoria filozofiei a lui Ueberweg. Joule. Helmholtz. Darwin. Lamarck. «Lemnul pentru corăbii şi cultura arborilor» de Patrick Matthew. Craniul lui Hamerling.

CONFERINŢA a VI-a — *Berlin, 14 mai 1918*

Relativ la importanţa ştiinţei spirituale pentru timpul nostru. Întemeierea ei este încă fragmentară. Obiectele ştiinţei spirituale: fiinţa omului, personalitatea lui suprasensibilă, naştere şi moarte; evoluţia Pământului şi a Universului; satisfacere mai cuprinzătoare şi mai completă a dorinţei omeneşti de a cunoaşte. Importanţa pentru viaţa sufletească omenească: percepţie, reprezentare, simţire, voire. – Omul-cap, omul-trunchi, omul extremităţilor. Evoluţia în sensul ştiinţelor naturii: doar în omul-trunchi. Involuţia capului omenesc, exemplu: ochiul, unde dezvoltarea fizică este blocată pentru a face loc spiritual-sufletescului. Percepţie şi reprezentare, „procesul de foame" din cap. Acţiunea Eului din încarnarea precedentă în percepţie, a vieţii dintre moarte şi o nouă naştere în reprezentare. Ştiinţa spirituală este remediul împotriva filistinismului timpului nostru. Leninismul: cuplarea laolaltă a unor contraste groteşti. Timpul nostru dă naştere filistinismului în sentiment şi neîndemânarii în voinţă. Examinarea celor dotaţi şi altele asemănătoare ca produs

al influenţelor ahrimanice. Articol despre psihotehnică. Referiri favorabile la «Despre transcendenţa sufletului» a lui Max Dessoir şi «Studii despre Kant».

CONFERINŢA a VII-a — *Berlin, 21 mai 1918*

Sensul vestirii de Rusalii: individualizarea. Ştiinţa spirituală ca un fel de vestire de Rusalii. Este necesară răbdarea. Ştiinţa spirituală urmează să curgă în întreaga viaţă a omenirii. Aplicarea asupra ştiinţei istoriei. Omul este un instrument pentru ca spiritualul să poată curge din lumea spirituală în viaţa pământească. Ordinea noastră socială nu ţine cont decât de omul ca „persoană". Caricaturi în această direcţie: Lenin şi Troţki. Oamenii trebuie să înveţe să diferenţieze esenţialul de neesenţial, să dezvolte un simţ pentru marile perspective ale lumii, pe care ştiinţa spirituală le poate deschide. Exemplu: decăderea Imperiului Britanic şi trecerea la pan-anglo-americanism. Influenţele forţelor trecute ale vieţii spirituale în sufletul omului asemănător continuării acţiunii sunetelor dintr-o melodie. Provenienţa spirituală a întregii vieţi; transformarea conceptelor: cerinţa necesară a timpului nostru. – Relativ la «Faust»-ul lui Goethe şi modul în care este el explicat în ziua de azi (Faust şi Wagner, Faust şi Gretchen). Figura lui Mefistofel, transformarea ei de la luciferic la ahrimanic. – Apropierea tinerilor de ştiinţa spirituală. Actualul sector universitar. Minunea de Rusalii trebuie să se împlinească în fiecare om individual şi în întreaga omenire.

CONFERINŢA I

Berlin, 30 martie 1918

Acela care a preluat în sens corect ceea ce a fost expus în ultimele conferinţe asupra modului în care sufletul omenesc poate oarecum determina relaţia sa cu lumile suprasensibile, cum poate el lucra din sine însuşi la această relaţie, acela nu trebuie să se sperie că pe de altă parte este tot pur adevăr faptul că omul ca atare este într-un anumit mod dependent de întregul Univers, de întreg mediul înconjurător. Între acestea două pendulează, oscilează, de fapt, înainte şi înapoi, viaţa omenească: între stabilirea liberă a unei relaţii cu lumea suprasensibilă şi dependenţa de mediul înconjurător, de întregul Univers, şi aceasta mai cu seamă datorită faptului că între naştere şi moarte omul este legat de un anumit corp fizic. O porţiune din această dependenţă de Univers vrem să o discutăm zilele acestea într-un anumit context, într-un context care poate fi evident pentru sufletul omenesc în acest timp prezent.

Din diverse aspecte pe care vi le-aţi însuşit din ştiinţa spirituală vă va fi devenit clar că întregul nostru Pământ, pe care noi îl locuim ca omenire în ansamblu, este un fel de mare fiinţă, că noi înşine suntem înăuntrul acestei mari fiinţe ca mădulare ale ei; şi în diferite conferinţe [Nota 1] eu am vorbit despre fenomenele individuale ale vieţii acestei mari fiinţe care este Pământul nostru: Viaţa Pământului se exprimă în cele mai variate moduri. Printre altele ea se exprimă însă şi prin aceea că există anumite relaţii între regiunile distincte ale Pământului şi omul care locuieşte pe Pământ. Aşa cum este adevărat – dar acesta este un adevăr foarte superficial – că pe de o parte neamul omenesc este o unitate, tot aşa este adevărat şi că părţile

distincte ale neamului omenesc, care sunt distribuite pe diferitele zone ale Pământului, sunt diferenţiate după aceste zone, sunt dependente de ele, dependente nu numai de multele forţe pe care le studiază ştiinţele naturii exterioare şi geografia, ci dependente şi de multe forţe mai tainice ale fiecărei zone a suprafeţei Pământului. Există anumite relaţii interioare, care nu se află chiar în sfera superficialităţii natural-ştiinţifice, ale omului cu solul pe care locuieşte, cu partea Pământului de unde îşi are originea. Acest lucru poate fi cel mai bine văzut din faptul că astfel de relaţii se stabilesc în decursul, chiar dacă nu al perioadelor mai scurte, dar în decursul perioadelor istorice mai îndelungate. El ar putea fi văzut deja din transformarea pe care o parcurg oamenii europeni care se mută în America şi se stabilesc acolo, chiar dacă, bineînţeles, răstimpul de colonizare a Americii de către europeni este încă atât de scurt, încât ceea ce intră aici în considerare este deocamdată doar schiţat, dar schiţat în mod intens şi limpede. Configuraţia exterioară a omului european se schimbă – până acum, cum spuneam, ea este doar schiţată – atunci când el locuieşte în America, nu imediat, dar în succesiunea generaţiilor. În alcătuirea braţelor şi a mâinilor, de exemplu, dar şi în rest, în fizionomie, europenii devin – dar nu vă imaginaţi lucrurile drastic, ci doar ca indicii – asemănători vechilor indieni, ei preiau treptat particularităţile vechilor indieni.

Aceste lucruri sunt pentru început, în mare, ceea ce ne indică anumite corelaţii între marele organism al Pământului şi mădularele, elementele componente individuale ale acestui organism, adică părţile individuale ale populaţiei Pământului. Noi ştim că omul, aşa cum trăieşte el pe Pământ, se află în corelaţie cu entităţi suprasensibile, cu entităţi ale ierarhiilor superioare.

Despre ceea ce se numeşte suflet al poporului, noi ştim că el nu este acel lucru abstract nesubstanţial despre care vorbesc în ziua de azi oamenii cu convingeri materialiste, ci noi ştim că sufletul poporului este un fel de arhanghel. Este suficient să citiţi ciclul de conferinţe ţinut la Kristiania despre sufletele popoarelor [Nota 2] şi veţi găsi că un suflet al poporului este o fiinţă concretă, reală, în care omul este oarecum înglobat cu viaţa sa. În general, omul prin fiinţa sa se află într-o continuă legătură cu entităţile de mai sus şi de mai jos ale Ierarhiilor superioare. Vrem să avem în vedere astăzi şi în aceste zile în general, această legătură dintr-o anumită perspectivă – astfel de lucruri pot fi discutate întotdeauna numai din perspective particulare.

Pentru a cuprinde corect cu privirea o consideraţie ca aceea de astăzi, trebuie să ne clarificăm că pentru observatorul spiritual-ştiinţific de fapt nu există deloc ceea ce perspectiva materialistă numeşte materie sau substanţă; aceasta se dizolvă în spirit, pentru un mod de considerare care pătrunde cu adevărat în detalii. Eu am folosit adesea o comparaţie [Nota 3] pentru a clarifica cum stau aceste lucruri. Consideraţi apa. Ea poate îngheţa, atunci este gheaţă şi arată cu totul altfel. Gheaţa e gheaţă, apa e apă; dar gheaţa e şi ea apă, numai că în altă formă. Aproximativ la fel este şi cu ceea ce se numeşte materie: ea este spirit în altă formă, spirit trecut într-o altă formă, ca apa în gheaţă. De aceea, atunci când vorbim spiritual-ştiinţific, avem spiritualul în vedere, chiar şi atunci când vorbim despre procese materiale. Peste tot este spiritul care acţionează. Faptul că spiritul activ se exprimă şi în procesele materiale, ţine de o formă particulară de apariţie a spiritului. Dar peste tot este spirit activ. Aşadar şi atunci când avem în vedere fenomene mai mult materiale, vorbim de fapt despre moduri de acţiune ale spiritului, aşa cum se arată

ele într-un anumit domeniu ca procese exterioare, mai mult sau mai puţin materiale.

În om au loc continuu procese materiale, care sunt propriu-zis procese spirituale. Omul mănâncă. Prin aceasta el preia în propriul său organism substanţe ale lumii exterioare. Substanţele solide care sunt fluidizate, sunt ingerate în organismul omenesc şi parcurg în felul acesta o transformare. Organismul omenesc constă din tot felul de substanţele posibile pe care el le preia din afară, dar nu numai că el ingerează aceste substanţe, ci prin faptul că le ingerează, ele trec printr-un anumit proces. Căldura corpului este condiţionată de căldura absorbită şi de procesele pe care substanţele ingerate le suferă în organismul nostru. Respirăm. Prin respiraţie preluăm oxigenul; dar noi nu preluăm numai oxigenul în noi, ci prin faptul că în procesele noastre respiratorii suntem interconectaţi cu ceea ce se desfăşoară în lumea exterioară, în atmosferă, noi suntem şi înăuntrul ritmului întregului Univers. Propriul nostru ritm este încadrat în ritmul întregului Univers. Eu am arătat odată acest raport numeric [Nota 4]. Aşadar, şi prin procesele ritmice, pe care le parcurgem în propriul nostru organism, noi ne aflăm într-o anumită relaţie cu mediul înconjurător. Prin aceste procese, care deci se derulează prin aceea că procesele exterioare din natură intervin în noi şi acţionează mai departe în noi, sunt realmente intermediate acele acţiuni care, de exemplu, sunt exercitate de spiritul poporului asupra omului individual. Noi nu doar inspirăm oxigenul, ci în inspirarea oxigenului trăieşte ceva spiritual, şi în inspirarea oxigenului poate trăi spiritul poporului. Noi nu doar mâncăm, substanţele sunt şi prelucrate în noi. Dar acest proces material este totodată unul spiritual, şi în timp ce preluăm substanţe în noi şi le prelucrăm în noi, în acest

proces poate trăi spiritul poporului. Viaţa spiritului poporului împreună cu noi nu este doar ceva abstract, ci în ceea ce noi facem zilnic şi înfăptuieşte organismul nostru, se întipăreşte viaţa spiritului poporului. Procesele materiale sunt totodată expresie a modurilor spirituale de acţiune. Spiritul poporului trebuie să ia această cale ocolită intrând în noi prin respiraţie, prin hrană, ş.a.m.d.

Spiritele individuale ale popoarelor, pe care le-am expus diferenţiat în ciclul de conferinţe despre ***Misiunea sufletelor câtorva popoare în legătură cu mitologia nord-germană*** din alte puncte de vedere, acţionează în privinţa a ceea ce tocmai am indicat, în moduri diferite asupra oamenilor, şi prin aceasta se definesc caracterele individuale ale popoarelor pe Pământ. Caracterele individuale ale popoarelor depind de spiritele popoarelor. Dar dacă urmărim spiritual-ştiinţific pe ce căi ocolite acţionează spiritele individuale ale popoarelor, rezultă, de exemplu, următoarele.

Omul respiră. Datorită acestui fapt, el se află într-o corelaţie continuă cu aerul care-l înconjoară. El îl inspiră şi expiră. Şi dacă, într-un caz specific, Spiritul poporului alege prin configuraţia Pământului şi prin circumstanţe de diverse feluri tocmai calea ocolită prin respiraţie, provocând în felul acesta prin respiraţie configuraţia particulară, caracteristica respectivului popor, atunci putem spune: Spiritul poporului acţionează prin intermediul aerului asupra poporului respectiv. – Anume, acesta este cazul într-un grad deosebit de proeminent la acele populaţii care au locuit vreodată peninsula italiană. Pe peninsula italiană aerul este intermediar pentru acţiunile Spiritului poporului asupra oamenilor. Putem spune că aerul Italiei este acel mijloc, acel mediu prin care îşi imprimă Spiritul poporului influenţele sale în oamenii

care locuiesc peninsula italică, pentru a le da configuraţia particulară prin care ei sunt exact poporul italian, au fost vechiul popor roman, ş.a.m.d. Aşadar ceea ce aparent sunt efecte materiale, poate fi cercetat în fundamentele sale spirituale atunci când mergem pe căile spiritual-ştiinţifice.

Acum se poate pune întrebarea: Cum este cu celelalte Spirite ale popoarelor? Dacă ne uităm la alte zone ale Pământului, ce mijloace aleg Spiritele popoarelor pentru a face să se exprime acolo configuraţia particulară a popoarelor? La popoarele care au locuit sau locuiesc în ziua de azi în Franţa actuală, Spiritul poporului acţionează pe calea ocolită prin elementul fluid, prin tot ceea ce nu numai intră ca fluid în corpurile noastre, ci şi acţionează ca fluid în aceste corpuri. Aşadar prin modul în care ceea ce este fluid afectează şi acţionează asupra organismului, vibrează şi ţese Spiritul poporului, determinând în felul acesta respectivul caracter al poporului. Acesta este cazul popoarelor care au locuit sau locuiesc Franţa actuală.

Numai că nu vom înţelege complet aceste lucruri dacă examinăm doar unilateral această relaţie a omului cu mediul său înconjurător. Aceasta ar da o viziune foarte unilaterală, dacă aveţi în vedere doar aceasta. Trebuie să vă amintiţi, în acest sens, ceea ce am spus deja adesea [Nota 5]: Omul este o fiinţă dual; capul şi restul organismului lucrează separat. – De fapt, efectul despre care am vorbit acum în privinţa poporului italian şi a celui francez are loc numai asupra restului organismului, în afara capului, iar de la cap porneşte un alt efect. Şi abia prin îmbinarea efectului care porneşte de la cap şi a celui care vine din restul organismului ia naştere în mod deplin ceea ce se întipăreşte în caracterul poporului. Efectul care porneşte de la cap este, ca să spunem aşa, neutralizat de efectul care porneşte din restul organismului. De aceea am

putea spune: Împreună cu ceea ce inspiră locuitorul Italiei prin aer, care este determinant în respiraţie în general pentru restul organismului în afara capului, împreună cu acesta acţionează, pornind de la cap, configuraţia sistemului nervos al capului, aşa cum este el diferenţiat spiritual, aşadar în măsura în care omul este om al nervilor capului. În Franţa este altfel. Ceea ce trăieşte în organism ca ritm, este un ritm specific pentru organism şi unul specific pentru cap; capul îşi are propriul său ritm. În timp ce în Italia activitatea nervilor capului este cea care acţionează împreună cu ceea ce aerul cauzează în om, în Franţa este ritmul, mişcarea ritmică a capului, vibrarea ritmului din cap împreună cu ceea ce prin fluid este cauzat în organism. Astfel, prin conlucrarea specifică între omul individual în cap şi ceea ce Spiritul poporului cauzează din mediul înconjurător, se clădeşte caracterul poporului.

De aici putem vedea: Putem studia ceea ce este răspândit ca mădulare pe organismul Pământului dacă acceptăm să observăm aceste lucruri spiritual-ştiinţific. Căci omenirea nu va înţelege realmente configuraţia caracteristică de pe Pământ dacă nu va lua în considerare acest fel de lucruri.

În continuare, ne punem problema altor caractere ale popoarelor, ne punem problema caracterului poporului britanic. Aşa cum Spiritul poporului naturii italiene acţionează prin aer, aşa cum cel al naturii franceze acţionează prin apă, tot aşa spiritul poporului naturii britanice acţionează prin tot ceea ce este pământos, în special prin sare şi compuşii săi din organism. Elementul solid este cel principal. În timp ce elementul fluid acţionează în caracterul poporului francez, în natura britanică avem activ elementul solidificator, elementul salin prin tot ceea ce intră prin aer şi hrană în organism. Aceasta determină configuraţia

particulară a caracterului poporului britanic. Dar şi aici acţionează pornind din cap ceva neutralizator asupra celor care vin din mediul înconjurător. Exact la fel cum există ritm în restul organismului şi în cap, tot aşa există şi digestie, metabolism în restul organismului şi în cap. Modul în care organismul capului îşi efectuează metabolismul său, modul în care face acest schimb de substanţe acţionează împreună cu elementul sare în organism, şi aceasta determină caracterul poporului britanic. Aşadar, pământosul în corelaţie cu metabolismul capului formează caracterul poporului britanic. Şi putem spune: În timp ce sufletul poporului acţionează prin elementul salin, i se opune, pornind de la cap, particularitatea metabolismului capului.

Veţi putea studia toate trăsăturile individuale ale caracterului unui popor dacă aveţi în vedere aceste metamorfoze particulare din modurile de acţiune ale sufletelor popoarelor.

Ne punem mai departe problema Occidentului. La americani este iarăşi altfel, acolo acţionează un element subpământesc. Aşadar în timp ce la natura britanică avem de a face cu pământescul, cu sarea, la caracterul poporului american este activ un element subpământesc, ceva care vibrează sub pământ. Acest elment are acolo o influenţă mai cu seamă asupra organismului. În special prin curenţii subpământeşti magnetici şi electrici acţionează în sus, în caracterul poporului american, Spiritul poporului. Şi împotriva acestuia curge iarăşi dinspre cap ceva care neutralizează influenţa curenţilor subpământeşti magnetici şi electrici: acestora li se opune ceea ce este într-adevăr voinţa omenească. Aceasta este particularitatea caracterului poporului american. În timp ce la caracterul poporului britanic a trebuit să spunem că el depinde esenţialmente de elementul pământos, în măsura în care omul îl preia în

organismul său şi acesta intră apoi în interacţiune cu metabolismul capului, tot aşa la americani voinţa, în măsura în care se manifestă în popor, acţionează împreună cu ceva care vine în sus din subpământ, şi aceasta imprimă caracterul poporului american. De aceasta este legat şi ceea ce am expus eu chiar în conferinţa publică [Nota 6]. Omul se poate afla, cu întreaga sa personalitate liberă, în corelaţie numai cu elementele de deasupra Pământului şi de pe Pământ. Atunci când el este influenţat prin acţiunea subterană a sufletului poporului, atunci el nu îşi formează sufletul poporului în libertate, ci atunci el este, ca să spunem aşa, posedat de sufletul poporului. Şi eu am arătat în conferinţa publică că americanul poate spune acelaşi lucru pe care îl spune şi central-europeanul Hermann Grimm [Nota 7], şi totuşi nu este acelaşi lucru. În timp ce la Hermann Grimm se observă că totul este cucerit omeneşte, la Woodrow Wilson [Nota 8] este aşa că el este omeneşte posedat de acestea.

De aici puteţi vedea un aspect – este important, deoarece timpul nostru actual necesită să aibă în vedere şi aşa ceva –: Atunci când în ziua de azi doi, trei oameni spun acelaşi lucru, ceea ce spun este considerat exclusiv din punctul de vedere al conţinutului, este considerat în mod abstract. Dar doi oameni pot spune exact acelaşi lucru [Nota 9] din punctul de vedere al conţinutului; fraza poate suna la unul exact la fel ca la celălalt. Unul dintre ei poate avea în sufletul său lucruri cucerite, dobândite de el însuşi, iar celălalt le poate avea primindu-le prin posedare. Deseori nu conţinutul constituie esenţialul, ci gradul în care cele spuse de respectivul om sunt lucrarea proprie a sufletului, sau dacă le-a primit prin posedare. Acest aspect este important. În ziua de azi oamenii nu mai au simţ al lucrurilor decât în abstract. Se poate vedea la Hermann Grimm că el a spus

numai lucruri pe care le-a răsucit de zece ori pe faţă şi pe dos în sufletul său, şi se pot lua fraze din spusele lui Wilson şi scrie pe ele „Hermann Grimm", şi viceversa, dar nu aceasta este important. Hermann Grimm are ceva realizat prin muncă, Woodrow Wilson are ceva posedat, venit în el de la entităţile subpământene. Aceste lucruri pot fi cunoscute, nu este nevoie să le abordăm cu emoţii sau pasiuni, ci ele pot fi cunoscute întru totul obiectiv.

Ne punem în continuare întrebări, pentru moment ne uităm dincolo de Germania şi privim spre est. Atunci când observăm fiinţa estică, care abia după ce se va ridica treptat din haos, va începe să strălucească în înfăţişarea sa originală, ne întâmpină acolo ceva particular. Aşa cum Spiritul poporului acţionează la italieni prin aer, aşa cum acţionează el la poporul francez prin apă, la englezi prin elementul pământos şi la americani printr-un element subpământesc, tot aşa acţionează Spiritul poporului la poporul rus, slav, prin lumină. Într-adevăr acţionează în lumina vibrantă acest Spirit al poporului în Orient. Şi atunci când, cândva, se va fi desprins din învelişurile embrionare ceea ce va creşte în viitor în Orient, atunci se va arăta şi că modul de acţiune al Spiritului poporului din estul european este cu totul diferit decât modul de acţiune al Spiritului poporului din Occident. Căci, deşi trebuie să spun: Spiritul poporului acţionează prin lumină – aspectul curios este totuşi că el nu acţionează direct prin lumina care vibrează, ci el acţionează prin aceea că lumina se cufundă mai întâi în sol şi este reflectată de sol. Şi această lumină care se urcă înapoi de la pământ, este cea de care se slujeşte Spiritul poporului în cazul rusului, pentru a acţiona asupra lui. Dar ea nu acţionează asupra organismului, ci acţionează de-a dreptul asupra capului, asupra modului de a gândi, asupra modului în care se dezvoltă reprezentările,

sentimentele, ş.a.m.d. Aici, deci, modul de acţiune a Spiritului poporului este exact opus celui din Occident, unde acţionează din restul organismului şi ceva i se opune din cap. În Orient, el acţionează prin lumină. Lumina care se revarsă înapoi de la sol este mijlocul de acţiune pentru Spiritul poporului, şi aceasta acţionează mai ales asupra capului. Şi în acest caz ceea ce reacţionează, vine din restul organismului, în special din organismul inimii. Ceea ce vine înapoi se îndreaptă la rândul său înspre cap şi modifică influenţa care porneşte de acolo. Astăzi este încă în haos, încă în învelişuri embrionare. Este ritmul respirator cel care se adaugă şi el în cap şi neutralizează ceea ce vine pe calea îndirectă, prin lumină, de la Spiritul poporului. Ceea ce iese astfel la iveală în Orientul apropiat există într-o măsură şi mai mare atunci când mergem mai departe în Orient. Mai ales aceasta este particularitatea Orientului asiatic, anume că Spiritul poporului acţionează parţial de asemenea prin lumina care este primită de sol şi radiată înapoi şi care acţionează asupra capului. Sau Spiritul poporului acţionează de asemenea prin ceea ce nu mai este lumină, prin ceea nu mai este deloc vizibil: armonia sferelor, care vibrează prin toate şi care, pentru omenirea spirituală a Orientului asiatic, este echivalentă cu acţiunea Spiritului poporului, Spiritul poporului acţionând direct prin armonia sferelor, care însă este radiată înapoi de Pământ şi acţionează asupra capului. Iar în întâmpinarea acesteia acţionează ritmul respirator. Şi aici se află taina care constă în aceea că în Orient căutătorul spiritului a căutat întotdeauna să ajungă în legătură cu spiritul printr-o pregătire deosebită a respiraţiei. Dacă studiaţi yoga veţi vedea că necesită să antrenaţi respiraţia într-un mod special. Aceasta se bazează pe faptul că individul, ca membru al întregii omeniri, nu ca individ, caută să

găsească spiritualitatea prin spiritul poporului; el o caută în modul care este într-adevăr întemeiat pe caracterului poporului său. Aşadar, cu cât ajungem mai departe în Orient, cu atât mai mult vom găsi acest lucru. Desigur, aceste efecte ale caracterului poporului s-ar putea vedea în rafinamente ce apar mai mult sau mai puţin, dar şi în degenerări, aşa cum se vădeşte aşa ceva uneori în abateri, în devieri. Populaţii individuale şi rase întregi împărtăşesc aceste abateri într-o măsură accentuată, prin aceea că apar, de exemplu, dizarmonii, atunci când influenţa capului concordă cu influenţa restului organismului, ş.a.m.d. Dar poate că nu este recomandabil astăzi să intram in detalii tocmai în privinţa dizarmoniilor, deoarece dintr-un motiv sau altul, fiind într-un anumit popor trebuie să iubeşti alte popoare. Circumstanţele impun acest lucru; la unele lucruri s-ar putea ca oamenii sa reacţioneze emoţional în loc sa le cuprindă cu raţiunea, şi atunci probabil că nu ar fi înţelese. Cândva, când vor veni alte timpuri, se va putea vorbi, probabil, şi despre popoarele estice şi alte probleme asemănătoare.

Acum putem pune întrebarea: Cum stau lucrurile la popoarele din Europa Centrală? Vorbim mai mult despre condiţiile geografice; aşadar nu avem în vedere Europa Centrală din punctul de vedere al relaţiilor social-politice. Eu nu am răspuns la aceste întrebări pe care le punem nici în termeni de rase, ci este vorba, după cum vedeţi, de condiţii spiritual-geografice. Putem vorbi aşadar despre o Europă Centrală, din care Franţa şi Italia nu fac parte.

Particularitatea sufletelor popoarelor care acţionează în Europa Centrală este – aşa cum am expus pentru alte zone că acolo acţionează prin aer, apă, elementul salin ş.a.m.d. – că aici se acţionează în mod direct prin căldură. Spiritul poporului alege în Europa Centrală drept cale

ocolită, mediul căldurii. Şi anume, acesta nu este fix şi permanent stabilit, ci poate fi individualizat. Pot exista oameni în Europa Centrală la care această influenţă a Spiritului poporului să fie diferită, o dată din restul organismului şi altă dată asupra capului; şi de asemenea, în funcţie dacă aerul exterior încălzeşte direct, sau dacă încălzirea se face prin mâncăruri sau respiraţie. Toate acestea constituie mediu pentru Spiritul poporului. Iar ceea ce acţionează aici împotriva acestei acţiuni este tot căldura, astfel încât în Europa Centrală căldura, în măsura în care are efecte externe, este mediu pentru Spiritul poporului. Şi ceea ce îi vine în întâmpinare este pe de altă parte căldura proprie auto-generată care vine din interior. De aceea putem spune: Căldurii care acţionează în organism prin Spiritul poporului i se opune căldura proprie a capului. Dacă căldura Spiritului poporului acţionează prin cap, atunci înspre ea curge căldura restului organismului. Căldura acţionează asupra căldurii, şi ea acţionează mai ales aşa că depinde în special de capacitatea de percepţie, de vitalitatea mai mare sau mai mică a activităţii senzoriale. Un om care este un spirit activ, care priveşte cu iubire lucrurile din jurul său, dezvoltă o căldură proprie mai mare. Un om care este superficial, care nu simte prea mult, care trece peste toate, dezvoltă puţină căldură proprie. Această trăire-împreună cu mediul înconjurător, prin aceea că omul are inima sau ochii deschişi faţă de mediul înconjurător, este ceea ce întâmpină căldura care acţionează prin Spiritul poporului, astfel încât aici căldura este întâmpinată de căldură. Aceasta este particularitatea modului de acţiune a Spiritului poporului în Europa Centrală, şi pe aceasta se bazează multe din natura caracterului poporului, deoarece căldură cu căldură sunt atât de intim înrudite. Celelalte

moduri de acţiune nu sunt atât de strâns înrudite între ele: voinţa nu este înrudită cu electricul în acelaşi mod, nici salinul cu elementul digestiv al capului şi nici celelalte moduri de acţiune expuse nu sunt înrudite în acelaşi fel. Dar căldura determină caracterul [central] european, care se exprimă şi în a se contopi mai mult sau mai puţin cu toate. – Noi nu vrem să vorbim în sens evaluativ, ci numai să caracterizăm, şi de aceea fiecare le poate considera cum vrea: ca virtute sau defect. – Căldura întâlneşte căldură: aceasta dă maleabilitate, plasticitate, capacitatea de a se acomoda cu toate, chiar şi cu caracterul popoarelor străine. Oh, dacă urmărim istoria, ea ne arată cum seminţiile germane individuale au fost înglobate în popoare străine, au adoptat un element străin. Aceaste vă va confirma tot ceea ce am spus acum. În cele expuse astăzi devine evidentă în cea mai mare măsură şi marea contradicţie dintre Orientul asiatic şi Occidentul american. Am putea spune: Lumina, şi chiar ceea ce se află deasupra luminii, în eteric, este cea de care se slujeşte Sufletul poporului în Orient, pentru a ajunge la oameni, chiar dacă este reflectată înapoi de pe Pământ. Elementul subpământesc, ceea ce se află sub Pământ, este în Occident. – Aceasta ne poate conduce adânc în viaţa organic-sufletească a întregului organism al Pământului în convieţuirea sa cu omenirea. Nu este câtuşi de puţin intenţia mea să rănesc vreo parte a populaţiilor Pământului, sau să spun ceva măgulitor pentru o altă parte. Dar este totuşi adevărat: Pe de o parte afluenţa îndreptată spre spiritual în Orient, pe de altă parte, dezvoltând greutate în jos, încătuşându-l pe om de Pământ, este caracteristica pe măsură ce ne îndreptăm spre Occident. Dacă aceasta concordă mai mult sau mai puţin cu caracterul poporului american o las în seama judecăţii fiecăruia. Un flux ascendent, aş spune, în Orient; o

retragere în reflux, o acţionare în interiorul Pământului în Occident. Aşa este viaţa.

Desigur, nu dintr-o dată, dar în decursul vieţii, de-a lungul generaţiilor, omul devine asemănător condiţiilor pământeşti, se adaptează la ele. Aşadar dacă un european merge în Orient, are acolo copii, şi copiii lui au copii la rândul lor, circumstanţele dominante determină ca această situaţie să se dezvolte. Aceasta acţionează în om. Este realmente aşa: Aşa cum în organismul nostru fizic din umăr nu va creşte niciodată un nas, ci întotdeauna un braţ, tot aşa, în America nu se vor forma niciodată yoghini buni. Se poate transplanta, şi în sere se pot creşte tot felul de plante, dar nu de asta este vorba, ci de dezvoltarea naturală în contextul natural. Toate acestea sunt evidente, sunt certe. Biologia natural-ştiinţifică nu este deloc cea care lămureşte cum sunt diversele condiţii pământeşti. Pentru aceasta trebuie, de exemplu, luate în considerare diferitele moduri de acţiune ale sufletelor popoarelor, aşa cum le-am discutat noi astăzi, cum cele nerevelate se exprimă în ceea ce este vizibil.

Aşadar omul este încadrat în modurile de acţiune care sunt corelate cu Pământul. Dacă consideraţi cu atenţie acest lucru, aş spune că, pe de o parte, veţi avea în faţa sufletelor dumneavoastră într-un mod de-a dreptul apăsător cât de mult este de fapt omul dependent de puterile care sunt interconectate în modul descris, cu peticul de pământ pe care l-a pus karma într-o încarnare. Desigur, este legat de karma sa faptul că el este situat acolo. Dar, cu toate acestea, relaţiile caracterizate au poate ceva apăsător, şi senzaţia de apăsare, dacă nu cuprindem cu privirea toate circumstanţele, devine şi mai mare. Mai ales dacă ne întoarcem în timpurile mai vechi ale evoluţiei Pământului, vom găsi că, cu cât ne întoarcem mai mult în

urmă, cu atât mai mare devine dependenţa despre care am vorbit şi cu atât mai mult se diferenţiază – din astfel de impulsuri – omenirea pe suprafaţa Pământului. Totuşi, evoluţia Pământului poartă deja în sine posibilitatea ca oamenii să învingă treptat această dependenţă, chiar dacă nu în configuraţie exterioară, măcar în viaţa lor interioară.

Ce ar fi trebuit să se petreacă – hai să ne punem această întrebare –, ce ar fi de imaginat că ar trebui să se întâmple pentru ca această dependenţă de peticul de pământ să fie atenuată într-un fel, astfel încât omul să fie cumva ridicat de la această necesitate caracterizată aici la o anumită libertate?

Pentru aceasta trebuia să se fi petrecut odată, în timpul evoluţiei omenirii pe Pământ, ceva care să fi contrazis în mod direct această dependenţă a omului de petecul de pământ. Am discutat acum toate impulsurile care îl fac pe om să apară dependent de petecul său de pământ. Şi am spus: Trebuie, de asemenea, să se fi petrecut ceva care să contrazică această dependenţă, ceva care să acţioneze din sens opus acestor raporturi. Este totuşi de înţeles: Acest ceva care ar trăi pe Pământ, care este diferit decât tot ceea ce acţionează prin această dependenţă, ar acţiona asupra acestei situaţii echilibrator, neutralizant. Ce poate fi aceasta?

La începutul erei noastre s-a petrecut Misteriul de pe Golgota. Noi am reliefat în decursul timpului multe particularităţi ale acestuia. Dar este nevoie să vă aduceţi în faţa sufletului doar o singură însuşire foarte frapantă, foarte generală, binecunoscută a Misteriului de pe Golgota, şi veţi vedea cum chiar şi prin ceva aflat aşa de la suprafaţa lucrurilor, acest Misteriu de pe Golgota se prezintă ca fiind ceva deosebit, unic în viaţa pământească. Christos Iisus a trăit într-un popor care a avut un caracter pronunţat al

poporului, un popor care face tot ceea ce face dintr-un caracter pronunţat al poporului. Dar ceea ce se petrece cu Christos Iisus, ceea ce se săvârşeşte din caracterul poporului: Misteriul de pe Golgota, moartea pe Golgota, aceasta se află în contradicţie totală cu acest caracter al poporului. Căci poporul în cadrul căruia se desfăşoară Misteriul de pe Golgota, nici nu îl preia în confesiunea sa, nici nu îl mărturiseşte în mod personal, individual pe Christos Iisus, ci îl ucide, strigă: Răstigneşte-L! Răstigneşte-L! – Se petrece ceva care nu poate fi destinat *unui* popor; se petrece ceva care are un sens numai dacă este gândit în contradicţie cu ceea ce poate rezulta din caracterul poporului; ceva pe care poporul îl respinge, îl anulează din sine, îl nimiceşte. Aceasta este taina Misteriului de pe Golgota. De aceea el nu are un caracter al poporului, nu creşte din caracterul poporului, ci contrazice tot ceea ce am caracterizat anterior drept dependenţă a omului de caracterul poporului. Este un eveniment şi o entitate pe Pământ care nu au nimic de a face cu caracterul poporului, pentru că numai ceea ce nimiceşte în acest caz – moartea – are ceva de a face cu acest caracter al poporului. Căci acest eveniment nu are de a face nici cu caracterul poporului iudeu, nici cu caracterul poporului roman care acţiona în acelaşi ţinut; căci evreii strigau: Răstigneşte-L, iar romanul nu îi poate găsi nicio vină, ceea ce înseamnă că el nu ştie ce să facă cu ceea ce se petrece în faţa lui. Întregul eveniment se ridică în afara a ceea ce se poate petrece pornind din caracterul poporului. În felul acesta, Misteriul de pe Golgota devine un eveniment care, dacă îl studiaţi îndeaproape, nu poate fi comparat cu nici un altul. Martiri au existat, desigur, şi în alte părţi, dar nu din aceste motive care sunt valabile pentru Misteriul de pe Golgota. Cu cât studiaţi mai mult Misteriul de pe Golgota, cu atât mai mult

veţi găsi că el s-a petrecut tocmai pentru că nu are nicio legătură cu un caracter particular al unui popor, ci se află în legătură cu întreaga omenire. De aceea putem între-adevăr spune: Pe de o parte avem în evoluţia omenirii acel principiu care se extinde în aşa fel asupra omenirii încât acţionează diferenţiind. Apoi, pe de altă parte, din acest ceva diferenţiat creşte ceva care nu face parte din diferenţiat, ci îşi are specificul tocmai în aceea că este independent de caracterul poporului.

În orice privinţă se va recunoaşte din ce în ce mai mult că lucrul esenţial în privinţa Misteriului de pe Golgota este că pentru a fi înţeles este necesară o înţelegere individuală. Pe măsură ce-l vom înţelege tot mai mult, cu timpul vom spune: Putem înţelege într-un mod şi altul condiţiile pământeşti, situaţia umană; Misteriul de pe Golgota însă este ceva aparte, el trebuie înţeles drept ceva individual, special, el nu poate fi abordat altfel pentru a fi înţeles. Puteţi căuta în orice sferă: Astăzi am urmărit în sfera sufletelor popoarelor ceea ce acţionează în omenire. Putem explica toate lucrurile pornind de la specificul sufletelor popoarelor, de la începutul omenirii pe Pământ şi până în ziua de azi – cu excepţia Misteriului de pe Golgota şi a ceea ce este legat de el. Astfel se pot găsi toate domeniile posibile despre care am putea spune: Pe de o parte se află tot restul şi pe de alta Misteriul de pe Golgota şi efectele sale. – Eu am accentuat deja adesea [Nota 10]: Teologii savanţi trebuie să recunoască în ziua de azi că nu se poate găsi nicio dovadă istorică a Misteriului de pe Golgota, pentru a fi încadrat în istorie. Nu se introduc în şirul evenimentelor în istorie evenimentele pentru care nu se pot găsi dovezi istorice – cu excepţia Misteriului de pe Golgota şi a celor legate de el! Căci acesta, ca eveniment unic, trebuie să fie suprasensibil; pentru el nu trebuie să

existe nicio dovadă istorică. Misteriul de pe Golgota nu este menit să fie acceptat de nici un om care pretinde numai dovezi istorice materiale. El are efectul corect numai asupra acelui om care se înalţă la a accepta ceva ca petrecut istoric, pentru care nu există dovezi. Evoluţia se va desfăşura în aşa fel încât dovezile exterioare pentru Misteriul de pe Golgota vor fi spulberate, vor dispărea; critica le va înlătura. Dar înţelegerea spirituală a evoluţiei omenirii va plasa totuşi acest Misteriu de pe Golgota ca pivot al tuturor evenimentelor pământeşti. El trebuie cuprins spiritual, încadrat spiritual în procesul istoric al omenirii. Aceasta este taina sa. Oamenii vor învăţa studiindu-l din ce în ce mai mult să nu mai caute dovezi istorice, ci să caute posibilitatea de a realiza că aici este necesară o înţelegere suprasensibilă a unui eveniment care s-a desfăşurat în mod sensibil pe Pământul fizic, pentru ca omul să poată înţelege legătura sa cu dezvoltarea istorică pământească a omenirii în sensul deplin al cuvântului. Despre aceasta vrem să vorbim în continuare data viitoare.

CONFERINŢA a II-a

Berlin, 1 aprilie 1918

Atunci când am încercat alaltăieri să expun influenţarea omului prin partea Pământului pe care se dezvoltă el ca om fizic, aveam cu precădere în vedere să subliniez în mod clar cum întregul Pământ este un organism, un organism însufleţit, spiritualizat. Căci aşa cum îşi are un organism elementele sale componente individuale, diferite, diferenţiate, fiecare dintre ele având sarcina sa anumită – braţele nu au sarcina picioarelor, inima nu are sarcina creierului ş.a.m.d. –, tot aşa, dacă

considerăm Pământul ca întreg, ca organism însufleţit, spiritualizat, fiecare parte a Pământului îşi are sarcina sa deosebită. Această sarcină particulară a elementelor componente organice omeneşti este evidentă prin configuraţia acestor elemente componente individuale. Braţele sunt altfel formate decât picioarele, inima altfel decât creierul. La Pământ, acest aspect nu este atât de limpede în privinţa fizicului. Cel care consideră doar ca geograf materialist continentele individuale sau altfel de părţi ale Pământului, clasificate dintr-un punct de vedere sau altul, acela nu realizează din capul locului că aceste diverse elemente componente ale Pământului au diverse moduri de acţiune. Acest aspect este observabil doar pentru acela care, ca să spunem aşa, poate cuprinde cu privirea sufletescul şi spiritualul Pământului. A-ţi da seama de aceasta înseamnă însă, realmente, să te înalţi în mod concret la concepţia că Pământul este un organism însufleţit, pătruns de spirit, şi că omul, aşa cum trăieşte el pe Pământ, este un element component în cadrul acestui organism.

Dacă se ia aceasta în considerare, apar unele întrebări, şi cine consideră viaţa omului ca şi cum ea s-ar desfăşura numai o singură dată între naştere şi moarte, aceluia îi va fi foarte dificil să o scoată la capăt rezonabil cu aceste întrebări. Căci omul, aşa cum este el ca om fizic o dată, poate fi integrat numai într-o anumită parte a Pământului. El ar fi aşadar condamnat să fie întru totul specializat, diferenţiat de acea parte anumită a Pământului, să nu poată fi cumva un întreg, ci numai un element component în organismului Pământului. Dar, pe de altă parte, tocmai din această înţelegere a însufleţirii, pătrunderii cu spirit a Pământului, rezultă o cunoaştere importantă, cunoaşterea că fiinţa propriu-zisă, mai

profundă a omului, căreia omul îi spune în adevăratul înţeles „Eu", nu poate fi corelată direct, ci numai indirect cu această diferenţiere a omului de pe Pământ, că miezul fiinţial spiritual-sufletesc al omului într-un fel doar locuieşte în ceea ce devine specific datorită particularităţilor Pământului. Aşadar din aşa ceva omul îşi poate însuşi treptat tocmai cunoaşterea că ceea ce ne întâmpină mai întâi la om nu poate fi acelaşi lucru cu miezul său spiritual-sufletesc, că oarecum aceea în care ne întâmpină omul nu poate fi decât locuinţa omului, locuinţa determinată prin condiţiile specifice ale Pământului. – Eu nu menţionez acest lucru pentru că el poate apărea drept un adevăr ieşit din comun pentru cel familiarizat cu ştiinţa spirituală. Ci pentru că cele menţionate arată că reflectarea adevărată, pătrunzătoare asupra condiţiilor Pământului îi poate duce pe oameni ca prin această reflectare pur raţională, să se formeze în sensul ştiinţei spirituale. Căci trebuie înlăturată una dintre cele mai fatale prejudecăţi, care se exprimă în aceea că oamenii spun că ştiinţa spirituală ar putea fi înţeleasă doar de acela care vede în lumea spirituală! – Aceasta este prejudecata care vrea mereu să se afirme, aş spune, spre liniştirea tuturor celor comozi, şi care, pentru că nu se declară competenţi de a putea ajunge la cunoaşterea clarvăzătoare, ar dori să prezinte ştiinţa spirituală ca pe un fel de improvizare sau oricum ceva care nu ar privi câtuşi de puţin omenirea. În realitate, gândirea cuprinzătoare, pătrunzătoare poate realmente înţelege spiritual-ştiinţificul. Numai că gândirea trebuie să fie chiar pătrunzătoare, cuprinzătoare. Această gândire trebuie să fie pregătită să vină cu fenomenele vieţii la ceea ce constată ştiinţa spirituală. Cel care ia ceea ce îi este accesibil drept cunoaştere asupra însuşirilor caracterului diferitelor popoare de pe Pământ, ale diverşilor locuitori ai

Pământului, şi le studiază în corelaţie cu ceea ce îi spune ştiinţa spirituală, acela va recunoaşte deja: pe însuşirile de caracter ale popoarelor se adevereşte ceea ce am expus aici ultima oară. Trebuie să luăm cu adevărat ceea ce ne oferă viaţa şi să apelăm la această cunoaştere spirituală pentru studiul lor. Trebuie să fim dispuşi să verificăm fără prejudecăţi cunoştinţele spiritual-ştiinţifice pe experienţele vieţii; atunci pătrunderea raţională a lucrurilor duce la recunoaşterea ştiinţei spirituale.

Acest aspect este foarte important de accentuat în timpul actual. Căci putem spune: Tradiţiile, care conţin una sau alta în sens spiritual-ştiinţific, sunt mult mai răspândite decât se crede de obicei. Dar există o anumită opinie, care îşi avea buna ei justificare până la apropierea timpului istoric contemporan, dar care este cultivată în continuare şi în timpul nostru de unii cunoscători spiritual-ştiinţifici, opinia că anumite cunoştinţe mai profunde asupra vieţii nu ar trebui împărtăşite public. Eu am expus adesea motivele [Nota 1] pentru care oamenii care ştiu ceva despre aceste lucruri, nu doresc să fie comunicate, şi am indicat şi de ce aceste motive nu mai sunt valabile în ziua de azi. Dar într-o anumită privinţă tocmai această situaţie prezintă o dificultate. Căci nu avem numai împotrivirea celei mai mari părţi a omenirii faţă de ştiinţa spirituală, ci avem împotrivă şi părerea celor care ştiu ceva: că este greşit să faci cunoscut publicului lucruri din sursele ştiinţei spirituale aşa cum faci cunoscut publicului alte adevăruri. Cei care cred că vălul tainei asupra anumitor lucruri nu trebuie încă ridicat, vor fi vindecaţi de acest lucru, dacă vor recunoaşte importanţa celor spuse, de exemplu – ce-i drept, într-o formă oarecum ştiinţifică, dar suficient de limpede, după mine –, în Cuvântul înainte şi introducerea de la cartea mea ***Despre enigma omului*** [Nota 2].

Anume, este necesar ca acest concept despre adevăr şi corectitudine, pe care majoritatea oamenilor îl mai au încă în ziua de azi, să fie depăşit. Majoritatea oamenilor au în ziua de azi conceptul: Ceva este corect – ceva este incorect. Dar eu trebuie să accentuez mereu şi am accentuat în mod deosebit şi în Cuvântul înainte de la ***Despre enigma omului***: Ceea ce constituie părerea individuală a omului despre un lucru dintr-o anumită perspectivă, arată ca fotografia unui obiect dintr-o anumită parte. Dacă fotografiem un copac mai întâi dintr-o parte, apoi dintr-altă parte, atunci cea de-a doua imagine este, totuşi, o imagine a aceluiaşi copac, doar arată diferit. Numai în ziua de azi, când oamenii au devenit atât de abstracţi, când s-au obişnuit atât de mult cu aspectele teoretice, în ciuda faptului că ei cred că sunt oameni ai realităţii, în ziua de azi *o* părere asupra unui lucru este considerată ca fiind atotcuprinzătoare, ca şi cum ar cuprinde realitatea. Oamenii cred că realitatea se poate exprima într-un gând. Ei sunt deosebit de aroganţi în această credinţă că se poate exprima realitatea printr-un gând. Adică aroganţi în felul următor. Oamenii spun: Avem în ziua de azi concepţia copernicană despre lume. Şi omenirea de dinainte de Copernic [Nota 3] – ei nu exprimă lucrurile atât de direct, dar le gândesc aşa – erau cu toţii copii, ca să nu spună chiar proşti, pentru că încă nu aveau concepţia copernicană despre lume! Aceasta este corectă, aşa gândesc oamenii, celelalte concepţii despre lume sunt incorecte. – Această concepţie este ceva ce trebuie depăşit. Viziunea copernicană asupra lumii este şi ea o viziune, un anumit mod al omului de a-şi forma gânduri, reprezentări, imagini. Există, desigur, în ziua de azi, oameni care de îndată ce observă că ştiinţa spirituală poate oferi o viziune, o viziune regulară asupra unui lucru, o combat opunându-i

o altă viziune asupra acelui lucru. Dar ei nu ar contesta-o dacă ar şti că asupra unui lucru există păreri diferite. Numai că astăzi unii oameni mai vor ceva cu totul aparte, care se poate compara cu situaţia când când aflându-ne, de exemplu, într-o cameră, am spune: Atunci când am iluminat camera dintr-un punct şi o privim din acel loc datorită iluminării, aceasta ne oferă totuşi întotdeauna numai o vedere din acea perspectivă; aceasta nu este realitatea; mai degrabă stingem lumina, facem întuneric în cameră şi pipăim fiecare lucru în parte. Atunci toţi cei care vor pipăi lucrurile în felul acesta, au aceeaşi perspectivă. Dacă privim camera în lumină, atunci cel care stă acolo are acea vedere, un altul, care stă în altă parte, are altă vedere, ş.a.m.d. – Astfel, în ziua de azi, un anumit ideal al ştiinţelor naturii ar dori să stingă lumina şi doar să pipăie lucrurile. În contrast cu aceasta, ştiinţa spirituală trebuie în orice caz să aprindă lumina. Atunci însă vederile vor fi, desigur, ceva considerat din diverse perspective.

Noi chiar punem la bază străduania de a merge împrejurul lucrurilor pentru a ajunge în diferite puncte, pentru a privi din diferite puncte – ne străduim să facem aceasta deja de ani de zile – să avem vederi din diferite perspective. La aceasta, unii ar putea spune: Una o contrazice pe cealaltă. – Însă exact acesta este esenţialul, că în sensul pe care tocmai l-am spus, una o contrazice pe cealaltă, deci în felul acesta dobândim vederea din toate laturile asupra unui lucru. Şi chiar despre aceasta este vorba. Numai că acest lucru nu este deloc comod. Căci oamenii ar prefera să aibă o cărţulie, pe cât posibil de subţire, în care să fie notificată o întreagă viziune asupra lumii. Sau dacă vor să audă vorbindu-se de mai multe ori despre concepţii despre lume, ar dori să li se spună mereu acelaşi lucru. Desigur că acesta nu se poate. Ciclurile

noastre de conferinţe se înmulţesc [Nota 4], devin tot mai multe, pentru a arunca lumină asupra lucrurilor din diferite părţi, pentru a dobândi viziuni, vederi, din diferite puncte de vedere, care abia atunci pot oferi o imagine de ansamblu a realităţii. Cu toate aceste – cele tocmai spuse vă vor permite să înţelegeţi – trebuie să-i ofensezi pe oameni într-o anumită privinţă, atunci când cu adevărurile spiritual-ştiinţific trebuie tot mai mult să încalci prejudecăţile declarate şi arătate. Mai cu seamă însă acolo unde „păcătuim" împotriva cerinţei anumitor ocultişti de a nu împărtăşi publicului lucruri importante, trebuie să vorbeşti despre lucruri care şochează lumea, poate îi şi supără şi irită pe oameni, pentru că aceste lucruri, printre multe altele, stârnesc, de exemplu, indignare la toţi cei care spun: Ceva poate fi numai corect sau incorect. – Dimpotrivă, trebuie să prindă rădăcini viziunea că în succesiunea stadiilor de evoluţie a omenirii nu poate exista niciodată un stadiu în care să se poată spune: Acum avem, în privinţa vreunui material rezultat din gândire, adevărul absolut –, sau: Acum ştim ce este absolut incorect. – Aşa ceva nu poate exista. Nu de aceea apar anumite concepţii, pentru a li se da, în fine, oamenilor „ceea ce este corect" astfel încât ei să poată privi arogant la strămoşi ca la nişte copii, ci dintr-un cu totul alt motiv.

Să ne amintim ceva pe care îl ştim cu toţii. Începând din secolul XV al cronologiei noastre, omenirea a păşit în cea de-a cincia epocă de cultură a evoluţiei postatlanteene, pe care noi o numim epoca dezvoltării sufletului conştienţei. Ceea ce odată cu cea de-a cincia epocă de cultură a ieşit îndeosebi la suprafaţă, a început aşadar cu secolul XV d.Ch. Până atunci a fost sufletul raţiunii sau al simţirii, care a apărut în mod deosebit în decursul evoluţiei omenirii. Dar pentru ca sufletul conştienţei să poată

apărea, anumite gânduri, anumite moduri de reprezentare au luat un caracter cu totul specific. Viziunea copernicană asupra lumii nu a apărut pentru că este absolut corectă – faptul că ea trebuia să apară eu l-am accentuat destul de des, şi că într-o anumită privinţă ea este adecvată timpului nostru, voi sublinia iar şi iar –, dar ea nu a apărut pentru că ar fi absolut corectă, ci pentru că serveşte dezvoltării sufletului conştienţei, pentru că omul ajunge cel mai bine la dezvoltarea sufletului conştienţei atunci când treptat integrează în el, îi intră-n sânge viziunea copernicană asupra lumii, atunci când ajunge ca prin viziunea copernicană asupra lumii să poată calcula anumite constelaţii aşa cum le calculează perioada contemporană.

Care este aşadar lucrul bun în viziunea copernicană asupra lumii? Nu faptul că ar fi spus, în fine, ceea ce este „corect" faţă de cele „incorecte" din mileniile precedente, ci faptul că a înălţat un zid spiritual între Pământ şi Cer, între lumea fizică şi cea spirituală. Desigur că acum rezultă imediat ceva teribil de paradoxal, ceva care e de la sine-înţeles că stârneşte indignare în acei oameni care au prejudecăţile caracterizate anterior. Dar este adevărat: De aceea au început oamenii să gândească copernican mediul înconjurător, mediul înconjurător cosmic al Pământului, deoarece prin aceea că au plasat reprezentările copernicane în împrejurimile Pământului, au ridicat un zid spiritual. Prin acesta nu poţi trece. În felul acesta omul este izolat de spiritual şi poate rămâne cu reprezentările sale în împrejurimile Pământului, şi din împrejurimile Pământului să dezvolte tocmai sufletul conştienţei. Aşadar, pentru ca omul să se limiteze pe cât posibil de egoist la ceea ce este pământesc, a avut parte de viziunea copernicană asupra lumii, care a ridicat un zid spiritual în jurul Pământului. Cu cât viziunea copernicană asupra lumii se configurează mai

desăvârşit, cu atât mai sigur este că omul e separat de lumea spirituală prin viziunea exterioară, cu atât mai necesar devine şi ca el să regăsească legătura cu spiritualul prin viziunea interioară, prin însufleţirea interiorului său. Se desfăşoară lucruri remarcabile în paralel, lucruri cu totul remarcabile. Trebuie să devin aici puţin mai dificil de înţeles când sunt discutate asemenea lucruri, dar, aş spune, deoarece în întreaga lume largă pentru a înţelege aceste lucruri nu este nimic altceva decât antroposofia, antroposofii trebuie să-şi dea osteneala să înţeleagă aceste lucruri.

În ziua de azi există ceva ca o teorie a cunoaşterii; anume acea ştiinţă filosofică ce se bazează pe Kant [Nota 5], este numită teorie a cunoaşterii. Însă această teorie a cunoaşterii este într-adevăr, s-ar putea spune, un cui în sicriul cunoaşterii omeneşti. Luaţi numai unul din gândurile de bază, aşa cum le trece în mod obişnuit prin cap oamenilor asupra teoriei curente a cunoaşterii. Acolo se spune: Afară este „lucrul". Dar ceea ce este acolo afară, nu este de fapt decât vibraţie a eterului, ceva care nu are nimic de a face cu sunetul sau culoarea ci este mişcare a celor mai mici particule din spaţiu. Afară vibrează aerul, fără sunet. Aceste oscilaţii ale aerului ajung la urechea noastră – Schopenhauer [Nota 6] a spus ceva lipsit de respect faţă de teoria cunoaşterii: trâmbiţând la urechea noastră – şi devin după aceea ceea ce noi numim sunet. Afară este totul mut, acolo sunt doar oscilaţii ale aerului. Apoi mai sunt afară unde eterice. Acestea ajung la ochi. Dar treaba nu s-a încheiat aici: Undele ajung la ochi; pe retină se produce imaginea; despre această imagine însă omul nu ştie nimic decât dacă este cercetată de ştiinţă. Apoi procesele se propagă prin nervul văzului. Însă acestea nu pot fi decât de natură materială; ele merg până la scoarţa cerebrală şi acolo se desfăşoară un proces cu totul

misterios. Acolo ajunge sufletul ca ce este afară, ce este întunecat şi mut, să-şi reprezinte luminos şi colorat, cald şi rece, ş.a.m.d., creând „lucrul" abia acolo, în sine însuşi, „visând" întreaga lume.

Acest aspect este foarte ciudat: Aceasta este calea pe care teoria cunoaşterii vrea să răzbată de la lumea materială exterioară la spiritul omenesc. Dar ce este, de fapt, în această teorie a cunoaşterii? Este curios că dacă rămânem afară la lucruri, care au sunete şi culori – teoria cunoaşterii numeşte aceasta realism naiv, propriu oamenilor neînvăţaţi –, atunci avem măcar o lume sonoră şi colorată. Dar acum, această lume este adusă conform teoriei cunoaşterii, de exemplu, la ochi. Acum avem imaginea pe retină, înăuntru nu avem decât propagarea imaginii prin procesele ce se desfăşoară în nervul optic; în creierul mare nu se află nimic din lumea exterioară, dar interiorul face ca prin farmec să apară din nou, din oscilaţii, întreaga lume din afară. Faţă de acestea, ai sentimentul: Este baronul Münchausen, care se trage în sus de propriul său păr! Mai întâi se îndepărtează totul şi nu mai avem nimic, decât unde cerebrale, şi după aceea sufletul creează iarăşi lumea exterioară, pe care în prealabil a îndepărtat-o, ca Münchausen, care se prinde de propriul său păr şi se ridică trăgându-se în sus. Dar aceasta este ştiinţă filosofică temeinică, şi cine nu o are, nu se află la înălţimea cunoaşterii actuale!

Este ciudat: Se încearcă urmărirea întregii lumi în diversitatea ei, până înăuntru, în om. Şi ce avem la urmă? Anume, procesele din scoarţa creierului mare nu sunt deloc aşa complicate ca procesele din nervul optic, ci ele sunt cele mai simple. Dacă cercetăm cum este lumea în om, ajungem la ceva extrem de simplu. Oamenii caută spiritul, dar ajung numai la un spirit care visează lumea. Aici

trebuie făcut un salt, căci până acum nu i-a reuşit nimănui să distileze din acestea spiritul. În căutarea spiritului se ajunge mai întâi la undele cerebrale, apoi ceea ce nu mai este aici, trebuie creat din nou. Aceasta este calea pe care a luat-o ştiinţa, pentru a ajunge de la lumea exterioară a simţurilor înăuntru, la spirit.

Pe Pământ avem o multitudine de condiţii de viaţă, de influenţe caracteristice vieţii, o mare varietate, în faţa căreia ne minunăm cu veneraţie. Dacă vom considera diversitatea oamenilor de pe întinderea Pământului – indiferent de faptul că anumite caractere umane individuale ne par simpatice sau antipatice, căci nu despre asta este vorba –, şi reflectăm ce iese la iveală ca deosebiri între oameni, este practic tot atât de diversă pe cât este lumea senzorială de afară în raport cu omul. În acele timpuri preistorice în care au trăit oamenii consideraţi acum „copii" sau chiar „animale", oamenii au încercat să înţeleagă această diversitate a Pământului înălţându-se la cer, înălţându-se de la senzorial-sensibil la spiritual. Acest lucru nu-l mai fac acum oamenii. Urcând de la Pământul divers, din ce în ce mai departe, este aşa ca şi cum de la lumea sensibilă exterioară, prin ochi şi creier ajungi la spiritul omenesc. Dar aici ajungi de fapt doar la ceea ce îşi reprezintă copernicanismul din marele Cosmos spiritual. Exact aşa cum epistemologia fiziologică a recurs la metoda de a înălţa un panou în undele creierului pentru a nu ajunge de la lumea exterioară la sufletul omenesc, tot aşa închide mental lumea copernicanismul, exact faţă de lumea spirituală.

Atunci când vrei să cunoşti valoarea unei viziuni asupra lumii, trebuie să ştii considerentul din care este prezentă acea viziune asupra lumii. Considerentul copernicanismului nu este acela de a pune ceea ce este corect în locul a ceva incorect, ci acela de a închide lumea

cu scânduri, pentru ca omul să-şi poată dezvolta sufletul conştienţei înăuntrul acestei barăci terestre. Despre aceasta este vorba. Aceste lucruri trebuie privite cu sânge rece şi cu energie. Trebuie ca omul să poată zdruncina mai întâi în sine însuşi cele pe care cei ce acceptă cu comoditate viziunea actuală asupra lumii le cred ca fiind aşa trainice. Atât timp cât omul nu le poate zdruncina, atât timp nu va putea înţelege că, de fapt, prin copernicanism lumea este închisă cu scânduri, atât timp nu va ajunge să dobândească o relaţie cu ştiinţa spirituală. Căci această ştiinţă spirituală necesită unele lucruri.

Imaginaţi-vă numai, făcând abstracţie de Pământ, ce este Cosmosul pentru simpla viziune copernicană asupra lumii: o problemă de calcul matematic! Pentru ştiinţa spirituală el nu poate fi o problemă de calcul matematic, ci trebuie să fie ceva care îţi oferă exact cunoaşterea spirituală. De ce avem o geologie care crede că Pământul s-a dezvoltat numai prin lumea pur minerală? Deoarece viziunea copernicană asupra lumii trebuia să aducă, bineînţeles, actuala geologie materialistă! Căci aceasta nu are nimic în sine care ar putea arăta cum ar trebui înţeles dinspre Cosmos sau dinspre spiritual, Pământul ca fiinţă însufleţită, împregnată cu spirit. Un Univers gândit copernican nu ar putea fi decât un Pământ mort! Un Pământ viu, însufleţit şi împregnat cu spirit, trebuie înfăţişat pornind dintr-un alt Cosmos, realmente dintr-un alt Cosmos decât cel copernican. Aici, firește, putem indica întotdeauna numai unele trăsături ale fiinţei Pământ, cum se prezintă Pământul când este privit din Cosmos.

Oare este aceasta o reprezentare întru totul ireală: să-ţi reprezinţi Pământul din Cosmos? Nu este o reprezentare ireală, este o reprezentare foarte reală, o reprezentare pe care, de exemplu, Herman Grimm a avut-o

cândva în minte; dar el s-a scuzat imediat după ce a notat această reprezentare. Într-un eseu din anul 1858 [Nota 7] el spune că ne-am putea reprezenta – dar remarcă imediat: „Eu nu pun aici ceva în care cred cu convingere, este doar o fantezie" –, că sufletul omului, dacă este eliberat de trup, s-ar mişca liber în Cosmos în jurul Pământului şi ar contempla atunci Pământul din afară, în această mişcare liberă; în acest caz, ceea ce se petrece pe Pământ i-ar apărea omului într-o cu totul altă lumină – este de părere Herman Grimm. Omul ar învăţa să cunoască toate evenimentele dintr-un alt punct de vedere. El ar putea, de exemplu, privi în inimile omeneşti ca într-un „stup de sticlă". Gândurile născute în inimile omeneşti ar ieşi ca albinele dintr-un stup de sticlă! – Aceasta este o imagine frumoasă. – Şi apoi urmează să ne reprezentăm următoarele: După ce omul a plutit un timp în jurul Pământului, l-a privit din afară, ar ajunge să se reîntrupeze pe Pământ. El ar avea un tată şi o mamă, ar avea o patrie şi tot ceea ce există pe Pământ, şi acum trebuie să le uite pe toate pe care le-a vieţuit din altă persepectivă. Şi dacă ar fi un istoric în sens actual – Hermann Grimm descrie aici lucrurile subiectiv –, el nu ar putea altfel decât să le uite pe celelalte, deoarece cu celelalte reprezentări nu se poate scrie istoria.

Aceasta este o idee care se apropie foarte mult de adevăr. Pentru că este pe deplin corect că între moarte şi o nouă naştere sufletul omenesc pluteşte în jurul Pământului, dar – după cum am descris adesea – condiţionat de legăturile karmice, priveşte în jos, spre Pământ. Apoi, sufletul are întru totul sentimentul: Acest Pământ este un organism însufleţit şi impregnat cu spirit, şi încetează prejudecata că el ar fi ceva neînsufleţit, doar ceva geologic. Şi atunci Pământul apare bine diferenţiat,

atunci el devine atât de diferenţiat pentru contemplarea dintre moarte şi o nouă naştere, încât realmente Orientul, de exemplu, arată altfel decât Occidentul american. Cu morţii nu poţi vorbi despre Pământ aşa cum vorbeşti cu geologii despre el; pentru că ideile geologice morţii nu le înţeleg. Dar ei ştiu: Dacă priveşti din spaţiul cosmic în jos Orientul, începând din Asia până departe, în Rusia, Pământul apare ca învăluit într-o strălucire albăstruie, albăstrui-violetă; aşa este văzut Pământul dinspre spaţiul cosmic pe această parte. Dacă ne îndreptăm înspre emisfera occidentală, dacă o privim acolo unde este ea americană, ne apare mai mult sau mai puţin într-un roşu aprins. Aveţi aici o polaritate a Pământului, privită din Cosmos. Pe aceasta, desigur, nu o poate da din sine viziunea copernicană asupra lumii; dar este un mod diferit de a privi lucrurile, dintr-un punct de vedere diferit. Iar cel care are această perspectivă, înţelege acum: Acest Pământ, acest organism însufleţit al Pământului se prezintă în afară altfel în jumătatea sa estică decât în cea vestică. În cea estică îşi are învăluirea sa albastră, în cea vestică are ca o izbucnire în flăcari a interiorului său înspre afară, de unde acest roşu arzător înspre afară. – Aici aveţi unul dintre exemplele de cum omul se poate orienta între moarte şi o nouă naştere pe baza a ceea ce învaţă el atunci să recunoască. El învaţă să recunoască configuraţia Pământului, aspectul diferit al Pământului conform Cosmosului şi conform spiritualului. El învaţă să recunoască: Pământul este pe de o parte violet-albăstrui, pe de altă parte roşu-arzător. Şi în funcţie de necesităţile sale spirituale, pe care le va elabora din karma sa, acest aspect este determinant pentru el cu privire la unde vrea să se reîncorporeze. Desigur că trebuie să ne reprezentăm lucrurile cu mult mai complicat decât am spus eu acum.

Dar din astfel de raporturi dezvoltă omul între moarte şi noua naştere forţele care îl aduc apoi la a se încorpora într-o anumită corporalitate moştenită a unui copil.

Acestea sunt numai două determinări prin culoare, pe care le-am indicat. Mai sunt, desigur, în afară de culori şi alte determinări, multe altele. Vreau deocamdată să menţionez că între est şi vest, la mijloc, Pământul este mai verzui, văzut dinspre afară – pentru ţinuturile noastre, de exemplu, este verzui. Astfel încât într-adevăr este dată prin aceasta deja o tripartiţie, care poate oferi informaţii importante asupra modului în care omul poate face ca ceea ce vede între moarte şi o nouă naştere, să fie determinant pentru sine pentru a apărea aici sau acolo pe Pământ.

Dacă ţinem cont de acest lucru, vom dobândi treptat ideea că în relaţia dintre omul întrupat aici în trupul fizic şi omul destrupat anumite lucruri joacă un rol care mai întotdeauna nu sunt deloc luate în considerare. Dacă mergem într-o ţară străină şi vrem să-i înţelegem pe oameni, trebuie să ne însuşim limba lor. De asemenea, dacă vrem să ajungem ne înţelegem cu morţii, trebuie să ne însuşim treptat limbajul morţilor. Acesta este însă totodată şi limbajul ştiinţei spirituale, căci toţi aşa-numiţii vii şi toţi aşa-numiţii morţi vorbesc această limbă. Este ceea ce ajunge de dincolo încoace, şi de aici, dincolo. Dar deosebit de important este să ne însuşim nu reprezentări pur abstracte, ci imagini din Univers. Dobândim o imagine a Pământului dacă ne reprezentăm: O sferă plutind în spaţiul cosmic, care într-o parte licăreşte albăstrui-violet, pe cealaltă parte arde roşiatic-gălbui, scânteind; iar între ele este o centură verde. Reprezentările imaginative îl duc treptat pe om dincolo în lumea spirituală. Despre aceasta este vorba. Desigur că suntem nevoiţi să prezentăm astfel de reprezentări imaginative atunci când vorbim cu

seriozitate despre lumile spirituale, şi în plus este necesar nu numai să nu se creadă că la astfel de reprezentări imaginative este vorba de oarece născociri, ci trebuie să te bazezi pe faptul că se face ceva din aceasta. – Să cuprindem încă o dată cu privirea: Pământul estic, licărind în violet-albăstrui, Pământul vestic, radiind gălbui-roşiatic. Dar aici mai intervin diverse diferenţieri. Atunci când un mort contemplă în prezentul nostru ciclu evolutiv anumite puncte, din acel loc însemnat aici pe Pământ prin aceea că este Palestina, că este Ierusalim, în mijlocul albastrului-violet el vede ceva din formaţiunea aurie, din formaţiunea cristalină aurie, care apoi se însufleţeşte: acesta este Ierusalimul, văzut din spirit! Este ceea ce apare şi în Apocalipsă – atunci când vorbesc despre imaginaţiuni drept „Ierusalim ceresc". Acestea nu sunt lucruri născocite, sunt lucruri care pot fi văzute. Din punct de vedere spiritual, cu Misteriul de pe Golgota a fost aşa cum putem avea experienţa în observaţia fizică atunci când în ziua de azi astronomul îşi îndreaptă telescopul înspre spaţiul cosmic şi vede ceea ce îl transpune în uimire, minunare, ca de exemplu aprinderea deodată a unei stele. Spiritual, contemplat din Univers, evenimentul de pe Golgota a fost aprinderea unei stele de aur în aura albastră a Pământului, din jumătatea estică a Pământului. Aici aveţi imaginaţiunea pentru ceea ce am dezvoltat alaltăieri în încheiere. Este cu adevărat vorba ca prin astfel de imaginaţiuni să ne creăm din nou reprezentări despre Univers, care încadrează sufletul omenesc în spiritul acestui Univers.

Dacă încercaţi să vă alăturaţi cu gândul cuiva care a murit, imaginându-vă formaţiunea cristalină a Ierusalimului ceresc clădindu-se în strălucire aurie înăuntrul aurei violet-albăstrui a Pământului, acest lucru vă va apropia; căci aceasta este ceva care face parte din

imaginaţiunile în care moare cineva: Ex Deo nascimur – In Christo morimur!

Există un mijloc prin care omul se poate închide faţă de realitatea spirituală, şi există unul prin care el se poate apropia de ea. Te poţi închide faţă de realitatea spirituală încercând să calculezi realitatea. Este drept că matematica este încă spirit, chiar spirit pur, dar atunci când este aplicată asupra realităţii fizice ea este mijlocul de închidere faţă de spiritual. În măsura în care calculaţi, în acea măsură vă închideţi faţă de spirit. Kant a spus odată [Nota 8]: Este atâta ştiinţă în lume, câtă matematică se află în ea. – Dar, din celălalt punct de vedere, care este la fel de justificat, s-ar putea spune şi: Este atâta întuneric în lume, cât au reuşit oamenii să calculeze din lume. Şi ne apropiem de viaţa spirituală atunci când de la viziunea exterioară, în special de la ideile abstracte, reuşim să avansăm tot mai mult la imaginaţiuni, la reprezentările în imagini. Copernic i-a adus pe oameni la a calcula Universul. Viziunea opusă trebuie să-i aducă pe oameni la a-şi reprezenta în imagini din nou Universul, la a gândi un Univers cu care sufletul omenesc să se poată identifica, astfel încât Pământul să ne apară ca organismul care străluceşte în Univers: albastru-violet, cu Ierusalimul ceresc radiind auriu, pe de o parte, şi scânteind galben-roşiatic pe de altă parte.

De unde provine albastrul-violet din aura Pământului? Dacă privim această parte a sferei Pământului, dispare fizicul Pământului atunci când este văzut din afară; aura de lumină devine tot mai transparentă, şi întunericul Pământului dispare. Aceasta creează albastrul prin care priveşti acolo. Puteţi să vă explicaţi fenomenul din *Teoria culorilor* a lui Goethe. Deoarece însă interiorul Pământului scânteiază în afară din jumătatea vestică, scânteiază în aşa fel încât acolo este adevărat ceea ce am descris ieri: în

America omul este determinat de subpământesc, de ceea ce se află sub Pământ, de aceea radiază şi scânteiază şi interiorul Pământului ca o sclipire roşiatic-gălbuie, ca un foc galben-roşiatic care aruncă scâtei în afară, în Univers. – Aceasta ar fi doar o imagine schiţată foarte slab. Cu toate acestea, ar trebui să vă arate cum este totuşi posibil în ziua de azi să nu vorbim numai în gânduri generale, abstracte despre lumea în care trăim între moarte şi o nouă naştere, ci în reprezentări foarte, foarte concrete. Până la urmă, toate acestea sunt adecvate să ne pregătească sufletul pentru a ajunge să dobândească o legătură cu lumea spirituală, o legătură cu Ierarhiile superioare, o legătură cu acea lume în care trăieşte omul între moarte şi o nouă naştere. Dar despre asta aş dori să vorbesc mâine în mod special. Astăzi vreau doar să menţionez încă un lucru.

Această epocă actuală a evoluţiei omenirii, a cincea postatlanteană, care există pentru formarea sufletului conştienţei, conţine multe taine. Una dintre acestea este păzită deosebit de bine de cei care cred că omenirii actuale nu ar trebui să-i fie împărtăşite încă asemenea adevăruri. Aceste lucruri sunt iarăşi întru câtva dificile. Dar întrucât în întreaga lume largă nu mai există nimeni care să aibă bunăvoinţa să accepte astfel de lucruri, trebuie dumneavoastră să binevoiţi să acceptaţi astfel de lucruri. – În decursul acestei epoci de cultură a noastră, care a început cu secolul XV al cronologiei noastre, a început să se afirme un dor remarcabil al oamenilor, care mai întâi trăieşte în subconştient, dar trebuie să fie adus din ce în ce mai mult sus în conştienţă. Acest dor provine de la ceva cu totul precis.

Eu am spus adesea [Nota 9]: Omul este o fiinţă dual㠖 El este o fiinţă multi-divizată, dar în special una dual㠖 şi constă ca atare din cap şi restul organismului. Capul, spuneam eu, este în special cel asupra căruia ar trebui

aplicată teoria darwinistă [Nota 10], deoarece capul este cel de la care se poate merge înapoi la formele animale. În timpul vechii Luni omul avea forme animale, dar nu din cele ale animalelor actuale, ci o formă animală încă spirituală, eterică. Aceasta s-a învârtoşat în forma capului omenesc. Şi acum, când animalele se dezvoltă pe Pământ aşa cum sunt, omul nu se mai dezvoltă în cadrul aceloraşi condiţii care au existat cândva pentru capul său, căci pe acesta el l-a moştenit, ci în conformitate cu condiţiile restului organismului. Dar acesta nu provine de la animale. Capul provine din animale, dar numai din animalele eterice. Purtăm, prin urmare, în capul nostru o animalitate, dar o animalitate eterică. Aceasta a venit în inconştientul oamenilor din cea de-a cincia epocă de cultură. Din ce în ce mai mult ei simţeau: Este ceva de la animal în om – dar ei nu-şi mai puteau reprezenta spiritual acest lucru. Şi-au băgat în cap că omul ar trebui să se simtă „animalic", ceea ce a culminat apoi în teoria lui Darwin despre descendenţa omului din animal. Dar acest lucru nu şi-a găsit exprimarea numai în Teoria evoluţionistă a lui Darwin [Nota 11]. Animalul percepe altfel lucrurile decât omul; el se află într-o legătură mai intimă cu lucrurile decât omul. Omul este chiar de aceea această fiinţă eminentă pe Pământ, pentru că se separă de lucruri, pentru ca abea apoi să fie nevoit să creeze din nou, din proprie iniţiativă punţile faţă de lucruri. Animalul trăieşte lumea exterioară mai în sine decât omul. Dacă ar avea aptitudini filosofice, el nu ar vorbi de graniţele cunoaşterii, deoarece pentru animal nu există graniţe ale cunoaşterii în sensul în care vorbeşte omul despre ele; acestea apar abia şi exact prin organizarea superioară a omului. Animalul simte într-un fel prin sufletul său de grup întregul Univers în sine, el nu are graniţe ale cunoaşterii, nu ştie nimic despre aceasta. –

Aceasta au început oamenii tot mai mult să simtă: Omul poartă un animal în sine. Dar nu voiau să şi-o reprezinte spiritual, suprasensibil, eteric; ei gândeau că din punct de vedere fizic este înrudit omul cu animalul. Acum, voiau şi ca omul să aibă subconştient o cunoaştere precum animalul. Dar au putut doar dovedi că pe aceasta nu putea să o aibă. Animalul trăieşte cu „lucrul în sine". Omului, „lucrul în sine" îi este necunoscut, atunci când spune: Aş dori de fapt să fiu un animal, aş dori să am lumea aşa bine precum animalul, dar nu pot să o am aşa bine. – Faptul de a constata un „lucru în sine" care ne opune graniţe de cunoaştere, provine din dorul omului de a se simţi animal şi totuşi de a realiza că nu poate avea o astfel de cunoaştere precum animalul. Aceasta este taina kantianismului! Viziunea epocii actuale este intim legată de mişcarea omenirii moderne înspre conştientizării animalităţii, ceea ce de asemenea poate fi spus şi despre graniţele cunoaşterii. Cei din vechime au ştiut că animalul nu are graniţe ale cunoaşterii; de aceea ei resimţeau drept o fericire să înţeleagă, de exemplu, limba animalelor. Cunoaşteţi cu toţii legenda corespunzătoare [Nota 12].

Acesta este unul dintre lucrurile pe care l-au ştiut cei din vechime: că animalul nu are graniţe ale cunoaşterii în sensul în care le cunoaşte omul timpurilor moderne. Dar ei mai ştiau şi altceva: că acele fiinţe care fac parte din ierarhia Îngerilor, sunt fiinţe libere, fiinţe având libertatea voinţei. Şi ei ştiau că omul se află pe calea înspre Înger. Atunci când starea de Pământ va fi înlocuită cu aceea de Jupiter, omul se va afla pe treapta de Înger. Acum el se află pe calea spre libertate. Libertatea se dezvoltă în el. – Dar ce îi mai rămâne timpului care vine treptat odată cu dezvoltarea sufletului conştienţei, dacă omenirea respinge dezvoltarea înspre treapta de Înger? Îi mai rămâne gândul:

Libertatea este o iluzie! Omul este supus, în privinţa activităţii sale, necesităţii naturale. Pe cât de multe graniţe de cunoaştere sunt înălţate, pe atât de mult este respinsă evoluţia spre libertate. Acest lucru este strâns legat de ceea ce a rezultat apoi, numai că într-un sens mai grosier, în statutarea descendenţei omului din animal, în timp ce în realitate el are o descendenţă atât de complicată, aşa cum v-am explcat.

V-am pretins astăzi înţelegerea câtorva idei dificile, dar ele erau necesare, şi mâine vom putea vorbi dintr-un anume punct de vedere, îndeosebi despre relaţia dintre actuala viaţă terestră în trup fizic şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere. Atunci, ideile nu vor fi atât de dificile. Ceea ce aţi fost astăzi atât de buni să ascultaţi relativ la reprezentări mai dificile vă va ajuta mâine în privinţa altor reprezentări.

CONFERINŢA a III-a

Berlin, 2 aprilie 1918

Prin reprezentările pe care le-am dezvoltat ieri aici am vrut să indic mai cu seamă că în cadrul evoluţiei omenirii este necesar să ne întipărim anumite idei noi, încă inexistente – cel puţin în actualul ciclu temporal – ale culturii spirituale. Este ceva foarte important ca anumite idei, încă neexistente în prezent, sau cel puţin neutilizate în prezent, să intre din nou în viaţa spirituală omenească. Dacă urmărim viaţa spirituală a perioadei contemporane în cele mai diverse ramificări ale ei, caracteristica ei este că în ciuda întregii aroganţe, a întregii înfumurări care iese uneori la iveală în această viaţă spirituală, ea nu a apărut cu idei noi. Chiar dacă au apărut tot felul de viziuni asupra

lumii în domeniul etic, artistic, chiar şi filosofic sau în diverse domenii ştiinţifice: ele toate folosesc idei vechi, valabile de mult timp, care apoi sunt aruncate claie peste grămadă ca într-un caleidoscop. Dar noi avem nevoie de idei noi. Tocmai astfel de idei noi, aşa cum trebuie să se formeze ele, lipsesc. De aceea, de exemplu, nu pot fi înţelese în ziua de azi anumite adevăruri, adevăruri care au apărut la cei de demult şi au fost transmise istoric, idei cum apar de exemplu la Platon [Nota 1] sau Aristotel [Nota 2], cei mai recenţi în această privinţă. În vremurile mai vechi ele erau şi mai semnificative, dar în ziua de azi ele fie nu sunt deloc înţelese, fie sunt respinse, dar respinse şi doar din motivul că nu sunt înţelese. Vreau să vă expun ca exemplu o astfel de idee.

Atunci când omul vede ceva în ziua de azi, el gândeşte: Afară este obiectul, care îi trimite lumina; lumina ajunge în ochi, şi acolo în acel mod, nu poate spune tainic, dar pasiv se creează ceea ce trăieşte sufletul, de exemplu, ca senzaţie a culorii. La Platon încă se mai găseşte o altă reprezentare [Nota 3]. Acolo apare ceva care nu se poate înţelege decât dacă se ia pur literal, ca şi cum ochiul trimite ceva la obiect, care cuprinde obiectul într-un mod tainic; ca şi cum obiectul ar întinde o antenă care cuprinde obiectul – aceasta se întâmplă la Platon. Cu aceasta, desigur, viziunea natural-ştiinţifică mai recentă nu poate face nimic, nu poate înţelege nimic de din ea. Aceasta este o idee pe care o veţi găsi consemnată, dacă luaţi manualele uzuale, sau chiar cărţile savante ale istoriei filosofiei. Dar nici dumneavoastră nu puteţi face mare lucru cu astfel de cărţi, pentru că astfel de reprezentări se bazează pe ceva care exista în vechile timpuri: o anumită clarvedere sau clarsimţire atavică, care s-a stins, dar care în timpul nostru

trebuie găsită din nou într-un alt mod. Din antichitate s-au pierdut exact idei care trebuie din nou cucerite.

Aceste reprezentări s-au pierdut mai cu seamă prin aceea că peste Europa, şi în primul rând peste Europa occidentală, a trebuit să se reverse ceea ce se poate numi cultură latină, cultura romană. Studiul acestei culturi latine, romane, în răspândirea ei în Europa, ar aduce multă lumină dacă ar fi examinată corect. Trebuie să ne fie limpede faptul că din punctul de vedere al sângelui, din ceea ce se numeşte azi vechii romani, nu mai există nimic în Italia în ziua de azi. Aşadar actualii italieni se prea poate să fie răspunzători de unele lucruri din prezentul nostru, dar pentru ceea ce am de spus acum, ei nu sunt în nici un caz răspunzători. Ceea ce a radiat din romanitate nu doar a radiat într-un mod cultural în Europa, ci a fost, pentru anumite concepte fundamentale, de-a dreptul pârjolitor, incinerant pentru concepte care într-un fel trebuie iarăşi eliberate din mormântul lor. Este suficient să ne amintim un astfel de fapt, că prin distrugerea acelui oraş, care a fost nimicit în ultima perioadă înainte de naşterea lui Christos, Alesia [Nota 4], din actualua regiune Cote d'Or din Franţa, o parte din vechea cultură celto-galică a fost exterminată complet de către romani. Pe acest loc al vechii Alesia, distruse, Napoleon al III-lea [Nota 5] a pus să se înalţe un monument pentru Vercingetorix [Nota 6]! Cezar [Nota 7] a fost un distrugător a ceea ce a existat ca punct central al vechii culturi celtic-druidice. Era o instituţie uriaşă de învăţământ, cum s-ar numi probabil în ziua de azi. Zeci de mii de europeni studiau acolo în modul în care se studia ştiinţa pe atunci. Toate acestea au fost eradicate, şi în locul lor s-a pus ceea ce se răspândea ca romanitate. – Aceasta nu este decât o remarcă istorică, ce arată că şi în Europa

existau idei mai vechi în lăcaşuri de cultură din vechime, care au fost exterminate.

Aş vrea să vă fac atenţi astăzi cu predilecţie asupra a două concepte, care trebuie incorporate ştiinţei şi vieţii în general, pentru ca să fie posibilă o mai bună înţelegere a lumii. Unul dintre ele este ceea ce oferă o idee despre modul în care se relizează propriu-zis perceperea lumii prin simţuri. Anume, aceasta se petrece în felul următor.

Atunci când ne aflăm în faţa unui obiect colorat, acesta acţionează în mod sigur asupra noastră. Dar ceea ce se desfăşoară aici între obiectul colorat şi organismul omenesc este un proces de distrugere în organismul omenesc – eu am accentuat aceasta adesea [Nota 8] –, este, într-un anumit fel, o moarte în mic, şi sistemul nervos este organul pentru procesele de distrugere care se derulează. Aceste distrugeri continue cauzate prin influenţa lumii de afară asupra organismului nostru, sunt însă pe de altă parte compensate prin acţiunea sângelui. În organismul omenesc are mereu loc o interacţiune între sânge şi nerv. Această interacţiune constă în aceea că sângele furnizează un fel de proces vivifiant, nervul un fel de proces de moarte, ceva distructiv. Atunci când ne aflăm în faţa unui obiect, de exemplu a unuia colorat, care acţionează din lumea exterioară asupra noastră, atunci în aparatul nostru nervos are loc un proces de distrugere. Se distruge ceva atât în trupul fizic cât şi în cel eteric. Prin faptul că este cauzat un proces de distrugere care se desfăşoară pe o traiectorie foarte precisă, se sfredeleşte un fel de canal în organismul nostru. Aşadar atunci când vedem ceva, de la ochi la scoarţa cerebrală se sfredeleşte un canal. Acolo nu are loc ceva care urmează să se dizolve de la scoarţa cerebrală la ochi, ci dimpotrivă: se perforează un orificiu, şi prin acest orificiu se strecoară trupul astral, pentru a putea

vedea obiectul. Acest lucru îl vedea încă Platon. Acest lucru mai putea fi încă perceput prin clarvederea atavică, şi acest lucru trebuie să-l dobândească oamenii din nou, prin faptul că în noua clarvedere ajung să cunoască cu adevărat organismul omenesc, ajung să cunoască acest canal care se produce, acest orificiu, că îşi sfredeleşte un tunel de la ochi la scoarţa cerebrală prin care Eul se uneşte cu ceea ce acţionează din afară. Omenirea trebuie să înveţe să nu-şi formeze idei aşa cum sunt cele uzitate în actuala teorie a cunoaşterii sau în fiziologie, ci omenirea trebuie să înveţe să-şi spună: De la ochi la scoarţa cerebrală se perforează un canal, un tunel, şi prin acesta se deschide o poartă prin care trupul astral şi Eul intră în legătură cu lumea exterioară. Acesta este un concept pe care prezentul nu îl are deloc. De aceea el nu cunoaşte nici factorii fiziologici care rezultă de aici. În ziua de azi studenţii învaţă la universităţi fiziologia, şi în cadrul ei învaţă exact ceea ce v-am expus eu drept idei uzuale; ei nu învaţă cum se comportă lucrurile în realitate, ci le învaţă pe celelalte, care nu au nici un sens. Aceasta este una dintre reprezentări.

O altă reprezentare o găsiţi foarte frecvent când vă izbiţi în cadrul acelei sfere care este desemnată – desigur, pe bună dreptate – drept erudiţie actuală, de următorul concept. Acolo se descrie – şi în ziua de azi nu poate fi altfel –: Omul se naşte ca fiinţă neevoluată; apoi, treptat, se dezvoltă sufletul şi spiritul său, prin faptul că treptat prin organizarea care devine tot mai complicată şi rafinată a trupului, sufletul şi spiritul ies la iveală. Puteţi găsi aceasta la psihologi, în general la savanţii prezentului, şi în cărţile de popularizare; apare pretutindeni în cărţile de popularizare. De asemenea oamenilor lucrurile le apar aşa. Dar ceea ce apare astfel, este maya. În multe privinţe, cele la care se ajunge iniţial sunt opusul adevărului. Astfel, acest

concept este contrariul a ceea ce este adevărat. Anume, în loc de aceasta, ar trebui să se spună – este suficient să amintesc ceea ce este expus în ***Educaţia copilului*** [Nota 9], unde ceea ce vreau să expun acum este doar exprimat cumva altfel –: Atunci când copilul este foarte tânăr, sufletul şi spiritul sunt încă sufleteşti şi spirituale, iar pe măsură ce creşte, sufletul şi spiritul se transformă treptat în material, în corporal. Sufletul şi spiritul devin treptat corporale; omul devine, treptat, pe deplin o imagine a sufletului şi spiritului. Este foarte important să aveţi acest concept. Căci dacă îl aveţi, atunci nu veţi mai spune despre ceea ce se preumblă pe Pământ în două picioare că ar fi omul; ci atunci veţi deveni conştienţi că aceasta este imaginea omului, că omul atunci când se naşte, privit în mod suprasensibil, concreşte treptat cu trupul şi îşi creează în trupul său imaginea, reflectarea sa completă. Spiritul şi sufletul dispar în interiorul trupului şi apar tot mai puţin în specificul lor. Aşadar oamenii trebuie să-şi însuşească exact reprezentarea inversă celei uzuale. Ei trebuie să ştie, de exemplu, de ce devenim de fapt în vârstă de 20 de ani: deoarece spiritul s-a cufundat în trup, pentru că spiritul s-a transformat în trup, pentru că ceea ce este trup este imagine exterioară a spiritului. Atunci veţi înţelege şi că, treptat, pe măsură ce îmbătrânim, se petrece transformarea inversă. Corpul se calcifiază, este impregnat de săruri; dar spiritul devine din nou mai spiritual-sufletesc. Numai că atunci omul nu mai are posibilitatea să îl reţină, să-l oprească, pentru că aici el se raportează la lumea fizică şi vrea să se exprime prin trup. Ceea ce aici devine tot mai autonom, se manifestă pe deplin abia după moarte. Aşadar spiritul-sufletescul nu se tocește, nu se atenuează spre bătrâneţe, ci dimpotrivă: devine din ce în ce mai liber. Desigur că gânditorul materialist, pus în faţa

acestui gând, va obiecta foarte adesea că, de exemplu, însuşi Kant, care a fost un om foarte inteligent, la bătrâneţe a devenit slab de minte; că acolo, totuşi, nu se poate ca spiritual-sufletescul să se fi eliberat. – Asta obiectează însă gânditorul materialist numai pentru că el nu poate da atenţie spiritual-sufletescului, aşa cum el deja a crescut treptat în lumea spirituală. Va fi deja pentru mulţi oameni o problemă dificilă de rezolvat, să trebuiască să afirme: Pe măsură ce oamenii îmbătrânesc, ei nu devin mai slabi sau chiar slabi de minte, ci devin mai spiritual-sufleteşti. Numai că trupul este atunci uzat, şi spiritual-sufletescul format nu se poate revela prin trup. Aceasta este, la urma-urmelor, ca situaţia unui pianist, care ar putea deveni tot mai bun pianist, dar dacă pianul este uzat, nu se poate observa nimic în sensul performanţei lui. Dacă vreţi să-i cunoaşteţi calităţile de pianist numai din cântatul său la pian, dar pianul este dezacordat şi are corzi rupte, nu veţi putea percepe mult din cântatul său. Tot aşa, Kant, pe când era un om bătrân şi cu minte slabă, pentru lumea spirituală nu a devenit slab de minte, ci glorios.

Astfel, anumite idei trebuie de-a dreptul inversate atunci când ajungem la realitate. Trebuie ca oamenii să ia deja chiar în serios opinia că în lumea de aici avem de a face cu maya, cu marea iluzie, pentru că unele concepte trebuie de-a dreptul inversate. Dacă oamenii iau în serios faptul că în realitatea fizică exterioară ei se raportează la marea iluzie, atunci vor putea lua în serios şi faptul că omul fizic exterior, care are 70 de ani şi pare slab, îşi are spiritul altundeva decât pe planul fizic. Piedicile pentru înţelegerea ştiinţei spirituale se află adesea în aceea că oamenii nu pot să-şi formeze concepte corecte în privinţa a ceea ce se desfăşoară pe planul fizic. Oamenii îşi fac idei pe dos, cu susul în jos şi consecinţa este că aceste idei sucite îl separă

pe om de lumea autentică, că nu îl lasă pe om să ajungă la lumea autentică. Dacă oamenii îşi formează reprezentări cum este cea de-a doua pe care am expus-o, atunci ei nu se vor mai afla foarte departe de cunoaşterea care trebuie să se afirme din ştiinţa spiritului, din cercetările ei, pentru omul aflat imediat după moarte.

Prin faptul că omul intră prin naştere în viaţa fizică, el ajunge treptat şi tot mai mult într-o relaţie cu trupul său fizic. Noi ştim acum o reprezentare corectă pentru această relaţie. Nu se menţionează întotdeauna, pentru că este prea multe de explicat, că ceva similar se petrece şi între moarte şi o nouă naştere. Dar şi pentru răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere lucrurile pot fi expuse similar. Putem spune: Omul intră treptat într-o relaţie cu ceva similar, precum aici cu trupului său fizic. Corporalitatea noastră fizică nu este doar o corporalitate fizică, ci ea cuprinde, după cum ştim, trupul fizic, trupul eteric sau trupul forţelor plăsmuitoare şi trupul astral sau sufletescul exterior, trupul sufletesc. Aşa cum trebuie să ne punem aceste trei coji sau teci pentru viaţa fizică, trebuie şi în răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere să ne îmbrăcăm cu astfel de învelişuri, şi într-adevăr tot trei teci, pe care, pentru ca să nu fie confundate cu celelalte, vreau să le denumesc: omul sufletesc, viaţa sufletească sau sufletul vieţii şi sinea sufletească. Aşa cum ne însuşim aici trupul fizic pentru lumea fizică, tot aşa ne însuşim omul sufletesc între moarte şi o nouă naştere; aşa cum ne însuşim aici trupul eteric sau trupul forţelor plăsmuitoare, ne însuşim atunci viaţa sufletească sau sufletul vieţii; aşa cum ne însuşim pentru lumea de aici trupul astral, trupul sufletesc, tot aşa ne însuşim după moarte sufletul individual sau sinea sufletească. Aleg aceşti termeni din motivul de a nu se confunda cu cele pe care şi le va însuşi într-un alt mod

omul pentru stadiile Jupiter, Venus şi Vulcan, care sunt asemănătoare; dar pentru că se află pe o altă treaptă de existenţă trebuie totuşi diferenţiate. Dar nu termenii contează. Este doar necesar să studiem puţin cum se apropriază aceste învelişuri menţionate.

Atunci când omul a intrat în acea viaţă care se desfăşoară între moarte şi o nouă naştere, prima caracteristică este faptul că el se află înconjurat de o sumă de imagini. Aceste imagini provin toate din trăirile dintre ultima naştere şi ultima moarte sau din timpuri anterioare. Dar noi vrem deocamdată să rămânem la ceea ce a existat în ultima viaţă pământească. Aşadar apar iniţial imaginile care provin din ultima viaţă; acestea pot fi găsite în împrejurimile omului. Este esenţial că acestea se găsesc în împrejurimile celui mort. Remarcabil este că, la început, cel mort are o anumită dificultate în a dezvolta conştienţa că aceste imagini sunt ale sale. Din această întreagă lume de imagini, care îl înconjoară acolo, ceea ce este descris în cartea ***Teosofie*** ca trăiri în lumea sufletească [Nota 10], acel mers înapoi în imagini, nu este decât o parte. În afara acelor imagini mai există şi altele, şi viaţa celui mort constă în a recunoaşte treptat aceste imagini ca aparţinându-i. În aceasta constă acţiunea conştienţei: de a recunoaşte pe deplin în mod corect aceste imagini ca aparţinându-i.

Înţelegem întru totul cele despre care este vorba aici numai dacă conştientizăm că viaţa pe care o ducem aici între naştere şi moarte este cu mult mai bogată decât viaţa conştientă. Imaginaţi-vă numai: Trăiţi în anumite condiţii, într-o anumită comunitate, cu unii sau alţi oameni. Din tot ceea ce se petrece între dumneavoastră, ceea ce se desfăşoară în mod conştient este de fapt doar o parte. Încontinuu se petrec lucruri. Trebuie să reflectaţi la faptul că viaţa actuală decurge în aşa fel încât oamenii nu observă

decât o mică parte a celor pe care le trăiesc. Luaţi un eveniment obişnuit: V-aţi reunit aici în seara acesta, fiecare dintre dumneavoastră a intrat într-o relaţie cu fiecare dintre cei care se află laolaltă. Dar dacă reflectaţi cum trebuie la cât anume din acestea v-aţi adus în conştienţă, sunt foarte puţine. Pentru că, dacă la început vă aflaţi şi numai la trei metri distanţă de un alt om şi apoi vă îndreptaţi spre el, această apropiere pe o distanţă de trei metri înseamnă o întreagă sumă de impresii faciale; dumneavoastră îi vedeţi faţa mereu altfel, pe măsură ce vă apropiaţi, ş.a.m.d. Cu raţiunea fizică obişnuită nici nu ne putem imagina tot ceea ce trăim de fapt în timpul vieţii fizice. Din acestea, ceea ce trăim conştient este doar o secţiune foarte mică. Ceea ce este cu mult mai însemnat rămâne subconştient.

Atunci când, de exemplu, citiţi o scrisoare, veţi fi, de regulă, conştienţi de conţinutul acesteia. Dar în subsufeltul dumneavoastră se petrec cu mult mai multe; acolo se petrece nu numai faptul că – fără să vă aduceţi aceasta în conştienţă – totuşi întotdeauna un pic, în surdină, vă iritaţi sau vă bucuraţi de scrisul urât sau frumos, ci în mod real odată cu scrisul, cu fiecare trăsătură a scrisului de mână, de la cel care a scris, trece ceva în dumneavoastră, ceva pe care nu îl observaţi în conştienţa clară, dar care trăieşte ca un vis ce vă străbate constant întreaga viaţă. De aceea este atât de dificil pentru noi să înţelegem cu adevărat visele, pentru că în ele apar multe din cele care nu sunt deloc luate în considerare în conştienţa de zi. Presupuneţi că aici ar sta o doamnă şi acolo, alta. Dacă atenţia uneia dintre ele nu este atrasă de faptul că acolo stă o doamnă şi nu o priveşte pe aceasta mai amănunţit, se poate întâmpla ca acea doamnă să nu o observe deloc pe cealaltă, să nu-şi dea seama deloc ce gesturi face cealaltă, sau ce altceva face ea.

Dar acestea se fixează în subsuflet, şi în vise pot intra tocmai cele de care ne-am preocupat cu mult mai puţin în conştienţa de zi. Aceasta se întâmplă mai ales atunci când în conştienţa de zi ne direcţionăm individualitatea înspre un lucru anume, atunci când, de exemplu, mergeţi pe stradă prins în gânduri şi un prieten trece pe lângă dumneavoastră. Poate că nu îl observaţi deloc, dar îl visaţi, cu toate că nu ştiţi deloc că a trecut pe lângă dumneavoastră. În viaţă se desfăşoară foarte, foarte multe, şi teribil de puţine intră în conştienţa de zi. Dar toate cele atât de teribil de multe care se desfăşoară în viaţa omului, şi mai cu seamă ceea ce se referă la sufletesc, care rămân în subconştient, toate acestea devin imagine în jurul omului. Prin aceea că dumneavoastră aţi venit astăzi aici şi veţi pleca din nou, imaginea întregii încăperi rămâne unită cu dumneavoastră, ce-i drept mai mult în măsura în care v-a făcut o impresie mai mult sufletească, dar în ceea ce priveşte impresiile sufleteşti nu sunt limite fixe.

Astfel, nenumărate aspecte în imagini se unesc cu viaţa omenească. Toate acestea s-au înfăşurat, s-au rulat – nu pot găsi o altă expresie pentru aceasta – în viaţa oamenilor. Purtaţi milioane de imagini rulate, făcute sul în viaţa dumneavoastră. Şi ceea ce are loc după moarte mai întâi, este derularea imaginilor, aşa s-ar putea numi, derularea imaginilor, a imaginaţiunilor post-mortem. În jurul omului se formează treptat o lume imaginativă; şi conştienţa sa constă în faptul că el se recunoaşte în această lume imaginativă.

Acestea sunt descrise dintr-un punct de vedere puţin diferit în conferinţele de la Viena despre viaţa dintre moarte şi o nouă naştere [Nota 11]; dar lucrurile trebuie considerate din cele mai diferite puncte de vedere. – Derularea imaginilor: aici se poate lua drept comparaţie

cum suntem când suntem copii mici, tocmai am fost născuţi şi avem un trup încă oarecum neconfigurat. Unii oameni – care nu sunt chiar mamele respectivilor copii –, spun: Orice copil mic arată ca o broască; încă nu este întru totul omenesc, dar se configurează treptat. – Exact aşa cum se configurează copilul pe măsură ce creşte, cum creşte cel despre care putem spune: îl avem în noi, atunci când trăim material – , tot aşa are loc o creştere a vieţii care se poate numi derulare a imaginilor vieţii. Căci în această derulare a imaginilor se configurează omul sufletesc, unul dintre elementele componente ale omului. Trebuie să vă reprezentaţi că ceea ce este după moarte, este răspândit, şi că în imaginaţiuni creşte la început omul sufletesc, omul de imagini, corporalitatea spirituală imaginativă care se clădeşte acolo.

Şi aici este locul unde putem iarăşi ajuta celui mort, extrem de mult de pe Pământul fizic, atunci când abordăm împreună cu el astfel de reprezentări – care sunt în acelaşi timp reprezentări ale ştiinţei spirituale –, sau cele pe care le-am dezvoltat ieri despre Pământul albastru-roşiatic cu Ierusalimul auriu. Acestea sunt reprezentări după care însetează cel mort, pentru că el însetează după imaginaţiuni care orientează şi ordonează. În felul acesta îl ajutăm. Îl ajutăm în special atunci când reluăm împreună cu el ce am trăit impreună, experienţele pe care le-am avut împreună cu el; căci la acestea se pot racorda imaginile atunci când vor să se deruleze. Atunci când ne reprezentăm lucruri cărora nu le-am dat atenţie în viaţă şi le parcurgem împreună cu cel mort, atunci el beneficiază deosebit de mult din acestea. Vreau să spun, de exemplu, dacă păstraţi în memorie cum a intrat el pe uşă pe când mai trăia încă, când a venit de la serviciul său şi a ajuns acasă, cum v-aţi salutat, aşadar amintiri în care sufletescul se exprimă în

mod plastic, în imagini. Poate fi infinit de multă afecţiune în aceste lucruri; poate fi, desigur, şi altfel. Atunci vă veţi întâlni în gândire cu persoana decedată. Eu am arătat în cele mai diferite moduri [Nota 12] cum această lume de imagini, în care trebuie să se dezvolte cel mort, în care conştienţa sa trebuie să se extindă, o putem amesteca cu propriile noastre reprezentări. Ideile înspre care s-a străduit cel mort, pe care nu le-a putut atinge pe deplin şi care îi explică ceva, devin lumea sa de imagini. Acolo lucrăm împreună cu el la formarea omului său sufletesc.

Desigur că în răstimpul care urmează morţii, la cel mort sunt deja configurate şi celelalte elemente componente: viaţa sufletească sau sufletul vieţii şi, de asemenea, sinea sufletească. Dar tocmai aceste membre se formează din ce în ce mai definite, astfel încât la început, imediat după moarte, cel mort le resimte ca pe ceva viitor, pe care trebuie puţin câte puţin să le dezvolte. Morţii au în această privinţă senzaţia că trebuie să lucreze la omul sufletesc, că trebuie să-l elaboreze; dar că pe sufletul vieţii trebuie să-l lase să se dezvolte, el trebuie să se dezvolte treptat. Acesta există desigur deja, aşa cum există la copil raţiunea, dar ca şi raţiunea la copil, trebuie să se dezvolte. Datorită acestui fapt, la cel mort apare imediat după moarte o forţă inspiratoare. Aceasta se dezvoltă, devine din ce în ce mai intensă. Şi atunci când ajutăm pe cel mort, îl ajutăm, de asemenea, în dezvoltarea acestei forţe inspiratoare. Întrucât din imagini ceva trebuie treptat să-i vorbească direct celui mort. Ele trebuie să devină mai mult decât simplă amintire a vieţii, ele trebuie să-i spună ceva nou, pe care viaţa încă nu i l-a putut spune. Căci ceea ce îi spun ele acum trebuie să devină germen pentru ceea ce se configurează drept următoarea viaţă pământească.

Aşa încep dezvoltarea vieţii sufleteşti, sufletului vieţii, iar imaginile devin din ce în ce mai grăitoare. Lucrurile stau aşa, că pentru început – dacă îmi este îngăduit să mă exprim aşa – cel mort îşi îndreaptă de preferinţă privirea spre Pământ. Aşa cum noi ne îndreptăm gândurile în sus, înspre lumea spirituală, tot aşa îşi îndreaptă cel mort sufletul mereu în jos, spre Pământ. El vede, de exemplu – ceea ce am descris ieri – Pământul albastru în emisfera estică, roşiatic în cea vestică; aici vin aceste imagini care se întreţes. La început el îşi vede întotdeuna viaţa în tabloul general al Pământului; el îşi vede viaţa cu noi. De aceea îl şi putem ajuta să se descurce cu aceste imagini. Ce-i drept, el părăseşte Pământul, dar nu îl părăseşte cu privirea sa sufletească. Şi, treptat, Pământul începe să răsune, prin aceea că se dezvoltă din ce în ce mai mult inspiraţia. Treptat, din ce în ce mai mult îi spune ce sunt imaginile.

Sunt adesea întrebat dacă acest ajutor se poate da celui mort numai scurt timp după moarte, sau chiar şi încă după ani sau decenii. Dar aceasta nu se termină. Nimeni nu poate trăi atât de mult pe Pământ, încât să fie inutil să ajutăm pe cineva care a murit înaintea noastră. Chiar dacă cineva a murit de 30, 40, de ani, mereu rămâne legătura, dacă ea a fost karmică. Firește, trebuie să ne fie clar că sufletul, dacă este neevoluat – sufletul aceluia care se află aici – poate avea la început o conştienţă clară a acestei legături. La început, această conştienţă a relaţiei cu cel mort poate fi simţită foarte puternic, pentru că imaginile sunt încă pasive şi conţin esenţialmente ceea ce conţineau şi pe Pământ. Dar apoi ele încep să răsune, şi atunci răsună din ele muzica sferelor. Acest lucru este deja străin. Şi oamenii pot primi explicaţii în această privinţă numai din ştiinţa spirituală, prin aceea că ştiu ceea ce se înfăptuieşte în epocile viitoare ale Pământului. Dar nu este ceva prea

obişnuit, ca după decenii să existe o nevoie la fel de vie de apropiere de cel mort, ca imediat după plecarea sa. Odată cu trecerea timpului la cei vii descreşte treptat – experienţa o arată – aplecarea către cei morţi, moare sentimentul viu pentru ei. Acesta este unul dintre motivele pentru care legătura cu cei morţi se simte mai puţin viu după un timp mai îndelungat.

Aceasta ne atrage atenţia asupra faptului că prima perioadă a vieţii dintre naştere şi o nouă moarte este dedicată de preferinţă formării omului sufletesc, a aceluia care pluteşte ca lume imaginativă în jurul omului. Perioada următoare – dar desigur, aceasta este acolo de la început – este dedicată forţei inspiratoare a sufletului, a sufletului vieţii. Şi dinaintea sa, oarecum ca ideal, cel mort are ceea ce se poate numi sinea sufletească. Şi aceasta există de la început, căci sinea sufletească conferă omului conştienţa individuală. La fel cum raţiunea trebuie mai întâi dezvoltată, cultivată la copil, deşi există de la început acolo, tot aşa îşi formează omul sinea sufletească între moarte şi o nouă naştere. Şi acestei formări a sinei sufleteşti îi este dedicat în cea mai mare măsură acel timp în care el se îndreaptă din nou, încet, spre viaţa pământească. Atunci când în răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere, omul devine înfloritor, înfloreşte de tinereţe spiritual – trebuie să spunem –, atunci sinea sa sufletească se află la cea mai înaltă dezvoltare. Aici, pe Pământ, spunem: Omul îmbătrâneşte; în lumea spirituală dintre moarte şi o nouă naştere trebuie să spunem: Omul întinereşte. – Aici spunem: Omul încărunţeşte de bătrâneţe –; acolo trebuie să spunem: Omul devine înfloritor de tinereţe. – Aceste lucruri erau cunoscute nu cu mult timp în urmă. Amintesc doar «Faust»-ul lui Goethe, unde se spune: „întinerit în epoca ceţii” [Nota 13]; ceea ce înseamnă: născut în lumea nordică. Înainte nu se spunea: S-a născut cineva, ci: a întinerit, prin care se

indica viaţa sa dinainte de naştere. Iar Goethe a mai folosit această expresie: „întinerit în epoca ceţii".

Ultimul răstimp dintre moarte şi noua naştere este aşadar cel în care sufletul cultivă cu precădere partea intuitivă. În prima perioadă de după moarte este vie în el partea imaginativă a sufletului, adică omul sufletesc. Apoi se dezvoltă treptat până la înălţimea deplină partea inspirativă a sufletului, sufletul vieţii. Şi după aceea se dezvoltă ceea ce conferă sufletului individualitate deplină, sinea sufletească, intuitivul, capacitatea de a se contopi, îngloba în altceva, de a se regăsi în alţii. În ce îşi găseşte sufletul drumul aici? Despre ce va intui el mai ales?

Sufletul deja începe între moarte şi o nouă naştere, într-un anumit punct al vieţii, să se simtă înrudit cu succesiunea generaţiilor, care apoi duc la tată şi mamă. Sufletul se simte treptat tot mai înrudit cu strămoşii săi, cum sunt ei reuniţi în căsătorie, cum au copii, ş.a.m.d. În timpul imediat după moarte simte imaginile, şi derularea imaginilor, şi privind în jos spre Pământ, aceste imagini sunt combinate în contexte imaginative mai mari. Şi în timp ce se îndreaptă din nou spre viaţa pământească, devine din ce în ce mai intuitiv. Şi mai pe larg şi cuprinzătoare apare în faţa sufletului imaginea pe care am dezvoltat-o ieri: sfera Pământului – licărind albăstrui deasupra Asiei, Indiei, Africii de Răsărit; pe de altă parte – sufletul într-adevăr înconjoară Pământul –, acolo unde este America, scânteind roşiatic; între acestea, nuanţele de verde şi celelalte nuanţe. Şi Pământul răsună în cele mai variate tonuri: melodii, armonii, coruri ale muzicii sferelor. Şi în acestea se mută, se încadrează treptat ceea ce a avut omul drept imagine: imaginile pe care le-a avut mai înainte despre succesiunea generaţiilor. El învaţă treptat să cunoască cea de-a 36-a pereche de strămoşi, apoi pe cea

de-a 35-a, a 34-a, 33-a, 32-a, până la tatăl şi mama sa. Pe aceştia îi cunoaşte întreţesuţi în imaginaţiuni. Şi aici se întipăreşte intuiţia, până se ajunge la tatăl şi mama sa. Această întipărire este într-adevăr o contopire, înglobare în ceea ce trăieşte de-a lungul generaţiilor. Cea de-a doua jumătate a vieţii dintre moarte şi o nouă naştere este în aşa fel, încât omul se obişnuieşte în acest răstimp să trăiască intens în altul, în ceea ce se află acolo jos, să trăiască deja anticipativ în acest altul decât el însuşi, care devine apoi mediu înconjurător apropiat şi mai îndepărtat; nu să trăiască în sine, ci în celălalt. Omul îşi începe viaţa dintre moarte şi o nouă naştere prin aceea că trăieşte în celălalt, în ceea ce este altul decât el însuşi; o încheie în aşa fel, încât poate trăi mai ales în celălalt. Apoi, el se naşte, şi la început mai rămâne cu ceva din această altă viaţă. Din acest motiv trebuie să spunem: În primii şapte ani de viaţă omul este un imitator; el imită tot ceea ce percepe. Citiţi ceea ce este expus în această privinţă în lucrarea ***Educaţia copilului din punctul de vedere al ştiinţei spirituale***. Este o ultimă copie a acestei trăiri în celălalt, care se continuă încă în viaţa fizică. Aceasta este cea mai eminentă însuşire, transpusă în spiritual, dintre moarte şi o nouă naştere şi este prima însuşire care apare la copil: imitarea a tot ceea ce există în preajma sa. Nu vom înţelege această imitare a copilului dacă nu ştim că ea provine din grandioasa viaţă intuitivă a sufletesc-spiritualului din ultima parte a vieţii dintre moarte şi o nouă naştere.

Aceasta este din nou o reprezentare pe care trebuie să o cuprindă dezvoltarea spirituală în viitor. În vremurile vechi – în special prin faptul că oamenii cunoşteau spiritul prin clarvederea atavică – era însufleţită prin contemplare directă credinţa în ceea ce a devenit îndoielnic în ziua de azi pentru oameni, atunci când gândesc materialist:

nemurirea. Mai înainte oamenii ştiau că aceasta există. Dar în viitor, ideea nemuririi va fi stimulată din partea opusă. Oamenii vor înţelege că această viaţă de aici este continuarea unei vieţi spirituale. Aşa cum înainte oamenii priveau în mod firesc spre continuarea după moarte a vieţii, în viitor oamenii vor învăţa tot mai mult să privească cu precădere întreaga viaţă de aici drept o continuare a vieţii dintre moarte şi o nouă naştere. Împotriva acestei concepţii, însă, Biserica a ridicat bariere. Pentru că nimic nu a fost văzut atât de puternic drept erezie de către Biserică, ca gândul preexistenţei sufletului, şi este bine ştiut faptul că bătrânul părinte ale Bisericii Origene [Nota 14] în special, de aceea a fost un părinte al Bisericii atât de rău văzut, pentru că el mai recunoştea încă preexistenţa sufletului. Nu este numai vorba că, după cum am spus deja [Nota 15], în secolul IX la conciliul de la Constantinopole spiritul a fost abolit, prin stabilirea dogmei că omul nu ar consta din trup, suflet şi spirit, ci numai din trup şi suflet, admiţându-se că sufletul ar avea ceva spiritual în sine. Este interzis ca oamenii să gândească – a spuns Conciliul – că omul constă din trup, suflet şi spirit; el are un suflet de natură sufletească şi spirituală, dar el constă numai din trup şi suflet. – Interdicţia, bineînţeles, este încă şi în ziua de azi. Dar mai este şi altceva legat de aceasta, este totodată „ştiinţa lipsită de prejudecăţi”! Şi acesta este lucrul cel mai interesant. Găsiţi la filosofi pretutindeni omul împărţit în trup şi suflet; tripartiţia în trup, suflet şi spirit este încă prea puţin aplicată. Citiţi-l pe celebrul Wundt [Nota 16]; atunci veţi vedea că aceasta este „ştiinţa lipsită de prejudecăţi”: de a împărţi omul în trup şi suflet. Aceasta nu este ştiinţă lipsită de prejudecăţi! – este ultima rămăşiţă a acelei dogme de la cel de-a optulea conciliu ecumenic. Numai că filosofii au uitat acest lucru şi o

consideră ştiinţă lipsită de prejudecăţi. – Aceasta este una dintre bariere: abolirea spiritului. Cealaltă barieră, pe care a înălţat-o Biserica, este interzicerea credinţei în preexistenţă. Chiar oameni lipsiţi de prejudecată nu-şi mai pot regăsi credinţa în preexistenţă. Îl amintesc numai pre renumitul teolog filosof sau filosof teologic – cum doriţi – Frohschammer [Nota 17] din München. Cărţile sale sunt puse la index. Dar aceasta nu l-a ferit să se întoarcă totuşi împotriva ideii preexistenţei sufletului, pentru că el spune: Dacă sufletul ar exista cu adevărat înainte, dacă el nu ar fi zămislit odată cu trupul, atunci părinţii nu ar concepe decât un animăluţ, care ar primi apoi un suflet. Aceasta este o idee neliniştitoare pentru el. Eu am expus aceasta ca remarcă în ***Enigmele sufletului*** [Nota 18]. Dar nu aşa stau lucrurile. Atunci când ştii că realitatea este aceasta, că omul este legat de mai mult de 30 de generaţii cu sângele care a curs de-a lungul generaţiilor, atunci nu se poate spune că părinţii ar concepe doar un animăluţ; ci de aceasta ţine întregul proces spiritual care se desfăşoară de-a lungul a mai mult de 30 de generaţii. Numai că trebuie să devenim conştienţi de el.

Aşa este, că în viitor oamenii nu se vor concentra doar pe întrebărarea: Durează această viaţă până dincolo de moarte? Ci trebuie să putem spune, tocmai atunci când studiem corect viaţa pământească: Această viaţă pământească fizică este continuarea unei vieţi spirituale! – Asupra acestui aspect va fi puternic îndreptată atenţia în viitor. Oamenii vor recunoaşte că viaţa spirituală se continuă în muritor, muritorul în nemuritor, şi prin faptul că vor recunoaşte muritorul în nemuritor, vor avea o bază mai sigură pentru cunoaşterea celor nemuritoare. Dacă oamenii vor înţelege această viaţă pământească aşa cum trebuie, atunci nu vor mai voi să o înţeleagă doar prin ea

însăşi. De aceasta ţine desigur şi dobândirea unor alte reprezentări, precum cum am expus eu acum.

Oh, este necesar ca unele concepte să fie corectate. Oamenii dobândesc foarte greu unele concepte valabile în viaţă, iar limbajul popular este în această privinţă o piedică majoră. Trebuie la început să ţinem cont de limbajul popular, căci altfel nu vom fi deloc înţeleşi. Dar deja este o mare piedică atunci când oamenii cred că-şi moştenesc asemănările direct de la părinţi. Acesta este un nonsens. Eu am spus şi în conferinţa publică [Nota 19] că activitatea noastră ştiinţifică suferă foarte mult din cauza faptul că ceea ce este obişnuit în ceea ce priveşte ştiinţa anorganicului nu este aplicat şi în cazul organicului. Nimeni nu va voi să explice forţa magnetică a unul magnet considerând că ea provine din bucata de fier în formă de potcoavă, ci va explica magnetismul din magnet sau din acul magnetic pornind de la cosmic. Dar dacă ia naştere oul în găină sau embrionul în om, se consideră că acestea nu trebuiesc explicate pornind din Cosmos. Dar pretutindeni acţionează Cosmosul. Şi oricât de ciudat ar fi: Exact la fel cum la impresia senzorială se perforează un canal în ochi, pentru a deschide Eului poarta prin care poate ieşi, tot aşa şi reproducerea se bazează pe aceea că efectiv se creează loc. Ceea ce se petrece cu acest prilej este că organismul fiinţei materne este pregătit în aşa fel încât se creează loc. Şi ceea ce ia naştere atunci, ia naştere din Cosmos, din întregul macrocosmos. Este un proces complicat, dar în fiinţa maternă nu se creează decât locul, organizaţia fiinţei materne este întreruptă într-atât încât se creează un gol, o cavitate în care poate intra macrocosmicul. Acesta este esenţialul şi aceasta va înţelege în scurt timp chiar embriologia. Ea va înţelege că ce este cel mai important la embrion este acolo unde nu se află nimic, că materia

mamei s-a retras deoarece macrocosmicul vrea să intre înăuntru. Dar în acest macrocosmic care se pregăteşte un timp aşa lung încât omul este intuitiv alături de strămoşii săi – în cazul cel mai îndelungat de-a lungul a 32 până la 35 de generaţii –, el este deja conectat la aceste forţe care din Cosmos acţionează înăuntru; el le vede deja. Din regiunea stelară căreia îi este atribuit omul, el priveşte raza căzând pe Pământ, priveşte unde se va încarna. Apoi se apropie treptat de Pământ.

Acestea sunt lucruri care, cred eu, pot umple şi sufletele noastre cu o impresie sufletească însemnată. Ştiinţa spirituală nu poate fi asimilată în acelaşi fel ca matematica, ci ea va fi asimilată ca ceva care se uneşte profund şi cu sufletele noastre, care ne face realmente alţi oameni, care îmbogăţeşte profund viaţa omenească şi creează baza unei reale conştienţe cosmice. Acest efect însufleţitor, înviorător în cel mai bun sens al cuvântului, al cunoaşterii spiritual-ştiinţifice este ceva esenţial şi important. În orice caz, nu ne este îngăduit să nu recunoaştem că în epoca actuală, în privinţa lucrurilor care sunt avute aici în vedere, ne aflăm oarecum într-o perioadă de tranziţie. Acest fapt timpul nostru trebuie să şi-l asume drept karmă a sa. În ziua de azi se mai spune încă, cu uşurinţă: Dumnezeule mare, trebuie să-mi însuşesc eu nişte reprezentări atât de complicate, pentru a înţelege ceea ce-mi oferă învăţătura ta despre determinarea omului? Alţii tratează mai simplu lucrurile! – Desigur, dr. Johannes Müller, de exemplu, face să le fie oamenilor mai uşor [Nota 20]. Dar este vorba de faptul că trăim într-o perioadă de tranziţie şi că în ziua de azi aceste reprezentări sunt încă neobişnuite oamenilor. Dar ele trebuie să le devină obişnuite. Va trebui să vină timpul în care aceste lucruri să fie introduse deja, în modul potrivit, copiilor. Se

va putea face acest lucru, şi se va face o descoperire: copiii le vor înţelege surprinzător de bine. Ei vor înţelege cu mult mai bine decât alţii ceea ce provine din imaginile ştiinţei spirituale. Pentru că ei aduc cu sine din capacitatea de imitare din lumea spirituală ceva pe care noi îl alungăm din ei, pe care nu îl luăm în considerare, şi uneori îl respingem în mod foarte brutal ca nefiind valid sau adevărat. Căci altfel ar trebui să ne mărturisim că unii copii spun ceva neobişnuit de inteligent, adeseori cu mult mai inteligent decât spun adulţii. Uneori este cu mult mai interesant ceea ce spune un copil, pentru că se află mai mult în relaţie cu natura Universului, decât ceea ce spune un profesor. Aceste lucruri oamenii ar trebui să fie capabili să le accepte într-adevăr cu un anumit etos, şi atunci nu va mai fi dificil, dacă vom prezenta copiilor lucrurile în modul corespunzător. Desigur că trecerea la aceasta este incomodă, motiv pentru care oamenii o resping cu atâta plăcere. Dar exact din unele întrebări provenite din firea copilului, dacă putem da atenţie direcţiei, timbrului acestor întrebări, vom recunoaşte că la copil sunt reminiscenţe dintr-o viaţă anterioară.

Numai că oamenii trebuie să ia temeinic în serios ceea ce este avut în vedere de ştiinţa spirituală şi este necesar să fie de părerea că acestea trebuie să se regăsească în viaţa socială, din care fac parte şi educaţia şi învăţământul. În această privinţă s-ar putea face cu mult mai mult în ziua de azi decât se consideră în mod obişnuit ca fiind posibil. Căci este întru totul corect ceea ce am remarcat recent [Nota 21]: Atunci când cei care vor să devină profesori sau educatori sunt examinaţi în ziua de azi, atunci în primul rând se are în vedere ce cunoştinţe şi-au însuşit, când de fapt este complet inutil ca ei să trebuiască să şi le însuşească. Pentru că ei pot citi

întotdeauna cele de care au nevoie pentru predare, atunci când se pregătesc, într-un compendiu corespunzător. Căci ceea ce a învăţat omul pentru examen va fi uitat curând după aceea. Acest lucru se vede cel mai bine dacă ne amintim cum se desfăşoară viaţa noastră din universităţi. – Eu trebuia să dau cândva un examen. La data examenului profesorul respectiv era bolnav. M-am dus la asistent, care mi-a spus: Da, dl. profesor e bolnav şi desigur că va mai dura încă opt zile; pot înţelege situaţia dumneavoastră că trebuie să mai staţi în această stare de gestaţie avansată şi că în opt zile veţi fi uitat totul; dar nu există altă cale! – Aşadar se ştie că ceea ce, să spunem aşa, urmează să se slobozească la examen va fi curând uitat. Este doar o farsă în viaţă. Dar ceea ce contează în învăţământ este că trebuie să se vadă ce fel de om este acela pe care-l laşi să se ocupe de cei tineri. Este vorba să se privească omul în fiecare, nu doar ce a înghesuit el în mecanismul vieţii sale de reprezentare. De omul adevărat este vorba, ca acesta să fie capabil să stabilească acea relaţie tainică cu tânăra generaţie, care este necesară. Atunci nu va fi deloc atât de dificil să se înfăţişeze într-adevăr tineretului ceea ce poate dezvolta ştiinţa spirituală pentru tineret.

Am vrut să vă atrag atenţia astăzi în special asupra acestui fel de realităţi ale vieţi omeneşti de ansamblu, care vă poate aduce la conştienţa că nu trebuie să menţinem doar vechile concepte, ci că avem nevoie de noi concepte, capacitatea noastră conceptuală trebuie îmbogăţită prin multe. Veţi observa cum se vine de fapt în întâmpinare atunci când se răspândeşte ceva cum este ştiinţa spirituală. Oamenii au tânjit vreme îndelungată după ea. Dar majoritatea vor să se cruţe de a prelua prea multe concepte. De aceea le place aşa mult să meargă la conferinţe în care se fac proiecţii sau la alte conferinţe

ilustrative, unde pot privi, unde nu e nevoie să preia multe concepte. De regulă, atunci când oamenilor li se oferă ceva, ei întreabă: Ce vrea, de fapt, omul acesta? – Dar ce vor oamenii, atunci când întreabă: Dar ce vrea, de fapt, omul acesta? Ei vor ca lucrurile să le fie „traduse" în ceea ce ei ştiu deja. Dar nu aşa se pune problema pe terenul spiritual-ştiinţific; aici trebuie preluate noi concepte, care încă nu există, dintre care o parte au existat cândva, în timpurile vechi, într-o altă formă, dar astăzi nu mai există. Acum, oamenii trebuie să se decidă să pătrundă noi concepte. Asta este adesea atât de dificil pentru oameni. Căci dacă ei ar accepta cu adevărat noi concepte, atunci nu ar întreba: Ce vrea, de fapt, omul acesta? – ci le-ar prelua. În viitor, o întrebare mai utilă va fi: Ce ar trebui, de fapt, să gândesc? – şi nu: Ce vrea el, de fapt? – Atunci ar vedea deja că ceea ce dezvoltă ca părere declanşează în ei şi forţe de viaţă, astfel încât să intre în realitate. Atunci ar realiza că văzutul, contemplatul este într-adevăr ceva subtil, dar deloc depărtat. Însă în această privinţă trebuie depăşite prejudecăţile.

Există, de exemplu, o cărţulie populară [Nota 22], «Introducere în filozofie». În ea se află concepte cum sunt cele pe care le-am blamat eu ieri şi astăzi. Dar deosebit de ciudat devine autorul atunci când vorbeşte despre supranaturalism. El consideră supranaturalul, suprasensibilul, ca fiind deosebit de dăunător, deoarece este de părere că naturalul este ceva unde fiecare om poate ajunge la o judecată şi şi-o poate verifica el însuşi; în cazul suprasensibilului, a supranaturalului însă, este pericolul că nu fiecare ar putea judeca el însuşi, ci ar accepta un lucru în baza autorităţii altuia. – De aceasta se leagă, desigur, şi cealaltă afirmaţie: că preoţimea tuturor timpurilor a exploatat acest lucru, acolo prin supranatural oamenii au

fost corupţi, întrucât prin aceasta ei au deveni dependenţi de credinţa în autoritate. Dacă vom considera însă condiţiile reale, putem spune: Atunci când, în ziua de azi, filosofii oficiali ajung să vorbească despre suprasensibil, ei devin de-a dreptul infantili. Căci este o concepţie infantilă şi se pare că omul respectiv nu are deloc habar cât de grozav de răspândită este credinţa în autoritate tocmai în prezentul nostru, chiar dacă oamenii vor să se ţină independenţi de ea. Câţi oameni ştiu, de exemplu, pe ce se bazează concepţia copernicană despre lume? Ei învaţă să o cunoască la modul ca şi cum i se pune cuiva un scaun în Univers şi i se arată: Aici se mişcă Soarele, şi planetele se mişcă în jurul lui. – Însă toate acestea sunt nonsens. Dacă li s-ar arăta oamenilor tot ceea ce le poate deveni accesibil, atunci ar dobândi o cu totul altă reprezentare şi ar vedea cât de incerte sunt toate ipotezele. Dar gândiţi-vă cât de infinit de multe sunt cele pe care le cred oamenii în ziua de azi pe baza autorităţii. Cât de bucuroşi sunt ei în ziua de azi într-un alt domeniu – pentru a vă aminti un fenomen însoţitor –, atunci când printr-un guvern bolşevic sunt dezvăluite documente secrete, de care depinde soarta a nenumăraţi oameni! Aici există o asemenea examinare a chestiunii privind cele naturale, aici poate oricine examina; dar în privinţa suprasensibilului există părerea că oamenii şi-ar pierde independenţa. Dar aceasta înseamnă totuşi întoarcerea lucrurilor cu capul în jos. Şi una dintre sarcinile ştiinţei spirituale va consta în multe privinţe în aceea ca lucrurile să fie din nou puse pe picioarele lor. Faptul că lucrurile au fost puse cu capul în jos, este absolut firesc: Trebuia să se dezvolte sufletul conştienţei. Numai că acum ele trebuie din nou puse pe picioare, aşa cum trebuie.

De acestea vrem să ne legăm data viitoare şi vom vedea că această punere-pe-picioare nu este deloc ireală, ci are chiar o semnificaţie mai profundă.

CONFERINŢA a IV-a

Berlin, 9 aprilie 1918

În decursul ultimelor consideraţiuni [Nota 1] am atras adesea atenţia aici că, deşi din alte surse decât ale noastre, adevăruri oculte au fost întotdeauna cunoscute de oameni individuali, au fost cunoscute de-a lungul tuturor timpurilor evoluţiei omenirii, dar că, firește, aceşti oameni individuali au vegheat cu foarte mare grijă ca aceia care erau iniţiaţi în astfel de misterii oculte să nu le împărtăşească neiniţiaţilor. Or noi ştim că astfel de lucruri continuă să se propage chiar şi atunci când ele şi-au pierdut înţelesul, justificarea în dezvoltarea generală a vieţii omeneşti. Astfel, în ziua de azi anumite adevăruri sunt încă strict păzite de cei care le cunosc. Dar noi ştim că anumite lucruri în ziua de azi trebuie pur şi simplu indicate, că nu mai este îngăduit ca ele să rămână tăinuite, ci, la fel ca alte adevăruri ştiinţifice, trebuie şi ele să fie făcute accesibile omenirii generale ca adevăruri spiritual-ştiinţifice.

Acum, aceasta se poate petrece numai cu referire la anumite lucruri elementare; doar cu referire la acestea trebuie să se petreacă. În lucrurile pe care le-am discutat de vreme îndelungată se află desigur unele din cele care sunt socotite printre astfel de adevăruri din această cunoaştere care este păzită cu grijă din unele părţi. Numai că trebuie totuşi, în spiritul acestor consideraţiuni, să continuăm înnodând şirul ideilor la asemenea lucruri păzite. Iar cei care primesc în ziua de azi asemenea

adevăruri comunicate, ar trebui să vadă la înseşi aceste adevăruri că ele sunt considerate cu o mare seriozitate, cu o anumită veneraţie. Căci dintre motivele pentru care iniţiaţii se feresc de comunicare face parte, printre altele, teama de lipsa de pietate a oamenilor actuali faţă de adevăr. Desigur că faţă de ceea ce simţul materialist de astăzi consideră a fi adevăr, nu poate apărea prea multă pietate, şi acele lucruri nici nu sunt mult profanate prin faptul că nu le întâmpinăm cu pietate, cel puţin nu în aparenţă. Numai că anumite lucruri trebuie tratate cu delicateţe şi pietate, dacă e ca ele să se incorporeze în modul corect în viaţa spirituală a omenirii.

Dintre acestea fac parte în primul rând cunoştinţele despre omul însuşi, cunoştinţe care, la început, când se apropie de sufletul nostru, par simple, dar care poartă o încărcătură şi implicaţii extrem de însemnate şi ample. Tocmai consideraţiunile care ne-au preocupat în ultima vreme, care toate mai mult sau mai puţin culminează în a ne face accesibilă taina ce corespunde corelaţiei dintre viaţa în trup fizic şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, aceste adevăruri duc examinarea foarte aproape de om, se înlănţuie cu multe care sunt legate gnoseologic în mod intim de om. Acum vrem să ne îndreptăm pentru început privirea noastră spirituală asupra unor lucruri despre care am vorbit deja din alte puncte de vedere, numai că astăzi vrem să considerăm aceste lucruri dintr-o anumită perspectivă, pentru a putea menţine în aceste conferinţe punctul de vedere caracterizat.

Ştiinţele naturii recente, după cum ştim, l-au adus pe om foarte aproape de animal. Numai că noi am subliniat deja [Nota 2]: Aceste ştiinţe moderne ale naturii nu ţin deloc seama de ceea ce îl diferenţiază pe om, în adevăratul sens al cuvântului, de animal. Ştiinţa atrage, de exemplu,

atenţia cum sunt formate oasele la om şi la animalele superioare şi găseşte o mare asemănare în aceasta; ea găseşte o mare asemănare mai cu seamă în formă, în morfologie. Aici are dreptate, dar prin aceasta nu abordează deloc principalul. Acest principal – pe care l-am indicat deja în această iarnă, chiar într-o conferinţă publică [Nota 3] –, se prezintă pentru început, pe de o parte, în aşa fel încât se poate spune: Cel care se apropie de considerarea omului cu veneraţia şi profunzimea necesară în aşa fel încât se lasă impresionat de marele, semnificativul contrast dintre omul care trăieşte fizic aici, pe Pământ, şi un cadavru omenesc, acela, pur şi simplu prin această impresie a celor două contraste, are un mister înaintea sufletului: omul viu şi cadavrul. Ceea ce trebuie să-l frapeze pentru început pe om în acest contrast este că acum cadavrul este revendicat de forţele naturii pământeşti exterioare, cărora omul nu le-a fost supus în perioada de la concepere sau naştere şi până la moarte, ci cărora li s-a sustras prin aceea că sufletescul, viul era legat cu acest ansamblu de substanţe care ne întâmpină în cadavru. Dacă urmărim în gând ce se alege dintr-un cadavru, indiferent dacă respectivul cadavru este dizolvat rapid prin ardere sau mai încet, prin putrefacţie, cele două procese sunt exact acelaşi lucru, se diferenţiază doar prin scurtimea, respectiv lungimea duratei lor. Ceea ce a fost substanţial unit în om, este descompus într-un timp mai scurt sau mai lung în procesul substanţial general al Pământului nostru, trece în procesul substanţial general al Pământului. Omul poate urmări într-adevăr cu simţurile sale obişnuite, chiar şi cu gândurile sale obişnuite, ceea ce devine din părţile unui cadavru.

Observatorul spiritual-ştiinţific poate merge mai departe în această privinţă. El poate găsi că ceea ce se află

laolaltă în cadavru imediat după moarte, trece treptat într-un domeniu substanţial imens; desigur că această trecere se întinde de-a lungul secolelor, dar el trece treptat într-un câmp substanţial imens; se dizolvă, ca să spunem aşa, în totalitatea a ceea ce este în general lumea noastră vizibilă, perceptibilă exterior.

Acum, este interesant de urmărit ce corelaţie există între ceea ce este aici, în viaţa noastră fizică, conştienţa de Eu, şi acest cadavru care se descompune. În mod ciudat, aceste două lucruri sunt într-o anumită privinţă corelate: cadavrul care se descompune şi conştienţa de Eu. Spun: Conştienţa de Eu – desigur nu Eul real, adevărat, căci acest Eu trece bineînţeles prin poarta morţii, continuă să trăiască viaţa dintre moarte şi o nouă naştere. Dar ceea ce este aici în viaţa fizică a omului ca imagine a Eului – el nu are conştienţa Eului, are doar imaginea Eului în conştienţă –, aceasta este legată de cadavru, şi anume de acel ansamblu de substanţe care se dizolvă după moarte în Univers. Această descompunere în Univers a cadavrului nu este altceva decât imaginea exterioară pentru întreaga conştienţă de Eu; căci în realitate conştienţa noastră de Eu aparţine acestui Univers, în care se dizolvă cadavrul nostru. Şi de faptul că în răstimpul dintre naştere şi moarte noi rămânem la părerea ciudată – ciudată pentru ocultist, pentru omul obişnuit este o concepţie de la sine-înţeleasă – : Aici, în interiorul graniţelor pielii noastre suntem noi –, de acest lucru este de vină doar faptul că masa substanţială a trupului nostru este menţinută laolaltă între naştere şi moarte. De la această coeziune provine aceea că noi atribuim mereu acestui conţinut substanţial, pe care îl umplem cu carnea şi sângele nostru, faptul că suntem acolo. Pentru că, de fapt, este absurd; noi nu suntem deloc acolo. În realitate, noi suntem pretutindeni şi încercăm

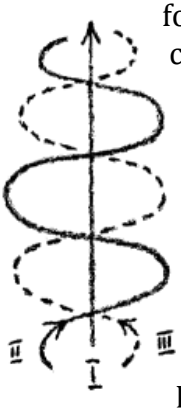
chiar, de la adormire la trezire, să fim pretutindeni acolo unde vor fi după moarte părticelele substanţiale ale trupului nostru. Numai că între naştere şi moarte ni se oferă conştienţa iluzorie – maya – că am fi în acest conţinut spaţial limitat de pielea noastră. Aceasta este o conştienţă iluzorie, este maya, dar aşa ni se prezintă, aşa suntem învăţaţi. Şi moartea este, printre multe altele, infirmarea acestei conştienţe iluzorii pentru lumea fizic-materială. Ea duce părţile cadavrului nostru acolo unde sălăşuieşte mereu în realitate conştienţa de Eu. Acest aspect este deja ceva cu implicaţii foarte vaste.

Acum puteţi însă întreba: Ce ne poartă de fapt, după ce murim, conştienţa de Eu şi imaginea sa exterioară, particulele materiale ale trupului nostru, în lumea îndepărtată? Ce forţe sunt acestea?

Sunt trei forţe pe care le putem ilustra în felul următor.

Una dintre forţe se manifestă în timpul vieţii noastre prin aceea că în cea dintâi parte a vieţii noastre mergem în patru labe, şi abia după aceea ne ridicăm în poziţie verticală. Noi ne orientăm abia treptat după linia verticală. Prin aceea că ne transformăm de la copil care se târăşte la om vertical, urmăm o anumită linie de forţă în care ne plasăm, cu care ne identificăm. Această linie de forţă, privită spiritual-ştiinţific, este foarte precis vizibilă în om. De jos vine o linie care merge din centrul Pământului afară, în Univers. Acest lucru în vremurile vechi era descris pur şi simplu prin aceea că se spunea: De la centrul Pământului merge o linie în Univers, care pentru fiecare om, chiar şi pentru fiecare moment în timp, este alta, dar întotdeauna din centrul Pământului în afară, în Univers. Aceasta este una din liniile de forţă importante din om. Aşa cum acţionează ea în viaţa noastră fizică, acţionează numai

atâta timp cât durează această viaţă fizică; pentru că aici forţa de greutate fizică a trupului nostru ţine în echilibru acestă forţă. În clipa în care această forţă de greutate fizică nu mai acţionează, aşa cum acţionează în trupul viu, începând din momentul în care trupul viu devine cadavru, această linie de forţă se desfăşoară din punctul central al Pământului spre Univers ca fiind cea care pentru început deplasează, poartă particulele noastre materiale. Desigur, acestea sunt întotdeauna antrenate mai departe de propria lor greutate, dar dacă am urmări o vreme mai îndelungată ce se petrece cu particulele noastre materiale, am găsi că ele se dispersează în direcţia acestei forţe, chiar dacă pentru aceasta este nevoie de sute de ani. – Cea de-a doua forţă care intră aici în considerare este o forţă care se exprimă în principal în vorbirea omenească. Noi vorbim, sau cel puţin putem vorbi. Există întotdeauna un anumit impuls în limbajul articulat. O anumită forţă motrice, o forţă centrifugală se află în aerul expirat atunci când vorbim. Cercetătorul spiritual-ştiinţific vede această forţă ca înfăşurată în jurul primei linii. Ea are, în esenţă, o formă spiralată, încolăcindu-se în jurul acestei verticale. Această forţă modifică întru câtva forţa pură de respingere, dându-i un impuls. Dar ea nu este singura activă, ci ei i se adaugă o a treia, care provine din următoarele: În timp ce vorbirea dezvoltă o anumită forţă, un anumit impuls înspre afară, gândirea – prin care omul se diferenţiază de animal – se opune acestei forţe care se exprimă în limbaj. În aceasta avem cea de-a treia forţă. Dacă am vrea să le desenăm, aceasta ar putea fi făcut în modul următor (vezi desenul). Prin aceste trei forţe, forţa de verticalizare, forţa care acţionează în vorbire şi forţa care acţionează în gândire, particulele cadavrului omenesc sunt dirijate treptat, încetul cu încetul, afară în Univers. Lor li se opune, desigur,



forţa gravitaţională şi alte forţe, de exemplu chimice, care sunt contrare lor. Însă aceste trei forţe învinge forţele care li se opun.

Aceste trei forţe, care sunt menţinute laolaltă în timpul vieţii fizice, atunci când noi ca oameni stăm pe cele două picioare ale noastre, aceste forţe devin libere şi risipesc ceea ce aici este menţinut laolaltă în formă. Mai cu seamă ceea ce numim noi trup eteric sau trup al forţelor plăsmuitoare, urmează aceste trei forţe. El este primul la care, imediat după moarte, după câteva zile se petrece ceea ce noi am descris adesea drept dizolvare a trupului eteric sau trupului forţelor plăsmuitoare, în direcţia acestor forţe. Cealaltă, dispersia trupului fizic, este pentru cel mort mai puţin importantă; ea, doar pentru că îi fixează momentul morţii, îi păstrează amintirea Eului său pământesc. Dar mai important este că aceste forţe îi arată continuu legitatea acestei dizolvări a trupului eteric, sau trupului forţelor plăsmuitoare. Dar dacă nu ar mai exista aici altceva decât aceste trei forţe, omul mort nu ar putea şti că este forma lui, că aceasta provine de fapt de la el. El ar percepe-o, dar ca pe ceva străin. De aceea este important ca el nu doar să perceapă ceea ce se dizolvă, ci să poată şi şti că acesta provine de la el, că este restul a ceea ce a menţinut el pe Pământ laolaltă în forma sa. Şi aceasta ne conduce la altceva.

Aici trebuie să indic ceva care nu este deloc tratat în vremurile noastre aride, prozaice, fade, cu veneraţia necesară, în ciuda faptului că se află mereu şi pretutindeni dinaintea noastră. Este ceva care acţionează de fapt în cadrul lumii fizice drept aspectul cel mai misterios, care există pentru fiecare om în cadrul lumii fizice, dar care nu este

resimţit în caracterul său misterios: este incarnatul omenesc [În limba germană: *Inkarnat* – este termenul în pictură pentru coloritul pileii persoanelor de origine europeană. Termenul corespunzător în limba română folosit în pictură este „carnaţie". Dar având în vedere că în traducerile conferinţelor despre artă, făcute anterior, (GA 271, GA 276) s-a utilizat termenul „incarnat", traducătorul a optat pentru păstrarea aceluiaşi termen şi în această traducere.], ceea ce se revelează din om în afară, în culoarea pielii omeneşti. Este suficient să vă amintiţi ce abundenţă de elemente individuale se exprimă în faptul că omul ne întâmpină cu incarnatul său, că în fond această culoare a pielii este diferită la fiecare om, că ea ne întâmpină în atâtea nuanţe câţi oameni există. Cel care se preocupă de descifrarea enigmei incarnatului, aşa cum s-a şi încercat deja, va dobândi un sentiment faţă de ceea ce se exprimă în culoarea pielii, în nuanţa pielii omeneşti. Este ceva extrem de tainic ceea ce se exprimă în incarnat. Pentru cel care abordează această examinare cercetând spiritual, întrebarea: Cum stau de fapt lucrurile cu incarnatul? – dobândeşte o foarte mare însemnătate. Căci această tentă particulară a incarnatului depinde de două forţe cu acţiune opusă, s-ar putea spune: de două forţe de presiune, de apăsare cu acţiune opusă în cadrul formei, care sunt active în om. Şi anume, trupul forţelor eterice, sau al forţelor plăsmuitoare, acţionează într-un anumit mod, apăsând înspre afară, iar trupul astral acţionează apăsând în mod opus, spre interior, şi aceasta în toate locurile. Dacă trupul astral vrea să se contracteze, apăsând din afară spre interior, atunci trupul eteric, sau al forţelor plăsmuitoare vrea să împingă din interior înspre afară, să se extindă. Şi ceea ce ia naştere prin faptul că la suprafaţa omului se întâlnesc aceste două forţe de apăsare din afară şi din interior, participă în ceea ce se revelează în incarnatul omenesc. Ceea ce trupul eteric şi

trupul astral au să-şi spună unul altuia, se exprimă în mod tainic în incarnat.

Dacă privim omul, aşa cum este el aici pe planul fizic, îi vedem şi incarnatul. Dar acest incarnat ar apărea altfel dacă ar putea fi privit din interior spre afară. Priviţi din interior înspre afară, dumneavoastră ca oameni nativi ai Europei Centrale, nu aveţi incarnatul roz, de culoarea pielii, ci verde-albăstrui. Această culoare verde-albăstrui se prezintă şi în efectul ulterior de după moarte. Atunci când trupul forţelor plăsmuitoare, sau trupul eteric, se extinde în sensul celor trei forţe caracterizate anterior, şi omul mort priveşte această formaţiune, el îşi vede incarnatul oarecum în efectul său ulterior, din cealaltă parte. Acesta îi licăreşte după moarte albastru-verzui.

Dar el conţine în esenţă şi altceva atunci când ne întâmpină, atunci când îl privim în viaţa fizică din afară. Luat în mod strict, acest incarnat, în misterul său, nu este numai individual, diferit pentru diferiţi oameni, ci el se modifică şi la unul şi acelaşi om în decursul vieţii, chiar dacă în nuanţe mici. Nu mă refer că în anumite stări maladive suntem uneori aprinşi sau uneori palizi ca brânza, căci aceasta este, desigur, ceva anormal, dar făcând abstracţie de aceste mari modificări, incarnatul se schimbă continuu. Dar dacă îl privim de cealaltă parte, aşa cum îl vede cel mort, atunci se mai arată şi altceva. Atunci ni se arată ca pictată pe un covor, întreaga noastră viaţă de amintire. Aşadar dacă vrem să vorbim imaginativ, trebuie să ne reprezentăm acest covor al incarnatului ca pe o haină, ca pe o haină foarte fină, şi acum să îl întoarcem aşa cum întoarcem pe dos o haină, îl întoarcem pe partea cealaltă, sau îl întoarcem ca pe o mănuşă. Atunci am vedea din cealaltă parte ceea ce în mod obişnuit este îndreptat spre interior, şi de care noi putem deveni conştienţi,

pentru că este îndreptat spre interior, numai prin aceea că atunci când ne intră în conştienţă apare drept amintire, nu drept conţinut al gândurilor; dar aceasta caracterizează auric diferit gândurile, gândurile care vibrează. Ceea ce trimitem în subconştientul nostru, noi cunoaştem doar în viaţa sa exterioară. Noi nu ajungem să cunoaştem ceea ce licăreşte prin incarnatul nostru, dar omul mort îl cunoaşte prin aceea că incarnatul are efect ulterior. Atunci când cel mort priveşte înapoi la dizolvarea trupului forţelor plăsmuitoare, atunci el îl are ca amintire în urma sa şi ştie că acela este el: Acesta sunt eu!

Cercetarea spiritual-ştiinţifică arată că ceea ce intră mai puţin în considerare din punct de vedere natural-ştiinţific: marea diferenţiere dintre om şi animal, statura verticală, capacitatea de a vorbi, limbajul articulat, capacitatea de a gândi, că acestea sunt forţele care îl poartă pe om după moarte în Univers şi că incarnatul omului este expresia fizică pământească pentru ceea ce acţionează după moarte ca rămăşiţă a amintirii. În felul acesta ne împărtăşim noi înşine după moarte Universului, iar aici purtăm în noi semnele exterioare ale entităţii noastre cosmice, în ceea ce avem şi se vădeşte la noi în trupul nostru fizic. De aici sentimentul că suntem uniţi cu ceva atât de misterios în incarnat, acest sentiment, întrucât el este sentimentul semnificaţiei universale a ceea ce ne întâmpină în om: Mai mult decât prin orice altceva, prin aşa ceva ca incarnatul său, este omul un microcosmos în raport cu macrocosmosul. Şi nuanţa fundamentală are o mare importanţă, pentru că ea este întru câtva culoarea covorului pe care îi apar celui mort amintirile sale: pentru omenirea albă, verzui, verzui-albăstruie, pentru japonezi violet-roşiatic, pentru negri, după moarte, chiar de culoarea pielii.

Acestea sunt lucruri intim legate de viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, legate într-un mod plin de însemnătate; ele pregătesc noua încarnare. În aceste lucruri se află infinit de mult. În ele se află ceea ce determină ca un om să fie condus într-o nouă încarnare într-o anumită rasă, ş.a.m.d. Considerarea vieţii spirituale nu înseamnă numai satisfacerea unei curiozităţi sau a poftei de cunoaştere. Ci viaţa, aşa cum este ea şi aici, în lumea fizică, împreună cu acele lucruri care fac impresii tainice asupra sufletului nostru, devine explicabilă abia atunci când putem considera corect această viaţă fizică în corelaţia ei cu cea spirituală.

Acum puteţi să vă daţi seama – lucrurile, aşa cum le expun eu, sunt mai mult sau mai puţin elementare şi pot fi dezvoltate în continuare – că o asemenea alcătuire necesită o privire mai intimă în natura omenească şi în evoluţie. De la această privire înăuntrul naturii şi dezvoltării omeneşti se dau în lături îndeosebi oamenii prezentului. Ei nu vor să privească. Şi, pe de altă parte, tocmai astfel de oameni asupra cărora eu am atras atenţia astăzi şi adesea, care păzesc anumite adevăruri oculte, ar dori să aibă, prin posesia exclusivă a unor astfel de lucruri, un factor de putere. Aceasta este de o importanţă extraordinară. Căci există oameni – chiar dacă în ziua de azi este atât de greu de crezut acest lucru –, care se implică într-un anumit mod în realizarea planului lumii încercând să afle, în lăcaşurile lor oculte: Cum se realizează evoluţia lumii? Care este cel mai bun mod pentru ca în următorii 30, 40, 50, 100 de ani să producem impact prin exercitarea puterii asupra omenirii? – Naţiunile care au astfel de oameni, care cercetează mersul evoluţiei omenirii şi stabilesc apoi viaţa politică în acest sens, au, desigur, avantaj faţă de alţi care nu cercetează astfel de lucruri. Aceste lucruri joacă un rol

important în viaţa omenească. Trăim astăzi un timp în care ar fi necesar ca oamenii să observe şi să ia în considerare că există astfel de lucruri. Vreau astăzi doar să vă atrag atenţia asupra unui lucru în această direcţie.

Oricât de imens de catastrofale sunt evenimentele noastre prezente, oricât covârşesc, chiar considerate pur exterior, superficial, întrecând toate cele similare ce s-au desfăşurat în viaţa istorică a omenirii, ele sunt cu toate acestea evenimente parţiale ale unei ample, cuprinzătoare desfăşurări de evenimente pe care nu o poate considera în mod corect decât acela care o priveşte cu veneraţia şi seriozitatea necesară. În acest fel trebuie considerat. În anumite locuri ale omenirii noastre pământene, se ştiu, mai presus de orice altceva, multe în privinţa evoluţiei omenirii. Dar este păstrată cu grijă exact acea parte a cunoaşterii care urmează să aducă putere în mâinile celor ştiutori. Eu nu ştiu în ce măsură doriţi dumneavoastră să puneţi la îndoială aceste lucruri, dar lucrurile pe care le am în vedere sunt spuse în aşa fel încât să vă las libertatea de a le da crezare atât cât consideraţi dumneavoastră că este credibil. Oamenii populaţiei pământene vorbitoare de limbă engleză se străduiesc în ziua de azi din anumite impulsuri, pe care probabil că le vom caracteriza cândva mai amănunţit [Nota 4], înspre o dominaţie mondială pământesc-universală. Acesta nu este rezultatul vreunei simţiri şoviniste central-europene, ci este rezultatul unei cercetări oculte absolut obiective, şi va fi cel mai puţin respins de membrii cunoscători ai acestor lucruri din populaţia anglo-americană – contestat poate, dar nu respins –, numai că aceşti ştiutori nu vor în nici un caz ca acestea să ajungă printre oameni. Anume aceşti ştiutori mai ştiu şi următoarele, pe care vreau să vi le lămuresc lărgind puţin contextul.

În decursul evoluţiei omenirii, aşa cum s-a configurat contextul evolutiv din cele de-a treia şi a patra epoci postatlanteene în cea de-a cincea, în materialism, unele lucruri care mai înainte exprimau adevăruri, s-au devalorizat, au fost de-a dreptul devalorizate. Dacă veţi căuta vechi tradiţii, veţi găsi peste tot chiar cele mai profunde adevăruri îmbrăcate în forma imaginilor. Oamenilor le mai plac în ziua de azi miturile, metaforele, formele imagistice, doar ca fantezie poetică. Cele de la Strindberg [Nota 5], de exemplu, le plac pentru că aparent el oferă ficţiuni. Dar oamenii privesc foarte simplu atunci când spun: Aceasta nu trebuie să o credem şi nu trebuie să vedem nimic în ea care exprimă adevăruri reale din lucruri. – Exprimarea mitică, figurativă, s-a devalorizat. Oamenii nu simt în privinţa imaginaţiunii că în spatele ei se află ceva. Acest proces în decursul celei de-a cincea epoci de cultură postatlanteene, în special la populaţiile vorbitoare de limbă engleză, se va extinde şi asupra limbajului însuşi. Nu numai că imaginile ca mijloc de expresie au fost devalorizate, ci şi cuvântul ca atare va fi devalorizat. Aşa cum este combătută în ziua de azi imaginea de către conştienţa materialistă, tot aşa se va combate în viitor cuvântul. Oamenii vor afirma că un cuvânt nu este potrivit pentru a exprima ceva adevărat prin sine însuşi. Fritz Mauthner [Nota 6] a încercat deja cu a sa «Critică a limbajului» să pună în cârca limbajului tot ceea ce ar exista ca superstiţie în omenire. Dar el nu o are de făcut cu un instrument nepotrivit. Anume, partea sa critică este un instrument potrivit; dar se ocupă de un material nepotrivit: cu limba germană. Prin aceasta el se înşeală. Ocultiştii vorbitori de limbă engleză au, însă, materialul potrivit: limba engleză. Aceasta are în impulsul ei de dezvoltare să devalorizeze conţinutul plin de sens, din ce în ce mai mult să aibă simpla înşiruire de cuvinte.

Gândiţi-vă cât de mult are ea deja în ziua de azi exprimări în cuvinte goale, cât este în ea ceva doar superficial, de mântuială. Şi dacă studiaţi chiar filosofia engleză veţi observa că limbajul nu mai oferă nimic din bogăţia de cuvinte pline de conţinut. Studiaţi-i, de exemplu, pe John Stuart Mill [Nota 7], Herbert Spencer [Nota 8] şi alţii: limbajul nu oferă nimic pentru a intra în spirit. De aici se poate vedea cum limbajul joacă un mare rol atunci când problema limbajului este înţeleasă de ocultiştii vorbitori de limbă engleză; căci aceasta se află în impulsurile timpului. De aceea se pune problema de a concepe, de a inventa din subterane oculte mijloace şi căi pentru a exercita dominaţia asupra lumii fără a se folosi de limbaj. Şi acesta este marele contrast dintre Orient şi Occident: Orientul, cu intensitatea neobişnuit de vie a limbajului, Occidentul cu lepădarea tâlcului interior al limbajului. Din nou este omul din Europa Centrală situat între cele două extreme. Ceea ce se desfăşoară aici şi care are un simbol important în ceea ce se strigă în ziua de azi pe cât se poate de tare, dar pe cât se poate de mincinos, pentru a ascunde adevărul – din nou nu spun aceasta dintr-o simţire şovinistă oarecare, ci din cea mai lucidă descoperire spiritual-ştiinţifică –, ceea ce se strigă astăzi atât de tare şi pe care diferitele popoare îl afirmă, este spus doar pentru a acoperi celălalt aspect: Intenţia de a ajunge la dominaţie într-un domeniu în care limba îşi pierde dominaţia prin propriul său mers evolutiv. Aceasta este ceva din care marile, drasticele, catastrofalele evenimente ale prezentului sunt lucruri speciale; aceasta este ceva care inaugurează o mare şi cuprinzătoare luptă, care trebuie să se manifeste în cele mai variate forme în viitorul apropiat în omenirea pământeană. Nu este ceva despre care se poate gândi că va fi la fel ca şi cu toate războaiele de până acum: că şi mai înainte au existat

războaie, dar că apoi s-au încheiat păci, şi că va continua să fie aşa cum a fost şi până acum. Ci este ceva care trebuie considerat ca fiind perpetuu; fiindcă numai atunci dobândim gânduri cuprinzătoare despre evenimentele drastice ale prezentului, când luăm asemenea lucruri în considerare. Oamenii trebuie să se decidă în ziua de azi să nu mai gândească superficial în privinţa anumitor situaţii, ci să pătrundă în profunzimi, căci altfel nu iese nimic deosebit din tot ceea ce încearcă să întreprindă. Dar prezentului îi va fi de-a dreptul greu să se obişnuiască cu ceea ce trebuie să curgă în acest domeniu din consideraţiile spiritual-ştiinţifice. Acest aspect mi-a ieşit în faţă în mod grotesc zilele acestea dintr-un lucru mărunt, şi a fost atât de grotesc deoarece avea o origine extrem de amabilă. M-am ocupat zilele acestea cu a da o formă noii ediţii a ***Filosofiei libertăţii*** [Nota 9], ce urmează să apară în viitorul apropiat. A trecut mult de când am scris eu, ca tânăr, ***Filosofia libertăţii***; pe atunci aveam vreo treizeci şi doi şi treizeci şi trei de ani, aşadar a trecut de-a dreptul mult timp. Şi aceasta aduce unele lucruri la suprafaţa sufletului. La acea vreme, am avut în privinţa acestei lucrări o mare satisfacţie, aşa cum am expus-o şi în revista «Das Reich» [Nota 10]. Corespondam mult pe atunci cu Eduard von Hartmann [Nota 11], autorul «Filosofiei inconştientului» şi, când a primit ***Filosofia libertăţii*** a mea, el şi-a notat în exemplarul său observaţiile şi mi le-a pus apoi la dispoziţie. Eu mi-am copiat atunci acele observaţii [Nota 12] şi le mai am şi în ziua de azi. Vedeţi că o împrejurare de-a dreptul amabilă se află la baza a ceea ce am să vă istorisesc acum.

Am expus la început în ***Filosofia libertăţii*** intrinsecitatea spirituală în forma gândirii care se cuprinde şi înţelege pe sine, pentru că ajungem în mod real la

cuprinderea şi înţelegerea unui spiritual numai prin faptul că trăim în mod real experienţa a ceea ce îl întâmpină pe om în primul rând ca spiritual – gândirea ce se cuprinde pe sine, care este bazată pe sine însăşi. Dar prin faptul că mi-a reieşit aceasta pe atunci, a fost necesar să vorbesc despre unele lucruri în alt fel de fraze decât vorbeau cei care porneau de la alte puncte de vedere. Aşa, de exemplu, aveam pe o pagină fraza [Nota 13]: Reprezentarea este o noţiune individualizată, noţiunea este trăită în mod intuitiv în spirit; reprezentarea este noţiune individualizată şi este raportată de către Eu în afară, la obiect. – Printre lucrurile pe care le-a subliniat pe atunci Eduard von Hartmann se află şi aici o linie, şi el a remarcat relativ la aceasta: „Aceasta este o utilizare neobişnuită a cuvintelor". Se vede, este ceva ce provine dintr-o atitudine foarte amabilă, dar ceva care este foarte caracteristic. Căci dacă ne este îngăduit să facem o comparaţie între lucrările mari şi cele mici, am putea folosi următoarea comparaţie. Atunci când Copernic a exprimat ideea: Nu Soarele se roteşte în jurul Pământului, ci Pământul în jurul Soarelui –, daca cineva i-ar fi notat pe margine: Aceasta este o folosire neobişnuită a cuvintelor – cât de ciudat ar fi fost! Desigur că trebuie să rezulte o folosire neobişnuită a cuvintelor atunci când apare ceva nou. Dar vedeţi cum de acolo de unde ar trebui să crezi că ar putea exista o înţelegere fără rezerve, ţi se spune: Aceasta este o folosire neobişnuită a cuvintelor! Dacă oamenii nu s-ar fi hotărât niciodată să utilizeze cuvintele într-un mod neobişnuit, nu ar fi existat nici un progres, nu numai în domeniul spiritual. Acesta este un exemplu în care lucrurile ne apar chiar clar. Veţi găsi la tot pasul respingerea care există, în primul rând deja faţă de folosirea cuvintelor în felul în care o face ştiinţa spirituală. Ceea ce în ziua de azi, deja ca un veşmânt de-a dreptul uzat,

înfăţişează vechile viziuni asupra lumii, nu ar mai putea fi folosit nici măcar de vechile viziuni asupra lumii; căci este atât de uzat, încât nici măcar Biroul imperial de îmbrăcăminte nu le-ar mai accepta dacă li s-ar oferi într-adevăr în forma unui veşmânt. Dar atunci când el apare drept viziune asupra lumii, care trăieşte în interiorul sufletului, atunci oamenii nu îl observă. Pentru aceasta oamenii trebuie să dobândească un sentiment. Acesta face parte dintre cele de care au nevoie oamenii prezentului, pentru a înţelege vremurile. Şi vremurile trebuie înţelese!

Trebuie mereu să ne reamintim că aceste lucruri sunt foarte importante! În caz contrar, acele persoane individuale cunoscătoare şi cunoaşterea lor pusă în slujba celor care supraveghează omenirea vor dobândi foarte uşor supremaţia. Despre asta este vorba, să avem grijă ca o anumită cunoaştere să nu fie pusă în slujba unei părţi a omenirii, ci în slujba întregii omeniri. De îndată ce chiar şi cea mai bună cunoaştere nu este impregnată de această atitudine, cea mai bună cunoaştere va deveni dezastru pentru omenire.

CONFERINŢA a V-a

Berlin, 16 aprilie 1918

Am indicat ieri în conferinţa publică [Nota 1] *Lumea oamenilor şi lumea animală*, printre altele, o idee care se poate dobândi despre viaţa sufletească omenească, o idee care, desigur, nu este nicidecum una ipotetică, ci este una care corespunde nemijlocit realităţii însăşi vieţii sufleteşti. Am atras atenţia asupra ceea ce constituie în lumea animală începutul şi sfârşitul vieţii, ceea ce cuprinde oarecum doar două momente: intrarea în lumea fizică şi

ieşirea din ea, concepţia şi moartea; ele se raportează la viaţa animală astfel încât s-ar putea spune: Viaţa animală apare ca o scară, având la început concepţia şi la sfârşit moartea. Am atras atenţia asupra faptului că aceste două evenimente străbat într-adevăr întreaga viaţă sufletească a omului, că viaţa sufletească a omului însumează în fiecare moment într-un întreg ceea ce este vieţuit în regnul animal atunci când sufletul speciei, care de fapt nu vine niciodată întru totul pe planul fizic, prin concepţie stabileşte o relaţie reciprocă cu fiinţa fizică. Şi ceva ca o urmă a unei conştienţe de Eu apare la animal în momentul singular al morţii. Am atras atenţia ieri asupra faptului că acela care este în măsură să observe moartea animală, poate deja să-şi facă o idee despre modul în care, în fond, ceea ce se desfăşoară la om de-a lungul întregii vieţi, conştienţa de Eu, pentru animal este prezentă numai în acest moment al ieşirii din viaţă. Dar cel mai important este că cele două momente, care sunt într-adevăr numai două momente în viaţa animală, sunt combinate într-una ca într-o sinteză şi străbat viaţa omenească, astfel încât capul omenesc, modul său specific de organizare, aşa cum l-am expus, poate dezvolta o continuă stare de a fi conceput şi de a muri, evocând vag faptul că – dar aşa este viaţa sufletească omenească, şi prin aceasta ia naştere gândul justificat al nemuririi omeneşti – această viaţă sufletească omenească se desfăşoară continuu din întreţeserea dintre concepere şi moarte.

Am mai adăugat apoi: De fiecare dată când avem un gând, gândul este născut din voinţă, şi de fiecare dată când vrem, gândul moare în voinţă. Spuneam că Schopenhauer [Nota 2] a expus lucrurile foarte unilateral prin aceea că el a prezentat doar voinţa ca fiind ceva real. El nu a realizat că „voinţa” nu este decât o latură a chestiunii, întru câtva doar

gândul care moare, în timp ce „gândul” este voinţa care se naşte. Cel care descrie lucrurile ca Schopenhauer se aseamănă cu un om care descrie din viaţa omenească doar timpul de la aproximativ treizeci şi cinci de ani până la sfârşit. Dar orice om care a ajuns la vârsta de treizeci şi cinci de ani trebuie să fi avut mai înainte şi altă vârstă. Mai există câte ceva şi în timpul dintre naştere şi treizeci şi cinci de ani. Schopenhauer descrie numai voinţa; iar gândul, respectiv reprezentarea le consideră ca fiind o aparenţă. Dar aceasta este doar cealaltă formă a lucrurilor: gândul, provenit din voinţă, care vrea să se nască, în timp ce gândul este voinţă care moare. Şi prin faptul că în viaţa noastră sufletească avem neîncetat întreţesute gândurile şi voinţa, avem atât naştere, care-şi are originea în concepere – căci percepţia este concepere – cât şi moarte.

Această reprezentare este ceva pentru care, chiar dacă vrem să o întemeiem pe argumente anatomice, fiziologice, nu avem nevoie de nimic mai mult decât ştiinţa actuală şi voinţa, buna-voinţă de a observa cu adevărat fenomenele sufleteşti. Cel care nu expune experienţele care se fac cu creierul omenesc, aşa cum se petrece în prezent din partea ştiinţei oficiale, ci care, fără prejudecăţi, verifică într-adevăr ceea ce oferă fiziologia şi biologia creierului omenesc, acela găseşte că ceea ce tocmai am spus eu este bine fundamentat ştiinţific. Şi dacă oamenii nu s-ar mulţumi cu toate acele fleacuri cu care se îndeletnicesc în ziua de azi în universităţi pentru a cerceta tot felul de lucruri în laboratoarele psiho-fiziologice, pentru că anatomiştii nu au gânduri, ci în locul acestora se aşează la aparate pentru a maltrata mai întâi viaţa sufletească a studenţilor şi apoi să o cerceteze, deci dacă oamenii nu s-ar mulţumi cu acestea, atunci s-ar putea ajunge într-adevăr la observarea vieţii sufleteşti şi ar dobândi atunci şi o noţiune

despre necontenita naştere şi moarte din însăşi viaţa sufletească omenească, despre acea metamorfoză care nu este decât o amplificare a metamorfozei în sensul lui Goethe. Dar ştiinţa actuală nu a reuşit până în ziua de azi, după o sută de ani, nici măcar să înţeleagă metamorfoza goetheanistă, darmite să ducă într-adevăr mai departe un asemenea gând care a fost înmânat cândva omenirii.

Astfel de gânduri, cum am încercat să le schiţez ieri, nu sunt altceva decât Teoria metamorfozei a lui Goethe, dusă mai departe. Toate acestea sunt lucruri care pot fi constatate, fără să intervină vreo conştienţă clarvăzătoare. Pentru aceasta este nevoie doar de ştiinţă reală şi observare sufletească. Dacă, dimpotrivă, în locul multiplelor aberaţii la care îi duce pe oameni ştiinţa oficială, s-ar aduce un număr de studenţi şi studente la a înţelege astfel de lucruri, atunci drumul nu ar mai fi lung pentru a imprima într-adevăr ştiinţa spirituală culturii omeneşti. Căci tocmai astfel de gânduri, care pot fi stabilite astăzi ştiinţific – la care pentru a le face rodnice pentru viaţa sufletească nu este necesar nimic altceva decât buna voinţă de a observa cu adevărat, şi faptul de a avea gânduri –, asemenea concepte, asemenea reprezentări ar putea constitui puntea de la ştiinţa senzorială exterioară înspre ştiinţa spirituală, care nu se răspândeşte nu din motivul că nu ar fi de înţeles pentru acei oameni care nu au clarvedere; ci din cauza brutalităţii atitudinii ştiinţifice prezente, aşa ceva, care păşeşte ca nou în existenţă nu se poate deloc răspândi. Nu dăunează cu nimic – aceasta este convingerea mea – dacă uneori spunem lucrurilor pe nume, le numim după numele lor reale şi le caracterizam aşa cum sunt. Putem spune deja: Şi mai important decât ca un asemenea gând să se răspândească ca gând, este efectul gândului asupra vieţii sufleteşti omeneşti. Anume, este

mult mai puţin important ce fel de gânduri avem, decât ce forţe trebuie să folosim pentru a înţelege un gând sau altul. Starea sufletească omenească trebuie să fie cu totul alta, dacă omul are un gând complet mort al aşa-numitei ştiinţe actuale, sau înţelege un gând viu al ştiinţei spirituale. În cazul celei din urmă, în cazul gândului viu al ştiinţei spirituale, este solicitat interior întregul om, este însufleţit lăuntric şi încadrat în Cosmos; în cazul celor pe care le produce de multe ori ştiinţa actuală, în special atunci când trece dincolo de sfera ei îngustă, omul este împins sufleteşte afară din contextul cosmic.

Acest lucru trebuie recunoscut. Dar este totodată ceea ce trebuie într-adevăr adus omenirii de către ştiinţa spirituală. Căci tocmai acolo unde lucrurile încep să devină importante pentru viaţa nemijlocită, de exemplu în educaţie, învăţământ şi în toate cele legate de acestea, este de o importanţă nelimitată ca acele concepte vii, care intervin direct în viaţă, să poată cuprinde sufletele omeneşti. Atunci, pentru sufletul însuşi, care va putea privi astfel lucrurile, va rezulta care sunt sarcinile, ce anume este esenţial în intervenţia ştiinţei spirituale pentru întreaga cultură spirituală a timpului nostru. Acest aspect ar trebui înţeles de fapt în primul rând, în întreaga sa semnificaţie şi importanţă. Abia atunci am putea vedea cât de necesar este să privim nepărtinitor la gândirea aproape întru totul sucită care se află uneori la baza actualei practici de viaţă. Simptomele acestei gândiri sucite nu sunt deloc uşor de sesizat.

Ieri am atras atenţia asupra unui fapt [Nota 3]. Este deja necesar şi în practica noastră să nu se dezvolte deloc ceea ce s-ar putea numi: delăsarea gândirii, indolenţa gândirii. Căci gândiţi-vă numai ce ar fi dacă s-ar dezvolta la noi delăsarea gândirii! În ultima vreme pretutindeni unde

am putut conferenţia [Nota 4], în toate direcţiile, am adus laude cărţii lui Oscar Hertwig [Nota 5]: «Devenirea organismelor». Am numit-o cea mai bună lucrare ştiinţifică din ultimul timp. Nu am fost deloc reţinut, pentru că s-a întâmplat o dată ca un om care se află în vârful metodelor ştiinţifice ale timpului său, să aibă iniţiativa de a desluşi darwinismul, de a-l împinge înapoi în graniţele sale. Am putut fi de acord cu el până la ultima pagină. Acum a apărut ultima carte a lui Oscar Hertwig: «În apărarea darwinismului etic, social, politic». Şi după cum am indicat deja [Nota 6], ai vrea să găseşti într-adevăr cuvinte pe cât posibil de caustice faţă de îngustimea de minte, mărginirea, banalul şi nonsensul acestei cărţi. În acest caz cercetătorul natural-ştiinţific părăseşte domeniul propriu îngust şi rosteşte prostii din belşug. Şi eu am dat un exemplu [Nota 7], am menţionat faptul că bunul om spune despre metodele natural-ştiinţifice următoarele: La urma-urmelor, orice ştiinţă a naturii [Nota 8] ar trebui construită după modelul astronomiei. – Desigur că el nici nu este original; Du Bois-Reymond [Nota 9] a spus-o deja în anul 1872, atunci când a vorbit despre alcătuirea lumii atomilor. Dar gândiţi-vă numai la faptul că realităţile din jurul nostru ar trebui să fie observate; însă s-ar impune drept model teoria astronomică, care este cât se poate de îndepărtată de om! Din punct de vedere logic, nu are mai multă valoare decât atunci când unei familii care înoată în sărăcie undeva, la ţară, ai vrea să-i faci inteligibilă viaţa interioară a acestei familii spunând: Nu ai voie să înţelegi cum se comportă în familia ta, tatăl şi mama, fiul şi fiica, ci după cum este viaţa într-o casă de conţi; de acolo poţi vedea modul în care trebuie să fie configurate legile familiale! – Dar oamenii trec peste astfel de lucruri atunci când le citesc, nu le dau atenţie. – Dar la noi este necesar să se dea

atenţie unor astfel de lucruri. La noi nu este îngăduit să existe o credinţă pe bază de autoritate, şi nici pat de lenevit. Nouă ne este clar că dacă am formulat o dată o judecată asupra unui om, nu ne este îngăduit ca după aceea să putem conta pe tot ceea ce ar putea veni de la acel om. Aici se pune problema altfel şi acest lucru trebuie să fie efectuat practic până în detaliile conduitei. De aceea, nimeni nu are dreptul să se mire dacă una din lucrările lui Oscar Hertwig este o dată înălţată până la cer, iar următoarea dată o alta cufundată până la iad; căci aceasta trebuie să se întâmple; dar noi trebuie să ne deprindem cu a privi viaţa fără prejudecăţi. Căci cine nu exersează în această privinţă, pe de o parte nu observă deloc cum sunt faptele nemijlocite şi pe de altă parte nu observă unde poate găsi intrarea spre lumea spirituală. Aş vrea să vă dau un mic exemplu în acest sens. Nu ştiu câţi oameni vor fi observat lucrurile, dar să le fi observat în aşa fel încât să extragă într-adevăr din aceasta aplicarea practică în viaţă.

Cu ceva timp în urmă a apărut în «Berliner Tageblatt» un articol de Fritz Mauthner [Nota 10], în care acesta combate într-un mod incredibil de banal, superficial, un om care a scris o carte [Nota 11], în care a vorbit, printre altele, şi despre horoscopul lui Goethe. Criticul limbajului [Nota 12], Fritz Mauhner, a scris coloane lungi, extrem de mulţumit de sine, încercând să arate câtă nedreptate comite acest om faţă de prezent, prin aceea că într-o carte, care a mai şi apărut într-o colecţie atât de populară ca «Din natură şi lumea intelectuală», a scris despre horoscopul lui Goethe şi altele asemănătoare. Relativ la acest articol al lui Fritz Mauthner dobândeşti sentimentul: Totuşi, este într-adevăr puţin prea multă platitudine în el. Dar făcând abstracţie că autorul acestei cărţi din colecţia «Din natură şi lumea intelectuală» este de fapt un învăţat de categorie

relativ medie al timpului actual, nu prea poţi înţelege că în acea carte s-ar afla ceva de care ar trebui să te scandalizezi în mod deosebit. Pentru că de fapt nu ştii deloc de ce s-a scandalizat Fritz Mauthner. Este cu atât mai puţin de înţeles întrucât autorul acestei cărţulii ia peste picior pe toţi oameni care iau în serios lucrurile tratate acolo, şi practic Fritz Mauthner se îndreaptă împotriva acestui om numai din cauză că vorbeşte despre horoscop. Or, acelaşi om care a scris acea cărţulie [Nota 13], a dat explicaţii cu privire la aceasta şi a clarificat în «Berliner Tageblatt» că el nici nu s-a gandit vreodată să susţină astrologia. Aşadar omul făcuse tot ceea ce putea cere Fritz Mauthner conform funcţiei sale. Cei doi sunt întru totul de acord, dar, cu toate acestea, Fritz Mauthner s-a năpustit asupra omului considerând ca fiind ceva extrem de periculos din punct de vedere social să apară o astfel de carte într-o astfel de colecţie. Şi «Berliner Tageblatt» face în această privinţă observaţia că, de fapt, nu poate găsi că Fritz Mauthner nu ar fi înţeles lucrurile corect, şi că, dimpotrivă, este întru totul de acord cu ceea ce a scris Mauthner.

Acesta este doar un exemplu deosebit de frapant pentru acel grad de debilitate spirituală care, de fapt, se află deja la baza tuturor acestor lucruri. Dacă, pe de altă parte, avem în vedere cât de mult este, de fapt, viaţa amalgamată cu ceea ce se exprimă în astfel de jurnalişti, în astfel de activităţi spirituale inferioare, ajungem deja la gândurile ce caracterizează cultura spirituală actuală. Şi chiar trebuie să avem aceste gânduri. Acest lucru este necesar dacă vrem să dobândim înţelegere faţă de sarcinile pe care le poate avea, de fapt, direcţia spiritual-ştiinţifică. Ceea ce trebuie să ştim mai presus de toate este că lucruri precum ipocrizia, minciuna, sunt puteri reale, şi să nu ne putem imagina ipocrizie mai mare decât atunci când se

petrece aşa ceva: Unul scrie o carte despre astrologie, altul se repede asupra lui pentru că nu vrea ca cineva să scrie despre asta; iar cel dintâi se justifică prin aceea că spune: Măi, nu făceam decât să mă amuz cu asta. – Dacă ar fi spus de la început: Nu fac decât să mă amuz cu faptul că relatez aici şi despre horoscopul lui Goethe, atunci Mauthner ar fi fost satisfăcut.

Lucrurile sunt întru totul serioase şi sunt legate de cele mai serioase curente din prezent, în special de ceea ce trebuie de asemenea văzut: că ştiinţa spirituală trebuie cu necesitate să fie dificilă în prezentul nostru, pentru a răzbate, pentru a realiza într-un fel sau altul ceva din ceea ce este de datoria ei să realizeze. Ea necesită, într-adevăr, o gândire puternică şi curajoasă, şi pe lângă întreg conţinutul ei este necesar să vă familiarizaţi cu ideea că ştiinţa spirituală necesită o gândire puternică şi curajoasă. Iar acestei gândiri puternice şi curajoase i s-a luat de multe ori pământul de sub picioare. Modul în care i s-a luat pământul de sub picioare conduce, în orice caz, din nou la a înţelege ceva: că la această subminare nu au fost active numai entităţi terestre, umane, ci că de secole sunt la muncă în acest sens marile puteri ahrimanice din omenire. Dintre toate lucrurile care au fost întreprinse de entităţile ahrimanice pentru a aduce omenirea într-o asemenea confuzie, din care trebuie din nou regăsită lumina, face parte în primul rând şi acela că au adus oamenii la a nu mai vedea că tot ceea ce este material îşi are rădăcinile în spiritual, şi că tot ceea ce este spiritual vrea să se reveleze material. Lumea a fost ruptă, cele ce aparţineau unul altuia, care formau un tot, au fost separate. Mai presus de toate, dacă cuprindem cu privirea aspectele istorice ale curentului creştin neîntrerupt – nu ale creştinismului –, găsim acolo puteri ahrimanice, care acţionează prin

omenire, lucrând foarte mult în această dezvoltare creştină. Ar trebui să dăm atenţie, printre multe altele, unui aspect: separarea a ceea ce este Soarele şi forţa solară pe de o parte, şi ceea ce este Christos şi forţa lui Christos pe de altă parte. Dacă nu va fi din nou recunoscută corelaţia dintre Soare şi puterea solară şi Christos şi puterea lui Christos, atunci lumea nu va putea fi întotdeauna conectată uşor la spiritual. Dar în aceasta constă chiar una din principalele sarcini ale ştiinţei spirituale, aceea de a descoperi într-un alt mod – în modul care corespunde spiritualizării omenirii cu misteriul lui Christos – din nou marea taină solară, care încă nu putea fi taina lui Christos în timpurile de dinaintea Misteriului de pe Golgota, dar care apoi a devenit totodată taina lui Christos. Iulian Apostatul [Nota 14] cunoştea misteriul Soarelui numai în forma veche; el încă nu înţelegea că era misteriul lui Christos. Acesta a fost tragicul său destin, tragicul destin că a căzut pradă amăgirii istorice de a împărtăşi omenirii taina puterii spirituale a Soarelui. Aceasta a dus ulterior şi la faptul că a fost ucis în campania sa din Persia.

Trebuie să mai consemnăm însă în secolul XIX încă o acţiune spirituală întreprinsă de puterile ahrimanice pentru a nu lăsa omenirea să ştie ceea ce spun eu acum: misteriul Soarelui în legătura sa cu alte misterii. De aceste lucruri trebuie de asemenea să fim conştienţi. Menţionez acum ceva care, dacă nu l-aş menţiona în faţa unor oameni pregătiţi, ci într-o reuniune ştiinţifică sau în ceva asemănător, ar fi desigur considerat nebunie. Dar nu contează. Contează să spunem adevărul; căci dacă noi înşine sau ceilalţi sunt nebuni este un diferend care nu trebuie să fie soluţionat acum în discuţia noastră. Abia în secolul XIX a apărut practic o reprezentare care domină în ziua de azi întreaga ştiinţă şi care, dacă va domina într-o măsură şi mai mare decât în

prezent, nu va lăsa niciodată să câştige teren reprezentări sănătoase despre viaţa spirituală. Dintre ideile răspândite în ziua de azi relativ la principiile de bază ale fizicii şi chimiei, face parte şi ideea de bază a conservării forţei, a conservării energiei, aşa cum este ea susţinută în ziua de azi. Puteţi cerceta pretutindeni şi veţi auzi că se spune că forţele se transformă doar. Exemplele date sunt, desigur, justificate peste tot în detaliu. Atunci când trec cu mâna peste masă şi apăs, aplic presiune, dar forţa folosită nu este consumată prin acesta, ci presiunea se transformă în căldură. Aşa se transformă toate forţele. Are loc o transformare a forţei, a energiei. „Conservarea materiei şi a forţei" este un slogan care a pus stăpânire pe tot ce gândeşte ştiinţific în ziua de azi. Faptul că nimic nu se naşte şi nu piere în privinţa materiei şi în privinţa energiei, a forţelor, este considerat axiomă. Dacă este menţionată în graniţele sale, nu putem avea nimic împotrivă. Dar în ştiinţă ea nu este indicată în graniţele sale, ci în aşa fel încât din ea se face o dogmă, o dogmă ştiinţifică.

Exact în secolul XIX s-a cristalizat o ciudată practică ahrimanică de pierdere a fineţii reprezentărilor, de a le face mai grosiere. Atunci a apărut un tratat admirabil, minunat al lui Julius Robert Mayer [Nota 15] despre conservarea energiei. Acest tratat, care a apărut în anul 1842, a fost respins pe atunci de majoritatea spiritelor dătătoare de ton ale Germaniei; el a fost considerat diletant. Julius Robert Mayer a fost chiar închis mai târziu într-un ospiciu. În ziua de azi ştim că el a făcut o descoperire ştiinţifică fundamentală. Dar acest lucru nu a avut efect. Căci se poate dovedi uşor că aceia care îl menţionează relativ la această lege ştiinţifică, nu l-au citit ei înşişi. Există o istorie a filosofiei de Ueberweg [Nota 16] în care este menţionat şi Mayer; acolo se vorbeşte despre

el în câteva rânduri. Dar cel care citeşte aceste câteva rânduri ştie imediat: acest istoric clasic al filosofiei, pe care trebuie să-l tocească toţi studenţii, nu a citit nimic din el, pentru că altfel nu putea să scrie o asemenea inepţie ca aceea pe care trebuie să o tocească studenţii. Însă chestiunea nici nu a trecut în sufletele omeneşti în modul spiritual subtil în care este tratată de Mayer, ci într-un mod cu mult mai grosier. Şi aceasta provine în primul rând de acolo că în ştiinţă nu au fost preluate gândurile lui Robert Mayer, ci acelea ale fabricantului englez de bere Joule [Nota 17] şi ale fizicianului Helmholz [Nota 18], cu abandonarea completă a gândurilor lui Julius Robert Mayer. Dar în ziua de azi nu se consideră necesar să se ia în considerare aceste lucruri. Această situaţie ar trebui cunoscută şi în instituţiile noastre de învăţământ superior. De asemenea, ar trebui să se afle acolo şi de ce darwinismul s-a răspândit atât de rapid. Căci, credeţi-mă că dacă această carte a lui Darwin [Nota 19] «Despre originea speciilor prin selecţia naturală» ar fi apărut pur şi simplu aşa cum apare o carte pentru public, ea nu ar fi cuprins aşa toate cercurile populare, şi părerile expuse nu ar fi fost ridicate până la cer. Nu, la ceea ce stă de fapt la baza darwinismului se lucrase deja anterior. Anume, în anul 1844, aşadar cu mult timp înaintea lui Darwin, a apărut o carte compilată [Nota 20] din diverse altele, care în cel mai banal mod enumeră toate acele lucruri pe care le-au spus Lamarck [Nota 21] şi alţii. A fost o întreprindere livrescă pur speculativă, pe care a publicat-o Robert Chambers în Edinburgh, deoarece se ştia că se poate conta pe instinctele secolului XIX şi aşa ceva poate fi acceptat. Şi în această atmosferă aşa pregătită şi-a pus Darwin ideile. El doar a aplicat şi combinat ce a preluat de la Lamarck cu teoria selecţiei; căci practicienilor englezi le erau

cunoscute de mult aceste lucruri. Întrucât mai înainte apăruse o carte: «Lemnul de construcţie a corăbiilor şi cultura pomilor» de Patrick Matthew [Nota 22], în care teoria selecţiei este exprimată în mod deschis. – Căile pe care au pătruns aceste lucruri în cultura secolului XIX ar trebui să fie descoperite. Istoria, aşa cum este ea prezentată, este un mit, o ficţiune, o mare ipocrizie în majoritatea domeniilor. Este vorba să cuprindem într-adevăr cu privirea ceea ce s-a petrecut realmente. Pentru că este altceva dacă tânărul ştie că are de a face cu o realitate ştiinţifică sau este vorba de gândurile fabricantului englez de bere Joule. Este altceva pentru el să ştie că ceva a fost stabilit prin toate consideraţiile ştiinţifice ale secolului XIX, sau are de a face cu o întreprindere a editorului edinburghez Robert Chambers. Aceasta duce în modul corect la adevăr. Mai presus de toate, omenirea trebuie să se focalizeze pe adevăr.

Această idee a imperisabilităţii absolute, nu relative, a materiei şi a forţei împiedică – ar putea fi constatată fiziologic în ziua de azi, şi numai dogma conservării energiei îi opreşte pe oameni să o facă – recunoaşterea locului în care substanţa dispare cu adevărat în neant şi începe o nouă substanţă. Şi acest unic loc din lume – dar în care sunt multe locuri – este organismul omenesc. Prin organismul omenesc substanţa nu trece pur şi simplu, ci în timpul procesului care se trăieşte sufleteşte în sinteza dintre a fi conceput şi a muri, se desfăşoară corporal faptul că anumite substanţe pe care le asimilăm dispar realmente, că forţe pier şi sunt create din nou. Acele lucruri care intră în considerare aici au fost de fapt observate în timpuri mai vechi. Dar acestor observaţii nu li se acordă nicio valoare. Studiaţi cu atenţie circulaţia sanguină din interiorul ochiului: Cu instrumentele care în ziua de azi deja sunt

suficient de desăvârşite pentru a putea vedea şi exterior aşa ceva, se poate dovedi pur exterior, fizic, din circulaţia sanguină, ceea ce tocmai am exprimat. Căci se va putea arăta că sângele intră într-un organ de la periferie, dispare în interiorul organului şi este din nou creat din el, pentru a curge înapoi, astfel încât nu avem de a face cu un circuit sanguin, ci cu naştere şi pieire. Aceste aspecte există, dar reprezentările dogmatice ale ştiinţei actuale împiedică vederea a ceea ce este important în privinţa lor. De aceea oamenii în ziua de azi sunt împiedicaţi să observe în realitatea lor anumite procese.

Ce înseamnă pentru ştiinţa actuală când mor oamenii, când mor ca fiinţe pur fizice? Nu se dă nicio atenţie acestui fapt în ştiinţă. Altfel, oamenii dau suficientă atenţie morţilor pentru că cei vii le sunt inaccesibili, dar în ştiinţă nu se dă atenţie muririi, faptului ca atare de a muri. Despre faptul că în rest oamenii se preocupă de morţi mi-a fost relatat ieri un exemplu. În anul 1889, Hammerling [Nota 23] a fost înmormântat provizoriu la Graz. Ulterior urma să fie transportat într-un alt cavou. În timpul transferării de la cavolu provizoriu la cel ulterior i-a dispărut craniul. Craniul nu mai era acolo. Respectivul domn, care mi-a povestit, a mers pe firul lucrurilor şi a reieşit că la muzeul Universităţii a fost făcut un mulaj în ghips al craniului. Craniul, împachetat în hârtie de ziar, stătea acolo într-un loc, şi numai de aceea a ajuns înapoi în mormânt, la restul trupului, pentru că atunci chestiunea a fost descoperită. – Aşadar oamenii se preocupă de morţi, dar nu de faptul morţii. Iar acest fapt al morţii duce totodată la înţelegerea a ceea ce este important. Anume, pulberea umană – am indicat aceasta deja într-una din ultimele noastre consideraţiuni [Nota 24] – parcurge căi cu totul speciale. Eu am indicat că de fapt ea încearcă să meargă pe o cale

ascendentă. Realmente, pulberea care provine din om, spre deosebire de altă pulbere, s-ar pulveriza în întregul Cosmos, indiferent dacă un cadavru este incinerat sau putrezeşte, dacă nu ar fi cuprins de forţa solară, de forţa care se află în Soare. În realitate, forţa care luceşte la suprafaţa pietrei strălucitoare, sau atunci când vedem culorile plantelor, este doar *una* dintre forţele Soarelui; este acea forţă pe care Iulian Apostatul a numit-o Soare vizibil. Apoi avem Soarele invizibil, care se află la baza celui vizibil, la fel cum se află sufletul la baza organismului omenesc fizic exterior. Această forţă care, desigur, nu slăbeşte odată cu razele eterice fizice, ci care abea înlăuntrul lor trăieşte din nou, această forţă însufleţeşte într-un mod cu totul deosebit pulberea omenească, cum nu însufleţeşte în rest nimic, nici pulberea minerală, nici pe cea vegetală şi nici pe cea animală. O interacţiune continuă are loc post-mortem între ceea ce rămâne pur exterior, corporal, din om, şi forţele care radiază în jos de la Soare. Cele două se întâlnesc. Forţele care radiază în jos, pentru a deplasa pulberea omenească, sunt acele forţe pe care le descoperă omul după moarte – acum ca individualitate spiritual-sufletească. În timp ce noi, fiind încarnaţi în trupul fizic, vedem Soarele fizic, omul mort, după ce a trecut prin poarta morţii, descoperă Soarele mai întâi ca fiind acea fiinţă cosmică ce însufleţeşte aici, jos, pe Pământ, pulberea omenească. Aceasta este o descoperire pe care o face cel mort printre descoperirile generale pe care le face după moarte. El învaţă să cunoască întreţeserea forţei solare, a forţei solare sufleteşti, cu pulberea omenească. Şi abia cunoscând această ţesătură dintre pulberea omenească şi forţa solară, el învaţă să cunoască taina reîntrupării văzută din cealaltă parte, pregătind următoarea încarnare, ţesând din Cosmos următoarea

încarnare. Şi în afară de aceasta, el învaţă să cunoască din cealaltă parte anumite fapte pe care se bazează taina reîncarnării, despre care vom vorbi în perioada următoare.

Aceasta ne duce din nou la a dobândi o noţiune despre cât de diferite sunt reprezentările vieţii interioare ale sufletului omenesc, după ce sufletul a trecut prin poarta morţii, în comparaţie cu trăirile pe care le are sufletul aici. Aceste trăiri, experienţe de după moarte sunt diferite în ceea ce priveşte întreaga configuraţie a sufletului. Aşa cum noi aici alternăm între somn şi veghe, tot aşa alternează şi cel mort între diferite stări de conştienţă. Eu am atras deja atenţia aici, în aceste conferinţe, asupra acestui lucru, dar vreau să îl mai caracterizez încă o dată pe scurt dintr-un alt punct de vedere.

Noi trăim aici, printre altele, în gânduri, lăuntric sufleteşte. Omul mort păşeşte într-o realitate. Ceea ce pentru noi sunt simple gânduri, este această realitate pentru el. Pe când noi în viaţa fizică, percepem lumea exterioară minerală, vegetală, animală, şi avem în aceasta propria noastră lume fizică, cele din care noi trăim doar umbra lor în gândire, pentru cel mort există acolo de îndată ce a trecut prin poarta morţii. Şi această lume în care intră el se raportează în mod real la lumea fizică aşa cum se raportează aici obiectele la umbre. Noi nu avem în gânduri decât umbrele celor pe care le trăieşte cel mort. Dar cel mort le trăieşte altfel decât trăim noi gândurile. El trăieşte altă experienţă în privinţa gândurilor decât omul de aici, cel puţin în epoca noastră actuală. În mod obişnuit, omul visează în privinţa gândurilor. Dar omul mort trăieşte experienţa: În timp ce el gândeşte, aşadar trăieşte în gânduri ca realitate, el devine, creşte, prosperă; în aceeaşi măsură în care părăseşte gândurile, nu mai trăieşte în ele, el întoarce procesul în sensul opusul, devine mai slab, mai

sărăcăcios. Naşterea şi pieirea înseşi sunt legate în viaţa de după moarte de trăirea-în-gânduri şi trăirea-în-afara-gândurilor. Dacă aici ar sta lucrurile aşa, că oamenii care nu vor să gândească ar deveni mai slabi, s-ar arăta o lume ciudată. Dar noi trăim numai umbrele inactive ale gândurilor, care nu au efecte reale. Cel mort trăieşte gândurile ca realităţi; acestea îl hrănesc, sau îl emaciază în existenţa sa sufletesc-spirituală. Şi acest timp în care gândurile îl hrănesc sau îl mistuie este totodată timpul în care el îşi dezvoltă viaţa sa de percepţie suprasensibilă. El vede cum gândurile se revarsă în el şi cum pleacă apoi din nou. Nu este o astfel de percepere cum avem în conştienţa noastră obişnuită, în care nu avem decât percepţii finite, terminate, ci este un flux continuu al vieţii de gândire care ne străbate şi care se uneşte mereu cu propria noastră fiinţă. Oricât de multe lucruri vede omul fizic pe Pământ, după aceea, după ce a văzut totul, el este totuşi exact la fel alcătuit, numai că după aceea în majoritatea cazurilor ştie ce a văzut anterior, însă el nu s-a modificat prea mult în organizarea sa. La cel mort, lucrurile stau altfel: el se vede în permanenţă în continuă schimbare odată cu cele pe care le percepe. Aceasta este una dintre stări: această percepere a curgerii înăuntru şi curgerii în afară a unui flux viu de gânduri. Cealaltă stare este că aceasta încetează, şi are loc o conştientizare liniştită a ceea ce a curs astfel prin el: o amintire mai intensă, o amintire care nu este amintirea noastră abstractă, ci care este iarăşi în corelaţie cu întregul proces de devenire. Aceste două stări alternează. De aceea sunt morţii receptivi propriu-zis numai la astfel de gânduri care le sunt aduse din modul de gândire spiritual-ştiinţific sau spiritual. De fapt, natura gândurilor pe care le au în mod obişnuit oamenii actuali, abia dacă pătrunde până la morţi, şi natura gândurilor care pătrunde până la morţi nu

prea este agreată de oamenii actuali. Oamenilor actuali le plac gândurile pe care le pot obţine cumva din lumea din afară. Însă gândurile pe care le avem numai prin faptul că trebuie să le dezvoltăm lăuntric, care au aşadar deja lăuntric sufleteşte o urmă din ceea ce au gândurile de după moarte, această mobilitate, această viaţă nu sunt agreate. Acest lucru este mult prea greu pentru oamenii actuali. De aceea şi pot oamenii, atunci când stau frumos în laborator având un microscop, şi la microscop celule, pot face secţionarea corespunzătoare şi observa secţiunea, sau prelucra într-un anumit mod alte observaţii. Apoi pot scrie nişte cărţi aşa excelente ca Oscar Hertwig: «Devenirea organismelor». Dar în clipa în care încep să gândească, pot scrie cărţi atât de lipsite de sens, ca actualul Oscar Hertwig. Singura deosebire este că pentru o carte cum este cea de-a doua carte a sa nu ar fi fost necesare cadavre de gânduri. Pentru cărţile de ştiinţele naturii sunt necesare doar cadavre de gânduri; pentru cărţi de tipul al doilea ar fi fost necesare gânduri vii. Pe acestea, el nu le are! Însă acest lucru este necesar, să iubeşti într-adevăr astfel de gânduri, să poţi trăi în ele. Căci în clipa în care, ca om rămas aici, vrei să creezi într-adevăr o punte înspre cel care a trecut prin poarta morţii şi cu care ai fost legat karmic, în clipa aceea ai nevoie măcar de o atitudine interioară înclinată înspre viaţa în gânduri. Când cineva are această tendinţă, atunci gândurile celui rămas pe Pământ sunt într-adevăr pentru cei morţi un plus deosebit pentru viaţă şi schimbă mult, enorm de mult din existenţa acelor oameni care se află între moarte şi o nouă naştere. Dar desigur că dacă în sufletele omeneşti ar trăi un sentiment nedefinit privind tot ceea ce morţii consideră că ar trebui să fie altfel pe Pământ decât este, atunci cei vii ar fi prea puţin fericiţi la acest gând. Un asemenea sentiment nedefinit există.

Oamenii se tem că părerea morţilor ar putea să iasă la iveală în privinţa multor lucruri pe care oamenii în viaţa fizică le gândesc şi simt, le fac sau intenţionează. Numai că această teamă nu devine conştientă; dar ea îi ţine pe oameni prinşi în materialism. Căci inconştientul, chiar dacă nu devine conştient, este totuşi activ. Trebuie cu acest curaj al gânditorului să însufleţeşti nu numai ceea ce este viaţă conştientă de reprezentare, ci şi cele mai profunde adâncuri ale fiinţei omeneşti. Acest lucru trebuie spus iar şi iar, dacă e ca ştiinţa spirituală să fie abordată cu o seriozitate deplină. Căci nu se pune problema ca omul să priceapă o frază sau alta, să găsească una sau alta interesante sau importante pentru el, ci ca toate detaliile, aşa cum un organism se compune din îmbinarea laolaltă a multor detalii, să se reunească pentru om într-o constituţie generală a sufletului, care pentru timpul nostru poate fi caracterizată numai aşa cum am încercat să o fac din cele mai diferite puncte de vedere. Este întru totul necesar să se găsească câţiva oameni în prezentul nostru, care să ştie să ia în serios ştiinţa spirituală din acest punct de vedere: că ea oferă timpului nostru o viaţă de gândire vie, mobilă, astfel încât nimeni să nu se năpustească asupra altuia cu toate că ei sunt întru totul de acord, aşadar şi că nu este nici un motiv de ceartă atunci când cineva spune ceva despre horoscop. Căci atunci chestiunea nu este privită aşa cum trebuie.

Un timp în care domneşte o asemenea stare sufletească generează încă multe altele care pornesc de la ea. Din păcate, putem indica doar uşor în această direcţie, dar ar trebui să fie creată şi posibilitatea de a lua în considerare cu adevărat ceea ce se află la baza acestui timp, manifestându-se într-un mod atât de catastrofal. Unii oameni încep în ziua de azi să aibă gânduri serioase. Dar se

vede cât de greu este pentru oameni să treacă dincolo de atitudinea nesinceră faţă de Univers şi de omenire, de care sunt stăpânite sufletele în ziua de azi, împiedicându-le să fie obiective. În câte locuri nu apare la lumina zilei problema pe care eu am atins-o azi doar în treacăt, şi pe care o voi expune în continuare în perioada următoare, problema: Ce poziţie a avut de fapt creştinismul de-a lungul secolelor şi mileniilor, încât a acţionat timp de secole, în curând chiar de milenii, şi totuşi a făcut posibilă situaţia actuală? – Problema s-a pus în diverse locuri. Dar se vede că materialul documentar pentru a răspunde la ea încă nu se află între ceea ce omenirea în ziua de azi numeşte consideraţii ştiinţifice, religioase sau în alt altfel alcătuite. Aceste materiale vor putea fi furnizate abia de ştiinţa spirituală. Căci este totuşi o întrebare foarte serioasă: Cum să se raporteze omul în prezent la creştinism, de vreme ce acest creştinism a acţionat un timp îndelungat de-a lungul secolelor, dar a putut totuşi îngădui această situaţie din ziua de azi? Cei mai ciudaţi sunt, în orice caz, acei oameni care cer să se revină la vreuna din formele creştinismului care au existat înainte de această situaţie, oameni care aşadar nu au nici un simţ pentru faptul că dacă ne întoarcem la ele, acelaşi lucru care este acum trebuie să rezulte din ele. Aceşti oameni precis nu vor vedea cu uşurinţă că în viaţa noastră spirituală trebuie să intervină un Nou radical şi intensiv. Despre aceasta vom vorbi în continuare data viitoare.

CONFERINŢA a VI-a

Berlin, 14 mai 1918

Ştiinţa spirituală ar trebui mai întâi de toate să fie abordată, de către aceia care o cunosc deja de o vreme mai îndelungată, în sensul ca dinaintea sufletului să apară şi cum poate fi ştiinţa spiritului activă în sensul cel mai intens pentru viaţa omenească. Este drept că acest lucru a fost adesea subliniat, dar tocmai această latură a esenţei ştiinţei spirituale şi a semnificaţiei ei pentru timpul nostru nu poate fi accentuată suficient de des. Ştiinţa spirituală este într-un fel o ştiinţă, şi cum este ea ca atare, se poate spune că în prezent este încă fragmentară, întemeiată doar parţial. Ceea ce poate deveni ea cândva, în prezent poate, desigur, să fie aici numai în primele ei începuturi.

Ceea ce am eu în vedere cu aceasta, este ştiinţa spirituală în privinţa conţinutului ei. Prin ea se poate afla ceva despre fiinţa omului, despre personalitatea suprasensibilă a omului, în măsura în care aceasta îşi are totodată viaţa dincolo de porţile vieţii fizice, care sunt aici: naşterea sau conceperea şi moartea. Se poate afla, de asemenea, prin această ştiinţă spirituală, ceva despre evoluţia Pământului şi a Universului, despre corelaţiile dintre această evoluţie a Pământului şi Universului cu omul, ş.a.m.d. Aşadar prin ştiinţa spirituală se poate satisface dorinţa de cunoaştere omenească într-un mod cu mult mai cuprinzător şi multilateral decât este posibil acest lucru prin ştiinţa sensibilă exterioară. Se poate răspunde la întrebări care-i stau omului pe suflet ş.a.m.d.

Dar în afara acestei importanţe legate de conţinutul ştiinţei spirituale mai există esenţialmente şi o alta. Aceasta poate fi observată dacă avem în vedere ce anume

poate deveni din noi înşine, din viaţa noastră sufletească, din dispoziţia şi starea noastră sufletească atunci când ne preocupăm cu gândurile, ideile care ne vin din ştiinţa spirituală. S-ar putea chiar întâmpla – şi la ce ştiinţă din decursul omenirii nu a fost aşa! – ca o unele lucruri din acelea care în ziua de azi pot şi trebuie să fie făcute cunoscute cu deplină conştiinciozitate din izvoarele vieţii spirituale ca ştiinţă spirituală, mai târziu să trebuiască să fie corectate prin progresul ulterior al înseşi ştiinţei spirituale, sau să apară într-o altă formă. Atunci, probabil că într-o parte sau alta a acestei ştiinţe spirituale să fie un alt conţinut. Dar ceea ce poate deveni ea pentru starea noastră lăuntrică, pentru constituţia sufletului nostru prin ideile ei, prin gândurile ei, nu va fi prejudiciat prin acest fapt, şi acest lucru este esenţialmente legat de anumite însuşiri fundamentale tocmai ale timpului nostru actual. Astăzi vrem să cuprindem cu privirea anumite însuşiri fundamentale ale timpului nostru, în special în legătură cu starea sufletească a omului. Vrem să rămânem în această privinţă la cele mai importante patru activităţi sufleteşti, pe care le cunoaştem bine din consideraţiunile noastre: la perceperea de către om cu referire la procesele senzoriale exterioare, la reprezentare, prin care prelucrăm apoi aceste impresii senzoriale exterioare, la simţire şi la voire. În percepere, reprezentare, simţire şi voire se desfăşoară viaţa noastră sufletească de la trezire până la adormire.

Mai întâi percepţia. Putem, cu ochiul sufletesc devenit mai ager prin ştiinţa spirituală, observa ceea ce s-a format în mod necesar – ceea ce spun eu acum nu este o critică, ci numai o caracteristică – în decursul ultimelor trei-patru secole ca însuşire culturală fundamentală a sufletului omenesc, în ţările care intră în considerare pentru noi. Ne întrebăm care este aceasta. Este suficient să fii chiar şi un

observator superficial al vieţii şi vei găsi că în privinţa capacităţii de percepţie, aşadar în privinţa relaţiei nemijlocite a sufletului cu lumea exterioară prin simţuri, oamenii au ajuns pe punctul că le trebuie impresii tot mai vii, mai intense, mai fascinante, pentru a fi satisfăcuţi în privinţa percepţiei senzoriale. Pentru aceia dintre dumneavoastră care sunt mai în vârstă este suficient doar să privească înapoi, în tinereţea lor. Comparaţi câteva dintre fenomenele vieţii din tinereţea dumneavoastră – cu cât vă întoarceţi mai mult în urmă, cu atât este mai evident – pe care le-aţi putut percepe în jurul dumneavoastră, cu unele din fenomenele similare ale vieţii de acum, şi întrebaţi-vă în ce măsură a dobândit supremaţie ceea ce se numeşte imboldul, înclinaţia spre senzaţional. Ce este, de fapt, acest senzaţional? El se bazează pe faptul că în ziua de azi omul are nevoie de impresii pur senzoriale cu efect puternic, exagerat şi care se schimbă rapid pentru a fi captivat de lumea exterioară. El vrea să fie captivat de lumea exterioară, vrea să fie prins, fascinat. Senzaţionalul a devenit preponderent într-o măsură neobişnuită. Dar de aceasta este legat ceva important. Prin creşterea, extinderea excesivă al senzaţionalului, se modifică şi forţa şi energia Eului uman. La a înţelege aceasta, despre ce anume este vorba aici, poate duce, în fond, numai ştiinţa spirituală, pentru că ea arată ce este, de fapt, perceperea lumii exterioare.

Dacă parcurgeţi literatura filosofică, nu veţi găsi nimic despre care să se vorbească mai mult decât despre esenţa percepţiei exterioare sau a senzaţiei, aşa cum mai este ea numită. S-au elaborat toate teoriile posibile cu privire la a ceea ce este de fapt senzaţia, percepţia, în cadrul vieţii omeneşti sufletesc-corporale. Asupra lor nu

este nevoie să vă dau explicaţii. Dar trebuie să mă refer la ce spune ştiinţa spirituală în această privinţă.

Am indicat deja – chiar şi aici, la Berlin, într-o conferinţă publică [Nota 1] – că dezvoltarea natural-ştiinţifică din secolul XIX şi până în zilele noastre a realizat lucruri mari, mari în privinţa înţelegerii anumitor corelaţii perceptibile senzorial ale lumii exterioare. Dar ea îşi reprezintă îndeosebi evoluţia omului mult prea liniar, mult prea simplu. Ea îşi reprezintă pur şi simplu: Au existat cândva numai animale inferioare, apoi au existat animale superioare lor, mai înalte, apoi din nou altele mai înalte, şi din acestea s-a dezvoltat în final omul, oarecum ca cel mai înalt animal. Totuşi, evoluţia omului nu este atât de simplă. Acest om – am arătat deja acest lucru de mai multe ori – care trebuie să ne apară în forma exterioară a trupului său drept o imagine a esenţialităţii divine a Cosmosului, acest om poate fi descris, gândit, în cele mai diferite moduri. El poate fi descris, gândit, acum referitor la anumite concepţii natural-ştiinţifice, astfel încât să-l împărţim în trei părţi: omul-cap sau omul simţurilor – nu este chiar exact, dar deoarece simţurile principale se află în cap, se poate spune omul-cap –; apoi omul-trunchi şi, în al treilea rând, omul extremităţilor. Dintre aceste trei membre ale naturii omeneşti, de fapt, numai omul-trunchi, omul inimii şi al plămânilor, este alcătuit aşa cum îl gândesc ştiinţele naturii de astăzi. Omul-cap nu este de fapt cuprins într-o evoluţie progresivă, ci el regresează. Capul omului încetează evoluţia progresivă pe o anumită treaptă şi întoarce formarea în sens invers, involuează. Mi s-a spus în repetate rânduri că o asemenea reprezentare este dificilă, şi am fost întrebat cum poate fi facilitată înţelegerea ei. Am indicat în diferite locuri cum, şi datele exterioare ale ştiinţelor naturii, înţelese corect – numai că pentru aceasta

trebuie să fii într-adevăr om de ştiinţă, şi nu după modelul anumitor savanţi ai prezentului – dovedesc ceea ce spun eu: Observaţi ochiul omenesc şi comparaţi-l cu ochiul animalelor aflate pe o anumită treaptă de evoluţie. Nu puteţi spune că în privinţa înfăţişării exterioare, ochiul omenesc este mai complicat decât ochii animalelor aflate pe o anumită treaptă de evoluţie. Căci acest lucru nu este adevărat. Există animale care în interiorul ochiului lor, acolo unde în exterior noi nu avem nimic senzorial, au de exemplu formaţiunea în formă de evantai şi cea în formă de coasă. Acestea sunt anumite organe în interiorul ochiului, sunt prelungiri ale vaselor de sânge în interiorul ochiului. Prin aceste prelungiri ale vaselor sanguine se realizează o coerenţă intimă între întreaga viaţă de sentiment a animalului şi viaţa sa de percepţie din ochi. Animalul simte cu mult mai intens în ochi decât simte omul în ochi. La om, formaţiunea în formă de evantai şi cea în formă de coasă au dispărut. Ochiul omenesc este simplificat. El nu este numai alcătuit în sensul progresului, ci este şi regresat. Şi aşa s-ar putea dovedi până în cele mai mici elemente componente ale organizaţiei capului omenesc, că omul, de fapt, este regresat în privinţa capului său, mai cu seamă comparativ cu restul naturii sale omeneşti, care este alcătuită în sensul evoluţiei.

Cineva care a considerat că şi această involuţie a capului ar fi o reprezentare dificilă, m-a întrebat dacă nu aş putea da nişte indicii, pentru o mai bună înţelegere a ei. I-am spus că este suficient numai să se gândească la următoarele: În procesul de dezvoltare a succesiunii animalelor, care se încheie cu omul, omul o aduce iarăşi înapoi, determină ca la un anumit moment acoperirea sa cu păr, în perioada fetală, să regreseze. Omul nu este acoperit cu păr, dar capul face parte, în general, dintre părţile acoperite cu păr. Faptul că în

privinţa formării capului, omul se întoarce din nou la stadiul animal, arată totodată involuţia capului. Aceasta este un indicator superficial, exterior. Cu mult mai limpede vorbesc semnele interioare. Vă rog să luaţi în considerare întreaga amploare a acestor fapte.

Prin faptul că acest cap este involuat, că evoluţia nu continuă liniar, ci o ia înapoi în cap, este reţinută înapoi în cap, prin aceasta se creează loc pentru evoluţia sufletesc-spirituală a omului. Acei naturalişti care susţin opinia că viaţa sufletesc-spirituală a omului nu ar fi decât un rezultat al organizaţiei sale fizice, aceia nu înţeleg corect propria lor ştiinţă a naturii. Ei nu înţeleg că pentru om este necesar, pentru ca el să-şi aducă în existenţă spiritual-sufletescul, ca organizaţia fizică să nu lăstărească şi să înmugurească, ci ca ea să se retragă. Ea se ogoieşte, se stăvileşte, face loc evoluţiei sufletesc-spirituale. Acolo unde omul dezvoltă cel mai mult spiritual-sufletesc, dezvoltarea fizică se retrage.

Percepem lăuntric acest lucru atunci când am parcurs o evoluţie sufletesc-spirituală şi pur şi simplu prin observarea lăuntrică primim răspuns la întrebarea: Ce sunt, de fapt, reprezentarea şi percepţia obişnuite? Ce este viaţa de veghe obişnuită, în care se amestecă reprezentarea şi percepţia?

În privinţa capului omului, percepţia şi reprezentarea, viaţa de veghe în general, este o foame. Aşa de ciudat este alcătuit omul, încât în echilibrul său interior, propriu de la trezire până la adormire, capul, adică organizaţia sa interioară, flămânzeşte continuu faţă de restul trupului. Anumiţi asceţi, care căutau să-şi intensifice viaţa sufletesc-spirituală, s-au folosit de aceasta: ei au lăsat întregul corp să flămânzească, crezând că procesul de înfometare, extins la întregul corp, ar trebui să producă o anumită iluminare lăuntrică. Dar aceasta este fals. Normal este ca în procesul de

veghe capul nostru să fie mai puţin hrănit prin procesele interne decât restul organismului, şi numai datorită acestui lucru putem noi să fim treji şi să avem reprezentări, numai prin faptul că avem capul hrănit mai puţin decât restul organismului.

Acum, se pune întrebarea: Dacă noi flămânzim aşa, în capul nostru, în timp ce ne dăruim acestui proces de involuţie a capului – în somn se încearcă anularea stăvilirii – ce percepem noi atunci, de fapt? – Aici învăţăm prin ştiinţa spirituală să diferenţiem două lucruri care în practică sunt întotdeauna legate, dar care sunt două lucruri complet diferite: întâi simpla viaţă de veghe şi apoi percepţiile exterioare şi reprezentările obişnuite ale amintirii. Ce se petrece atunci când flămânzim în cap în conştienţa de veghe?

În primul rând ne percepem pe de o parte Eul nostru din încarnarea precedentă. Ceea ce am adus cu noi din lumea spirituală, cele cu care am intrat în existenţă prin naştere sau concepere, pe acestea le percepem atunci când doar pur şi simplu suntem în stare de veghe. Acestea umplu locul pe care îl face organismul. Atunci când percepem obiectele sensibile exterioare, aceste obiecte exterioare trec în locul Eului pe care îl percepem în rest, când nu avem impresii exterioare, ci doar pur şi simplu suntem treji. În viaţa obişnuită, aceste două lucruri sunt amestecate; percepem în permanenţă obiecte exterioare şi ne aflăm foarte rar într-o asemenea stare sufletească încât doar suntem treji. Dar în starea noastră sufletească care este îndreptată înspre lucrurile exterioare, se amestecă mereu tendinţa de a ne percepe Eul anterior şi a-l înlocui cu ceva, de a-l da la o parte prin culori sau sunete exterioare, apoi iarăşi să percepem Eul anterior, şi apoi iarăşi pe celelalte. De îndată ce percepem în exterior, de

îndată ce acţionează asupra noastră un obiect exterior, el ne dă la o parte tendinţa, forţa noastră de a ne percepe Eul din încarnarea noastră precedentă. Acesta rămâne inconştient; noi nu ştim de el. Dar în această percepţie senzorială este de fapt o luptă între obiectul din prezent care se află în faţa noastră şi Eul nostru din încarnarea noastră precedentă.

Acum vă puteţi gândi ce înseamnătate are să dezvolţi urmărirea senzaţionalului, faptul că omul vrea să se dăruiască lumii exterioare. Aceasta nu te face mai puternic în viaţă, ci întotdeauna doar mai slab; pentru că în felul acesta slăbim Eul nostru din încarnarea noastră precedentă, care, într-un anumit sens, constituie totuşi tăria noastră. De aici puteţi realiza limpede că prin tendinţa omului spre senzaţional apare o anumită slăbiciune a naturii omeneşti, că Eul devine mai slab.

Dar atunci când nu percepem, ci gândim, ne reprezentăm, ce se întâmplă atunci? Gândurile noastre fie tac – dar mai rar la omul actual – sau se leagă de o percepţie exterioară oarecare. Atunci când ele tac în viaţa de veghe, în noi acţionează – în ceea ce poate acţiona acolo, unde este creat spaţiu prin organismul nostru – toate experienţele prin care am trecut între încarnarea precedentă şi cea actuală. Aşadar în locul în care apar percepţii, acţionează încarnarea precedentă, iar în locul în care apar reprezentări, acolo acţionează viaţa pe care am trăit-o între moarte şi actuala naştere. Dacă dezvoltăm din noi înşine gânduri puternice, aceasta înseamnă: Încercăm să dezvoltăm gânduri puternice, viguroase din ceea ce am adus cu noi din răstimpul de dinaintea ultimei noastre naşteri, pe care trebuie să ne sprijinim noi înşine. Dacă dezvoltăm numai gânduri înspre care ne lăsăm stimulaţi din afară, care vor să se deruleze în sufletele noastre numai

prin aceea că le preluăm din afară, atunci slăbim mereu ceea ce am adus cu noi din răstimpul dintre moarte şi naştere, aceasta însă înseamnă, ceea ce constituie Eul nostru. Mania senzaţiei ne slăbeşte viaţa actuală. Mania de a petrece de-a dreptul multe seri la club la o bere cu prietenii, pentru a scoate pe cât posibil de puţin din sine însuşi, sau emoţiile generate de jocul de scat, pe scurt, toate aceste căutări de stimulare din afară nu constituie o fortificare, ci o slăbire a Eului nostru, şi ele se bazează în fond şi pe aceea că oameni nu se simt suficient de puternici ca să se preocupe cu ceva pornind din viaţa sufletească. Prin ştiinţa spirituală ne putem clarifica pe ce se bazează faptul ca în timpul actual oamenii sunt atât de dornici, dependenţi de senzaţii şi simt atât de mult nevoia stimulărilor.

Ce intervine din această parte în cultura noastră actuală poate fi desemnat cu un nume general. Să nu vă împiedicaţi de acest nume, el denotă o trăsătură de bază a multor curente din viaţa actuală: mărginire, obtuzitate. Şi nimeni nu va contesta – chiar şi atunci când se are în vedere ştiinţa actuală sau alte activităţi – că o caracteristică principală a omului actual este mărginirea, acea îngustime care nu îi îngăduie omului actual să caute materialul bogat din propriul său suflet, material care provine din viaţa anterioară şi din timpul de dinainte de naştere. El nu crede, şi mai presus de toate ar trebui întâi să creadă că poate fi stimulat în această privinţă prin ştiinţa spirituală.

Să considerăm din acest punct de vedere ce pot fi gândurile şi ideile spiritual-ştiinţifice pentru dispoziţia sufletească şi starea sufletească. Stimuli din afară, ceva senzaţional ele categoric nu sunt, şi de asemenea în mod cert nici nu tind înspre aşa ceva. Ele nu captivează simţurile prin senzaţii exterioare. Mulţi simt lipsa acestor

stimuli exteriori. Oamenii trebuie să cugete ei înşişi asupra lucrurilor spiritual-ştiinţifice şi dacă din propriul fond al sufletului lor nu scot nimic la suprafaţă, chiar adorm la ştiinţa spirituală. Ceea ce ne oferă ştiinţa spirituală este mobilizarea, zguduirea vieţii sufleteşti aşa încât omul să obţină posibilitatea să dezvolte gândurile din propriul său lăuntru. Ea acţionează contrar senzaţionalului. Ea face aceasta în special prin aceea că ne oferă posibilitatea de a gândi mult asupra doar câtorva impresii senzoriale. Noi nu avem nevoie să ne zorim de la senzaţie la senzaţie. Noi putem gândi mult cu orice impresie senzorială posibilă. Orice lucru simplu care ne întâmpină personal, devine enigmă pentru noi. Fiecare amănunt ne permite să gândim mult. Şi gândurile pe care mulţi le găsesc atât de complicate, gândurile despre Saturn, Soare, Lună, despre diversele perioade ale Pământului ş.a.m.d., fac spiritul mobil, cumva nu lasă să apară mărginirea. Aşa lucrează ştiinţa spirituală împotriva unei anumite însuşiri a culturii, ea este o luptătoare împotriva mărginirii şi a obtuzităţii în domeniul percepţiei şi al reprezentării. Aceasta este încă ceva pe lângă conţinutul pe care îl putem avea din această ştiinţă spirituală; este ceva pe care îl poate face ea din sufletele noastre, ceva căruia trebuie să-i dă atenţie.

Acum, în privinţa vieţii de sentiment: Care este aspectul proeminent la un om care se apropie de ştiinţa spirituală? Şi ce este proeminent la majoritatea oamenilor care nu vor să ştie nimic despre ea şi o resping din capul locului? În cazul celor din urmă este lipsa de interes faţă de marile probleme ale lumii. Trebuie să-ţi extinzi interesele dincolo de cele aflate imediat în apropierea ta, aceasta trebuie să faci mai întâi, dacă e să te intereseze ştiinţa spirituală. Căci ce le pasă celor mai mulţi oameni din timpul nostru ce a fost Pământul, înainte de a fi devenit

Pământ? Ce le pasă celor mai mulţi oameni din prezent ce a fost cultura noastră, înainte să fi început epoca noastră? Pentru ştiinţa spirituală trebuie dezvoltate interese mai ample. Este necesar ca oamenii să-şi dezvolte interesele dincolo de cele apropiate. Timpul nostru tinde exact în direcţia de a restrânge pe cât posibil sfera intereselor.

Încotro tinde, de fapt, timpul nostru? Permiteţi-mi să folosesc următoarea expresie; ea nu este favorabilă, dar eu nu vreau să critic, ci să dau o caracteristică: timpul nostru năzuieşte cu toate mijloacele spre minte îngustă, meschinărie, spre filistinism, şi dacă acestea vor cuprinde majoritatea oamenilor, consecinţa va fi că filistinismul va fi introdus treptat chiar şi în domeniile cele mai publice. Avem în această privinţă un exemplu semnificativ care, pentru acela care pătrunde lucrurile cu privirea, poate acţiona de-a dreptul ca un coşmar în privinţa lucrurilor din prezent.

Există în est o populaţie care în ceea ce priveşte forţele fundamentale ale sufletului său este, ce-i drept, încă în copilărie, dar care are acele forţe fundamentale care în viitor, în cea de-a şasea epocă postatlanteană, urmează să se dezvolte la o înălţime deosebită, forţe fundamentale ale poporului, care acţionează spiritual, au caracter spiritual şi care ar trebui recunoscute şi cultivate ca atare. Dar ce s-a extins, în mod semnificativ, în ziua de azi, drept viaţă publică într-o mare parte a acestei populaţii? Leninismul! Nu-ţi poţi imagina ceva mai grotesc decât cuplarea acestei – acum nu am în vedere omul, ci chestiunea – „maimuţe culturale" (Kulturaffen) [Kulturaffen – Termen folosit în limba germana cu referire la descendenţa omului din maimuţă, conform teoriei darwiniste. (Nota tr.)] a Vestului cu această profeţie culturală a Estului. Nu pot exista două lucruri care să se afle mai departe unul de altul şi care sunt cuplate aici. Este expresia cea mai grotescă a străduinţei materialiste; căci din

forţa poporului din est vrea să se dezvolte ceva absolut antifilistin, iar leninismul este forţa fundamentală absolută a filistinismului, respingerea tuturor intereselor culturale largi şi dezbaterea în amănunt a intereselor culturale în filistinismului cel mai strâmt. Trebuie să ne fie clar acest lucru. Şi nimic nu este mai potrivit pentru a pătrunde cu privirea aceste lucruri, decât cunoştinţele ştiinţei spirituale. Ştiinţa spirituală lucrează şi împotriva filistinismului, prin aceea că apelează la interesele largi, generoase ale omului. Întrucât fără interes faţă de ceea ce îl leagă pe om de Cosmos, ceea ce trece dincolo de sfera cea îngustă, pulsând în cea mare, fără un astfel de interes omul nu poate deveni om de ştiinţă spirituală. – Aşa este ştiinţa spirituală în domeniul vieţii de sentiment şi luptătoarea împotriva filistinismului şi a meschinăriei care trebuie inevitabil să emane din materialism, aşa cum în domeniul vieţii de percepţie şi reprezentare ea este luptătoarea împotriva mărginirii şi a obtuzităţii.

Acum, sfera vieţii voinţei. Şi aici cel care este chiar şi puţin un observator al vieţii, poate face observaţii remarcabile în viaţa noastră. În privinţa manifestărilor voinţei, nu materialismul în sine, dar ceea ce are el drept consecinţe ne aduc la configurarea a ceva ciudat în întreaga viaţă omenească. Voinţa trebuie să se manifeste întotdeauna cu ajutorul corporalităţii, atunci când e să acţioneze în raport cu lumea exterioară. În privinţa voinţei, timpul materialist actual îl aduce pe om la neîndemânare, neiscusinţă. Prin faptul că omul în cea mai fragedă tinereţe nu ajunge să-şi îndrepte forţele trupului decât pe făgaşuri foarte specifice, doar pentru a lucra şi a-şi face meseria în câteva direcţii, el devine în cea mai mare măsură neîndemânatic. Există deja în ziua de azi bărbaţi care, dacă ajung într-o situaţie când ar fi nevoie, nu-şi pot coase nici măcar un nasture la pantaloni, ca

să nu mai vorbim de altceva, oricât de ciudat ar părea. Cine nu consideră ştiinţa spirituală drept teorie sau învăţătură, ci asimilează în întreaga sa personalitate ceea ce acţionează cu căldură în ea, la acela trece până în muşchi, în pulsaţia sângelui, şi îl face iscusit. Şi dacă am putea introduce modul spiritual-ştiinţific de reprezentare copiilor noştri, atunci am vedea rezultatul, am vedea cum copiii devin îndemânatici, că pot face una sau alta mai uşor; cum degetele devin mai mobile, mai agile. Posibilitatea de a face reprezentările mai mobile determină şi ca voinţa să devină mai mobilă în mijloacele ei de exprimare. Astfel, în domeniul vieţii de voinţă, ştiinţa spirituală este o luptătoare împotriva a ceea ce ameninţă omenirea: neîndemânarea, stângăcia. Această neîndemânare este, mai mult decât se crede, o caracteristică a timpului nostru. Priviţi numai cât de puţin sunt oamenii în stare în ziua de azi să mai facă altceva în afara activitaţii înguste a profesiunii lor. Ei nu o mai pot deloc face; şi chiar în profesiunile lor ei lucrează, mai mult sau mai puţin, din cauză că traiectoriile sufletelor lor sunt direcţionate pe un făgaş. Dacă puneţi un om, care lucrează maşinal în profesiunea sa, în faţa a altceva, veţi vedea cât de puternic unilaterală este cultura actuală. Dar acest aspect nu poate fi remediat prin mijloace exterioare, căci economia tinde să specializeze totul. Să vrei să lupţi împotriva acestui aspect ar fi un nonsens. Dar ca sufletele să se fortifice în aşa fel încât omul să-şi obţină impulsurile de îndemânare din centrul fiinţei sale, aceasta se poate face. Însă pentru aceasta este necesar ca oamenii să se pătrundă complet, să se pătrundă cum trebuie de cunoaşterea lumii suprasensibile, în special de cea a naturii suprasensibile a omului. Perceperea şi reprezentarea nu pot fi înţelese, nici măcar din punct de vedere natural-ştiinţific, dacă oamenii nu ştiu ce am spus mai înainte: că organizaţia omenească face loc prin stăvilirea organizaţiei capului,

astfel încât viaţa anterioară şi de asemenea viaţa dintre moarte şi noua naştere să se reverse acolo. Dar şi viaţa de după moarte inundă organizaţia noastră.

Concepţiile natural-ştiinţifice despre organizaţia omenească sunt, după cum spuneam, mult prea unilaterale. Numai omul-trunchi ar putea fi considerat atât de unilateral pe cât o fac ştiinţele naturii, omul extremităţilor deja nu mai poate fi considerat aşa. Dacă observăm extremităţile, braţe, mâini, picioare – dar organizaţia se continuă spre interior –, această organizaţie a extremităţilor este invers decât organizaţia capului: aici există o supra-dezvoltare. Dezvoltarea ţâşneşte în afară, dincolo de măsura normală. Dacă oamenii vor studia cândva cu exactitate dezvoltarea în privinţa acestor raporturi, vor vedea că ea trece dincolo de ceea ce are omul nevoie între naştere şi moarte. Să considerăm numai cele exterioare: organizaţia braţului în legătură cu pieptul, cu organele secundare care servesc la reproducere, picioarele în legătură cu organele sexuale primare – extremităţile în legătură fizică cu cele prin care omul priveşte fizic dincolo de sine însuşi. În centrul ei, organizaţia extremităţilor nu serveşte numai la ceea ce s-a revărsat asupra vieţii omeneşti individuale, ci celor prin care el priveşte dincolo de sine, aşadar spiritual-sufletescului. Ceea ce stă spiritual-sufleteşte la baza extremităţilor, trece dincolo de ceea ce slujeşte vieţii între naştere şi moarte. În aceasta se află deja ceea ce acţionează dincolo de moarte. Aşa cum (în reproducere) omul acţionează fizic din propria sa organizaţie în cea a copilului prin centrul organizaţiei extremităţilor sale, tot aşa există în el, spiritual, ca imaginaţie, ceea ce duce el prin poarta morţii prin faptul că este om al braţelor şi al picioarelor. Cu percepţia imaginativă se percepe foarte clar acest aspect: omul îşi poartă foarte clar, spriritual-sufletesc, şi de semenea anatomic, în organizaţia

extremităţilor sale viitorul care va începe după moarte. Şi doar studiind ştiinţele naturii, dar aşa cum trebuie, omul va înceta treptat să spună: Ştiinţa spirituală este ceva care nu poate fi atins. Dacă oamenii nu vor privi organizaţia omenească aşa liniar, cum nu este ea, ci dacă o vor observa aşa cum este ea realmente, atunci le va rezulta chiar prin ştiinţele naturii înseşi necesitatea de a ajunge la ştiinţa spirituală. Omenirea va trebui totuşi să învingă ceva: credinţa că toate impresiile senzoriale exterioare sunt de aceeaşi natură. În ideea că toate impresiile exterioare sunt de aceeaşi natură nu crede în ziua de azi numai profanul, ci şi cercetătorul naturii, care are omul faţa lui în clinică şi îl cercetează anatomic. Pentru acesta, inima este o organizaţie de aceeaşi natură cu capul. Dar acest lucru nu este adevărat. Capul se află, comparativ cu inima, pe o treaptă de natură înapoiată. Numai că el nu poate fi observat; de aici se trage. Atunci când oamenii vor învăţa să observe corect, atunci vor dobândi din ştiinţele naturii înseşi convingerea fundamentală a existenţei spiritualului în om, a ceea ce trece prin naşteri şi morţi. Dacă oamenii ajung însă la aceasta, atunci vor ţine cont de acest spiritual-sufletesc şi în întreaga mişcare culturală, şi atunci vor înţelege importanţa luptei împotriva mărginirii, filistinismului şi a neîndemânării. Şi încă alte lucruri vor înţelege oamenii. Ei vor învăţa mai presus de toate să ţină cont de spirit în viaţa practică. Fizicianului i se permite în ziua de azi să vorbească nestânjenit despre electricitatea pozitivă şi negativă, despre magnetismul pozitiv şi cel negativ. Specialistului în ştiinţa spirituală i se ia în nume de rău în domeniul său, atunci când vorbeşte despre doi curenţi de forţă din sufletul omenesc, cel luciferic şi cel ahrimanic. Dar aceşti doi curenţi de forţă sunt pentru sufletul omenesc o polaritate exact la fel ca magnetismul pozitiv şi negativ, respectiv electricitatea pozitivă şi negativă în fizic. Şi dacă

cineva vrea să înţeleagă omenirea în evoluţia ei, trebuie să se implice în observarea a ceea ce este activ în privinţa lucifericului şi ahrimanicului în viaţă. Un exemplu: Structura noastră socială a fost timp îndelungat influenţată în mod unilateral de fiinţele luciferice. Nu este că lucifericul ar putea fi pur şi simplu eliminat din viaţă. Cel care spune mereu: Vreau să mă feresc de luciferic –, acela cu atât mai mult devine subjugat de el. Poate fi vorba doar de a-i acorda locul potrivit în viaţă şi de a şti: aici este luciferic, şi acolo este ahrimanic – atunci nu se va exagera impactul lor şi nu vor fi puşi într-o lumină incorectă. De-a lungul secolelor, structura noastră socială din Europa şi din alte ţinuturi ale lumii a fost dominată de puternice impulsuri unilaterale luciferice. Aceste impulsuri luciferice puternice cuprind pornirile, instinctele oamenilor, pornirile şi instinctele care acţionează dinlăuntru în afară. Toate acestea nu sunt o critică, ci o caracteristică a acestor timpuri. Cum a acţionat acest luciferic? Până în prezent cultura socială, locul unui om, în care era el situat în viaţă, au fost determinate de faptul că s-a pus pune o mare valoare pe vanitatea lui, pe ambiţia lui. Acestea sunt impulsuri luciferice. Au fost incitate vanitatea şi ambiţia omului. Vă amintesc doar cum s-a contat până în zilele noastre pe vanitate şi ambiţie în şcoală. Şi vanitatea şi ambiţia omului au fost în multe privinţe ceea ce îl aducea pe om ca să-şi însuşească, să înveţe una sau alta, pentru a obţine un loc important în viaţă.

Acum suntem într-un punct important în viaţă. Cu greu i-ar putea scăpa unui observator faptul că aceste impulsuri luciferice sunt în descreştere. Dacă e să folosesc o exprimare de rând: ele nu mai ţin, nu mai merg. Dar altceva trebuie acum să fie adus la suprafaţă, în esenţă ahrimanic. Şi un curent ahrimanic se strecoară în mecanismele prezentului. Draga noastră populaţie, această

populaţie aşa-zis eliberată de autoritate, care nu vrea să creadă niciodată în autoritate, prin urmare fiind bineînţeles subjugată de autoritate, iarăşi fără să bănuiască nimic va lăsa să se manifeste ceea ce urmează acum să prindă rădăcini ca putere ahrimanică unilaterală în privinţa configurării structurii sociale. Se face uz de ceva întru totul ciudat: aşa-numitele examinări ale celor dotaţi (Begabtenprüfung) [Nota 2]. Psihologia experimentală, care la universităţi fără îndoială îşi are o anumită justificare limitată, poate afla unele lucruri relativ la modul în care funcţionează trupul omenesc, în care exprimă el unele lucruri. Dar ea doreşte să aibă o anumită îndeletnicire; anume în acest fel este mai uşor decât orice altă cercetare sufletească. Există un anumit aparat, care înregistrează electronic datele. Studenţii sunt aşezaţi în diverse locuri şi se notează cât durează până când aceştia preiau o impresie, o aduc în conştienţă. Pe scurt, se lucrează în această privinţă în mod exterior, clinic. Aşa este mai uşor decât să se cerceteze interior. Pentru anumite lucruri, desigur, nu trebuie să fie pusă la îndoială valoarea acestei psihologii experimentale, dar ea vrea să aibă un domeniu mai extins. Acum ea vrea să ia în mâini examinarea dotării copiilor. În acest scop este luat un număr de copii dintr-o serie de clase şi sunt examinaţi în privinţa dotării lor, a memoriei, a atenţiei ş.a.m.d., dar modul în care sunt ei verificaţi prin metoda psihologiei experimentale, este foarte ciudat. Memoria, de exemplu, este examinată în felul următor: Se scriu două coloane de cuvinte pe tablă, care nu au legătură între ele; ca de exemplu „cap” şi „cristal”, şi apoi alte două cuvinte fără legătură între ele, ş.a.m.d. Şi după ce totul este şters de pe tablă, se scrie mereu doar primul cuvânt, iar copilul trebuie să adauge rapid, din memorie, al doilea cuvânt. Cei care au

reţinut mai bine ce cuvânt lipsit de legătură a stat lângă altul, sunt consideraţi ca având o memorie mai bună, iar ceilalţi, care fie nu găsesc nimic, fie necesită un timp mai îndelungat, au una mai redusă. Aşa se examinează memoria. Sau se vrea examinarea inteligenţei. Pentru aceasta vreau să vă citesc un exemplu tipic [Nota 3]:

«Dacă, de exemplu, se dau conceptele: (oglindă – asasin – salvare), între „oglindă" şi „salvare" se poate face o întreagă serie de diverse conexiuni pentru a căror găsire nu sunt necesare cunoştinţe speciale ci numai o capacitate combinatorie ascuţită. Cea mai evidentă conexiune» – pe care o vor face, aşadar, cei mai puţin inteligenţi – «este desigur aceea că cel ameninţat îl zăreşte în oglindă pe asasin cum se furişează. Dar mai sunt posibile şi cu totul alte motive: De exemplu, un asasin care se furişează se poate izbi de o oglindă, iar aceasta prin zăngănitul ei îl trezeşte pe adormitul ameninţat, astfel încât respectivul se poate salva. Sau asasinul, vizând ţelul său, este orbit din cauza unei oglinzi reflectoare. » – Gândiţi-vă cât de inteligent trebuie să fie un băiat sau o fată pentru a ajunge la aşa ceva!

«Dar pot fi folosite şi motive pe bază de simţire. Aşa, de exemplu, asasinul se poate speria de propria sa imagine vizibilă, în penumbră, doar indistinct în oglindă, în aşa fel încât renunţă la îndeplinirea faptei, fie fiindcă l-a apucat frica, sau îl mustră conştiinţa la vederea lui însuşi în oglindă, fie că în lumina slabă îşi ia propria reflectare drept a altcuiva". – Aşadar, cineva este deosebit de inteligent când se gândeşte că asasinul s-ar putea vedea pe sine în oglindă şi să-şi ia propriul său chip drept chipul altcuiva. „De asemenea, cineva se poate gândi şi la descoperirea asasinului care se furişează, de către cel ameninţat, în oglinda limpede a apei lacului liniştit din

pădure aflat acolo, ş.a.m.d.» În funcţie de faptul că cel testat face conexiunea cea mai evidentă sau o alta, este considerat mai mult sau mai puţin inteligent, iar cel care se dovedeşte în acest mod a fi mai inteligent urmează să fie sprijinit prin burse sau să fie ridicat, susţinut în vreun alt fel; iar cel care nu ajunge la altceva decât că un asasin ar putea fi văzut într-o oglindă, aceluia nu i se dă nicio bursă. În acest mod urmează aşadar să fie examinată inteligenţa în ziua de azi, şi în această privinţă oamenii sunt plini de entuziasm faţă de examinările celor dotaţi. În felul acesta urmează să fie, chiar dacă nu stabilită, măcar înrâurită ordinea socială. Iar dragul public va accepta cu toată inima astfel de lucruri ca revărsare a autenticei ştiinţe a prezentului, pentru că aceste lucruri constituie în ziua de azi obiectul unei mari propagande. În felul acesta se încearcă găsirea mijloacelor şi căilor pentru a pune metodic „omul potrivit la locul potrivit" şi se scriu articole care încep după cum urmează: „Ca nicio altă ştiinţă a înflorit în timpul războiului psihologia aplicată. Acesta nu este un fenomen întâmplător: Căci războiul, cu pierderile sale de oameni şi cerinţele sale diferenţiate a dovedit importanţa de a nu utiliza resursele umane într-o manieră risipitoare şi fără o planificare, ci să le folosim pe cât posibil de adecvat. Până acum s-a ocupat practic doar pedagogia de psihologia exactă; acum se adaugă trei noi întrebări: pentru care profesie este o persoană cea mai potrivită? (Problema profesiunii); cum se poate găsi înlocuitor pentru numeroasa inteligenţă distrusă (Selectarea celor dotaţi); ce posibilitate de vindecare există pentru cei răniţi la cap sau cei cu nervii vătămaţi? (Terapia psihică prin exerciţiu)."

Şi se continuă în acest stil. Se cuplează o frază semnificativă cu o rătăcire a timpului, şi treaba se observă cu

atât mai puţin cu cât există, desigur, profesii în care trebuie procedat după această metodă. Este de la sine-înţeles că după o metodă asemănătoare şi cu o oarecare dreptate, de exemplu, piloţii trebuie examinaţi. Dar nu trebuie generalizat. Căci în felul acesta s-ar aduce un element ahrimanic în formarea cea mai unilaterală în structura noastră socială. În felul acesta s-ar dezactiva din aspiraţiile omeneşti, din strădania omenească tot ceea ce provine din sufletesc, din viaţa sufletească impulsivă, elementară. Putem să gândim chiar grosier lucrurile: Credeţi că dacă asemenea examinări ale celor dotaţi ar putea fi într-adevăr decisive, ar mai putea avea vreo semnificaţie cuvinte ca: „Dorinţa intensă şi iubirea sunt aripile înspre marile fapte!" [Nota 4]? Şi dacă lumea ar reflecta cândva asupra marilor oameni ai omenirii – puteţi fi absolut siguri: dacă un astfel de examinator l-ar fi examinat pe Helmholz, l-ar fi prezentat cu certitudine drept un băiat nedotat. Citiţi biografia lui Helmholz! [Nota 5]

Acesta este un curent ahrimanic. Şi mai mult, lucrurile apar mascate. Oamenii nu observă unde se află ceea ce este dăunător, dacă nu pot observa lucrurile prin ştiinţa spirituală. Nu este suficient ca în ziua de azi omul să vrea să se îmbuibe cu tot felul de sentimente voluptoase, ci este necesar ca el să se trezească în privinţa judecării vieţii. Şi ar fi deja mult dacă în privinţa acestei examinări fără sens a celor dotaţi ar exista câţiva oameni care să dobândească o judecată obiectivă. Căci acest gen de examinare va înflori şi va creşte – puteţi fi absolut siguri de aceasta! Ea va fi: iată la ce „ne-a adus, în fine, examinarea sufletească lipsită de prejudecăţi", şi va fi glorificată drept una dintre cele mai frumoase rezultate ale acelei direcţii filosofice care s-a dezbărat, în fine, de vechile prejudecăţi şi metode idealiste, şi porneşte de la ceea ce este „real".

Acum, de aceste lucruri se leagă multe, în primul rând faptul că lărgirea interesului şi veracitatea trebuie să devină în final însuşiri fundamentale ale sufletului omenesc. Aş dori să vă expun două exemple drăguţe în privinţa modului în care funcţionează veracitatea în timpul nostru şi a faptului că nu există un interes. Dacă dau exemple personale, o fac pentru că ele sunt cele mai la îndemână, astfel că dumneavoastră nu mi-o veţi lua în nume de rău, pentru că dumneavoastră ştiţi că nu o fac din nechibzuinţă. – Am ţinut recent la München o conferinţă despre experienţele pe care văzătorul le are cu arta [Nota 6]. Eu nu am presupus niciodată că vreun reporter de ziar ar fi în stare să înţeleagă cum stau lucrurile cu ştiinţa spirituală sau să scrie ceva lăudabil în această privinţă. Dimpotrivă, acolo unde un reporter de ziar ar începe să scrie în mod lăudabil despre ştiinţa spirituală, aş crede că ceva nu este în ordine. Dar se pot studia exemple în această privinţă. În conferinţa menţionată am vorbit despre arta muzicală şi despre faptul că trăirea muzicală angajează întregul om într-un mod semnificativ şi că acolo unde există realmente trăire muzicală, se desfăşoară peste tot un ritm în interiorul omului. Am vorbit apoi pe de o parte referitor la spiritual-sufletesc, dar şi pe de cealaltă parte relativ la fiziologic, expunând tălăzuirea şi liniştirea lichidului cefalorahidian prin spaţiul subarahnoidian, şi în plus am expus cum canalul măduvei spinării este extensibil în mod diferenţiat, se extinde mai mult sau mai puţin, şi cum prin aceasta realmente se generează un minunat ritm interior. Prin trăirea muzicală se petrece ceva ritmic grandios în viaţă. Am menţionat aceste mişcări ritmice ale lichidului cefalorahidian, care sunt legate de inspiraţie şi expiraţie. Şi deoarece am vorbit în această conferinţă şi despre reprezentări simbolice, reporterul de ziar a scris că

eu am folosit reprezentări simbolice care ar fi inadmisibile: reprezentarea lichidului cefalorahidian! – Imaginaţi-vă numai: fără lichidul cefalorahidian, creierul, care în conformitate cu principiul lui Arhimede devine mai uşor datorită lichidului cefalorahidian, ar apăsa pe vasele de sânge aflate sub el şi le-ar strivi. Aşadar lichidul cefalorahidian este ceva absolut real. Dar aşa stau lucrurile cu cât interes au oamenii, şi se scrie un astfel de nonsens.

Acum, un exemplu, de fapt doar un mic exemplu despre veracitate şi neveracitate. Am menţionat deja adesea [Nota 7] că ciudatul învăţat Max Dessoir a scris în cartea sa «Despre transcendenţa sufletului» şi un capitol despre antroposofie. Am încercat deja să-i arăt diferitele denaturări [Nota 8]. Şi, de asemenea, din punct de vedere exterior metoda sa de relatare este, în fond, foarte comică prin superficialitatea ei absolută. Aşa, de exemplu, el a citat ***Filosofia libertăţii*** a mea [Nota 9] şi a spus despre ea că ar fi prima mea lucrare literară. Nu am putut replica altfel, fiind un lucru denaturat, decât să replic că deja cu zece ani mai înainte am scris şi publicat cărţi. Dar această «Despre transcendenţa sufletului» a lui Max Dessoir a stârnit senzaţie; ea a fost peste tot discutată de jurnalişti – care consideră lichidul cefalorahidian drept o reprezentare simbolică. Cartea a avut efect, şi acum a apărut o a doua ediţie a acestei cărţi. În Cuvântul înainte Max Dessoir încearcă să se justifice [Nota 10], şi o face tot după acelaşi tipar. El nu mai poate ieşi din el, şi este de părere că reiese foarte clar din context că eu nu recunosc ce vrea el să spună; el a avut să spună că ***Filosofia libertăţii*** ar fi prima mea carte „teosofică". Aşadar în afară de faptul că este ridicol când afirmă că prin remarca sa nu ar fi avut deloc să spună „prima mea operă literară", este încă o dată ridicol desemnând ***Filosofia libertăţii*** drept prima mea carte „teosofică". Pentru că există o discuţie extinsă că odată cu operele mele teosofice am

părăsit lucrările filosofice. – Aşa stau lucrurile cu veracitatea, şi este deja necesar să facem faţă oamenilor în această privinţă. Fără veracitate nu putem înainta şi nu ne este îngăduit să lăsăm astfel de lucruri să treacă pur şi simplu. Pentru cineva care cunoaşte lucrurile în mod pertinent, întreaga carte a lui Max Dessoir este concepută la fel ca şi capitolul despre antroposofie. Şi cu toate acestea, ce a fost posibil să se întâmple? O revistă care altfel este considerată a fi extrem de serioasă – o menţionez deoarece în această revistă antroposofia nu este atacată – «Studii despre Kant», care este atât de mândră de direcţia sa pur ştiinţifică savantă, discută acest produs al lui Dessoir [Nota 11] drept o carte ştiinţifică serioasă sub diferite aspecte. Este una dintre cele mai triste experienţe pe care trebuie să o faci, că o carte ce dovedeşte cea mai mare superficialitate este considerată de o revistă filosofică drept „o carte ştiinţifică serioasă", după cum este ea prezentată acolo. – Acum mă întreb: Cum rămâne în ziua de azi cu publicul, publicul care „nu" crede în autoritate? El ia, desigur, din biblioteci aceste opere, cum sunt «Studii despre Kant» ş.a.m.d. – dar la baza acestora stau astfel de lucruri!

Aici este doar posibil ca pornind de la spiritual – dacă există voinţa – să ne întoarcem la ce este fundamental în natura omenească. Iar acest fundamental nu este atins în ziua de azi decât de strădaniile spiritual-ştiinţifice. Aici nu se poate proceda altfel decât în a lucra înspre veracitate, lărgirea interesului, non-filistinismul şi mobilitatea în gândire.

Despre acestea voiam să vă mai vorbesc o dată, ca să nu ne dispară conştienţa: în ştiinţa spirituală nu doar conţinutul este ceea ce contează, ci ceea ce natura specifică a reprezentărilor, gândurilor şi ideilor spiritual-ştiinţifice produce în sufletul nostru, pentru ca sufletele noastre să

fie ridicate din mărginire, filistinism şi neîndemânare. Este ceva pe care trebuie să-l vadă din ce în ce mai mult cei care acordă atenţie impulsurile deosebite care există în ştiinţa spirituală. Trebuie să avem în vedere valoarea practică a ştiinţei spirituale. Despre astfel de lucruri vrem să vorbim în continuare data viitoare.

CONFERINŢA a VII-a

Berlin, 21 mai 1918

În acea perioadă a anului pe care o trăim noi acum, am expus în anii trecuţi consideraţii care se leagă de sărbătoarea Rusaliilor. Acum, eu am spus deja adesea că în prezent trăim într-un timp în care evenimentele care intervin în mersul omenirii sunt atât de importante şi se abat atât de mult de la mersul obişnuit al vieţii din istoria omenirii, încât abia dacă există posibilitatea de a se ajunge la consideraţii obişnuite ale sărbătorilor, care până şi în prezent sunt prea adesea făcute, dacă nu chiar cu scopul, totuşi în sensul de a uita ceea ce se desfăşoară atât de catastrofal pentru omenire, de jur-împrejurul nostru. Dar probabil că am putea totuşi să ne referim chiar la sensul vestirii de Rusalii.

Ştim din consideraţii anterioare privind Rusaliile că cel mai important la evenimentul de Rusalii este faptul că o viaţă comună a celor care au participat la marele eveniment de Paşti al omenirii s-a individualizat. Limbile de foc au coborât pe capul fiecăruia şi fiecare a învăţat, în acea limbă care nu era la fel cu nici o altă limbă şi prin urmare era inteligibilă tuturor, să cuprindă, să înţeleagă ceea ce cursese prin evoluţia omenirii drept Misteriul de pe Golgota. Limbile de foc au coborât pe capul fiecăruia. Mai înainte fusese aşa, că

sufletele separate ale ucenicilor se simţeau, am putea spune, ca într-o aură generală, de ansamblu a Misteriului de pe Golgota. Apoi, prin evenimentul Rusaliilor, ceea ce ştiau, cele pe care le recunoşteau numai prin viaţa lor în comun, au trecut în fiecare suflet individual, astfel încât fiecare avea acum iluminarea în mod individual din sine. Acesta este aspectul cel mai important, exprimat, desigur, în formă abstractă. Trebuie să simţim în suflet această individualizare a mesajului de Paşti prin vestirea de Rusalii, dacă vrem să o înţelegem în sens corect. Atunci avem totodată posibilitatea de a înţelege ceea ce este voit prin ştiinţa spirituală, tocmai în sensul acestei vestiri de Rusalii. Căci este intenţionat ca o prioritate în această ştiinţă spirituală faptul ca fiecare suflet omenesc să găsească în sine însuşi miezul spiritual al fiinţei sale, care îl poate ilumina în privinţa ţelurilor Universului spre care ar trebui să tindă. În acest fel ar trebui să se dezvolte viaţa viitoare a omenirii, oamenii să se bazeze mai puţin pe a privi mereu la ceea ce le este dat ca structură socială, şi în schimb, vrem să sperăm, oamenii vor deveni maturi şi capabili să ducă, fiecare din sine însuşi, o astfel de viaţă încât cel de lângă el să poată duce o viaţă similară. Atunci o toleranţă lăuntrică va cuprinde sufletele şi în structura socială se va putea înfăptui libertatea. În nici un alt mod nu poate fi înfăptuită Libertatea în lume decât în acesta, adică în nici un alt mod decât prin faptul că mesajul de Rusalii intră în fiecare suflet omenesc.

Pentru modul în care trebuie să conlucrăm în suflet, cum trebuie împreună să înţelegem şi asimilăm cele oferite prin ştiinţa spirituală, pentru aceasta, mesajul de Rusalii este un prototip. De aceea aş vrea să spun: Dintr-un anumit punct de vedere ştiinţa spiritului însăşi este o continuă, perpetuă, durabilă vestire de Rusalii.

Ceea ce ne poate învăţa prezentul în primul rând, dacă vrem să aducem această învăţătură pe terenul nostru, este că trebuie să ne înarmăm cu răbdare. Aici se află prieteni care aproape de la începutul strădaniilor noastre au lucrat împreună cu noi la ceea ce numim Mişcarea noastră spiritual-ştiinţifică. Sunt acum cincisprezece până la şaisprezece, ba chiar şaptesprezece ani de atunci, şi practic în faţa sufletelor noastre ar trebui să stea neîncetat gândul: cât de puţin, cât de infinit de puţin s-a atins, de fapt, în aceşti cincisprezece până la şaptesprezece ani. Şi de aici ar trebui să rezulte celălalt gând, cu câtă răbdare trebuie să ne înarmăm atunci când ne gândim ca ceea ce poate fi ştiinţa spirituală pentru noi, ceea ce poate deveni ea prin noi, să poată duce într-adevăr la un fel de revitalizare a existenţei omeneşti.

Ceea ce poate deveni ştiinţa spirituală – ar trebui mereu să comparăm aceasta cu ceea ce am înfăptuit, atât de puţin în acest deceniu şi jumătate. Desigur că mulţi au preluat ceea ce a fost oferit omenirii prin ştiinţa spirituală. Dar acesta este numai cea mai mică parte, aşa cum rezultă din nenumăratele consideraţii pe care le-am pregătit. Ştiinţa spirituală mai are deja şi cealaltă sarcină: de a curge în mod real în structura socială, în întreaga viaţă a omenirii prezentului. Dar dacă vrem să cuprindem acest gând trebuie totuşi să-l legăm de un altul, de un altul ce răsună pentru noi în ziua de azi în fiecare moment, din toate evenimentele lumii, care exprimă un anumit conflict în care este împins sufletul omenesc şi care tocmai în timpul nostru actual, s-ar putea spune, este împins către un anumit punct culminant.

Dacă ne amintim punctele principale ale cercetării noastre spiritual-ştiinţifice, veţi găsi pretutindeni că această cercetare spiritual-ştiinţifică se bazează tocmai pe

aceea că realitatea suprasensibilă, spirituală, curge în sufletul omului. Această ştiinţă spirituală ne permite să recunoaştem că în decursul evoluţiei omenirii curge necontenit viaţa spirituală în oameni, dar că, totuşi, ceea ce se petrece pe Pământ, este un progres numai în măsura în care oamenii înţeleg să trezească la existenţă exterioară ceea ce curge în ei din lumea spirituală. Dar un asemenea gând ar trebui, de fapt, să poată pătrunde întreaga noastră simţire. Noi trebuie să îl putem aduce în legătură în primul rând cu ceea ce, de exemplu, ne este cunoscută drept ştiinţa istoriei, şi ar trebui, apoi, să îl putem aplica din acest punct de vedere asupra prezentului. Ar trebui, de exemplu, să fim capabili să ne întrebăm, dar să ne întrebăm cu seriozitate – aceste lucruri sunt, desigur, ipoteze, dar ele duc la realităţi într-o viaţă reală de gânduri –: Ce s-ar fi întâmplat dacă, de exemplu, Columb, sau un altcineva, legat esenţialmente de evoluţia omenirii contemporane, ca de exemplu Gutenberg, inventatorul tiparului, sau chiar Luther, s-ar fi născut în secolul IX sau VIII, pe scurt, într-o altă perioadă istorică? Ce ar fi devenit atunci personalităţile care poartă acest nume? – Cu siguranţă, dacă s-ar fi născut în alte timpuri, nu ar fi devenit ceea ce ne apar nouă a fi ei în istorie. Firește, așa ceva nu se poate; evoluția Universului își are karma ei; dar considerarea ipotetică a unui astfel de lucru duce la realități. Probabil că ar fi devenit personalităţi despre care istoria exterioară nu vorbește. Dar totuși, pe de altă parte, nu vă puteți imagina ca într-un asfel de caz, pe măsură ce se apropia perioada contemporană să nu se fi descoperit, de exemplu, arta tipăririi cărţilor, şi să nu fi fost venită Reforma în timp ce venea acestă perioadă contemporană, nici aceasta nu vă puteți imagina. De aici vedeți că principalul este să privim înspre ceea ce se împărtăşeşte omenirii din lumea

spirituală, şi să învăţăm, într-o măsură cu mult mai mare decât o poate face prezentul, să privim omul ca pe un instrument prin care spiritualul păşeşte din lumea spirituală în viaţa pământească.

Spuneam că exact în prezent este încadrat omul în privinţa acestor lucruri într-un conflict crâncen. Prezentul nu recunoaşte că are loc ceva ca o curgere în jos a unui curent spiritual de evoluţie în evenimentele Pământului; el nu-şi dă seama că omul este un simplu instrument, şi vrea să clădească o ordine socială care nu recunoaşte acestea. El vrea să clădească o ordine socială care de fapt să ţină cont numai de omul cu totul personal, care stă aici pe Pământ, şi să aibă în vedere numai acest om cu totul personal. Caricatura extremă, care are în vedere numai omul absolut individual, este deja recent amintitul leninism sau troţkism. Această viziune asupra societăţii nu cunoaşte decât omul care stă aici, pe Pământ. Nu mă refer numai la aspectul teoretic – acesta ar fi cea mai mică problemă –, ci mă refer la consecinţele pentru viaţă. Un astfel de Lenin [Nota 1] sau Troţki [Nota 2] caută să organizeze – chiar şi într-un domeniu în care se potriveşte cel mai puţin – structura socială în aşa fel, ca şi cum nu ar fi nimic altceva de luat în considerare decât omul făcut din carne şi oase. Însă acesta este un ideal care s-a dezvoltat de decenii în sfera aşa-numitului socialism, şi leninismul şi troţkismul nu sunt decât ultimele contracţii caricaturale ale unei astfel de concepţii care s-a constituit de mult.

Vedeţi, despre ce este vorba: de a regăsi calea înapoi, înspre sensul evenimentului Rusaliilor. Sigur că la acei ucenici pe ale căror capete au coborât flăcările, viaţa spirituală individuală urma să renască iluminând. Dar aceasta urma să fie viaţa spirituală prin care se repartizează asupra membrilor individuali cea mai mare

măsură imaginabilă a ceea ce este obiectiv, pentru care omul nu este decât un instrument.

Sensul acestei vestiri de Rusalii este însă, totodată, şi altceva, iar acest ceva este cel mai important: confirmarea faptului că omul nu îşi pierde valoarea prin faptul că el constituie un instrument pentru spiritul care curge necontenit în omenire. Aşadar atunci omul îşi păstrează valoarea personală. Este ceva care nu numai că poate fi înţeles teoretic în ziua de azi, ci relativ la care este necesar să se tragă consecinţele pentru viaţă, să fie introdus în modul în care se gândeşte despre formarea statelor, despre morală şi viaţa socială. Despre aceasta este vorba, că un gând este trezitor, şi o trezire a fost atunci când flăcările au coborât pe capul fiecărui ucenic. Şi faptul de a trece dormind prin evenimentele timpului, atitudine înspăimântător de răspândită în ziua de azi, este o păcătuire faţă de evenimentele timpului. Dar în ciclul de evoluţie la care am ajuns acum este cu totul imposibil să ajungi la o trezire faţă de evenimente, dacă nu consideri aceste evenimente cu o anumită mobilitate interioară a vieţii sufleteşti, dacă nu eşti capabil să diferenţiezi ceea ce este esenţial şi corect de ceea ce este neesenţial şi incorect. Ceea ce ne inundă în ziua de azi, în special ca lectură ziaristică nu poate fi luat în sensul că totul este egal; ci între miile de coloane ale cărţilor şi ziarelor pot exista două rânduri care să fie de o importanţă imensă, esenţială, care să indice caracterizând ca fenomenen primordial – dacă îmi este îngăduit să folosesc expresia lui Goethe – ceea ce se petrece de fapt. Şi toate celelalte pot fi tuş de tipar irosit. Problema care se pune este că omul trebuie să trezească în sine un sentiment interior faţă de ceea ce este important şi esenţial şi faţă de ceea ce este neimportant şi neesenţial. Acest sentiment apare în suflet atunci când omul obţine inconştient ceea ce îl întâmpină în prezent ca mari

perspective ale lumii, pe care ştiinţa spirituală le poate dezvălui. Numai că el trebuie să introducă aceasta în simţirea sa, trebuie să încerce să simtă treptat aşa cum va simţi atunci când ştiinţa spirituală devine vie în el. Atunci va fi în orice caz necesar ca omul să-şi câştige încrederea lăuntrică în ceea ce simte cumva lăuntric, într-o măsură cu mult mai mare decât o fac oamenii în mod obişnuit în ziua de azi. Anume, cel care se aşteaptă ca cele primite astăzi să se manifeste mâine luminând până departe evenimentele, acela de regulă nu o va scoate la capăt cu o adevărată observare. Ceva poate fi corect, dar evenimentele îl pot ascunde, astfel încât acest aspect să se exprime abia într-un viitor îndepărtat. Dar pentru aceasta este necesar ca noi să ne situăm în lume într-un mod corect; pentru aceasta este important să avem reprezentări corecte despre ceea ce se petrece.

Astfel, în curentul actual al evoluţiei se desfăşoară de fapt lucruri extraordinar de importante, care se pot observa chiar şi în fenomenele exterioare, atunci când cuprinzi cu raţiunea aceste evenimente exterioare aşa cum tocmai am indicat: în sensul de a diferenţia esenţialul de neesenţial, de a avea curajul să diferenţiezi esenţialul de neesenţial.

Ceea ce se petrece în ziua de azi – vreau să reliefez un singur aspect – este că se pregăteşte într-un mod remarcabil lipsa de importanţă a Imperiului britanic exterior, paralizia a ceea până acum lumea a cunoscut din punct de vedere istoric drept britanism, prin faptul că ceea ce era specific britanic trece în pan-anglo-americanism. Aceasta se dezvoltă chiar acum în prezent. Se dezvoltă ceva care tinde ca britanismul să dispară în pan-anglo-americanism. Un astfel de aspect se află în totalitate în acea evoluţie pe care am indicat-o deja în cele mai variate moduri, el nu o contrazice. Dar pe de altă parte este de o

importanţă imensă faptul de a avea în vedere în mod real un astfel de gând esenţial, pentru că depinde dacă preluăm forţe corecte sau incorecte în viaţa noastră de reprezentare. Timpul ne poate învăţa mult în această privinţă, acest lucru trebuie mereu indicat. Cu siguranţă oamenii aflaţi pe front au devenit alţii în urma experienţelor. Aceasta o ştie oricine este familiarizat cu faptele. Nu este locul aici să discutăm în ce mod s-au transformat. Dar printre aceia care au trăit în spatele fronturilor, sunt totuşi extraordinar de numeroşi aceia care gândesc la fel ca în iulie 1914, care de atunci nu au învăţat nimic, care folosesc exact aceleaşi concepte care se foloseau în iulie 1914. Atunci când vorbeşti cu oamenii ei îţi spun acelaşi lucru pe care l-ar fi putut spune şi în iulie 1914. Dar de fapt nu poate fi un om treaz acela pentru care nu a primit fiecare concept o altă nuanţă, o altă valoare. Şi din acest motiv va trebui să se pună întrebarea – dar această întrebare trebuie să şi-o pună fiecare sieşi ca întrebare absolut serioasă şi, aş spune, ca problemă de conştiinţă creştină: Unde pot fi găsiţi în ziua de azi acei oameni care înainte de iulie 1914 au văzut clar posibilitatea că putea să se întâmple ceea ce s-a întâmplat până în ziua de azi? Aş putea formula întrebarea şi altfel. În ciclul de conferinţe pe care l-am ţinut înainte de război la Viena [Nota 3] găsiţi, printre altele, exprimate următoarele: viaţa socială umană poartă acum în sine ceva care poate fi comparat cu un carcinom, ceva care este o boală canceroasă în viaţa omenirii. Acest lucru trebuia avut atunci în vedere. Dar sunt mulţi oameni care nu l-au luat în considerare nici până în ziua de azi. Eu întreb: Cât de profund s-a înţeles că la acea vreme am vorbit despre carcinomul din evoluţia omenirii?

Vreau cu aceasta numai să indic seriozitatea cu care ar trebui asimilată ştiinţa spirituală, dacă e să fie aplicată asupra evenimentelor prezentului. În mare parte, cauza din care ştiinţa spirituală este atât de respinsă se află în faptul că oamenilor le este teribil de incomodă seriozitatea cu care este intenţionată această ştiinţă spirituală. Teoriile ştiinţei spirituale le plac unora, dar seriozitatea care se află în ea în privinţa cerinţelor vieţii, este extrem, extrem de incomodă pentru mulţi dintre cei cărora le plac teoriile. Toate acestea ne conduc direct la a înţelege, poate ceva mai exact, ceea ce trebuie acum să includ şi în aceste consideraţii, ceea ce este important de avut în vedere dacă vrem să înţelegem ştiinţa spirituală în fundamentele ei.

Atunci când, în ziua de azi, omul vrea să înţeleagă ceva în lume, el are mereu sentimentul: Mijloacele pentru această înţelegere trebuie căutate cumva în ceea ce este prezent. Dar spiritualul nu poate fi căutat numai în ceea ce este prezent. Atunci când, de exemplu, vrei să cunoşti omul în privinţa spiritualului, nici măcar fiinţa omului dintre naştere şi moarte nu o poţi înţelege numai prin cunoaşterea omului prezent. De ce? Presupuneţi că aţi ajuns la vârsta de cincizeci de ani – desigur că poate fi şi o altă vârstă – şi dezvoltaţi în sufletul dumneavoastră o viaţă care este legată de forţele sufletului senzitiv. Atunci veţi avea involuntar, din reprezentările prezentului, concepţia: Acesta este sufletul meu al senzaţiei, pe care îl am aici; el se exteriorizează atunci când se exteriorizează viaţa de simţire a sufletului. Dar aceasta nu este deloc adevărat. Ci sufletul dumneavoastră al senzaţiei s-a dezvoltat în perioada de la 21 până la 28 de ani, şi ceea ce era pe atunci în suflet, şi de la al 28-lea an a încetat să mai fie în suflet pentru timpul prezent, aceasta acţionează în continuare; acele forţe le folosiţi în ziua de azi atunci când consideraţi

forţele sufletului senzaţiei. Acum nu folosiţi forţe de acum ale sufletului senzaţiei, ci forţele de atunci. Trecutul acţionează. Nu este adevărat că tot ceea ce acţionează se epuizează în timpul prezent; ci ceea ce a trecut, continuă să acţioneze. Lumea spirituală trebuie luată ca o muzică. V-ar fi imposibil să recepţionaţi o melodie, dacă la cel de-al treilea sunet l-aţi fi pierdut pe primul; în cel de-al treilea sunet continuă să acţioneze primul; el acţionează în interiorul lui. În acţiunea spirituală este aşa că ceva nu doar acţionează şi ulterior prin păstrarea în memorie, ci continuă să acţioneze în realitate. Efectele, acţiunile forţelor trecute ale vieţii spirituale din părţile individuale ale sufletului sunt ca părţi ale spiritual-sufletescului mereu prezente, dar într-un alt sens. Vârsta noastră de 21 de ani, de 22 de ani, continuă să acţioneze în noi şi mai târziu; ea este prezentă; şi ea este aici în măsura în care era aici în trecut, şi nu în măsura în care este aici în prezent. A-şi forma reprezentări noi – şi ceea ce am dezvoltat acum pentru dumneavoastră este o reprezentare nouă, ea nu se găseşte nicăieri printre reprezentările prezentului –, a-şi forma reprezentări noi este incomod pentru oameni. De exemplu, ei nu vor să-şi spună: Atunci când sunt bătrân şi am păr cărunt şi chelie, vorbesc şi gândesc, cu toate acestea, tot cu forţele tinereţii mele, ale copilăriei mele. – Dar este pur şi simplu adevărat: Ceea ce a generat şcoala în dumneavoastră, modul în care v-aţi petrecut timpul între 18 şi 28 de ani acţionează de-a lungul întregii vieţi. Nu le puteţi înlocui ulterior prin alte forţe, decât dacă vă întoarceţi înspre acele izvoare pe care le deschide ştiinţa spirituală. Este singurul mijloc prin care unele lucruri din viaţă se pot înlocui. Nu veţi găsi de neînţeles faptul că mulţi oameni acum rămân în fond sterili. Acest lucru este legat de sistemul educaţional. Nu putem dezvolta ceva care nu a

fost depus în noi în copilăria noastră, dacă nu a fost depus în interiorul nostru prin forţele obişnuite, prin care ne adresăm fiinţei noastre omeneşti.

A înţelege corect astfel de reprezentări necesită multe. Necesită mai presus de toate – trebuie să accentuez tot mereu acest lucru, din cele mai variate puncte de vedere – ca oamenii să înveţe din nou, într-un sens cu mult mai înalt decât o vor ei în ziua de azi, să creadă în viaţă, să creadă în spiritualitatea vieţii. În ziua de azi, omului i-ar fi realtiv uşor, probabil, să creadă în provenienţa sa spirituală. El va fi relativ uşor de adus la a crede că la ceea ce s-a dezvoltat prin ereditate de-a lungul generaţiilor ca element material, este legat un spiritual, care vine aici dintr-o lume spirituală. Dar aceasta nu este suficient. Ceea ce este necesar, este ca noi să credem nu numai în originea spirituală a unei porţiuni a vieţii noastre, ci în originea spirituală a întregii noastre vieţi. Cum aşa?

În ziua de azi credem, datorită tendinţelor evolutive ale omenirii, pe care eu le-am expus adesea, că până la vârsta de 20 de ani ne-am adus în general viaţa la desăvârşire. Credem că în anii 20 suntem copţi, potriviţi pentru a fi aleşi într-un consiliu orăşenesc, în parlament sau altele asemenea, pentru că putem lua decizii în toate privinţele. Oamenii cred că au depăşit de mult acele timpuri – care, după cum ştim, au existat – în care oamenii aşteptau o vârstă mai înaintată, în baza ideii că fiecare an de viaţă aduce totodată noi revelaţii. Pentru copil noi aşteptăm în ziua de azi ca atunci când ajunge la pubertate, şi capacităţile sale sufleteşti să se schimbe. Deşi nu într-un mod atât de radical, facem aceasta totuşi şi pentru ceilalţi ani ai copilăriei. Urmărim dezvoltarea şi suntem convinşi: Până la vârsta anilor 20 viaţa omenească se dezvoltă. Dar după aceea încetăm să mai credem în dezvoltarea mai

departe. Credem că ne-am încheiat-o; nu mai aşteptăm nimic de la anii următori ai vieţii în sensul ca în fiecare an nou să ne vină noi revelaţii. Nici nu putem să o facem, dacă rămânem la concepţiile obişnuite. Dar noi ştim că în decursul evoluţiei omenirea devine din ce în ce mai tânără, şi în ziua de azi ea nu îmbătrâneşte dincolo de 27 de ani. Începând de atunci, dezvoltarea corporală nu mai aduce nimic în plus. Astfel încât ceea ce ar urma să contribuie la dezvoltarea în continuare, trebuie să fie adus din spirit. Dar atunci când este adus din spirit, se uneşte cu sufletul nostru. Întrebaţi-vă numai, câţi oameni vor admite că dacă astăzi sunt tineri de 22 de ani şi ajung apoi la vârsta de 45 de ani, pur şi simplu prin aceea că la o vârstă mai înaintată omul trece prin experienţe diferite decât în tinereţe, la 45 de ani prin revelaţie lăuntrică se poate ieşi la iveală ceva care nu ar fi putut apărea anterior. Cine mai crede în productivitatea, în fertilitatea vârstei? Şi pentru că nu se crede în ea, de aceea ea nici nu există; fiincă oamenii nu acordă atenţie modului cum fiecare nou an aduce şi noi revelaţii. Dar gândiţi-vă cât de multe s-ar schimba în viaţa omenească dacă această credinţă ar deveni cu adevărat generală, dacă toţi oamenii ar crede: Trebuie să aştept să îmbătrânesc, şi atunci voi afla prin mine însumi lucruri pe care nu le-am putut afla mai devreme. Viaţa plină de aşteptare, viaţa plină de speranţe – unde este ea astăzi? Dar un astfel de gând, un astfel de sentiment, socotite ca fiind intrate în viaţa umană socială: gândiţi-vă, ce importanţă imensă ar avea acest lucru! Ce importanţă imensă ar avea, dacă la toate diferitele „demolări prin egalitate" – cum aş dori să le numesc – care se desfăşoară în perioada actuală, s-ar adăuga în convieţuirea socială a oamenilor conştienţa: Pur şi simplu prin aceea că o persoană a ajuns la vârsta de 40 de ani, el poate trăi

experienţa a ceva şi poate afla ceva ce nu poate încă trăi şi afla la vârsta de 27 de ani. Gândiţi-vă cum s-ar putea atunci raporta o persoană de 27 de ani la una de 40 de ani, dacă acesta ar fi un sentiment firesc! Desigur, aceasta nu poate fi în ziua de azi, deoarece astăzi adesea cei de 70 de ani nu sunt mai în vârstă decât 27 de ani, şi adesea tocmai cei mai reprezentativi nu sunt mai în vârstă – şi acest lucru nu se observă. Aşadar nu putem cere acest lucru în ziua de azi ca o cerinţă reală.

Însă aceasta este ceea ce trebuie să aducă viaţa şi ceea ce cere viitorul; ca oamenii să înceapă să privească din nou spiritualul ca pe o realitate. Ce este cunoscut în ziua de azi omului ca spirit? În mare, nimic altceva decât o sumă de concepte abstracte. La o asemenea sumă de concepte abstracte ajunge omul, concepte abstracte care sunt caracterizate tocmai prin aceea că pot fi preluate foarte bine până la vârsta de 27 de ani. Dar cu aceasta, că noi trăim aici pe Pământ între naştere şi moarte, şi avem mai întâi viaţă înfloritoare, în dezvoltare, apoi cu rămânere pe loc în această dezvoltare la vârsta de 28 de ani şi apoi, de la vârsta de 35 de ani începându-ne viaţa noastră în descreştere, cu aceasta este legată o spiritualitate reală, concretă, care se schimbă la fel cum se schimbă omul exterior; şi această realitate spirituală concretă parcurge un drum mai degrabă opus celui al omului exterior. Omul exterior îmbătrâneşte, devine ridat, dar trupul său eteric, trupul forţelor plăsmuitoare devine tot mai tânăr; numai că omului nu îi pasă în ziua de azi de acest trup al forţelor plăsmuitoare care devine tot mai tânăr la bătrâneţe. Oamenii merg într-o parte şi în alta, au chelii şi păr cărunt, şi nu ştiu că au un trup al forţelor plăsmuitoare care are o viaţă care a încolţit, care este înfloritoare tocmai atunci când începe să le încărunţească părul, care le poate da

tocmai atunci lucruri care nu le puteau fi date mai devreme. Acest lucru se datorează, firește, caracterului timpului actual. Dar timpul necesită în această privinţă o îndreptare. Timpul necesită schimbarea conceptelor. Un aspect care trebuie să apară în mod deosebit în această transformare a gândurilor este acela că gândurile trebuie să devină din nou puţin mai puternice şi mai sănătoase, să nu adere la ceea ce li se oferă numai din afară; altfel ajungem în toate domeniile la cele mai groaznică unilateralitate. Cu gândurile să se pătrundă realitatea în orice domeniu, aceasta este problema care se pune. Nu putem înţelege nici viaţa istorică a oamenilor dacă nu suntem în stare ca la ceea ce se desfăşoară ca înţelepciune exterioară să-i aducem în întâmpinare înţelepciunea interioară. Din diferite motive, care sunt legate de ruptura, de saltul care s-a făcut în evoluţia omenirii, noi am încetat să înţelegem multe aspecte măreţe, care mai erau încă găsite în mod atavic. În multe domenii oamenii cred în ziua de azi că sunt originali.

Cu mult timp în urmă, cândva, la Dornach, am pus într-o conferinţă, întrebarea [Nota 4] ce ar zice un public dacă un regizor de teatru la un spectacol cu «Faust», după ce Faust s-a prăbuşit în faţa Spiritului Pământului, l-ar schimba puţin pe Wagner, dar, altfel, în privinţa aparenţei exterioare l-ar lăsa să apară exact la fel ca Faust. Şi totuşi, ceva de genul acesta ar trebui să fie făcut cândva. Vreau să vă spun motivul pentru care ar trebui să fie făcut.

Ce citim în ziua de azi în explicaţiile despre «Faust», ce au oamenii în conştienţă atunci când vorbesc despre acest aspect, pe care îl am aici în vedere, dintre Wagner şi Faust? Este suficient să vă amintiţi de absurditatea declamaţiilor unor „Fauşti" şi de tonalitatea insipidă, care vine de la Wagner, şi atunci veţi dobândi o idee despre ceea

ce avem aici, dacă ne mai gândim în plus la marele Faust, care pune întrebări ce ajung la cer şi la pedantul Wagner, care pe scenă este mereu prezentat în aşa fel încât şchioapătă puţin, ş.a.m.d. Dar ce anume avem aici de fapt? Faust este disperat în privinţa diverselor ştiinţe. Acest lucru este considerat în majoritatea cazurilor drept ceva extrem de profund, deşi, în fond, în ziua de azi el este deja o banalitate pentru mulţi oameni care nu sunt deloc foarte profunzi. Dar câte nu sunt considerate drept profunde? Cât de des nu auzim despre diverse alte cerinţe cu privire la înţelegerea lumii spirituale, care susţin că trebuie să urmezi cele mai profunde gânduri din lui Faust, ca de exemplu acela al Atoatesusţinătorului, care ne cuprinde şi ne menţine pe mine, pe tine şi pe sine însuşi, din convorbirea lui Faust cu Gretchen [Nota 5]. Oamenii nu reflectă la faptul că totuşi, aceste cuvinte sunt spuse de Faust lui Gretchen care are 17 ani şi că ele sunt adresate în modul potrivit raţiunii ei şi felului ei de a simţi. Întreaga omenire se lasă cu drag catehizată în acest fel, reducându-se la punctul de vedere al lui Gretchen cea ce 17 ani. Am cunoscut chiar şi profesori de filozofie care prezintă aceste catehisme pentru Gretchen drept cea mai înaltă înţelepciune. – Dar aceasta nici nu se află la începutul poemului, faptul că Faust se îndoieşte de orice ştiinţă. Iar punctul crucial, aflat la începutul poemului, este acolo unde Faust se întoarce de la ceea ce i se revelează ca semn al macrocosmosului, al întregului Univers. La început, el nu vrea să ştie nimic despre legăturile omului cu marele Univers care cuprinde totul. El se îndreaptă spre Spiritul Pământului, înspre cel care vrea să-i reveleze ceea ce are omul doar din forţele Pământului. Ceea ce i se revelează din macrocosmos este pentru el un spectacol, o piesă de teatru, „Ah, doar un spectacol!” [Nota 6] Atunci el se

întoarce cu spatele. Dar Spiritul Pământului îl respinge. Faust credea că prin Spiritul Pământului poate înţelege ceva ce este strâns corelat cu fiinţa lui cea mai profundă. Spiritul Pământului îl face să se prăbuşească. Şi apoi, cuvintele: „Tu eşti asemeni spiritului pe care îl înţelegi, nu mie!" [Nota 7].

Acum te întrebi: Cine este cel pe care îl înţelege Faust? El însuşi spune [Nota 8]: „Nu ţie! – Dar atunci cui?" – şi atunci păşeşte înăuntru Wagner. Tot ceea ce ai dezvoltat până acum, este simpla străduanie a sentimentelor; ceea ce porţi deja în tine, priveşte-o – în Wagner! Aceasta este cealaltă natură a lui Faust. Acesta este răspunsul dramatic, adevărat! În dramă, dezvoltarea este dată prin fapte. Lui Faust i se dă să înţeleagă că, practic, în tot ceea ce a dezvoltat el concret până atunci, nu este cu nimic mai mult decât Famulus-ul său, student-asistent al său, şi tocmai prin această etapă a cunoaşterii de sine urmează el să fie condus puţin mai departe. Exact această realitate s-ar putea expune dacă cei doi ar fi făcuţi să apară de-a dreptul identici pe scenă, unul lângă altul. Dar pentru aceasta, oamenii ar trebui să aibă curajul să ia cu mult mai în serios decât până acum cuvinte ca: „Tu eşti asemeni spiritului pe care îl înţelegi, nu mie!" – „Nu ţie? – Cui atunci?". Atunci ar trebui ca oamenii să pătrundă cu totul cu gândurile lor în situaţie. Şi aşa este ea expusă în dramă.

Şi, pe de altă parte, să considerăm altceva. Faust şi-a întors faţa de la semnul macrocosmosului. El nu vrea să trăiască forţele care îl leagă pe om de macrocosmos, de întregul Univers. Este ceea ce trăia, în fond, în sufletul lui Goethe însuşi, atunci când a scris prima parte din «Faust»-ul său. Şi atunci când Faust a recuperat ceea ce a neglijat în tinereţea sa, cel puţin în retrospecţiunea datorată plimbării de Paşti şi în special nopţii de Paşi, atunci trece dincolo de

etapa de cunoaştere în sine, care l-a întâmpinat în Wagner, şi ajunge să recupereze ceea ce lăsase să treacă pe lângă sine, ceea ce putea fi pentru el mesajul de Paşti. Citiţi propoziţiile; Wagner nu vrea să o facă. Fiecare cuvânt este extraordinar de pregnant, ca de exemplu:

Doar capul nu îşi pierde orice speranţă,
Care aderă mereu la mărturii superficiale,
Cu mână lacomă scurmă după comori
Şi se bucură când găseşte râme! [Nota 9]

Nu poate fi altfel, decât că acest cap „îşi pierde orice speranţă". Acesta este motivul autoobservării. Faust suportă acum toate consecinţele, dar el recuperează ceea ce a neglijat în tinereţe. El compensează şi poate recupera. Datorită acestui fapt, este condus cu o treaptă mai sus. Prin aceasta se justifică faptul că acum mai pune o dată întrebarea: „Dar cui?" Aceluia care îi vine în întâmpinare în „pudel": Mefistofel. Dar ce este acesta? Acesta este acea forţă opusă forţelor omeneşti de strădanie, contra-forţă care luptă împotriva omului, aşa cum luptă Faust împotriva Spiritului Pământului, deoarece nu vrea să aibă nimic de a face cu macrocosmosul. Acestea sunt forţele luciferice, care ies în afară din interiorul omului. De aceea este Mefistofel dotat la început cu trăsături luciferice, şi aceasta este esenţialmente Mefistofel din prima parte a poemului Faust: o fiinţă luciferică.

Dar deja de la sfârşitul anilor nouăzeci, Goethe era capabil să crească dincolo de ceea ce provenea din tinereţea sa. Căci citiţi «Prolog în Cer»: Ceea ce este dezvoltat acolo, nu mai este legat de revelaţiile Spiritului Pământului; acolo, Goethe se ocupă deja de impulsul care vine din macrocosmos. Goethe a crescut dincolo de începuturile sale. Şi acum, în sufletul său intră ceva care este extrem de plin de semnificaţie şi de important şi care,

dacă îl recunoaştem, ne îngăduie să privim adânc în sufletul lui Goethe.

Goethe a avut tradiţia legendei lui Faust, tradiţia mitului nordic, german. Acolo Mefistofel era prezent. Dar în clipa în care, îmboldit de Schiller, el îl duce pe «Faust» mai departe, Mefistofel devine – fapt de care Goethe nu este pe deplin conştient – o figură care îl roade lăuntric, cu care el nu o scoate bine la capăt. Jakob Minor [Nota 10], care a dat şi el explicaţii la «Faust», şi a spus unele lucruri spirituale în această privinţă, a găsit o explicaţie ciudată relativ la faptul că Goethe nu a avansat deloc atunci când l-a reluat pe „Faust". Anume, el este de părere că Goethe, pe când se apropia de vârsta de 50 de ani, ar fi îmbătrânit. Eu aş vrea să ştiu numai cum s-ar putea de fapt scrie un «Faust» dacă forţa poetică ar seca la vârsta de 50 de ani şi totuşi forţele anilor de după 50 ar trebui aduse şi ele în poezie, dacă omului nu i-ar putea înflori forţa tinereţii dintr-o viaţă dusă aşa cum a ştiut Goethe să o ducă. Dar Mefistofel îl chinuia în sufletul său, îl chinuia instinctiv. Şi aceasta nu l-a lăsat să înainteze, deoarece conflictul Faust-Mefistofel nu mergea cum trebuie. Goethe îl adusese odată pe Faust la cele mai mari întrebări ale omenirii, şi acest lucru nu mai mergea acum cu Mefistofel. Acesta avusese un caracter luciferic, caz în care omul are de-a face numai cu forţele care apar din viaţa de sentiment şi de senzaţie. Dar în clipa în care Goethe elaborează «Prolog în Cer», Faust se raportează la macrocosmos. Aici nu mai merge ca Goethe să-l lase pe Faust să se lupte doar cu acele forţe care trăiesc în interiorul omului; aici nu mai merge să-i lase lui Mefistofel doar caracterul luciferic. Goethe simţea aceasta. Şi, într-adevăr, nu pentru a deveni pedant, ci pentru a indica ceva important, aş dori să atrag atenţia asupra

câtorva lucruri mărunte. Gândiţi-vă că în «Prolog în Cer», Domnul spune:

Dintre toate spiritele care neagă,

Cel pungaş este cel mai puţin povară pentru mine. [Nota 11]

Atunci trebuie că mai există şi alte spirite care neagă. Dar în «Faust» este unul singur: Mefistofel. Şi gândiţi-vă că Mefistofel spune în «Prolog»:

Cel mai mult îndrăgesc obrajii proaspeţi, bucălaţi;

Pentru un cadavru, eu nu sunt acasă. [Nota 12]

Şi amintiţi-vă că, în final, el se străduieşte chiar serios să obţină cadavrul. Despre ce este vorba aici? Goethe simţea: Ceea ce a primit el de la mit, de la saga Faust ca figură unitară a lui Mefistofel, se scindează în două atunci când ieşi afară, în macrocosmos. În Goethe trăia acest lucru, de a-l simţi ca scindat în două elemente opuse: lucifericul şi ahrimanicul. El nu a putut avansa în această direcţie deoarece pe vremea lui încă nu exista ştiinţa spirituală. Însă aceasta l-a dus la stagnare. Totuşi, când mai târziu a avut de unit procesele macrocosmice cu cele umane în «Noaptea valpurgică», la sfârşit, unde procesul macrocosmic şi trăirile omeneşti se împletesc, Mefistofel al său a trebuit să primească un caracter ahrimanic. El a reuşit acest lucru până la un grad înalt. Dar, de fapt, tot ceea ce a spus Goethe însuşi în privinţa raportului său personal cu «Faust» al său, se află sub impresia: Nu merge mai departe. Dacă Faust este luat din drama pedantă a Evului Mediu, dar, cu toate acestea, populară, şi este pus pe marea scenă a lumii, este necesar ca Mefistofel să fie scindat într-o fiinţă luciferică şi una ahrimanică. De aceea nu voiau lucrurile să meargă mai departe la Goethe. El a reuşit apoi – desigur că nu vreau să-l corectez pe Goethe –, pe măsură ce se apropia tot mai mult de partea a doua a

poemului, să-i dea lui Mefistofel al său trăsături ahrimanice. O fiinţă luciferică îndrăgeşte „obrajii bucălaţi, proaspeţi”; una ahrimanică are de a face cu „cadavrul”, deoarece cu ceea ce trăim noi în capacitatea noastră de percepţie ea pătrunde şi în conştienţa noastră dintre naştere şi moarte. Exact atunci când privim o personalitate ca cea goetheană, putem vedea cum o asemenea personalitate păstrează forţele tinereţii, dar cu aceste forţe ale tinereţii face mereu noi şi noi experienţe de viaţă. Ceea ce reiese din povestea vieţii lui Goethe într-un mod atât de remarcabil pentru sfârşitul anilor 90 ai secolului XVIII, nu a intervenit pentru că el a îmbătrânit, ci pentru că el a trecut printr-o criză care a adus anumite forţe din tinereţea sa la o nouă înviere, ele au fost ridicate din nou, îngăduindu-i să le trăiască de-a dreptul ca pe o minune de Rusalii. Ceea ce am avut de spus acum despre «Faust» este expus mai aprofundat în lucrarea care urmează să apară acum din nou [Nota 13]: «„Faust”-ul lui Goethe ca imagine a concepţiei sale esoterice despre lume». Aceasta va constitui prima parte a unei cărţulii ce va fi publicată în curând: «Specificul spiritual al lui Goethe»; cea de-a doua parte urmând să conţină gândurile lui Goethe despre «Faust»-ul său [Nota 14], iar cea de-a treia parte [Nota 15] expunerea câtorva gânduri privind «Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin».

Am expus acestea din motivul că vreau să atrag atenţia că este cu adevărat necesar să cuprindem cu gânduri pătrunzătoare ceea ce conţine substanţa spirituală a omenirii – dar şi a celei trecute –, să luăm în serios ceea ce există aici. Căci noi ne-am dezvăţat complet, în ultimele patru-cinci decenii, să primim şi să considerăm cu deplină seriozitate tocmai ceea ce este mai măreţ în trecutul omenirii. Îngrozitor de multe am neglijat în ultimii

patruzeci-cincizeci de ani, şi este necesar ca ceea ce era prezent spiritual să apară, desigur, într-o înfăţişare înnoită; căci el era atavic în unele părţi ale sale, şi atunci în multe privinţe nu putea trece dincolo de o anumită crustă.

Goethe nu a putut ajunge la scindarea figurii lui Mefistofel într-o fiinţă luciferică şi una ahrimanică, timpul nu era încă copt pentru aceasta. Însă această dualitate trăia în natura lui Goethe. Pe scurt, noi trebuie să învăţăm să credem în întreaga viaţă omenească, nu numai în copilărie. Noi trebuie să învăţăm să putem duce o viaţă plină de aşteptare. Gândiţi-vă cum ar fi dacă omul ar fi curios: Ce va fi cu mine când voi avea cincizeci de ani? Câţi oameni au în ziua de astăzi astfel de gânduri? Câţi duc o viaţă în aşa fel încât să creadă că în sufletul omenesc se revarsă un conţinut mereu nou? Ce schimbări s-ar petrece şi în viaţa socială a omenirii dacă această credinţă în întreaga viaţă ar cuprinde oamenii! Şi ce gând simplu ar putea fi care ar conduce la această credinţă în întreaga viaţă omenească? Gândul care constă în întrebarea: Ar avea oare vreun sens ca în medie să ajungem la vârsta de şaptezeci de ani, dacă ne-am încheia dezvoltarea la vârsta de douăzeci şi opt de ani? Atunci de ce să devenim mai bătrâni? Dar pentru aceasta sunt în orice caz necesare unele ajutoare din ştiinţele naturii, pentru ca ceea ce apare ca ştiinţă spirituală să poată fi unit cu ceea ce se ia în mod ştiinţific în serios astăzi.

Ştiinţa spirituală, spuneam – şi cu aceasta mă întorc la începutul consideraţiilor de astăzi – a realizat de fapt foarte puţin în cadrul Mişcării noastre. Şi, cu toate acestea, ea nu este lipsită de perspective. Aceasta se observă cu multe ocazii. Se observă cel mai bine atunci când apare situaţia – care s-a întâmplat nu de puţine ori în ultimii ani – , ca tineri care sunt în prezent la studii universitare să vină

pentru a găsi ceva care să poată lega studiile lor specifice de ştiinţa spirituală. Tinerii care se află în ziua de azi la începutul vieţii lor simt din ştiinţele lor că orice ştiinţă poate fi conectată cu ştiinţa spirituală, poate fi dusă până la ştiinţa spirituală. De aici vor putea rezulta, probabil, cei mai fertili germeni; căci lucrurile ar trebui luate în serios. Dar dificultăţile apar imediat ce aceşti tineri vor, de exemplu, să scrie o disertaţie de doctorat cu ceea ce vor să introducă din ştiinţa spirituală în studiile lor, şi care ar putea fi introdus într-un mod cu totul obiectiv. Ei nu o pot face; ei nu pot realiza ceea ce vor. Ştiinţa spirituală este practic ceva foarte plin de perspectivă, dar oamenii sunt opriţi de la ea, sunt constrânşi să se îndepărteze de ea. Şi aceasta trebuie înţeles în sensul cel mai deplin al cuvântului. Cunosc un caz – este deja vreme îndelungată de atunci, astfel încât îl pot povesti; ultimele cazuri din prezent nu s-ar cuveni să le povestesc – în care aici, la Berlin, s-a prezentat o disertaţie de doctorat care nu a păcătuit cu nimic altceva decât că a menţionat cartea mea ***Creştinismul ca fapt mistic***. Era o disertaţie filosofică, şi nu una teologică. Persoana în cauză a spus: Ce să fac acum? Paulsen [Nota 16] nu o acceptă, mi-a explicat: Dumneavoastră nu puteţi face aceasta, să îl citaţi aici pe Steiner. – Eu nu am putut decât să-i răspund persoanei: Mergeţi la Münster şi daţi-vă doctoratul cu Gideon Spicker [Nota 17]; acolo probabil că va merge. – Într-adevăr, a mers. Trebuie să consideri lucrurile în realitatea lor, să priveşti fiecare lucru în parte, în detalii. Punctele de vedere care pot fi dezvoltate în ziua de azi atunci când cineva încearcă să-şi clădească drumul vieţii pe baze academice, sunt uneori extrem de ciudate. Astfel, un conferenţiar universitar colaborator începător – care a trecut peste acest obstacol într-un mod pe care îl veţi auzi de îndată –

mi-a povestit odată că el a devenit conferenţiar în felul următor: Scrisese un tratat estetic despre opera unui poet – pe care nu vreau să-l menţionez, pentru că atunci lucrurile ar putea fi dezvăluite cu oarecare mijloace ajutătoare –; apoi a scris un tratat despre Schopenhauer, şi în afară de acestea, desigur, o teză de doctorat. El voia să devină conferenţiar universitar colaborator. S-a dus la universitatea în cauză la profesorul respectiv, care îl aprecia foarte mult şi îl considera un om foarte capabil, crezând că acel profesor ar putea determina într-un mod foarte simplu ca el să devină conferenţiar universitar colaborator. Atunci acel profesor i-a spus: Vedeţi dumneavoastră, aceasta nu merge; dumneavoastră aţi scris acum un tratat despre un poet, despre o problemă estetică. Dar acest poet a trăit în secolul XIX. Este prea recent. Apoi aţi scris despre Schopenhauer. Iar aceasta nu poate fi considerată de noi ca fiind ştiinţifică. – Persoana respectivă a spus atunci: Dar ce să fac în acest caz? – Iar profesorul i-a răspuns: Luaţi-vă un registru mai vechi privind cărţile unui secol anterior, şi căutaţi un estetician cât mai necunoscut, pe care nu îl cunoaşte nimeni, şi scrieţi – ceea ce vă va fi foarte uşor, pentru că nu există nicio literatură în această privinţă şi nu trebuie să studiaţi prea mult –, scrieţi ceea ce este uşor de scris, pentru că le găsiţi pur şi simplu într-un registru de cărţi. – Ei bine, acest, la acea vreme, viitor conferenţiar universitar colaborator a luat un vechi registru de cărţi, l-a deschis la un vechi estetician italian despre care nu scrisese încă nimeni nimic şi a scris o lucrare, pe care el însuşi o considera extrem de insuficientă şi pe care a considerat-o extrem de insuficient şi cel care trebuia să-o aprecieze. Însă ea a fost baza suficientă de a deveni conferenţiar universitar colaborator!

Eu nu vreau să menţionez acestea pentru a ponegri o personalitate sau alta. Nici nu este vorba de personalităţi, pentru că eu dau un exemplu care nu are nimic de a face cu personalităţile. Căci omul care trebuia să aprecieze respectiva disertaţie râdea despre ceea ce trebuia să-i impună celuilalt conform prejudecăţilor timpului. Şi celălalt, care voia să devină conferenţiar universitar colaborator, râdea şi el. Doi oameni extraordinar de drăguţi, unul mai în vârstă şi altul mai tânăr. Nu este nevoie sa fie din cauza oamenilor. Este din cauza substanţei spirituale în care se află epoca noastră şi căreia îi putem face faţă numai prin gânduri viguroase şi puternice. Iar gânduri viguroase şi puternice sunt posibile în ziua de azi numai dacă omenirea este fertilizată din spirit, dacă se clădeşte într-adevăr numai pe ceea ce poate da ştiinţa spirituală. Aşadar, indiferent că ne îndreptăm privirea înspre Goethe sau asupra prezentului nemijlocit, ceea ce răsună mereu din situaţia nemijlocită a timpului este: reînnoirea lumii noastre de reprezentare, reînnoirea lumii noastre de simţire, reînnoirea gândurilor noastre, care să se opună în mod puternic prezentului. De aceasta depinde ca minunea de Rusalii să se împlinească în mod individual în suflete, şi ca această minune de Rusalii să apară în întreaga omenire în prezentul nostru catastrofal ca înnoire a vieţii, prin faptul că oamenii, luminaţi de spirit, se raportează unii la alţii ca fiinţe individuale astfel încât prin împreună-voirea, împreună-reflectarea şi împreună-creşterea lor se poate forma o structură spirituală a omenirii. Din om, din ceea ce este individual trebuie să vină ceea ce este necesar pentru viitor. Nu ne este îngăduit să aşteptăm un mesaj general, pe care ar trebui să-l urmeze omenirea. Un asemenea mesaj nu va exista. Dar va exista posibilitatea ca în fiecare suflet omenesc să se aprindă, să

lumineze ceea ce poate veni din lumea spirituală. Atunci, prin viaţa în comun a oamenilor va lua naştere ceea ce urmează să se nască şi ceea ce trebuie să se nască.

NOTE

Conferinţa I

1. *în diferite conferinţe*: vezi, printre altele, de exemplu, următoarele conferinţe: 6 martie 1911, în: ***Misiunea noii revelaţii spirituale. Evenimentul Christos ca eveniment central al evoluţiei Pământului*** (17 conferinţe din diverse locuri, 1911), GA 127; 8 iunie 1913, în: ***Lumea spiritului şi intervenţia ei în existenţa fizică. Influenţa morţilor în lumea celor vii*** (10 conferinţe ţinute în diverse locuri, 1913), GA 150; 27 ianuarie 1917, în: ***Consideraţii istorice. Karma neveracităţii*** – *Partea a II-a* (12 conferinţe, Dornach 1917), GA 174; şi 16 noiembrie 1917, în: ***Fiinţa spirituală individuală şi acţiunea ei în sufletul omului*** (9 conferinţe ţinute în diverse locuri în 1917), GA 178.

2. ciclul de conferinţe ţinut la Kristiania despre sufletele popoarelor: ***Misiunea sufletelor câtorva popoare europene în legătură cu mitologia nord-germanică*** (11 conferinţe şi o alocuţiune, Kristiania (Oslo) 1910), GA 121.

3. *Eu am folosit adesea o comparaţie*: vezi, de exemplu, conferinţa a IV-a din ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, ciclul 1 din GA 181.

4. *Eu am expus această relaţie odată chiar în cifre*: vezi, printre altele, conferinţa din 13 februarie 1917, în: ***Metamorfoză cosmică şi metamorfoză umană*** (7 conferinţe, Berlin 1917), GA 175 şi din 11 decembrie 1917,

în: ***Necesitate istorică şi libertate. Influenţe de destin din lumea morţilor*** (8 conferinţe, Dornach 1917), GA 179.

5. Trebuie să vă amintiţi, în acest sens, ceea ce am spus deja adesea: vezi, de exemplu, conferinţele din 29 ianuarie şi 26 martie 1918, în: ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, ciclul 1 din GA 181.

6. *în conferinţa publică*: este avută în vedere conferinţa din 14 martie 1918, din ***Veşnicul din sufletul omenesc. Nemurire şi libertate*** (10 conferinţe, Berlin 1918), GA 67. – Vezi în această privinţă şi conferinţa «Taina dublului. Medicina geografică» din 16 noiembrie 1917, în: ***Fiinţa spirituală individuală şi acţiunea ei în sufletul omului*** (9 conferinţe, 1917), GA 178.

7. *Hermann Grimm*: 1828-1901, teoretician al artelor şi literaturii.

8. *Woodrow Wilson*: 1856-1924, preşedinte al Statelor Unite între 1912-1920.

9. *pot spune exact acelaşi lucru*: nu este clar ce pasaje de text are Rudolf Steiner în vedere la Grimm şi Wilson. Dacă avem însă în vedere conferinţa «Viaţa istorică a omenirii şi enigma ei în lumina cercetării spirituale» din 14 martie 1918, în: ***Veşnicul din sufletul omenesc. Nemurire şi libertate*** (10 conferinţe, Berlin 1918), GA 67, atunci devine vizibil faptul că Rudolf Steiner are în vedere, de exemplu, aprecierile lui Grimm şi Wilson despre Macaulay şi Gibbon. – Vezi în această privinţă şi expunerile amănunţite din conferinţa «Cum îl găsesc eu pe Christos?» din 16 octombrie 1918, în: ***Moartea ca transformare a vieţii*** (7 conferinţe, 1917-18), GA 182 şi din răspunsurile la întrebări «Despre dezvoltarea limbajului» din 17 octombrie 1918, în: ***Euritmie. Revelaţia sufletului vorbitor.*** *O continuare a concepţiei metamorfozei lui Goethe în sfera mişcării omeneşti* (alocuţiuni 1918-1924), GA 277.

10. *Eu am accentuat deja adesea*: vezi, printre altele, conferinţa «Cele trei regnuri ale morţilor. Viaţa între moarte şi o nouă naştere» din 27 noiembrie 1917, în: ***Moartea ca transformare a vieţii***. (7 conferinţe ţinute în diverse locuri, 1917/18), GA 182.

Conferinţa a II-a

1. *Eu am expus adesea motivele*: vezi, printre altele, conferinţele din 8 octombrie 1906, din: ***Impulsuri iniţiale ale ştiinţei spirituale.*** *Esoterismul creştin în lumina noii cunoaşteri spirituale* (20 de conferinţe, Berlin 1906/07, GA 96; 10 şi 23 octombrie 1915, din: ***Mişcarea ocultă în secolul XIX şi relaţia ei cu cultura mondială*** (13 conferinţe, Dornach 1915), GA 451; şi din 7 august 1916, din: ***Enigma omului. Fundamentele spirituale ale istoriei omenirii*** (15 conferinţe, Dornach 1916), GA 170.

2. «Despre enigma omului»: ***Despre enigma omului. Aspecte exprimate şi neexprimate în gândirea, vederea şi simţirea unei serii de personalităţi germane şi austriece*** (1916), GA 20.

3. *Nikolaus Kopernikus*, 1473-1543, astronom polonez, canonic, matematician, medic, jurist şi umanist. Întemeietor al imaginii heliocentrice despre Univers.

4. *Ciclurile noastre de conferinţe se înmulţesc*: prin aceste cicluri de conferinţe sunt avute în vedere seriile de conferinţe pe care le-a ţinut Rudolf Steiner în diverse oraşe în faţa membrilor Societăţii. În ***Cursul vieţii mele*** (1923-25; GA 28, capitolul XXXV) el scrie în această privinţă: „La aceste conferinţe au participat doar membrii. Ei erau familiarizaţi cu comunicările iniţiale din antroposofie. Puteam să le vorbesc ca unor avansaţi în domeniul antroposofiei. Ţinuta acestor conferinţe interne a fost aşa cum nu putea fi cea din lucrările destinate în întregime

publicării lor." Pe baza notiţelor pe care Rudolf Steiner, din lipsă de timp, nu le-a putut revizui şi corecta, au apărut tipărituri particulare, destinate pe atunci exclusiv membrilor. În 1918 existau circa 30 de cicluri sub formă de tipărituri.

5. *Immanuel Kant*, 1724-1804, filosof, matematician, specialist în ştiinţele naturii.

6. *Arthur Schopenhauer*, 1788-1860, filosof.

7. Într-un articol din anul 1858, el spune: în articolul său: «Friedrich cel Mare şi Macaulay» (1858), din: «Cincisprezece eseuri, Prima serie», Ediţia a III-a, Berlin şi Gütersloh, 1884, pag. 112 ş.u. Textual, citatul este: „Ne putem imagina că spiritul unui om, desprins de legăturile corporale, ar pluti ca un fel de oglindă a celor ce se petrec deasupra Pământului. Eu nu expun aici o mărturie de credinţă, este doar o simplă fantezie. Să acceptăm că pentru unii oameni nemurirea s-ar configura în acest mod, în sensul că nestrâmtoraţi de tot ceea ce îi orbea mai înainte, plutesc deasupra Pământului şi că lor li se revelează toate destinele Pământului şi ale oamenilor, începând de la naşterea planetei în sine. Trecutul ar fi pentru ei o urzeală de frumuseţe armonioasă… Şi acum, dintr-o dată, dacă e să visăm în continuare, acest spirit care privea liber lucrurile este constrâns să se unească din nou cu corpul unui om muritor. Dacă acestui om i-au fost conferite cele mai înalte talente de tot soiul, să-i fie oare lui posibilă amintirea stării sale anterioare? El s-ar naşte într-o anumită epocă. Ar avea un tată şi o mamă, o patrie, o stare socială, o inimă care iubeşte şi urăşte, vanitate, dureri, bucurie, necazuri, disperare, încântare – când ar fi el, chiar şi pentru o clipă, capabil de claritatea din starea liberă care era cândva elementul său? … În timp ce odinioară avea înaintea ochilor săi inimile oamenilor ca pe

nişte stupi de sticlă, din care vedea gândurile zburând înăuntru şi în afară şi lucrând, acum trebuie să le ghicească ca pe nişte taine."

8. *Kant a spus odată*: textual: „Eu afirm însă că în această învăţătură specială despre natură poate fi întâlnită numai atâta ştiinţă *propriu-zisă*, câtă *matematică* se întâlneşte acolo." În Cuvântul înainte la «Temeiurile metafizice incipiente ale ştiinţelor naturii», 1786.

9. *Eu am spus adesea*: vezi conferinţele din 29 ianuarie, 26 martie din ***Moarte pământească şi viaţă cosmică*** şi 30 martie 1918 din acest volum. – Vezi în continuare, printre multe altele, conferinţele din 31 iulie, 5 şi 7 august 1917, din: ***Enigma omului. Fundamentele spirituale ale istoriei omenirii***, GA 170.

10. Capul, spuneam eu, este în special cel asupra căruia ar trebui aplicată teoria darwinistă: vezi, de exemplu, conferinţa sus-menţionată din 26 martie 1918.

11. *Teoria evoluţionistă a lui Darwin*: vezi conferinţa a V-a din acest ciclu.

12. *Cunoaşteţi cu toţii legenda corespunzătoare*: este posibil ca Rudolf Steiner să fi spus aici „Legendele corespunzătoare".

Conferinţa a III-a

1. *Platon*: 427-347 î.Ch., filosof grec, discipol al lui Socrate. Şi-a întemeiat Şcoala sa la Haine Akademos, punctul de pornire al tuturor „Academiilor".

2. *Aristotel*: 384-322 î.Ch. Discipol al lui Platon şi învăţător al lui Alexandru cel Mare.

3. *La Platon se mai găseşte şi o altă reprezentare*: vezi «Timaios», cap. 16, paragrafele 79-82, rândurile 45b-47c.

4. *Alesia*, oraş al celţilor Mandubii de pe muntele Auxois, de lângă actualul sat Alise-Sainte Reine din regiunea Coastei de Azur. A fost distrus în anul 52 î.Ch. de către Cezar. Vezi şi conferinţele de la Dornach din 11 şi 16 iulie 1920, din: ***Factori vindecători ai organismului social*** (17 conferinţe, Dornach şi Berna 1920), GA 198.

5. *Napoleon al III-lea*, 1808-1873, împărat francez între anii 1852-1870.

6. *Vercingetorix*: gal din seminţia Avenier. Conducător al marii răscoale împotriva lui Cezar din anul 52 î.Ch., la început victorios, a fost în final închis de acesta în Alesia şi constrâns să se predea. A fost judecat după şase ani de prizonierat, în 46 î.Ch., de către Cezar, la Roma.

7. *Gaius Iulius Cezar*, 100-44 î.Ch., comandant şi om de stat roman.

8. *eu am accentuat aceasta adesea*: vezi, de exemplu, conferinţele din 11 aprilie 1914 în: ***Făptura interioară a omului şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*** (6 conferinţe, Viena 1914), GA 153.; din 17 aprilie 1914, în: ***Despre înţelegerea lumii spirituale.*** *Acţiunea impulsurilor spirituale din lumea morţi*lor (7 conferinţe ţinute în diverse locuri în 1914), GA 154; şi din 27 iunie 1916, în: ***Fiinţa Universului şi euitatea*** (7 conferinţe, Berlin 1916), GA 168.

9. *Educaţia copilului*: ***Educaţia copilului din punctul de vedere al ştiinţei spirituale*** (1907), multe ediţii, apărută în volumul «Lucifer-Gnosis, articole fundamentale relativ la antroposofie şi relatări din revistele „Lucifer" şi „Lucifer-Gnosis" 1903-1908», GA 34, şi ca ediţie separată în Editura de buzunar «Educaţia copilului din punctul de vedere al ştiinţei spirituale. Metodica predării şi condiţiile de viaţă ale educatorului», ediţia de buzunar 658.

10. *ceea ce este descris în cartea «Teosofie» drept trăiri în lumea sufletească*: Rudolf Steiner: ***Teosofie**. Introducere în cunoaşterea suprasensibilă a lumii şi determinarea omului*, GA 9, capitolul «Sufletul în lumea sufletelor după moarte».

11. *în conferinţele de la Viena despre viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*: ***Făptura interioară a omului şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*** (6 conferinţe, Viena 1914), GA 153.

12. *Eu am arătat în cele mai diferite moduri*: vezi conferinţele din 19 martie şi 26 martie în ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, ciclul 1 din GA 181, şi conferinţa din 1 aprilie 1918 în ***Necesităţi în privinţa conştienţei în prezent şi viitor***, ciclul 3 din GA 181.

13. *„întinerit în epoca ceţii"*: «im Nebelalter jung geworden»; vezi «Faust», partea a 2-a, actul 2, Laboratorul (Homunculus); rândul 6924.

14. *Origene*, aproximativ 185-253/54 d.Ch., întemeietor al gnosticii creştine.

15. *după cum am spus deja*: vezi, printre altele, conferinţele din 27 martie şi 3 aprilie 1917, din: ***Pietre de construcţie pentru o cunoaştere a Misteriului de pe Golgota*** (10 conferinţe, Berlin 1917), GA 175.

16. *Wilhelm Wundt*, 1832-1920, filosof, psiholog şi medic. A întemeiat primul institut de psihologie experimentală în Leipzig.

17. *Jakob Frohschammer*, 1821-1893. «Despre originea sufletului omenesc. Justificarea Generaţianismului», München 1854, capitolul: Preexistenţa. Generaţianismul şi simplitatea spiritului, Anexă, pag. 93-124 şi, cu precădere, pag. 98 ş.u. Vezi şi lucrarea sa «Filosofia lui Toma d'Aquino», Leipzig 1889, Cuvânt înainte, pag. VIII, unde spune: „…Teoria mea, că şi sufletele copiilor provin de la înaintaşi, deoarece aceştia

sunt oameni vii şi nu procreează simple trupuri sau chiar animale, la care sufletele să trebuiască de fiecare dată să le fie create abia atunci direct de Dumnezeu …"

18. *Eu am expus aceasta drept remarcă în «Enigmele sufletului»*: ***Despre enigmele sufletului.*** *Antropologie şi antroposofie, Max Dessoir despre antroposofie, Franz Brentano (necrolog). Completări în schiţă* (1917), GA 21.

19. *Eu am spus şi în conferinţa publică*: conferinţa „Natura şi enigmele ei în lumina cercetării spirituale" din 7 martie 1918 din: ***Veşnicul din sufletul omenesc. Nemurire şi libertate*** (10 conferinţe, Berlin 1918), GA 67.

20. *dr. Johannes Müller, de exemplu, tratează simplist lucrurile*: vezi ultima parte din conferinţa din 29 ianuarie 1918, în ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, ciclul 1 din GA 181 şi Notele aferente.

21. *ceea ce am remarcat recent*: vezi conferinţa din 29 ianuarie 1918, în ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, ciclul 1 din GA 181.

22. *o cărţulie populară*: Max Wentscher: «Introducere în filozofie» (Colecţia Göschen 281), ediţia a III-a, Berlin şi Leipzig 1912, pag. 59: „Şi tot aşa, acest lucru este intrinsec ‹supranaturalului›, care conferă *tradiţiei* o putere atât de imensă. *Naturalul* poate spera orice om de bunăvoinţă să-l găsească în sine; el permite în felul acesta o verificare prin propria judecată. Dar supranaturalul, pe care nu îl află fiecare în sine, trebuie preluat de la alţii pur şi simplu prin încredere şi credinţă; el este necontrolabil de toţi oamenii şi provoacă o mentalitate cu necesitate neliberă, dependentă. La aceasta se adaugă faptul că preoţii şi Bisericile din toate timpurile au înţeles să hrănească şi să amplifice credinţa în supranatural aducând-o în tradiţii, faţă de care masele oricum au o anumită înclinaţie, în aşa fel încât să lase să apară că destinul sufletului în lumea de dincolo ar fi dependent de o

asemenea ‹dreaptă credinţă›. Aşadar cel care nu voia să-şi pună în joc ‹mântuirea sufletului› era nevoit să dea ascultare în credinţă, şi cu aceasta era expus, fără salvare, copleşirii cu judecăţi morale prin luarea în considerare a lumii de neînţeles a suprasensibilului, aşa cum o propovăduia credinţa tradiţională."

Conferinţa a IV-a

1. *În decursul ultimelor consideraţiuni eu am atras adesea atenţia aici*: vezi conferinţa a II-a, din 1 aprilie 1918 în acest ciclu, şi vezi Nota 1 de la conferinţa a II-a.

2. *noi am subliniat deja*: vezi conferinţa din 12 martie 1918 în ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, ciclul 1 din GA 181. Vezi şi conferinţa a II-a din acest ciclu.

3. *pe care l-am indicat deja în această iarnă, chiar într-o conferinţă publică*: vezi conferinţa: „Ţelul şi esenţa cercetării spirituale" din 24 ianuarie 1918, din: ***Veşnicul în sufletul omenesc. Nemurire şi libertate*** (10 conferinţe Berlin 1918), GA 67.

4. *anumite impulsuri pe care probabil că le vom caracteriza cândva mai amănunţit*: vezi, pe lângă multe alte expuneri din conferinţe ulterioare, pe cea din 9 iulie 1918 în ***Necesităţi în privinţa conştienţei în prezent şi viitor***, ciclul 3 din GA 181.

5. *August Strindberg*, 1849-1912, dramaturg suedez.

6. *Fritz Mauthner*, 1849-1923, scriitor şi filosof. «Contribuţii la o critică a limbajului», trei volume, Berlin 1901/02.

7. *John Stuart Mill*, 1806-1873, filosof englez, politician, specialist în economia naţională.

8. *Herbert Spencer*, 1820-1903, filosof englez.

9. *noua ediţie a* ***Filosofiei libertăţii***: Este vorba aici de ediţia a doua, considerabil extinsă şi adăugită, Berlin 1918.

10. *aşa cum am expus-o şi în revista «Das Reich»:* „Ştiinţa spirituală ca antroposofie şi metoda de cunoaştere contemporană. Personal-impersonal", în: «Das Reich», München, anul 2 de apariţie, 1917/18, Cartea a II-a (iulie 1917); reeditată în: ***Filozofie şi antroposofie. Articole reunite 1904-1923***, GA 35, pag. 307 ş.u.

11. *Eduard von Hartmann*, 1842-1906, filosof. «Filosofia inconştientului», 1869. – Vezi, relativ la E. von Hartmann, printre altele, articolul lui Rudolf Steiner «Eduard von Hartmann. Teoria sa şi importanţa ei», în: ***Bazele metodice ale antroposofiei 1884-1901****, articole reunite relativ la filozofie, ştiinţele naturii, estetică şi psihologie* GA 30, ca şi expunerile din ***Cursul vieţii mele*** (1923-25), GA 28. *Corespondam mult pe atunci cu Eduard von Hartmann*: vezi în această privinţă scrisorile de la şi către E. v. Hartmann, în: ***Corespondenţă I 1881-1890***, GA 38 şi ***>Corespondenţă II 1890-1925***, GA 39, în special scrisorile nr. 364, 400 şi 517 din volumul II.

12. *el şi-a notat în exemplarul său observaţiile... Eu mi-am copiat atunci acele observaţii*: vezi în această privinţă «Contribuţii la Operele Complete ale lui Rudolf Steiner», nr. 85/86, Dornach, Michaeli 1984, «Relativ la ‹Filosofia libertăţii›. Comentarii şi observaţii marginale de Eduard von Hartmann».

13. *Aşa, de exemplu, aveam pe o pagină fraza*: fraza este aici redată într-o altă formă decât în ***Filosofia libertăţii***; vezi capitolul VI: „Reprezentarea nu este altceva..."

Conferința a V-a

1. *ieri în conferința publică*: este avută în vedere conferința «Lumea oamenilor și lumea animală, expuse în privința originii și evoluției, în lumina științei spirituale», din 15 aprilie 1918, din: ***Veșnicul în sufletul omenesc. Nemurire și libertate*** (10 conferințe, Berlin 1918), GA 67.

2. *Schopenhauer*: vezi opera sa «Lumea ca voință și reprezentare», 6 volume, Rudolstadt 1819, în ediția «Opere Complete în 12 volume», cu o introducere de Dr. Rudolf Steiner, Stuttgart și Berlin (1894), volumele 2-6.

3. *Ieri am atras atenția asupra unui fapt*: vezi nota 1.

4. *În ultima vreme… pretutindeni unde am putut conferenția*: vezi, printre altele, conferința «Cunoașterea suprasensibilului și enigmele sufletului omenesc» din 15 noiembrie 1917, din: ***Ființa spirituală individuală și acțiunile ei în sufletul omului*** (19 conferințe, 1917), GA 178, ca și sus-menționata conferință din 15 aprilie 1918 (vezi nota 1).

5. *Oscar Hertwig*, 1849-1922, anatomist, discipol al lui Ernst Haeckel. «Devenirea organismelor. O combatere a teoriei hazardului a lui Darwin», Jena 1916 și «Întru apărarea darwinismului etic, social și politic», Jena 1918.

6. *Și după cum am indicat deja*: de exemplu în conferința din 15 aprilie 1918 (vezi nota 1).

7. *Și eu am expus un exemplu*: vezi nota 1.

8. *La urma-urmelor, orice știință a naturii: textual*: „După metode asemănătoare celor prin care a devenit posibil să îmbrace în astronomie procesele de pe bolta cerului în forme fixe, pe care noi le numim legile naturii, trebuie cercetate în fizică și chimie legile de structurare a naturii lipsite de viață și, în fine, în biologie, legile de configurare și legile modurilor de acțiune ale ființelor legate de ele”. Oscar Hertwig în «Întru apărarea…», pag. 23.

9. *Emil Du Bois-Reymond*, 1818-1896, fiziolog german. «Dincolo de graniţele cunoaşterii naturii», conferinţă ţinută la cea de-a 45-a reuniune a cercetătorilor naturii şi medicilor germani la Leipzig, pe 14 august 1872; Leipzig, 1872.

10. *un articol de Fritz Mauthner*: «Horoscopul lui Goethe», în: «Berliner Tageblatt», al 47-lea an de apariţie, 1918, nr. 161 din 28 martie, ediţia de seară.

11. *care a scris o carte*: Franz Boll, clasicist. «Credinţa în stele şi interpretarea constelaţiilor. Istoria şi esenţa astrologiei», Leipzig şi Berlin 1918 («Din natură şi lumea spirituală», volumul 638).

12. *criticul limbajului: Fritz Mauthner*: 1849-1923, scriitor şi filosof. «Contribuţii la o critică a limbajului», trei volume, Berlin 1901/02.

13. *Or, acelaşi om care a redactat acea cărţulie, s-a justificat în «Berliner Tageblatt»*: Franz Boll: «Încă o dată horoscopul lui Goethe», «Berliner Tageblatt», anul 47 de apariţie, 1918, nr. 192 din 16 aprilie, ediţia de dimineaţă.

14. *Iulian Apostatul*: Flavius Claudius Iulianus, 332-363, împărat roman între 361 şi 363. A fost numit de către creştini „Apostatul" deoarece în calitate de iniţiat al misteriilor eleusine a vrut să reînnoiască misteriile păgâne. – Relativ la Iulian vezi, între altele, volumul ***Pietre de construcţie pentru cunoaşterea Misteriului de pe Golgota***. (10 conferinţe, Berlin 1917), GA 175, în special conferinţa din 19 aprilie 1917.

15. *Julius Robert Mayer*, 1814-1878, medic şi cercetător al naturii. Tratatul menţionat poartă titlul «Observaţii asupra forţelor din natura nevie», apărut în «Analele» lui Liebig, 1842, volumul 42, (conţinut şi în: «R. Mayer despre conservarea forţei», patru tratate, Bibliografia lui Voigtländer, Leibzig, volumul 12.

16. *Friedrich Ueberweg*, 1826-1871, filosof. «Schiţă a unei istorii a filosofiei», 1863-1866. Mayer este menţionat în aceasta, în cea de-a treia parte (Perioada contemporană), volumul 2 (Sisteme post-kantiene şi filosofia prezentului), ediţia a 8-a, 1897, pag. 239: „Joule. Robert Mayer, care deja în 1842, în lucrarea sa «Observaţii asupra forţelor naturii nevii», în 1845 în lucrarea sa despre «Mişcarea organică în corelaţia sa cu metabolismul» şi în continuare în «Observaţii asupra echivalentului mecanic al căldurii», a exprimat şi dovedit în 1850 că forţa se modifică numai în privinţa calităţii, dar în privinţa cantităţii este indestructibilă, şi că şi căldura ar fi doar un fel de mişcare, sau că mişcarea şi căldura se transformă una într-alta, astfel încât legea relaţiei imuabile dintre mişcare şi căldură s-ar putea exprima şi numeric; el numeşte cifra respectivă echivalentul mecanic al caloriei".

17. *James Prescott Joule*, 1818-1889, fizician englez, fabricant de bere, a realizat cel dintâi o determinare experimentală exactă a echivalentului mecanic al caloriei.

18. *Hermann L. F. von Helmholz*, 1821-1894, fiziolog şi fizician. Aici trebuie menţionat în special tratatul său «Despre conservarea forţei» (1847).

19. *Charles Robert Darwin*, 1809-1882, cercetător englez al naturii, medic, geolog şi botanist. «On the Origin of Species by means of natural Selection», 1859 («Despre originea speciilor prin selecţia naturală sau menţinerea raselor favorizate în lupta pentru existenţă»).

20. *a apărut o carte cârpăcită... pe care a editat-o Robert Chambers*: Robert Chambers, 1802-1871, librar şi scriitor. «Vestiges of the Natural History of Creation», Edinburgh 1844 (apărută anonim), («Istoria naturală a creaţiei Universului, Pământului şi a organismelor aflate pe

el, întemeiată pe realităţile cucerite prin ştiinţă», Braunschweig 1851.

21. *Jean Baptist Lamarck*, 1744-1829, cercetător francez al naturii.

22. *Patrick Matthew*: «On Naval Timber and Arboriculture», Londra 1831 («Lemnul pentru corăbii şi cultura arborilor»); Vezi în această privinţă şi capitolul «Schiţă istorică» din Charles Darwin: «Despre originea speciilor…», vezi mai sus nota 19.

23. *Robert Hammerling*, 1830-1889, poet austriac.

24. *am indicat asta deja într-una din ultimele noastre consideraţiuni*: vezi conferinţa precedentă, din 9 aprilie 1918.

Conferinţa a VI-a

1. *şi aici, la Berlin, într-o conferinţă publică*: vezi nota 1 de la conferinţa a V-a.

2. *aşa-numitele examinări ale celor dotaţi*: vezi în această privinţă şi conferinţele lui Rudolf Steiner din 23 aprilie 1918, din: ***Fundalurile spirituale ale primului Război mondial*** (16 conferinţe, Stuttgart 1914-1921), GA 174b şi din 30 iunie 1918: «Împotrivirea vehementă a oamenilor faţă de spirit», din: ***Moartea ca transformare a vieţii*** (7 conferinţe ţinute în diverse locuri, 1917-1918), GA 182. – Vezi şi Ernst Neumann: «Prelegeri introductive în pedagogia experimentală şi bazele ei fiziologice», trei volume 1907, ediţia a doua, Leipzig 1911-14: Volumul I, prelegerea a 4-a, în special pag. 324 ş.u. şi volumul II, prelegerea a 10-a, în special pag. 264 ş.u., prelegerea a 11-a, în spacial pag. 444 ş.u. – Vezi, în afară de acestea, nota următoare.

3. *Pentru aceasta vreau să vă dau un exemplu tipic*: citatele de pe aceste pagini provin din articolul

«Dezvoltarea psihotehnicii în Germania în timpul războiului» de dr. Curt Piorkowski, tipărit în revista «Politica germană. Săptămânal pentru politica mondială şi cea culturală», Weimar şi Berlin, anul III de apariţie, Caietul 16 din 19 aprilie 1918.

4. *„Pasiunea şi iubirea sunt aripile înspre marile fapte"*: cuvintele lui Pylade din «Iphigenia» lui Goethe, actul II scena 1, versurile 665 ş.u.

5. *Citiţi biografia lui Helmholz!*: vezi, de exemplu, Leo Königsberger: «Hermann von Helmholtz» (biografie), trei volume, Braunschweig 1902-1903.

6. *Am ţinut recent la München o conferinţă despre experienţele pe care le face văzătorul cu arta*: vezi conferinţa «Izvoarele fanteziei artistice şi izvoarele cunoaşterii suprasensibile» din 6 mai 1918, din: ***Arta şi cunoaşterea artei. Bazele unei noi estetici*** (Autoreferat 1888, patru articole dintre 1890-1898, 8 conferinţe între 1908-1921), GA 271.

7. *Am menţionat deja adesea că ... Max Dessoir a scris în cartea sa*: Max Dessoir, 1867-1947. În cartea sa «Despre transcendenţa sufletului. Ştiinţele oculte în iluminarea lor critică», Stuttgart 1917, capitolul «Antroposofie».

8. *Am încercat deja să-i arăt diferitele denaturări*: Despre capitolul lui Dessoir «Antroposofie», Rudolf Steiner s-a exprimat amănunţit pe 26 iunie 1917 în conferinţa sa „Fenomene ştiinţifice ale timpului", din: ***Adevăruri ale evoluţiei omului şi omenirii***. (8 conferinţe, Berlin 1917), GA 176.

9. *Aşa, de exemplu, el a citat* ***Filosofia libertăţii*** *a mea*: în prima ediţie a cărţii «Despre transcendenţa sufletului»

10. *acum a apărut o a doua ediţie a acestei cărţi. În Cuvântul înainte Max Dessoir încearcă să se justifice*: «Despre transcendenţa sufletului. Ştiinţele oculte abordate într-o lumină critică», ediţia a 2-a Stuttgart, 1918, pag. VIII-XIII. Cum se raportează acolo Dessoir la afirmaţiile lui Rudolf Steiner rezultă, de exemplu, din următorul pasaj: „...Îl rog apoi pe cititor, în modul cel mai insistent, să ia cunoştinţă de faptul că nu trăieşte în cea de-a şasea epocă de cultură ‹postatlanteană›, ci în cea de-a cincia. Dar pe mine poate să mă creadă că nu mă interesează prea mult aceste date, deoarece pentru mine aceste perioade postatlanteene... sunt vorbărie goală." (pag. XI).

11. *«Studii despre Kant», ... discută acest produs al lui Dessoir*: analiza cărţii lui Dessoir «Despre transcendenţa sufletului» de către E. Utitz în revista «Studii despre Kant», volumul XXII (1918), Caietul 4, pag. 464 ş.u.

Conferinţa a VII-a

1. *Vladimir Ilici Lenin* (Ulianov), 1870-1924. Conducător al bolşevicilor. Întemeietor al U.R.S.S.

2. *Leo Trotzki* (de fapt, Leib Bronstein), 1879-1940, colaborator intim al lui Lenin.

3. *În ciclul de conferinţe pe care l-am ţinut înainte de război la Viena*: ***Fiinţa interioară a omului şi viaţa dintre moarte şi o nouă naştere*** (6 conferinţe, Viena 1914), GA 153, conferinţa din 14 aprilie 1914.

4. *Am pus cu mult timp în urmă, cândva, la Dornach, într-o conferinţă, întrebarea*: pe 11 aprilie 1913 în conferinţa: «Pătrunderea lui Faust în lumea spirituală», din: ***Faust. Explicaţii spiritual-ştiinţifice relativ la ‹Faust›-ul lui Goethe, vol. I. Faust, omul care se străduieşte*** (15 conferinţe, 1091-1916), GA 272 – în

reprezentaţiile lui «Faust» de la Dornach el este expus în acest mod.

5. *convorbirea lui Faust cu Gretchen*: «Faust», parte 1: Grădina lui Marthen, rândurile 3438 ş.u.

6. *„Ah, doar un spectacol!”*: ibidem: Noaptea, camera gotică, rândurile 454 ş.u.

7. *„Tu eşti asemeni spiritului pe care îl înţelegi, nu mie!”*: Cuvintele Spiritului Pământului, ibidem, rândurile 512 ş.u.

8. *El însuşi spune*: ibidem: rândurile 514 ş.u.

9. *„Doar capul nu îşi pierde orice speranţă…”*: cuvinte ale lui Faust, ibidem, rândurile 602-605.

10. *Jakob Minor*, 1855-1912, istoric literar. «Faust-ul lui Goethe. Istoria apariţiei şi explicaţii», două volume, Stuttgart 1901; volumul 2, pag. 28, textual: „Dacă l-am aflat pe Goethe în această perioadă (1797) într-o luptă atât de chinuitoare cu lucrările sale poetice şi întru totul împotriva obiceiurilor sale, renunţând şi schimbător la producţiile sale, ne este îngăduit să căutăm motivul acestei transformări în concepţia sa de viaţă, care şi-a găsit expresia cea mai fidelă în poezia sa. Goethe era pe atunci foarte aproape de vârsta de cincizeci de ani, iar din răstimpul călătoriei sale în Elveţia provine, după câte ştiu eu, primul suspin pe care i l-a smuls gândul bătrâneţii apropiate din frumoasa poezie «Alpii elveţieni». Chiar şi la el, cel veşnic tânăr, care până acum era obişnuit doar să privească şi să dea formă, apare tot mai mult în prim-plan acest gând ca premergător al înţelepciunii bătrâneţii.”

11. *„Dintre toate spiritele…”*: ibidem, Prolog în Cer, rândurile 338 ş.u.

12. *„Cel mai mult îndrăgesc…”*: ibidem, rândurile 320 ş.u.

13. *în lucrarea care urmează să apară acum din nou*: «„Faust”-ul lui Goethe ca imagine a concepţiei sale esoterice despre lume» apăruse deja în 1902 la Berlin, în ediţia lui F. Grunert şi în Editura «Biblioteca teosofică». Lucrarea a apărut în 1918 ca prima parte a volumului ***Specificul spiritual al lui Goethe în revelarea sa prin ‹Faust› şi prin basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin*** (1918), GA 22.

14. *cea de-a doua parte urmând să conţină gândurile lui Goethe despre «Faust»-ul său*: ***Specificul spiritual al lui Goethe în revelarea sa prin ‹Faust› şi prin basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin*** (vezi mai sus).

15. *cea de-a treia parte*: ***Specificul spiritual al lui Goethe în revelarea sa prin ‹Faust› şi prin basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa Floare-de-Crin*** (vezi mai sus). Această parte a treia a apărut deja într-o variantă iniţială în 1899 în: «Revista pentru literatură», Berlin nr. 34, 26 august 1899, şi ca ediţie separată (la Berlin). Această primă variantă a fost retipărită în volumul ***Bazele metodice ale antroposofiei. Articole despre filozofie, ştiinţele naturii, estetică şi psihologie 1884-1901***, GA 30.

16. *Friedrich Paulsen*, 1846-1908, filosof şi pedagog. Începând din 1878, profesor la Universitatea din Berlin.

17. *Gideon Spicker*, 1840-1912, anterior călugăr capucin, ulterior profesor de filozofie.

NECESITĂȚI ÎN PRIVINȚA CONȘTIENȚEI PENTRU PREZENT ȘI VIITOR

CUPRINS PE LARG

CONFERINŢA I — *Berlin, 25 iunie 1918*

Conştienţa de vis, conştienţa de veghe, conştienţa văzătoare. Visele sunt imagini ale realităţii cotidiene, aceasta este, la rândul său, imagine a realităţii suprasensibile. – Omul tripartit: cap, trunchi şi extremităţi. Capul, imaginea vieţii pământeşti anterioare; expiraţia, imagine a vieţii dintre moarte şi ultima naştere; inspiraţia, imagine a vieţii dintre moarte şi următoarea naştere. Extremităţile sunt imagine a următoarei vieţi pământeşti. Unitatea propriu-zisă a omului se află în trupul eteric; acesta priveşte karma în devenire în răstimpul dintre adormire şi trezire, şi karma anterioară de la trezire până la adormire. Necesitatea de a accepta concepţia despre vieţile pământeşti repetate. Noua cunoaştere despre suprasensibil de la mijlocul mileniului III. Otto Weininger a anticipat această cunoaştere într-o formă caricaturală. «Nunta chimică» a lui Johann Valentin Andreae.

CONFERINŢA a II-a — *Berlin, 3 iulie 1918*

Inginerul Reuleaux diferenţiază două grupuri de oameni: cei având o viziune „naturistă" asupra lumii şi cei cu viziune „manganistă" asupra lumii. Semnificaţia tehnologiei, a muncii cu maşina şi a muncii oamenilor. Lucifericul din voinţa omenească drept corelat al ahrimanicului din cultura exterioară. Reuleaux despre necesitatea de a intensifica forţele artistice ca o compensare a elementului material distrugător. Noi impulsuri, care curg din ştiinţa spirituală în artă, în clădirea de la Dornach. Formele plastice şi arhitecturale ale acesteia. Forma de prăjitură (Gugelhupf). Cupolele care se intersectează. Coloanele, vitraliile şi motivele lor, picturile

cupolelor, grupul sculptural. Menţionarea unei cărţi de Georg Korf.

CONFERINŢA a III-a — *Berlin, 9 iulie 1918*

Privirea înapoi în încarnările anterioare a mai existat până în secolele VII-VIII î.Ch. În epoca a cincea postatlanteană, reînvierea acestei vederi vii. În Occident luptă cercuri anglo-americane iniţiate împotriva reînvierii conştienţei vieţilor pământeşti repetate. Materializarea sufletelor prin sport. Oamenii viitori din Occident sunt în pericol să devină „fantome". În Orient, primirea adevărurilor despre vieţile pământeşti repetate este înăbuşită prin producerea unor confuzii interioare. Tragedia sufletească în legătură cu venirea Sinei spirituale. În Europa Centrală trebuie să ne conectăm la curente uitate ale vieţii spirituale: Schlegel, Fichte, Schelling, Goethe. Aspecte groteşti ale actualei Societăţi Goethe. – Relatarea lui Layard despre exprimarea cadiului din Mosul.

CONFERINŢA a IV-a — *Berlin, 16 iulie 1918*

Până în secolele VII/VIII î.Ch., privire retrospectivă asupra vieţilor pământeşti anterioare aşa cum au decurs ele pe planul fizic; în viitor, privire retrospectivă asupra desfăşurării sufleteşti a vieţilor anterioare. În perioada intermediară, cunoaşterea de sine a omului a fost suprimată atât de curentul francmason cât şi de Biserică. Bernhard von Clairvaux ca exemplu pentru structura sufletească a timpului său. Bernhard ca reprezentant al forţei credinţei. Scurgerea de bani către Orient după prăbuşirea Imperiului Roman. În loc de sfânta vieţuire a lui Dumnezeu, adorarea Îngerului. Tendinţa cruciaţilor de a înlocui Roma cu Ierusalimul, de a întemeia un creştinism antiroman. Dogele Dandolo. Strângerea de relicve ca bază a formării capitalului. Johann Valentin Andreae şi «Nunta chimică».

CONFERINŢA a V-a — *Berlin, 23 iulie 1918*

Istoria exterioară neagă modificările sufletelor omeneşti în decursul epocilor. Piedica recunoaşterii adevăratului Eu al omului: omul se reprezintă pe sine mereu divizat în două: corporalul şi un Eu abstract. Reprezentarea corporalului este ahrimanică, cea a Eului, luciferică. În realitate omul ar trebui să se recunoască pe sine ca fiind tripartit: omul prezent, încarnarea sa anterioară şi cea viitoare. Reprezentări mitice ale acestor trei înfăţişări. Christos şi adevăratul Eu al omului. „Coborârea împărăţiei cerurilor". Gnosa. Cultul catolic. Separarea sufletelor de Christos prin Biserică. Petrus Waldus. Citate dintr-o lucrare de Hertling «Principiul catolicismului şi ştiinţa» şi din Dr. B. Münz «Cancelarul german al Reichului ca profet». Cartea «Întrebări de viaţă» de preotul Heitier.

CONFERINŢA a VI-a — *Berlin, 30 iulie 1918*

Trei epoci ai celui de-al patrulea interval temporal postatlantean: 747-27 î.Ch.: pierderea legăturii oamenilor cu Cosmosul; resimţirea totalităţii omeneşti în elenism. 27 î.Ch.-693 d.Ch.: Biserica împiedică înţelegerea Misteriului de pe Golgota, omul este direcţionat înspre lumea exterioară. 693-1413: legătura omului cu suprasensibilul se întunecă. Bernhard von Clairvaux. „Revelaţia" şi „credinţa". Respingerea suprasensibilului prin socialismul modern drept consecinţă a paralizării forţelor suprasensibile de către catolicism. Scindarea Bisericii în cea de Răsărit şi cea de Apus: Estul este supus forţelor luciferice, Vestul, forţelor ahrimanice. Înrudirea dintre americanism, ştiinţă şi iezuitism. Socialismul şi bolşevismul efecte ale principiului catolic.

CONFERINŢA a VII-a — *Berlin, 6 august 1918*

În epoca actuală, conceptele şi ideile moarte împiedică privirea în viitor. Numai ceea ce este pe cale de a muri este înţeles, nu ceea ce este viu şi în devenire. Exemplu: legea conservării forţei. Substanţa şi forţa pier la venirea evoluţiei de Venus. Socialismul şi marxismul resping toate ideile germinative. Ceea ce este necesar este perceperea a ceea ce creşte şi devine, prin intermediul cunoaşterii suprasensibile, prin reînnoirea esenţei misteriale. Este sarcina omenirii de a-L înţelege pe Iisus ca fiinţă dublă – Christos cosmic şi Iisus pământean. Acestei înţelegeri i se opune iezuitismul. Aspectul mort al ştiinţei. Socialistul Kautsky: moştenire a unui catolicism greşit înţeles; Uexküll, Woodrow Wilson. Americanismul. Cerinţa timpului nostru de dezvoltare şi perfecţionare a goetheanismului. Acest lucru este combătut de iezuiţi. Biografia lui Goethe scrisă de Baumgarten. – Cuvinte de încheiere despre încăperea Zweig-ului folosită ani de-a lungul în Geisbergstraße din Berlin.

Note

Anexă – Imagini ale Primului Goetheanum

CONFERINȚA I

Berlin, 25 iunie 1918

Aş dori astăzi să rezum diverse lucruri pe care le-am discutat aici în decursul timpului, şi să le extind, pentru că în felul acesta doresc să creez o bază pentru alte expuneri principiale pe care vrem să le finalizăm aici în perioada următoare.

În cercetarea spiritual-ştiinţifică, la cele două forme de conştienţă pe care le cunoaşte orice om – conştienţa de vis şi conştienţa obişnuită de zi, în care trăim de la trezire până la adormire –, se adaugă o a treia, cea pe care o numim conştienţă văzătoare. Conştienţa de vis o cunoaştem, firește, în viaţa obişnuită, doar ca pe un fel de întrerupere a conştienţei continue. Aceasta numai din motivul că omul îşi aminteşte doar o parte infimă din visele sale. De fapt, el visează încontinuu de la adormire până la trezire, iar ceea ce noi desemnăm în mod obişnuit drept conţinut al conştienţei noastre de vis, reprezintă doar acele părţi ale trăirilor noastre de vis de care îşi aminteşte omul în viaţa diurnă când este treaz. Din punctul de vedere al ştiinţei spirituale trebuie, aşadar, să spunem: Cunoaştem trei trepte, sau trei tipuri de conştienţă: conştienţa de vis, conştienţa obişnuită de veghe şi conştienţa văzătoare, pentru care lumea suprasensibilă este deschisă.

Acum vă va fi uşor să vă familiarizaţi cu câte o însuşire a fiecăreia dintre aceste conştienţe în raport cu cea precedentă, dacă începem de sus, de la conştienţa văzătoare. Gândiţi-vă numai la conştienţa de vis: Ea ne oferă imagini. Ştim că experienţele din vis sunt imagini. Dacă reflectaţi conştient, nu puteţi insera pur şi simplu aceste trăiri de vis în contextul cauzal al vieţii de veghe.

Dacă aţi voi să faceţi aceasta, aţi amesteca viaţa de vis cu cea cotidiană. Aţi deveni fantaşti. Aşadar, în trăirile de vis avem de a face cu imagini, spre deosebire de realitate. – Noi numim realităţi trăirile de zi.

Iar dacă acum căutam relaţia dintre trăirile obişnuite de zi şi conţinutul conştienţei văzătoare, avem una foarte asemănătoare. Căci pentru ceea ce trăieşte conştienţa văzătoare ca realitate spirituală, suprasensibilă, ceea ce trăim noi în viaţa cotidiană obişnuită de la trezire până la adormire este imagine. Deci, în măsura în care omul se află în conştienţa văzătoare, aşadar în starea sa de trezie, el poate spune întru totul, numai că trebuie să o facă cu cumpătare: Eu trăiesc în această conştienţă văzătoare o realitate adevărată, şi faţă de această realitate, ceea ce se numeşte de obicei realitate este numai o sumă de imagini.

Rostind lucrurile aşa abstract, ele nu au multă valoare. Cu siguranţă, unii oameni sunt de-a dreptul mulţumiţi atunci când spun asemenea lucruri abstracte. Ei cred că printr-o astfel de exprimare abstractă pot dezlega enigme ale Universului, dar nu o fac. Aşa ceva are valoare numai atunci când intrăm în practica absolut concretă, nemijlocită a vieţii. Aceasta se poate face însă întotdeauna numai în anumite domenii.

Eu v-am atras deja în decursul timpului atenţia asupra unui domeniu pe care va trebui să-l considerăm iar şi iar, dacă vrem să progresăm în ştiinţa spirituală. Este domeniul cel mai apropiat de noi, care este adesea cel mai depărtat de cunoaştere, omului însuşi. Se crede de obicei că omul fizic ne este cunoscut; că numai pe omul suprasensibil nu-l cunoaştem. Dar chiar şi aceasta este adevărat doar într-o anumită măsură. Ceea ce se numeşte în viaţa obişnuită anatomie, fiziologie, este împletită cu nenumărate iluzii. Vrem să pornim astăzi pentru început,

dar numai aparent, de la forma exterioară a omului: de la omul fizic. Vrem să ne referim cu acest prilej la acea tripartiţie a omului fizic, pe care am expus-o deja adesea [Nota 1].

Dacă observăm omul în relaţia sa cu lumea suprasensibilă, aşadar aşa cum este el ca imagine şi nu ca realitate în sensul anatomiei şi fiziologiei curente, el se împarte în trei părţi delimitate strict una de cealaltă în privinţa înfăţişării sale fizice exterioare: în omul-cap, omul care este cu precădere concentrat în cap, în omul-trunchi şi în omul extremităţilor sau al membrelor, numai că trebuie să ne imaginăm că acest al treilea om constă nu numai din braţe şi picioare, ci că aceste membre îşi continuă „lăstarii" lor spre interior – spre deosebire de „lăstarii" care ies în afară –, şi că acesta este omul întreg. Pe acestea trei vrem să le cuprindem cu privirea.

De fapt, nu putem deloc vorbi în mod real despre trei oameni, fără să păcătuim împotriva realităţii suprasensibilului; căci în ceea ce priveşte suprasensibilul omului, aceste trei elemente componente au o prăpastie considerabilă între ele. Diferitele forţe, sau, spunem noi, curenţi de forţe, care participă la plăsmuirea acestor elemente componente ale formei, merg în direcţii complet diferite. Dacă examinăm înfăţişarea omenească prin prisma cunoaşterii suprasensibile, capul este într-adevăr format în aşa fel încât forţele sale formatoare trebuie căutate, de fapt, înainte de naştere sau concepere. Trebuie să mergem înapoi în lumea spirituală, nu în curentul ereditar fizic. Aşa cum este alcătuit capul omenesc – trebuie, desigur, să pătrundem în alcătuirea mai subtilă –, la această alcătuire contribuie cu precădere tot ceea ce străbate sufletul omenesc ca forţe spirituale înainte ca el să se fi unit prin naştere sau concepere cu curentul eredităţii

fizice. Şi o participare capitală tocmai la formarea capului o are nu atât ceea ce a trăit omul, cele prin care a trecut în viaţa sa pământească anterioară funcţie de înfăţişarea sa, ci funcţie de ceea ce a făcut, faptele sale, şi parţial şi funcţie de sentimentele sale. Dacă o cunoaştere suprasensibilă a ajuns atât de departe încât a trezit în sine simţul pentru această înfăţişare, atunci ea priveşte dincolo de configuraţia capului înspre ceea ce se numeşte încarnare precedentă. Atingem aici taine extraordinar de importante ale evoluţiei omeneşti. Şi mai mult decât se presupune în mod obişnuit de iniţiaţii de nivel inferior, înfăţişarea capului omenesc este legată de karmă, aşa cum s-a dezvoltat ea pornind de la încarnarea precedentă.

Să cuprindem acum cu privirea – lăsând de o parte omul-trunchi –, omul extremităţilor, dar cu continuările sale spre interior. În acest om al extremităţilor avem ceva care nu ne întâmpină în nici un caz într-o configurare atât de evidentă, de individuală ca în capul omenesc. Fiecare om îşi are capul său configurat individual, deoarece capul indică înapoi înspre vieţi pământeşti anterioare. În privinţa organizaţiei extremităţilor, de care organizaţia sexuală este esenţialmente legată, omul indică spre vieţile sale pământeşti următoare. Aici totul este încă nediferenţiat. Corelatul sufletesc pentru acest organism indică spre următoarele vieţi pământeşti. Deosebit de important este, de asemenea, să cuprindem cu privirea organizaţia trunchiului. Ea este o colaborare a forţelor care acţionează în viaţa spirituală omenească înainte de naştere sau concepere şi după moarte, aşadar între moarte şi o nouă naştere. Deci ceea ce a înconjurat sufletul între ultima moarte şi această concepere sau naştere, acţionează împreună cu ceea ce îl va înconjura între această moarte şi următoarea naştere sau concepere. Acestea se întreţes. Şi

această întreţesere a forţelor acţionează în organizaţia trunchiului omenesc, şi anume în aşa fel încât devine vizibilă în principal în ceea ce este şi cel mai eminent în activarea organizaţiei trunchiului: în procesul respirator, astfel încât expiraţia este cu precădere o imagine – acum ajung şi aici la expresia „imagine" – a ceea ce s-a desfăşurat cu sufletul de la ultima moarte până la această concepere; iar inspiraţia este o imagine a ceea ce se va desfăşura ca forţe în jurul sufletului şi în suflet între moartea care ne va ajunge după această încorporare şi următoarea concepere sau naştere.

Aici aveţi ceva concret în acest domeniu. Ceea ce contemplă anatomia şi fiziologia obişnuite la forma omenească, le contemplă astfel încât pune lucrurile unul lângă altul: pentru ele, capul şi trunchiul şi membrele sunt în acelaşi mod o sumă de nervi şi vase de sânge. Cunoaşterea suprasensibilă trebuie să ţină lucrurile separate; pentru ea, diferitele elemente componente ale formei au valori diferite. Anatomia şi fiziologia obişnuite văd lucrurile ca realităţi nemijlocite, actuale. Ştiinţa noastră spirituală vede în forma capului imaginea faptelor şi a sentimentelor din încarnarea precedentă; ea vede în expiraţie cum aceasta se configurează, totuşi, individual, la fiecare om – căci fiecare are şi procesul respirator diferenţiat în gradul în care capul său este diferenţiat – o imagine a forţelor care au înconjurat sufletul între ultima moarte şi următoarea naştere, iar procesul inspirator este o imagine a ceea ce va înconjura sufletul ca forţe între moartea actuală şi următoarea naştere. Şi în procesul extremităţilor avem deja o imagine a următoarei vieţi pământeşti. Astfel, într-adevăr, aşa cum în vis viaţa cotidiană este întreţesută de imagini, viaţa suprasensibilă extinsă magnific, care se deschide faţă de conştienţa

văzătoare, este întreţesută de imagini. Dar aceste imagini constituie realitatea noastră, dată nouă în starea de veghe de peste zi. Ajungem aşadar să găsim fiecare lume fenomenologică următoare, începând de la conştienţa văzătoare, drept imagini ale fenomenelor precedente. Realitatea noastră prozaică este imagine a realităţii suprasensibile, iar realitatea viselor noastre este imagine a realităţii obişnuite percepută în viaţa cotidiană.

Ceea ce spun eu aici devine de fapt cu adevărat clar doar pentru conştienţa văzătoare, din simplul motiv că numai în forma, înfăţişarea exterioară nu se poate căuta de-a dreptul ceea ce am expus eu acum. Presupuneţi că cineva ar avea un grad mic de clarvedere, tocmai din acea clarvedere în care se presimte mai mult decât se cuprinde în percepţii deplin conştiente; atunci el ar putea totuşi ajunge, presimţind, la o înţelegere a capului, trunchiului şi membrelor aşa cum am spus acum. Chiar şi la un nivel redus de clarvedere aceasta nu ar fi deosebit de dificil. Dar acea persoană nu ar avea nicio siguranţă; şi nici nu ar putea fi convins de aceasta, dacă nu le-ar putea verifica în mod critic prin acea clarvedere care cuprinde şi stările de conştienţă corespunzătoare pentru ceea ce am expus eu acum drept părţi componente ale formei omeneşti. Căci acest cap nu este numai în forma sa exterioară în aşa fel încât indică viaţa trecută, ci el este aşa încât în primul rând în privinţa sufletescului său se diferenţiază bine de alte părţi ale fiinţei omeneşti, dar se diferenţiază şi în sine însuşi într-un mod remarcabil. Acest aspect este ascuns doar pentru conştienţa obişnuită. Căci aceasta fie visează, fie în răstimpul conţinutului realităţii cotidiene – numai că nu o observă – are altceva pentru capul omului, dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie: aşezat dedesubt. Mă refer la următoarele: Trecem cu conştienţa de veghe

prin experienţele noastre cotidiene; ne umplem prin conştienţa pe care ne-o intermediază capul nostru, cu percepţii exterioare, cu imaginile care ne vin de la simţuri, şi cu ceea ce ne facem noi ca reprezentări despre aceste imagini senzoriale. Toate acestea sunt atât de vii, atât de intense pentru conştienţa de veghe obişnuită, încât o conştienţă mai subtilă, care se prelinge continuu dedesubt – de aceea spuneam că este aşezată dedesubt –, o conştienţă de fundal care nu răsună aşa tare precum conştienţa de zi, este trecută cu vederea, ignorată.

Şi anume, capul nostru visează continuu atunci când suntem în stare de veghe. Acesta este aspectul important, că în spatele conştienţei de zi capul nostru visează continuu. Puteţi ajunge la această visare continuă: nu este nevoie să faceţi exerciţii prea ample. Este suficient în acest scop să încercaţi doar să intraţi în acea stare a vieţii sufleteşti în care avem conştienţa golită, în care, deşi conştienţa este trează, nu avem nici percepţii şi nici gânduri. În viaţa obişnuită lucrurile sunt aşa că fie suntem îndreptaţi cumva asupra lumii percepţiilor exterioare, fie avem imagini de amintire ale acestor percepţii, sau gânduri care urcă la suprafaţă care sunt tot legate de aceste imagini de amintire. Omul se dăruieşte mai des decât se crede simplei conştienţe de veghe, dar acest lucru nu se observă; este indistinct. Dacă încercaţi însă să aveţi în starea dumneavoastră sufletească ceea ce eu aş numi: „nimic altceva decât faptul de a veghea”, nimic care să provină din percepţiile exterioare sau amintirile legate de acestea, nici gânduri legate de amintiri, dacă încercaţi să vegheaţi pur şi simplu, atunci în dumneavoastră vor urca de îndată percepţii care nu sunt chiar înveşmântate aşa cum trebuie în reprezentări. Aceste reprezentări care apar acolo au ceva confuz, asemănător simţirii. Puteţi spune: Ele se

prezintă ca imagini, dar se comportă în aşa fel încât nu au deplina greutate a imaginilor. Întâlneşti adesea oameni care au această stare. Ei spun: Există în mine o stare sufletească în care percep ceva, pe care însă nu îl pot descrie; este perceput, dar nu este o percepţie în modul în care percepem lumea exterioară. – Nu este deplasat atunci când oamenii vorbesc aşa, şi există cu mult mai mulţi oameni decât se crede care, de îndată ce te familiarizezi cu ei, îţi pot spune despre astfel de lucruri.

Ceea ce a urcat aici la suprafaţă este urzirea acestei conştienţe aflată dedesubt despre care am vorbit. Şi această conştienţă subiacentă este un fel de visare. Dar ce se visează? Se visează, se visează realmente despre încarnarea precedentă, despre viaţa pământească anterioară. Numai că atunci interpretarea este dificilă. Dar ceea ce se află astfel în conştienţă, în conştienţa capului, este vis al vieţii pământeşti anterioare. În acest mod subiectiv pe care l-am descris, se poate găsi visul vieţii pământeşti precedente, deşi interpretarea este dificilă. Despre aceasta vom mai vorbi mai târziu.

Astfel, ceea ce am descris eu drept cap omenesc, este şi din punct de vedere sufletesc ceva complex, prin aceea că propriu-zis două conştienţe se întrepătrund: conştienţa de veghe de peste zi şi conştienţa de vis subiacentă, care este un fel de reflctare din încarnarea precedentă.

Putem da o altă caracteristică sufletească interesantă, dacă luăm în consideraţie un alt pol al omului: omul extremităţilor, al membrelor. Acest om al membrelor, de asemenea, din punct de vedere sufletesc – adică în corelatul său sufletesc, ceea ce îi corespunde din punct de vedere sufletesc –, este de fapt şi el complicat. Eu am atras adesea atenţia [Nota 2] că în privinţa acestui om al membrelor noi dormim, în timp ce în privinţa capului

nostru veghem. Iar voinţa noastră acţionează într-adevăr ca în somn. Noi nu avem decât reprezentarea a ceea ce execută voinţa noastră. Nimeni nu are, atunci când efectuează practic ideea: Eu mişc mâna –, o conştienţă a modului cum se corelează aceasta cu întregul aparat organic. Acest lucru este la fel de subconştient ca şi procesele somnului. Somnul străbate continuu conştienţa de zi a acestui om al membrelor, al extremităţilor, şi anume prin faptul că voinţa omului este cufundată într-o stare de somn.

Însă remarcabil este: Atunci când noaptea, în somn, omul este afară din trupul său fizic, ceea ce înseamnă că Eul şi trupul astral au părăsit trupul fizic şi trupul eteric, aşadar atunci când conştienţa şi conştienţa de sine nu funcţionează sau funcţionează doar confuz, atunci tocmai acest om al extremităţilor veghează într-un anumit mod. Numai că omul, aşa cum este el în prezent în evoluţia sa, nu are nicio posibilitate să ajungă cu conştienţa obişnuită să afle acest lucru. Pentru că în somn el îşi poate activa conştienţa doar în mod estompat, el nu poate urmări cu conştienţa ce înfăptuieşte de fapt omul membrelor – care doarme în timpul zilei –, noaptea, atunci când conştienţa de sine nu se află în interiorul trupului fizic. Este tot un fel de visare. Acest om al membrelor visează de fapt noaptea. Aşa cum capul visează în timpul zilei în conştienţa limpede de zi, tot aşa omul membrelor visează dormind în conştienţa confuză de somn, s-ar putea spune, în paralel cu conştienţa confuză de somn. Şi ce visează el? Visează despre următoarea încarnare pământească. Ca oameni noi purtăm realmente în noi, în privinţa formei noastre fizice exterioare, nu numai trecutul şi viitorul, ci purtăm în noi, în viaţa noastră sufletească, în forma viselor care în mod obişnuit nu sunt perceptibile, în forma a tot felul de

conştienţe subiacente, vieţi pământeşti anterioare şi vieţi pământeşti viitoare.

Şi acum, omul-trunchi. Procesele expirării şi inspirării nu sunt urmărite cu claritate de conştienţa obişnuită, dar funcţiile organice sunt mai strâns legate de aceasta. Exact aceste procese ale expirării şi inspirării sunt urmărite de orientali – ceea ce nu mai este adecvat pentru noi, noi trebuie să intrăm în alt mod în conştienţa văzătoare –, sunt urmărite în aşa fel încât să fie ridicate în conştienţă. Orientalul care este căutător spiritual încearcă să atenueze conştienţa capului, să o suprime şi, pe de altă parte, să stimuleze conştienţa trunchiului, să o lumineze. El încearcă într-adevăr să efectueze procesul respirator în aşa fel încât în respiraţie să apară conştienţă. Aceasta este o altă conştienţă. Urmărind aerul inspirat, cum se răspândeşte în organism, şi urmărind aerul expirat, cum curge în afară şi părăseşte trupul, el înalţă în conştienţă ceea ce altfel rămâne de-a dreptul inconştient. În felul acesta, se realizează la el faptul că are o conştienţă foarte limpede a acelui lucru a cărui imagine este procesul respirator: o imagine despre viaţa din lumea spirituală între moarte şi naştere. Cunoaşterea limpede, despre care, de fapt, occidentalul nu are nicio idee, care în Orient încă este răspândită în ziua de azi cu mult mai mult decât se crede – de aceea se şi înţeleg adesea atât de greu orientalul cu occidentalul –, conştienţa limpede a faptului că înainte de naştere există o viaţă sufletesc-spirituală, şi după moarte urmează o viaţă sufletesc-spirituală, nu este acolo o teorie, ci acolo este o certitudine la fel cum este o certitudine pentru dumneavoastră atunci când aţi mers undeva pe un drum, vă opriţi şi priviţi înapoi, priviţi drumul pe care l-aţi străbătut şi apoi priviţi din nou înainte. Tot aşa cum pentru dumneavoastră este o

certitudine că drumul deja parcurs şi cel care urmează să fie parcurs conţin aceasta şi aceasta, tot aşa pentru oriental nu este o teorie, ceva la care să ajungă prin conexiuni de idei, ci ceva pe care îl priveşte, dar îl priveşte prin procesul său de respiraţie ridicat în conştienţă: ceea ce se află înainte de naştere sau concepere şi ceea ce se află după moarte.

Această parte a omului, pe care o putem numi om-trunchi, visează încontinuu. El nu este întru totul treaz atunci când noi veghem, dar nici nu adoarme întru totul atunci când dormim. O deosebire între aceşti doi timpi există totuşi. Conştienţa, conştienţa de vis a acestui om-trunchi este mai estompată în timpul zilei decât conştienţa sa de vis în stare de somn; cea din stare de somn este ceva mai luminoasă; este drept că diferenţa dintre ele nu este foarte mare, dar sunt totuşi nuanţe diferite.

Vedem aşadar că nu avem numai înfăţişarea exterioară împărţită într-un om tripartit, ci purtăm în noi şi stări de conştienţă complicate. Însă în aceasta constă viaţa noastră sufletească. Aceste stări de conştienţă interacţionează unele cu altele, se reflectă unele în altele. Prin conştienţa de veghe de peste zi a capului nostru se înfăptuieşte în special ceea ce noi numim viaţă de reprezentare şi viaţă de gândire; prin conştienţa continuă de vis a omului nostru trunchi se realizează ceea ce noi numim viaţa noastră de sentiment; şi prin conştienţa de vis a omului-membrelor, care doarme în timpul zilei şi veghează noaptea, se înfăptuieşte ceea ce numim voinţa noastră.

Însă mai rămâne ceva. Atunci când cuprindem cu privirea doar exteriorul omului, noi nu avem de a face doar cu organismul fizic vizibil al omului, ci noi purtăm în noi şi un organism subtil, eteric, suprasensibil, pe care, pentru ca

să nu ia naştere confuzii, în expunerile recente din revista «Das Reich», l-am numit trup al forţelor plăsmuitoare [Nota 3]. Acest organism suprasensibil, comparativ cu organismul fizic exterior, este mai puţin diferenţiat, de fapt el este mai mult o unitate; şi numai datorită unei observări grosiere atribuim noi o unitate înfăţişării exterioare a omului. Unitatea propriu-zisă a omului se află în trupul său eteric. Acest trup eteric trebuie împărţit exact la fel ca şi trupul fizic, dar nu aşa ca având elementele sale componente una lângă cealaltă, ci la trupul eteric împărţirea trebuie realizată aşa cum am făcut-o la sfârşit în privinţa stărilor de conştienţă. Acest trup eteric se află şi el într-o conştienţă care alternează mereu, şi anume în aşa fel încât în viaţa cotidiană, de la trezire până la adormire, are o altă conştienţă decât de la adormire până la trezire. Aici purtăm din nou, cu acest trup suprasensibil, ceva foarte semnificativ în noi. Dacă unii teoreticieni teosofi cred că au făcut ceva deosebit prin acea că împart omul în trup fizic, trup eteric, trup astral ş.a.m.d., aceasta este, de fapt, un fel de autoamăgire. Este un fel de clasificare, şi clasificările nu au, de fapt, niciodată vreo valoare. Înţelegere dobândeşti abia atunci când cercetezi mai îndeaproape ceea ce se petrece propriu-zis în acest trup eteric. Căci dacă spui numai: În noi trăieşte trupul eteric – pentru început, omul nu are decât un cuvânt, şi se amăgeşte în această privinţă, crede că are ceva reprezentându-şi o ceaţă pe cât posibil de subţire, ş.a.m.d. Aceasta este o autoamăgire. Este vorba că noi avem în acest trup eteric ceva cu totul esenţial, numai că omul nu îl poate percepe în viaţa obişnuită. Dar ceea ce ţese şi trăieşte mereu în acest trup eteric în viaţa cotidiană de la trezire până la adormire, este karma vieţilor pământeşti anterioare, la care se uită el. Realmente, în subconştientul

nostru ţese acest trup eteric, iar ţeserea lui este contemplare a karmei noastre din incorporările anterioare. Faptul că un clarvăzător ştie ceva despre karmă se bazează pe aceea că el învaţă să-şi folosească trupul eteric aşa cum îşi foloseşte de altminteri trupul fizic. Dacă înveţi să îl foloseşti, nu poţi deloc proceda altfel decât să vezi în karmă o realitate. Căci de la trezire până la adormire trupul eteric este în mod concret, înţeles ca realitate, aceasta, este ceea ce contemplă karma, şi anume de la trezire până la adormire karma din vieţile pământeşti anterioare, şi de la adormire până la trezire karma în devenire. Acest lucru este descris din nou din punct de vedere clarvăzător. Aşadar noi visăm în pieptul nostru nu numai despre cele pe care le-am trăit între ultima moarte şi această naştere, noi privim nu doar în acest mod trecutul, ci privim şi la ceea ce ne impune trecutul drept karmă, la ceea ce sub conştienţa noastră obişnuită, prin funcţia abdomenului inferior, este privit de către trupul eteric, ca de către un ochi spiritual, drept karmă trecută. Şi noi privim nu numai prin conştienţa extremităţilor noastre şi prin inspirare la ceea ce este legat de o încarnare următoare, ci trupul nostru eteric devine ochiul spiritual prin care privim, într-un mod inconştient pentru viaţa obişnuită, karma în devenire. Nu este uşor pentru omul prezentului să ducă atât de departe exerciţiile sufletului său, deşi pentru fiecare om este absolut necesar să privească cu adevărat tot ceea ce am descris acum. Prezintă anumite dificultăţi, despre care se spun mai multe amănunte în cartea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** [Nota 4]. Cu mult mai uşor a fost aceasta în timpul care corespunde epocii trecute a omenirii Pământului. Căci şi viaţa istorică este mai diferenţiată decât se crede, şi un punct deosebit de important din viaţa istorică a omenirii, care este

caracterizat şi în ***Ştiinţa ocultă în schiţă*** [Nota 5] şi în alte lucrări, este acela când cea de-a patra epocă de cultură postatlanteană a înlocuit-o pe cea de a treia, când a început ceea ce numim cultura greco-latină. Acest interval temporal este cel în care a devenit atât de dificil pentru omenirea civilizată să pătrundă în acele lumi pe care le-am descris acum. Mai înainte era relativ uşor, şi orientalii şi-au păstrat ceva din această natură mai lesnicioasă. Occidentalul nu o are, şi de aceea el nici nu poate face exerciţiile care sunt descrise de orientali, ci numai pe acelea care sunt descrise, de exemplu, în cartea Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?. Epoca ce a început în secolele VII, VIII înainte de Misteriul de pe Golgota este deja cea în care omul a fost azvârlit în lumea fizică mai mult. Va veni iarăşi o altă epocă – aproximativ mileniul trei va fi începutul limpede al acestei epoci –, şi ea trebuie pregătită. Atunci ceva nedefinit din natura omenească va apărea în fiecare suflet; oamenii nu-l vor putea interpreta dacă nu o vor putea face cu ştiinţa ocultă, dacă nu-l vor întâmpina cu ştiinţa spirituală. Realmente nu este un simplu ideal subiectiv sau o tendinţă subiectivă ceea ce trebuie să pregătească şi întemeieze ştiinţa spirituală pentru mileniul următor, ci corespunde unei necesităţi în evoluţia omenirii. Mijlocul mileniului trei va fi un moment crucial, plin de importanţă în dezvoltarea culturii, pentru că atunci va veni momentul în care natura omenească va fi atât de avansată încât va reacţiona nesănătos dacă până atunci oamenii nu vor prelua în sine viziunea vieţilor pământeşti repetate şi a karmei, care s-a pierdut începând din secolele VII şi VIII înainte de Christos. Mai înainte, natura omenească a reacţionat într-un mod sănătos, întrucât atunci cunoaşterea izvora chiar din ea. Ulterior ea va apărea maladivă, dacă oamenii nu îi aduc în

întâmpinare această învăţătură. Ne înţelegem epoca numai dacă avem în vedere faptul că suntem încadraţi între doi poli. Unul dintre ei se află în urmă, dincolo de secolele VII şi VIII înainte de Misteriul de pe Golgota. Acesta a fost timpul în care natura omenească a furnizat ea însăşi cunoaşterea experienţelor suprasensibile ale sufletului omenesc. Celălalt pol va fi mileniul trei, în care sufletul omenesc trebuie din el însuşi, în modul în care este descris în cartea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***, să dobândească în mod spiritual cunoaşterea spirituală, pentru ca trupul, în care atunci trebuie să strălucească sănătatea, să nu reacţioneze cu boală. Înţelegem epoca noastră cu fenomenele ei exterioare şi interioare numai dacă avem în vedere acest lucru. Desigur, aceasta se dezvoltă lent şi treptat. Şi pentru acei oameni care nu vor să treacă în mod confuz, ca dormind, pe lângă cele mai importante lucruri ale epocii lor, ci care vor să trăiască veghind, conştienţi de sine, pentru aceia se cuvine să fie atenţi deja în timpul nostru la ceea ce vrea să intre în viaţă. Acest aspect va intra pe deplin abia la mijlocul mileniului trei. Dar, încetul cu încetul, el vrea să intre, şi omenirea trebuie în prezent să conştientizeze totul, trebuie să pregătească în mod conştient ceea ce vrea să intre în viaţă. Trebuie să învăm să observăm viaţa; atunci se va arăta şi în fenomenele exterioare – mai întâi în fenomenele vieţii omeneşti – că este adevărat ceea ce am spus acum. În dezvoltarea grosieră a creierului, care este în ziua de azi în majoritatea cazurilor cea normală pentru omenire, nu germinează cu uşurinţă lucrurile care trebuie dobândite în conformitate cu sensul lor, aşa cum le descriem noi în ştiinţa spirituală. Dar aş vrea să spun: În mod tragic se vede oarecum ceea ce vor de fapt puteri necunoscute – despre care voi vorbi în conferinţa următoare – de la

omenire. Există în prezent anumite naturi maladive – de aceea spuneam: în mod tragic –, care sunt maladive pentru prezent; cu toate acestea, prin ele se anunţă ceva care se va întâmpla la oameni în zilele sănătoase ale viitorului.

Am rostit adesea numele unui om foarte ciudat al prezentului [Nota 6], care a pendulat într-adevăr încoace şi-ncolo în viaţa sa între sănătate şi boală: *Otto Weininger* [Nota 7], care a scris remarcabila carte «Sex şi caracter». Weininger este în întregime un om extrem de ciudat. Imaginaţi-vă un om care îşi face disertaţia chiar din primul capitol al cărţii menţionate, pe la începutul celui de-al treilea deceniu de viaţă a sa, al acestei cărţi în privinţa căreia mulţi s-au entuziasmat, după cum alţii s-au indignat – ambele atitudini nefiind întemeiate, căci altceva, obiectiv, ar fi fost necesar. Apoi, tot mai mult un mod foarte ciudat de a se imersa în problemele abordate în «Sex şi caracter». El a făcut apoi o călătorie în Italia, şi-a notat trăirile şi a văzut cu totul alte lucruri decât văd alţi oameni în Italia. Eu trebuie să văd ceva absolut remarcabil în multe din acest Jurnal italian [Nota 8] al lui Weininger. Dumneavoastră ştiţi că eu descriu unele lucruri care nu pot fi descrise decât în imaginaţiuni: din vremurile atlanteene, din vremurile lemuriene şi cum arătau ele în timpuri care nu mai pot fi urmărite nici cu conştienţa exterioară şi nici cu cea istorică. Pentru ele trebuie să folosim anumite reprezentări şi concepte, pentru a prezenta conştienţei omeneşti ceea ce este descris astfel în concepte. Când citesc acum notiţele lui Weininger, unele lucruri mi se par ca o caricatură reuşită, artistică a adevărului. Este într-adevăr ieşită din comun această viaţă a lui Weininger. El avea 23 de ani când i-a venit gândul care l-a hipnotizat îngrozitor: că trebuie să se sinucidă, pentru că altfel ar trebui să omoare pe altcineva, gândul că în sufletul său se află un ucigaş, un criminal. Un

fenomen care poate fi explicat foarte bine din punct de vedere ocult. Aici în această viaţă ceva măreţ şi exact se amestecă cu o cochetărie. El părăseşte casa părinţilor săi, îşi ia o cameră în casa lui Beethoven de la Viena, locuieşte acolo o noapte, iar dimineaţa se împuşcă.

Acest suflet are particularitatea că nu a fost niciodată complet unit cu trupul. Pentru psihiatrii obişnuiţi, Weininger era isteric, pentru cel care pătrunde cu privirea prin lucruri a fost aşa, că între spiritual-sufletesc şi fizic-trupesc exista o legătură neregulată. Ceea ce altfel este normal, anume ca la adormire spiritual-sufletescul să iasă din fizic-trupesc şi la trezire să revină să fie din nou împreună cu el, era la Weininger altfel. Aş putea să vă expun pasajele din care reiese cum uneori spiritual-sufletescul este puţin în afara fizic-trupescului, apoi se cufundă rapid din nou în el, iar în cufundare se aprinde un gând în el, pe care el îl notează apoi, adesea într-un mod sec; dar în cufundare el devine imaginativ şi extrem de remarcabil. Astfel, celui care pătrunde lucrurile cu privirea, îi apare ceea ce este corelaţie neregulată dintre spiritual-sufletesc şi fizic-trupesc, şi în această corelaţie neregulată apare, în mod remarcabil, dar într-un fel cu totul neobişnuit, o cunoaştere pe care va trebui să o aibă omenirea în viitor. Gândiţi-vă: Într-un om, care pentru un psihiatru obişnuit este isteric, apare, dar acum numai caricaturizată, o cunoaştere pe care va trebui să o aibă omenirea în viitor. După cele pe care vi le-am spus astăzi, vă puteţi reprezenta cu uşurinţă că prin oarece anormalităţi apar printre noi un fel de precursori ai viitorului – după cum există şi întârziaţi ai trecutului –, ai unui viitor în care oamenii vor trebui să ştie despre vieţile pământeşti repetate, despre karmă şi visarea karmei. Şi deoarece astfel de oameni apar drept precursori ai unor

astfel de timpuri viitoare, cunoaşterea lor nu vindecă organismul, ci îl face bolnav. Atunci iese la iveală într-un mod cumva caricatural, cu ajutorul organismului bolnav, ceea ce va deveni cândva o cunoaştere a omenirii. Luaţi, de exemplu, un pasaj cum este cel următor [Nota 9] din cartea «Despre ultimele lucruri» de Weininger, editată de prietenul său Rappaport: „Din starea noastră de dinainte de naştere poate că nu este posibil să avem vreo amintire, pentru că ne-am cufundat aşa adânc prin naştere: ne-am pierdut conştienţa aceea şi am cerut să ne naştem în mod complet instinctiv, fără decizie raţională şi fără cunoaştere, şi de aceea nu ştim nimic despre acest trecut".

Un lucru este clar aici – chiar dacă cunoaşterea care s-a aprins aici, este caricaturală –, că cineva scrie această cunoaştere care pentru el a devenit certitudine absolută: Prin naşterea mea am părăsit o stare de viaţă spirituală, pe care o duceam anterior. Dacă cineva ar fi scris aceasta în secolul X sau XII înainte de naşterea lui Christos sau chiar şi în epoca lui Origene [Nota 10], nu s-ar fi mirat nimeni; dar pe vremea noastră, cineva o scrie în felul său, impregnat de sentimente; este ceva care se aprinde nemijlocit în conştienţă, nu este ceva teoretic.

Aş putea expune multe astfel de fenomene. Ce arată aceste fenomene? Nimic altceva decât că se vesteşte această cunoaştere suprasensibilă, care vrea să intre acum în natura omenească; şi deoarece ea nu este căutată încă pe calea ştiinţei spirituale orientate antroposofic, se ajunge la cataclisme, intră în aşa fel încât zguduie natura omenească, făcând-o bolnavă aşa cum l-a îmbolnăvit pe Weininger. Spun bolnav, fără să înţeleg ceva filistin prin aceasta, ci numai realitatea exterioară, că într-adevăr este ceva maladiv atunci când un om de 23 de ani se sinucide, pentru

că găseşte în sine un ucigaş ascuns şi vrea prin sinucidere să se salveze de la crimă.

S-ar putea arăta într-o sută, o mie de exemple: Această cunoaştere vrea să intre! Şi ar fi bine dacă pe cât posibil de mulţi oameni si-ar da seama că aşa este. Dorul după o astfel de cunoaştere este extrem de răspândit în subconştientul oamenilor. Puteri exterioare, pe care le-am caracterizat deja adesea [Nota 11], împiedică această cunoaştere. Trebuie să luăm în seamă foarte serios ceea ce reiese din remarca pe care am făcut-o la sfârşitul articolului meu despre *Christian Rosenkreutz* [Nota 12] din revista «Das Reich» [Nota 13]. Că ar trebui să ţinem seama de ceea ce s-a vestit în secolul XVII, de fapt deja începând din secolul XV, auzindu-se tot mai puternic. Dar acum trebuie să le vorbim despre aceasta contemporanilor pe căile formulării ştiinţifice obişnuite. La acea vreme, însă, a apărut în modul pe care l-am caracterizat în ultimul număr din «Reich», unde am arătat că acest *Johann Valentin Andreae* [Nota 14] a scris «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz». A adus multă bătaie de cap filologilor faptul că acest Johann Valentin Andrea a scris «Nunta chimică», în care se ascunde de fapt o cunoaştere profundă, ocultă, şi apoi s-a comportat foarte ciudat. El nu ajunge numai să răstălmăcească anumite cuvinte pe care le-a rostit în legătură cu lucrările pe care le-a scris în perioada în care a redactat «Nunta chimică», ci el se arată a fi, în ciuda faptului că a redactat această operă măreaţă, drept un om despre care se poate spune cu exactitate: Nu înţelege nimic din ceea ce a scris. Pastorul pietist, care a scris ulterior tot felul de alte lucruri, nu înţelege nimic din «Nunta chimică» şi nici din alte lucrări pe care le-a scris în acelaşi timp. El avea doar 17 ani atunci când a scris «Nunta chimică». Apoi el nu a devenit altfel, a rămas acelaşi, numai că atunci o cu

totul altă putere vorbise în el. Filologii îşi sparg capetele şi compară tot felul de pasaje din scrisori. Mâna sa le-a scris, corpul său se afla acolo, dar prin acel om, o putere spirituală care pe atunci nu era încarnată pe Pământ a vrut la acea vreme să vestească aceasta omenirii, în modul în care a fost vestit atunci.

Apoi a venit Războiul de 30 de ani, care a îngropat multe din cele ce ar fi trebuit să intre pe atunci în omenire. Oamenii ar fi trebuit pe vremea Războiului de 30 de ani să înţeleagă ceea ce nu au înţeles, tocmai ceea ce au îngropat. «Nunta chimică» a fost într-adevăr scrisă de către acela care se numea exterior Johann Valentin Andrea, se poate dovedi că în 1603 ea era deja redactată; nu a intrat în atenţia oamenilor pentru că în 1618 a început Războiul de 30 de ani. Înainte să înceapă războaiele, se petrec astfel de lucruri. În acest caz lucrul corect de facut este să citeşti în semnele timpului ca să ştii: Ceea ce a fost depus ca germen, trebuie să producă flori şi roade!

Aceasta face parte dintre ceea ce indicam eu acum, ceea ce trebuie citit din semnele timpului epocii noastre catastrofale. Mai multe despre aceasta vom vorbi săptămâna viitoare.

CONFERINȚA a II-a

Berlin, 3 iulie 1918

Săptămâna viitoare voi continua consideraţiilor pe care le-am făcut aici cu opt zile în urmă şi voi trage concluziile acestor consideraţii. Însă astăzi voi expune ceva doar aparent în afara contextului, dar în realitate foarte mult legate de el, ceva legat de caracterul clădirii noastre de la Dornach [Nota 1].

Această clădire de la Dornach trebuie să se încadreze prin întreg specificul său în evoluţia spirituală a omenirii începând din prezent, aşa cum am recunoscut-o noi şi cum trebuie să considerăm că va fi ea în continuare în viitorul evoluţiei omenirii. Noi am încercat să aruncăm lumină din cele mai diferite puncte de vedere asupra însuşirii caracteristice a acestei evoluţii a prezentului şi a viitorului, care până acum există doar în germen. Vrem să considerăm astăzi pe scurt cum se exprimă ceea ce vrea de fapt ştiinţa spirituală orientată antroposofic prin clădirea de la Dornach, care urmează să-i fie dedicată.

Evoluţia prezentului poate fi privită oarecum din exterior, aşa cum sunt obişnuiţi oamenii care şi-au reglat întreaga lor cunoaştere, întreaga lor concepţie despre lume pe o astfel de considerare pur exterioară. Dar mai ales în prezent oamenii pot avea multe motive să observe şi dintr-un punct de vedere spiritual interior ceea ce se petrece în ziua de azi. Întrucât despre ceea ce s-a pregătit vreme îndelungată şi care urmează să-şi afle o continuare în viitor într-un cu totul alt mod decât se petrece în ziua de azi, se obţine în mod real o imagine corectă numai dacă este considerat spiritual. Vreau să pornesc de la ceva aparent de-a dreptul material, dar pe care vreau să clarific cum

ceea ce acţionează în prezent ca impulsuri, care sunt întotdeauna în jurul nostru, poate fi privit şi spiritual.

Printre oamenii care în ultimele decenii şi-au făcut uneori – nu foarte des – o imagine comprehensivă a fenomenelor, se află şi ingineri. Şi deja cu mai multe decenii în urmă, în anul 1884, *Reuleaux* [Nota 2], inginerul mecanic, a scris într-o expunere, chiar din punctul său de vedere materialist, câteva gânduri despre însuşiri caracteristice din tabloul cultural al prezentului. El a împărţit la acea vreme omenirea contemporană în două grupuri. Într-unul din grupuri i-a reunit pe oamenii care au un mod de viaţă „naturist"; în cealălalt grup el i-a reunit pe acei oameni despre care spunea că au un mod de viaţă „manganist" –, şi cuvântul „manganist" îl deriva de la magie, de la ceea ce încearcă să intervină cu forţele Universului în atitudinea faţă de viaţă a oamenilor. Vreau să abordez acum, foarte pe scurt, în punctul de pornire al consideraţiilor de astăzi, şi această grupare a omenirii.

În vremurile vechi, oarecum toţi oamenii erau „naturişti", şi cea mai mare parte a oamenilor mai sunt şi în ziua de azi. Partea mai mică, cu precădere oamenii culturii europene, culturii Europei Centrale şi de Vest, şi oamenii culturii americane sunt oameni manganişti. Dumneavoastră trebuie să reţineţi însă că ceea ce se numeşte cultură naturistă joacă încă un rol important în prezent. Este foarte semnificativ că aşa-numita cultură manganistă s-a dezvoltat treptat, de fapt, cu adevărat abia în timpul secolului trecut. Aş spune că rezultatul paradoxal al acestei culturi mai noi este că ea a adus practic, în mod artificial, mai multe entităţi omeneşti pe Pământ decât numărul oamenilor care se preumblă pe Pământ. Acest fapt a fost generat de faptul că în decursul ultimelor decenii, în această parte mică a omenirii, maşina, ceea ce este

mecanic, a ajuns la o dezvoltare imensă. Veţi găsi că este de la sine înţeles dacă spun că o mare parte a muncii care se face astăzi este realizată cu ajutorul maşinilor; dar probabil veţi fi totuşi puţin uimiţi dacă vom calcula – şi se poate calcula foarte bine – cât de mare este de fapt această muncă realizată la maşină, înlocuitoare a muncii umane. Putem să o calculăm dacă ne uităm câte milioane de tone de cărbune sunt consumate anual, care apoi se manifestă în forţa maşinilor. Şi dacă am exprima ce forţă umană este înlocuită de acest cărbune folosit pe Pământ, prin numărul corespunzător de oameni care ar fi necesar pentru a realiza această muncă, am găsi: Nu mai puţin de 540 de milioane de oameni ar fi necesari pentru aceasta, şi cei 540 de milioane ar trebui să să lucreze 12 ore pe zi pentru a îndeplini ceea ce realizează maşina. Aşadar am putea spune: În realitate, nu este deloc corect că pe Pământul nostru există doar 1,5 miliarde de oameni, căci pe Pământ există cu 540 milioane mai mulţi. Aceştia există în plus faţă de cei care umblă realmente în carne şi oase, pur şi simplu prin faptul că de partea mai mică a omenirii se realizează această muncă ne-naturistă, manganistă, care este realizată de maşină, de mecanism. Efectiv, în ultimul secol numărul oamenilor de pe Pământ a crescut nu aşa cum se arată statisticile, ci în aşa fel încât mai trebuie adăugate încă 540 milioane de forţe umane. Şi anume, pot spune: Noi, oamenii europeni şi americani – pentru Europa de Est acest aspect intră încă prea puţin în considerare – suntem înconjuraţi de o muncă ce se extinde continuu în viaţa noastră de zi cu zi, mai mult decât se crede, şi pur şi simplu înlocuieşte forţa umană.

Acum, oamenii Occidentului sunt extraordinar de mândri de această performanţă, şi se accentuează că dacă se compară ceea ce se realizează prin maşini cu ceea ce se

realizează cu un număr de departe mult mai mare de oameni care practic nu se folosesc încă în măsură suficientă de tehnică, de forţa maşinilor, care încă trăiesc mai mult din punct de vedere naturist, se obţine o producţie considerabil sporită a omenirii europene şi americane faţă de întreg restul omenirii. Putem spune, aşadar: Dacă munca executată de maşini ar trebui realizată de oameni, atunci 540 de milioane de oameni ar trebui să muncească zilnic câte 12 ore. – Aceasta înseamnă foarte mult. Dar aceasta înseamnă şi, după cum ştiţi, mândrul rezultat al culturii mondiale contemporane. Acest mândru rezultat al culturii mondiale contemporane are diverse consecinţe.

Dacă vreţi să dobândiţi înţelegerea a ceea ce se află aici la bază, este suficient să cuprindeţi cu privirea un caz în care cultura naturistă se reliefează încă foarte, foarte mult în cea manganistă a noastră. Aşa este, de exemplu, cazul cu chibritulrile. Cei mai tineri dintre noi probabil nu, dar cei mai în vârstă îşi vor aminti totuşi acele timpuri în care chibriturile erau încă puţin răspândite, în care fitilul era aprins cu amnar şi cremene, pentru a obţine foc. Dar aceasta conduce înapoi, la un mod cu mult mai vechi de a produce focul: la sfredelul pentru aprins focul prin frecare, când cantitatea de foc care este produsă în ziua de azi prin chibrituri, trebuia sa fie obţinută prin rotirea unui sfredel în lemn, lucru care necesita folosirea directă a unei mari forţe omeneşti. Dacă veţi compara această ultimă formă naturistă cu cea actuală, vă va deveni vizibil încă ceva. Vă veţi putea spune: Întreaga cultură manganistă mai are încă ceva particular; anume ea face ca legile care acţionează, care mai înainte erau apropiate oamenilor, să fie într-o mare măsură invizibile pentru om. Ea împinge înapoi legile active. – Luaţi acest mod iniţial de producere a focului: Cât

de strâns legată era această muncă pe care o realiza omul de persoana sa şi de prestaţia sa personală! Ceea ce apărea nemijlocit ca foc, cât de strâns era legat de performanţa personală! Aceasta a fost împinsă înapoi. Prin aceea că în ziua de azi în acest loc este pus procesul fizic, mecanic sau chimic, avem de a face cu o îndepărtare a fenomenului natural propriu-zis – în care acţionează şi procesul spiritual – de ceea ce face în mod direct omul. Veţi auzi în ziua de azi foarte frecvent exprimarea că prin această tehnică recentă, omul a constrâns forţele naturii să acţioneze în slujba sa. Această zicală are, desigur, pe de o parte, o mare justificare, dar ea este extrem de unilaterală şi de imperfectă. Căci în tot ceea ce realizează forţa maşinii – exprimare pe care o folosesc în sens mai larg, incluzând şi transformarea în energie chimică –, nu se aduce numai forţa naturii în slujba omenirii, ci procesele naturale în corelaţia lor mai profundă cu impulsurile cosmice intrinseci, sunt împinse în afară. Prin mecanisme, omul este sustras treptat de la vederea procesului natural. Aşadar prin tehnologie nu numai se constrânge procesul natural în serviciul omenirii, ci se şi îndepărtează ceva de la om. Prin tehnologie se răspândeşte ceva mort asupra naturii vii; viul care anterior intervenea direct din natură în munca omenească, este expulzat, înlăturat de la om. Dacă vă gândiţi că omul efectiv extrage elementul mort din natură, pentru a-l aduce în cultura manganistă, atunci nu vă va mai frapa prea mult dacă eu leg acum ştiinţa spirituală de ceea ce spune un inginer.

Tehnicianul Reuleaux accentuează că progresul recent al omenirii – din punctul său de vedere, cu bună dreptate – se bazează pe faptul că forţele naturii au fost puse în slujba culturii omenirii. Dar noi trebuie, mai presus de toate, să ne îndreptăm în primul rând atenţia asupra

faptului că avem în faţa noastră mecanisme care propriu-zis înlocuiesc forţa omului. Acesta nu este numai un proces care se epuizează în ceea ce se vede cu simţurile, ci acest proces, această producere de 540 milioane de „oameni" ideatici pe Pământ are o latură spirituală foarte semnificativă. În tot ceea ce a luat naştere în acest caz, este cristalizată forţă omenească; în toate acestea a curs într-un fel raţiune omenească şi acţionează în ele; dar numai raţiune omenească. Suntem înconjuraţi de o astfel de raţiune desprinsă de om. În clipa în care desprindem de om aşa ceva, care este legat cu omul în mod inerent, acele forţe pe care le-am descris în ştiinţa noastră spirituală drept ahrimanice, iau în posesie imediat toate acestea. Aceste 540 milioane de fiinţe ideatice de pe Pământ sunt în acelaşi timp tot atâtea recipiente pentru puterile ahrimanice, pentru forţe ale lui Ahriman. Nu ne este îngăduit să trecem cu vederea acest lucru. Cu aceasta găsiţi însă progresul pur exterior al culturii noastre legat de forţele ahrimanice, de aceleaşi forţe care se află în natura lui Mefistofel – căci aceasta este similar naturii lui Ahriman. Numai că în Univers nu ia niciodată naştere ceva unilateral, fără să ia naştere şi aspectul polar corespunzător; nu ia naştere niciodată doar un pol, fără să ia naştere simultan şi polul opus. Pe lângă acest ahrimanic, ce ia naştere pe Pământ în formele materiale ale industriei, ş.a.m.d., ale maşinilor, ia naştere tot atât de mult luciferic, numai că în domeniul spiritual. Niciodată nu ia naştere doar ahrimanic, ci în aceeaşi măsură în care acesta ia naştere vizibil pe Pământ, după cum tocmai am expus, ia naştere şi un luciferic, urzind în această întreagă cultură care se îmbibă de ahrimanic. În aceeaşi măsură în care iau naştere oamenii pe Pământ şi se cristalizează pe Pământ cultura ahrimanică, corelatul spiritual acţionează în voinţa

omenească, acţionează în vrerea omenească, în impulsurile omeneşti, în pasiunile şi dispoziţiile sufleteşti. Aici, pe Pământ, maşina ahrimanică – în curentul spiritual în care suntem situaţi, pentru fiecare maşină, o fiinţă spirituală luciferică! Prin aceea că ne producem maşinile, ne deplasăm în jos, în regnul mort, care tocmai de aceea este vizibil în primul rând din exterior, în cultura ahrimanică. Ca o imagine în oglindă la aceasta întreagă cultură ahrimanică, apare invizibil o cultură luciferică. Ceea ce înseamnă că în aceeaşi măsură în care apar maşini, omenirea pe Pământ este străbătută de dispoziţii luciferice în moralitatea ei, în ethosul ei, în impulsurile ei sociale. Una nu poate lua naştere fără cealaltă. Aşa se alcătuieşte Universul.

De aici se poate vedea că nu poate fi niciodată vorba să spui: Eu fug de Ahriman –; la fel de puţin puteţi spune: Eu fug de Lucifer. – Puteţi vorbi numai despre faptul că o asemenea stare, în care iau naştere în mod polar, ahrimanicul şi lucifericul, este legată în mod necesar de cultura din prezent a omenirii, care se dezvoltă mai departe. Este, privit din punct de vedere spiritual, ceea ce acţionează în cultura noastră, şi trebuie ca lucrurile să fie privite din ce în ce mai spiritual, pornind chiar din prezentul nostru.

Acum este remarcabil că Reuleaux, inginerul mecanic, când se entuziasma pe atunci relativ la progresul manganist al omenirii – din punctul său de vedere pe deplin justificat, căci eu accentuez mereu: ştiinţa spirituală nu are nici un motiv să fie reacţionară –, atunci când a reliefat un lucru, a indicat în acelaşi timp şi diverse altele. Mai presus de toate, el a indicat că omul actual, care este situat astfel într-o nouă lume, în special omul culturii europene şi al celei americane, are neapărat nevoie de

forţe mai puternice pentru a cultiva viaţa spirituală decât omul din vechime, care încă mai avea cultura naturistă şi se afla aproape de intimităţile naturii cu propria sa muncă. El nu a vorbit, desigur, despre luciferic şi ahrimanic, el a descris numai ceea ce am expus la începutul consideraţiilor mele de astăzi. Veţi putea diferenţia deja ce am adăugat eu şi ce are de spus inginerul, care trăieşte în lumea materialistă actuală. Reuleaux a indicat, de exemplu, că arta, dacă e să înflorească în continuare, are nevoie de impulsuri mai puternice pentru legile estetice decât erau necesare anterior pentru o dezvoltare mai instinctivă. Dar inginerul se baza pe o credinţă ciudată. Era credinţa naivă care se exprima în cuvintele [Nota 3]: este necesar ca în artă sufletul să trăiască mai intens în legile estetice, în faţa asaltului maşinii distrugătoare de artă – el a recunoscut liniştit aceasta –, decât a fost cazul mai înainte. Dar naivitatea consta în aceea că inginerul nu avea nicio bănuială că atunci ar trebui să existe forţe artistice mai intense, mai impulsionante, care să pătrundă sufletul omenesc, decât au fost cele vechi. Confuzia constă în aceea că el îşi dă seama foarte bine: Tehnologia asaltează tot ceea ce omenirea a creat anterior din spiritual, dar crede că echilibrarea ar trebui creată din nou pur şi simplu printr-o imersare intensă în vechile forţe spirituale. Acest lucru nu se poate face, chiar nu se poate. Ci, necesar este ca odată cu avansarea culturii omenirii în planul fizic, să intervină, de asemenea, alte forţe spirituale, mai intense, în viaţa noastră spirituală; în caz contrar, omenirea ar trebui cu necesitate să cadă pradă materialismului, chiar dacă ea s-ar opune teoretic acestui fapt.

Probabil că de aici vedeţi că realmente, pornind de la înseşi impulsurile culturii timpului nostru, printr-o considerare a naturii lăuntrice a evoluţiei noastre actuale,

se poate ajunge la aceasta: Arta trebuie să primească un nou impuls, în artă trebuie să intre un nou impuls. Şi dacă noi avem convingerea că ştiinţa noastră spirituală vrea să fie un nou impuls pentru vechea cultură spirituală a omenirii, atunci această premisă este cu necesitate legată de faptul că şi arta ca atare primeşte un nou impuls.

Pentru început, desigur cu toată nedesăvârşirea, s-a încercat acest lucru prin clădirea de la Dornach. Că este imperfectă, admitem de la început. Este doar o primă încercare. Dar probabil că este justificată credinţa că ea este prima încercare pe o cale care trebuie apoi continuată. Ceilalţi, care vor urma după noi, care vor lucra atunci când noi înşine nu vom mai fi de mult în trupurile fizice, o vor face poate mai bine. Dar impulsul pentru clădirea din Dornach trebuia dat în prezent. Căci corect va fi înţeleasă clădirea numai atunci când oamenii nu vor stabili un etalon absolut, ci se vor familiariza puţin cu istoria acestei clădiri. Şi de la aceasta aş dori să pornesc, pentru că ne sunt mereu aduse la cunoştinţă neînţelegeri în acest sens.

Dumneavoastră ştiţi că începând din 1909, activitatea noastră este legată la München de reprezentarea anumitor drame-misterii [Nota 4], vizând să reprezinte artistic-dramatic ceea ce acţionează ca puteri în viziunea noastră asupra lumii. Drept urmare, în jurul expunerilor artistice din München sunt grupate cicluri de conferinţe [Nota 5] care au un aflux puternic de public, şi datorită acestui fapt prietenilor noştri din München le-a venit ideea să creăm la München o clădire proprie pentru strădaniile noastre spirituale. Nu de la mine a pornit ideea, ci de la prietenii noştri din München. Vă rog să reţineţi aceasta. Ideea clădirii a pornit într-adevăr de la considerarea lipsei de spaţiu de către un anumit număr dintre prietenii noştri. Şi este întru totul de la sine-înţeles că atunci când există

gândul să înălţăm o astfel de clădire, trebuie să ne gândim să o proiectăm tot în conformitate cu viziunea noastră asupra lumii. La München ea urma să fie în aşa fel încât să facă necesară doar gândirea unei arhitecturi interioare. Întrucât clădirea urma să fie înconjurată de un număr de case, care ar fi fost locuite de prietenii care ar fi avut posibilitatea să se stabilească acolo. Casele ar fi înconjurat clădirea, care putea să arate oricât de neînsemnat, pentru că nu ar fi fost văzută printre celelalte case. Astfel, întreaga clădire a fost gândită ca arhitectură interioară. Arhitectura interioară într-un astfel de caz are sens numai dacă ea constituie un cadru, o încadrare corespunzătoare celor ce se petrec în interior. Dar trebuie să fie artistic făcută. Trebuie într-adevăr nu doar să reproducă, ci să exprime artistic ceea ce se întâmplă în interior. De aceea am comparat, probabil banal, dar nu în mod nepotrivit, gândul arhitecturii clădirii noastre cu ideea unui „Gugelhupf" (cozonac/chec rotund cu gaură la mijloc – *n.tr.*), a unui cozonac într-o anumită formă. Forma, tava de prăjitură este făcută pentru ca prăjitura să poată fi coaptă în ea, iar tava pentru cozonacul „Gugelhupf" este corectă atunci când ea cuprinde în mod corect aluatul şi îl face să preia forma dorită. „Tava de Gugelhupf" este în cazul nostru cadrul pentru întreaga activitate a ştiinţei noastre spirituale, a artei noastre spiritual-ştiinţifice şi a tot ceea ce este rostit, auzit şi simţit înăuntru. Toate acestea sunt prăjitura, şi tot restul este forma de prăjitură, iar aceasta ar trebui exprimată în arhitectura interioară. Astfel, a trebuit să fie gândită mai întâi arhitectura interioară. Ei bine, lucrurile au fost gândite. Dar, după ce ne-am dat destulă osteneală să stabilim lucrurile pe locul care fusese deja obţinut la München, am întâmpinat opoziţie nu din partea poliţiei sau a autorităţilor politice, ci de la arhitecţii münchenezi – şi

anume într-un asemenea mod, încât am putut afla: oamenilor nu le convine ceea ce vrem noi să aşezăm acolo, la München; dar ce voiau ei înşişi, nu ne-au spus. De aceea era posibil să trebuiască să facem mereu noi modificări, şi aşa ar fi putut continua decenii întregi. Drept urmare ne-am văzut nevoiţi într-o zi să renunţăm la ideea de a realiza aceasta la München şi să folosim un teren de construcţie de la Solothurn, pe care ni l-a pus la dispoziţie unul dintre prietenii noştri. Datorită acestui fapt s-a ajuns ca în cantonul Solothurn, aşadar în Dornach, la Basel, pe o colină, clădirea să fie începută. Cu aceasta a căzut ideea caselor alăturate, clădirea urma să fie vizibilă din toate părţile. Şi apoi a luat naştere impulsul şi am dobândit zelul de a face treaba repede. Şi fără să regândesc complet ideea deja finalizată, plănuită pentru arhitectura interioară, mi-a fost doar posibil să încerc să unesc arhitectura exterioară cu arhitectura interioară, deja proiectată. Ca urmare, au apărut diferite defecte în clădire, pe care eu le cunosc mai bine decât oricine altcineva. Dar nu aceasta este principalul. Principalul este că a fost făcut un început cu un astfel de lucru în modul pe care l-am indicat.

Acum aş dori să arăt măcar câteva gânduri care să lămurească în ce constă particularitatea acestei clădiri, ca să puteţi vedea relaţia acestei clădiri cu întregul nostru curent spiritual-ştiinţific sau spiritual.

Primul aspect care îl va frapa pe acela care se va uita fără prejudecăţi la această clădire va fi faptul că pereţii exteriori ai clădirii în general sunt gândiţi într-un cu totul alt sens decât sunt de obicei la clădiri. Peretele care delimitează o clădire este, în fond, la tot ceea ce a fost clădit până acum, din punct de vedere artistic, aşadar pentru percepţia artistică, gândit ca delimitare a spaţiului. Pereţii exteriori sunt întotdeauna gândiţi ca delimitare, închidere

a spaţiului, şi întreagă muncă arhitectonică, modelatoare la aceşti pereţi este corelată cu această idee că peretele delimitează. La această idee, că peretele exterior delimitează, noi am renunţat, desigur, nu fizic, ci artistic, la clădirea din Dornach. Ceea ce apare la ea drept perete exterior nu este gândit pentru a delimita spaţiul, ci în aşa fel încât să deschidă spaţiul către întregul Univers, către macrocosmos. Aşadar, cel care se află în interiorul acestui spaţiu, ar trebui să aibă sentimentul că spaţiul din interior, cu ceea ce constituie el, se extinde prin pereţi în macrocosmos, în Univers. Totul trebuie să reprezinte conexiuni cu Universul. Astfel este gândit peretele prin forma care i s-a dat; aşa sunt gândiţi stâlpii care însoţesc pereţii la anumite intervale; aşa este gândită întreaga activitate sculpturală, coloanele cu soclurile, arhitravele, capitelurile ş.a.m.d. Aşadar, a fost gândit un perete transparent din punct de vedere sufletesc, spre deosebire de peretele care delimitează sufleteşte. Acolo ar trebui să ne simtim liberi în infinitul Universului. Desigur, atunci când faci ceva aşa cum urmează să se întâmple în acest spaţiu, trebuie să te delimitezi fizic, dar poţi menţine formele delimitării fizice în aşa fel încât ele să se anuleze singure prin prelucrarea artistică.

Tot restul în această clădire este de fapt corelat cu aceasta. Condiţiile de simetrie pe care le găsim de obicei la clădiri, au trebuit să fie dizolvate sub influenţa acestei idei a clădirii. Clădirea din Dornach are practic o singură axă de simetrie, care merge exact de la vest la est. Şi totul este rânduit în vederea acestei singure axe de simetrie. De aceea coloanele care însoţesc peretele la o anumită distanţă, nu sunt prevăzute cu aceleaşi capiteluri, ci numai capitelurile şi restul formelor coloanelor unei perechi de coloane, din stânga şi din dreapta, sunt întotdeauna

aceleaşi. Dacă intri, aşadar, în clădire prin intrarea principală, ajungi pentru început la primele două coloane identice. La acestea, capitelurile, soclurile şi forma arhitravelor este aceeaşi. Dacă mergi apoi înspre cea de-a doua pereche de coloane, perechea de coloane, capitelul, ideea arhitravei sunt altfel. Şi aşa de-a lungul întregii clădiri. Acest lucru a făcut posibil să încorporăm evoluţia în motivele capitelurilor, ale soclurilor. Capitelul următoarei coloane se dezvoltă întotdeauna din capitelul celei precedente, exact aşa cum o formă organică mai desăvârşită se dezvoltă dintr-una organic mai nedesăvârşită. Ceea ce altfel există în identitatea simetriei, se dizolvă într-o evoluţie continuă.

Întreaga clădire constă din două părţi principale – celelalte sunt construcţii anexe –, două părţi principale care au în esenţă secţiune de bază circulară şi sunt închise în partea de sus prin cupole. Dar cupolele sunt în aşa fel încât se întrepătrund, adică se intersectează, astfel încât suprafeţele de bază nu sunt cercuri complete, ci incomplete. O porţiune de cerc din încăperea mai mică din faţă este înlăturată, şi acolo se racordează celălalt cerc, al încăperii mari, cercul mai mare.[1]

Întregul este în aşa fel înălţat încât avem doi cilindri, unul având un diametru mai mare şi altul cu diametru mai mic. În cilindrul mai mare este auditoriul; celălalt cilindru, mai mic, este gândit pentru reprezentarea misteriilor şi altor reprezentaţii. Acolo unde confluează cele două cercuri, va fi pupitrul vorbitorului şi, de asemenea, cortina. Dar în felul acesta, cele două cupole se intersectează. Aşa ceva nu a mai existat anterior. A fost şi din punct de vedere tehnic o realizare interesantă: să faci să se unească două

[1] Vezi imaginile în Anexă la sfârşitul conferinţelor (*n.tr.*)

cupole, să se intersecteze. Totul, întreaga construcţie de lemn, se sprijină pe un fundament de beton. Fundamentul de beton cuprinde, de fapt, doar încăperile de garderobă, şi apoi urci puţin pe trepte de beton în clădirea propriu-zisă de lemn.

De-a lungul peretelui cilindrului mai mare, care se află sub cupola mai mare, se află pe fiecare parte câte şapte coloane; în încăperea mai mică se află pe fiecare parte câte şase coloane; astfel că în încăperea mai mică, care este aşadar un fel de spaţiu scenic, sunt 12 coloane în cerc, şi în încăperea mare 14 coloane în cerc. Şi, progresiv, în cerc, se dezvoltă motivele sculpturale ale acestor coloane. În dezvoltarea motivelor lor, aceste coloane sunt aşa încât m-au surprins şi pe mine însumi, în timp ce lucram la ele. Atunci când făceam modelul pentru ele, atunci când formam coloanele cu capitelurile, am fost foarte surprins de un lucru. Subliniez faptul că nu este nici în cea mai mică măsură ceva simbolic în privinţa lor. Oamenii care au descris clădirea şi au spus că acolo sunt plasate tot feluri de simboluri şi că antroposofii lucrează cu simboluri, nu au dreptate. În întreaga clădire nu există nici măcar un simbol aşa cum cred oamenii. Ci întregul este conceput în concordanţă cu forma de ansamblu, este gândit pur artistic. Aşadar nu semnifică – dacă e să folosesc expresia „semnifică" în sens rău – ceva care nu este acolo; astfel încât această dezvoltare continuă a motivelor capitelurilor, a motivelor arhitravelor este creată din pura contemplare, o formă rezultă din alta. Şi în timp ce dezvoltam aşa, o formă din alta, s-a dezvoltat ca de la sine-înţeleasă o imagine a evoluţiei, a adevăratei evoluţii – nu a celei gândite darwinist –, şi în natură. Aceasta nu a fost căutată. Dar ea a rezultat într-un mod firesc, astfel încât această evoluţie – eu însumi am fost surprins că a devenit aşa – m-

a făcut să-mi dau seama cum anumite organe, de exemplu la om, sunt mai simple decât la o anumită succesiune din regnul animalor. Am indicat adesea faptul că evoluţia nu constă în faptul că lucrurile devin mai complicate; de exemplu ochiul omenesc este mai desăvârşit prin aceea că el este mai simplu decât ochiul animalelor, prin faptul că lucrează în direcţia simplităţii. Şi din aceste motive mi s-a întâmplat că începând de la cel de-al patrulea motiv a fost necesară o simplificare. Ceea ce este mai desăvârşit apare tocmai ca fiind mai simplu.

Însă acesta nu a fost singurul aspect care m-a surprins. Altceva ce m-a surprins a fost că atunci când am comparat prima coloană cu cea de-a şaptea, cea de-a doua cu cea de-a şasea şi cea de-a treia cu cea de-a cincea, au rezultat congruenţe remarcabile. Când lucrezi sculptural ai, în mod firesc, suprafeţe în relief şi suprafeţe concave. Acestea au fost lucrate pur şi simplu din simţire, din percepţie spirituală. Dar luând capitelul şi soclul celei de-a şaptea coloane, alăturând întregul în gând, am putut suprapune părţile în relief ale celei de-a şaptea coloane cu adânciturile celei dintâi, şi adânciturile celei de-a şaptea cu formele în relief ale celei dintâi. Formele în relief ale primei coloane se potrivesc exact în adânciturile celei de-a şaptea coloane. Vorbesc, desigur, în privinţa convexităţii şi concavităţii. O simetrie interioară, care nu este exterioară, a rezultat ca ceva întru totul firesc. În felul acesta, în metamorfoza, transformarea formelor şi în realizarea sculpturală a transformării s-a produs ca un fel de aducere în mişcare a arhitecturii şi aducere în repaus a sculpturii. Totul este în acelaşi timp sculptură în lemn şi arhitectură.

Întregul se sprijină pe un fundament de beton, care are în interior motive care, de asemenea, îi vor surprinde la început pe oamenii care vor intra acolo. Oamenii vin – asta

este de la sine-înţeles – cu motive preconcepute şi judecă în funcţie de ceea ce au mai văzut deja. Aici remarcăm ceva. Unii, care nu au ştiut deloc ce să facă cu acestea, au spus: La Dornach s-a construit o clădire futuristă. Formele structurii din beton sunt gândite atât pentru noul material, betonul, cât şi pentru ceea ce rezultă pentru acest nou material în privinţa formei artistice. Dar înăuntrul cadrului de beton s-a încercat şi crearea unor suporturi tip coloană. Aici a rezultat de la sine că ele arată ca fiinţele elementale, care cresc în afară din pământ, ca gnomii, şi totodată susţin în structură, astfel încât vezi: fiinţa respectivă susţine, dar susţine o parte care este mai grea şi o împinge înapoi – altfel decât o parte care este mai uşoară. – Aceasta este infrastructura de lemn.

Apoi a rezultat – ceea ce nu ar fi rezultat la München când se punea problema numai de arhitectură interioară – pentru clădirea din Dornach necesitatea de a integra ferestre. Dacă vreţi să înţelegeţi ferestrele, vă rog pentru început să faceţi încercarea să cuprindeţi cu privirea întreaga idee a construcţiei de lemn. Aşa cum stă ea aici, de fapt, încă nu este artă, sau cel puţin încă nu este o operă de artă. Operă de artă este în privinţa coloanelor, pereţilor şi a configuraţiei sculpturale. Ansamblul, care nu urmează deloc să aibă un caracter decorativ, deci nici nu ar trebui făcut în sens decorativ, acest ansamblu este de fapt aşa că omul care îl priveşte trebuie să aibă anumite sentimente şi gânduri cu fiecare linie de contur, formă, cu fiecare configurare a suprafeţelor. Căci trebuie să urmăreşti cu privirea liniile şi configurarea suprafeţelor. Le urmăreşti cu privirea simţitoare. Ceea ce trăieşti în suflet, lăsându-ţi privirea să se plimbe de-a lungul operei de artă, abea acest lucru dă la iveală, de fapt, opera de artă în ceea ce priveşte sculptura în lemn. Ea ia, de fapt, naştere abia în sufletul

omenesc. Fundamentul de beton şi partea din lemn sunt pregătirea operei de artă. Opera de artă trebuie de fapt să fie clădită de fiecare om însuşi prin savurarea formelor. De aceea, aceasta este, ca să spunem aşa, partea cea mai spirituală a clădirii. Ceea ce este lucrat în lemn este partea cea mai spirituală a clădirii. Ceea ce ia naştere ca operă de artă există de fapt abia atunci când sufletul receptor al ascultătorului sau al vorbitorului se află în interior. – A rezultat, aşadar, necesitatea de a amplasa ferestre, câte o fereastră în spaţiul aflat între două coloane. Pentru aceste ferestre, continuarea conceptului în cauză al clădirii a dus apoi la necesitatea de a căuta o tehnică proprie pentru sticlă. Au fost luate plăci de sticlă de o singură culoare şi s-au gravat în acestea motivele corespunzătoare, astfel încât aici avem ferestre de sticlă gravată. Cu acelaşi instrument pe care îl foloseşte la scară mică medicul stomatolog atunci când frezează într-un dinte, cu acelaşi material se gravează în placa groasă de sticlă ceea ce trebuie să fie eliminat, pentru a produce grosimi diferite ale sticlei. Diferitele grosimi ale sticlei au dat motivele. Placa de sticlă este monocromatică; culorile sunt în aşa fel încât în succesiunea lor dau o armonie. Clădirea va avea de-a lungul axei de simetrie, de o parte şi de alta, câte o fereastră de aceeaşi culoare, începând de la intrare, astfel încât vom avea o armonie de culori în evoluţie. Dar nici aici, opera de artă – fereastra ca operă de artă – încă nu este gata. Ea este terminată abia atunci când Soarele luminează prin ea; astfel încât aici, în acest sistem al ferestrelor de sticlă, este creat ceva în care natura vie, care este afară, trebuie să lucreze împreună cu gravura în sticlă, pentru ca opera de artă să existe. Pe plăcile de sticlă veţi găsi gravate multe din conţinutul ştiinţei noastre spirituale, întotdeauna văzute imaginativ: omul care visează, omul care veghează

în entitatea sa, diverse taine ale creaţiei, ş.a.m.d. Toate acestea nu sunt avute în vedere în simboluri, ci în contemplare, totul este avut în vedere artistic, dar încheiat abia atunci când trece Soarele prin ferestre. Aşadar şi aici se încearcă acelaşi lucru, să se depăşească spaţiul prin propria sa închidere, dar a trebuit încercat printr-un alt mijloc. La lemn şi în arhitectura şi sculptura sa se încearcă să se folosească forme care, în mod pur sufletesc, în contemplare, învingspaţiului şi conduc dincolo de spaţiu. Într-un mod mai concret senzorial încep lucrurile la ferestre. Acolo este legătura cu lumina solară care trece prin ele, care radiază înăuntru din Univers şi luminează lumea noastră vizibilă, lucru care face parte din ele. Aşadar aceste două părţi corespund cu precădere unui element sufletesc. Acolo este generat din afară, prin întrunirea luminii cu gravura în sticlă, ceea ce ia naştere propriu-zis ca operă de artă, ca element sufletesc; pe când la sculptura în lemn, ceea ce este trăit în însuşi sufletul omenesc ca operă de artă este spiritual.

Cea de-a treia parte o formează picturile cu care este pictată cupola. De asemenea, motivele acestor picturi sunt luate din viziunea noastră spiritual-ştiinţifică asupra lumii. Veţi găsi acolo exprimat pictural ceea ce este conţinut al viziunii noastre asupra lumii, cel puţin asupra unui anumit mare interval temporal macrocosmic. Aici aveţi, dacă pot spune aşa, partea fizică a lucrurilor; pentru că în pictură, din anumite motive interioare – faptul de a le expune astăzi ne-ar duce prea departe –, se poate înfăţişa doar direct ceea ce vrei să înfăţişezi. Culoarea trebuie să exprime ea însăşi ceea ce trebuie să exprime; tot aşa şi formele, liniile. Aici, aşadar, numai prin conţinut este făcută încercarea de a ajunge afară, la macrocosmic, de a depăşi graniţele zidului cupolei. Deci prin conţinut ajungi acolo în afară.

Acolo este pictat, de fapt, tot ceea ce aparţine macrocosmosului. În felul acesta se află nemijlocit, fizic, înaintea ochilor, cele de care este vorba. Am încercat să producem luminozitatea care era necesară pentru pictarea acestor motive, prin aceea că am încercat să producem culori din substanţe pur vegetale, care au luminozitatea lor specifică. Desigur că nu au reuşit toate aşa cum ar fi putut reuşi dacă nu ar fi intervenit războiul. Dar acesta este şi el doar un început. Firește, întregul mod de pictură trebuie să fie corespunzător concepţiei noastre. Deoarece am pictat conţinutul spiritual al lumii, nu avem de a face cu forme pe care ni le imaginăm iluminate dintr-o sursă de lumină, ci cu forme luminescente, care emit lumină din ele însele. Aşadar acestea este un cu totul alt mod în concepţia picturală, care a trebuit să fie introdus aici. Atunci când, de exemplu, pictaţi aura unui om, nu o pictaţi aşa cum pictaţi o formă fizică. Un obiect fizic se pictează în aşa fel încât lumina şi umbra se repartizează după modul cum sursa de lumină luminează obiectul. La aură, dimpotrivă, avem de a face cu un obiect care luminează el însuşi. Ca urmare, caracterul picturii este complet diferit.

Am spus astfel, cumva în linii mari, în măsura în care se poate expune fără ilustraţii, ceea ce vrea să fie clădirea. Întreaga clădire este, după cum am spus, dispusă de la vest la est, astfel încât axa de simetrie merge printre coloane, de la vest la est, şi ea intersectează cilindrul mic, aşadar încăperea scenei, la limita ei din est. Acolo, aşadar spre răsărit, între cea de a şasea coloană din dreapta şi cea de-a şasea coloană din stânga se află un grup lucrat sculptural [Nota 6]. Acesta urmează la rândul său să exprime tot artistic, aş spune, ce este mai intim în viziunea noastră spiritual-ştiinţifică asupra lumii. El urmează să reprezinte ceea ce concepţia spirituală omenească a

prezentului şi din viitor trebuie cu necesitate să înglobeze în ea. Omenirea trebuie să înveţe să înţeleagă că tot ce este important pentru configurarea lumii şi pentru viaţa omenească, merge în aceşti trei curenţi: într-o anumită măsură curentul spiritual normal, în care este întreţesut omul, apoi curentul luciferic şi cel ahrimanic. În tot, atât în fundamentele fizicului, ca şi în revelările realităţilor spirituale, sunt întreţesute evoluţia divină, evoluţia luciferică şi evoluţia ahrimanică. Acest lucru urmează să fie exprimat, iarăşi într-un mod care nu este simbolic, ci cuprins artistic, în grupul nostru sculptural. Este un grup din lemn. Mi-a venit gândul, pe care cred că l-am prins ca gând, al cărui temei însă nu mi-a devenit încă limpede în fundamentele sale oculte; cercetarea ocultă din viitor va revela probabil şi aceasta. Se pare însă a fi absolut corect că toate motivele antice pot fi reprezentate mai bine în piatră sau în metal (bronz), iar toate motivele creştine – şi al nostru este în sensul cel mai eminent un motiv creştin – mai bine în lemn. Eu nu pot spune altfel decât că: Am simţit întotdeauna ca fiind necesar ca grupul statuar de la biserica Sf. Petru din Roma, Pietà a lui Michelangelo, să fie transpusă, în gând, în lemn; căci abia atunci, cred eu, ar reprezenta ea ceea ce ar trebui să reprezinte; tot aşa cum alte grupuri sculpturale creştine pe care le-am găsit în piatră, a trebuit să le regândesc în lemn. Cu siguranţă există ceva care stă la baza acestui lucru, dar eu nu am ajuns încă la motivele înseşi. Deci, grupul nostru a trebuit să fie gândit şi executat în lemn.

Figura centrală este un fel de reprezentant al omenirii, o entitate care urmează să-l reprezinte pe om în revelarea sa divină. Eu sunt mulţumit dacă cineva care priveşte această figură, are sentimentul: este o reprezentare a lui Christos Iisus. Dar dacă aş fi pornit de la

ideea: Vreau să fac un Christos Iisus, aceasta mi s-a părut neartistic. Eu am vrut să reprezint ceea ce se află acolo. Dacă respectivul privitor are trăirea că este un Christos Iisus, aceasta trebuie să fie numai consecinţa. Aş fi de-a dreptul bucuros, dacă fiecare ar trăi aceasta. Însă a voi să înfăţişezi un Christos Iisus nu este un gând artistic. Gândul artistic stă numai în forma artistică, în modelarea formei; celălalt este un gând nuvelistic sau programatic, gândul de a reprezenta un Christos Iisus. Elementul artistic trăieşte în formă, cel puţin atunci când este ceva sculptural. – O figură principală – întregul grup are 8,5 metri – stă oarecum înălţată; în spatele ei sunt stânci, mai jos, sub ea, stânci. Jos, din stânca ce are puţin o scobitură, creşte în afară o figură a lui Ahriman. Aceasta se află înăuntrul unei grote în stâncă, pe jumătate culcată, cu capul în sus. Pe această stâncă întru câtva scobită stă figura principală. Deasupra figurii lui Ahriman şi la stânga privitorului, tot crescând din stâncă este un al doilea Ahriman, astfel încât figura lui Ahriman se repetă. Deasupra figurii lui Ahriman, tot la stânga privitorului, este o figură a lui Lucifer. Între Lucifer şi Ahrimanul de sub el este creată un fel de relaţie artistică. Foarte puţin mai sus, deasupra figurii principale, la dreapta privitorului, se mai află o figură a lui Lucifer. Lucifer este acolo, aşadar, şi el tot de două ori. Acest alt Lucifer este frânt în sine însuşi, se prăbuşeşte din cază că este frânt în sine. Mâna dreaptă a figurii centrale indică în jos, cea stângă în sus. Această mână stângă îndreptată în sus, indică punctul de frângere al lui Lucifer; chiar acolo se frânge aceasta în două şi se prăbuşeşte. Mâna dreaptă şi braţul drept al figurii centrale arată spre Ahrimanul de jos şi îl aduce la disperare. Întregul este gândit în aşa fel – sper că acest lucru se poate simţi – încât această figură centrală nu este nicicum agresivă; ci în gestul pe care l-am indicat, este

doar iubire. Dar nici Lucifer şi nici Ahriman nu suportă această iubire. Christos nu luptă împotriva lui Ahriman, ci El radiază iubire; dar Lucifer şi Ahriman nu pot lăsa această iubire să ajungă în apropierea lor. Prin apropierii iubirii, unul dintre ei, Ahriman, simte disperare, faptul de a se consuma în sine, iar Lucifer se prăbuşeşte. Aşadar înăuntrul lor, în Lucifer şi Ahriman, se petrece ceea ce este exprimat în gesturile lor.

Figurile nu au fost, desigur, uşor de creat din motivul că am avut de creat ceva spiritual – la personajul principal parţial spiritual, dar la Lucifer şi Ahriman spiritual pur –, şi sculptural este cel mai dificil să dai formă spiritualului. Am încercat, cu toate acestea, să ating ceea ce trebuia atins, în special pentru obiectivele noastre: forma, în ciuda faptului că trebuia să rămână formă artistică, să o dizolv în întregime în gest, în expresia feţei. Omul se află de fapt în situaţia de a-şi folosi gesturile şi mimica doar într-un sens foarte restrâns. Dar Lucifer şi Ahriman sunt întru totul gest şi expresie. Figurile spirituale nu au o formă încheiată, închisă în sine, nu există forme spirituale încheiate. Atunci când vreţi să daţi formă spiritului, vă aflaţi în aceeaşi situaţie ca atunci când aţi vrea să daţi o formă fulgerului. Înfăţişarea pe care o are spiritul într-o clipă, este alta în clipa următoare. Acest lucru trebuie luat în considerare. Aşadar dacă am vrea să ţinem fixă pentru o clipă o figură spirituală, aşa cum am reproduce o figură în repaus, nu am obţine nimic, pentru că nu am avea decât o figură încremenită. Aşa încât, într-un astfel de caz, trebuie să reproducem întru totul gestul. Deci în Lucifer şi Ahriman am redat în întregime gestul, şi parţial a trebuit să încerc aceasta şi pentru figura centrală, care este, desigur, o figură fizică: Christos Iisus.

Acum aş dori să vă prezint câteva imagini care, la scară mică, vă vor oferi atât cât este posibil o idee despre acest grup sculptural. Cea dintâi este capul lui Ahriman, şi anume în forma în care mi-a venit mai întâi: un om – gândiţi-vă în acest sens la împărţirea tripartită a omului în omul-cap, omul-trunchi şi omul-extremităţi – care este în întregime cap, care de aceea este şi instrumentul pentru cea mai deplină deşteptăciune, judiciozitate şi viclenie. Aceasta urmează să se exprime în figura lui Ahriman. Capul lui Ahriman, aşa cum îl vedeţi aici, este de-a dreptul spirit, dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie paradoxală; dar dumneavoastră ştiţi că adesea apare câte un paradox atunci când caracterizezi spiritual. El este realmente conform modelului, fidel spiritului, din punct de vedere artistic fidel naturii sale. Ahriman a trebuit să „stea", pentru ca acest lucru să poată fi înfăptuit.

Următorul trebuie să fie Lucifer, aşa cum se află el în partea stângă a privitorului. Pentru a-l înţelege pe Lucifer trebuie să vă imaginaţi într-un mod foarte ciudat ceea ce apare ca înfăţişare spirituală a lui Lucifer. Imaginaţi-vă că din statura omenească lipseşte ceea ce este cel mai ahrimanic la om, aşadar gândiţi-vă că lipseşte capul, imaginaţi-vă în schimb urechile şi pavilionul urechii, urechea exterioară, considerabil mărite, desigur spiritualizate, şi configurate în aripi, modelate într-un organ, organul însă fiind încolăcit în jurul trupului, laringele tot aşa, lărgit; astfel încât capul, aripile şi urechile să formeze împreună un organ. Şi aripile, organul principal, sunt ceea ce rezultă pentru înfăţişarea lui Lucifer. Lucifer este laringe extins, laringe care devine întreaga figură, din care se dezvoltă, printr-un fel de aripă, o legătură cu urechea, astfel încât trebuie să-ţi reprezinţi: Lucifer este o figură care preia muzica sferelor, o ia înăuntrul acestui

organism ureche-aripi; şi fără ca individualitatea să vorbească ceva din partea ei înşişi, Universul, însăşi muzica sferelor, vorbeşte prin acest organ care este transformat în partea din faţă în laringe, fiind aşadar o altă metamorfoză a înfăţişării omeneşti: organul laringe-ureche-aripi. De aceea capul este doar schiţat. La Ahriman, dacă veţi vedea cândva înfăţişarea sa din clădirea de la Dornach veţi găsi: Este evidenţiat ceea ce poate fi gândit ca formă şi înfăţişare. Dar ceea ce apare la Lucifer drept cap – deşi nu vă prea puteţi imagina că la dumneavoastră înşivă ar fi la fel ca la Lucifer –, este ceva care este frumos în măsura cea mai înaltă. Aşadar ahrimanicul este ceea ce este raţional, rezonabil, inteligent, dar urât în lume; lucifericul este ceea ce este frumos în lume. Totul în lume le conţine pe amândouă: ahrimanicul şi lucifericul. Tinereţea şi copilăria sunt mai mult luciferice, vârsta înaintată mai mult ahrimanică; trecutul este mai ahrimanic, viitorul mai luciferic în impulsurile lui; femeile sunt mai luciferice, bărbaţii mai ahrimanici; totul conţine aceşti doi curenţi.

Fiinţa de deasupra lui Lucifer s-a născut ca o fiinţă care, ca fiinţă elementală, creşte din stânci. Grupul de care discutăm era gata, şi atunci când a fost eliberat de schele sale, s-a dovedit ceva foarte ciudat: anume, aşa cum a simţit domnişoara *Waller* [Nota 7], centrul de greutate al grupului – desigur, numai din punctul de vedere al contemplării sale – se afla mult prea la dreapta, şi trebuia creat ceva pentru a-i aduce echilibrul. Aşa ne-a fost adus la cunoştinţă acest lucru de karmă. Acum, nu se punea problema să adăugăm o bucată de stâncă, ci să urmărim în continuare ideea sculpturală. Aşa s-a născut atunci această fiinţă, care, ca fiinţă elementală, creşte oarecum din stânci. Tocmai la această fiinţă veţi putea observa ceva, chiar dacă este doar sugerat: veţi vedea că o asimetrie trebuie să

acţioneze imediat, de îndată ce vin în considerare figurile spirituale. Aceasta se exprimă doar într-o măsură foarte limitată pe planul fizic: ochiul nostru stâng este diferit de cel drept, ş.a.m.d.; cu urechea şi nasul este tot aşa. Însă de îndată ce intrăm în spiritual, trupul eteric deja acţionează asimetric în mod foarte pronunţat. Partea stângă a trupului eteric este cu totul altfel decât cea dreaptă; acest lucru se evidenţiază imediat atunci când vrei să formezi figuri spirituale. Puteţi să mergeţi împrejurul acestei fiinţe, şi din fiecare punct veţi avea de jos o altă perspectivă. Veţi vedea însă că asimetria funcţionează ca ceva necesar, pentru că ea este expresia gestului cu care această fiinţă priveşte cu un anumit umor de deasupra stâncilor şi se uită la grupul de jos. Această privire cu umor în jos, peste stânci, îşi are motiv întemeiat. Nu este deloc corect să vrei să te înalţi în lumile spirituale doar cu o simplă sentimentalitate. Dacă vrei să te înalţi corect în lumile superioare trebuie să nu o faci doar cu sentimentalitate. Această sentimentalitate are întotdeauna un iz de egoism. Veţi vedea că adesea, atunci când trebuie explicate corelaţiile spirituale cele mai înalte, eu amestec în consideraţii ceva care nu urmează să ne scoată din dispoziţie, ci urmează doar să alunge sentimentalitatea egoistă a stării de spirit. Abia atunci se vor înălţa cu adevărat oamenii la spiritual, când nu vor voi să-l înţeleagă cu sentimentalitate egoistă, şi vor putea să se înalţe în această sferă spirituală cu puritatea sufletului care nu poate fi niciodată lipsită de umor.

Acum, capul din profil al figurii centrale, aşa cum a rezultat el cu necesitate. Capul a trebuit să fie făcut şi el întru câtva asimetric, pentru că pe această înfăţişare trebuia să fie arătat că nu numai mişcările mâinii drepte, ale mâinii stângi, ale braţului drept ş.a.m.d. redau lăuntrul sufletului, ci că la o astfel de entitate, trăind întru totul în

suflet, cum este Christos Iisus, de exemplu, şi alcătuirea frunţii trebuie luată în considerare, ca şi întreg restul staturii, cu mult mai mult decât poate fi cazul în gesturi la oameni. Noi am probat – deşi faptul nu corespunde realităţii –, că atunci când pui o imagine invers în aparatul de proiecţie ai deja o cu totul altă privelişte, pur şi simplu prin aceea că ai inversat stânga cu dreapta. Impresia este diferită. Cum am gândit această asimetrie din punct de vedere artistic, veţi vedea însă abia privind capul finalizat al figurii centrale. – Ne este îngăduit să spunem: La elaborarea unui astfel de grup, intră realmente în considerare toate problemele artistice; cea mai mică problemă artistică este întotdeauna corelată cu unul sau alt întreg de amploare. Aici, de exemplu, s-a pus în mod special problema tratării suprafeţei. Viaţa trebuie creată în special prin suprafaţă. Suprafaţa pur şi simplu curbată, şi curbura din nou curbată: această tratare deosebită a suprafeţei, dubla curbură a suprafeţei, modul în care aceasta aduce la suprafaţă viaţa din însăşi suprafaţa, aceasta o vezi mai întâi atunci când te munceşti să lucrezi aceste lucruri. Şi astfel veţi vedea că ceea ce am intenţionat noi constă nu numai în ceea ce este reprezentat, ci şi într-o anumită tratare artistică a lucrurilor. Nu trebuia să obţinem ahrimanicul, lucifericul şi omenescul într-un mod nuvelistic, prin simpla copiere, ci ele trebuiau simţite până în vârful degetelor, trebuia să reuşim să-l introducem în formarea suprafeţelor, trebuia să-l introducem întru totul în forma artistică. Şi acea lărgire pe care o dobândeşte omul extinzându-şi contemplarea în spiritual, se extinde, pe de altă parte, şi în elementul artistic.

Acest grup sculptural se află aşadar în partea de est a clădirii, în încăperea scenei. Deasupra se boltează cupola cea mică, şi aceasta este şi ea pictată aşa cum am indicat.

Deasupra acestui grup sculptural am încercat să redăm pictural același motiv. Aici este Christos, deasupra Lucifer și Ahriman, și am încercat să lăsăm să se exprime prin culori ceea ce este de reprezentat prin artă. Tocmai prin diferențele modului de tratare se va vedea cum lucrurile au trebuit să fie scoase, obținute din mijloacele artistice.

Acestea sunt lucruri care au fost posibile numai prin faptul că un număr al prietenilor noștri a lucrat cu cel mai mare devotament la această clădire. Despre această clădire s-au spus cele mai ciudate lucruri, dar probabil cândva se va indica și modul plin de devotament în care prietenii din Societatea noastră, și în special artiștii, s-au dedicat atât de altruist clădirii. Aici, la acest grup sculptural, au trebuit să fie luate în considerare probleme artistice cu totul deosebite. Aici, de exemplu, domnișoara *Maryon* [Nota 8] s-a adaptat într-un mod absolut admirabil la această transpunere a unei ideii a viziunii noastre asupra lumii într-o idee artistică. Clădirea, desigur, nu este terminată. Dar cel mai probabil ar fi fost totuși terminată – cu excepția acestui grup sculptural care nu putea fi terminat –, dacă aceste evenimente catastrofale mondiale nu ar fi împiedicat finalizarea clădirii.

Cu această schițare aforistică fragmentară am vrut numai să vă arăt cele intenționate cu această clădire. Sper că veți fi dobândit măcar o cât de mică idee despre ceea ce – așa cum așa cum credem că ne putem aștepta – va putea fi văzut cândva la Dornach în starea sa terminată. Lucrul important aici este: să aducem în mod artistic viziunea noastră asupra lumii în viața spirituală a prezentului și a viitorului. Oamenii vor vedea că viziunea noastră asupra lumii este mai mult decât o teorie: că ea este o sumă de forțe vii, reale. Dacă am fi expus ceva simbolic, oamenii ar fi putut spune: Aceasta este o teorie. – Deoarece însă

viziunea noastră asupra lumii este capabilă să dea naştere la artă, ea este altceva, ceva viu. De asemenea, ea va da naştere şi la altceva, ea va trebui să fertilizeze şi alte ramuri ale vieţii. Există un mare tânjire după ceea ce este viaţa spirituală, aşa cum este ea adecvată prezentului nostru. În ceea ce priveşte viaţa spirituală însă ies la iveală şi multe elemente vizionare, multe lucruri eronate şi inadecvate în acest domeniu. Însă eu sper că oamenii vor învăţa să facă distincţia între ceea ce se naşte din adevăratele cerinţe ale prezentului ciclu spiritual al omenirii şi ceea ce ia naştere numai din confuzie ş.a.m.d. Vedem peste tot apărând ca ciupercile ceea ce trebuie creat în viaţa spirituală. Dar oamenii trebuie totuşi să înveţe să diferenţieze ceea ce trebuie să se nască realmente din forţele autentice ale dezvoltării spirituale ale omenirii, de ceea ce vorbeşte incorect pornind din spiritual. În ziua de azi puteţi auzi multă aiureală. Faptul că lumea îi dă atenţie este absolut firesc, pentru că el arată că oamenii năzuiesc spre spirit. Este suficient să deschideţi ochii şi veţi vedea aceasta oriunde oamenii tind spre spiritual. Acum a apărut un roman metafizic [Nota 9], scris de un domn *Korf*, care este un lucru groaznic; este mai degrabă o propagandă „inadecvată" pentru «Steaua Orientului» [Nota 10]. Dar eu sper că oamenii vor învăţa să diferenţieze aceste lucruri care exprimă de fapt într-un alt mod o rătăcire a năzuinţelor metafizice ale omenirii, de ceea ce ar trebui creat pentru timpul nostru din strădaniile profunde ale existenţei omeneşti.

CONFERINŢA a III-a

Berlin, 9 iulie 1918

Viaţa, întreaga viaţă a sufletului, după cum reiese din nou şi din consideraţiile de care le dezvoltăm acum, este ceva complicat. Multe fire leagă sufletul omenesc de multe domenii, de multe forţe, centre ale Universului. Ne amintim de ceea ce am prezentat aici cu două săptămâni în urmă [Nota 1], pentru a dobândi o legătură cu adevărurile pe care vrem să începem astăzi să le lăsăm să apară înaintea sufletelor noastre şi care, probabil, vor putea face ca ceea ce se întâmplă în Univers să apară în faţa sufletelor noastre, dintr-un anumit punct de vedere, într-un mod plin de însemnătate pentru noi. Vreau să amintesc în doar câteva cuvinte ceea ce am expus aici cu 14 zile în urmă.

Spuneam: Învăţăm să cunoaştem, de fapt, în realitate, omul, abia atunci când nu îi urmărim doar conştienţa sa obişnuită, care guvernează în el de la trezire până la adormire, ci devenim pe deplin conştienţi că în interiorul acestei conştienţe sunt prezente şi alte stări de conştienţă, confuze, crepusculare, dar că ajungem să le descifrăm pe acestea numai dacă avem în vedere acea tripartiţie a omului care îl face să apară drept om-cap, om-trunchi şi om-extremităţi. Desigur că întreaga fiinţă a omului se slujeşte de cap, pentru a avea conştienţa cunoscută nouă. Dar am putut arăta, pe lângă aceasta, că prin acest cap omenesc omul are o conştienţă de vis, care este doar acoperită de conştienţa obişnuită, şi că prin această conştienţă de vis el priveşte înapoi, în vieţile sale pământeşti anterioare. Tot aşa am putut să arătăm că omul-extremităţi, dar de asemenea în legătură cu întregul om, dezvoltă continuu o conştientizare de vis a viitoarei vieţi pământeşti. Aşadar ceea ce expunem în cadrul

ştiinţei noastre spirituale drept o teorie asupra vieţilor pământeşti repetate, este o realitate în sufletul omenesc. Este o realitate a conştienţei, dar o realitate a conştienţei confuze, crepusculare. În afară de aceasta am mai expus faptul că omul şi prin procesul său de expirare, care ţine de organizaţia-trunchi, dezvoltă o asemenea conştienţă de vis faţă de viaţa dintre ultima moarte şi naştere; iar prin procesul de inspirare, care aparţine tot de organizaţia-trunchi, omul are o conştienţă confuză despre viaţa dintre următoarea moarte şi noua naştere. Pe scurt, în om se întreţes între ele diversele conştienţe. Toate acestea vor atrage atenţia că în întreg omul avem de a face cu o organizaţie fin ţesută, şi că ceea ce se spune în mod obişnuit despre om, ceea ce-şi clarifică lumea despre om, este de fapt doar o parte infimă din întreaga entitate a omului, este numai partea cea mai grosieră a acestei întregi entităţi.

Însă omul este o fiinţă aşa complicată tocmai prin faptul că prin diversele elemente componente ale fiinţei sale el este cufundat în lumi care pentru început sunt necunoscute conştienţei obişnuite, care pentru conştienţa obişnuită sunt suprasensibile. Numai că ceea ce din om este cufundat astfel într-o lume spirituală, care se dovedeşte a fi cufundat în lumea spirituală chiar şi în cazul unei vieţi sufleteşti nu prea rafinate, chiar în existenţa omenească obişnuită, şi care trebuie considerat de-a lungul diverselor vieţi pământeşti, nu este deloc simplu. Şi, cu toate acestea, ajungem la semnificaţia generală a vieţii omeneşti abea atunci când avem în vedere această întreagă fiinţă omenească complicată, în trecerea sa prin diferite vieţi pământeşti. Această ţesătură fină este de fapt – în special pentru privirea umană de astăzi – foarte ascunsă, mascată. Despre această mascare vom mai avea încă de vorbit. De fapt, se cunoaşte doar mascarea, deghizarea

omului; căci ceea ce coboară din lumea spirituală, care îşi stabileşte oarecum casa în omul fizic şi urcă din nou prin moarte în lumea spirituală, nu se vesteşte deloc într-un mod atât de grosier în viaţa omului, şi se petrec multe în viaţa omului, care sunt atât de grosiere, încât procesele care duc la faptul că omul trece de la o viaţă pământească la alta, se ascund, se maschează. La cât de complicată este această viaţă omenească se ajunge dacă o urmărim de-a lungul unor intervale temporale mai lungi. Şi acum vă rog ca la o astfel de urmărire de-a lungul unor intervale temporale mai lungi să faceţi cu totul abstracţie de faptul că ceea ce am eu aici de descris, atunci când descriu adevărata viaţă a sufletului omenesc de-a lungul unor intervale temporale mai lungi, se abate foarte mult de la ceea ce povesteşte istoria exterioară. De ce este aşa, am indicat deja adesea. Vrem chiar cu această ocazie, mai târziu, să o discutăm mai exact.

Un interval temporal important – eu am indicat aceasta deja cu câtva timp în urmă [Nota 2] – în evoluţia omeniri în ansamblu, anume a omenirii civilizaţiei noastre a occidentului, este cel din secolul VII până în secolul VIII înainte de Misteriul de pe Golgota. Atunci a avut loc o schimbare semnificativă în sufletele omeneşti, în special în omenirii culturii occidentale. Ştim că atunci cea de-a treia epocă de cultură postatlanteană s-a transformat în cea de-a patra epocă. Mai înainte de secolele VII, VIII, sufletele omeneşti aveau cu precădere caracterul sufletului senzaţiei, sufletul simţitor. Ele au primit atunci caracterul sufletului raţiunii. Apoi a fost din nou o schimbare importantă în secolul XV d.Ch., deci nu atât de mult înaintea noastră; atunci, sufletul omenesc a primit caracterul sufletului conştienţei. Şi, caracterul sufletului pe care îl primeşte omul modifică de asemenea şi caracterul

privirii retrospective ca în vis într-o încarnare precedentă. Să considerăm un om, de exemplu, de la începutul epocii greco-latine, aşadar din secolul III, IV î.Ch. Dacă el atinsese o treaptă de evoluţie normală în Occident sau într-o regiune alăturată, el trăia cu caracterul sufletului raţiunii sau al înţelegerii. Dar ceea ce visa în el despre vieţile pământeşti anterioare se îndrepta înapoi, înspre acele vieţi pământeşti anterioare în care sufletul avea caracterul sufletului senzaţiei. Desigur, în decursul celei de-a patra epoci de cultură postatlanteană a dispărut treptat capacitatea de percepere nemijlocită a vieţilor pământeşti repetate. Dar nenumăraţi oameni o aveau încă; şi cei care o aveau, priveau înapoi în aşa fel – dacă îmi este îngăduit să mă exprim aşa – încât se vedeau pe ei înşişi drept posesori ai sufletului senzaţiei. Era relativ mare deosebirea între felul cum li se părea oamenilor că sunt ei înşişi atunci, aşadar pe timpul acela, şi ceea ce le apărea în faţa sufletelor atunci când li se obiectiva visul: Aşa erai tu în viaţa pământească anterioară. – Drept urmare, mulţi oameni în încarnarea lor prezentă de atunci se deosebeau foarte mult de ceea ce vedeu ei ca fiind încarnare lor precedentă. Pentru că ei se simţeau în încarnarea lor prezentă de atunci ca suflete ale raţiunii sau înţelegerii, ei aveau sentimentul: Tu ai fost suflet al senzaţiei în încarnarea precedentă. Ce înseamnă să ai sentimentul că în încarnarea precedentă ai fost suflet al senzaţiei? Oamenii actuali nu mai au aproape deloc, nu pot să mai aibă sentimentul corespunzător: Am fost suflet al senzaţiei – pe care oamenii din primele secole ale celei de-a patra epoci postatlanteene şi-l mai aminteau încă foarte viu. Oamenii egipteni, caldeeni, din cea de-a treia epocă de cultură postatlanteană se simţeau ca fiind suflete ale senzaţiei. A te simţi ca fiind suflet ale senzaţiei înseamnă: nu ştii aproape

deloc că eşti om gânditor; nu acorzi nicio valoare faptului de a avea gânduri, ci trăieşti senzaţia vie, neîncetată, de a te afla într-o legătură cu lumea exterioară, dar cu o lume exterioară îmbibată de spirit. – Este extraordinar de dificil să descrii această conştienţă de a fi un suflet al senzaţiei, pentru că această conştienţă este atât de vie în ceea ce priveşte simţurile, încât, de fapt, simţi încontinuu: Ai rămas în urmă ca o umbră, în locurile spaţiului prin care ai trecut. Dacă, de exemplu, ai stat pe un scaun – vorbind în sensul de azi –, şi apoi ai mers un timp, vei avea senzaţia: Tu încă mai stai acolo mult timp. – Senzaţia legăturii cu lucrurile exterioare era întru totul vie. Înainte de toate, omul avea continuu în faţa sa o viziune complet clară, concretă a imaginii sale spaţiale; de asemenea, el avea continuu o simţire a imaginii sale spaţiale. Deoarece acest simţ al spaţiului era atât de puternic, de aceea şi era învăţătura despre reincarnare, despre care se vorbea pe atunci în mod conştient, atât de intensă; pentru că oamenii aveau, prin faptul că priveau înapoi, prin faptul că această visare despre vieţile pământeşti anterioare le devenea conştientă, o imagine vie despre ei ca oameni spaţiali. Ei se vedeau literalmente aşa cum s-au aflat acolo în diverse situaţii.

Această vedere vie a lui însuşi pe care o avea omul s-a pierdut în decursul celei de-a patra epoci de cultură postatlanteană. În felul acesta omul nu a mai fost nici capabil să găsească suficientă putere pentru a sesiza ceea ce exista în el ca amintire ca de vis a vieţii pământeşti anterioare, mai ales pentru că ulterior oamenii care s-au născut din nou, în acel vis prin care ei îşi aminteau vieţile pământeşti anterioare, nu-şi mai aminteau de un suflet al senzaţiei atât de viu care percepea nemijlocit, ci de un suflet al raţiunii sau al înţelegerii, care oricum nu este foarte obiectiv, care este ceva imprecis, neclar, ceva

interior. Pe acest suflet omul nu-l poate sesiza şi înţelege în felul acesta. De aceea conştienţa despre vieţile pământeşti anterioare treptat a încetat complet. Dar în decursul celei de-a cincea epoci de cultură postatlanteene această conştienţă a vieţilor pământeşti anterioare va reapare într-un mod cu totul precis. Şi nimeni care nu pătrunde cu privirea adevăruri ca acelea pe care le lăsăm să apară acum în faţa sufletelor noastre, nu înţelege, de fapt, evoluţia omenirii.

Ceea ce apare în omenire, apare în diverse moduri în cele mai diferite regiuni ale Pământului nostru. Am indicat adesea [Nota 3] că în viitor este din nou de aşteptat un moment, şi el se va vădi ca fiind deosebit de semnificativ în mileniul trei, când toţi oamenii vor avea o anumită privire retrospectivă asupra vieţilor pământeşti anterioare, şi mai ales o conştientizare limpede a faptului că pot avea vieţi viitoare. Nu va mai putea fi nici un om care să nu aibă aceasta. Dar tocmai această conştienţă va apărea în moduri diferite în diferitele regiuni ale Pământului, şi este extraordinar de important să se înţeleagă acest lucru.

Vrem să cuprindem cu privirea marile zone geografice în care aceasta va apărea în mod diferit: Zonele din Est, care încep deja clar în estul Europei şi se extind apoi în Asia; aşadar zona Orientului; apoi vrem să cuprindem cu privirea zona vestului european şi a Americii în special. În cele două mari zone se pregăteşte în moduri diferite această capacitate viitoare de a lua în vedere vieţi pământeşti repetate. În Vest acest lucru se ştie deja foarte exact în cercurile iniţiate, şi lucrul semnificativ în Vest constă chiar în aceea că se iau în calcul capacităţile oculte şi se intenţionează să fie şi întrebuinţate în viaţa exterioară. Cine nu ia acest aspect în considerare înţelege foarte greşit evoluţia Occidentului şi întreaga influenţă a

Occidentului asupra istoriei omenirii. Tocmai cele mai importante lucruri care se petrec în Vest, anume cele care pornesc de la rasa anglo-americană, se petrec sub influenţa unei cunoaşteri mai tainice, mai intime ale celor ce se petrec cu omenirea per se. Dacă descriem despre ce este vorba în cazul acestor lucruri, ajungem desigur curând, de fapt, în pericolul de a trebui să vorbim paradoxal, pentru că trebuie să descriem lucruri despre care omul „deştept" – el este, bineînţeles, întotdeauna deştept – spune: Da, dar de ce nu ştiu iniţiaţii acest lucru? Dar ar trebui să vă gândiţi numai că eu trebuie să vă povestesc tot felul de lucruri despre Lucifer şi Ahriman, ce anume fac, simt ei, şi mai cu seamă ce au făcut, şi atunci vine persoana şi este de părere că el ar fi fost mai deştept decât Lucifer şi Ahriman şi că el nu ar fi făcut aşa ceva ca rămânerea în urmă, ş.a.m.d. Numai că astfel de lucruri trebuie considerate în mod corect. Cineva poate face anumite lucruri tocmai pentru că într-un anumit mod este mai deştept decât omul.

În Occident, în special, din anumite motive tainice există tendinţa de a combate vieţile pământeşti repetate. O luptă împotriva vieţilor pământeşti repetate ale viitorului se afirmă în anumite cercuri înalt iniţiate ale rasei anglo-americane. Acesta este paradoxul, care trebuie spus aici. Se vrea într-un anumit mod de către anumite centre spirituale din Vest să se ajungă ca astfel de vieţi pământeşti repetate – aşadar asemenea vieţi periodice, între naştere şi moarte, apoi între moartea şi următoarea naştere şi apoi din nou între naştere şi moarte – treptat să înceteze. Aceşti oameni vor ca în cele din urmă să determine o cu totul altă organizare a vieţii omeneşti, şi există mijloace prin care se poate determina o astfel de altă organizare. Ceea ce vor ei, este de fapt aceasta: Ei vor, printr-o anumită şcolire, printr-o anumită conferire a unei sau altei forţe să pună

sufletul omenesc într-o asemenea stare încât el să se simtă după moarte tot mai înrudit cu condiţiile pământeşti, cu forţele terestre, ca el să primească o anumită înclinaţie puternică înspre forţele terestre – desigur, înspre forţele terestre spirituale –, astfel încât după moarte el să se îndepărteze pe cât posibil de puţin de regiunile terestre, să rămână foarte aproape de regiunile pământeşti, menţinându-şi în felul acesta după moarte o anumită influenţă asupra regiunilor pământeşti, şi prin aceea că rămâne în apropierea regiunilor pământeşti şi continuă oarecum să trăiască ca suflet decedat împreună cu regiunile pământeşti el, de asemenea, este exonerat de necesitatea de a reintra din nou în mod real într-un corp fizic. Înspre un ideal ciudat tinde rasa anglo-americană: de a nu se mai întoarce în corpuri pământeşti, dar de a avea cu sufletele o influenţă tot mai mare asupra Pământului, să devină tot mai pământeni cu sufletele. – În acest mod tinde ea înspre un ideal care înseamnă ca ei să facă viaţa de aici, de pe Pământ şi viaţa postmortem, viaţa de după moarte asemănătoare. Acest ideal se realizează – acum numai la aceia care sunt şcoliţi în această direcţie, dar va deveni tot mai uzual peste tot să se îndrume spre o astfel de şcolire – prin aceea că în om este trezit un simţ al Pământului cu mult mai mare, mai puternic decât este cel aşa-numit normal. Dacă în vremurile lemuriene şi atlanteene nu s-ar fi exercitat o anumită influenţă luciferică şi ahrimanică asupra oamenilor, atunci sufletul omului în ziua de azi s-ar simţi mai puţin înrudit cu trupul fizic decât se simte el înrudit. Aceasta s-ar exprima aşa încât ar exista numeroşi oameni – majoritatea oamenilor ar fi aşa –, care deja şi-ar simţi trupul ca aparţinând Pământului, adică ar simţit: Tu trăieşti în interiorul trupului tău –, similar modului în care simţim în ziua de azi: Tu te preumbli pe solul pământesc

solid. – Datorită influenţei luciferice noi ne socotim în ziua de azi corpul foarte aproape de noi, dar nu şi Pământul. Despre Pământ spunem că ar fi în afara noastră. Dar corpurile noastre le socotim apropiate nouă. Dintr-un anumit punct de vedere spiritual mai înalt noi suntem la fel de în afara trupului nostru, de asemenea şi în stare de veghe, pe cât suntem în afara Pământului. Într-un fel noi numai păşim cu sufletul pe creierul nostru; prin acesta el este suportul, ceea ce opune rezistenţa pentru ne desfăşura gândirea noastră. Aceasta nu se ştie în ziua de azi din cauza influenţei luciferice şi ahrimanice. Dacă aceasta nu ar fi existat, noi, ca suflete, ne-am fi simţit mult mai străini de trupul nostru; l-am fi considerat ca pe o movilă de pe pământ, desigur una mobilă, pe care ne-am sprijini, aşa cum ne sprijinim de altfel pe o movilă de nisip.

Din aceasta fac anumite cercuri anglo-americane o înţelepciune practică. Ele dezvoltă tocmai acele capacităţi de simţire ale trupului omenesc care întăresc şi mai mult ceea ce tocmai am spus acum, această legătură a omului cu trupul, prin adăugarea de forţe care nu doar sunt în trup, ci unesc trupul cu Pământul. Prin exerciţii speciale, oamenii acestei rase anglo-americane urmează să dobândească treptat un sentiment puternic al faptului că trupul lor aparţine Pământului. Ei nu urmează să simtă numai: Eu sunt braţul meu, eu sunt piciorul meu –, ci ei urmează să simtă şi: Eu sunt, de asemenea, forţa de gravitaţie care trece prin picioarele mele; eu sunt şi greutatea care îmi îngreunează mâna, braţul. – Urmează să fie cultivat o sentiment de înrudire fizică între trupul omenesc şi elementele terestre. Acest puternic sentiment de înrudire cu trupul fizic şi cu condiţiile pământeşti exisă în ziua de azi în regnul animal deosebit de intens la anumite specii de maimuţe. Acestea îl au, el este, de fapt, viaţa lor sufletească.

În acest caz el poate fi studiat şi fiziologic-zoologic. Ceea ce există acolo poate fi introdus treptat într-un sistem de educare a omenirii; este suficient doar să se aducă din ce în ce mai mult înrudirea grosieră dintre om şi natură într-un sistem de educare corporală. În acest fel – şi cu aceasta eu nu vreau să ponegresc sau să exprim ceva deosebit de critic, ci doar să vă prezint faptele –, se poate aplica un fel de darwinism practic, făcând oamenii mai înrudiţi cu ceea ce îl leagă de Pământ. Într-o anumită privinţă, omul poate fi „maimuţizat". Acesta este latura adversă practică. Ea este cultivată aparent instinctiv, dar totuşi bine dirijat în forme particulare de sport şi alte lucruri similare şi cultivat într-un grad înalt. Însă această cultivare leagă sufletul tocmai prin aceea că se înrădăcinează în sentimentele de înrudire fizică cu terestrul, cu Pământul, şi acest lucru duce la ceea ce eu am prezentat anterior ca un ideal spiritual. În felul acesta, într-o anumită măsură, această alternanţă continuă între viaţa spirituală şi viaţa fizică este depăşită, şi treptat se înfăptuieşte idealul: în perioadele viitoare ale evoluţiei pământului sufletele omeneşti să trăiască ca un fel de fantome, să locuiască pe Pământ ca un fel de fantome. În această privinţă este extraordinar de interesant că acest ideal poate fi cultivat cu deosebire numai în populaţia masculină, şi de aceea, în ciuda tuturor strădaniilor politice – care aparent vor contrariul, dar, în realitate, într-un sens mai profund, adesea prin ceea ce se vrea în mod politic exterior, se vrea de fapt lăuntric cu totul altceva –, în cultura anglo-americană va interveni un contrast tot mai mare între bărbaţi şi femei. Ceea ce este viaţă spirituală anglo-americană va ajunge la posteritate esenţialmente prin femei; în timp ce ceea ce va trăi în corpurile bărbăteşti va tinde înspre idealuri cum sunt cele pe care le-am descris. Aceasta va da, de asemenea, configuraţia viitorului

rasei anglo-americane. Ea va primi o configuraţie ce corespunde celor pe care le-am descris.

Dacă privim acum spre Răsărit, acolo avem o o imagine complet diferită. Iar a privi spre Răsărit, este foarte potrivit pentru noi, oamenii actuali din Europa Centrală, căci ceea ce se va dezvolta în Europa de Est este în ziua de azi complet mascat, complet suprimat de fapt. Ceea ce s-a stabilit acum în Europa de Est este, desigur, contrariul a ceea ce trebuie să se dezvolte din răsăritul Europei. Căci ceea ce s-a stabilit, de exemplu, în aşa-numita Mare Rusie, este lupta împotriva oricărei vieţi spirituale, este lupta împotriva tuturor fundamentelor spirituale ale omenirii, în timp ce anumite fundamente spirituale ale omenirii ar trebui să ajungă la dezvoltare chiar în Est. Timpul nostru este puţin înclinat să deschidă cu adevărat ochii şi să lase raţiunea să se trezească în privinţa a ceea ce se petrece. Oamenii dorm lasând totul să treacă pe lângă ei, deşi ar fi absolut necesar tocmai în timpul nostru să dobândească capacitatea de a judeca în privinţa a ceea ce se petrece în acest timp contemporan nouă. Oameni ca *Lenin* şi *Troţki* ar trebui să poată fi judecaţi de către contemporanii noştri, ar trebui să poată fi judecaţi în aşa fel încât lumea să poată vedea în ei pe cei mai mari şi mai vehemenţi duşmani ai adevăratei evoluţii spirituale a omenirii, cum nu au existat nici măcar pe vremea cezarilor romani, descrişi întotdeauna drept atât de abominabili, şi nici chiar pe vremea infamelor personaje renascentiste. Cei din familia Borgia, de exemplu, sunt, în privinţa combaterii spiritualului, adevăraţi copilaşi în comparaţie cu ceea ce se află în oameni ca Lenin şi Troţki. Acestea sunt lucruri care scapă întru totul omului actual, dar este deja necesar ca din când în când să se atragă atenţia asupra unor astfel de lucruri. Căci este un lucru înspre care sufletele ar trebui, de

fapt, îndreptate în ziua de azi. Aceşti patru ani ar fi trebuit să-i înveţe pe oameni că vechea legendă a istoriei, pe care s-a bătut moneda în atât de multă vorbărie, ar trebui să nu mai existe mai departe. Ar trebui să se împământenească judecata că în comparaţie cu evenimentele prezentului acele caracterizări care au fost date, de exemplu, cezarismului roman sau istoriei Renaşterii ar trebui numite de acum înainte „poveşti pentru fetele de pension"; iar cei care vor să rămână la poveştile pentru fetele de pension nu simt nevoia să se lase corectaţi de ceea ce putem învăţa astăzi fiind treji pentru a judeca trecutul recent. Aşadar dacă vrem să privim înspre ceea ce se pregăteşte în Est, atunci trebuie să dăm, desigur, atenţie faptului că acest lucru îi este ascuns, de fapt, foarte mult neamului omenesc adormit, mult mai ascuns decât era cu câtva timp în urmă, deoarece Estul a fost judecat mai mult după scriitori săi, după creaţiile sale spirituale, în care se poate găsi întotdeauna câte ceva foarte corect din cele pe care le putem numi: Începuturile unei adevărate înţelegeri a Estului european. Acest Est european va produce treptat – desigur, într-un viitor încă nu foarte apropiat – oameni care vor dezvolta şi o privire de ansamblu asupra vieţilor pământeşti repetate, dar într-un alt mod decât am descris pentru Vest. În Vest se va afirma un fel de luptă împotriva vieţilor pământeşti repetate; în Est va fi o acceptare, o primire a adevărului despre vieţile pământeşti repetate. Va exista în acest Est un dor de a educa sufletele omeneşti în aşa fel încât ele să devină atente la ceea ce trăieşte în ele nu numai între naştere şi moarte, ci la ceea ce trăieşte în ele de la o viaţă pământească la alta. Se vor indica în cadrul educaţiei anumite lucruri pe care aceşti oameni orientali în special le vor trăi extrem de puternic. Copiilor li se va indica faptul că în om există ceva care poate fi simţit şi care

nu se epuizează în viaţa trupului. Celor tineri li se vor clarifica de către cei mai în vârstă, în scop educativ, următoarele: Li se va spune: Simte-te pe tine, ce simţi în sufletul tău? – Formulându-i această întrebare în cele mai diferite moduri, el va ajunge la următoarele: Simt ca şi cum ar fi ceva aici, ceva a intrat în trupul meu, ceva care a mai fost înainte pe Pământ, a trecut prin moarte şi va reveni mai târziu; dar este mai mult un sentiment întru totul confuz. – Încearcă să te lămureşti mai mult: Cum se raportează acest sentiment confuz la restul vieţii tale sufleteşti? – aşa vor încerca educarea acestor tineri mai departe. Şi printre diferitele formulări ale întrebării – se va putea găsi cea corectă – el îşi va da seama şi va spune: Ceea ce simt eu aici, ceea ce va trăi mereu, este ceva care îmi distruge gândirea; este ceva care nu mă lasă să gândesc, ceva care vrea să-mi omoare gândurile. – Şi acesta va fi un sentiment foarte important, care va apare şi va fi educat, dar va fi educat drept ceva firesc în rândul oamenilor din Est. Ei vor dobândi un sentiment că în ei se află ceva care trece dintr-o viaţă în alta, dar care, aşa cum sunt ei ca oameni pământeni, le buimăceşte gândirea, le-o amorţeşte, le-o goleşte, le-o ucide: Eu nu pot gândi bine, gândirea mea devine confuză atunci când simt tocmai adâncurile mele omeneşti; aceste parte mai profundă din fiinţa mea îmi îngroapă gândirea; simt ceva în mine care este eternul meu, dar îl simt aproape ca pe un ucigaş lăuntric al gândurilor mele.

Va fi un astfel de sentiment. Printre numeroasele lucruri extraordinar de interesante din punct de vedere psihic, pe care le va mai afla lumea din Orient, va fi şi acesta. Şi eu cred că: Aceia care au considerat Estul şi numai în privinţa artei şi literaturii sale, aceia vor găsi că astfel de lucruri, de fapt, s-au vestit deja. În lucrările

lui *Dostoievski* [Nota 4] nu suntem departe de o astfel de vestire, în care oamenii tind spre ce au ei mai bun, mai eminent; dar când ajung în spatele acestuia, găsesc ca un fel de ucigaş lăuntric, un gropar lăuntric al gândurilor lor. Aceasta pentru că acolo sufletul conştienţei trebuie să se manifeste într-o formă absolut deosebită, şi dintre toate elementele componente ale vieţii sufleteşti omeneşti, după cum am expus deja, el este cel mai legat de Pământ. Şi pe măsură ce ne îndreptăm spre viitor şi sufletul simte capacitatea de a simţi vieţile pământeşti repetate, el nu le va simţi aşa cum le simţea în timpurile precreştine, de exemplu în Grecia antică, când oamenii vedeau sufletul senzaţiei în toată vitalitatea sa; nu, ci el va simţi atunci treptat sufletul raţiunii sau al înţelegerii ca pe ceva de cu mult timp în urmă, ceva care ucide de-a dreptul gândurile.

Şi apoi, educaţia va merge mai departe. Acestor suflete li se va părea că sunt ca un mormânt interior al propriei lor fiinţe, dar un mormânt prin care se face loc pentru revelaţia lumii spirituale, şi acesta va fi următorul sentiment, pe care vreau acum să-l caracterizez după cum urmează. Sufletele îşi vor spune: Este adevărat, când îmi simt aşa de-adevăratelea veşnicul meu, care trece de la o viaţă la alta, este ca şi cum el mi-ar ucide strădania de a gândi; gândirea mea este dată la o parte, dar gândirea zeilor se varsă înăuntru şi se aşterne peste mormântul propriilor mele gânduri. – Sinea spirituală vine; sufletul conştienţei intră în mormânt, şi în felul acesta apare Sinea spirituală. – Acum nu mai descriu doar schematic: Aici se află sufletul conştienţei, şi apoi vine Sinea spirituală –, ci doresc să vă conduc în sufletul omenesc, aşa cum va fi atunci când Eul va simţi treptat trecerea de la sufletul conştienţei la Sinea spirituală. Aş dori să vă arăt cum va răsări aceasta în Est şi cum va simţi acolo: Veşnicul a

devenit cândva pe Pământ – fiind în declin încă din epoca greco-latină – în aşa fel încât gândirea obişnuită, care izvorăşte numai din om, este împiedicată de către veşnicul din om; omul se goleşte, dar nu se goleşte degeaba; în gol intră treptat noua revelaţie spirituală, întâi în forma că se aşterne în sufletul omenesc ca Sine spirituală.

Astfel de lucruri nu se înfăptuiesc fără un dramatism sufletesc lăuntric considerabil, fără un tragism sufletesc. Nenumăraţi oameni, în special în Est, vor simţi un profund tragism sufletesc lăuntric, profunde suferinţe sufleteşti lăuntrice prin aceea că vor simţi: Omul meu lăuntric îmi ucide gândurile. – Şi oamenii vor fi cuprinşi de o anumită oboseală, o anumită lipsă de claritate, tocmai pentru că ceea ce simt ei drept ideal, de a căuta omul, nu le aduce niciun fel de eliberare la primul pas, ci mai degrabă un fel de deprimare, o omorâre, o oboseală lăuntrică.

Pentru ca această situaţie să poată fi văzută obiectiv, pentru a o privi în aşa fel încât ea să fie înţeleasă şi oamenii să se poată orienta în ea, pentru aceasta este acolo omenirea din Europa Centrală. Aceasta îşi împlineşte sarcina numai dacă ia într-adevăr în considerare asemenea situaţii. În acest scop trebuie însă ca omenirea din Europa Centrală să-şi reamintească ceea ce eu am numit în cartea mea ***Despre enigma omului*** [Nota 5] curent uitat al vieţii de gândire, al vieţii spirituale. Este deja foarte, foarte important ca ceea ce este în mare parte uitat în ziua de azi, ceea ce a existat cândva drept forţă de înţelegere spirituală în privinţa întregii lumi, să fie din nou înţeles tocmai în Europa Centrală. Cine ştie în ziua de azi ce înţelegere grandioasă privind întreaga cultură a omenirii au adus personalităţi ca de exemplu *Friedrich Schlegel*? Cine ştie în ziua de azi ce perspective profund semnificative asupra evoluţiei omenirii au adus spirite ca *Schelling*, *Hegel*,

Fichte? În special în ziua de azi se vorbeşte mult despre Fichte. Este inutil să menţionez că aceia care vorbesc cel mai mult despre astfel de spirite, le înţeleg cel mai puţin. Şi ce să mai spun de acea însufleţire a înţelegerii care ar fi posibilă, dacă oamenii ar fi pătrunşi de modul de a gandi şi a vedea lumea al lui *Goethe*! Însă pentru asta sunt necesare multe. Astăzi încă nu este aşa de semnificativ să menţionez că oamenii ar trebui să se întoarcă deja din ziua de azi la specificul spiritual al lui Goethe, dar este important să menţionez că noi suntem judecaţi incorect în lume, dacă oamenii au impresia că noi nu mai avem nimic din modul de gândire al lui Goethe. Înrudirea, de exemplu, a clădirii noastre de la Dornach cu specificul spiritului lui Goethe – nu cred că mulţi oameni ar înţelege ceva despre această chestiune. Şi, cu toate acestea, înţelegerea nu ar fi lipsită de importanţă.

Ceea ce am încercat să vă ofer astăzi dintr-o considerare spiritual-ştiinţifică drept o caracteristică a Vestului şi a Estului, despre aceasta vorbesc, de fapt, atât spiritele din Apus cât şi cele din Răsărit. Trebuie doar să le înţelegeţi corect. Trebuie doar să interpretezi în mod corect ceea ce iese la iveală chiar din discursurile politice ale Occidentului şi trebuie să poţi percepe anumite instincte care apar în relaţia lor corectă cu dezvoltarea sufletească a omului. Instinctul de cucerire a Pământului, aşa cum domneşte el în anglo-americanism, este strâns legat de idealul ca în viitor omul să vrea să devină fantomă terestră. Şi iarăşi, ceea ce se vesteşte în Est, îmbibă întru totul remarcabila prelegere pe care a ţinut-o *Rabrindranath Tagore* [Nota 6] despre «Spiritul Japoniei», care acum poate fi procurată şi aici, în orice librărie. Desigur că în ea nu stă scris ceea ce spun eu acum, dar pulsează în toate sentimentele celor pe care un asemenea

spirit din Est, desigur, din Estul mai îndepărtat – şi este mai semnificativ ceea ce se anunţă în estul mai îndepărtat – le exprimă despre ceea ce tocmai se dezvoltă acum în estul european. Dar ar fi necesar să se cunoască atât în Vest cât şi în Est, pe întreg Pământul, ceea ce este conţinut în substanţa spirituală central-europeană. Firește că oameni privesc mai întâi la ceea ce se prezintă exterior, fizic. Cum să privească în Orient – şi tocmai acolo, în Asia, au apărut acum lucrări pline de însemnătate, amintesc numai de *Ku Hung Ming* [Nota 7] –, cum să privească un astfel de om al Orientului şi înspre altceva atunci când numele lui Goethe intră în considerare, decât la «Societatea Goethe», care-şi are punctul central în oraşul din care a iradiat cândva acţiunea spirituală a lui Goethe?

Însă acolo găsiţi această viaţă spirituală a lui Goethe în modul cel mai ciudat, într-un mod cum de fapt nu a existat niciodată. Ar fi existat posibilitatea ca generozitatea princiară să se facă într-adevăr rodnică pentru o viaţă spirituală cu bătaie lungă, pentru că ceea ce a făcut marea ducesă *Sophie* [Nota 8] pentru goetheanism este grandios. Din acea parte se ridicaseră deja la înălţimea lucrurilor. Numai că ceilalţi nu au fost deloc la înălţimea sarcinii. A fost întemeiată o Societate Goethe. Ei bine, dacă privim din afară această Societate Goethe: Cine o reprezintă? Cineva în care trăieşte spiritul lui Goethe? Este întru totul caracteristic pentru timpul nostru faptul că ea este reprezentată de un fost ministru al finanţelor [Nota 9]! Toate sentimentele, toate impulsurile sufleteşti care duc la aşa ceva trebuie avute în vedere. Singurul lucru care dă speranţă în această chestiune este prenumele acestui

ministru al finanţelor: Kreuzwendedich[2], un prenume uzual în familia lui. Însă pe lângă astfel de lucruri, oamenii trec de obicei ca prin somn, şi pe lângă astfel de lucruri nu este îngăduit să treci ca prin somn. Căci ceea ce trebuie să se dezvolte este aici tocmai înţelegerea lucrurilor care se petrec în lume.

Eu am atras de curând atenţia [Nota 10] că, de fapt, la cele 1,5 miliarde de oameni care trăiesc pe Pământ, se adaugă 540 de milioane de alţi oameni, de fiinţe maşini, prin dezvoltarea din ultimele secole. În felul acesta, a intrat ceva esenţialmente ahrimanic în evoluţia omenirii. Acest ahrimanic se bazează pe ceva care a devenit întru totul necesar: pe cercetarea natural-ştiinţifică a lumii înconjurătoare oamenilor. Acestea le-am considerat ultima oară. Însă această cercetare natural-ştiinţifică a făcut necesar, în decursul ultimelor patru secole, ca omul să pornească într-adevăr să studieze natura în detaliile ei, să cunoască legile şi fiinţele din natură în detaliile lor. Omul chiar poartă acest mod de a considera lucrurile natural-ştiinţific în orice este posibil, de exemplu şi în istorie, unde el nu îşi are locul. Nimeni nu va admite ca pe tărâmul ştiinţelor naturii să spună numai: Natură!, natură!, natură!, să se întemeieze oarecum un fel de pan-naturalism, o Atot-natură. Cu atot-natura nu s-ar fi sprijinit cultura modernă, dar totuşi există opinii omeneşti care vor să rămână la acest pan-naturalism. Vreau să vă dau un exemplu în acest sens.

[2] Kreuzwendedich – prenume mai rar intâlnit derivat din propoziția *Kreuz, wende Dich!*: „Cruce, întoarce-te”. Inițial, după Războiul de 30 de ani, 1618-1648, care a dus la devastare şi pierdere de vieți omenești pe scară largă, s-a dat acest prenume unora din baieții nou-născuți atunci când un frate născut anterior murise. – *n.tr.*

Atunci când un cercetător al oraşului Ninive, *Layard* [Nota 11] l-a întrebat odată pe cadiul din Mosul despre caracterele oamenilor individuali, ale supuşilor săi, despre preistoria fiecărui stat, aceasta a fost pentru cadiul din Mosul deja prea multă gândire ştiinţifică concretă. El nu putea înţelege că un om ar putea să admită să studieze caracterele individuale ale supuşilor săi, care pentru el erau „parte din peisaj", darămite să studieze istoria statelor. El era de părere că această atitudine provine din nonsensul european de a vrea să studiezi în felul acesta natura. Şi el i-a spus cercetătorului: Ascultă, fiule, singurul adevăr real care există este acela de a crede în Dumnezeu. Şi acest adevăr, de a crede în Dumnezeu, ar trebui să-l facă pe om să se abţină de la a voi să-i cerceteze faptele. Priveşte în sus: acolo sus vezi o stea, în jurul căreia călătoreşte o altă stea. Şi mai vezi şi o stea cu coadă; de mulţi ani a fost nevoie ca ea să ajungă aici; de mulţi ani va avea ea nevoie ca să iasă din cercul nostru. Cine ar vrea să fie atât de nebun încât să vrea să cerceteze care sunt traiectoriile acestei stele? Mâna care a creat-o o va şi ghida şi dirija. Ascultă, fiule, tu spui că aceasta nu ar fi curiozitate, ci că eşti doar mai dornic de a cunoaşte decât mine. Ei bine, dacă această cunoaştere a ta te-a adus la a fi un om mai bun decât erai înainte, eşti de două ori bine-venit la mine; numai să nu-mi ceri să mă preocupe pe mine astfel de lucruri. Mie nu-mi pasă de altă cunoaştere decât de aceea care constă în credinţa în Dumnezeu. Eu dispreţuiesc orice altă cunoaştere. Sau te întreb: Această cunoaştere care scotoceşte peste tot te-a făcut să dobândeşti un al doilea stomac? Sau ţi-a deschis ochii spre o privire în Paradis? – Aşa a spus cadiul din Mosul, vrând să caracterizeze în felul acesta cunoaşterea naturalistă.

Probabil că veţi avea un surâs interior deoarece cadiu din Mosul, un reprezentant tipic al acestui punct de vedere, a putut exprima această opinie. Dar şi faţă de ştiinţa spirituală se afirmă chiar foarte mult această atitudine, desigur transpusă într-un alt domeniu. Aceşti „cadii din Mosul" sunt chiar foarte răspândiţi. Ei spun, iar şi iar: Ah, nu este deloc necesar ca omul să se preocupe cu altceva privind lumea spirituală decât de ceea ce îi dă credinţa în Dumnezeu. – Aşa cum respingea cadiul din Mosul ştiinţele naturii exterioare, tot aşa în ţinuturile noastre foarte mulţi oameni – în special reprezentanţi oficiali ai vieţii spirituale – resping ştiinţa spirituală. Chiar acum a apărut din nou o cărţulie [Nota 12] în care, deşi în rest este scrisă foarte binevoitor, se poate citi frumoasa afirmaţie: „Acesta este lucrul rău la ştiinţa spirituală, că ea vrea să ştie ceva despre lumea spirituală, în timp ce adevărata semnificaţie a vieţii religioase constă tocmai în aceea ca omul nu ştie nimic despre lumea spirituală şi totuşi are încrederea, marea încredere să creadă în cele despre care nu ştie nimic." – Tocmai aceasta ar trebui să fie caracteristica distinctivă a omului, faptul ca el îşi poate mărturisi: Eu nu ştiu nimic, dar accept acest Divin. – Oamenii încă nu văd în ziua de azi limpede lucrurile, dar ceea ce ar trebui să vadă este că relativ la lumea spirituală aceasta este întru totul aceeaşi concepţie cu cea pe care a exprimat-o cadiul din Mosul relativ la lumea fizico-sensibilă şi cunoaşterea ei, şi în privinţa cărora dumneavoastră aţi zâmbit. Însă tocmai despre asta este vorba, ca omenirea să găsească trecerea la cunoaşterea spiritualului, la fel cum a găsit trecerea la cunoaşterea lumii naturii. Aceasta trebuie văzută intens şi limpede. Căci de aceasta depinde dacă vom avea în viitor o viziune asupra lumii care să fie capabilă să întemeieze structura socială umană. Este absolut sigur că această

structură socială umană nu va putea fi întemeiată prin ceea ce se numeşte astăzi economie politică, sau ceva de genul acesta. Tot ceea ce dăinuie ca teorie economică, sau viziune economică, este fie moştenire din timpurile vechi, care nu mai este utilizabilă, fie este încâlceală uscată, fără conţinut. O economie politică va putea exista abia atunci când forţa ideilor va impregna gândirea care este luată din lumea spirituală. Ceea ce este învăţat în şcolile oficiale drept economie politică sau doctrină a fericirii oamenilor sfârşesc în a ateriza în capetele unor astfel de duşmani ai oamenilor, ca Lenin şi Trotzki; acestea sunt consecinţele finale. Dar ceea ce urmează să pătrundă oamenii cu forţe determinante pentru viitor trebuie să provină din cunoaşterea lumii spirituale. Se poate ca astăzi să fie nevoie de paradoxuri atunci când vorbeşti despre Vest şi Est, aşa cum am făcut-o eu. Dar aceste paradoxuri conţin realităţile spirituale! Şi fără cunoaşterea acestor realităţi spirituale nu se va putea găsi pentru viitor o configurare sănătoasă a situaţiei pământeşti care intră tot mai mult în haos. Concepte care cu doar câţiva ani în urmă mai aveau sens şi valabilitate, nu mai au în ziua de azi nici sens şi nici valabilitate. În toate domeniile trebuie schimbate ideile, opiniile, trebuie învăţat din nou. Religiile vor mai putea fi ceva pentru oameni doar atunci când se vor pătrunde cu adevărata cunoaştere despre lumile spirituale. Pentru aceasta, ele vor trebui să înveţe – ceea ce nu se referă la conţinutul lor, ci la modul în care şi-au asumat treptat forma –, ele vor trebui să înveţe că aceste forme nu sunt potrivite să vorbească într-adevăr lăuntrului omenesc, şi că ele vor putea vorbi lăuntrului omenesc numai atunci când vor apela la forţele reale, care vin din lumea spirituală. „Cadiii din Mosul" – desigur tocmai aceia care nu sunt din Mosul, ci nu vreau să spun de unde – trebuie să înceteze să

existe în domeniul vieţii publice. Eu spun aceste lucruri simplu şi fără pretenţii, dar cred că veţi simţi că în felul acesta de fapt am spus de-a dreptul mult, foarte mult.

Acum ne rămâne considerarea unei anumite întrebări: Cum s-a ajuns însă ca oamenilor să le rămână atât de ascuns faptul că sufletul omenesc a parcurs asemenea transformări ca acelea pe care le-a parcurs, să zicem, din secolul XII până în ziua de azi, şi în sens mai extins, din secolele VII şi VIII înainte de Christos până în ziua de azi? Aceasta provine de acolo că în natura omenească mai există şi altceva dintr-o altă lume, şi acest ceva dintr-o altă lume aflat în om, face parte din cele mai profunde mistere ale omenirii. Învăţăm să cunoaştem oamenii numai dacă vom cunoaşte puţin această altă lume, care are un interes continuu de a nu ajunge să se expună. Despre aceasta vrem să vorbim data viitoare.

CONFERINȚA a IV-a

Berlin, 16 iulie 1918

Consideraţiile pe care le-am început despre mersul sufletului omenesc prin diferitele sale vieţi pământeşti pentru ciclul actual al omenirii, aş dori să le continui în aşa fel încât trăirile pe care le luăm în discuţie să ne poată folosi la judecarea evenimentelor prezentului nostru nemijlocit. În acest scop aş dori să dezvolt înaintea dumneavoastră astăzi o observare care se îndreaptă oarecum mai mult asupra exteriorului, şi peste opt zile, una mergând mai mult spre interior.

Am expus cum sufletul omenesc, la trecerea sa prin vieţile pământeşti repetate, dacă privim la cele trei epoci care ne interesează în primul rând, egipteano-caldeeană,

greco-latină şi epoca noastră, în timpul cărora sufletul omenesc a trecut prin diferite încarnări, cum acest suflet omenesc – considerat ca suflet, ca sine – de fiecare dată trăieşte de fapt ceva nou, altceva decât într-o încarnare anterioară. Este suficient să mai aducem încă o dată în faţa sufletelor noastre ce va fi cu sufletele care îşi parcurg acum, în timpul nostru, încarnarea pământeană şi apoi revin după un timp relativ normal, aşa cum, ce-i drept, nu finalizează toţi oamenii, dar totuşi foarte mulţi.

Noi am atras deja adesea atenţia [Nota 1] şi am repetat şi ultima oară că sufletele care parcurg actuala încarnare pământească, în esenţă vor reveni în aşa fel încât într-o formă sau alta – şi forma exactă am descris-o ultima oară – vor putea şti în mod cert, din propria lor experienţă interioară: Există vieţi pământeşti repetate. Acest lucru important se va produce în epoca următoare, anume că sufletele vor trece de la actuala incertitudine cu privire la vieţile pământeşti repetate la o cunoaştere despre ele. După cum am spus, mai îndeaproape le-am privit ultima oară. Dar aş dori să mai accentuez ceva.

V-am atras atenţia că intervalul temporal important este cel care începe aproximativ prin secolul VII sau VIII înainte de Misteriul de pe Golgota. În primele secole ale acestui interval temporal, datorită vechilor obişnuinţe de clarvedere, relativ multe suflete au mai putut privi în vieţile lor pământeşti anterioare. Dar pentru că în vieţile lor pământeşti de atunci sufletul senzaţiei era dezvoltat în mod deosebit, sufletele, privind înapoi au văzut atitudinea omului în lumea exterioară. Ele au primit oarecum o imagine clară a modului în care se preumbla omul în lumea exterioară, ce i s-a întâmplat în lumea exterioară. Acest lucru, firește, sufletele nu îl vor mai putea avea în perioada următoare, socotind începând din prezent. Privirea

retrospectivă va fi îndreptată mai mult asupra sufletescului. Oamenii vor putea vedea mai puţin cum se preumblau ca trupuri fizice în spaţiu, ce se petrecea cu ei în spaţiu şi aşa mai departe; ei vor avea mai puţin un conţinut imaginativ real în sens senzorial, şi vor avea o privire retrospectivă mai mult asupra sufletescului.

Menţionez aceasta încă o dată din motivul că dumneavoastră puteţi vedea din ea că în vieţile pământeşti succesive sufletele trăiesc foarte, foarte diferit. Şi aici trebuie să apară fiecăruia o întrebare în faţa sufletului, întrebarea: Cum se face, că de fapt lumea exterioară are părerea, atunci când privim aşa, înapoi, la epocile istorice anterioare, că în ceea ce îi priveşte pe oameni de fapt nu s-ar fi schimbat nimic în mod deosebit. – Să luăm expunerile istorice – există printre ele şi unele, nu toate, bine intenţionate –: Veţi afla mereu că de fapt acestea merg înapoi până la un anumit moment în timp, până la care merg informaţiile şi documentele istorice. Dar oamenii îşi imaginează că în toate aceste epoci structura sufletului omenesc a fost de fapt aceeaşi. Ei îşi imaginează o anumită evoluţie, dar ea nu este gândită atât de radical pe cât ar trebui gândită în sensul descrierii pe care o putem face pe baza rezultatelor spiritual-ştiinţifice. De unde vine că de fapt oamenii nu conştientizează corect transformarea sufletului omenesc? Această întrebare se ridică în faţa sufletului.

Dacă vom considera, dar acum cu privirea spiritual-ştiinţifică, evenimentele istorice, aş spune că în realitate totul s-a petrecut de vreme îndelungată în aşa fel încât, în fond, omul a fost mai degrabă reţinut de la cunoaşterea de sine a sufletului său decât să fi fost condus la ea. Modul în care se modifică sufletul omenesc de la o încarnare la alta poate fi pătruns în mod real cu privirea numai atunci când

cunoaşterea de sine, adevărata cunoaştere de sine prinde rădăcini. Dar această cunoaştere de sine a fost practic foarte mult reprimată prin evenimentele pe care le avem de evaluat chiar acum. Am putea da exemple semnificative referitoare la cum a fost reprimată cunoaşterea de sine tocmai în istoria recentă a omenirii. O anumită confrerie, pe care o cunoaşteţi cu toţii, care se numesc francmasoni – iar unii dintre membrii ei sunt bine intenţionaţi –, crede cu certitudine că îi stimulează pe oamenii din rândurile lor înspre cunoaşterea de sine. Această confrerie are diferite simboluri, pe care, de îndată ce te apropii de ele cu cunoaşterea spiritual-ştiinţifică, le poţi vedea că sunt simboluri profunde, semnificative, care de fapt ar fi toate potrivite să ducă la cunoaşterea de sine omenească. Dar ele nu o fac. Este foarte ciudat: Dacă citeşti istorisirile oficiale care au provenit din cercurile francmasonice, din francmasonerie, vezi că se consideră de către cei mai iluminaţi că trebuie să te întorci înapoi doar până în secolele XVIII, XVII, pentru a cunoaşte francmasoneria contemporană. Dar ceea ce se află în simbolurile francmasoneriei a fost practic acoperit, ascuns, începând din secolul XVII, a fost transformat în ceva pe care îl priveşti, la care iei parte şi faţă de care simţi tot mai puţin nevoia să-l înţelegi. Dacă oamenii s-ar apropia de această simbolistică francmasonică cu capacitatea de a o înţelege, aceasta ar fi deja o cale către cunoaşterea de sine a omului. Căci toate aceste simboluri sunt stabilite în acest sens. Dar adevărata dezvoltare a francmasoneriei a abordat o altă cale: aceea de a acoperi cunoaşterea de sine, de a o face imposibilă prin aceea că simbolistica este abordată pur exterior. Şi aşa s-ar putea spune, privit din punctul de vedere al adevărului: Evoluţia francmasoneriei contemporane este în esenţă dezvoltarea unei comunităţi

cu scopul de a face neinteligibile acele simboluri care trăiesc în cadrul acestei comunităţi. – Este ca şi cum ar domni tocmai programul, inconştient, de a face simbolurile de neînţeles, pentru că tocmai în acest timp în care se lasă să se extindă mai recenta francmasonerie – la francmasonii iluminaţi, nu la cei mistici –, teama de autocunoaştere i-a cuprins pe oameni în măsura cea mai mare. Se vorbeşte mult despre cunoaşterea de sine; se vorbeşte mult de faptul că omul ar trebui să-şi caute sinea divină, sinea sa superioară şi aşa mai departe. Dar toate acestea sunt vorbărie. Toate acestea sunt de fapt mai mult acolo pentru a bloca adevărata cale spre cunoaşterea de sine, şi nu pentru a o netezi. Şi trebuie să ne întrebăm: De unde vine această aversiune, această frică faţă de o anumită cunoaştere de sine? Şi aici aş dori astăzi mai întâi să consider lucrurile ceva mai exterior.

Vedem că lucrurile stau aşa nu numai în acest domeniu, în domeniul francmasoneriei, ci vedem că ele sunt prezente şi în întreaga răspândire a culturii contemporane într-un mod de-a dreptul ciudat. Vedem cum această cultură contemporană – în special în răspândirea creştinismului – merge, de fapt, pe calea ascunderii, camuflării cunoaşterii de sine. Şi aceasta este o cale extraordinar de interesantă, o cale extrem de semnificativă. Puţini oameni în ziua de azi îşi dau osteneala să compare cu adevărat descrieri mai bune, luate din secole situate la distanţă mare între ele, şi încă şi mai puţini oameni reflectează la felul cum se raportează de fapt între ele lucrurile care le apar acolo în faţa sufletelor lor. Este un experiment sufletesc, nu chiar semnificativ, dar în nici un caz neinteresant, pe care îl puteţi face luând o lucrare precum «Viaţa lui Michelangelo» de *Herman Grimm* [Nota 2]. Este de fapt mai mult o lucrare despre

epoca lui Michelangelo, o lucrare care tratează despre timpul din care a crescut el. Dar încercaţi să vă imaginaţi pe baza acestei lucrări cum ar fi lumea din jurul dumneavoastră dacă v-aţi plimba în lumea pe care o descrie Herman Grimm ca fiind a lui Michelangelo; şi încercaţi să comparaţi acea lume cu cea pe care o trăiţi acum: Deosebirea este de-a dreptul imensă! Dar aceasta încă nu spune prea mult, pentru că secolele asupra cărora ne îndreptăm privirea nu sunt situate la distanţă prea mare. Altceva însă deja rezultă de aici, dacă ne îndreptăm într-adevăr judicios privirea asupra epocii cu pregătirile sale şi efectele sale ulterioare, în care s-a petrecut marea cotitură în timpurile mai recente. Dacă privim înapoi la cele trei mari epoci care ni se înfăţişează prin ştiinţa noastră spirituală pentru ciclul nostru actual al Pământului, atunci cea de-a treia epocă se încheie cam prin secolul VII sau VIII î.Ch., iar cea de-a patra epocă se încheie la începutul secolului XV al erei noastre. La începutul secolului XV, nu foarte departe în timp de noi, este prezentă o schimbare plină de însemnătate, importantă în viaţa sufletească a omenirii moderne. Numai că abia dacă este expusă în mod obişnuit din punct de vedere istoric. Oamenii se întreabă: De ce nu este expusă? În fond, şi aici există teama de cunoaştere de sine şi de o cunoaştere a vieţii sufletului omenesc. Aţi trăi, de exemplu, experienţa unor lucruri interesante dacă aţi citi descrieri ale unei personalităţi ca aceea a sfântului *Bernhard von Clairvaux* [Nota 3]. Bernhard, poate cea mai semnificativă personalitate a secolului XII, cea mai semnificativă personalitate a acelei perioade cu care se încheie cea de-a patra epocă de cultură postatlanteană, această personalitate prezintă o structură sufletească care mai târziu, după secolul XV, nu mai este deloc posibilă în

Europa. Cum arăta în sufletul unui astfel de om este chiar pentru oamenii actuali extraordinar de dificil de descris, deoarece lipsesc toate condiţiile prealabile pentru a-şi face o idee despre cum arăta într-un astfel de suflet. Dar eu vă sfătuiesc să citiţi descrierile vieţii sfântului Bernhard din motivul că de acolo puteţi vedea ce impresii au avut alţi oameni relativ la viaţa sufletească a sfântului Bernhard. Dacă citiţi aceste descrieri de viaţă, vă spuneţi: Ce sunt în comparaţie cu acestea, chiar şi descrierile minunilor din Evanghelie? Câţiva bolnavi, spus conform Evangheliilor, pe care Christos Iisus însuşi – tot conform cu ceea ce spun Evangheliile – i-a vindecat, adică un fleac în comparaţie cu descrierea extrem de amplă a activităţii de săvârşire a minunilor de către sfântul Bernhard, cu aproape douăsprezece secole mai târziu! Numărul oamenilor despre care se spune că din orbi i-a făcut văzători, din paralitici i-a făcut să meargă, nu poate fi deloc comparat cu cifra care se obţine dacă e să numărăm relatările similare din Evanghelii. Descrierea impresiilor predicilor sfântului Bernhard este în aşa fel încât simţi: atunci când a vorbit el pe undeva, ceea ce a vorbit el era ca răspândirea unei aure spirituale cu o acţiune intensă până departe. Trăia o realitate în cuvintele acestui om, despre care acum oamenii nu mai au nicio idee. Dacă am vrea să descriem tot ce este semnificativ pentru impresia pe care încă o mai făcea pe atunci această personalitate, ar trebui, desigur, să ne ciocnim în ziua de azi de oameni neîncrezători, pentru că nu există nicio posibilitate ca din ceea ce se petrece în ziua de azi să-ţi faci vreo idee despre viziunea pe care o aveau oamenii la acea vreme despre o personalitate cum era cea a sfântului Bernhard. Ei bine, să intrăm în structura interioară a sufletului său este, după cum am spus, dificil în ziua de azi din motivul că – în acest cerc de asemenea –

lipsesc condiţiile preliminare în acest sens. Pot totuşi indica însă un aspect.

În această personalitate trăia o dăruire imensă faţă de lumea spirituală, o contopire absolută cu lumea spirituală. În ziua de azi oamenilor li se pare de la sine-înţeles că atunci când cineva îşi propune ceva pe care vrea apoi să-l facă şi nu merge, începe să se îndoiască dacă cele pe care şi le-a propus au fost corecte. O personalitate ca sfântul Bernhard nu s-a îndoit niciodată; pentru că în privinţa a ceea ce şi-a propus el însuşi sau i-a sfătuit pe alţii, el s-a sfătuit întotdeauna în prealabil cu Dumnezeul său în lumile spirituale. Şi chiar şi în cazul unor asemenea eşecuri cum au fost cele pe care le-a trăit în cazul cruciadelor, unde tot ceea ce i-a sfătuit pe oameni a eşuat, el nu s-a îndoit nici măcar o clipă că totuşi gândurile sale au fost absolut corecte şi că discrepanţa dintre ceea ce s-a petrecut în realitate în lumea sensibilă exterioară şi ceea ce a gândit el sub influenţa lumii spirituale se poate justifica într-un fel sau altul, că se va elucida cumva.

Dar privind o asemenea personalitate, spunem de fapt despre o singură persoană – desigur, proeminentă – ceea ce se poate spune despre el. Însă nu este în nici un caz ceva limitat la o persoană individuală, este pecetea întregii epoci. Este caracteristica epocii în Europa, aşa cum începe ea circa în secolul III, IV după Christos şi durează până în secolele XIII, XIV, XV. Desigur că în cadrul acestei epoci se mai pregăteşte şi altceva. Dar acel altceva care se pregăteşte se exprimă ca influenţând profund timpul, imprimând timpului pecetea sa abia după secolele XIV, XV. Timpul dintre secolele III şi XV este cel al puterii credinţei care se consolidează din ce în ce mai mult, timpul în care sub influenţa acestei puteri a credinţei sunt întreprinse evenimentele timpului. – Vă rog, de asemenea, tocmai

acum când discut aceste capitole, să luaţi în considerare ceva pe care de fapt îl cer întotdeauna la aceste conferinţe, dar care este deosebit de important în astfel de locuri: Eu aleg cuvintele în aşa fel încât ele nu pot fi înlocuite cu altele. În clipa în care cineva ar vrea să înlocuiască cuvintele bine alese, lucrurile nu se mai descriu corect din punct de vedere istoric. Aşadar cine ar vrea să înlocuiască ceea ce tocmai am spus: Era epoca puterii credinţei ce se consolida – prin fraza: Era epoca evlaviei ce se consolida, – ar expune ceva cu complet greşit. Eu nu am deloc aşa ceva în vedere. Putere a credinţei era ceea ce am caracterizat la Bernhard. Desigur că Bernhard era şi un om evlavios. Dar evlavios poate fi omul şi ca trăsătură personală, prin caracterul său personal. Dar ceea ce a acţionat şi trăit în evenimente în secolele despre care am vorbit, se află sub influenţa puterii credinţei.

Puterea credinţei este prezentă în orice secol. Dar pentru evenimentele istorice nu a fost decisivă în fiecare epocă puterea credinţei. Epoca noastră va fi înlocuită, de asemenea, de o epocă în care puterea credinţei va juca din nou, temporar, sporadic, un rol însemnat. În prezent, însă, nu este încă cazul. De exemplu, în viitor, superstiţia va lua forme groteşti în medicina materialistă. Puterea credinţei va juca atunci un rol important, dar în prezent ea încă nu este atât de departe. În prezent este mai mai degrabă un amurg, un somn al omenirii cel care joacă un rol foarte semnificativ, mojor, în evenimentele istorice. Acum se poate pune întrebarea: Cum se ajunge, de fapt, ca această putere a credinţei să devină în Europa un impuls istoric atât de însemnat, impulsul care iniţiază în modul cel mai semnificativ ceea ce apare în secolul XV drept cea de-a cincea epocă postatlanteană, în care trăim acum?

În primul rând este aparent ceva pur exterior care a furnizat baza pentru apariţia puterii credinţei; este ceea ce a condiţionat în esenţă căderea Imperiului Roman. Ceea ce constituie impulsuri istorice dominante începând din secolele III, IV d.Ch. şi până în secolul XV, ia locul a ceea ce au fost impulsurile Imperiului Roman. Există, desigur, un număr mare de impulsuri care au dus la căderea Imperiului Roman, dar unul foarte important este acela că de-a lungul istoriei romane, banii s-au scurs treptat spre Orient. O dată cu extinderea Imperiului Roman, legiunile au trebuit să fie împinse tot mai mult până la marginea marelui imperiu; solda oamenilor a trebuit fi plătită tot mai mult în bani şi nu în produse, aşa cum a fost posibil atâta timp cât Imperiul Roman era mai restrâns. În felul acesta însă, odată cu extinderea Imperiului, bogăţia în bani s-a deplasat treptat spre Orient, şi o caracteristică esenţială a Europei în acele secole, anume în prima parte a acestor secole, începând din secolele III, IV, este sărăcia sa în bani, anume sărăcia sa în bani metalici. De aceasta se leagă şi alte lucruri, şi este important ca în privinţa acestor lucruri să nu ne dedăm unei visătorii mistice, ci să ne păstrăm vederea sănătoasă asupra realităţii. „Arta de a face aur", alchimia, se datorează parţial în Europa faptului că aurul s-a scurs spre Orient şi oamenii credeau că l-ar putea face, l-ar putea crea, s-ar putea îmbogăţi din nou. În spatele alchimiei, aşa cum s-a configurat ea în primele secole ale Evului Mediu, se află de multe ori motivul sărăcirii în bani, intervenită prin extinderea Imperiului Roman. – De aceasta e legat iarăşi faptul că în aceste secole, în Imperiul Roman sărăcit au intrat popoarele care veneau din nord, care aveau vederi păgâne, cultură păgână, sentimente păgâne, care înţelegeau prea puţin din acea structură socială care devenise treptat tot mai puternică în Imperiul Roman

tocmai sub influenţa banilor. Romanii au resimţit această situaţie ca fiind de-a dreptul neplăcută, după ce banii lor se scurseseră către Orient. Dar popoarele germanice care înaintau s-au simţit de-a dreptul bine cu ea.

În această dispoziţie a Imperiului Roman are loc răspândirea creştinismului. Lucrurile nu se mai expun în ziua de azi, dar este aşa că pe valurile creştinismului care se răspândea în primele timpuri trăia o concepţie spirituală profundă. Există în ziua de azi o frică de-a dreptul enormă, în special în cercurile teologice, faţă de aşa-numita gnosă. De multe ori, dacă întrebi de ce nu le place oamenilor ştiinţa spirituală, în special în cercurile teologice, sau chiar se tem de ea, primeşti de multe ori răspunsul că această ştiinţă spirituală ar putea duce la o reînnoire a gnosei. Şi acesta este deja un motiv de respingere. Gnosa nu este altceva – desigur, în epoca noastră actuală ea trebuie să apară altfel decât a apărut în primele secole ale creştinismului – decât o cunoaştere pozitivă despre lumea spirituală, despre capacitatea omului de a dobândi o înţelegere despre lumea spirituală aşa cum prin simţuri el dobândeşte înţelegere despre lumea fizică. Puteţi întâlni în ziua de azi oameni care iau în râs certurile care au existat cândva în privinţa faptului dacă Spiritul provine de la Tatăl sau de la Fiul, sau este legat în alt mod cu Tatăl şi Fiul. Oamenii de astăzi nu mai asociază astfel de termeni cu nicio idee, dar la acea vreme ele erau legate de reprezentări. Cel care ar scrie cu o adevărată cunoaştere istoria primelor secole creştine, ar vedea că la originea dogmelor există spirit, numai că oamenii nu îl mai găsesc în ziua de azi. Pe valurile creştinismului în răspândire exista deja o viziune spirituală profund semnificativă, şi se poate urmări cum această perspectivă spirituală ajunge în creştinismul în răspândire

până în secolul XIX. Dacă studiem în detaliu acest creştinism care se răspândeşte, găsim că părerea ulterioară, potrivit căreia viziunea religioasă ar trebui să se limiteze la a se pătrunde cu forţa credinţei şi de a aborda pe cât de puţin posibil detaliile lumii spirituale, s-a născut prin aceea că s-au considerat într-un mod corect populaţiile din care urma să se constituie noua Europă. Erau populaţii păgâne, dar şi populaţii care în gândire, în relaţii şi în formarea conceptelor care duc în lumea spirituală nu ajunseseră prea departe; erau oameni puternici, viguroşi, elementar sănătoşi, dar nu tocmai oameni a căror predispoziţie spirituală să meargă în sensul de a-şi forma reprezentări foarte concrete despre ceva spiritual.

Deci, pentru a răspândi creştinismul, cei care-l susţineau au trebuit să se adaptateze acestor populaţii. Pentru că aceşti oameni puteau gândi mai puţin, s-au îndreptat mai mult înspre dispoziţia sufletului, sau, aşa cum se spune, puterea credinţei. Vedem astfel cum în secolul X, propriu-zis tot ceea ce era contemplare spirituală a dispărut, mai mult sau mai puţin, din creştinism, dar totul s-a concentrat în puterea credinţei. Şi ceea ce era văzut în puterea credinţei, ceea ce credeau oamenii că au alături de ei prin puterea credinţei a devenit treptat conţinut sufletesc pentru oameni. Dar sufletele trăiau altfel decât trăiesc acum. Trebuie să vă imaginaţi ce trăia pe atunci un suflet faţă de o legendă. Vreau să vă povestesc numai o legendă simplă, dar care a fost pe atunci răspândită peste tot, care este cu tâlc. Ea sună astfel: Sfântul Bernhard călărea odată pe un măgar. El avea cu sine un călugăr. Acest călugăr suferea de ceea ce s-ar numi astăzi epilepsie. El cădea mereu. Acest lucru l-a văzut sfântul Bernhard atunci când îl însoţea acel călugăr, conducându-i măgarul.

Atunci el s-a îndreptat către Dumnezeul său, ca de atunci înainte acest călugăr să nu mai aibă niciodată crize epileptice fără să ştie dinainte. Şi legenda povesteşte mai departe că acel călugăr a mai trăit încă douăzeci de ani şi că de fiecare dată când a mai avut câte o criză, ştia dinainte; el putea să se pună în pat şi să nu-şi mai strivească mădularele dacă ar fi să cadă din nou.

Este un lucru simplu, inofensiv, dar un lucru care a acţionat profund, care a fost povestit pe atunci pretutindeni. Căci oamenii îşi simţeau sufletele puternice atunci când puteau simţi puterea realităţii credinţei, şi oamenii trăiau în aura acestui sentiment.

Or nu ar fi fost posibil ca puterea credinţei să se poată consolida aşa, dacă Europa nu s-ar fi izolat oarecum de-a lungul secolelor despre care am vorbit. Banii curgeau spre Orient; deci comerţul încetase treptat. Pentru o vreme Europa s-a limitat în esenţă la cultura ogoarelor. Dar tocmai acesta este un simptom profund semnificativ pentru dezvoltarea Europei din acel secol, faptul că o treime din pământul european trece la aceia care sunt purtători ai acestei puteri a credinţei: În posesia Bisericii trece în acest timp o treime din pământ. Este ca şi cum ceea ce a trăit, întrerupt doar de elementul roman, în întreaga epocă a patra postatlanteană, s-ar fi concentrat în această putere a credinţei. Dar ceva s-a pierdut tocmai prin această fortificare a puterii credinţei; s-a pierdut progresul în conştienţa propriu-zisă în privinţa lui Christos. Nu ne este îngăduit să uităm că despre Christos se ştia în stilul cel mai înalt în perioada primelor secole creştine, printre aceia care puteau încadra figura lui Christos, entitatea lui Christos în întregul contex al puterilor lumii spirituale. Pentru aceia care au fost impresionaţi cei dintâi de fiinţa lui Christos, motivul impresionării lor a fost acela că ei

priveau în lumea spirituală şi au zărit oarecum apropierea lui Christos prin lumile spirituale, prin eoni, de Pământ, şi puteau lega întregul eveniment de pe Golgota de tot ce s-a întâmplat în Cosmos. Acesta a fost elementul impresionant al evenimentului de pe Golgota, anume că aceia care l-au tălmăcit mai întâi l-au expus în aşa fel încât ceea ce s-a petrecut pe Pământ a fost revărsarea unui eveniment din lumile marilor procese cosmice.

Faptul că în ziua de azi lucrurile sunt expuse altfel, îl ştiu prea bine. Dar atunci când oamenii spun că ar trebui să ne întoarcem la reprezentările simple, modeste, pe care le-am avut în primele secole despre Christos Iisus, ei vorbesc doar despre predilecţia lor, pentru că ei vor să acopere, să ascundă măreţia ideii de Christos şi privirea profundă în Misteriul de pe Golgota pe care au avut-o primele secole. De aceea lansează ei ideea favorită: Totul a fost atât de modest, totul a fost de aşa natură încât Christos Iisus nu putea fi altceva decât, aşa cum spun unii în ziua de azi, „omul simplu din Nazaret". Poate că ne mirăm mai puţin în cazul unor astfel de lucruri atunci când găsim această concepţie la oameni mai tineri. Oamenii mai în vârstă ar trebui totuşi să ştie că noi chiar în vremea noastră, am trăit o schimbare radicală foarte semnificativă în privinţa acestor lucruri. Eu am auzit adesea spunându-se: Asemenea lucruri, cum sunt ele expuse în ştiinţa spirituală, nu pot fi înţelese; ele sunt foarte greu de înţeles. – O, da, dacă nu ar exista piedici, piedici exterioare! Cu 30 de ani în urmă, cei mai simpli oameni de la ţară ar fi înţeles prea bine aceste lucruri. Însă în decursul ultimelor decenii lucrurile au devenit altfel. Oamenii mai în vârstă s-ar putea să ştie încă ceva despre cum scrieri ca de exemplu acele ale lui *Jakob Böhme* [Nota 4] şi *Eckartshausen* [Nota 5], care încearcă foarte mult să-i introducă pe oameni în aspectele

concrete ale lumii spirituale, au fost acceptate în urmă cu zeci de ani tocmai de către firile simple de ţărani. Viaţa noastră spirituală a devenit superficială doar prin burghezime. Aceasta şi-a exprimat tot mai mult ideea ei preferată, că ceea ce este adevărat trebuie să fie, după cum se spune, „simplu", ceea ce nu înseamnă altceva decât că ar trebui să poată fi înţeles în mod comod, fără multă reflectare, de către oricine. În ziua de azi fireşte că nu mai pot fi găsite multe dovezi, nici măcar în sufletele modeste, cum că în primele secole ale creştinismului se putea vorbi tocmai acestor suflete simple, despre lucrurile spirituale înalte, atunci când se vorbea despre Christos Iisus. Aceasta însă înseamnă: Ceea ce s-a petrecut apoi în secolele următoare, s-a petrecut, de fapt, pentru ca mai întâi să acopere oarecum omenirii şi cunoaşterea lui Christos, pentru a nu lăsa cunoaşterea lui Christos să se apropie foarte mult de oameni.

În astfel de lucruri este nevoie să privim realitatea, şi nu ceea ce-şi închipuie oamenii. Este una dintre cele mai profunde cerinţe ale epocii noastre, ca oamenii să înveţe din nou să privească realitatea. Cu acest prilej trebuie mereu să amintesc un exemplu, pentru că este foarte elocvent. Am ţinut cândva o conferinţă la Kolmar [Nota 6] despre creştinism şi înţelepciune. La această conferinţă au fost prezenţi şi doi preoţi catolici. Bineînţeles că ei nu mai auziseră niciodată aşa ceva; dar pentru că nu mai auziseră nimic despre aşa ceva – aceasta a fost un factor – au venit după conferinţă la mine, pentru că ceea ce spusesem nu le-a părut deloc aşa rău. Probabil că li s-ar fi părut că e rău doar dacă ar fi auzit deja ceva spus de superiorii lor, şi atunci probabil că ar fi considerat că au auzit un nonsens. Numai un lucru mi-au obiectat. Ei au spus: Ceea ce spuneţi dumneavoastră aici este frumos; a

vorbi aşa despre lumea spirituală este frumos. Dar omenirea nu înţelege deloc aceste lucruri. Noi vorbim aşa cum poate înţelege omenirea. – Eu am spus: Ştiţi, Sfinţia voastră, modul în care trebuie vorbit omenirii nu este îngăduit să fie interpretat nici de dumneavoastră, nici de mine, după maximele noastre favorite. Nu despre aceste maxime favorite este vorba; căci desigur că dacă am voi să judecăm după maximele noastre favorite, dumneavoastră v-ar plăcea modul în care vorbiţi dumneavoastră, iar mie mi-ar plăcea modul în care vorbesc eu. Dar nu despre aceasta este vorba. Ci este vorba de ceea ce ne obligă epoca noastră: anume de a nu răspunde la întrebări ca aceasta pe care tocmai aţi ridicat-o, în conformitate cu maximele noastre favorite, ci de a lăsa realitatea să răspundă la ele. Şi există un răspuns evident. Vă întreb: Vin în ziua de azi toţi oamenii la dumneavoastră la biserică, de vreme ce credeţi că vorbiţi pentru toţi oamenii? Nu aţi putea răspunde corespunzător adevărului decât că: Unii rămân pe afară. La aceasta eu aş putea spune: Acesta este răspunsul realităţii! Pentru aceia care rămân în afară la dumneavoastră vorbesc eu, şi care au şi ei un drept de a găsi calea spre Christos Iisus. – Nu trebuie să ne întrebăm pe noi înşine, ci trebuie să întrebăm realitatea, să întrebăm epoca. Căci ceea ce putem primi ca răspuns prin noi înşine, ştim desigur. Pare să fie foarte simplu, dar să înveţi să-ţi asumi sarcina pe care ţi-o dă epoca, nu este aşa de simplu. Şi numai dacă într-adevăr cugeți adânc, vei recunoaşte ce se află de fapt în spatele a ceea ce am spus chiar acum. Ceea ce are nevoie omenirea astăzi este tocmai: a deveni obiectiv, a învăța să trăiești împreună cu mediul înconjurător. Dacă înţelegem să ne asumăm impulsul care este avut aici în vedere, atunci vom putea, de asemenea, să ne împăcam cu adevărul cum treptat, sub influenţa evenimentelor timpului în secolele

despre care am vorbit, cunoaşterea superioară, privirea în sus înspre relaţia spirituală dintre Misteriul de pe Golgota şi procesele cosmice a dispărut din Europa. Christos a fost îndepărtat de sufletele europene; El a fost restrâns la ceea ce voiau oamenii să conceapă, la ceea ce voiau ei să-şi reprezinte. Dar se pune problema ca oamenii să cuprindă realitatea şi nu ceea ce vor ei să considere. În ziua de azi auzim foarte des că omul ar trebui să-L caute pe Dumnezeul său, în interiorul său Îl va găsi pe acest Dumnezeu; că el trebuie să se unească în interiorul său cu Sinea sa divină, şi atunci Îl va găsi pe Dumnezeu. În special oamenii sunt indignaţi de faptul că ştiinţa spirituală trebuie să accentueze: dacă ieşim din lumea în care trăim şi intră în lumea spirituală, atunci aflăm acolo Ierarhiile, atunci găsim acolo, aşa cum aici găsim o lume fizică bogat divizată, tot o lume spirituală bogat structurată, divizată în mai multe niveluri. Dar oamenilor le este mai simplu şi mai comod să spună: Îndreaptă-te direct, nemijlocit spre Christos cel unic; pe acela Îl găseşte fiecare om. Ceea ce contează nu este ceea ce-şi închipuie oamenii, ci problema se pune ca ei să recunoască ceea ce găsesc în mod real în spiritual. Ce găsesc acei oameni care spun adesea în ziua de azi: Eu am găsit o relaţie interioară cu Dumnezeul meu? – Ceea ce este numit Dumnezeu nu este adesea altceva decât fiinţa cea mai apropiată din ierarhia Îngerilor, este Îngerul care ocroteşte în mod nemijlocit omul respectiv şi care este venerat drept fiinţa cea mai înaltă. Nu se pune problema să credem că Îl avem pe Dumnezeu, ci să înţelegem realitatea acestei experienţe interioare pe care o are omul. Atunci când cineva crede că este îmbibat lăuntric de o fiinţă divină, el este îmbibat în majoritatea cazurilor numai de o fiinţă din ierarhia Îngerilor, sau altminteri este îmbibat de propriul său Eu, aşa cum era el între ultima moarte şi

această ultimă naştere, aşa cum a trăit el în lumea spirituală înainte de a se uni cu acest trup fizic. Nu este interesant faptul că există un cuvânt a cărui origine nu se cunoaşte? Dacă veţi deschide dicţionarele, veţi găsi multe lucruri frumoase despre multe cuvinte. Totuşi există un cuvânt a cărui origine nu o pot găsi nici cei mai savanţi filologi care scriu dicţionare, ei nu ştiu ce anume se are în vedere prin acest cuvânt, nici măcar din punct de vedere filologic: cuvântul Dumnezeu! (*Gott* – zeu, Dumnezeu) Citiţi în dicţionarul german. Este cuvântul a cărui semnificaţie nu se cunoaşte. Acest lucru este foarte semnificativ, foarte însemnat! Căci acela despre care vorbesc în realitate oamenii, atunci când în ziua de azi vorbesc de multe ori despre Dumnezeul lor, acela este propriul Înger păzitor sau chiar propria Sine din răstimpul dintre ultima moarte şi naşterea actuală. Ceea ce trăiesc oamenii cu adevărat în astfel de cazuri – mă gândesc acum numai la acei oameni cu adevărat oneşti care au această trăire autentică a Sinei lor –, aceasta este realitate. Realitatea este lucrul important, şi să nu te dăruieşti iluziei: Oamenii se închină unui Dumnezeu unitar. Ei doar folosesc acest cuvânt pe care-l au, pentru trăirea Îngerului lor sau chiar a propriei lor Sine, când încă nu este încorporată, sau deja încorporată, ca să spunem aşa.

Faptul că oamenii presimt aceasta, că presimt: Prin ştiinţa spirituală trebuie să se ajungă la lămurirea a ceea ce este foarte frecvent avut în vedere prin aşa-numita trăire a lui Dumnezeu de către om, acest lucru determină ca oamenii să privească atât de reticent răspândirea acestei ştiinţe spirituale; pentru că ea este aptă să ajungă la înţelegerea acestui fapt plin de însemnătate, pe care tocmai l-am evidenţiat. Întreaga evoluţie istorică din secolul III până în secolul X şi chiar până în secolul XV se îndreaptă de

fapt mai mult în direcţia de a acoperi, de a ascunde misteriile lui Christos Iisus, decât de a le lăsa să se reveleze. Ceea ce spun eu nu este o critică, ci o simplă caracteristică. Căci dacă oamenii nu sunt în stare să accepte obiectiv această caracteristică, nu vor înţelege niciodată sub ce puteri apare epoca ce începe din secolul XV, epoca sufletului conştienţei propriu-zis. Aş spune că această epocă îşi face intrarea tunător, şi totul din lumea spirituală tinde în direcţia ca acest suflet al conştienţei cu cei doi poli ai săi, cu polul său materialist şi cel spiritual, să iasă la iveală. Dar din acest punct de vedere trebuie să ne uităm în primul rând la devenirea istorică. Trebuie să ne punem imagini în faţa sufletului, ca aceasta: Din dispoziţii sufleteşti ca aceea care ne apare la cel mai înalt nivel la sfântul Bernhard, din puterea intensificată, consolidată a credinţei porneşte tendinţa europeană de a pune Ierusalimul în locul Romei, de a întemeia creştinismul centrat în Ierusalim, drept creştinism antiroman. – Căci, de fapt, aceasta stă la baza cruciadelor. *Gottfried von Bouillon* [Nota 7] nu este un trimis al Papei de la Roma, ci el este cel care preia cauza cruciadelor pentru a înălţa la Ierusalim un bastion împotriva Romei, pentru a face creştinismul independent de Roma. A fost o idee care, în fond, a dominat multe secole. Heinrich al II-lea, cel Sfânt [Nota 8], a întipărit-o apoi în forma definitivă de Ecclesia catholica non romana.

Vedem cum puterea credinţei europene îşi trimite aura în acele ţinuturi în care şi-au trimis romanii aurul! Cruciaţii s-au ciocnit de aur şi de consecinţele sale în Orient, de aurul roman pe de o parte şi de gnosa orientală pe de altă parte. Această aură trebuie luată în considerare, sub care s-au format cruciadele. Este întru totul aura puterii de credinţă europene. Acesta este unul dintre

tonuri, o nuanţă a imaginii. Dar să punem în această nuanţă – dacă am vrea să pictăm lucrurile, am putea să o pictăm doar ca o nuanţă de culoare –, să punem o altă imagine a epocii care începe: a sufletului conştienţei. Cum ar trebui să o introducem?

Astfel încât este înfăţişat Dandolo de la Veneţia [Nota 9], dogele născut în anul 1108, acel doge care a fost la Constantinopole, acolo a fost orbit de bizantini, dar care era încarnarea spiritului ahrimanic şi care, în ciuda faptului că nu putea vedea, a fost stăpân al Veneţiei, al acelei Veneţii care a introdus spiritul ahrimanic în spiritul pe care tocmai l-am caracterizat. Acesta este un moment plin de însemnătate al istoriei lumii, când acest doge Dandolo a cucerit Constantinopolul şi când el a modificat spiritul iniţial al cruciadelor în spiritul ulterior al cruciadelor. Cum s-a întâmplat aceasta?

A fost aşa că mai întâi cruciaţii s-au dus în Orient pentru a găsi acolo ceea ce rămăsese ca relicve sfinte, de care putea fi legată puterea credinţei. Aceasta căutaseră ei, aceasta voiau să aducă, în veneraţia lor, în Europa. O legătură concretă au vrut ei să stabilească între puterea credinţei lor şi evenimentele reale ale Misteriului de pe Golgota. Atunci când a intervenit Veneţia, ce au devenit relicvele? Toate au fost colectate, dar toate au fost făcute baza formării de capital! Sub influenţa Veneţiei, relicvele au fost treptat tratate ca titluri de valoare; şi ele au tot urcat. Era capitalistă [Nota 10] s-a răspândit: Dandolo, încarnarea Spiritului ahrimanic!

Ne întrebăm: Cum a reuşit Veneţia să inverseze iarăşi ceea ce se produsese anterior? Ea a dirijat din nou comerţul din Orient spre Europa; a reaprins într-o anumită măsură ceea ce mai înainte nu putea să mai fie – viaţa comercială. Trebuie să mai punem o întrebare: Cum a

putut deveni Veneţia atât de puternică tocmai în domeniul comerţului, dat fiind că Europa era în fond sărăcită?

Comerţul era un schimb. Practic, mai ales în prima perioadă a acelei epoci despre care v-am vorbit astăzi, Europa era inchisă faţă de Orient, căruia îi dăduse mai întâi banii săi metalici. Bani ea nu mai avea, făcea doar troc. Ar trebui subliniat iar şi iar realitatea istorică a modul în care a procedat Veneţia în acest domeniu. Putem dovedi o mare vânzare pe care a întreprins-o Veneţia la Alexandria şi Damiette, pentru a primi din nou în schimb mărfurile orientale. Ce era vândut din Veneţia? Poate fi uşor dovedit prin documente, multe altele ar putea fi legate de aceasta, şi atunci, căutând în această direcţie s-ar putea face cercetări mai departe. Ceea ce s-a vândut, au fost mii de oameni! Cu oamenii a început noul comerţ spre Orient. Oamenii erau vânduţi în Orient. Şi cine urmăreşte ce au devenit aceşti oameni care erau vânduţi în Orient, ajunge la un rezultat ciudat, pe care, firește, istoria exterioară îl ştie prea puţin: că din aceşti oameni vânduţi au descins cei mai importanţi dintre acei războinici cu care au fost întreprinse apoi cu succes din Asia marile campanii de război spre Europa. Trupele de bază ale popoarelor asiatice, care au invadat ulterior Europa, erau alcătuite din descendenţii oamenilor vânduţi în Orient din Veneţia şi alte oraşe italiene.

Este necesar să privim puţin în culisele istoriei lumii, să nu rămânem la acea legendă care este atât de des prezentată oamenilor drept istorie a lumii. Această legendă trebuie în cele din urmă să aibă parte de soarta ca oamenii să spună: Este o poveste pentru fetele de pension, chiar dacă a scris-o *Ranke*. Timpul nostru este mult prea grav pentru a nu fi subliniat faptul că este nevoie să învăţăm. Şi cel mai important va fi ceea ce dobândesc oamenii din

aceste lucruri: anume că oamenii îşi vor însuşi o judecată pentru a nu urmări prezentul cu conştienţa adormită, ci cu conştienţa veghetoare. Ceva colosal se petrece în prezent, dar oamenii nu îl văd şi nu vor să îl vadă, ei vor doar să vadă toate lucrurile deformate şi confuze. Dacă doar începi să spui ceva care provine din adâncurile devenirii omului, eşti respins cu frazele care sunt obţinute în ziua de azi din lectura superficială a jurnalelor sau a ziarelor, şi care sunt pe cât posibil de departe de adevăr, de adevărul rodnic.

A trebuit să vă atrag astăzi atenţia în mod exterior asupra a ceva legat de acea epocă în care, în secolul XV, s-a produs schimbarea radicală de la sufletul senzaţiei la sufletul conştienţei. Căci este foarte de dorit ca astfel de lucruri să coboare în sufletele oamenilor. E nevoie de aceasta în ziua de azi, este nevoie în toate domeniile. Oamenii vorbesc mult în ziua de azi despre modul în care ar trebui să se dezvolte în viitor structura socială. Am citit iarăşi azi-dimineaţă o frază a unui om care se crede extrem de deştept, care cel puţin crede că a înţeles adevărul economiei în fundamentele sale. Şi ce să vezi, lucrul profund pe care îl expune el în articolul său este că societatea, convieţuirea socială a oamenilor trebuie înţeleasă ca organism. Oamenii cred că au spus ceva însemnat dacă spun că viaţa socială nu trebuie înţeleasă ca mecanism, ci ca organism. Acesta este cel mai rău wilsonianism în mijlocul nostru! Am spus adesea [Nota 11] că esenţa wilsonianismului constă în aceea că el nu poate aduce niciun alt concept pentru convieţuirea socială decât acela de organism. Însă despre asta este vorba, ca oamenii să înveţe să înţeleagă că ei trebuie să ajungă la concepte superioare celui de organism, dacă vor să înţeleagă structura socială. Această structură socială nu poate fi niciodată concepută ca organism; ea trebuie

înţeleasă ca psihism, ca pneumatism, deoarece spiritul acţionează în orice convieţuire socială a oamenilor. Sărac a devenit timpul nostru în concepte. Nu putem întemeia o ştiinţă economică fără să ne cufundăm în cunoaşterea spiritului, căci numai acolo găsim meta-organismul; acolo găsim ceea ce trece dincolo de simplul organism.

Deci, găsim pretutindeni că în ziua de azi oamenilor le lipseşte buna voinţă de a pătrunde direct în spirit. Însă aceasta trebuie să se întâmple. Căci dacă nu s-ar întâmpla aşa, consecinţele ar fi de neprevăzut. Dumneavoastră ştiţi că eu am indicat cum în secolul XVII – am menţionat deja acest lucru în ultimul număr al revistei «Das Reich» [Nota 12] – *Johann Valentin Andrea* a scris «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz». În această „nuntă chimică" sunt într-adevăr conţinute multe din impulsurile legate de schimbarea radicală din secolul XV. Povestea din «Nunta chimică» este, de asemenea, transpusă în secolul XV. Este un lucru foarte interesant dacă vezi: Johann Valentin Andrea a scris această istorisire a «Nunţii chimice a lui Christian Rosenkreutz» la vârsta de 17 ani. Avea 17 ani; era imatur din punct de vedere al inteligenţei sale exterioare; şi ulterior el şi-a combătut această carte. Căci teologul pietist Andreae, care a scris mai târziu, scrie de fapt tot ce poate fi folosit pentru a combate ceea ce se află în „Nunta Chimică". Este foarte interesant: Viaţa lui Andrea arată că el nu a avut nicio urmă de înţelegere faţă de ceea ce a scris el în «Nunta chimică». Lumile spirituale au vrut să reveleze oamenilor ceva, care este legat de întreaga simţire a acelui timp. Am fost recent într-un castel din Europa Centrală [Nota 13], unde se află o capelă în care sunt simbolizate gândurile chiar ale schimbări radicale la începutul acestei noi epoci. În casa scărilor se află picturi destul de primitive; dar de-a lungul întregii case a scărilor

ce este pictat, chiar dacă picturile sunt primitive? «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz»! Treci prin această „nuntă chimică" intrând după aceea într-o capelă a Graalului. – Apoi a venit războiul de 30 de ani, după ce a fost redactată «Nunta chimică», şi pe valurile Războiului de 30 de ani s-a scufundat tot ce fusese intenţionat.

Aceasta trebuie să fie o învăţătură, căci nu este îngăduit să se întâmple a doua oară acelaşi lucru. Ceea ce s-a cerut omenirii încă din secolul XV: dezvoltarea spirituală, trebuie să treptat să se producă. Despre aceasta vom vorbi data viitoare dintr-un punct de vedere mai interior.

CONFERINŢA a V-a

Berlin, 23 iulie 1918

Întrebarea pe care am vrut să o abordăm este: De ce nu observă, de fapt, omul, cum diversele epoci prin care trece el în decursul vieţilor sale pământeşti repetate, şi anume din actualul ciclu al Pământului nostru, sunt într-adevăr diferite în privinţa conţinutului lor, al conţinutului lor spiritual şi a restului conţinutului lor cultural. Dorim să ne clarificăm de ce atât de mulţi oameni cred, de fapt, că oamenii s-au schimbat prea puţin de milenii, de când a început viaţa consemnată în istorie, în timp ce, totuşi, ştiinţa spirituală ne arată cât de mult s-au schimbat sufletele în natura lor esenţială în decursul epocilor a treia, a patra şi a cincea postatlanteene; în cea de-a cincea trăim noi înşine. Noi trebuie prin cunoaşterea spiritual-ştiinţifică să constatăm o asemenea schimbare a sufletului omenesc. Dar dacă ne uităm la istoria exterioară, aşa cum este ea expusă şi scrisă de obicei, aceasta ne va relata prea puţin despre o asemenea modificare.

Pentru a lămuri această problemă, am încercat să arăt chiar recent [Nota 1] că dacă privim şi numai puţin la sufletescul din viaţa istorică a omenirii, schimbările se arată deja. Am încercat să fac inteligibil cât de diferit simţeau sufletele omeneşti, de exemplu în secolele XI, XII, faţă de cum simt ele în ziua de azi. V-am clarificat acest lucru încercând să arunc lumină asupra unui astfel de suflet cum a fost cel al lui *Bernhard de Clairvaux* din secolul XII. Se mai putea arunca lumină şi asupra altor suflete. Dar înainte de a merge mai departe pe această cale vrem să mai luăm în considerare aspectul central al problemei noastre. Vrem să punem direct întrebarea: Ce îl împiedică pe om să vadă în mod corect transformările sale prin diversele vieţi pământeşti?

De la aceasta îl împiedică în special circumstanţa că el, aşa cum este în actualul ciclu de evoluţie a Pământului, are foarte puţină viziune asupra adevăratului său Eu, asupra adevăratei sale entităţi omeneşti. Omul şi-ar reprezenta cu totul altfel propria sa natură şi fiinţă dacă nu ar exista anumite piedici. Despre aceste piedici vrem să vorbim mai târziu. Acum vrem să indicăm – dumneavoastră puteţi lua pentru început lucrurile ipotetic –, cum şi-ar apărea sieşi omul în lume dacă s-ar putea uita la propria sa fiinţă.

Dacă omul s-ar putea uita la adevărata sa fiinţă, el ar vedea mai presus de toate în mod continuu o mare transformare în viaţa sa personală dintre naştere şi moarte. Indiferent câţi ani ar avea, 20, 30 sau 40 de ani, el s-ar uita înapoi la vârstele sale anterioare dinspre naştere, şi şi-ar apărea sieşi într-o metamorfoză continuă. El ar interpreta mai exact transformările prin care a trecut, şi şi-ar face speranţe pentru viitor în sensul că atunci va trece din nou prin transformări. Am vorbit despre asemenea

reprezentări pline de speranţă pentru viitor în conferinţele anterioare pe care le-am ţinut aici [Nota 2].

Aşa cum este omul în ziua de azi, nu-şi face prea multe idei despre modul în care s-a schimbat în decursul timpului, pentru că acest om are mult prea puţin idee despre sine sufleteşte. Oricât de ciudat ar fi, este totuşi aşa, că de fapt atunci când omul se gandeşte la sine însuşi, el întotdeauna se scindează în două. El îşi vede pe de o parte corporalitatea, pe care o priveşte, aş spune, ca pe ceva aproape fix, încremenit de-a lungul întregii sale vieţi dintre naştere şi moarte. E drept că este conştient de faptul că el creşte, că a fost mic şi apoi a devenit mai mare, dar aceasta este aproape tot ce preia în conştienţa sa despre entitatea sa fizică exterioară. Consideraţi un fapt simplu: Vă tăiaţi unghiile. De ce? Pentru că ele cresc. Acesta este un exemplu din care observaţi că de fapt are loc o continuă îndepărtare a corporalităţii exterioare a organismului dumneavoastră. Realmente împingeţi corporalitatea exterioară a organismului în afară, o îndepărtaţi, astfel încât întotdeauna după un anumit timp, care în caz extrem durează şase până la şapte ani, nu mai este în dumneavoastră ceea ce se afla substanţial, material în dumneavoastră cu şapte sau opt ani în urmă. Vă îndepărtaţi, respingeţi continuu fragmente materiale ale corporalităţii dumneavoastră. Dar omul nu preia în conştienţa sa că el, de fapt, se topeşte mereu, lent, în afară şi se clădeşte din nou din interior. Gândiţi-vă cât de diferit ne-am şti, dacă am fi conştienţi că noi oarecum ne topim, ne împingem afară trupul fizic, şi ne clădim mereu din nou lăuntric: atunci am observa metamorfoza propriei noastre fiinţe!

Însă aceasta s-ar lega de altceva. Faptul că avem trupul pe care îl purtăm cu noi, cel mult şapte ani, faptul că

apoi am eliminat ceea ce era anterior: dacă am prelua aceasta cu adevărat în conştienţa noastră, ne-am apărea cu mult mai spirituali. Căci atunci nu am avea ideea înşelătoare: Eu am fost mai întâi mic şi apoi am devenit tot mai mare. Ci atunci am şti: Ceea ce a fost copilul în ceea ce priveşte materialitatea, se află pe undeva; dar ceea ce a rămas nu este absolut deloc material, este ceva foarte supra-material. Dacă oamenii ar asimila această metamorfoză în conştienţa lor, ar privi înapoi la ceva care persistă, care s-a menţinut în ei din copilărie. Oamenii şi-ar aminti de ei înşişi ca de ceva spiritual. Dacă am deveni conştienţi de ceea ce se petrece în noi, am asimila în noi reprezentări cu mult mai spirituale despre noi înşine.

Dar şi altceva ar mai fi legat de aceasta, faptul că ne-am apărea nouă înşine cu mult mai puţin abstracţi. Ne vorbim, de fapt, nouă înşine, aş spune, transformându-ne ca într-un punct spiritual. Vorbim despre Eul nostru şi avem reprezentarea: Eul nostru a fost aici în copilăria noastră, şi apoi a fost în continuare aici – şi acum este aici, ş.a.m.d. Dar, de fapt, noi ne reprezentăm Eul nostru doar ca un fel de punct spiritual. Dacă ne putem înălţa la cealaltă reprezentare, că ne topim mereu înspre exterior şi ne reclădim din nou din interior, ne-am vedea acest Eu al nostru ca elementul activ, ca pe acela care ne face să ne topim continuu în exterior şi să ne reconstruim pe noi înşine dinăuntru. Ne-am vedea ca pe ceva foarte real, activ interior. Pe scurt, privind înspre Eul nostru, nu am privi la Eul nostru abstract, aşa cum facem acum, ci am avea privirea de ansamblu a modului în care acest Eu lăuntric activ lucrează la trupul nostru, cum el ne conduce trupul de la metamorfoză la metamorfoză. Ne-am corecta unele reprezentări, pentru că noi ne dedăm, de fapt – în legătură cu ceea ce am expus acum –, unor reprezentări de-a

dreptul incorecte despre noi înşine. Chiar şi în cuvintele limbajului se află reprezentări de-a dreptul incorecte despre noi înşine. Spunem: Noi creştem – reprezentându-ne prin aceasta că la început am fost copii şi apoi am devenit mai mari. Dar atât de simple – că la început am fost mici şi după aceea am devenit mari – nu sunt, de fapt, lucrurile. Ci adevărul este acesta că, fiind copii mici, noi trăim activitatea fizic-corporală şi cea sufletesc-spirituală mai mult ca pe o unitate, şi datorită acestui fapt organismul capului şi organismul reproducerii, organismul sexual, se menţin într-o anumită apropiere. Mai târziu se diferenţiază aceste două trăiri, trăirile capului şi trăirile trupului, devin mai străine una de cealaltă. Organismul material, care am fost noi când eram copii, nu devine mai mare, pentru că el este lepădat, se topeşte. Dar noi ne diferenţiem, cei doi poli ai fiinţei noastre se depărtează unul de altul. Datorită acestui fapt, ulterior substanţa este ordonată într-un trup configurat în care cei doi poli s-au separat. Aceasta ne apare atunci nouă ca şi cum doar am creşte. Dar noi nu doar creştem, ci ne diferenţiem în interior, şi prin aceasta la o vârstă mai înaintată intrăm altfel în legătură cu lucrurile exterioare decât în tinereţe şi copilărie. Mai târziu, cu organizaţia-cap a noastră trebuie să stăm mai departe de forţele directe ale Pământului decât înainte. Capul nostru se înalţă. De aceasta este legat faptul că noi creştem.

Toate reprezentările noastre se schimbă dacă acceptăm aceste lucruri care sunt, de fapt, adevărul. Dar noi nu acceptăm ceea ce este adevăr. Noi începţoşăm, ca să spunem aşa, trupul care se metamorfozează continuu, care se schimbă în permanenţă, îl facem să devină neclar, indescifrabil şi ni-l prezentăm ca şi cum ar creşte din sine, ar deveni mai mare, şi în felul acesta ne scapă cât de bogat

lăuntric, viu, mobil, este Eul nostru, care continuu între naştere şi moarte lucrează asupra noastră. În felul acesta, reprezentarea noastră despre noi înşine ar deveni de-a dreptul unitară, dacă ne-am putea reprezenta pe noi înşine aşa. Dar omul contemporan – şi aceasta deja de multă vreme – nu se poate reprezenta pe sine în acest fel. Lucru care într-o anumită măsură are legătură cu destinul omului, cu întreaga dezvoltare a epocii noastre. Omul nu se află atât de aproape de Eul său viu, activ, care formează de fapt organismul de an la an, ci el îl scindează: el îşi priveşte pe de o parte organismul, pe care şi-l reprezintă a fi de-a dreptul consistent, şi pe de altă parte Eul său, pe care îl abstractizează, făcându-l un concept de paie. Şi atunci spune un astfel de om: Noi suntem, pe de o parte, un organism sensibil, un organism corporal, drept pentru care nu putem deloc să ne apropiem de lucruri, pentru că ele nu pot face decât impresii asupra noastră; esenţa lucrurilor nu ni se dezvăluie deloc, „lucrul în sine" nu ajunge până la noi, noi avem doar aparenţe. Sigur că dacă privim la trupul de carne ca la ceva consistent, această concluzie are o anumită justificare. Apoi oamenii privesc la acest Eu întru totul de paie, şi spun: Acolo, înăuntru, trăieşte ceva precum sentimentul datoriei. – Apoi ei privesc la ceea ce poate fi rezumat drept imperativ categoric. Dar în felul acesta scindează în două ceea ce este încheiat într-o unitate. Oamenii devin filosofi kantieni, scindează natura omenească unitară, orientând-o în două direcţii. Merge foarte adânc în gândirea omenească acest lucru pe care l-am expus acum.

Omul este aşadar puţin apt în prezent să se cuprindă pe sine ca natură omenească esenţială întreagă, completă în lume. El se scindează în modul pe care l-am indicat. Însă aceasta determină ca noi să nu avem practic niciodată

sufletescul nostru în faţa privirii noastre spirituale; căci acest sufletesc ar fi cel care lucrează încontinuu la corp şi îl metamorfozează. Noi nu avem deloc sufletescul nostru în vedere, noi avem în vedere scindate trupul nostru abstract şi Eul nostru abstract, şi nu ne pasă de ceea ce este întreaga fiinţă umană unitară. Această conştientizare a întregului om unitar ne-ar conduce însă imediat să recunoaştem: Ceea ce recunoaştem astfel drept om unitar este diferit de la o încarnare la alta, aşa cum este descris acest lucru la noi; veritabilul, adevăratul Eu omenesc care se ascunde privirii sufleteşti omeneşti în prezent, aceasta este ceea diferă de la o viaţă la alta. – Desigur, dacă nu luaţi în vedere Eul omenesc concret, ci „Eul" abstract, atunci nu puteţi realiza că Eul este atât de diferit de la o viaţă la alta; căci dacă abstractizaţi, atunci în cele din urmă tot ce este doar cumva asemănător unul cu altul, este văzut ca find la fel. Sufletele sunt, firește, asemănătoare în viețile pământești succesive, dar pe de altă parte ele sunt atât de diferite cum am descris noi mereu, prin faptul omul îşi parcurge evoluţia omenească din viaţă în viaţă. Pentru că în realitate omul nu cuprinde cu privirea întreaga mobilitate a trupului său şi întreaga activitate reală a Eului său, de aceea nu îşi vede el fiinţa sa adevărată. Este ceva care trebuie reţinut ca o regulă de aur în adevărata cunoaştere a omului şi înţelegere a omului. Şi de ce este aşa?

De ce este aşa puteţi răspunde din cunoştinţele dumneavoastră asupra ahrimanicului şi lucifericului. Noi ne scindăm fiinţa, o scindăm în aşa fel încât privim pe de o parte la trupul nostru ca la ceva care ar fi mic la început şi apoi s-ar extinde şi ar creşte, în timp ce în realitate el se reînnoieşte continuu. Ce vedem, ce ne apare atunci când privim astfel la trupul nostru? Ahrimanicul ne apare, ceea ce este activ în noi înşine ca ahrimanic. Dar acest ahrimanic

nu este adevărata noastră fiinţă omenească; ci este ceea ce ţine de specie, care în realitate rămâne la fel de-a lungul tuturor epocilor. Aşadar noi privim, de fapt, atunci când privim la trupul nostru, la ahrimanicul nostru, şi antropologia ştiinţifică modernă descrie de fapt doar ahrimanicul din om. Aceasta este un lucru pe care îl privim: corporalitatea pe care noi înşine ne-o imaginăm ca fiind compactată. Celălalt aspect pe care îl vedem este Eul abstract, care, de fapt, este de-a dreptul fluctuant, care este viu în adevăratul sens numai în timpul în care ne reprezentăm pe noi înşine între naştere şi moarte. Aici avem conţinută educaţia noastră individuală, de a fi bine crescuţi sau netrebnici, aici ne cuprindem cu privirea viaţa personală dintre naştere şi moarte. Dar nu ne vedem Eul, aşa cum este el în realitate, aşa cum lucrează el la metamorfoza trupului nostru fizic; ci îl vedem rarefiat, diluat luciferic. Corporalitatea noastră materială o vedem materializată ahrimanic, spiritual-sufletescul nostru îl vedem diluat luciferic.

Dacă nu ar fi aşa, dacă nu ne-am scinda în aşa fel încât un pol al entităţii noastre să fie ahrimanic, celălalt luciferic, am avea o relaţie cu mult mai apropiată şi cu morţii – care rămân necontenit printre noi –, pentru că am avea o relaţie cu mult mai apropiată şi cu lumea spirituală. Am înţelege întreaga realitate căreia îi aparţine acea lume în care se află şi omul, atunci când a trecut prin poarta morţii, şi înainte de a intra din nou în această lume prin poarta concepţiei.

Astfel, noi nu avem, de fapt, niciodată adevărata noastră fiinţă dinaintea noastră, ci, pe de o parte iluzia ahrimanică fizic-corporală, şi pe de altă parte iluzia luciferică sufletesc-spirituală; două iluzii în faţa noastră, între care trăieşte, imperceptibilă pentru noi, adevărata

noastră ființă umană, despre care trebuie totuși să vorbim atunci când vorbim despre om; pentru că ea este adevărata noastră ființă umană, care merge de la o viață la alta.

Trebuie să luăm în mod foarte profund ceea ce a fost expus acum drept cunoaștere a omului. În felul acesta se explică de ce se crede că omul ar rămâne la fel de-a lungul diferitelor epoci. Oamenii privesc gândurile incorecte despre om, privesc pe de o parte ceea ce rămâne același conform speciei pentru perioade lungi de timp, și pe de altă parte nu extind ceea ce este cu adevărat ființă sufletesc-spirituală, dincolo de viața dintre naștere și moarte. Dacă oamenii ar recunoaște cum spiritual-sufletescul modifică trupul de la un an la altul, atunci ar înțelege și trecerea colosală care se are loc prin aceea că spiritual-sufletescul intră prin concepere în corporalitatea fizică sau iese din nou afară prin moarte. Noi nu ținem seama deloc de modul în care spiritual-sufletescul lucrează asupra trupului.

Putem exprima și altfel aceste lucruri. Organismul nostru „terminat", așa cum ni-l imaginăm noi ahrimanic, este, de fapt, prea puțin ceea ce suntem noi ca oameni. Noi locuim doar în acest organism. Ceea ce vedem noi de obicei la el, ceea ce este privit de noi, fiind cu adevărat comprimat ahrimanic, provine de fapt mai mult din încarnarea noastră trecută decât din cea actuală. Din diversele considerații din acest an [Nota 3] și din celelalte puteți deduce faptul că fizionomia dumneavoastră, restul alcătuirii dumneavoastră stabile provine, de fapt, din încarnarea dumneavoastră precedentă, din viața dumneavoastră precedentă. Se poate vedea de fapt foarte bine din fizionomia unui om ceea ce îl transpune în viața anterioară. Ceea ce este legat de organismul nostru fizic-trupesc, este de fapt mai mult legat de viața trecută decât cu cea prezentă. Dar omul actual se lasă pur și simplu sedus să spună: Noi nu avem nicio viață

precedentă, aşadar viaţa precedentă nu ne poate da înfăţişarea actuală, indiferent dacă suntem mari sau mici. – Dar noi ne convingem de aceasta. Dacă ne-am înţelege corect, atunci nu am putea proceda deloc altfel decât să privim la viaţa noastră precedentă. Dacă am privi acum eul nostru, aşa cum am explicat, ca modelând organismul nostru, lucrurile s-ar limpezi. Ne-ar frapa ceea ce nu putem modela ci este deja modelat din vieţile anterioare. Cel care poate vedea într-adevăr în om ştie cum spiritual-sufletescul său modelează în organismul său. Acesta iese oarecum din acest om, iar în spatele lui stă rămas ceea ce trebuie privit drept ahrimanic, fiind format din încorporarea anterioară.

Pentru cel care se obişnuieşte să privească omul ca pe o fiinţă realmente vie, pentru acela, când întâlneşte un alt om, este întotdeauna aşa ca şi cum din acel om iese cineva. Cel care iese este omul actual; numai că de obicei nu se vede. Pe când cel ce rămâne oarecum în urmă este cel modelat din încorporarea anterioară. Şi în cel ce iese în afară intră foarte curând ceva. Cel care iese în afară este iniţial, aş spune, de-a dreptul transparent; apoi el devine foarte curând opac. Pentru că spiritual-sufletescul apare activ, ca fiind ceea ce este activ, el comprimă ceea ce a ieşit în afară. Şi atunci iese la iveală ceva care apare ca un germen pentru următoarea viaţă pământească.

Tripartit se exprimă omul actual pentru cel care pătrunde cu privirea situaţia. Multe reprezentări mitice au au consemnat acest aspect în mod simbolic. Încercaţi să vă amintiţi numeroasele reprezentări în care sunt expuse trei generaţii una după alta numai pentru a ilustra această ieşire în afară a triadei omeneşti. Amintiţi-vă unele reprezentări ale lui Isis, chiar şi unele reprezentări din perioada creştină, în care sunt prezentate trei figuri una

după alta, care aparţin una alteia. Într-adevăr este avut acolo în vedere ceea ce am expus eu acum. Desigur, poate fi răstălmăcit, dacă cineva vrea să le interpreteze materialist: bunică, mamă şi copil, – dacă vrea. Dar este prezentată o astfel de triadă pentru că ea corespunde unei realităţi a contemplării. În general, vă reprezentaţi cel mai corect imaginile din timpurile vechi dacă nu aveţi în vedere reprezentările fanteziste ale ştiinţei actuale, care reflectează mereu asupra a ceea ce a născocit cineva despre cele expuse imaginativ, ci ţineţi cont de ceea ce au văzut oamenii într-un trecut nu atât de îndepărtat şi cum au reprezentat ei apoi artistic cele văzute.

Importantă, deosebit de importantă este o asemenea considerare ca aceea pe care tocmai am realizat-o, dacă ne actualizăm în conştienţă că Christos, cel care a trecut prin Misteriul de pe Golgota, îşi are relaţia sa – despre care vorbim mereu – cu adevăratul Eu omenesc. Dacă vă menţineţi aşadar înaintea ochilor cuvintele sfântului apostol Pavel [Nota 4]: „Nu eu, ci Christos în mine", acest „în mine" se referă la adevăratul Eu, ascuns pentru viziunea actuală. Omul trebuie întru câtva să privească la acesta ca la ceva spiritual, dacă vrea să găsească relaţia corectă cu Christos. E greu să-ţi imaginezi cum pot fi interpretate anumite cuvinte din Evanghelie, dacă nu se ia aceasta în considerare. Gândiţi-vă numai la acele cuvinte din Evanghelia lui Ioan [Nota 5], care se află chiar la început, unde Ioan vorbește despre cum a venit Christos la oamenii ca la acel loc de care aparţine El. Traducătorii Evangheliei traduc de obicei spunând: „El a venit la ai Săi, şi ai Săi nu L-au primit". Dar în continuare se spune: „Dar celor care L-au primit, El le-a dat puterea să devină copii ai lui Dumnezeu, care cred în numele Lui, care sunt născuţi nu din sânge, nici din voinţa cărnii, nici din voia unui

bărbat, ci din Dumnezeu". Şi se atrage foarte bine atenţia că El a vrut, de fapt, să vină la toţi oamenii care au o astfel de conştienţă. Însă oamenii exteriori, aşadar toţi oamenii care există în mod obişnuit, sunt, totuşi, absolut precis, „din sânge şi carne şi din voinţa unui bărbat". Dar omul pe care l-am desemnat eu drept cel adevărat, cel care nu este născut din sângele şi din voinţa unui bărbat, acela vine, desigur, din lumea spirituală şi se îmbracă cu ceea ce vine din ereditatea fizică. Evanghelia vorbeşte despre omul despre care am vorbit eu astăzi, şi de aceea este atât de dificil de înţeles şi atât de greşit interpretată, pentru că oamenii o înghesuie să intre în reprezentările pe care vor ei să şi le facă astăzi. Dar fără ideile pe care le poate împărtăşi ştiinţa spirituală, lucrurile expuse în Evanghelii nu pot fi înţelese. Dacă ai aceste reprezentări, atunci se aprinde dintr-o dată o lumină în privinţa Evangheliilor.

În legătură cu toate aceste situaţii, s-a petrecut de fapt ceva grandios în evoluţia omenirii prin Misteriul de pe Golgota. Dumneavoastră ştiţi – atât din cărţi cât şi din conferinţe [Nota 6] – că până atunci acest întreg Eu omenesc a trăit într-un cu totul alt mod în trup decât după aceea. Momentul Misteriului de pe Golgota a fost totodată un moment în care s-a modificat întreaga conştienţă a omului. Toate acestea au fost, desigur, generate prin aceea că entitatea Christos s-a unit cu evoluţia Pământului, după cum am expus adesea. Dar a venit timpul în care trebuie să înţelegem tot mai mult ce este de fapt cu acest Misteriu de pe Golgota şi relaţia sa cu omul. Un calvar pentru mulţi lămuritori ai Evangheliilor reprezintă, de exemplu, afirmaţia creştinismului care este enunţată sau tradusă într-un mod sau altul, dar de fapt sună aşa, că „Împărăţia Cerului a coborât". Printre acei oameni care au înţeles fundamental greşit această expresie, este şi *Helena*

Petrovna Blavatsky [Nota 7], care s-a agăţat de aceste cuvinte, dacă îmi este îngăduit să spun aşa, spunând: Creştinii susţin totuşi că prin Misteriul de pe Golgota ar fi coborât pe Pământ un fel de Împărăţie a Cerului; dar lucrurile nu au devenit deloc altfel; spicele nu au devenit de 12 ori mai mari, nici cireşele nu sunt mai mari – ş.a.m.d. Ea vrea să indice cu aceasta că pe Pământul fizic lucrurile nu s-au schimbat. Această „coborâre a Împărăţiei Cerului", a Împărăţiei spirituale, provoacă dificultăţi atât de mari multor explicatori ai Evangheliei, pentru că nu este bine înţeleasă. Ceea ce este avut în vedere prin aceste cuvinte este că până atunci oamenii trăiau în clarvederea atavică în fizicul-pământesc ceea ce puteau ei trăi ca spiritual. Ulterior, ei au trebuit să se înalţe la spiritual şi să recunoască lucrurile în spiritualul care într-adevăr a venit. Nu avem nevoie să luăm toate ideile fanteziste aduse din diverse părţi pentru explicarea acestei fraze, ci să considerăm realitatea aşa cum este avută în vedere. Această realitate rezidă în următoarele.

Cu Christos, care a trecut prin Misteriul de pe Golgota, lucrurile au devenit pentru oameni cu adevărat aşa, că ei nu-şi mai pot recepţiona existenţa spirituală cu simpla lor existenţă fizică, ci trebuie să trăiască în lumea spirituală. Cel care trăieşte doar în lumea fizică, acela nu mai trăieşte pe Pământ, ci trăieşte sub Pământ, căci începând de la Misteriul de pe Golgota a fost dată posibilitatea de a trăi în spirit. Împărăţia spirituală a venit cu adevărat încoace. Expresia va fi imediat înţeleasă dacă o luaţi aşa cum am explicat-o. Cu această trăire în spirit Christos se află într-o relaţie reală. Însă acest lucru trebuie să rămână deocamdată ascuns. El urmează să fie împărtăşit omenirii doar treptat, pe măsură ce oamenii şi-l cuceresc. Şi abia înţelegând aceasta, înţelegem adevărata

desfăşurare a istoriei mai recente, de după Misteriul de pe Golgota. În primele secole, creştinismul, aşa cum a venit el în lume prin Misteriul de pe Golgota, s-a implantat în gnosă, care mai mult sau mai puţin încă exista. Oamenii aveau reprezentări foarte spirituale pentru a-şi clarifica ce este, de fapt, Christos Iisus. Apoi Biserica a luat o anumită formă. Puteţi urmări istoric această formă, dar trebuie să aveţi în vedere în mod corect sarcina acestei forme a Bisericii începând din secolele III, IV şi V. Ceea ce spun acum nu trebuie nicidecum înţeles greşit. Ştiinţa spirituală, aşa cum este ea reprezentată aici, se situează într-adevăr pe terenul toleranţei reale, active, faţă de toate revelaţiile religioase existente. De aceea, ştiinţa spirituală trebuie să poată şi pătrunde cu privirea adevărul relativ al diferitelor confesiuni religioase. Nu în sensul că ştiinţa spirituală înclină cu mai multă sau mai puţină simpatie înspre o confesiune sau alta, ci ea vrea să promoveze aducerea la lumină a conţinutului de adevăr al diverselor confesiuni religioase; de aceea ea vrea să cumpănească cu grijă lucrurile, să nu fie unilaterală. Aşadar ştiinţei spirituale nu-i este îngăduit să afirme că înclina înspre o confesiune sau alta; ea vrea să fie ştiinţă a spiritului. Ştiinţa spirituală poate, de exemplu, aprecia foarte bine că este păcat că pentru mulţi oameni s-a pierdut ceea ce se află în cultul catolic. Avantajele cultului catolic relativ la cultură ştie foarte bine să le aprecieze ştiinţa spirituală. Ea ştie, de asemenea, că producerea multor lucruri în domeniul artei este foarte legată de cultul catolic, care este doar o continuare a diverselor alte confesiuni religioase, mult mai mult decât se crede în mod obişnuit. În acest cult se află o esenţă misterială profundă. Dar ceea ce am eu de spus se referă la ceva esenţial diferit, în orice caz nu la cultul catolic, cult care îşi are justificarea interioară deplină, care

este extraordinar de stimulator pentru ceea ce este productiv în om. Dar ceea ce trebuie eu să expun este că: formele ecleziastice au primit diverse sarcini, pe care le-au avut pe atunci într-o măsură foarte înaltă – şi le mai au şi astăzi –, când naturi atât de ardente ca Bernhard von Clairvaux, au crescut depăşind măsura Bisericii datorită Dumnezeului lor. Trebuie să diferenţiem întotdeauna Biserica de astfel de personalităţi ca Bernhard von Clairvaux şi nenumăraţi alţii. Dar ce sarcină avea Biserica? Ea avea sarcina de a ţine sufletele pe cât posibil de departe de cunoaşterea lui Christos, de a determina pe cât posibil ca sufletele să nu se apropie foarte mult de Christos. Şi istoria vieţii ecleziastice începând din secolele III, IV şi în continuare, este în esenţă, de fapt, istoria îndepărtării sufletului omenesc de înţelegerea Misteriului de pe Golgota. Există o anumită adversitate faţă de înţelegerea lui Christos în dezvoltarea bisericească. Aceasta sarcină negativă a Bisericii îşi are, de asemenea, justificarea ei. Ea îşi are justificarea prin faptul că oamenii trebuie să se străduiască din nou tot mereu, prin puterea propriului lor suflet, să ajungă la Christos. Şi, practic, venirea oamenilor la Christos, de-a lungul tuturor acestor secole a fost o continuă răzvrătire împotriva Bisericii. Şi oameni ca Bernhard von Clairvaux se răzvrătesc de fapt împotriva Bisericii. Studiaţi-l chiar şi pe *Toma d'Aquino* [Nota 8]; de către cei care erau drept-credincioşi din punctul de vedere al Bisericii, el era considerat eretic; el a fost înfierat, şi Biserica a preluat învăţătura sa abia mai târziu. Calea spre Christos a fost de fapt mereu o împotrivire faţă de Biserică, şi doar încet şi treptat puteau oamenii să-şi croiască drum înspre Christos. Să ne gândim numai că astfel de oameni, ca de exemplu *Petrus Waldus* [Nota 9], întemeietorul aşa-numitei «Secte Waldenser», era în secolul XII împreună cu

tovarăşii săi, şi la acea vreme niciunul dintre ei încă nu aveau nicio cunoaştere a Evangheliilor. Răspândirea vieţii bisericeşti s-a petrecut fără Evanghelii. Reflectaţi la aceasta! S-au căutat dintre cei care s-au strâns în preajma lui Petrus Waldus câţiva care puteau să traducă câte ceva din Evanghelii; aşa au ajuns ei să cunoască Evangheliile şi, cunoscându-le, din Evanghelii a curs o viaţă creştină elevată, sfântă. Aceasta a avut însă drept consecinţă că Petrus Waldus a fost declarat eretic de către papă, împotriva voinţei tovarăşilor săi. Până în aceste timpuri în Europa de asemenea se mai răspândiseră anumite cunoştinţe gnostice, ca de exemplu la catari, în traducere: cei puri. Dar această cunoaştere gnostică urmărea crearea de idei, reprezentări concrete despre Christos şi Misteriul de pe Golgota. Din punctul de vedere al Bisericii oficiale aceasta nu era de dorit. De aceea, catarii au devenit eretici. Numele de „eretic" („Ketzer" în limba germană – *n.tr*.) nu este decât numele de „Kathar" modificat; este acelaşi cuvânt.

Este foarte necesar să vedem în întreaga lor exactitate cele despre care vorbesc acum, astfel încât să facem distincţie între calea creştinismului şi calea Bisericii, şi astfel încât în timpul nostru să învăţăm să înţelegem că trebuie prin ştiinţa spirituală să ne netezim o cale înspre adevăratul Christos, înspre adevărata reprezentare a lui Christos. Infinit de mult tocmai din timpul actual devine clar omului atunci când se ştie că nu tot ceea ce s-a botezat în Numele lui Christos a existat pentru a mijloci înţelegerea Misteriului de pe Golgota, ci că multe au existat tocmai pentru a împiedica această înţelegere, pentru a ridica o barieră în faţa acestei înţelegeri. Şi oare nu există de fapt această barieră şi în ziua de azi? Tocmai că în ziua de azi

este acolo! În acest sens vreau să vă expun câteva lucruri caracteristice.

Strădaniile care au apărut în multe locuri, inclusiv protestantismul, au fost întotdeauna în opoziţie cu Biserica, deoarece Biserica avea mai degrabă sarcina tocmai să ridice o barieră în faţa înţelegerii lui Christos, omul trebuind să-şi croiască drumul să ajungă la înţelegerea lui Christos. Petrus Waldus a trebuit să o facă, prin aceea că a căutat Evangheliile. Până atunci, oamenii au avut numai Biserica, nu şi Evangheliile. Dar şi în ziua de azi mai au unii oameni păreri ciudate despre această relaţie a Bisericii cu Evangheliile. Dintr-o lucrare recentă [Nota 10], foarte caracteristică pentru astfel de lucruri, aş dori să vă citesc un pasaj din care veţi recunoaşte că acest punct de vedere, care la acea vreme l-a anatemizat pe Petrus Waldus pentru că a căutat în Evanghelii calea spre Christos, mai este înrădăcinată şi în prezentul nemijlocit. Aşadar consideraţi un asemenea lucru cum se mai rosteşte şi în ziua de azi. În lucrarea la care mă refer, se spune:

„Evangheliile şi Epistolele Apostolilor sunt pentru noi documente scrise ale revelaţiei, de o valoare incomparabilă; dar ele nu ne sunt nici baza pe care trebuie să fie clădită credinţa noastră, nici singura sursă din care extragem spontan noi înşine conţinutul acesteia din urmă. După părerea noastră, Biserica este mai veche decât sfânta Scriptură; din mâna ei o preluăm pe aceasta din urmă, ea este chezăşia credibilităţii ei, şi faţă de pericolele apărute prin transmiterea prin manuscrise şi a transformărilor textului la traducerea în toate limbile Pământului, Biserica este pentru noi singura interpretatoare de încredere a sensului şi a amplorii tuturor zicerilor din sfânta Scriptură."

Ceea ce înseamnă că ceea ce contează nu este ceea ce se află realmente în Evanghelii, ci ceea ce Biserica spune că trebuie să căutăm în Evanghelii. Eu trebuie să spun aceasta din simplul motiv că şi în cercurile noastre domneşte multă naivitate în această privinţă. Tot mereu vrea să se afirme şi în cercurile noastre părerea că faţă de Biserica catolică ne-ar fi mai de folos dacă s-ar putea spune despre noi că noi reprezentăm o viziune prietenoasă, binevoitoare în privinţa lui Christos. Însă aceasta nu ne va ajuta câtuşi de puţin în relaţia cu Biserica catolică, ci va duce doar la ponegrirea noastră, pentru că în Biserica catolică nu este îngăduit să se prezinte ceva despre Christos sau în privinţa a orice trece dincolo de simplele ştiinţe ale naturii, care nu este recunoscut de Biserica însăşi ca fiind conform învăţăturilor sale. Aşadar dacă cineva dintre noi reprezintă o idee despre Christos şi crede că prin aceasta se poate justifica faţă de Biserica catolică, acela tocmai că se acuză, respectiv se consideră că se acuză pe el însuşi, pentru că el nu are nici un drept să spună despre Christos ceva din alte surse decât numai din învăţăturile Bisericii.

Acelaşi autor care a spus aceste cuvinte pe care tocmai vi le-am citit, se exprimă despre aceasta într-un mod foarte clar:

„Pentru credincioşi, situaţia este desigur aceeaşi cum este pentru cercetătorii naturii faţă de realităţile experienţei" – aşadar el este de părerea că omul credincios ar trebui să preia ceea ce îi prescrie Biserica despre lumea spirituală, aşa cum preiau ochii realităţile naturii –,

„El trebuie să le preia aşa cum sunt ele, nu poate nici să le scadă şi nici să la adauge ceva; tocmai recepţionarea stării reale a lucrurilor, curăţată cât de mult posibil de orice accesoriu subiectiv, a adevăratului conţinut obiectiv se cere de la el mai presus de toate… De asemenea,

adevărurile revelaţiei sunt un dat – pentru acela care le cuprinde prin credinţă. Ele sunt, în plus, complete şi desăvârşite. Ele nu pot afla de la Christos încoace nicio îmbogăţire, şi trăinicia lor nu poate fi nici redusă, orice modificare a conţinutului lor fiind exclusă."

Aceste lucruri sunt spuse de cineva încadrat pe deplin în ceea ce trebuie să spună adevăratul catolic, autenticul catolic al Bisericii. Acest adevărat catolic al Bisericii trebuie, de exemplu, să se întoarcă cu o anumită repulsie de la ceva cum a fost iniţiat de *Lessing*, care a pornit în a căuta din nou spiritual-sufletescul. Prin Lessing s-a ajuns până la vieţile pământeşti repetate. Din viaţa spirituală contemporană a decurs aceasta. Însă ceea ce se situează pe terenul Bisericii catolice trebuie să se afle în cea mai severă contradicţie tocmai cu viaţa spirituală germană aşa cum a curs ea prin *Lessing*, *Herder*, *Goethe*, *Schiller*. Acelaşi om care a scris ceea ce v-am citit eu dumneavoastră scrie prin urmare şi:

„Sistemul doctrinei ecleziastice, aşa cum apare el teologului în ziua de azi, şi este prezentat de el, nu a fost, totuşi, de la început încheiat şi desăvârşit. Ceea ce a împărtăşit Christos Apostolilor, ceea ce au vestit aceştia lumii nu era un sistem metodic progresiv, elaborat multilateral; erau o mulţime de adevăruri care se reunesc toate ca într-un punct focar într-un singur fapt al istoriei mântuirii, al devenirii om a Logosului divin. Însă instruirea credincioşilor şi apărarea împotriva atacurilor păgânilor, ca şi împotriva interpretărilor greşite ale ereticilor au făcut necesară unirea sistematică a acestor adevăruri, dezvoltarea deplină a conţinutului lor, fixarea sensului lor exact. Acestea s-au înfăptuit prin predicarea necontenită a învăţăturii de către organele chemate să o facă; conform viziunii catolice s-a înfăptuit sub conducerea Spiritului

Sfânt, dar totodată prin conlucrarea ştiinţei ecleziastice incipiente.

Revelaţia nu a creat un nou limbaj, ci s-a folosit de cel în uz, revizuind şi înălţând sensul şi semnificaţia anumitor cuvinte. Şi teologia, care s-a angajat să expună conţinutul revelaţiei în mod corespunzător şi doctrinar, şi să-l pătrundă speculativ, a avut nevoie în această privinţă de anumite instrumente şi mijloace ajutătoare, de concepte strict delimitate pentru structurarea materialului, de expresii speciale pentru a indica într-un mod inteligibil relaţii care trec cu mult dincolo de experienţele vieţii cotidiene. Cu aceasta, filosofiei greceşti i-a revenit noua ei sarcină istorică. Ea a ajutat la pregătirea vaselor în care era vărsat acum un conţinut infinit mai bogat, provenit dintr-o sursă mai înaltă. Mai întâi a fost platonismul, din care s-a luat. Direcţia speculaţiilor sale asupra suprasensibilului invita direct la aceasta. Mult mai târziu, după ce mai mult de un mileniu fusese deja parcurs, şi cele mai importante părţi componente ale revelaţiei îşi găsiseră de mult formularea lor dogmatică, s-a realizat strânsa legătură dintre ştiinţa teologică şi filosofia aristotelică, care dăinuie şi în ziua de azi."

Aşadar pentru că filosofia aristotelică s-a unit cu Biserica deja în Evul Mediu, îi este îngăduit să fie valabilă în Biserică şi în ziua de azi!

„Cu ajutorul ei sfântul Toma de Aquino, cel mai mare sistematician pe care îl cunoaşte istoria, a ridicat marele edificiu al învăţăturii care, modificată doar pe ici şi pe colo în amănuntele ei, a determinat pentru secolele următoare teologia catolică în privinţa formei, expresiei şi a metodei de instruire."

Acum, respectivul domn de la care provine această scriere, realizează că ceea ce numeşte el învăţătură

bisericească provine dintr-o anumită unire a ceea ce este substanţa înţelepciunii creştine cu filosofia greco-aristotelică. El chiar îşi reprezintă, ca o posibilitate, ca într-un viitor, pe care şi-l imaginează de-a dreptul îndepărtat – el subliniază „într-un viitor nicidecum apropiat" – s-ar putea ca oamenii să se apropie de creştinism prin cu totul alte idei. El spune: Cum ar fi fost dacă creştinismul nu s-ar fi răspândit prin filosofia greacă, ci, ceea ce ar fi fost de asemenea posibil, prin filosofia indiană: totul ar fi luat o altă formă. Cu toate a cestea, trebuie să se rămână la forma pe care a primit-o; aceasta nu trebuie modificată cu o altă viziune care provine dintr-un timp recent. Deşi, el simte că există puncte în care lucrurile devin suspecte:

„Mă opun numai acelei stări de spirit care, în domeniile în care cercetării ştiinţifice îi revine libertate deplină, este surdă faţă de toate obiecţiile oricât de bine întemeiate şi se ţine strâns de tradiţie."

Dar el se ţine de-a dreptul straşnic de tradiţie!

„Şi în cele din urmă trebuie totuşi să cedăm, aşa cum am cedat sistemului copernican despre Univers."

Dar Biserica a cedat abia în anul 1827! Însă el întoarce spatele chiar şi încercării care a fost făcută în mod justificat: de a înţelege într-un mod nou creştinismul, căutând înţelegerea lui din perspectiva conştienţei contemporane. Aceasta nu este pe placul lui. El spune:

„Astfel îmi pot imagina că un viitor *nicidecum apropiat de zilele noastre* ar slăbi legătura teologiei cu filosofia aristotelică şi ar înlocui conceptele care nu mai sunt inteligibile şi sunt cu atât mai puţin satisfăcătoare, prin altele, care să corespundă unei cunoaşteri îmbunătăţită multilateral."

El şi-ar „putea imagina” că ceea oricum nu mai pricepe nimeni ar putea fi înlocuit prin ceva pe care, de asemenea, nu-l pricepe nimeni.

„Cu aceasta nu s-ar acţiona contrar avertizării Evangheliei, căci nu s-ar turna un vin nou în vase vechi, ci, dimpotrivă, s-ar produce noi vase pentru a păstra vinul inepuizabil şi conform naturii sale imuabil, al doctrinei mântuirii şi a-l pune la dispoziţia credincioşilor.”

Dar aceasta nu trebuie să se întâmple, căci:

„Dar vasele trebuie, fără îndoială, să fie adecvate pentru aceasta. Încercările care au fost făcute în secolul XVII cu filosofia carteziană [Nota 11], în secolul XIX cu filosofia kantiană şi hegeliană, ne avertizează să fim precauţi. Un sistem de concepte care urmează să-l înlocuiască pe cel aristotelic ar trebui să fi provenit, la fel ca şi acesta, din plenitudinea cunoaşterii şi din cea a conştienţei timpului” – atunci ar veni aceşti oameni şi s-ar împotrivi lui deoarece în nici un caz conceptele nu au provenit din „plenitudinea cunoaşterii şi a conştienţei timpului” –, „sistemul de concepte ar trebui să fi ajuns, la fel ca şi acesta, la dominanţă durabilă în cercurile largi ale omeniri gânditoare. Dar şi atunci aplicarea sa în teologia catolică cu greu s-ar desfăşura fără tot felul de greşeli şi de confuzii.”

Oamenii ar trebui să „muncească” pentru a obţine înţelegerea.

„Nici în secolul XIII nu a fost altfel, când prin intermediul arabilor a ajuns filosofia aristotelică deplină la cunoaşterea Occidentului creştin. Acceptarea ei s-a izbit parţial de o opoziţie violentă. Nici Toma d’Aquino nu a fost cruţat de adversităţi. El era considerat pe atunci de mulţi un inovator, împotriva căruia susţinătorii vechiului încercat şi verificat, trebuiau să-şi îndrepte atacurile.”

Este ciudat cum sunt oamenii, cum cele pe care le pot gândi foarte bine, nu le pot lăsa deloc să apară atunci când este vorba de a înlocui vechea înţelegere a creştinismului printr-una care să fie din acest timp, atunci când sunt ei înşişi din acest timp. Şi nu se poate spune că aşa ceva nu este făcut cu abilitate. Omul este foarte învăţat, căci cărţulia se încheie cu o indicaţie cu adevărat semnificativă, cu indicarea unei comunităţi religioase, a unui Ordin, care a mers dintotdeauna pe deşteptăciune, cu indicarea unui Ordin care a avut o orientare diferită decât Bernhard von Clairvaux sau *Francisc de Assisi* care au mers pe o anumită înclinaţie mistică spre devoţiune. Acest alt Ordin, altă comunitate, a pus mai puţin preţ pe devoţiunea mistică sau altele asemănătoare, ci pe o anumită isteţime şi pe o înţelegere a lucrurilor vieţii. De aceea, cărţulia spune în încheiere:

„Închei cu câteva cuvinte ale sfântului *Ignatius de Loyola* [Nota 12], care au fost incluse în constituţia Ordinului Iezuit, şi asupra cărora se indică mai nou din diverse părţi: «*Preocuparea cu ştiinţa, dacă este practicată cu strădania pură a unui serviciu divin, este, tocmai pentru că ea cuprinde omul întreg, nu mai puţin plăcută, ci chiar mai plăcută lui Dumnezeu decât practicarea penitenţei.*»"

Pe vremea noastră s-au făcut încercări pentru a trezi o înţelegere clară din toate părţile. Vreau să vă dovedesc acest lucru printr-un exemplu. V-am citit astăzi dintr-o lucrare din care puteţi vedea care este atitudine cuiva dintr-o anumită parte, în sensul unui curent pe carte l-am caracterizat. Faptul că are această atitudine o vede, de exemplu, un domn care a scris de curând – este important că aceasta a fost de curând – un eseu despre omul care a scris această lucrare. Din acest eseu deci vreau să vă citesc acum un pasaj [Nota 13]:

„În discursul ţinut în 1893 «Despre sarcina ştiinţei catolice şi a poziţiei învăţaţilor catolici în prezent», el a făcut mărturisirea: «Şi noi, învăţaţii catolici ai secolului XIX, suntem convinşi că între cunoaştere şi credinţă nu există nicio contradicţie, ci amândouă sunt destinate să se pătrundă reciproc în armonie intimă. Suntem convinşi că nu există şi nu poate exista un adevăr dual. Dumnezeu este izvorul oricărui adevăr; El ne-a vorbit prin profeţi şi prin Logosul întrupat; El ne vorbeşte prin reprezentanţii Bisericii, dar nu mai puţin şi prin legile logicii, pe care trebuie să le respectăm atunci când ne străduim să cunoaştem adevărurile naturale. Şi pentru că Dumnezeu nu se poate contrazice pe sine, nu poate exista nicio opoziţie între adevărurile supranaturale şi cele naturale, între învăţătura revelaţiei şi ceea ce aduce la vedere ştiinţa care urmează legile logicii şi regulile metodologiei». Dar cu aceasta, filosofia este redusă la tăcere. Libertatea ei ne apare ca aceea a turmei înăuntrul îngrădirii, sau a prizonierului în interiorul zidurilor care îl înconjoară. Pe cât de puţin sunt liberi aceştia, pentru că le este îngăduit să-şi folosească propriile picioarele ca să se mişte şi propriile mâini pentru o activitate, putându-se mişca după plac în teritoriul îngrădit, tot atât de puţin liberă este şi filosofia cu propriile ei principii, sub domnia determinantivă şi limitativă a credinţei. O filozofie catolică conţine nemijlocit o contradicţie în sine însăşi, pentru că ea nu este liberă fără condiţii prealabile, de sine stătătoare.”

Dacă ştiinţa noastră spirituală nu ar fi de sine stătătoare, dacă nu ar sta pe propriile picioare ea nu ar fi ceea ce trebuie să fie.

„Ea [filosofia catolică] are un drum prestabilit. O filozofie care pretinde a fi ştiinţifică poate înregistra cu consecvenţă implacabilă doar ceea ce provine din propria

cercetare şi gândire, fiind legat de regulile stricte ale cercetării şi demonstrării; ei nu-i este îngăduit să se situeze în interiorul unei anumite religii, pe un anumit punct de vedere dogmatic, bisericesc. În caz contrar, ea nu este ştiinţă, ci dogmatism neştiinţific; şi nu va fi determinată de principii de cunoaştere, ci de credinţă şi doctrină. Ea nu merge neîmpiedicată şi neinfluenţată pe calea ei, nu-şi urmează nepărtinitoare propriile sale legi, ci recunoaşte din capul locului un adevăr care dăinuie pe bună dreptate şi îl adoptă, contrar autonomiei."

Însă tocmai aceasta este sarcina timpului nostru actual, ca noi să găsim calea pe care fiecare suflet omenesc poate sta pe propriile lui picioare. De aceea, un om care afirmă aşa ceva precum v-am citit din acea lucrare se află în cea mai stringentă contradicţie cu sarcina propriu-zisă a timpului nostru. Vedeţi că există şi oameni care înţeleg aceasta: că în nici un caz nu este posibilă o viziune asupra lumii, o viziune ştiinţifică asupra lumii atunci când oamenii au asemenea păreri. Dar pare totuşi să fie de-a dreptul greu ca în prezent cineva să-şi păstreze imparţialitatea judecăţilor sale, în ciuda faptului că ar fi atât de necesar. Căci de faptul dacă oamenii vor ajunge să-şi găsească relaţia lor sufletească, felul cum sunt ei corelaţi cu lumea spirituală, de aceasta va depinde mersul înainte al culturii; şi cine nu vede acest lucru împiedică cel mai important lucru pe care îl are prezentul ca sarcină. Această concluzie trebuie trasă, în orice caz. Lucrul straniu astăzi este că oamenii pot vedea ceva, dar apoi trag în mod ciudat alte concluzii de acolo. Căci autorul acelui eseu scrie apoi despre omul din lucrarea căruia v-am citit, lucruri care culminează în mărturisirea de credinţă iezuită. Omul care a scris lucrarea era, pe când a conceput-o, *Georg, baron von Hertling*, astăzi cunoscut sub numele de contele von

Hertling. Iar autorul acelui articol, după ce a spus mai înainte că „toate acestea exclud ştiinţa", îşi încheie articolul cu aceste cuvinte [Nota 14]:

„Contele Hertling este o individualitate categoric eminentă. Individualitate înseamnă, textual, indivizibilitate, dar tocmai aceasta determină totodată divizibilitatea, gradaţia interioară, organizarea în întregime. Sufletul individual, sufletul semninţiei, sufletul poporului, se întâlnesc şi se intensifică reciproc în acest om; trinitatea sufletului său este ceea ce îl face atât de puternic, şi îi imprimă pecetea cancelarului ales al Imperiului German."

Este necesar în timpul nostru actual ca noi să găsim posibilitatea de a apuca nervul prin care trebuie să curgă fluidul ştiinţei spirituale. Şi acest nerv nu poate fi altul decât acela care lasă să curgă prin el cele prin care sufletul omenesc îşi găseşte propria cale înspre viaţa spirituală. Acest lucru trebuie să-l înţelegem temeinic, pentru că el este legat de cele mai profunde nevoi, de cele mai necesare impulsuri ale epoci noastre actuale. Căci timpul nostru cere omului ca el să poată ajunge în situaţia, atunci când pătrunde un lucru cu privirea, să îl admită, să tragă realmente concluziile din el şi să acţioneze în consecinţă. Ştiinţa noastră spirituală se va putea menţine într-adevăr numai la astfel de oameni care au curajul pentru adevăr, căci altfel vom putea trăi mereu tot mai multe astfel de lucruri. Trebuie să spun şi aceasta, pentru că printre noi se găsesc mereu mai multe firi naive care sunt încântate când se întâmplă ca pe ici sau pe colo ştiinţa spirituală sau ceva care pare spiritual-ştiinţific să fie lăudat. Tocmai în acest punct trebuie să avem capacitatea să discernem. Lauda ne poate fi cu mult mai dăunătoare şi poate contrazice cu mult mai mult strădaniile noastre decât un reproş care este intenţionat cu onestitate.

Hermann Heisler [Nota 15], un teolog protestant, a ţinut în Konstanz conferinţe pe care le-a reunit apoi sub titlul «Probleme ale vieţii, 17 predici de Hermann Heisler». Mi-a parvenit întâmplător o critică a acestei cărţi a lui Hermann Heisler [Nota 16], care este foarte caracteristică, iar prietenii noştri naivi vor socoti probabil această critică printre cele de care ar trebui să se bucure, pentru că de fapt totul este lăudat acolo. Dar această critică este caracteristică:

„Aceste predici merită o atenţie deosebită chiar şi numai de dragul predicatorului. El a fost timp de zece ani preot evanghelic în Stiria şi Boemia, şi apoi, speriat de pericolul de a încremeni în rutina funcţiei, a renunţat temporar la funcţia sa pentru a se consacra, ani de-a rândul, temeinic, studiilor filosofice şi de ştiinţe ale naturii, până când în cele din urmă, mânat de chemarea interioară, s-a întors, cu o nouă bucurie şi iubire, la funcţia sa bisericească. Şi pentru că nu putea sluji patriei cu armele, el a oferit Bisericii din ţinutul său natal Baden serviciile sale spirituale şi i s-a încredinţat o parohie la Konstanz. Acolo au fost ţinute, în cursul anului 1917, prezentele 17 predici. Ele se remarcă şi din punct de vedere al conţinutului lor. Toate se bazează pe o muncă spirituală temeinică, şi solicită din partea ascultătorilor şi a cititorilor o participare serioasă. Ele nu vor să aprindă sentimente frumoase, ci printr-o gândire serioasă, să formeze o convingere care să devină cunoaştere. Astfel, ele evită tonul de predică şi pot fi citite aproape ca tratate ştiinţifice de un gen popular de bună calitate despre probleme religioase. Menţionez ca exemplu predica asupra termenului echivoc de libertate. Ea ajunge la adevărata concluzie: «Desigur că rămâne mereu un *trebuie*, care ne conduce. Noi, chiar ca oameni eliberaţi, urmăm ţelul care

ne atrage cel mai puternic. Dar acesta este darul dumnezeiesc al libertăţii, pe care ni-l aduce Christos, anume că ademenirile inferioare ale lumii sensibile îşi pierd puterea de constrângere asupra sufletelor noastre şi că slava lumii spirituale câştigă putere asupra noastră.» Dar particularitatea predicii lui Heisler nu constă în general în puternica încordare a gândirii, ci în conţinutul precis al gândurilor sale: Heisler este teosof convins, entuziast. El însuşi probabil ar spune mai degrabă: adept al ştiinţei spirituale. Aceasta nu trebuie confundată cu credinţa spiritistă în materializarea spiritelor, ci afirmă o acţiune pur spirituală nelegată de nici un mijloc material, a spiritului. Gândurile noastre sunt forţe care iradiază invizibil dar cu putere din noi, imprimând întregii naturi pecetea fiinţei noastre, într-un mod favorabil sau dăunător. Această credinţă în puterea indestructibilă a spiritului se manifestă consolator în predica: «Morţii noştri trăiesc»; şi dobândeşte o formă surprinzătoare în predica «Soarta». Pe baza lui Ioan 9 (orbul din naştere) se expune aici vechea învăţătură indiană şi orfică despre transmigraţia sufletelor, despre reîncorporarea sufletului într-un trup pământesc: cu aceasta predicatorul vrea să dezlege enigma sorţii adesea aparent atât de nedreaptă, şi, la fel ca Lessing în lucrarea sa «Educarea neamului omenesc», trezeşte credinţa într-o educaţie divină sistematică. Dacă mai spun că Heisler resimte această învăţătură, ca şi întreaga sa ştiinţă spirituală, ca întoarcere la Noul Testament, şi că o prezintă ca pe o ştiinţă, aşadar depăşind în mod conştient graniţa kantiană dintre ştiinţă şi credinţă, atunci am schiţat probabil gândurile sale în trăsăturile lor principale."

Acum, am putea spune: Ce putem vrea mai mult? De fapt, nici nu se poate scrie ceva mai bun! – Dar omul care scrie aceasta îşi încheie astfel consideraţiile:

„Eu personal resping această ştiinţă spirituală şi rămân la Kant. Dar predicile conţin în rest atât de multe lucruri bune, şi teosofia mişcă în clipa de faţă teologia într-un mod atât de semnificativ (vezi, de exemplu, eseurile lui Rittelmeyer din «Lumea creştină»), încât cred că fac un serviciu multor teologi şi laici atunci când indic în mod expres aceste predici ale lui Heisler".

Acesta este modul în care gândesc de multe ori oamenii în timpul nostru, modul în care gândirii îi lipsesc puterea interioară şi curajul interior. Omul are de spus „numai lucruri bune"; şi îţi dai seama că el şi vede binele, căci îl poate formula foarte frumos. Dar apoi: „Eu personal resping această ştiinţă spirituală!" Aici aveţi roadele a ceea ce am caracterizat mai înainte, şi multe lucruri din prezent sunt legate de aceste roade.

Aceasta vreau să vă expun în continuare peste opt zile: acel curent pe care l-am caracterizat astăzi şi care duce apoi până la social-democraţie şi la bolşevism.

CONFERINŢA a VI-a

Berlin, 30 iulie 1918

Voi schiţa astăzi în continuare câte ceva din contextul pe care am încercat deja să îl înţelegem în decursul ultimelor consideraţii. Prezentul cu diferitele sale curente, curente spirituale şi materiale, este extrem de dificil de înţeles şi nu trebuie să credem deloc că acest prezent încâlcit l-am putea înţelege fără voinţa de a recunoaşte ceea ce s-a pregătit pentru acest prezent vreme foarte, foarte îndelungată, în sânul istoriei. Vrem astăzi, în sensul în care îl putem încerca pornind de la ştiinţa noastră

spirituală, să privim înapoi la aşa-numita a patra epocă postatlanteană.

Ştiţi că trebuie să considerăm că această epocă a început în jurul anului 747 înainte de Misteriul de pe Golgota, şi că ea se încheie pentru noi pe la începutul secolului XV, în jurul anului 1413. Privim aşadar acest interval temporal – cifrele trebuie desigur luate aşa cum se iau în general cifrele în legătură cu astfel de lucruri –, pentru că noi vedem în acest interval de timp anumite forţe legate strâns unele de altele, înrudite între ele, care se diferenţiază esenţialmente de toate forţele care domnesc în epoca precedentă şi în cea următoare. Această perioadă, pe care noi o numim cea a dezvoltării sufletului înţelegerii sau al sentimentului din natura omenească, se poate descompune la rândul său în trei epoci mai mici: un interval de timp, pe care îl putem delimita aproximativ în aşa fel încât îl considerăm ca începând în jurul anului 747 înainte de Christos – acesta este de fapt şi adevăratul an al întemeierii Romei – şi se încheie cam prin anul 27 înainte de Misteriul de pe Golgota. Cel de-al doilea interval temporal mai mic s-ar putea întinde atunci de la acest an 27 până pe la sfârşitul secolului VII, până în anul 693 după întemeierea creştinismului; şi ultimul, cel de-al treilea interval temporal mai mic din această perioadă mai mare, cuprinde răstimpul dintre 693 şi aproximativ 1413. Începând din acel moment, cam din 1413, ne aflăm în acel timp care dă dezvoltării noastre sufleteşti forţele sufleteşti deja cunoscute nouă într-o anumită măsură, în specificul lor. Aşa cum în privinţa dezvoltării sufleteşti a omenirii putem delimita cu precizie cea de-a patra epocă postatlanteană de cele trei epoci precedente, cea protohindusă, cea protopersană şi cea egipteano-caldeeană, şi cum o putem iar delimita cu precizie de ceea

ce a urmat deja şi mai trebuie încă să vină, tot aşa putem remarca şi în cadrul acestei epoci momente caracteristice pentru dezvoltarea omenirii, în măsura în care ele vin în considerare în procesul dezvoltării omenirii în aceste intervale temporale mai mici indicate.

Pentru epoca dintre 747 şi 27 înainte de Misteriul de pe Golgota intră, desigur, în considerare, cu precădere acele popoare care locuiau în jurul Mării Mediterane. La aceste popoare vedem formându-se o stare sufletească foarte specifică. Istoria spune prea puţin despre această stare sufletească, pentru că în acest caz istoria nu vrea să-şi creeze ideile, conceptele, pentru a intra în ceea ce este propriu-zis caracteristic în această privinţă. Dacă vrem să caracterizăm această epocă pe care tocmai am delimitat-o, putem spune: Sufletele omeneşti se dezvoltă în acest timp din raţiunile interioare ale dezvoltării omenirii în aşa fel încât, ca suflete, ele într-un fel se desprind din legătura cu lumea atotspirituală. Dacă ne întoarcem în perioada egipteană, în cea caldeeană – aceasta este epoca sufletului senzaţiei –, găsim acolo, pentru conştienţa omenească, un sentiment pronunţat al apartenenţei acestui suflet omenesc la Cosmos. Sufletul senzaţiei din natura omenească simţea pe atunci că omul este un membru al întregului Cosmos. Nu ne descurcăm cu caracterizarea a ceea ce se numeşte dezvoltare egipteană, caldeeană, babiloniană, dacă nu ţinem seama de faptul că pe atunci într-un fel omul odată cu senzaţia, cu senzaţia sensibilă, din observarea lumii lua în el ceva care exprima în el acest sentiment al apartenenţei la Cosmosul spiritual. Aşa cum degetele noastre de la mână se simt oarecum una cu noi, tot aşa omul egiptean, cel caldeean, se mai simţea încă element component al Cosmosului spiritual. În privinţa acestui sentiment cosmic, în secolul VIII î.Ch. a intervenit o

criză, o adevărată catastrofă în omenire. Sufletele omeneşti datoraseră sentimentul lor de apartenenţă la Cosmos vechii lor clarvederi atavice, mai mult de vis. În acele vremuri vechi, oamenii nu percepeau aşa cum percepem noi astăzi. Ei percepeau – ştiinţa profană, care însă în acest sens nu ştie nimic, numeşte aceasta „animism" –, atunci când percepeau cu simţurile, totodată şi spiritualul, divinul. În felul acesta, ei se simţeau conectaţi la spiritul Cosmosului.

Această legătură s-a diminuat până a dispărut. Pe de o parte, această dispariţie treptată a avut drept consecinţă multe fenomene de decadenţă, pe de altă parte a avut însă drept consecinţă şi întreaga, minunata cultură greacă. Căci această cultură greacă, care a fost întemeiată cu precădere pe ceea ce trăieşte omul ca om, ca om care stă izolat în Univers, această cultură greacă se datorează faptului că omul nu se mai simţea un membru al cosmosului, ci ca o totalitate umană, ca ceva închis în sine ca fiinţă umană. El se situa oarecum în afara Cosmosului, el începuse o viaţă totală în sine însuşi. Dacă asupra vieţii spirituale greceşti s-ar fi revărsat aceeaşi stare sufletească ce rămăsese din timpurile vechi, de exemplu în populaţia indiană, şi care mai avea încă o anumită comuniune cu cosmicul, nici nu v-aţi putea imagina că sub acest sentiment de apartenenţă la Cosmos s-ar fi putut naşte frumoasa cultură greacă. Tot ceea ce a apărut ca splendoare şi glorie în cultura greacă, ceea ce în alte regiuni s-a cristalizat într-un mod mai puţin îmbucurător, toate acestea s-au format în răstimpul dintre secolele precreştine VIII şi I. Omenirea se retrăsese în sufletesc, în omenescul pur. În această epocă a intervenit apoi îndreptarea omenirii înspre Misteriul de pe Golgota. Să nu uităm că Misteriul de pe Golgota trebuie să aibă mereu ceva care, într-un anumit sens, nu poate fi rezolvat,

cuprins întru totul de înţelegerea omenească, nici chiar de înţelegerea umană suprasensibilă. Va rămâne mereu un rest nerezolvat. Ceea ce s-a înfăptuit prin intrarea lui Christos în evoluţia Pământului, după cum am expus în diverse consideraţii anterioare, nu poate fi descifrat pe deplin prin conceptele omeneşti, nici măcar în sentimentele şi senzaţiile omeneşti. De aceasta însă este legat faptul că acest Misteriu de pe Golgota a trebuit să se dezvolte, ca să spunem aşa, astfel încât omenirea civilizată în timpul acestui eveniment era pregătită nu pentru a trăi pe deplin experienţa acestui Misteriu de pe Golgota, ci pentru să-l lase să curgă separat alături de trăirile omeneşti proprii, personale. Gândiţi-vă că această lăsare să curgă în sine, pe lângă trăirile omeneşti propriu-zise, iese la iveală istoric destul de limpede. Căci de fapt cât a luat în seamă omenirea din jurul Mării Mediterane ceea ce s-a desfăşurat în depărtata provincie iudaică Palestina cu Christos Iisus? Cât de puţin a curs aceasta în conştienţa omenirii civilizate, chiar şi pentru Tacitus, care a scris la un secol după Misteriul de pe Golgota!

Pe de o parte avem curentul omenirii civilizate, şi pe de altă parte acel curent înăuntrul căruia se desfăşoară Misteriului de pe Golgota. Amândouă se înfăptuiesc întru câtva unul lângă altul. Aceasta se putea întâmpla numai pentru că în timp ce se desfăşura elementul divin, omul, omul civilizat, se deconectase de la dumnezeiesc şi ducea o viaţă care nu avea o legătură directă cu spiritualul. Astfel, s-a petrecut pe globul pământesc un eveniment spiritual care merge de fapt în paralel cu cultura omenească. Un asemenea raport de viaţă una lângă alta, paralelă a culturii exterioare şi a unui eveniment misterial este întru totul de neimaginat în orice perioadă de cultură anterioară a omenirii. Niciodată nu s-a desfăşurat aşa ceva mai înainte,

deoarece cultura omenească mai înainte se ştia în legătură cu ceea ce se petrecea divin-spiritual. Aceasta este foarte caracteristic, foarte semnificativ, anume că practic cultura profană, care se desfăşura în paralel cu Misteriul de pe Golgota, a fost departe de acest eveniment, că omul se decuplase de lumea spirituală.

Iar în al doilea interval temporal, care începe aşadar cu aproximativ 27 de ani înainte de Misteriul de pe Golgota şi se încheie în anul 693 după el, întreaga cultură central-europeană este de fapt concepută în aşa fel încât, în realitate, să nu lase cultura profană să se apropie de înţelegerea Misteriului de pe Golgota. Ar putea părea foarte ciudat ceea ce spun eu, luând în considerare că totuşi creştinismul a devenit parte a acestei culturi europene profane, că el s-a răspândit prin cultura central-europeană. Dar răspândirea s-a realizat în sensul pe care l-am caracterizat deja zilele trecute. Misteriul de pe Golgota a fost solitar, izolat în sine. Desigur că în mod dogmatic-exterior s-au preluat în cultura profană tot felul de fapte care se exprimă astfel: Christos a fost acolo, a avut apostoli, a recuperat una şi alta pentru omenire, a spus una şi alta în privinţa relaţiei omului cu Divinitatea. Au fost preluate în forma frazelor exterioare aceste lucruri în cultura profană, dar pe lângă această preluare în mod exterior, era întru totul valabil şi celălalt aspect: anume că, de fapt, această întreagă omenire, care tocmai în aceste secole a primit creştinismul, s-a ţinut departe de înţelegerea interioară a Misteriului de pe Golgota. Cu ajutorul gnosei, cu ajutorul unor pregătiri prin ceea ce a fost transmis din vechiul păgânism drept comori de înţelepciune, oamenii s-ar fi putut apropia exact de aceasta: Ce s-a petrecut de fapt aici, prin Misteriul de pe Golgota? Dar ei nu au făcut-o. A fost, de fapt, declarat erezie tot ceea ce ar fi putut duce la

înţelegerea Misteriului de pe Golgota şi s-a încercat turnarea în formule mai mult sau mai puţin banale, a ceea ce nu se lasă niciodată turnat în formule banale, a ceea ce în privinţa Misteriului de pe Golgota poate fi cuprins numai prin cele mai înalte conţinuturi de înţelepciune.

Astfel încât măsurile care au fost luate în primele secole ale evoluţiei creştine, de fapt nu au existat pentru ca oamenii să se unească cu Misteriul de pe Golgota, ci pentru a lăsa să trăiască în sufletul omenesc ceva care rămânea de-a dreptul departe de adevăratul sentiment interior plin de înţelegere al apartenenţei la Misteriul de pe Golgota. Biserica a fost mai degrabă o instituţie în vederea ne-înţelegerii Misteriului de pe Golgota, decât a înţelegerii lui. Cine urmăreşte ceea ce diversele concilii, ceea ce în general maşinaţiile bisericeşti din acele timpuri s-au străduit să obţină, acela găseşte că tot ceea ce a fost urmărit în modul acesta mergea înspre încorporarea anumitor reprezentări dogmatice în viaţa omenească, dar asupra acelor lucruri care se aflau în legătură cu Misteriul de pe Golgota să se gândească aşa ca şi cum acestea s-ar fi desfăşurat de fapt independent de viaţa sufletească omenească. Toate tindeau înspre un anumit punct, înspre acel punct pe care, dacă e să îl caracterizăm întru câtva radical, l-am putea descrie în modul următor. Am putea spune: Oamenii au căutat să se doteze aici pe Pământ cu anumite reprezentări despre Misteriul de pe Golgota şi efectele sale. Dar cel mai important nu era pentru ei ceea ce puteau şti, ceea ce preluau în sufletele lor, ci cel mai important era pentru ei faptul că puteau avea premisa: Indiferent ce putem înţelege noi oamenii, Misteriul de pe Golgota s-a înfăptuit în mod independent, şi Christos se îngrijeşte deja ca noi să fim mântuiţi! – Şi tendinţa a fost de a împinge realitatea evenimentelor spirituale tot mai mult într-o lume de apoi

sufletească, de a nu gândi – dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie – evenimentele spiritual-sacre propriu-zise în legătură cu ceea ce se desfăşoară în pieptul omenesc, ci de a le separa pe cât posibil pe unele de celelalte. În această tendinţă exista un scop, desigur nerostit, dar care acţiona la modul inconştient, un scop care a ieşit apoi de-a dreptul la iveală la cel de-al optulea conciliu ecumenic de la Constantinopole [Nota 1] din anul 869. Scopul consta în a reţine spiritul omenesc de la preocuparea sa individuală, personală, cu spiritualul, pe care voiau să-l limiteze acum la Misteriul de pe Golgota, aşadar de a împiedica aplecarea individuală şi corespunzătoare sentimentului spre o înţelegere a Misteriului de pe Golgota. Trebuia să rămână neînţeles. În felul acesta, Biserica putea să se dezvolte treptat pentru a avea sub autoritatea ei oameni care dispuneau doar de o înţelegere profană, care ajungeau tot mai mult la credinţa: Despre suprasensibil nu putem gândi deloc, pentru că suprasensibilul se sustrage puterilor propriului suflet omenesc. Cugetarea omenească ar trebui să se limiteze la ceea ce trăieşte aici în lumea fizică. – Din sufletul omenesc nu trebuiau să se dezvolte nicio forţă care ar fi putut fi adecvată ca atare pentru a căuta înţelegerea Misteriului de pe Golgota. În anumite hotărâri ale celui de-al optulea conciliu de la Constantinopole este exprimat clar faptul că oamenii Europei nu ar trebui să cugete – pentru că forţele sufleteşti nu ajung până la acest tărâm –, nu ar trebui să cugete asupra tărâmului în care a trecut viaţa căreia îi aparţine Misteriul de pe Golgota.

Astfel, tocmai în acest interval temporal median al celei de-a patra epoci postatlanteene, de la circa 27 înainte de Misteriul de pe Golgota până în 693 după acesta, s-a înfăptuit pentru omenire acest lucru, care poate fi exprimat

astfel: Această omenire urma să fie hărăzită credinţei că orice cunoaştere omenească, orice simţire omenească este prevăzută doar pentru viaţa de aici, a muritorilor, perceptibilă prin simţuri; însă ceea ce nu este manifest simţurilor, suprasensibilul sau cum vreţi să-l numiţi, lumea de apoi, trebuie sustras simţirii şi cunoaşterii omeneşti, simţirii directe cognitive. Întreaga istorie a acestor secole o înţelegem de fapt numai dacă avem în vedere cele tocmai caracterizate. Toate măsurile Bisericii catolice din acele secole au fost luate pentru a-i aduce pe oameni la credinţa: Cunoaşterea ta sufletească este socotită numai pentru această lume pământească; în ceea ce priveşte suprasensibilul, pe acesta trebuie să-l laşi să se apropie de tine într-un mod care nu are nimic de a face cu înţelegerea ta, cu propria ta cunoaştere. – Aceasta a determinat ca după încheierea acestei epoci, aşadar în secolele VIII, IX, să intervină un fel de întunecare în omenirea europeană în privinţa relaţiei sufletului omenesc cu suprasensibilul. Şi astfel de fenomene, ca acelea pe care le-am descris, printre care unul precum mai târziu *Bernhard von Clairvaux* este tipic, se explică tocmai prin faptul că ele rămân oarecum dincolo de orice este fizic-sensibil şi dăruiesc sufletul întru totul celor la care înţelegerea omenească naturală nu ajunge. Acest entuziasm pentru ceea ce se află totuşi dincolo de orice înţelegere omenească, trebuie inclus şi el în întreaga stare sufleteacă a cuiva ca Bernhard von Clairvaux, aşa cum o înţelegem. Putem găsi tocmai în această personalitate unele trăsături care acţionează puternic şi cu măreţie, pentru că tot ceea ce poate avea o trăsătură mai mult sau mai puţin deformată poate avea, de asemenea, şi o trăsătură frumoasă, măreaţă, glorioasă. Dar la Bernhard găsim tocmai trăsături care arată foarte limpede în privinţa caracterului său sufletesc că el s-a

născut din acea dispoziţie sufletească ce s-a dezvoltat în modul descris în secolele indicate, înlăuntrul culturii occidentale. În afară de Bernhard von Clairvaux am putea indica şi alte personalităţi, el este doar o figură tipică, aşa, de exemplu, atunci când vorbea adepţilor săi – al căror cerc era mare – despre toate cele pe care urma să le dăruiască omenirii cruciada intenţionată de el. Apoi a urmat eşecul întregii chestiuni. Şi cum vorbeşte el, acest om profund devotat lui Dumnezeu, despre acest eşec? Ceva de genul acesta: Dacă totul, absolut totul se termină rău, judecata asupra rezultatului rău să mă vizeze pe mine, dar nu pe Dumnezu, pentru că El trebuie să aibă întotdeauna dreptate. – Chiar acolo unde omul se putea şti a fi în legătură cu ceea ce considera el ca fiind putere divin-spirituală din spatele aparenţelor – el separa una de cealaltă –, acolo el spune: Păcatul să cadă asupra mea; ceea ce este corect este ceva care se desfăşoară de sine stătător, care curge oarecum dincolo de fluxul în care este încadrat sufletul omenesc.

Astfel, odată cu începutul acestui al treilea interval temporal din cea de-a patra epocă de cultură postatlanteană a venit ceva ca o eclipsă, o întunecare peste omenire. Aceasta se exprimă cel mai mult prin faptul că se observă cum omenirea nu mai era capabilă să recunoască în noţiunile ei nicio legătură cu impulsurile şi curenţii spirituali reali. Dacă studiaţi numai filosofia secolelor aflate între secolul VIII şi XV, vedeţi cum tinde ea peste tot să dovedească faptul că în nici un caz nu ar trebui încercat să se înţeleagă cu ideile şi conceptele omeneşti ceea ce se desfăşoară în realitatea spirituală, şi cum aceasta – s-a ajuns, din fericire, la o formulă – trebuie lăsată revelaţiei, cum aceasta trebuie lăsată în grija învăţământului bisericesc.

Aşa s-a constituit puterea Bisericii. Această putere a Bisericii nu s-a format pur şi simplu din impulsuri teologice, ci ea s-a dezvoltat prin aceea că oamenii erau instruiţi să-şi aplice propriile forţe de cunoaştere, propriile lor forţe sufleteşti numai la viaţa fizic-sensibilă, şi să nu se gândească la o cunoaştere suprasensibilă. De aici s-a dezvoltat conceptul de mai târziu de credinţă, care nu a existat deloc în primele secole – numai că el este datat anterior. Acest concept de credinţă afirmă: În privinţa spiritual-divinului oamenii pot avea doar o credinţă – şi nu o cunoaştere. Această separare între adevărul credinţei şi adevărul cunoaşterii s-a dezvoltat realmente din anumite fundaluri istorice care sunt semnificative, şi care trebuie căutate în astfel de lucruri cum sunt cele pe care le-am expus noi.

Acum noi trăim, începând din secolul XV, aproximativ din anul 1413, într-un interval temporal – aceasta o va arăta abia mileniul III – în care avem de a face parţial cu moştenirea a tot ceea ce s-a petrecut sub astfel de influenţe cum sunt cele pe care le-am caracterizat aici. Cu moşteniri din acea vreme avem de a face pe de o parte, şi pe de altă parte mai avem de a face şi cu ceva care se constituie drept ceva complet nou în această a cincea epocă postatlanteană. În acea epocă a patra, dacă o cuprindem cu privirea, avem de a face cu un fel de gâtuire, de blocare a sufletului omenesc de la divinul-spiritual, cu o trimitere la procesele fizic-sensibile pur exterioare. Aceasta a fost pe atunci pentru această epocă a patra ceva nou. Am indicat anterior că ea nu exista în epoca egipteano-caldeeană. Cu un nou asemănător avem de a face şi în epoca noastră, şi sarcina omenirii – omenirea a păşit treptat într-o epocă în care conştienţa trebuie să joace un rol tot mai mare –, sarcina omenirii ar fi să înţeleagă toate acestea, să înţeleagă ceea

ce, pe de o parte, este moştenire din timpul trecut tocmai caracterizat, şi ceea ce, pe de altă parte, se naşte ca nou în epoca noastră. Să privim mai întâi la cele moştenite.

Am văzut că această moştenire constă în aceea că omul se simte oarecum silit să-şi dezvolte sufletescul separat de suprasensibil. Şi moştenirea acesteia este din nou altceva, pe care îl veţi putea înţelege din ce în ce mai bine dacă veţi parcurge cu privirea din ce în ce mai îndeaproape procesele istorice. Exact printr-o privire de ansamblu atentă lucrurile nu vor fi supuse niciunui dubiu, ci tocmai adeverite. Veţi vedea cum ceea ce s-a cristalizat pe atunci, anume că s-a vrut să se menţină puterea sufletului omenesc în senzorial, să fie izolată de suprasensibil, apoi, în cea de-a cincia epocă postatlanteană – începând din secolul XV –, s-a dezvoltat înspre a respinge cu totul acest suprasensibil. Pe atunci s-a vrut să se menţină suprasensibilul departe de oameni, şi tocmai prin aceasta se caracterizează cel de-al optulea conciliu de la Constantinopole din anul 869. Din această menţinere la distanţă, din care chiar Biserica şi-a făcut o sarcină, s-a dezvoltat respingerea suprasensibilului. S-a dezvoltat credinţa că suprasensibilul ar fi de fapt doar născocit de oameni, că nu ar avea nicio realitate. Dacă vrem să înţelegem cu adevărat din punct de vedere istorico-psihologic originea materialismului contemporan, trebuie să o căutăm în Biserică. Desigur că Biserica este doar expresia exterioară a unor forţe mai profunde care acţionează în evoluţia omenirii, dar dobândim o cunoaştere a acestei evoluţii a omenirii dacă privim mai îndeaproape cum una se naşte cu adevărat dintr-alta. Drept-credinciosul din cea de-a patra epocă postalanteană, spunea: Capacitatea omenească de cunoaştere este destinată să înţeleagă numai corelaţiile sensibile;

suprasensibilul trebuie lăsat revelaţiei; acesta nu intră în discuţie; căci orice luare în discuţie este eretism şi nu poate duce decât la rătăcire şi sminteală. – Marxistul modern, social-democratul modern, care este fiul autentic al acestei concepţii, care nu este altceva decât consecinţa catolicismului din primele secole, spune: Orice ştiinţă care este vrednică de acest nume poate trata doar ceea ce se întâmplă fizic-sensibil; ştiinţă spirituală nu există, pentru că nu există niciun spirit; ştiinţa spirituală este cel mult ştiinţă socială, ştiinţă a convieţuirii sociale omeneşti. – Desigur, această tendinţă tocmai caracterizată s-a manifestat în cele mai diverse regiuni ale lumii civilizate, dar numai ca o nuanţă.

Aşa a devenit necesar ca începând din secolul VIII să se ia în considerare în ţările centrale şi occidentale ale Europei că viaţa sufletească omenească este totuşi implicată într-un anumit mod prin aceea că ea crede în suprasensibil şi nu ştie nimic despre el decât prin revelaţie, dar crede în suprasensibil. Însuşirile raselor şi popoarelor din Europa Centrală erau de aşa natură încât trebuia să se ţină cont de ele, încât nu puteau fi ignorate. Să spui oamenilor: Puterile voastre omeneşti trebuie să se limiteze la a mânca şi a bea, iar ceea ce se petrece în rest în lume trăieşte deasupra voastră –, chiar aşa nu se putea face în Europa de Vest; însă aceasta s-a făcut în Europa de Est, şi acesta este sensul sciziunii Bisericii în Europa de Est şi Europa de Vest. În Europa de Est omul a fost într-adevăr limitat la lumea sensibilă, în care urmau să se dezvolte forţele sale. Iar înlăuntrul înălţimilor misteriale, complet neatins de senzorial, urma să se dezvolte ceea ce a dus apoi la religia ortodoxă. Acolo s-a separat realmente cu strictețe ceea ce omul a scos la iveală din omenescul său, de ceea ce

era adevărata lume spirituală, care numai plutea şi trăia în cultul ce plutea deasupra oamenilor.

Ce a trebuit să se dezvolte acolo? A trebuit să se dezvolte, din nou în diverse nuanţe, concepţia, senzaţia: Însemnătate, realitate are numai fizic-sensibilul. S-ar putea spune: Puterile care nu sunt exersate, ci care sunt tratate astfel încât omul să se comporte faţă de ele în aşa fel încât să le încuie în sine însuşi, asemenea puteri nici nu se dezvoltă, ele se pipernicesc. Aşadar dacă omul a fost reţinut secole de-a rândul de la a cuprinde în spiritul său suprasensibilul, atunci şi puterile sale au devenit tot mai neexersate în a cuprinde acest suprasensibil, până când i-au dispărut complet. Şi această dispariţie completă o găsim în viziunile socialiste moderne asupra lumii, a căror nenorocire nu constă în socialismul lor, ci în aceea că ele resping complet spiritual-suprasensibilul şi prin urmare trebuie să se limiteze la simpla structură socială a animalicului din om. Această simplă structură socială a animalicului din om a fost pregătită prin paralizarea forţelor suprasensibile ale omului. Ea a rezultat prin aceea că oamenii au fost forţaţi să-şi spună: Noi nu vrem deloc să ne unim sufletele noastre prin cunoaştere şi trăire cu ceea ce curentul vieţii Sale trăieşte de sine stătător, astfel încât mântuirea noastră să fie determinată prin El, şi în care este încadrat Misteriul de pe Golgota.

De ce se leagă aceasta? Se leagă de faptul că exact în această epocă a patra postatlanteană au acţionat deosebit de puternic forţele luciferice. Ele l-au desprins pe om de Cosmos, căci aceste forţe sunt mereu interesate să izoleze în mod egoist pe om, să-l desprindă de întreg Cosmosul spiritual, chiar şi în cunoaşterea sa despre relaţia sa cu Cosmosul fizic. De aceea nici nu au existat ştiinţe ale naturii pe când această desprindere se afla în punctul său

culminant. Acest aspect este luciferic. De aceea trebuie să spunem: Ceea ce a acţionat pe atunci în separarea cunoaşterii sensibile de dogmatica suprasensibilă este de tip luciferic. Lucifericului i se opune ahrimanicul. Aceştia sunt cei doi adversari ai sufletului omenesc. Această atrofiere a forţelor omeneşti suprasensibile – care a condus apoi la forma pur animalică a socialismului, care trebuie să năvălească acum peste omenire pustiind şi distrugând – trebuie atribuită forţelor luciferice. Noul care se dezvoltă în epoca noastră este de o altă natură; acesta este de o natură mai ahrimanică. Lucifericul vrea să-l izoleze pe om, să-i gâtuiască legătura cu suprasensibilul spiritual, vrea să-l facă să trăiască în sine însuşi iluzia unei totalităţi. Ahrimanicul, dimpotrivă, bagă omul în sperieţi în faţa spiritualului, nu îl lasă să ajungă la spiritual, îi dă iluzia că spiritualul nu poate fi atins de către om. Dacă împiedicarea luciferică a omului de la suprasensibil trebuie să fie mai mult de natură educativă, cultural-educativă, împiedicarea ahrimanică de la suprasensibil, care se bazează pe teama faţă de spiritual este mai naturală, fizică, teamă ce izbucneşte în mod deosebit în epoca ce a început din secolul XV. Şi aşa cum despărţirea luciferică de spiritual a putut să se exprime în mod deosebit în viaţa desfăşurată sub mantia creştinismului ortodox din Est, tot aşa teama ahrimanică, reţinerea faţă de spiritual a putut să se exprime în special în elementul culturii occidentale, şi în special în elementul culturii americane.

Asemenea adevăruri pot fi incomode în ziua de azi, dar ele sunt adevăruri şi noi nu putem progresa în ziua de azi prin aceea că vorbim în general – indiferent cât de mistic sau de teosofic – despre relaţia omului cu Divinitatea, sau oricum altfel ar putea fi numită. Progresăm numai recunoscând realitatea aşa cum este ea. Doar aşa

putem găsi din nou o ordine în haosul nostru, prin recunoaşterea diverselor curente care trăiesc unul lângă altul în specificul lor. Căci, la rândul lor, diversele curente se dezvoltă din premisele lor, local, şi apoi se răspândesc, iar în moderna harababură care se numeşte cultură totul devine un talmeş-balmeş. – Ceea ce aş dori să numesc acum „americanism", americanicul drept termen colectiv – care nu se referă la americanul individual – este teama de spiritual, este jinduirea de a trăi numai cu planul fizic-sensibil, sau cel mult cu ceea ce vine de jos în sus în acest plan fizic-sensibil ca spiritual-grosier, spiritism şi cele asemănătoare, care nu este un spiritual veritabil. Teama de spiritual este ceea ce caracterizează americanismul. Dar americanismul nu trăieşte numai în America – acolo el trăieşte întru totul ca o voinţă în polul social, nu uman –, el trăieşte mai presus de toate în orice ştiinţă. Această ştiinţă a dezvoltat în acest interval temporal începând din secolul XV tot mai mult ceea ce s-ar putea numi „teamă de spiritual". Drept ştiinţă obiectivă este desemnat numai ceea ce pe cât posibil nu se îndeletniceşte cu conceptele vii create înlăuntrul sufletului. Ceea ce este cumva o idee, un concept care este produs înlăuntrul sufletului, nu are voie să intervină în observarea naturii. Numai elementul mort al observării naturii, şi nu viul îmbibat de spirit are voie să pătrundă în ştiinţă. Dacă cineva introduce ceva, aş spune, în modul lui Hegel, care este un mod autentic central-european – dar şi în modul lui Schelling, în modul lui Goethe –, conceptul în observarea naturii, atunci oamenii cred imediat că în felul acesta s-ar ajunge pe un teren nesigur; pentru că ei nu au încredere că vor avea experienţa a ceva real obiectiv în experienţa spirituală, cuprinzând spiritualul. Ei cred că acolo se poate trăi doar ceva arbitrar, că s-ar ajunge imediat în ne-obiectiv dacă se

aduce ceva subiectiv în experienţă. Acest mod de a privi lucrurile este ahrimanic. Ştiinţa este universalist-americană în măsura în care ea are acest principiu de a azvârli afară orice element subiectiv din considerarea naturii. Aceasta este ceea ce s-a cristalizat în mod esenţial din această gâtuire anterioară faţă de spiritual în cea de-a patra epocă postatlanteană.

Noi am adăugat la acea moştenire noul, acel nou care, pe lângă ceea ce trebuie să se dezvolte ca purtător de roade – dar trebuie să se dezvolte în mod conştient –, se va afirma în viitor tot mai mult ca ceva distructiv. Acest nou este, în esenţă, de natură ahrimanică, este frică de spiritual şi acţionează distructiv, are un efect de dizolvare asupra întregii culturi a omenirii, cultură care, desigur, trebuie să-şi aibă bazele tocmai în spiritual.

La răspântia dintre cea de-a patra şi cea de-a cincea epocă postatlanteană, în special în cea de-a cincea, au apărut din ce în ce mai mult exact acele impulsuri pe care le-am caracterizat acum. Odată cu descoperirea Americii şi transplantarea naturii europene în America, s-a dezvoltat acolo acea teamă faţă de viaţa spirituală. Dar, pe de altă parte a luat naştere, aş spune, o tensiune în sufletele omeneşti; pentru că forţele popoarelor Europei nu erau în aşa fel încât să nu poată simţi totuşi ceva din ele însele în privinţa relaţiei cu spiritualul din Cosmos. A luat naştere o tensiune oarecum la punctul de cotitură dintre cea de-a patra şi cea de-a cincea epocă postatlanteană, în secolele în care s-a dezvoltat ceea ce este desemnat drept istorie modernă. Atunci a luat naştere această tensiune a spiritualului reprimat în pieptul omenesc. Acesteia trebuia să i se opună un baraj, parţial înţelegând bine ceea ce existase ca veche moştenire, şi parţial cuprinzând foarte realist cu privirea noul ahrimanic ce se apropia. Atunci s-a

născut acel curent spiritual care are totuşi o influenţă mult mai mare decât crede majoritatea oamenilor – am indicat acest lucru ultima dată dintr-un alt punct de vedere –, acel curent spiritual care se străduieşte să perpetueze, să continue această împiedicare a sufletului omenesc de la suprasensibil. A luat naştere, cu alte cuvinte, iezuitismul. Principiul său interior constă în aceea de a face în evoluţia omenirii tot ceea ce îi poate ţine pe oameni departe de legătura cu suprasensibilul, de relaţia reală cu suprasensibilul. Bineînţeles, această separare se va atinge cu atât mai mult cu cât acest suprasensibil este prezentat strict dogmatic din partea iezuită drept ceva pe care cunoaşterea omenească nu îl poate atinge. Dar procedarea iezuită, pe de altă parte, contează foarte tare pe cunoaşterea omenească, şi nu vrea nicio înrudire interioară în afară de cea dintre ştiinţa modernă şi americanism, între ştiinţa modernă şi iezuitism. În aceasta este iezuitismul într-adevăr mare: în a se îndeletnici cu ştiinţa fizică într-un mod profund semnificativ. Iezuiţii sunt spirite mari pe tărâmul ştiinţei fizico-sensibile întrucât iezuitismul ţine cont de această tendinţă elementară a naturii omeneşti – care tocmai că trebuie învinsă prin dirijarea naturii omeneşti înspre lumea spirituală –: de a se teme de spiritual. Şi el contează pe faptul că această teamă poate fi socializată prin aceea că omului i se spune întru-un fel: Tu nu poţi şi nu trebuie să te apropii de spiritual; noi administrăm spiritualul pentru tine, noi ţi-l aducem în modul corect.

Aceste două curente – americanismul şi iezuitismul – lucrează întru câtva unul într-altul; numai că dumneavoastră nu trebuie să o luaţi superficial, ci trebuie să căutaţi în toate acestea impulsurile active mai profunde în evoluţia omenirii. Cine va căuta forţele care au produs

catastrofa actuală, va găsi o colaborare remarcabilă între americanism – în sensul pe care îl avem aici în vedere – şi iezuitism. Dacă cuprindem toate acestea cu privirea, atunci găsim că pe de o parte în viaţa noastră culturală acţionează moştenirea din timpurile anterioare, şi pe de altă parte acesteia i se adaugă noul. Desemnând acestea drept luciferic pe de o parte, şi ahrimanic pe de altă parte, desemnăm exact ceea ce se opune celor ce trebuie să curgă în evoluţia omenirii ca viaţă spirituală corectă spre izbăvirea omenirii. Dacă ne apropiem cu un interes cordial de o asemenea figură cum este Bernhard von Clairvaux, care înclină oarecum înspre una dintre laturi, vedem că viziunea lui lua în calcul: Cunoaşterea omenească este îndreptată numai asupra fizic-sensibilului, aşadar să ne îndreptăm sufletele asupra divin-spiritualului cu fervoare, într-o trăire elementară. Acest lucru aduce ceva entuziast în această natură. – Am putea spune: ceea ce înspre această latură trăieşte în sufletul omenesc către spiritual, trăieşte de asemenea în timpul nostru, dar înspre cealaltă latură, înspre partea sa întunecată. Secolul XII l-a avut pe al său Bernhard von Clairvaux, şi secolul nostru are asemenea figuri precum *Lenin* şi *Trotzki*. Aşa cum acolo acţiona înclinaţia spre suprasensibil, tot aşa trăieşte în aceste figuri ura faţă de suprasensibil, chiar dacă aceasta se exprimă cu alte cuvinte, în alte conţinuturi. Acesta este reversul întunecat al acelor timpuri: acolo era turnarea sufletului omenesc în Dumnezeire, aici turnarea fiinţei omeneşti în animalic, singurul care urmează să primească o structură socială.

Putem înţelege aceste lucruri, desigur, numai dacă ne este clar ceva care însă se află foarte departe de înţelegerea prezentului. Acest prezent al nostru crede în teorii, căci el crede în conţinutul ideilor şi programelor. Am discutat

acest lucru de mai multe ori. Dar conţinutului teoriilor şi programelor nu este niciodată factorul decisiv, ci lucrul care contează este eficienţa lor. Înainte de acest Război Mondial, la răspântia dintre secolele XIX şi XX marxistul modern ar fi spus desigur: Aşa ne învaţă *Marx*, aşa ne învaţă *Engels*, aşa *Lassale*; acestea sunt cele înspre care trebuie să ne străduim. Căci el ştie că trebuie să ne străduim înspre acestea pentru binele omenirii, ş.a.m.d. Oamenii au luat tocmai conţinutul programelor şi ideilor. În realitate, totuşi, acesta nu este niciodată esenţialul, pentru că ideile nu se înfăptuiesc niciodată în viaţă după conţinutului lor, ci prin forţele care există în ele în afară de conţinutul lor. Şi numai acela cunoaşte realitatea care ştie că ideile au adesea aşa de puţin de a face cu realitatea, încât forţele se nasc alături de ceea ce au ideile drept conţinut. Cineva poate concepe un program foarte frumos, îl poate fundamenta ştiinţific foarte bine, poate arde pentru programul său, aşa cum au făcut marxiştii pentru al lor. Însă nu aceasta contează; căci pentru un timp care este atât de nespiritual ca al nostru, aceasta este o joacă cu focul. Oamenii cred atunci că acţionează pentru conţinutul ideilor. Dar cel care ştie cum merg lucrurile în viaţă ştie şi că efectele care se produc sunt cu totul altele decât ceea ce s-a intenţionat. Ideile devin chiar monstruozităţi în viaţa culturală dacă nu sunt primite din înţelegere spirituală. Dar ideile marxismului nu pot fi primite din înţelegerea spirituală, pentru că ele vor să alunge spiritul. Ele trebuie, oricât de frumoase ar fi, să devină monstruozităţi. Numai atunci când faci abstracţie de idee şi dimineaţa nu întrebi: De ce s-a luminat de ziuă prin ceea ce s-a petrecut pe Pământ? – ci când îţi spui: S-a luminat de ziuă pentru că luminează Soarele –, aşadar atunci când treci în afara Pământului, îţi poţi explica de ce s-a luminat de ziuă. Tot

aşa trebuie să treci de la ceea ce se petrece în prezentul nemijlocit la ceea ce s-a petrecut într-un trecut îndepărtat, pentru a-ţi putea explica ceea ce se petrece în ziua de azi. Nu veţi înţelege bolşevismul dacă nu ştiţi că a luat fiinţă ca un efect ulterior al celui de-al optulea conciliu ecumenic din anul 869. Nu îl veţi înţelege dacă nu îl înţelegeţi ca produs al atrofiei forţelor spirituale pentru lumea suprasensibilă. Aceasta este corelaţia interioară pe care trebuie să o ai dacă vrei cu adevărat să înţelegi ceea ce se petrece în lumea exterioară, astfel încât să poţi face faţă acesteia. Pentru acela care pătrunde cu privirea conexiunile din istorie este cel mai cumplit atunci când vede Mişcări care pretind să vor să reformeze lumea şi care se bizuie doar pe conţinutul ideilor, care nu vor să abordeze eficacitatea ideilor făcând întru totul abstracţie de conţinutul frumos sau lipsit de frumuseţe al ideilor. – Se naşte un copil. Este un copil frumos. Mama poate fi încântată de el. Mamele sunt uneori încântate chiar şi când copiii nu sunt frumoşi. Copilul devine un pierde-vară, un om de nimic, care nu face nimic bun, devine poate un criminal. De aceea nu este adevărat că el a fost un copil frumos? Nu avem dreptul să spunem că a fost frumos? Această frumuseţe împiedică faptul ca în viaţă intervin lucruri pe care nu ni le-am imaginat? Tot aşa, în anumite cercuri de oameni trăiesc conţinuturi de idei pe care ei le-au admirat, cu care ei au vrut să reformeze lumea. Aceste idei au devenit monstruozităţi! Pentru că ideile în sine sunt ceva mort; ele trebuie mai întâi să fie însufleţite prin curgerea în viaţa spirituală vie.

Cine citeşte lucrări socialiste moderne, dacă face abstracţie de anumite diferenţe, va găsi o mare asemănare între ele şi – chiar dacă lucrurile sunt exprimate într-un alt mod şi se vorbeşte despre alte domenii – lucrările celor

care scriu din principiul ecleziastic al catolicismului. De exemplu, v-am citit de curând, dintr-o broşură [Nota 2]. Luaţi formele gândurilor din această broşură, modul de gândire; comparaţi ceea ce este exprimat acolo, cu tendinţele culturale sau non-culturale furioase, care se îndreaptă treptat spre bolşevism; comparaţi-le cu ceea ce constituie începutul unei lucrări a lui Kautsky [Nota 3] sau a lui Lenin: veţi găsi aceleaşi gânduri. Una constituie produs al evoluţiei din cealaltă. Nu te simţi nicăieri abordat mai „catolic" decât atunci când citeşti anumite lucrări socialiste dogmatice. Numai că ceea ce la catolicism este interzis, să se filosofeze în privinţa anumitor lucruri, a devenit pasiune, a devenit principiu: anume de a explica orice ştiinţă atribuind-o numai burghezismului şi orice dezvoltare spirituală numai luptei de clasă. Acest principiu este efect al principiului catolic. Bolşevismul în forma în care a apărut, va avea probabil doar o existenţă scurtă; dar cu ceea ce se află în spatele lui, întreaga omenire va avea de a face vreme foarte îndelungată, iar pentru acela care cunoaşte corelaţiile nu este de mirare că bolşevismul şi-a arătat primele începuturi în locurile unde această gândire omenească, aşa cum se desfăşoară ea, animalic, a trăit sub mantia ministrului cultelor al religiei ortodoxe, astfel încât un curent a fost cu totul separat de celălalt [Nota 4].

Toate aceste lucruri trebuie să le pătrundem cu privirea pentru a deveni conştienţi de necesitatea de a aborda în modul corect viaţa spirituală. Pentru nicio vorbărie mistică nu este loc în ziua de azi. În ziua de azi este momentul să folosim cunoaşterea spirituală pentru a privi realitatea şi a descoperi acele corelaţii care există acolo; căci numai din cunoaşterea corelaţiilor poate proveni o intervenţie corectă în procesele lumii, nu din moşteniri şi nici din acea teamă, din noul elementar pe

care le-am expus, şi care trebuie să ducă doar departe în haos. În socialismul cu caracter animalic trebuie să vedem o întruchipare a ceea ce s-a configurat în cea de-a patra epocă postatlanteană. Acolo în el este conţinut ceva luciferic: păcatul originar luciferic este în el. Însă ceea ce se dezvoltă acum este deja precum pedeapsa pentru acest păcat originar, este deja pedeapsa în sensul că acele facultăţi cărora li poruncit să nu fie aplicate suprasensibilului, au devenit într-adevăr incapabile să fie aplicate suprasensibilului, şi au ajuns să conţină ură şi aversiune faţă de suprasensibil. Nu mai este doar ură şi păcat originar, ci este deja pedeapsă pentru faptul de a întoarce spatele suprasensibilului. Şi acest lucru este valabil pentru multe din cele care se petrec acum.

În diverse nuanţe, spuneam, se desfăşoară ceea ce străbate astfel ca impulsuri evoluţia omenirii. Numai înţelegând aceste nuanţe putem înţelege ceea ce se petrece în ziua de azi.

Popoarele din peninsula italiană şi din cea spaniolă au fost cuprinse de creştinismul care se răspândea, la fel ca şi popoarele din actuala Franţă şi popoarele actualelor insule britanice. Ştim deja câte ceva din ceea ce s-a răspândit acolo. Ştim că în peninsula spaniolă şi în cea italiană s-a cultivat cu precădere sufletul senzaţiei, în ţinuturile franceze sufletul înţelegerii sau al sentimentului, în regiunile britanice sufletul conştienţei, aici, în Europa Centrală, Eul şi în Europa de Est intră în consideraţie în mod similar o cultură a Sinei spirituale, care poate fi însă eficientă abia în viitor, şi acum are doar germeni complet ascunşi. Dacă oamenii ar privi măcar o dată această Europă de Vest pentru a o înţelege aşa cum o poate descifra ştiinţa spirituală! Caracterele, de exemplu, ale ţinutului italian – nu caracter al omului individual, care, desigur, creşte

dincolo de specificul poporului –, aceste caractere se dezvoltă altfel decât cele ale omenirii franceze sau britanice. Omenirea britanică este de o asemenea natură încât specificul poporului îşi are relaţia sa cu sufletul conştienţei. Din anumite puncte de vedere, eu am caracterizat deja aceasta cu mult timp în urmă [Nota 5]. Prin viaţa în sufletul conştienţei însă, omul este scos afară, alungat de pe planul fizic, pe insulele britanice nu la fel de puternic ca în America, dar este totuşi alungat de pe planul fizic. Consecinţa este că omul, pe care dezvoltarea bisericească l-a despărţit iniţial de suprasensibil, este acum adus din nou laolaltă cu cosmicul. Dar numai cu cosmicul exterior este el adus laolaltă atunci când este vorba de sufletul conştienţei. Consecinţa este că de fapt omul britanic, ca britanic, creşte împreună cu Cosmosul numai prin principii economice. Gândirea britanică este în esenţă economică, gândire în categorii economice. Cine recunoaşte legătura interioară a sufletului conştienţei cu lumea fizică înţelege aceasta ca necesitate; el înţelege, de asemenea ca o necesitate că în cazul caracterului poporului francez – nu acela al francezului individual –, care ajunge până la sufletul înţelegerii sau al sentimentului, se dezvoltă cu precădere gândirea politică, simţirea politică, iar italienii şi spaniolii dezvoltă în mod similar animalicul, pentru că acolo sufletul senzaţiei este nemijlocit cuprins de specificul poporului. Eu pot doar schiţa acestea, dar ele exprimă ceea ce trăieşte în înseşi caracterele popoarelor.

Dacă privim esenţa germană aflată înlăuntrul acestei dezvoltări atât de tragice, acolo specificul poporului cuprinde Eul. Întreaga istorie germană se limpezeşte dacă se are în vedere acest fapt, care se dezvăluie din lumea suprasensibilă. Acest Eu al omului este ceea ce este cel mai puţin dezvoltat în exterior în ziua de azi, este ceea ce a

rămas cel mai spiritual. Prin urmare, germanul, prin faptul că este conectat la lumea spirituală prin intermediul Eului, este în modul cel mai spiritual legat de aceasta. El prin esenţa sa nu poate fi legat în mod economic, politic sau animalic, cu Cosmosul. El poate fi legat cu cosmicul doar aşa cum se revelează în viaţa spirituală, în viaţa sufletească a fiecărei individualităţi – Eul trăieşte întotdeauna în individualităţi – şi apoi se revarsă asupra poporului. Aici se exprimă cel mai caracteristic evoluţia germană în ceea ce se arată ca substanţialitate în goetheanism, în herderianism, în lessingianism, ceva care constituie o treaptă mai înaltă decat fizic-sensibilului. De aici provine şi o anumită înstrăinare faţă de fizic-sensibil, un sentiment că acest substanţialul nu este chiar parte din el, atunci când este pur şi simplu vorba de fizic-sensibil, şi de aceea în ultimele decenii atât de mult americanism, şi pe de altă parte atât de mult din ceva pe care nici nu vreau să-l caracterizez mai îndeaproape, s-au revărsat asupra Germaniei, înstrăinând-o de acţiunea ei iniţială conformă specificului poporului.

Într-un mod încă şi mai înalt se va afla Europa de Est, cu specificul popoarelor sale, în relaţie cu spiritualul, dezvoltând o cultură şi mai înaltă din punct de vedere spiritual – o contrapondere la ceea ce se dezvoltă acum din motivele pe care le-am indicat. Însă aceasta este o problemă de viitor, ea nu există încă în ziua de azi, este încă stabilită în sfera animalică, din care trebuie să se dezvolte mai întâi.

Ţările occidentale ale Europei sunt legate întru totul ca printr-o adevărată moştenire din trecut, de cea de-a patra epocă postatlanteană. Ceva care este mai nou, dar este opus americanismului, se află deja în esenţa germană: o anumită relaţie cu lumea spirituală, care este căutată

chiar înăuntrul spiritualului însuşi. Germanul, dacă îşi urmează însăşi natura sa specifică, nu are teamă de spiritual, ci are acea înclinaţie către spiritual pe care o găsim, de exemplu, exprimată atât de tipic, deşi pe o treaptă mai înaltă, în goetheanism.

Atunci când spui astfel de lucruri trebuie, desigur, să le exprimi radical. Dar dumneavoastră ştiţi că nu din şovinism, ci din cunoaştere sunt expuse aici lucruri de acest gen. Într-adevăr, ele nu sunt spuse pentru a favoriza pe cineva. Aţi văzut ultima oară că ştiu să vorbesc ca să nu favorizez pe nimeni. Dar un lucru trebuie totuşi spus: Înlăuntrul a ceea ce este uitat adesea în Europa Centrală, dar care este totuşi esenţă germană, este predispusă o relaţie a spiritului omenesc cu lumea suprasensibilă, care trebuie cultivată, care este contrariul deplin a tot restul celor care se arată pe Pământ în ziua de azi. Oh, dacă am fi recunoscut aceasta, dacă ultimele decenii nu ne-ar fi adus din păcate americanismul în această zonă şi rusismul, atunci practicarea ştiinţei în Europa Centrală s-ar fi dezvoltat într-un alt mod. Ştiţi din alte expuneri ale mele cât de spirituală ar fi putut deveni o ştiinţă dezvoltată din goetheanism. Dar goethenismul a rămas şi el un curent colateral. De fapt, a fost el înţeles? Până acum, nu! Dar în tot ceea ce stă la baza lui se află adevărata esenţă germană. Această esenţă este, după cum puteţi vedea din caracterizarea de astăzi, străină celorlalte. Celelalte sunt foarte, foarte amalgamate cu moştenirea şi cu noul. Numai în această Europă Centrală s-a dezvoltat ceva care mai mult sau mai puţin a răzbătut la suprafaţă din moşteniri şi din acest nou.

Cum goetheanismul rămâne neatins de ştiinţa materialistă – oamenii îl laudă desigur pe Goethe, dar îl fac, după cum am spus, pe fostul ministru al finanţelor, cu

prenumele de Kreuzwendedich, preşedinte ale Societăţii Goethe [Nota 6] –, aceasta se poate vedea în multe lucruri. Tocmai ceea ce există în acest element lăuntric propriu-zis al germanismului, oamenii vor trebui să-l resimtă în celelalte domenii ca un continuu reproş; pentru că ei cred că scapă cel mai bine de cele pe care nu le pot recunoaşte prin natura lor, prin aceea că le calomniază. Acest lucru trebuie privit în faţă fără rezervă. Ceea ce este acolo ca reproş viu, oamenii consideră că cel mai bine este să îl prezinte drept şarlatanie. În felul acesta scapă în mod subiectiv de faptul că acel ceva este acolo ca un reproş. Atingem în felul acesta o realitate psihologică importantă. Calomnia va merge tot mai departe, dar ea îşi va avea temeiurile în aceea că este incomod faptul că există această poziţie aparte a Eului faţă de spiritual. Dar există necesitatea să vedem clar în aceste domenii, să nu fugim de vederea limpede, aşa cum se procedează. Dacă nu am avea noi înşine atât de mult filistinism, atât de mult americanism în noi, am înţelege că aceştia sunt doi poli opuşi: goetheanismul german şi americanismul, şi atunci am şti că ne putem raporta în mod corect la curenţii prezentului numai atunci când ne uităm întru totul fără prejudecăţi în aceşti curenţi. Noi trebuie, de fapt, să ne dezobişnuim de orice şovinism, noi ar trebui să ne uităm pe deplin numai la ceea ce este obiectiv.

Atunci ne-am întoarce înapoi de la orice ridicare în slăvi a americanismului, la care ne-am dedat şi noi suficient, şi tocmai pentru că teama de spiritual este elementul caracteristic în americanism, am înţelege că în evenimentele catastrofale prezente, elementul american va acţiona tot mai mult ca rău cu adevărat radical. Miopi sunt aceia care spun altceva despre aceste lucruri, pentru că ei nu judecă privind întreg contextul. Tot ceea ce izvorăşte

din situaţia politică a francezilor, din rigiditatea pur economică specifică britanicilor, tot ceea ce izvorăşte din mânia animalică, din acest „egoism sfânt" al poporului italian, este, relativ la marile probleme care se desfăşoară, o nimica toată în comparaţie cu elementul cu adevărat malefic ce se înalţă din americanism. Căci există trei curente care prin înrudirea lor interioară îşi au elementul lor distructiv pentru dezvoltarea omenirii. Prin faptul că ele au preluat în mod diferit moştenirea şi noul, aşa cum am încercat să vă caracterizez schiţat astăzi, prin aceasta sunt ele distrugătoare. Aceste aspecte distructive se află cu precădere în trei curente: În primul rând în tot ceea ce se numeşte americanism, pentru că acesta tinde din ce în ce mai mult să dezvolte teama de spirit, să facă lumea să fie numai o ocazie de a putea trăi fizic în ea. Este, totuşi, cu totul altceva atunci când anglicanismul vrea să facă din lume un fel de casă de comerţ. Americanismul vrea să facă, de fapt, din ea, o locuinţă fizică dotată cu cel mai mare confort posibil, în care omul să poată trăi comod şi bogat. Şi faptul ca omul să poată trăi comod şi bogat în lume, este elementul politic al americanismului. Cine nu pătrunde acestea cu privirea nu vede lucrurile, ci vrea să-şi adoarmă conştiinţa. Sub influenţa acestui curent însă, relaţia omului cu lumea spirituală trebuie să moară. În aceste forţe americane se află ceea ce conduce esenţialmente Pământul către sfârşitul său, se află elementul distructiv care trebuie să ducă în final Pământul la moarte, pentru că spiritul este împiedicat să pătrundă. Al doilea curent distructiv nu este doar cel catolic, ci întregul iezuitism, pentru că el este în esenţă înrudit cu americanismul. Dacă americanismul constituie cultivarea curentului american ce vrea să dezvolte frica de spirit, iezuitismul vrea să trezească credinţa: Nu dibuiţi după spirit, de el nu vă puteţi apropia,

şi lăsaţi bunurile spirituale să fie administrate de către aceia care sunt chemaţi să facă acest lucru prin Magisteriul Bisericii catolice. – Şi acest curent vrea să lase să atrofieze puterile din natura omenească ce se îndreaptă către suprasensibil. Iar cel de-al treilea curent este cel care în ziua de azi se înalţă atât de înspăimântător în simptomele particulare în Est, dar care îşi are temeiul în socialismul care socializează numai animalicul; este vorba de – cuvântul nu trebuie dogmatizat în niciun fel – de ceea ce se desemnează drept bolşevism, pe care omenirea nu îl va învinge cu uşurinţă.

Acestea sunt cele trei elemente distrugătoare ale evoluţiei omenirii moderne. A le întâmpina cu cunoaştere pentru a ne raporta în mod corect la evenimentele prezentului este totuşi posibil numai pe tărâm spiritual-ştiinţific. Despre aceasta vreau să vă vorbesc peste opt zile.

CONFERINȚA a VII-a

Berlin, 6 august1918

Aţi văzut în decursul ultimelor consideraţii că eforturile depuse au vizat ca reprezentărilor pe care vrem să ni le însuşim din ştiinţa spirituală, să le dăm formă astfel încât ele să ne poată servi la înţelegerea a ceea ce ne înconjoară în fiecare zi, în fiecare ceas, tocmai în cultura actuală a vremurilor noastre. Dacă astăzi vrem să adăugăm câte ceva la aceste consideraţii, oarecum ca un apendice final, acest lucru poate fi făcut numai aforistic. Vor fi evidenţiate câteva caracteristici semnificative ale timpului nostru actual şi ele vor fi aduse în legătură cu unele dintre cele care în ultimele consideraţii au fost deja abordate pe ici şi pe colo ca ton predominant.

Dacă propunem să cuprindem cu privirea ceea ce apare deosebit de frapant în timpul nostru, atunci vom găsi că printre multe lucruri inhibitoare şi împiedicătoare din zilele noastre, este mai presus de toate faptul că modul de gândire, modul de reprezentare care s-a dezvoltat în ultimele secole în decursul evoluţiei îi duce pe oameni la a avea prea puţină previziune în privinţa evenimentelor care vin la vremea respectivă. Aceasta se arată în faptul că majoritatea evenimentelor care chiar acum se apropie de oameni vin ca o surpriză, în sensul cel mai autentic al cuvântului, vin surprinzându-i pe oameni, şi ei nu au nicio modalitatede a dobândi prin ceva o anumită credinţă în posibilitatea de a prevedea apariţia sau evoluţia evenimentelor viitoare. Ei cred că aşa trebuie să fie, să se lase surprinşi tocmai de cele mai semnificative evenimente. Dacă vorbeşti despre ceva care vine, oamenii se miră şi ironizează dorul, pe care îl presupn, după vreo profeţie. Dacă, de exemplu, le-ai atrage atenţia asupra a ceea ce se răspândeşte acum încoace, peste lume, din Orientul îndepărtat – desigur, conform cu lucrurile ce rezultă din premisele pe care le-am expus recent aici [Nota 1] – atunci, în ziua de azi, în ciuda faptului că lucrurile se vestesc deja cu toată limpezimea, ai găsi încă prea puţină înţelegere şi prea puţină credinţă. Există prea puţină dorinţă de a privi clar lucrurile. De aceasta este legat şi faptul că oamenii vor atât de puţin să se implice în adevărurile care, în acele limite în care poate fi făcut acest lucru, indică ceea ce se va întâmpla în viitor. Desigur, după cum ştiţi, aici nu este vorba despre niciun fel de prezicere, despre niciun fel de profeţie, în sensul rău al cuvântului; ci este întotdeauna vorba de modul de gândire şi atitudinea ştiinţifică cea mai serioasă. Dacă vrem să aducem puţin înaintea sufletelor motivele acestor trăsături caracteristice

ale prezentului, trebuie probabil să ne ducem departe înapoi după ele. Dar, în mod obişnuit, omul nu este deloc conştient cât de departe se află motivele a ceva. De obicei, el le caută mult prea aproape.

Dacă vreau să expun motivele celor tocmai caracterizate, trebuie să le caut într-o înclinaţie care este adânc înrădăcinată în sufletele omeneşti în prezent: înclinaţia înspre conceptele şi ideile moarte, înspre conceptele şi ideile lipsite de viaţă. Ar trebui ca oamenii să înţeleagă faptul că despre cele viitoare, cele care se apropie, nu putem gândi cu aceleaşi idei cu care gândim despre trecut şi despre cele constatate, stabilite. Dar oamenii rămân în ziua de azi numai la ceea ce, după cum se spune, poate fi dovedit, şi când se gândesc la a putea fi dovedit, oamenii se gândesc tocmai la modul specific de dovedire pe care îl îndrăgesc ei în ziua de azi. Cel care cunoaşte cu adevărat acest mod specific de dovedire, acela ştie că în felul acesta poate fi dovedit numai ceea ce furnizează adevăruri care se referă la ceea ce se află pe cale de a muri în Univers. Prin urmare, noi oameni vrem să avem în prezent doar o ştiinţă sau o cunoaştere care se referă la ceea ce se află pe cale de a muri, de a pieri. Tocmai acei oameni care se consideră cei mai iluminaţi îndrăgesc doar o cunoaştere care se referă la ceea ce este pe cale de a pieri. Ei îndrăgesc de asemenea şi numai acea vrere care se referă la cele pe cale de a pieri. Noi ca oameni am dori, în sensul cel mai larg al cuvântului, aş spune, chiar dacă nu suntem conştienţi de aceasta, să administrăm în prezent numai ceea ce se află pe cale de a pieri. Noi nu avem curajul să gândim ceea ce devine, pentru că ceea ce devine nu se lasă cuprins în concepte atât de rigide şi îngust delimitate, ca să poată fi dovedite, să poată fi cuprinse ca cele ce sunt pe cale de a pieri. Şi oamenii se protejează în ziua de azi

împotriva oricărei contestări a validităţii modului actual de abordare.

Dacă vorbeşti împotriva acestor lucruri – şi trebuie să vorbeşti împotrivă – atunci te expui riscului să fii acuzat că eşti un fantast îngrozitor, un diletant şi altele asemănătoare, poate chiar ceva mult mai rău. În ziua de azi, oamenii caută tocmai concepte cu care să se poată acoperi împotriva faptului de a trebui să gândească cele care sunt rodnice, germinative pentru viitor. În această privinţă, un concept a trebuit inoculat oamenilor care se consideră cei mai inteligenţi, conducători: conceptul de „conservare a substanţei şi forţei" [Nota 2], aşa cum este el conceput în ziua de azi. Şi este absolut de la sine-înţeles că în faţa unui anumit forum, în ziua de azi orice om care nu acceptă că acesta este un adevăr fundamental al oricărei ştiinţe: indestructibilitatea forţei şi a substanţei, este un „neghiob". Şi totuşi, lucrurile stau aşa: Dacă ne adâncim cu adevărat privind în Univers, atunci tot ceea ce calificăm noi drept substanţe şi forţe nu sunt decât ceva efemer, ceva care se spulberă; şi orice ştiinţă, orice cunoaştere pe care o putem dobândi asupra substanţei şi a forţei este ştiinţa despre ceva trecător. Şi pentru că oamenii vor doar ştiinţa despre ceva efemer, pentru că ei vor să stăpânească în ştiinţă numai ceea ce este trecător, de aceea decretează ei în mod dogmatic, ca să aibă totuşi ceva solid, permanent, că substanţa, care se referă totuşi numai la ceva trecător, ar fi veşnică, sau că forţa ar fi veşnică. Această lege a conservării substanţei şi forţei joacă un rol important şi pentru aceia care nu se ocupă îndeapropare cu ştiinţa respectivă, un asemenea rol încât ea este ascunsă în mod tainic în toate. Educaţia noastră ştiinţifică este în aşa fel încât ceea ce se sedimentează ca rezultat al gândului menţinerii substanţei şi forţei pătrunde în întreaga

literatură populară şi devine pentru oameni ceva de la sine-înţeles.

Acum, noi cunoaştem din ***Ştiinţa ocultă în schiţă*** [Nota 3] evoluţia de-a lungul perioadelor Saturn, Soare, Lună şi Pământ, ş.a.m.d. Nimic din ceea ce este numit în ziua de azi substanţă şi forţă nu trece dincolo de ceea ce desemnăm drept evoluţie a lui Venus. Aşadar chiar şi pentru substanţa cea mai durabilă, ceea ce merge până la evoluţia lui Venus, acolo va fi ajuns la capăt. Noi ne aflăm dincolo de mijlocul evoluţiei lumii noastre, aşa cum o putem noi vedea, şi ne situăm în cea de-a cincea perioadă a evoluţiei Pământului, dincolo de mijlocul ei. Noi am trecut de mijloc, trăim deja în perioada de apunere a evoluţiei Pământului, adică în acel timp în care a câştigat teren evoluţia descendentă, pieirea substanţei şi a forţei. Şi viziunea corectă, dacă studiem fizica şi chimia, ar fi aceea de a ne spune: Prin cunoştinţele pe care le dobândim în fizică şi chimie avem doar cunoştinţe care se referă la ceea ce este trecător, la ceea ce dispare din Univers, cel puţin odată cu evoluţia lui Venus. În întreg perimetrul a ceea ce este căutat astăzi ca ştiinţă nu există nimic care să se refere la ceva durabil; căci cu ideile şi conceptele cu care se poate dovedi ceva în modul îndrăgit astăzi poate fi găsit numai ceea ce este trecător, în sensul tocmai caracterizat. Oamenii se mişcă doar în elementul trecător.

Vedeţi, este necesară o corecţie esenţială a conceptelor în acest domeniu fundamental, şi tocmai acei oameni care se consideră în ziua de azi deosebit de educaţi ştiinţific vor trebui să înveţe multe pentru a-şi putea înlocui conceptele curente cu cele corecte. Dar de ce spun toate acestea, de vreme ce toată povestea poate să nu pară deosebit de importantă în generalitatea ei?

Este totuşi important, deoarece conform acestor concepte pe care şi le însuşesc oamenii în ziua de azi în direcţia tocmai caracterizată, conform acestor concepte care trăiesc în ziua de azi în orice gândire, se formează şi celelalte concepte: conform cărora voieşte omul, conform cărora îşi organizează el voinţa, vrerea. Conceptele sociale, conceptele politice se formează după modul de gândire pe care şi l-au format oamenii în acest mod. Ele se modelează după modul specific în care se face uz de astfel de forţe, care constă în aceea că ei vor să gestioneze în concepte numai ceea ce este trecător, şi acest lucru se transferă apoi şi conceptelor vieţii. Într-un mod deosebit de evident se arată aceasta dacă privim punctele programelor acelor oameni care, în încrederea de sine pe care o au, se consideră drept cei mai progresivi, de exemplu în punctele programelor unor socialişti, tocmai ale acelor socialişti care fac să se vorbească enorm de mult despre ei în ziua de azi, şi care îşi au cu toţii, mai mult sau mai puţin, punctul de pornire în teoria lui *Karl Marx*. Această teorie a lui Marx este, în prezent, nenorocirea Rusiei, deoarece – din motivele pe care le-am expus ultima oară –, ceea ce se petrece conform premiselor istorice în Rusia, se poate petrece acolo tocmai din marxism. Această concepţie este totodată expresia extremă a voinţei de a gestiona numai ceea ce este trecător. Cine se familiarizează cu ideile acestei direcţii, acela ştie că cei care se declară în mod fanatic adepţi ai ideilor acestui marxism cred că au idei pe care se va sprijini viitorul. Aceste idei din domeniul social sunt tocmai dintre acelea care se pot referi numai la ceea ce este trecător. Acest aspect apare într-un mod naiv tocmai în această aşa-numită viziune socialistă asupra lumii, pentru că ea respinge pretutindeni elaborarea ideilor rodnice pentru viitor. Ea propovăduieşte tocmai

binecuvântarea lipsei de idei. Ea are mai mult formula: Trebuie să înlăturăm ceea ce există în prezent; atunci ceva va ieşi de la sine din această învălmăşeală, fără să reflectăm asupra lucrurilor. Aceasta este exprimată radical. Dar şi cand cei care exprimă radical lucrurile – în sensul ultimei consideraţiuni pe care am realizat-o în urmă cu opt zile –, care sunt bine educaţi în spiritul Bisericii de-a lungul secolelor şi, de asemenea, nu fac altfel decât să arate evenimentele din ultimele secole privind din punctul de vedere al Bisericii, trebuie să spunem următoarele: În realitate, această viziune vrea să respingă pe deplin nutrirea de idei germinative; ea vrea să aibă doar idei ce se referă la cele pe cale de a pieri, ea poate produce doar idei prin care orânduielile pot fi îndreptate spre pieire. Oamenii cred că au ceva germinativ; dar nu despre aceasta este vorba, ci despre modul în care ideile se încadrează în realitate. În realitate, aceste idei nu ajung să pătrundă în fondul a ceva nou, ci se preocupă numai cu aducerea a ceea ce este distrugător într-o instituţie existentă. Acest socialism îmi apare ca o doamnă – pentru oamenii de astăzi este, firește, ceva cu care s-a terminat deja – care nu suporta crinolina. O doamnă care ura crinolina. Acesta trebuie modificată, spunea ea. Şi ce a făcut? A vătuit-o. Astfel, ea arăta pe dinafară exact la fel ca mai înainte, dar pe dinăuntru era căptuşită cu vată. Tot aşa fac şi aceşti socialişti: ei nu se gândesc ca ceea ce a adus istoria ca instituţii, ei să le fecundeze prin noi idei, ci să le lase aşa cum sunt, însă numai pentru a se aşeza ei înşişi în locul celor care au administrat până acum. Ei păstrează crinolina, dar o căptuşesc. Chiar şi aici, într-o viziune extremă, este doar dorul de a gestiona ceea ce este aflat pe calea de a pieri, de a muri. Pe ce se bazează aceasta?

Se bazează pe faptul că prin conceptele ştiinţei care în ziua de azi se bizuie doar pe senzorialul, ale acelei ştiinţe care se sprijină pe raţiunea care ţine cont numai de percepţia sensibilă, prin aceste concepte poate fi abordat numai ceea ce este pieritor. Se poate găsi în natură numai ceea ce duce natura la moarte, şi nu ceea ce continuă să trăiască. Viul nu poate fi cuprins. Şi în cultură poate fi cuprins numai ceea ce moare, şi nu germinativul, ceea ce este în creştere. Căci acest germinativ, ceea ce este în creştere, trebuie cuprins cel puţin cu imaginaţia, cel puţin cu prima treaptă a cunoaşterii superioare, aşa cum este ea descrisă, de exemplu, în cartea ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?*** [Nota 4]. Şi pentru a putea ajunge la anumite cunoştinţe superioare ale lucrurilor în devenire, trebuie să putem face uz de intuiţie şi inspiraţie. Atunci când oamenii se apropie de lucruri cu conceptele de până acum, ei pot vorbi cât vor, ei vorbesc numai despre ceea ce constituie gestionare a celor pe cale de dispariţie dacă nu admit să intre în ceea ce numai prin cunoaşterea suprasensibilă poate fi văzut ca fiind în devenire. Lucrurile sunt în ziua de azi realmente pe muchie de cuţit. Oamenii nu pot şti nimic despre anumite lucruri şi se va intra într-un haos cultural, în interiorul căruia ne aflăm deja suficient, dacă nu vor să abordeze contemplarea spiritualului.

Ceea ce ne trebuie, şi pentru ce ne străduim prin ştiinţa spirituală, este un fel de înnoire a misteriilor în sensul adecvat timpului actual. Pentru aceasta este, desigur, necesar să se înţeleagă sensul vechilor misterii şi apoi să fie înţeles sensul acelui timp care a fost oarecum o treaptă intermediară între vechile misterii şi cele ce trebuie să vină drept noile misterii. Toate acestea trebuie înţelese. Cel mai surprinzător pentru discipolii vechilor

misterii era faptul că li se arăta în mod intuitiv cum vechea clarvedere atavică, cum cunoaşterea tainică, urmau inevitabil să piară. Acest fapt nu putea fi înţeles nici măcar prin cunoaşterea văzătoare, pentru aceasta trebuia să fii iniţiat în misterii. Oamenilor li se arăta că peste omenire trebuie să vină altceva decât vechea privire clarvăzătoare în lumile spirituale. Că acest vechi din constituţia sufletească a omului, această apariţie a întinderilor Universului în imaginaţii, era destinat morţii, acest fapt era dezvăluit discipolilor din misterii. Cam în modul următor li se clarifica acest lucru: ceea ce poate fi văzut pe Pământ cu simţurile fizice nu este ceea ce conţine tainele propriu-zise ale existenţei pământeşti. Aceste taine reale pot fi dezvăluite numai dacă sufletului omenesc i se deschid în contemplarea clarvăzătoare tainele Cosmosului, tainele extraterestre, dacă acelui suflet i se revelă ceea ce se petrece afară, în Cosmos, în afara Pământului, în afara teluricului. Pentru că aceasta era cuprins prin vechea clarvedere, şi nu ceea ce se petrecea pe Pământ. Faptul că o asemenea cunoaştere, o asemenea înălţare în Cosmos nu vor mai fi posibile, era dezvăluit discipolilor misteriali. Iar celor care urmau să pătrundă misteriul lui Christos li se dezvăluia şi altceva.

Se ajungea aproximativ la următoarea reprezentare. Chiar dacă vechii clarvăzători atavici nu vorbeau despre Christos, inspiraţiile lor veneau din lumea în care Christos s-a aflat întotdeauna, deoarece Christos este o fiinţă cosmică. În întreg cosmicul, în tot universalul lumii, din care se revarsă ceea ce este revelat omului în clarvederea atavică, trăieşte Christos. Însă, începând din timpul în care urma să se petreacă Misteriul de pe Golgota, acestea nu vor mai fi accesibile oamenilor în vechiul mod. – Ce s-a petrecut? Ei bine, Christos a coborât din această lume, a

venit din Cosmos, jos, pe Pământ. Întrucât Cosmosul nu mai era accesibil oamenilor aşa cum fusese în timpurile vechi, întrucât ei nu-l mai puteau găsi pe Christos în vechiul mod, întrucât a murit acest tip de cunoaştere, acea stare sufletească în care era văzută mai înainte lumea în care se afla Christos, de aceea Christos a trebuit să coboare la oameni. Şi El a coborât. Prin urmare, tot ceea ce cunoscuseră vreodată spiritele iluminate din vechile timpuri în cultele misteriale păgâne, în ştiinţa misterială păgână despre lumea spirituală, trebuia reunit în Christos. Acestea trebuiau văzute în Christos. Oamenii trebuiau să ştie ce fiinţă cosmică a coborât drept Christos din Cosmos pe Pământ. Acesta este un lucru.

Celălalt a fost următorul. Spuneam: Din tot ceea ce se poate vedea afară, în lumea orânduielilor naturale, sociale şi culturale, raţiunea şi simţurile pot vedea doar efemerul, pot dobândi o cunoaştere numai despre ceea ce este trecător în natură, ceea ce se extinde până la existenţa pe Venus. Dar cunoaşterea culturală se află adesea în declin atunci când oamenii cred că au idei care înseamnă o devenire. În ceea ce poate fi perceput prin simţuri şi înţeles cu raţiunea nu se află nici un germen pentru viitor. În toate acestea se află cele hărăzite morţii. Ar exista numai o cunoaştere a morţii dacă ar exista numai aşa ceva, pentru că însăşi realitatea care ne înconjoară este hărăzită morţii. Căci unde se află ceva durabil? Unde este ceea ce va supravieţui ca nepieritor dincolo de această existenţă exterioară hărăzită morţii? Unde este ceea ce se păstrează cu adevărat în timp ce atomii şi forţele despre care superstiţia fizică crede că s-ar păstra, nu se păstrează, ci pier?

Aceasta este doar în omul însuşi. Dintre toate fiinţele, dintre animale, plante, minerale, aer, apă şi tot ceea ce

piere, există numai un singur lucru care se menţine dincolo de evoluţia Pământului şi dincolo de evoluţia ce va urma existenţei Pământului: este numai ceea ce trăieşte în omul însuşi. Numai omul poartă ceva în sine pe Pământ care este durabil. Nu putem vorbi despre conservarea atomilor, a substanţei şi a forţei, putem vorbi numai despre conservarea a ceva în om. Însă acel ceva poate fi văzut numai prin imaginaţie, inspiraţie şi intuiţie. Tot restul, care nu este văzut prin cunoaşterea suprasensibilă, nu este durabil. Sensibilul este în întregime trecător. Ceea ce este suprasensibil, ceea ce durează, poate fi deci înţeles numai prin cunoaşterea suprasensibilă. În omul care se preumblă pe Pământ se află tot ceea ce din întreaga existenţă a Pământului va fi salvat dincolo de ea. Dacă întrebăm: Unde este germenul a ceea ce creşte mai departe decât evoluţia Pământului, a lui Jupiter şi a lui Venus, care creşte din cultura actuală până dincolo în cultura viitorului? – trebuie să spunem: În nimic din afară pe Pământ, numai în ceea ce se află în om. În acea parte a fiinţei sale care este accesibilă numai cunoaşterii suprasensibile, este omul ceea ce poartă în sine germenul pentru viitor. – Şi numai acela vorbeşte corect despre viitor, care are vrerea de a înţelege suprasensibilul, căci altfel oricine vorbeşte despre viitor, greşeşte. De aceea Christos, care din lumile care deveneau din ce în ce mai inaccesibile cunoaşterii omeneşti a trebuit să coboare şi pentru cunoaşterea omenească, a trebuit să se unească cu omul, să-şi aleagă în Iisus locuinţa şi să devină astfel Christos Iisus, pentru că numai într-un trup omenesc exista ceea ce are potenţial pentru viitor pentru evoluţia Pământului. Prin urmare, în Christos avem cosmicul, dar acel cosmic care putea fi cuprins direct numai în vechea cunoaştere; iar în Iisus, la care a venit Christos, avem ceea ce poartă mai departe germenul

pentru viitor, în vrerea omenească, singura purtătoare posibilă. Nu îl înţelegem pe Christos dacă vrem să îl înţelegem doar drept Christos, sau numai ca Iisus. Nu îl înţelegem dacă vorbim numai despre Christos; pentru că acel Christos despre care au vorbit, de exemplu, vechii docheţi [Nota 5] – un fel de gnostici –, nu mai poate fi înţeles; El ţine de vechea clarvedere atavică. Nu îl înţelegem pe Iisus dacă nu vrem să îl acceptăm pe Christos, care s-a mutat cu locuinţa în Iisus. Nu înţelegem că numai prin germenul omenesc va fi salvat pe Pământ cosmicul pentru viitor, dacă nu vrem să-l acceptăm pe Christos în Iisus.

Faptul de a înţelege în ce măsură este Christos-Iisus această fiinţă dublă, este o mare sarcină. Dar totodată mulţi s-au străduit să creeze piedici tocmai în privinţa înţelegerii lui Christos-Iisus ca fiinţă dublă. Astfel s-a pus problema în perioada contemporană, prin cele mai variate mijloace, de a-i face pe oameni să uite că în Iisus a locuit Christos. În acest sens, există pe de o parte acea doctrină teologică extremă, care vrea întotdeauna să vorbească numai despre „omul simplu din Nazaret" [Nota 6], care aşadar vorbeşte numai despre omul naturii sensibile şi nu despre acel om care are în sine germenul viitorului. Apoi mai există acea societate care a fost întemeiată pentru a-l combate pe Christos şi pentru a crea în acest scop o imagine falsă a lui Iisus: Societatea iezuitismului, care, în esenţă, există pentru a izgoni imaginea lui Christos din imaginea lui Christos-Iisus şi pentru a-l lăsa numai pe Iisus să fie considerat, ca să spunem aşa, tiranul omenirii în dezvoltare. Toate acestea trebuie văzute în corelaţia lor. Căci diversele impulsuri asupra cărora se indică, acţionează în viaţa prezentului mai mult decât se crede; ele acţionează foarte intens în viaţa prezentului. Şi cel ce nu deschide ochii şi nu

simte nevoia să înţeleagă manifestările concrete a ceea ce se petrece în jurul său, nu va fi niciodată capabil să fie altfel decât surprins de tot ceea ce vine; el nu va putea ajunge la claritate asupra lucrurilor, aşa cum sunt cele indicate aici. Prezentul nostru este, desigur, în multe privinţe, mult prea comod pentru a vrea să ajungă la claritate asupra acestor lucruri. Conceptele spiritual-ştiinţifice sunt mult prea dificile. De aceea, lumea le condamnă a fi diletante, neştiinţifice, fantastice şi altele asemănătoare. Ea se condamnă totodată pe ea însăşi, din motivele pe care tocmai le-am expus, să nu ţină cont de nimic care ar putea avea într-adevăr potenţial pentru viitor.

Vedem aşadar în ziua de azi acel pustiu din jurul nostru, în mijlocul haosului la care au condus vechile confesiuni religioase şi curentele culturale. În mijlocul acestui haos, pe care oamenii în ziua de azi îl numesc cu o naivitate ciudată război, în timp ce el nu mai este de mult război, ci cu totul altceva, în mijlocul acestui haos vedem pustiul gândurilor şi al ideilor, pentru că idei şi gânduri care să nu fie pustii pot veni doar din cuprinderea suprasensibilului, a spiritualului, şi pentru că în ziua de azi omul trebuie să se decidă fie să administreze numai ceea ce este pieritor, pe cale de a muri, şi să devină un discipol al lui Lenin, fie să ia în calcul suprasensibilul, care conţine ceea ce trebuie să vină. Eu nu îl am în vedere numai pe acest singur *Lenin*, care perturbă acum în estul Europei; îl iau mai mult ca un simbol, pentru că avem mulţi asemenea Lenini, mulţi în întregul perimetru al vieţii actuale din jurul nostru, într-un domeniu sau altul. Pur şi simplu oamenii nu vor să se apropie de altceva decât de ceea ce se află pe cale de a muri.

Amintiţi-vă, vă rog, ceva, asupra căruia am atras cândva atenţia şi aici. Planta trăieşte, spuneam eu; o puteţi

descrie drept ceva viu. Dar ce descrie ştiinţa uzuală în ziua de astăzi la o plantă? Nu ceea ce trăieşte înăuntru, pentru că acela este suprasensibil; ci descrie ceea ce umple viul, ceea ce înăuntru este mineral, mort. În ştiinţa actuală nu găsiţi descris nimic altceva decât ceea ce umple ca mineral fiinţa vie şi ceea ce determină moartea în fiinţa vie. De aceea, oamenii nici nu se pot înălţa la concepte cu adevărat rodnice în privinţa naturii. Asemenea concepte cum sunt cele din botanica actuală nu sunt concepte pline de viaţă, ci acolo se descrie ceva care este umplut cu pietricele, cu minerale. Acolo este pretutindeni elementul mineral care circulă. Acesta este descris şi la animal, şi la om. De îndată ce treci dincolo de acest mineral care circulă în plantă, animal şi om, acestea devin cu totul altceva.

Luaţi-l, de exemplu, pe domnul von *Uexküll* [Nota 7], care a scris eseul «În lupta pentru sufletul animal». Acest domn von Uexküll este posedat de o cruzime masochistă în privinţa oricărei ştiinţe sufleteşti, în privinţa a tot ceea ce aminteşte doar întru câtva de ştiinţa sufletească. Am spus „cruzime masochistă" pentru că în acest eseu poţi citi: Nu urmează să decidem dacă există sau nu un suflet; urmează să decidem doar că ştiinţa nu poate stabili nimic în această privinţă. – Cine este crud cu adevărat, acela şi ucide; cine este de o cruzime masochistă ca acest domn von Uexküll, acela doar probează uciderea, înţeapă de jur-împrejur. Acesta este de fapt specificul ştiinţei actuale; numai că oamenii nu o observă pentru că nu le place să se implice în aceste lucruri. Ei nu vor să străpungă peretele despărţitor care îl separă pe om de ceea ce este în jurul său. De aceea oamenii nu se pot înălţa deloc până la conceptele de care este într-adevăr nevoie, pentru ca omul să înveţe să înţeleagă din nou mediul său înconjurător.

Ştim din ştiinţa spirituală că din lumile spirituale coboară esenţialul, nucleul omului, care se uneşte cu ceea ce îl înconjoară pe om ca înveliş material, de carne, între naştere şi moarte, sau între concepere şi moarte. În ziua de azi se cercetează problemele conceperii, naşterii, dezvoltării embrionare, dar nu pot fi cercetate pentru că se studiază doar elementele moarte inserate în viu. Dar în felul acesta nu se va ajunge niciodată la înţelegerea singurului lucru care ne face inteligibilă omenirea: Atunci când omul coboară din lumea spirituală el este primit de tată şi mamă, şi trece apoi prin întreaga dezvoltare embrionară. În ziua de azi ştiinţa trăieşte în prezumţia că tatăl şi mama dau copilului existenţa. Şi deoarece tatăl şi mama constituie centrul familiei şi familia este baza comunităţii sociale, comunităţile sociale, care sunt familia extinsă, consideră, de asemenea, omul drept proprietatea lor. În felul acesta se ajunge la concepte foarte amare în prezent. – Dar nu aşa stau lucrurile.

Căci ce îi oferă omului actul conceperii? Ce primeşte omul prin actul conceperii? Ceea ce primeşte omul – după cum o poate arăta ştiinţa spirituală – este posibilitatea de a fi o fiinţă muritoare; posibilitatea de a muri o obţine el prin actul conceperii. Luaţi ceea ce este scris în diferitele mele cărţi: veţi recunoaşte că ceea ce spun acum este consecinţa necesară a faptelor. Deja prin aceea că omul este conceput i se incorporează ceea ce face posibilă aici pe Pământ moartea sa. Întreaga viaţă dintre naştere şi moarte este o dezvoltare înspre moarte, şi este inoculată moartea în ceea ce este primit la concepere. Ceea ce este omul ca om, ca fiinţă, nu este în vreun fel produs la concepere, ci numai atât, fiinţei noastre altfel nemuritoare i se inoculează ceea ce conţine posibilitatea de a muri. Părinţii pot da copilului numai moartea – aşa s-ar spune, exprimat la modul extrem

–, numai posibilitatea de a purta aici, pe Pământ, un trup muritor. Ceea ce trăieşte în acest trup trebuie să vină prin ceea ce coboară din lumea spirituală. Faptul că acest întreg organism – întregul mecanism cu care este îmbrăcat omul şi pe care el îl primeşte împreună cu germenul morţii prin faptul de a fi fost conceput – este de fapt capabil de a trăi, aceasta se petrece prin ceea ce coboară din lumea spirituală. Trebuie să învăţăm să-l legăm din nou pe om în forma sa cea mai concretă în care apare de evoluţia spirituală cosmică. În acest scop trebuie să învăţăm să nu ne raportăm cu acea teamă laşă de cunoaştere la problemele cele mai înalte, teamă în care se situează în ziua de azi ştiinţa actuală, ci să abordăm în mod real aceste cele mai înalte probleme. Dacă ne speriem de ele, nu putem înţelege nici ceea ce trăieşte în imediata vecinătate.

În imediata vecinătate – s-ar putea spune aşa – trăiesc în ziua de azi cele mai diferite popoare. Gândiţi-vă numai ce concepte neadevărate a făcut, de exemplu, *Woodrow Wilson* din conceptul de popoare, din conceptul de popor. Despre aceasta noi am vorbit adesea. Trebuie să ne fie clar că acest concept de popor nu poate fi înţeles dacă nu se priveşte în întreaga evoluţie a Pământului. Căci de unde vine împărţirea omenirii în popoare?

Ştim din ştiinţa spirituală: Evoluţia s-a desfăşurat în aşa fel încât mai întâi am avut încorporarea Saturn a Pământului, după care a urmat încorporarea Soare, apoi încorporarea Lună şi apoi actuala stare a Pământului; apoi va veni o încorporare Jupiter, ş.a.m.d. Însă lucrurile nu s-au desfăşurat atât de lin încât pur şi simplu vechiul corp al lui Saturn să se fi transformat în corpurile de Soare, Lună şi Pământ, ci a avut loc cândva o separare a Soarelui de Pământ, apoi o separare a Lunii de Pământ, astfel încât să avem o evoluţie continuă, şi ceva care s-a separat, s-a

reunit din nou, apoi din nou s-a separat. Tocmai ceea ce am numit mai devreme evoluţia cosmică, separarea, a acţionat în vechea clarvedere. Şi a rămas în această clarvedere complet inconştient – a rămas „chtonic", aşa cum se numeşte în vechea clarvedere –, în evoluţia continuând mai departe a Pământului, ceea ce este germenul uman al viitorului. Căci ceea ce vine din Univers era hărăzit pieirii şi a fost menţinut numai prin aceea că a fost cuprins de puterea luciferică. Aşa s-au format diversele diferenţieri în naţiuni, în popoare: pornind de la Cosmos. Dar forţele cosmice s-au impregnat cu forţele luciferice. Opus acestor popoare divers diferenţiate se află ceea ce de asemenea a fost înţeles într-o vreme mai bună decât este cea actuală: general-umanul. Acesta are o cu totul altă origine. Este cel despre care se poate vorbi în abstract, despre care însă se vorbeşte în realitatea sa numai dacă se înţelege cu adevărat ceea ce este în om ca germen al viitorului. În acesta nu se află nimic din naţiune, nimic din popor; pentru că acesta este nu ceea ce a coborât din Cosmos, ci acela la care s-a dus Christos şi cu care s-a unit El. Christos nu s-a unit cu vreun element naţional, precum zeitatea Iehova, ci El s-a unit cu general-umanul. El s-a aflat în comunitatea acelor zei din care au devenit naţiunile, dar El a părăsit această sferă atunci când ea a devenit coaptă pentru declin, a venit pe Pământ şi s-a aşezat în ceea ce este general-uman. Şi în privinţa lui Christos-Iisus este cea mai mare blasfemie să te serveşti de El pentru altceva decât pentru ceea ce este general-uman atunci când spui „Nu eu, ci Christos în mine" [Nota 8].

A pătrunde cu privirea acest lucru ţine într-un fel de cele mai importante reprezentări ale viitorului. Dintre cele mai importante reprezentări ale viitorului face parte aceea de a pătrunde cu privirea, de a înţelege relaţia lui Christos

Iisus cu omenirea, de a pătrunde cu privirea, de asemenea, ceea ce aparţine doar etnicului, în afara întregii sfere lui Christos Iisus, pentru că acesta este vechea rămăşiţă a ceea ce, de fapt, pe vremea Misteriului de pe Golgota era coaptă pentru pieire. Dar toate lucrurile încă rămân în lume şi după momentul în care sunt coapte pentru pieire, ca fructele ofilite. Astfel, din ceea ce de fapt era gata de pieire nu a putut rămâne altceva decât acea ştiinţă care în cunoaşterea ei vrea să gestioneze numai ceea ce este pe cale de a apune, care, la fel ca ştiinţa naturală sau socială contemporană, se preocupă numai cu idei care pot stăpâni doar ceea ce se află pe cale de distrugere: fie ceea ce se piere, moare în natură, fie ceea ce piere, moare, în cultură, după cum am arătat.

În istoria culturii noastre vezi câteodată ciocnindu-se de-a dreptul dur între ele acest pe-cale-de-pieire, care vrea să trăiască în idei moarte, abstracte, şi se amăgeşte că ele sunt ceva semnificativ, şi acel opus, ce vrea să înţeleagă germenul omenesc, singurul care are un viitor promiţător. Eu v-am atras adesea atenţia asupra acelei conversaţii însemnate pe care a avut-o *Goethe* cu *Schiller* [Nota 9] atunci când au fost amândoi la o reuniune a Societăţii Cercetătorilor Naturii în Jena, unde botanistul *Batsch* [Nota 10] a conferenţiat despre plante şi când, plecând de acolo, Schiller i-a spus lui Goethe: Concepţia botanică este totuşi ceva care îmbucătăţeşte totul, care alungă ceea ce uneşte. – La aceste cuvinte, Goethe i-a schiţat lui Schiller în câteva trăsături caracteristice metamorfozarea plantei. Atunci Schiller i-a spus: Dar aceasta nu este o experienţă, aceasta este o idee. – Schiller nu se putea înălţa la viziunea omului care poartă în sine potenţialul viitorului, ca să poată găsi apoi şi ceea ce este promiţător pentru viitor afară, în Univers, anume suprasensibilul. De aceea i-a replicat el lui

Goethe: Aceasta nu este o experienţă, nu este o observaţie, este o idee. – La aceasta, Goethe a răspuns: Atunci eu îmi văd ideile cu ochii. – Pentru el, ceea ce schiţase era ceva pe care el îl şi vedea, care era pentru el la fel de real ca ceva observat cu simţurile fizice. Aşa stătea acela care, ca Schiller, nu putea să-şi ridice privirea spre suprasensibil, ci avea în minte numai ideea moartă abstractă, în faţa lui Goethe care voia să extragă din cele cunoscute în natură ceea ce are potenţial pentru viitor, ceea ce este nepieritor în om, faţă de care tot ceea ce este trecător nu este decât un simbol, pe care el voia să-l unească cu nepieritorul, şi care, prin urmare, nu era înţeles, pentru că el privea la ceva suprasensibil, nepieritor, ca şi când ar privi ceva sensibil. De aceea, cerinţa necesară a timpului nostru trebuie să fie goetheanismul, dezvoltat în continuare, perfecţionat în domeniul său. Şi lucrurile se vor limpezi abia atunci când oamenii vor înţelege că cele precum confesiunile individuale, inclusiv cea mozaică, şi în special cea catolică, sunt doar continuările vechiului, nu mai sunt ceea ce ar trebui să fie, şi se prelungesc în evoluţie ca ceva care se usucă, aşadar care încă se ţine pe poziţie numai printr-o putere exterioară, şi că alături de acest vechi proeminent se ridică ceea ce vrea din capul locului să ia cu sine pentru viitor doar ceea ce este trecător. Iar ceea ce se exprimă astfel, în sensul că vrea să ia cu sine numai ceea ce este trecător, este americanismul. Pe aceasta se bazează înrudirea dintre americanism şi iezuitism, despre care am vorbit ultima oară.

Tuturor acestor lucruri li se opune goetheanismul. Din nou nu am în vedere ceva stabilit în mod dogmatic, dar trebuie să folosim nume pentru ceva care merge mult dincolo de nume. Eu nu înţeleg prin goetheanism ceea ce a gândit Goethe până în anul 1832, ci ceva care probabil că

abia în mileniul următor poate fi gândit în sensul lui Goethe, ceea ce poate deveni din concepţia lui Goethe, din viziunea goetheană, din modul de reprezentare şi simţire goethean. Aşa se explică faptul că tot ceea ce este încremenit îşi vede duşmanul său propriu-zis tocmai în ceea ce se află într-o anumită relaţie cu goetheanismul. În acest domeniu, aş spune, se trăiesc cele mai puternice paradoxuri culturale. Şi este într-adevăr un fel de paradox cultural faptul că cea mai plină de spirit carte despre Goethe – în ciuda a tot ce vorbeşte împotriva lui – a fost scrisă de un iezuit: Pater *Baumgartner* [Nota 11]. Este o carte care îl sferedelește adânc pe Goethe. Este, desigur, exact caracteristica că tot ceea ce este cumva iezuit este advers lui Goethe. Dar aceasta este o carte plină de spirit, profundă, care nu este scrisă ca privire generală, ci îl nimerește pe Goethe. – În timp ce în cartea importantului gentleman englez *Lewes* [Nota 12] este descris un filistin din secolul XVIII, care s-a născut în 1749 la Frankfurt am Main, care s-a dus ca student la Leipzig, a fost chemat apoi la Weimar şi a călătorit în Italia, care se numea Johann Wolfgang Goethe şi a fost în mod eronat admirat; căci nu se scrie o carte prin aceea că scrii deasupra „Johann Wolfgang Goethe", şi în rest descrii un mic burghez filistin din secolul XVIII. Un paradox cultural se află în cartea iezuită despre Goethe din motivul că din ea se vede încă o dată cum funcţionează antagonismul dintre forţe în perioada contemporană, unde se află realmente contradicţiile între forţe.

La o scară mai mică, acestea se arată şi la noi. Atâta timp cât am putut fi consideraţi „o sectă ascunsă", antroposofia a fost puţin atacată. Acum, când ea se răspândeşte întru câtva, se văd deja cele mai dezlănţuite atacuri, de exemplu tocmai din partea iezuită, iar caietele revistei «Stimmen aus Maria Laach», acum «Stimmen der

Zeit» («Voci ale timpului») [Nota 13] nu se mai mulţumesc deloc cu un eseu, ci scriu caiete întregi despre ceea ce este numit de mine „antroposofie”. De aceea, trebuie să avertizez iar şi iar să vă gândiţi la aceasta, că atunci când vin atacuri din această parte să nu credeţi că din punctul de vedere al acelor oameni ar fi spre binele nostru să spunem: Noi vorbim, totuşi, despre Christos, noi promovăm înţelegerea lui Christos, ş.a.m.d. Pentru că aceşti oameni interzic tocmai acest lucru! Este tocmai ceea ce nu este îngăduit să fie făcut. Nu ai voie să afirmi nimic despre Christos care nu face parte din doctrinele Bisericii. De aceea, în cercurile noastre nu trebuie să mai fim atât de naivi încât să credem că putem concilia catolicismul prin faptul că suntem buni creştini. Tocmai prin faptul că eşti un bun creştin, că faci totul pentru a promova creştinismul, îţi faci din catolicism cel mai mare duşman, aşa cum, de fapt, va fi necesar şi tot mai necesar să dăm atenţie ca naivitatea în privinţa unor astfel de lucruri care trăiesc în jurul nostru să dispară din cercul nostru. În cercurile noastre trebuie să câştige teren din ce în ce mai mult faptul de a vrea să vezi ce forţe, atât care apun cât şi care se ridică, trăiesc în jurul nostru. Noi trebuie să depăşim acest dor care se găseşte adesea la noi, doar de a năzui înspre un pic de lume imaginativă. Eu am spus adesea că noi trebuie să trecem dincolo de această aspiraţie la un pic de lume imaginativă. Noi trebuie să fim capabili să conectăm şi să adăugăm pretutindeni ştiinţa noastră spirituală la conceptele culturii prezentului, şi trebuie să devenim observatori fini, pătrunzători a ceea ce trăieşte în prezent, pentru că numai din perspectiva acestei ştiinţe spirituale se poate observa cu adevărat acest prezent. Câţi nu vin la mine şi-mi spun: Am văzut una sau alta. Da, într-adevăr, ei le-au văzut. Imaginaţiunile nu se află atât de departe de evoluţia

omenească. A fost acela Păzitorul pragului? – întreabă apoi unii. Dar răspunsurile la astfel de treburi nu sunt simple Da-uri şi Nu-uri, căci răspunsurile cuprind întreaga evoluţie omenească. Dar răspunsurile au fost date, sunt acolo. Corectez acum ***Ştiinţa ocultă*** [Nota 14], care urmează să apară într-o nouă ediţie. Eu văd că practic înăuntrul ei se află totul pentru a răspunde la astfel de întrebări. Toate prevederile, toate restricţiile pe care trebuie să ţi le impui sunt descrise cu exactitate în ea. Sentimentele, senzaţiile pe care trebuie să le dezvolţi sunt descrise acolo. Şi ele sunt indicate limpede, numai că trebuie să citeşti pretutindeni cu exactitate. Dacă ar fi fost să expun ple larg, în toate detaliile tot ceea ce este conţinut în ***Ştiinţa ocultă***, ar fi trebuit să scriu treizeci de volume. Trebuie să gândeşti o leacă atunci când citeşti această carte, trebuie să tragi concluzii; dar le poţi trage. Mie nu-mi place să scriu cărţi groase, dar din carte rezultă limpede: Cu siguranţă, cine se străduieşte înspre lumea suprasensibilă, se străduieşte şi să-l întâlnească pe Păzitorul pragului; dar a-l întâlni pe acest Păzitor al pragului nu este o treabă atât de simplă cum este aceea de a avea o imaginaţiune ca de vis. Este, desigur, modul cel mai comod să intri în lumea suprasensibilă printr-o imaginaţiune ca de vis. Întâlnirea cu Păzitorul pragului este o tragedie, o luptă pentru viaţă în privinţa tuturor conceptelor cunoaşterii, în privinţa tuturor legilor cunoaşterii şi a tuturor relaţiilor omului cu lumea spirituală, cu Ahriman şi Lucifer. Această catastrofă din viaţă trebuie să se producă dacă vrei să-l întâlneşti pe Păzitorul pragului. Dacă întâlnirea pur şi simplu pătrunde în faţa unui om într-o imaginaţiune ca de vis, aceasta înseamnă că persoana vrea să se strecoare în mod comod pe lângă Păzitorul pragului, pentru a avea ca înlocuitor –

oamenilor le plac înlocuitorii – visul despre Păzitorul pragului.

Asupra acestor lucruri trebuie să gândim sănătos. Atunci se va dovedi că în această gândire sănătoasă constă baza pentru vindecarea tuturor superstiţiilor şi pentru toate cele de care adversarii frivoli acuză ştiinţa spirituală. În afară de aceasta, în acest mod de a gândi, în această înălţare de sine la trăirea spiritualului se află tot ce avem nevoie ca germeni pentru a ieşi într-adevăr din actuala catastrofă mondială. Ceea ce duce dincolo de aceasta trebuie să fie înţeles nu pe Pământ, nu doar în senzorial, nu în instituţiile care se duc de râpă şi cu care se exploatează abuziv resursele care există. Trebuie înţeles ceea ce nu se află aici! Noi trebuie să fim cuprinşi de un zel înflăcărat pentru înţelegerea celor care încă nu sunt aici. Însă ceea ce nu este încă aici poate fi înţeles numai după modelul celor care sunt înţelese prin cunoaşterea suprasensibilă. Prin privirea înapoi în trecut nu este suficientă. Adepţii lui Kautsky preferă să privească în urmă la trecut şi întemeiază antropologia omenirii. Acolo unde omul aproape nici nu fusese creat vor ei să studieze stările pentru a înţelege relaţiile sociale ale prezentului. Aceşti veritabili fii ai unui catolicism greşit înţeles, cum este, de exemplu, Kautsky, vor să aibă aşa lucrurile. Dar nu se poate privi înapoi în trecut, pentru că ceea ce este acolo, care ajunge până în prezentul actual, a fost creat prin forţe atavice, instinctive. În viitor nu se va mai face nimic instinctiv. Şi dacă omul vrea să gestioneze numai ceea ce mai există încă aici din timpurile sale instinctive, atunci el nu va ajunge niciodată la ceea ce are potenţial pentru viitor, la ceea ce conduce dincolo de această catastrofă. Ceea ce constituie singura înţelegere activă, serioasă a

prezentului este strâns legat de atitudinea corectă faţă de lumea spirituală.

Ar trebui să vă vorbesc mult dacă, continuând în acest sens, aş vrea să vă vorbesc, pe baza premiselor noastre, despre multe lucruri care sunt evidente în prezent. Şi numai dacă în săptămânile în care nu vom mai fi împreună de acum încolo, vă veţi aduce într-adevăr în faţa sufletelor ceea ce s-a spus în aceste consideraţii, şi care ar trebui să culmineze în necesitatea recunoaşterii figurii duble a lui Christos Iisus, atunci, meditând în această vară, veţi ajunge departe în înţelegerea lui Christos cosmic şi a lui Iisus pământean: anume, că Christosul cosmic a coborât din lumile spirituale, pentru că de atunci încoace aceste lumi urmau să fie închise contemplării omeneşti, şi pentru că omul trebuie să înţeleagă ceea ce se află în el însuşi ca germen al viitorului. În acest Christos cosmic şi în Iisus cel pământean, cel uman, şi în în modul în care sunt uniţi laolaltă se află multe din dezlegarea enigmei Cosmosului, sau cel puţin a enigmei omenirii. În om se află germenul viitorului. Dar acest germen trebuie rodnicit prin Christos Iisus. Dacă nu este rodnicit, el ia formă ahrimanică şi Pământul ajunge la la o destinaţie dezordonată, încâlcită. Pe scurt, legat de taina lui Christos Iisus găsiţi soluţiile pentru multe, multe probleme ale prezentului. Numai că trebuie să vă străduiţi să căutaţi soluţia în aşa fel încât să nu fiţi satisfăcuţi cu uşurinţă de ceea se consideră atât de des a fi teosofie sau mistică, sau altele asemănătoare, de „unirea cu spiritualul", de „deplina absorbţie în Univers", ci să vedeţi condiţiile reale care ne înconjoară, să le vedeţi cu adevărat şi să încercaţi să le pătrundeţi cu ceea ce învăţaţi din ştiinţa spirituală. Veţi ajunge tot mai mult în situaţia de a vă spune, după rezolvarea multor probleme: Într-adevăr, omenirea nu caută ceva teoretic, ci ceva foarte practic. – Ea

va ajunge într-o fundătură şi va trebui să-şi mărturisească faptul că nu poate merge mai departe dacă nu vrea să meargă mai departe cu spiritul. Tot ceea ce nu vrea să meargă împreună cu spiritul se va dovedi a fi ceva care se usucă.

Este o problemă importantă pentru viitorul omenirii, dacă oamenii vor să meargă împreună cu spiritul. Aş dori astăzi să cufund în mod deosebit acest gând în inimile dumneavoastră, gând care poate deveni sentiment prin consideraţiile pe care tocmai le-am făcut. Şi este şi probabil că astăzi am fost reuniţi pentru ultima oară în această încăpere [Nota 15], pe care de-a lungul anilor am ajuns să o îndrăgm pentru consideraţiile noastre de aici. Noi am organizat această încăpere – printre primele – după gustul nostru, şi, desigur, putem face mereu totul numai în măsura a ceea ce este disponibil. Am aranjat-o pentru că în noi domneşte mereu şi ideea că strădania noastră spiritual-ştiinţifică nu trebuie să fie doar ceva teoretic, ci ea trebuie să se exprime în toate din jurul nostru unde ne întâlnim noi ca oameni. Acum acest spaţiu ne va fi luat. Trebuie să căutăm un altul. Desigur, pe celălalt nu-l vom mai putea aranja în prezent la fel ca pe acesta; va trebui să ne mulţumim cu celălalt. Această încăpere ne-a devenit dragă pentru că nu putem fi de părerea că despre ceea ce numim noi relaţia cu spiritualul s-ar putea vorbi oriunde în acelaşi mod ca aici, unde am încercat să facem câte ceva din cele pe care am încercat să le facem la o scară mai mare la Dornach. Mai înainte a trebuit să încercăm multe. Probabil că mai sunt de faţă câţiva care au fost şi atunci când a trebuit să vorbim despre problemele noastre într-un local: Eu stăteam acolo, în faţa mea erau ascultătorii, iar în spate patronul sau patroana umpleau halbele cu bere. Altădată ne-am aflat într-o încăpere asemănătoare unui grajd; de

fapt un altul ne era destinat, dar ne-a fost dat doar acela. În alte oraşe am conferenţiat în localuri care nu erau în întregime pardosite, şi acest lucru a trebuit, de a semenea, acceptat. Dar nu este ceea ce poate fi dorit din întreaga esenţă a cauzei noastre, şi cineva ne-ar înţelege totuşi greşit dacă ar spune că despre spiritual s-ar putea vorbi în acelaşi mod plin de iubire în orice mediu. Spiritul există pentru ca el să pătrundă în materie şi să o străbată peste tot. Acesta este şi sensul legat de viaţa socială şi cea economică, aşa cum am indicat astăzi.

Pentru toate acestea – veţi afla desigur cu toţii când vă veţi afla pentru ultima oară aici –, ne va fi desigur extrem de greu ca după câteva săptămâni să ne despărţim de această încăpere, care a fost aranjată cu ajutorul prietenilor noştri antroposofi într-un mod plin de iubire. Dar şi această despărţire trebuie, cu toate acestea, luată în sensul nostru în mod corect ca simbol. Oamenii vor trebui să se despartă de multe în decursul următoarelor decenii. Aceasta îi va surprinde, de asemenea, căci oamenii nu o cred. Dar un lucru ar trebui să fie sigur în cel care a înţeles cu adevărat impulsul cel mai lăuntric al ştiinţei spirituale: toate se pot clătina, dar ceva nu se poate clătina: ceea ce am înţeles noi în spirit şi cele pentru care ne-am decis să le înfăptuim în spirit. Ceea ce vom face noi din spirit, indiferent cum va arăta din evenimentele haotice, se va dovedi ca fiind corect.

Astfel, părăsirea acestui local poate fi un simbol pentru noi. Trebuie să mergem într-un altul. Dar noi purtăm cu noi ceva despre care ştim că nu este numai fiinţa noastră interioară cea mai profundă, ci este şi fiinţa interioară cea mai profundă a lumii, pe care omenirea trebuie să clădească dacă vrea să clădească corect. Faptul că nimeni nu ne poate lua ceea ce ne elaborăm prin ştiinţa

spirituală, şi că nici omenirii nimeni nu i le poate lua, ci că ele trebuie să conducă la însănătoşirea condiţiei umane, de aceasta este convins cercetătorul spiritual, el o ştie, la această convingere rămâne el. Probabil că despre multe încă nu ştim să spunem cum le vom face, dar le vom face corect în sensul ştiinţei spirituale. Despre aceasta putem fi convinşi dacă ne pătrundem de cunoaşterea a ce anume înseamnă goetheanismul pentru ştiinţa spirituală şi dacă, pe de altă parte, luăm ceea ce am expus recent aici [Nota 16], că lumea consideră drept eretism şi calomniază tocmai ceea ce este legat de cultura Europei Centrale din secolul XVIII şi începutul secolului XIX, şi că dacă noi aducem toate acestea înaintea sufletelor noastre putem să ne situăm pe terenul: Orice s-ar întâmpla, această cultură a Europei Centrale va fi rodnică pentru viitorul omenirii. Viitorul omenirii se bazează deja pe aceasta. Şi, literalmente, pentru că nu vor să aibă acest viitor al omenirii, pentru a se salva de el, de aceea o calomniază adversarii acestei culturi a Europei Centrale. Dacă vom cuprinde însă această cultură a Europei Centrale în spirit, dacă îi vom recunoaşte spiritualul şi ştim că putem clădi pe el, atunci putem şi să ştim: Chiar dacă toţi demonii i-au jurat pieirea – ea nu va pieri! Dar numai ceea ce este legat de spiritul corect nu va pieri.

NOTE

Despre această ediţie

Cele trei cicluri din volumul GA 181 au coincis cu sfârşitul primului război mondial. În paralel cu primele două cicluri, Rudolf Steiner a susţinut o serie de conferinţe publice intitulată ***Eternul în sufletul uman. Nemurire şi libertate***, publicat în GA 67. În plus, conferinţele sale l-au dus în multe alte oraşe, inclusiv la Nürnberg, München, Stuttgart, Leipzig, Viena, Praga şi Hamburg. Apoi Rudolf Steiner a plecat în Elveţia.

Cu acest volum, marile cicluri pentru membri de la Berlin ajung la sfârşit. Luate împreună, formează un fel de compendiu al antroposofiei, aşa cum era disponibil lumii în acel moment. În anii următori, activităţile lui Rudolf Steiner s-au concentrat din ce în ce mai mult la Dornach şi Stuttgart. Construcţia Goetheanum-ului, care se apropia de finalizare, mişcarea pentru tripartiţie şi dezvoltarea pedagogiei antroposofice în legătură cu Şcoala Waldorf din Stuttgart au preluat cea mai mare parte a forţei de muncă a lui Rudolf Steiner.

Bazele textului: conferinţele din 22 şi 29 ianuarie 1918 (conferinţele 1 şi 2 din primul ciclu) au fost stenografiate de Hedda Hummel, restul de 19 conferinţe de Walter Vegelahn. Stenogramele originale nu au fost păstrate; volumul se bazează pe transcrierile stenogrmelor făcute de stenografi.

R. Friedenthal şi S. Lötscher au analizat a treia ediţie din 1991 şi au făcut modificări, listate în ediţia germană. Citatele date de Rudolf Steiner au fost comparate cu sursele corespunzătoare şi, acolo unde era necesar, adaptate la acestea. Au fost adăugate un registru de nume şi un cuprins detaliat. Informaţiile au fost verificate şi

extinse, în special în ceea ce priveşte numeroasele referinţe ale lui Rudolf Steiner la alte conferinţe.

Titlul ciclurilor şi conferinţelor: Conferinţele au fost ţinute fără titlu şi conţinut prealabil. Cu toate acestea, primele ediţii Vegelahn ale conferinţelor din al doilea şi al treilea ciclu au deja titluri. Potrivit unui raport, Vegelahn mergea deseori la Rudolf Steiner după ce susţinea o conferinţă şi îl punea să-i dea un titlu pentru conferinţa pe care tocmai o susţinuse (vezi Karl Boegner în: „Mitlungen aus der Anthroposphischen Arbeit in Deutschland", Michaelmas 1959) . Deci, se poate presupune că aceste titluri provin de la Rudolf Steiner.

Nu se cunoaşte originea titlurilor conferinţelor din primul ciclu, dar din moment ce au fost deja incluse în ediţia I din 1922, se poate presupune că, dacă nu provin de la el, au fost aprobate de Rudolf Steiner; acest lucru poate fi de asemenea presupus pentru întreg titlul primelor două cicluri şi titlul original al celui de al treilea ciclu.

Titlurile primelor 5 conferinţe din primul ciclu au fost schimbate în cea de-a doua ediţie a anului 1967, acestea fiind iniţial: 22 ianuarie: „Poziţia actuală a ştiinţelei spirituale"; 29 ianuarie: „O contribuţie la cunoaşterea naturii umane"; 5 februarie: „Morţii şi cei vii"; 5 martie: „Gândurile noastre despre morţi şi lume"; 12 martie: „Legătura omului cu lumea spirituală".

În ediţia din 1967, titlurile conferinţelor au fost doar listate în cuprins.

În ceea ce priveşte desenele: desenele originale de pe tablă ale lui Rudolf Steiner pentru conferinţele din 26 martie (conferinţa a VII-a din primul ciclu) şi 9 aprilie (conferinţa a IV-a din al doilea ciclu) nu au fost păstrate. Deoarece nici stenograma nu era disponibilă,

schițele deficitare din stenogramă au trebuit să servească drept model pentru desenele realizate aici de Hedwig Frey.

Publicații anterioare: Cele trei cicluri care formează GA 181 au fost publicate în 1922 de Marie Steiner în Philosophisch-Anthroposophischen Verlag din Berlin în trei volume în așa-numitul format de ciclu, dar cu numărarea continuă a conferințelor: Conferințele 1–7 (primul ciclu: Moarte pământească și viață cosmică) : ciclul 48 Conferințele 8–14 (al doilea ciclu: Daruri antroposofice pentru viață): ciclul 49 Conferințele 15–21 (al treilea ciclu: Necesități în privința conștienței pentru prezent și viitor): ciclul 50

Prima ediție din ediția completă (GA) Dornach a avut loc în 1967, atât într-un volum, cât și în trei volume separate. Unele dintre edițiile individuale au fost ulterior legate într-un volum la vânzare. Numărarea continuă a prelegerilor a fost păstrată. Cel de-al treilea ciclu a primit noul titlu: «Necesități în privința conștienței pentru prezent și viitor». Ediția a fost prevăzută cu note la text.

Conferința din 30 martie 1918 (din al doilea ciclu) a apărut și în „Gäa Sophia. Jahrbuch der Naturwissenschaftlichen Sektion am Goetheanum», Vol. II, Dornach 1927; și cea din 5 februarie (din primul ciclu) în seria broșată „Rudolf Steiner – Themen aus dem Gesamtwerk»", Vol. 15: „Das Leben nach dem Tode", Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart 1987.

Note referitoare la text

Lucrările lui Rudolf Steiner în ediția Operelor complete (GA) sunt indicate în note cu numărul bibliografic.

Conferinţa I

1. *acea tripartiţie a omului fizic, pe care am expus-o deja adesea*: vezi, pe lângă multe alte conferinţe din opera lui Rudolf Steiner, pe cele din 5 februarie în primul ciclu ***Moarte pământească şi viaţă cosmică*** şi din 14 mai 1918 în al doilea ciclu ***Daruri antroposofice pentru viaţă***, din GA 181.

2. *Eu am atras adesea atenţia*: vezi, de exemplu, conferinţa din 5 februarie în ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, primul ciclu din GA 181. – Vezi apoi, printre altele, şi conferinţa de la Berna din 29 noiembrie 1917, din: ***Moartea ca transformare a vieţii*** (7 conferinţe ţinute în diverse localităţi, 1917/18), GA 182.

3. *pe care eu l-am numit în expunerile recente din revista «Das Reich», trup al forţelor plăsmuitoare*: în articolul ***Cunoaşterea stării dintre moarte şi o nouă naştere***, apărut pentru prima oară în «Das Reich» (München), anul I de apariţie, Cărţile 1 şi 4 (aprilie 1916 şi ianuarie 1917). Retipărit în ***Filozofie şi antroposofie. Articole reunite dintre 1904 şi 1923***, GA 35.

4. ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** (1904/05), GA 10.

5. ***Ştiinţa ocultă în schiţă*** (1910), GA 13.

6. *Am rostit adesea numele unui om foarte ciudat al prezentului*: despre Otto Weininger Rudolf Steiner a vorbit, printre altele, pe 18 martie 1908 în conferinţa «Bărbatul şi femeia în lumina ştiinţei spirituale», în: ***Cunoaşterea sufletului şi a spiritului*** (15 conferinţe, Berlin şi München 1907/08), GA 56 şi pe 29 iulie 1916, în: ***Enigma omului. Fundalurile spirituale ale istoriei omenirii*** (15 conferinţe, Dornach 1916), GA 170. – Vezi, în continuare, conferinţa din 21 septembrie 1924, din: ***Consideraţii esoterice asupra legăturilor karmice***, volumul 4: «Viaţa

spirituală a prezentului în legătură cu Mişcarea antroposofică» (10 conferinţe şi o alocuţiune, Dornach 1924), GA 238.

7. *Otto Weininger*, 1880-1903, filosof. – «Geschlecht und Charakter», «Sex şi caracter», Viena şi Leipzig 1902. Vezi şi nota de mai sus.

8. *acest Jurnal italian*: este avută în vedere cartea «Über die letzten Dinge» («Despre lucrurile ultime»), cu un Cuvânt înainte biografic de dr. Moriz Rappaport. Weininger a redactat această carte în ultimul său an de viaţă, în Italia (vezi Cuvântul înainte, pag. XVIII ş.u.), iar în 1907 ea a fost publicată postum.

9. *Luaţi, de exemplu, un pasaj cum este cel următor*: din cartea «Despre lucrurile ultime» (vezi mai sus), ediţia a 4-a, Viena şi Leipzig 1918, pag. 55 (Aforistice).

10. *Origene*, aproximativ 185-253/54 d.Ch., întemeietor al gnosticii creştine.

11. *Puteri exterioare, pe care le-am caracterizat deja adesea*: conferinţele din 1 aprilie şi 9 aprilie 1918, şi Nota 1 de la conferinţa a II-a în ***Daruri antroposofice pentru viaţă***, al doilea ciclu din GA 181.

12. *Christian Rosenkreutz*: personalitate din secolul XIV/XV, nerecunoscută istoric de către istoria clasică; cunoscută legendar din aşa-numitele Manifeste rosicruciene. Vezi Nota relativă la Johann Valentin Andreae (nota 14). După acesta, Christian Rosenkreutz este un german de origine nobilă, care a trăit între 1378 şi 1484. După Rudolf Steiner, el a fost o personalitate istorică reală. Vezi în acest sens şi ***Creştinismul esoteric şi conducerea spirituală a omenirii***, (23 conferinţe, 1911/12), GA 130.

13. *la sfârşitul articolului meu despre Christian Rosenkreutz din revista «Das Reich»*: «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz», partea a treia, apărut în revista

«Das Reich» (München), editată de baronul von Bernus, al treilea an de apariţie, Cartea I (aprilie 1918). Articolul este tipărit în volumul ***Filozofie şi antroposofie. Articole reunite dintre 1904-1923***, GA 35. – Baronul von Bernus i-a adresat lui Rudolf Steiner, pe 11 ianuarie 1916, într-o scrisoare, rugămintea să scrie o introducere pentru tipărirea planificată în «Das Reich» a «Nunţii chimice», apărută pentru prima oară în anul 1616: „Dacă ar fi posibil să doriţi să scrieţi o introducere pentru această nouă ediţie, fie chiar şi numai pe scurt, desigur că aceasta ar avea o mare importanţă". Modul în care intenţiona Rudolf Steiner să-şi conceapă această contribuţie devine limpede din următorul pasaj al scrisorii sale din 20 martie 1918 adresată lui Bernus: „În articol am ajuns cu interpretarea ‹Nunţii chimice› pe cât de departe este posibil în prezent. Nu aş putea merge mai departe, decât dacă cineva ar pune în dicuţie că spiritul interpretării mele din acel articol a fost incorect. În prezentul cadru precis nu este necesar să se ia mai mult în considerare literatura exoterică rosicruciană, decât am făcut-o eu în încheierea articolului. Ceea ce am scris eu însumi chiar la sfârşit despre poziţia lui Andreaes faţă de rosicrucianism este rezultatul înseşi cercetării spirituale. În orice caz, aceasta va produce scepticism la cei care au scris până acum în această privinţă. Dar rezultatul meu spiritual-ştiinţific este bine întemeiat. Dacă aş fi constrâns – prin apariţia de contradicţii – să descriu amănunţit această fundamentare, care ar trece dincolo de cadrul unui articol despre ‹Nunta chimică›. Deocamdată, cred că ceea ce am spus este suficient". Textul integral «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz Anno 1459,», consemnat de Johann Valentin Andreae, este, printre altele, accesibil în ziua de azi în ediţia îngrijită de Walter Weber (ediţia a III-a, editura

Zbinden, Basel 1978), care conţine şi articolul lui Rudolf Steiner, ca şi explicaţii şi indicaţii cuprinzătoare şi alte expuneri ale lui Rudolf Steiner relativ la această temă.

14. *Johann Valentin Andreae*, 1586-1654, preot luteran la Württemberg, scriitor. Faptul că Andreae este autor al «Nunţii chimice» aproape că nu mai este contestat în ziua de azi, însă nu există încă o părere unanimă în privinţa faptului că el este şi autorul aşa-numitelor Manifeste rosicruciene: «Fama Fraternitatis», Cassel, 1614 şi «Confessio Fraternitatis», Cassel, 1615. Opere: «Vita ipso conscripta», editată de F. H. Rheinwald, Berlin 1849; «Turris Babel sive Judiciorum de Fraternitate Rosaceae Crucis Chaos», Straßburg 1619; «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz anno 1459», Straßburg 1616. Amănunţit se referă la viaţa şi opera sa Frances A. Yates: «Explicaţii sub semnul crucii cu trandafiri», Stuttgart 1975. – Vezi şi conferinţa a IV-a.

Conferinţa a II-a

1. *clădirii noastre de la Dornach*: vezi în această privinţă şi Rudolf Steiner: «Ideea clădirii Goetheanumului», conferinţă cu proiecţie de diapozitive, Berna 29 iunie 1921, în: ***Goetheanumul ca operă de artă complexă*** (Volum cu imagini), GA 289, Dornach 1986.

2. *Franz Reuleaux*, 1829-1905. «Cultură şi tehnică», conferinţă ţinută la Uniunea Micilor Industrii din Austria de Jos pe 14 noiembrie 1884; Viena, 1884. Despre manganism şi naturism el a spus la pagina 12: „Aş dori să generalizez din nou în scopul folosit de noi acel vechi cuvânt şi să numesc folosirea şi dirijarea forţelor naturii recunoscute în legile lor, *manganism*; cealaltă direcţie însă, care se distanţează prea puţin altfel decât apărându-se de forţele naturii, cel mult ascultând în taină şi doar în

corporaţiile adecvate câteva reţete ale ei, să-l numesc *naturism*.

3. *Era credinţa naivă care se exprima în cuvintele*: ibidem, pag. 16, textual: „Arta şi tehnica ştiinţifică nu se exclud. Este nevoie doar de o străduinţă mai mare pentru a le satisface pe amândouă, de o consolidare mai mare şi de o aprofundare spirituală a legilor estetice subtile, pentru a devia asaltul atacurilor distrugătoare ale maşinii. Faptul că cele două pot fi dezvoltate una lângă cealaltă, o arată mişcarea vie actuală din ambele domenii, din Austria şi Germania".

4. *reprezentarea anumitor drame-misterii*: în 1909 a fost reprezentată pentru prima oară piesa «Copiii lui Lucifer» de Edouard Schuré, precedată deja în 1907 de reprezentarea pentru prima oară a operei lui Schuré «Sfânta dramă din Eleusis». În 1910, Rudolf Steiner a redactat prima dramă-misteriu, «Poarta iniţierii», reprezentată în acelaşi an, iar în anii următori au urmat alte trei. Vezi Rudolf Steiner: ***Patru drame-misteriu*** (1910-1913), GA 14.

5. *Datorită acestui fapt se grupează în jurul expunerilor artistice din München cicluri de conferinţe*: în legătură cu drama lui Schuré «Copiii lui Lucifer», Rudolf Steiner a ţinut ciclul de conferinţe ***Orientul în lumina Occidentului. Copiii lui Lucifer şi fraţii lui Christos*** (9 conferinţe şi o alocuţiune relativ la aniversarea lui Goethe, München 1909), GA 113. Şi în urma premierelor celor patru drame-misteriu al lui Rudolf Steiner a urmat de fiecare dată un ciclu de conferinţe; Astfel, la ***Poarta iniţierii***, ciclul de conferinţe ***Tainele creaţiei biblice. Lucrarea din cele şase zile din prima Carte a lui Moise*** (11 conferinţe, München 1910), GA 122; la ***Încercarea sufletului***, ***Minuni ale lumii, încercările***

sufletului şi revelaţiile spiritului (11 conferinţe, München 1911), GA 129; la ***Păzitorul pragului***, ***Despre iniţiere. Despre veşnicie şi clipă. Despre lumina spirituală şi întunericul vieţii*** (8 conferinţe, München 1912), GA 138, şi la ***Trezirea sufletului***, ***Tainele pragului*** (8 conferinţe, München 1913), GA 147.

6. *un grup prelucrat sculptural*: acest grup în lemn se află în ziua de azi într-o încăpere aparte a Goetheanumului, la Dornach.

7. *domnişoara Waller*: Mieta Waller-Pyle, 1883-1954, aproximativ din 1907 prietenă şi intimă colaboratoare a Mariei Steiner von Sivers şi a lui Rudolf Steiner în domeniul artistic.

8. *domnişoara Maryon*: Louise Edith Maryon, 1872-1924, sculptoriţă, colaboratoare a lui Rudolf Steiner în domeniul artelor plastice.

9. *un roman metafizic*: Georg Korf: «Celălalt aspect al lumii», roman metafizic, 1914.

10. *«Steaua Orientului»*: Annie Besant, preşedinta Societăţii Teosofice, a întemeiat în 1911, împreună cu C. W. Leadbeater, Ordinul «Steaua Orientului». Ordinul urma să slujească scopului de a-l propovădui pe atunci pe încă-adolescentul Jiddu Khrishnamurti (1895-1986) sub numele de Alcyone drept Christos reîncarnat. Khrishnamurti s-a distanţat ulterior de acest rol pe care intenţionau să i-l atribuie, şi a dizolvat Ordinul.

Conferinţa a III-a

1. *cu 14 zile în urmă*: vezi conferinţa din 25 iunie 1918 din acest volum.

2. *eu am indicat aceasta deja cu câtva timp în urmă*: ibidem.

3. *Am indicat adesea*: vezi ibidem. Vezi şi conferinţa din 2 aprilie 1918 în ***Daruri antroposofice pentru viaţă***, al doilea ciclu din GA 181.

4. *Feodor Mihailovici Dostoievski*, 1821-1881, scriitor rus.

5. *în cartea mea «Despre enigma omului»*: ***Despre enigma omului****. Aspecte exprimate şi neexprimate în gândirea, vederea şi simţirea unei serii de personalităţi germane şi austriece* (1916), GA 20.

6. *Rabrindranath Tagore*: Rabindranath Tagore, 1861-1941, filosof şi poet indian, luptător pentru libertate; descendent al unei familii bengaleze, având ca strămoş scriitorul dramatic din secolul VIII Bhatta-Narajana. Conferinţa «Spiritul Japoniei», Leipzig, nedatată (eventual 1918), Editura Der Neue Geist. Apărută şi în: «Anuare prusace», Berlin vol. 171, caietul I, ianuarie 1918, pag. 21-37. Sub titlul «Naţionalismul în Japonia», conferinţa a apărut cu un text uşor extins în: Tagore: «Naţionalismul», Leipzig, nedatat). Editura Der Neue Geist, pag. 63-123. (În biblioteca lui Rudolf Steiner existau toate cele trei ediţii, dar Rudolf Steiner menţionează prima ediţie.)

7. *Ku Hung Ming*, autor al operei citate în mod diferit de către Rudolf Steiner «Spiritul poporului chinez şi ieşirea din război», Jena 1916.

8. *marea ducesă Sophie von Sachsen-Weimar*, 1824-1897; vezi în privinţa ei expunerile lui Rudolf Steiner din: ***Articole reunite relativ la istoria şi istoria culturală dintre anii 1897 şi 1901***, GA 31.

9. *un fost ministru al finanţelor*: între 1913 şi 1921 preşedinte al «Societăţii Goethe» din Weimar a fost ministrul prusac de stat şi al finanţelor în retragere, preşedintele provinciei Rhein, Georg Kreuzwendedich, baron de Rheinbaben, 1855-1921.

10. *Eu am atras de curând atenţia*: vezi conferinţa din 3 iulie 1918 din acest volum.

11. *Sir Austen Henry Layard*, 1817-1894, om de stat englez, cercetător al antichităţii şi scriitor. Vezi: «Nineveh und Babylon. Nebst Beschreibung seiner Reisen in Armenien, Kurdistan und der Wüste» («Ninive şi Babilon. Împreună cu descrierea călătoriilor în Armenia, Kurdistan şi în deşert»), Leipzig, fără indicaţie de an, pag. 505.

12. *Chiar acum a apărut din nou o cărţulie*: nu s-a putut identifica despre ce anume este vorba.

Conferinţa a IV-a

1. *Noi am atras deja adesea atenţia*: conferinţa din 25 iunie 1918 din acest volum.

2. *Herman Grimm*, 1828-1901, «Viaţa lui Michelangelo», 1860-1863, 2 volume.

3. *Bernhard von Clairvaux*, 1091-1153, Părinte al Bisericii şi unul dintre cei mai importanţi mistici ai Evului Mediu. În 1147 a mobilizat oamenii pentru cea de-a doua cruciadă şi a fost unul dintre cei mai activi încurajatori ai acesteia. În 1174 a fost sanctificat de către Papa Alexandru al III-lea.

4. *Jakob Böhme*, 1575-1624, de profesiune pantofar la Görlitz. Mistic şi filosof, a fost primul care şi-a scris operele în limba germană.

5. *Carl von Eckartshausen*, 1752-1803, mistic. A redactat opere mistice şi alchimiste.

6. *Am ţinut cândva o conferinţă la Kolmar*: «Filosofia creştinismului în lumina teosofiei», ţinută pe 21 noiembrie 1905, netipărită.

7. *Gottfried von Bouillon*, duce de Niederlothringen, conducător al primei cruciade, a purtat după cucerirea

Ierusalimului (1099) titlul de «Ocrotitor al Sfântului Mormânt», mort în 1110.

8. *Heinrich al II-lea, cel Sfânt*973-1024, ultimul împărat din Casa de Saxonia. Rege începând din 1002, între 1014 şi 1024, împărat. În 1146 a fost sanctificat. În opera tipărită de până acum, Rudolf Steiner l-a menţionat pe împăratul Heinrich al II-lea de Saxonia în mod asemănător în diferite conferinţe. Formularea Ecclesia catholica non romana nu a putut fi dovedită în literatura consultată.

9. *Enrico Dandolo*, 1108-1205, doge al Veneţiei începând din 1192.

10. *Era capitalistă*: în ediţiile anterioare scria: Aura capitalistă.

11. *Am spus adesea*: vezi, de exemplu, conferinţele din 1 iunie 1913, din: ***Bazele oculte ale Bhagavad-Gita*** (9 conferinţe, Helsingfors 1913), GA 146, şi din 22 martie 1917 («Viaţă, moarte şi nemurirea sufletului în Univers»), din: ***Spirit şi substanţă, viaţă şi moarte*** (7 conferinţe, Berlin 1917), GA 66.

12. *eu am indicat deja ..., am menţionat deja acest lucru în ultimul caiet din revista «Das Reich»*: vezi conferinţa din 25 iunie 1918 din acest volum şi Nota 13 de la conferinţa I.

13. *Am fost recent într-un castel din Europa Centrală*: pe 17 iunie 1918 Rudolf Steiner a vizitat, împreună cu Marie Steiner şi familiile Polzer şi Klima, pornind de la Praga, castelul Karlstein. Deşi tablourile menţionate, care sunt atribuite pictorului din Straßburg Nikolas Wurmser şi trebuie că au fost create între anii 1356-1365, arată viaţa lui Wenzel cel Sfânt (secolul X), în cadrul acestora poate fi văzută şi expunerea nunţii chimice a lui Christian Rosenkreutz. Vezi în acest sens Ludwig Polzer-Hoditz: «Amintiri despre Rudolf Steiner», Dornach 1985, pag. 98 şi

anexa conţinută acolo, redactată de Julie Klima: «Amintiri despre Rudolf Steiner», pag. 291 ș.u. Pentru descrierea fiecărui tablou vezi Hanna Kremer-Steiner: «Geistimpulse in der Geschichte des tschechischen Volkes von den Ursagen bis Karl IV», Stuttgart 1971, pag. 132 ș.u. – Vezi şi: J. Neuwirth: «Mittelalterliche Wandgemälde und Tafelbilder der Burg Karlstein in Böhmen», Praga 1896.

Conferinţa a V-a

1. *am încercat să arăt chiar recent*: în conferinţa din 16 iulie 1918 din acest volum.

2. *în conferinţele anterioare pe care le-am ţinut aici*: vezi, printre altele, conferinţele din 10 şi 17 iulie 1917 din: ***Adevăruri ale evoluţiei omului şi omenirii***. ***Karma materialismului*** (17 conferinţe, Berlin 1917), GA 176.

3. *Din diversele consideraţii din acest an*: vezi, printre altele, conferinţa din 29 ianuarie 1918 din ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, primul ciclu din GA 181.

4. *cuvintele sfântului apostol Pavel*: Galateeni 2, 20.

5. *acele cuvinte din Evanghelia lui Ioan*: Ioan 1, versetele 11, 12, 13.

6. *atât din cărţi cât şi din conferinţe*: vezi, pe lângă operele scrise ale lui Rudolf Steiner, printre altele, conferinţele din 2 februarie 1910 («Intrarea lui Christos în evoluţia omenirii») şi din 8 februarie 1910 («Predica de pe munte»), din: ***Impulsul lui Christos şi dezvoltarea conştienţei Eului*** (7 conferinţe, Berlin 1909/10), GA 116; apoi conferinţa din 16 noiembrie 1908 («Esenţa şi însemnătatea celor zece porunci»), din: ***Antropologie spiritual-ştiinţifică*** (19 conferinţe, Berlin 1908/9), GA 107.

7. *Helena Petrovna Blavatsky*, 1831-1891, a întemeiat în 1875 Societatea Teosofică. Vezi «Doctrina secretă.

Sinteza dintre ştiinţă, religie şi filozofie», (Titlul original: «Secret Doctrine. The synthesis of science, religion and philosophy»), 3 volume, 1887-1897, vol. III: «Esoterism», capitolul 39: «Cicluri şi avatare».

8. *Toma d'Aquino*, 1225-1274, numit „Doctor Angelicus", filosof şi scolastic proeminent, a fost sanctificat în 1323.

9. *Petrus Waldus*, a întemeiat în 1177 Mişcarea Waldenser.

10. *Dintr-o lucrare recentă*: Georg, baron von Hertlin, 1843-1919, profesor de filozofie, începând din 1917 cancelar al Reichului. «Das Princip des Katholicismus und die Wissenschaft» («Principiul catolicismului şi ştiinţa»), ediţiile 2 şi 3, nemodificate, Freiburg 1899. Pasajele citate, respectiv redate liber (în succesiunea din conferinţă) se găsesc la paginile 15, 41, 42, 43, 83, 44, 45 şi 102.

11. *Renatus Cartesius*, 1596-1650, matematician, fizician şi filosof francez. A scris sub numele René Descartes.

12. *cuvinte ale sfântului Ignatius de Loyola*: Hertling, op.cit., pag 102; citat după Gothein, «Ignatius von Loyola», Halle 1895, pag. 420.

13. *Din acest articol vreau să vă citesc aşadar acum un pasaj*: Bernhard Münz: «Cancelarul german al Reichului ca filosof», tipărit în: «Revista austriacă», Viena şi Leipzig, volumul 55, Caietul 2 (15 aprilie 1918).

14. *autorul... încheie... cu aceste cuvinte*: ibidem.

15. *Hermann Heisler*, «Probleme de viaţă. 17 predici», Konstanz şi Leipzig 1918.

16. *Mi-a parvenit întâmplător o critică a acestei cărţi a lui Hermann Heisler*: D. Schuster în «Curierul de Hanovra», 18 iulie 1918, ediţia de seară.

Conferinţa a VI-a

1. *cel de-al optulea conciliu ecumenic de la Constantinopole*: vezi, în această privinţă, şi conferinţa din 5 februarie 1918 din ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, primul ciclu din GA 181.

2. *Eu v-am citit, de exemplu, de curând, dintr-o broşură*: din broşura lui Hertling; vezi Nota 10 de la conferinţa a V-a şi cele la care se referă.

3. *Karl Kautsky*, 1854-1938, om politic socialist şi scriitor.

4. Relativ la aceste rânduri, este evident că stenograful nu a putut urmări corect cuvintele rostite. Stenograma nu s-a păstrat. Textul a fost menţinut aşa cum a fost tipărit la prima ediţie.

5. *Din anumite puncte de vedere, eu am caracterizat deja aceasta de o vreme îndelungată*: vezi volumele ***Destin al oamenilor şi destin al popoarelor*** (14 conferinţe, Berlin 1914/15), GA 157 şi ***Misiunea sufletelor câtorva popoare în legătură cu mitologia nord-germanică*** (11 conferinţe şi un Cuvânt înainte, Kristiania 1910), GA 121, în aceasta din urmă în special conferinţa din 16 iunie 1910. – Vezi şi conferinţa din 30 martie 1918 din ***Daruri antroposofice pentru viaţă***, al doilea ciclu din GA 181.

6. *dar îl fac, după cum am spus, pe fostul ministru al finanţelor, ... Kreuzwendedich, preşedinte ale Societăţii Goethe:*: vezi conferinţa din 5 martie 1918 şi nota 16 aferentă ei, în ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, primul ciclu din GA 181.

Conferinţa a VII-a

1. *în conformitate cu lucrurile ce au rezultat din premisele pe care le-am expus recent aici*: probabil că se

referă la expunerile din Conferinţa din 9 iulie 1918 din acest volum.

2. *conceptul de „conservare a substanţei şi a forţei”*: vezi, în această privinţă, conferinţa din 16 aprilie 1918 din ***Daruri antroposofice pentru viaţă***, al doilea ciclu din GA 181.

3. ***Ştiinţa ocultă în schiţă*** (1910), GA 13.

4. ***Cum dobândim cunoştinţe despre lumile superioare?*** (1904/05), GA 10.

5. *docheţi* (din greacă dokein – „a părea”), eretici creştini care aveau părerea variat modificată că deoarece materia ar proveni de la Rău, tot ceea ce a fost corporal la Christos a fost doar o aparenţă, iar moartea Sa ar fi fost un fel de iluzie optică. Drept dokeţi au fost consideraţi, printre alţii, maniheii, bogomilii şi catarii.

6. *„omul simplu din Nazaret”*: vezi, de exemplu, Heinrich Weinel: «Iisus în secolul XIX», Tübingen şi Leipzig 1903, Introducere, pag. 6 ş.u., textual: „…Desigur, nu la Christos al trecutului, Fiul lui Dumnezeu din vechea dogmă, ci la Iisus din Nazaret vor veni din nou oamenii timpului nostru cu întrebări referitoare la grijile lor. Un timp foarte, foarte îndelungat a fost ascuns acest om simplu şi curajos în gloria strălucitoare a Împăratului ceresc…”.

7. *Jakob von Uexküll*, 1864-1944, zoolog. «În lupta pentru sufletul animal», Wiesbaden 1902, pag. 19, textual: „Atrag în mod categoric adversarilor noştri atenţia că noi nu afirmăm că animalele nu ar avea un psihic, ci că afirmăm doar că în această problemă nu este posibilă nicio experienţă”.

8. *„Nu eu, ci Christos în mine”:* : vezi Nota 4 de la conferinţa a V-a.

9. *acelei conversaţii însemnate pe care a avut-o Goethe cu Schiller*: vezi «Urmare: eveniment fericit» din:

«Lucrările de ştiinţe ale naturii ale lui Goethe», editate şi comentate de Dr. Rudolf Steiner în: «Literatura naţională germană» a lui Kürschner, 5 volume (1884-97), reeditare Dornach 1975, GA 1a-e, vol. I, GA 1a pag. 111 ş.u.

10. *August Karl Batsch*, 1761-1802, profesor de istoria naturii la Jena.

11. *Alexander Baumgartner S. J.*, 1841-1910, istoric literar, «Goethe. viaţa şi opera sa», 2 volume, Freiburg i. Br., 1885/86.

12. *George Henry Lewes*, 1817-1878, scriitor englez. «The Life and Works of Goethe», Londra 1855 («Viaţa şi opera lui Goethe», Stuttgart 1857).

13. *«Voci ale timpului»:*: «Voci ale timpului. Revistă catolică lunară pentru viaţa spirituală a prezentului», Freiburg i. Br. Sunt avute în vedere următoarele articole: Josef Kreitmaier: «Despre expresionism», anul 48 de apariţie, Caietul 10, iulie 1918; Otto Zimmermann: «Teorii antroposofice greşite», ibidem, şi «Misticismul antroposofic», Caietul 12, septembrie 1918.

14. *Eu corectez acum «**Ştiinţa ocultă**»*: Rudolf Steiner lucra pe atunci la ediţia mult transformată, completată şi lărgită apărută în 1920 la Leipzig.

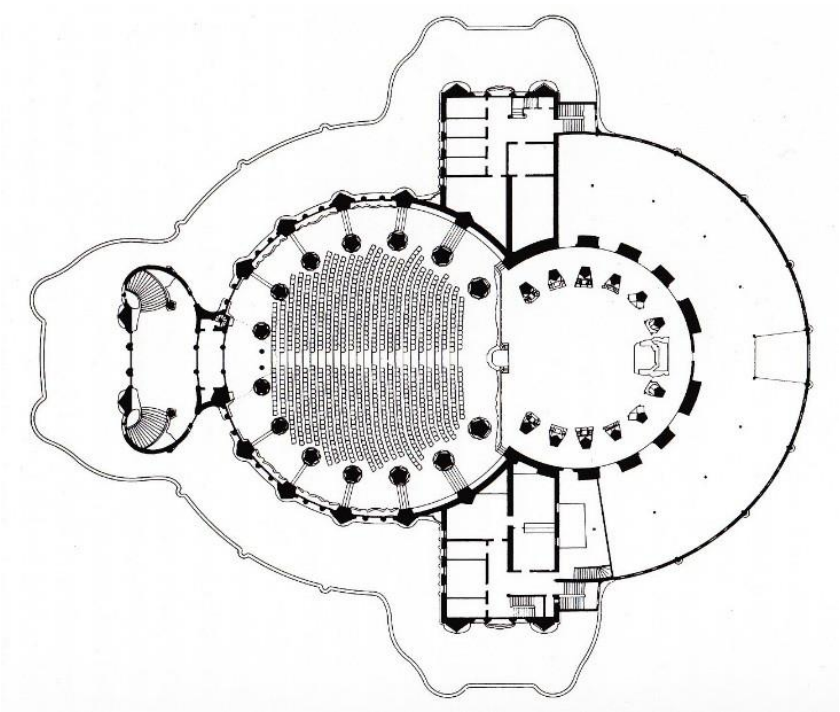
15. *că astăzi am fost reuniţi pentru ultima oară în această încăpere*: în Geisbergstraße 2 din Berlin; ulterior, încăperea Zweig-ului a fost organizată în Potsdamer Straße.

16. *ceea ce am expus recent aici*: vezi conferinţa din 22 ianuarie 1918 din ***Moarte pământească şi viaţă cosmică***, primul ciclu din GA 181.

ANEXĂ

Primului Goetheanum

Construcţia s-a realizat între anii 1913-1919. Pe 26 septembrie 1920, încă neterminată în interior, a fost deschisă spre folosinţă sub denumirea de Goetheanum. În noaptea de revelion 1922/1923 a fost distrusă de un incendiu.



Planul clădirii

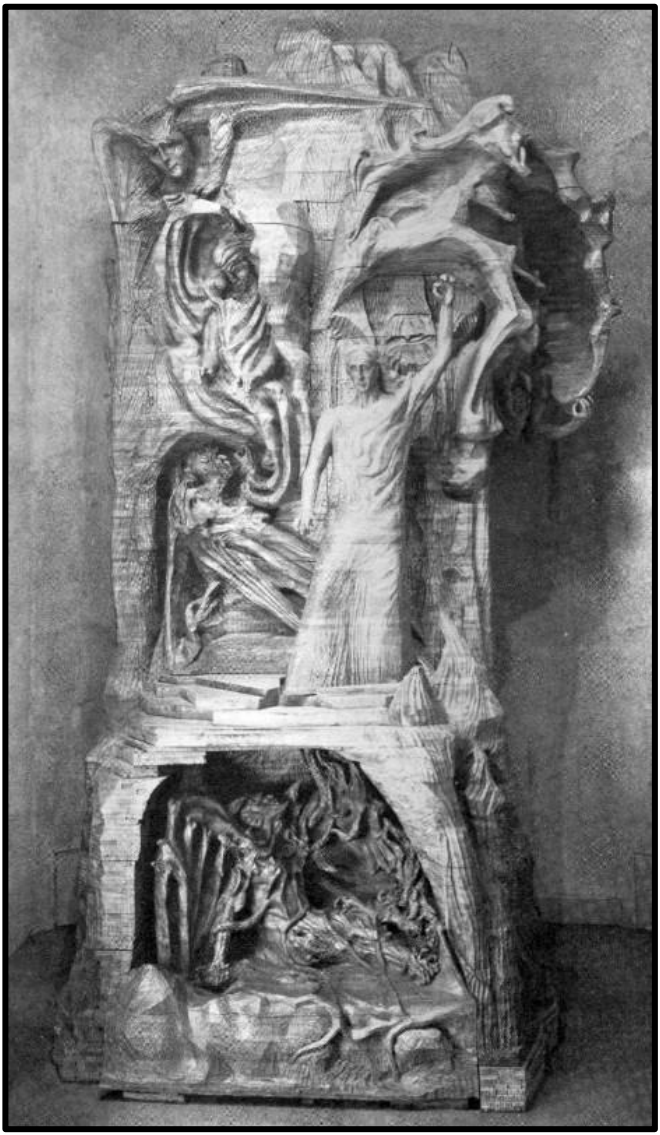
Vedere dinspre sud



Cupola, coloanele şi grupul statuar în partea scenei



Detaliu cupolă



Grupul statuar - Reprezentantul omenirii

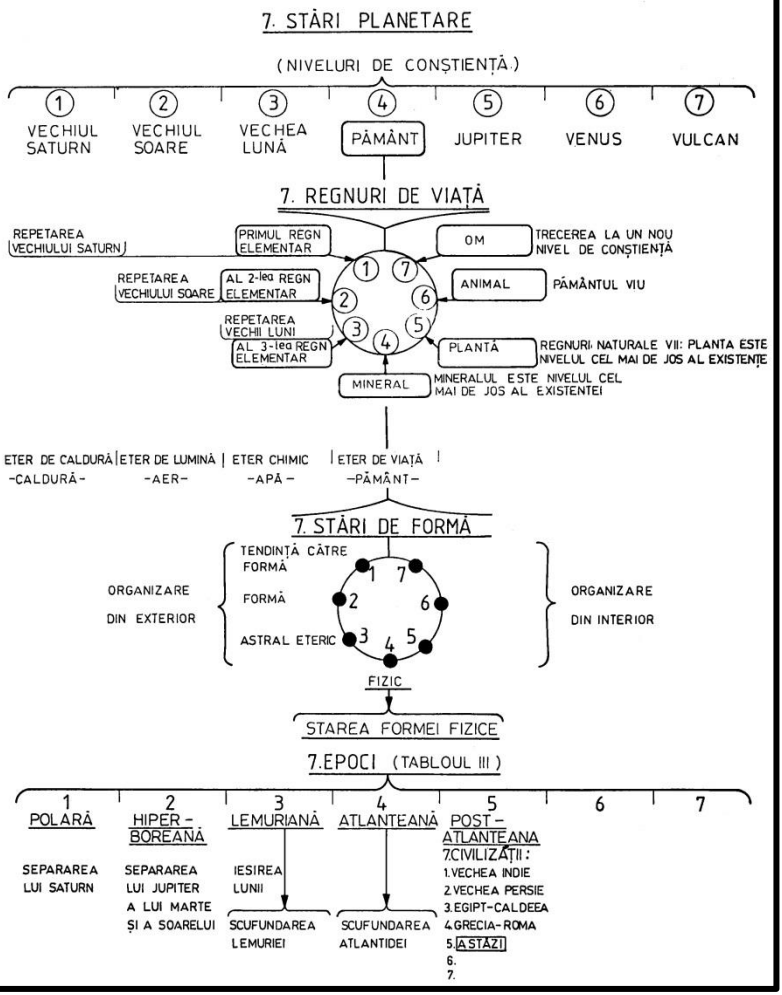
EPOCI DIN ISTORIA PĂMÂNTULUI ȘI PERIOADE GEOLOGICE

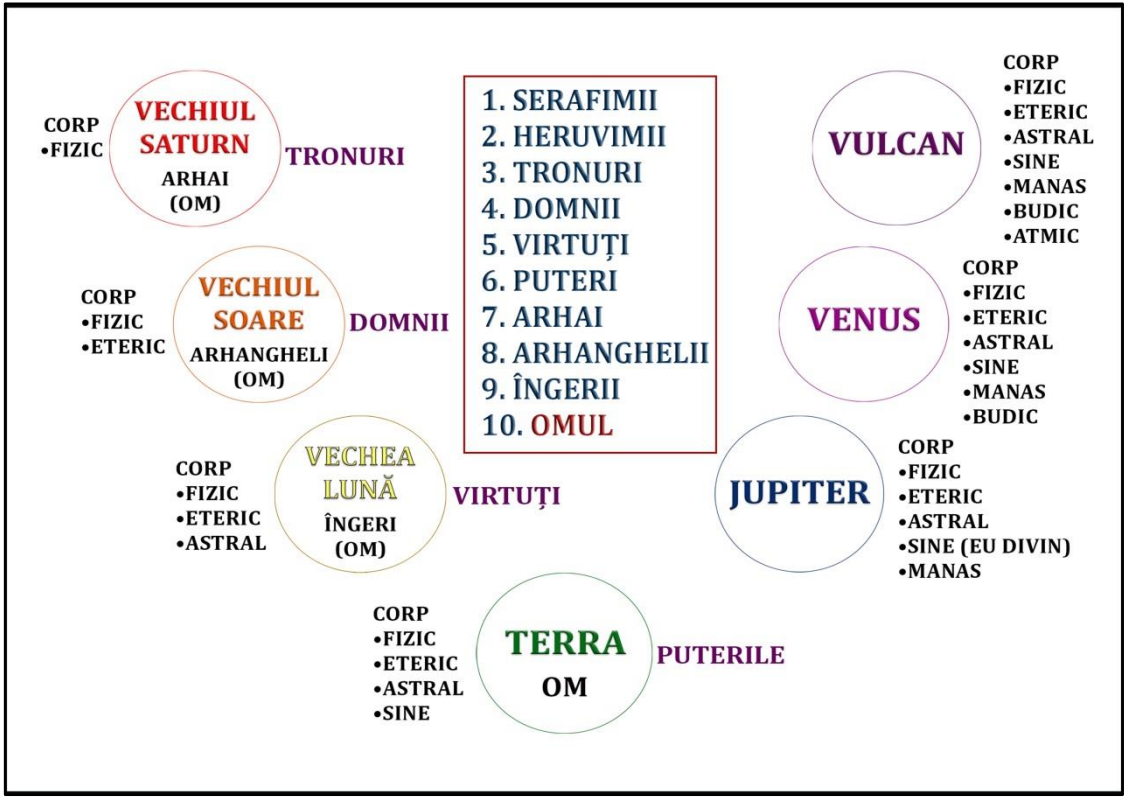
(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

REPETAREA FAZELOR MAI VECHI LA UN NIVEL SUPERIOR	ERA	ÎMPĂRȚIREA ÎN EPOCI			FAUNA	FLORA	FORMAREA ȘI STRUCTURA PĂMÂNTULUI
REPETAREA VECHIULUI SATURN	FAZE COSMICE	1. EPOCA POLARĂ		Stadii cosmice preliminare ale formării sistemului solar			
				Formarea sferei și a corpului lui Saturn			Diferențierea prin contracție a sferelor planetare
REPETAREA VECHIULUI SOARE		2. EPOCA HIPERBOREANĂ		Formarea sferei și a corpului lui Jupiter Formarea sferei și a corpului lui Marte Separarea Pământului și a Soarelui Pământul, organism planetar (înglobând și Luna) începe să evolueze în jurul Soarelui			
REPETAREA VECHII LUNI	PALEOZOIC	3. EPOCA LEMURIANĂ	INCEPUT	Epocă vitalizată Biosfera generatoare Diferențierea învelișurilor și a nucleului Archaic	Procese de schimb în atmosferă. Compuși albuminoizi Coloizi – suspensii		Formarea straturilor periferice. Atmosfera (TABLOU IV)
REPETAREA EPOCII POLARE ÎN EPOCA LEMURIANĂ					Primele forme animale și vegetale în atmosfera vitalizată.		Precipitare de substanțe primitive, viitoare roci primare
REPETAREA EPOCII HIPERBOREENE ÎN EPOCA LEMURIANĂ				Diferențierea internă și formarea straturilor Cambrian Silurian Devonian	Nevertebrate marine Trilobiți. Brahiopode. Corali. Pești primitivi Înmulțirea cochiliilor calcaroase	Forme vegetale primitive între două ape, alge, varec. Primele plante de uscat.	Sedimentare. Tendința de formare a unei suprafețe terestre plastice. Atmosferă apoasă și caldă.
MIJLOCUL EPOCII LEMURIENE			MIJLOC	Carbonifer	Amfibii	Ferigi Criptogame Lycopode	Cutarea suprafeței terestre (climat tropical în emisfera nordică)
	MEZOZOIC			Permian Triasic	Reptile	Păduri de conifere	(Tendință puternică dar trecătoare de durificare)
SFÂRȘITUL EPOCII LEMURIENE			SFÂRȘIT	Jurasic	Archeopterix Animale uriașe Saurieni Mamifere inferioare	Ferigi arborescente	Ieșirea Lunii Purificarea atmosferei Puternice transgresiuni marine.
				Cretacic Scufundarea Lemuriei	Păsări cu dinți Saurieni	Primii arbori foioși și plante cu flori angiosperme	Mobilitate reînoită a suprafeței terestre. Scufundarea Lemuriei
EPOCA ATLANTEANĂ	NEOZOIC (CENOZOIC)	4. EPOCA ATLANTEANĂ		1. Terțiar: Paleocen, Eocen 2. Terțiar: Oligocen, Miocen 3. Terțiar: Pliocen	Primele copitate sălbatice. Mamifere superioare Vite Primate	Continuarea diferențierii plantelor până la flora actuală.	Atmosferă caldă încă, dar în curs de răcire. Deformarea plastică a Pământului până în Cuaternar. (TABLOU VII, VIII, IX)
				4. Cuaternar: Diluviul, Glaciații (TABLOU XI) 5. Cuaternar: Glaciații (TABLOU XI) 6. Cuaternar: Glaciații (TABLOU XI) 7. Scufundarea Atlantidei	(Schelete umane) Nici o nouă specie, însă modificări geografice ale florei și ale faunei.		Glaciații Scufundarea Atlantidei
EPOCA POST-ANTLANTEANĂ		5. EPOCA POST-ATLANTEANĂ		1. Vechea Indie 2. Vechea Persie 3. Egipt-Caldeea 4. Grecia – Roma 5. Astăzi 6. 7.	Actuală	Actuală	Creșterea căldurii și micșorarea căldurii pe Pământ (TABLOU XI)

STADII PRELIMINARE ȘI PERIOADE EVOLUTIVE IN ORGANISMUL COSMIC

(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)




1. SERAFIMII
2. HERUVIMII
3. TRONURI
4. DOMNII
5. VIRTUȚI
6. PUTERI
7. ARHAI
8. ARHANGHELII
9. ÎNGERII
10. OMUL
CORP
•FIZIC
VECHIUL SATURN
ARHAI (OM)
TRONURI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
VECHIUL SOARE
ARHANGHELI (OM)
DOMNII
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
VECHEA LUNĂ
ÎNGERI (OM)
VIRTUȚI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
TERRA
OM
PUTERILE
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
•ATMIC
VULCAN
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
VENUS
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE (EU DIVIN)
•MANAS
JUPITER